MUZEUL JUDEŢEAN „ŞTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEŢEAN

„ŞTEFAN CEL MARE VASLUI

XLI

2020

editura pim

MUZEUL JUDEŢEAN „ŞTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

XLI

2020

EDITURA PIM
Iaşi, 2021

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Orice corespondenţă se va adresa Muzeului „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Toute corespondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, no. 2, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@ gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@ gmail.com

ISSN : 0257 - 7372

Revista cu ***peer review***, editată anual de Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare" Vaslui, în luna septembrie.

COPERTA – *Depozitul de bronzuri de la Oţeleni, com. Hoceni, jud. Vaslui, sfârşitul Epocii Bronzului*

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

AARMSI - Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice, Bucureşti.

AB - ,,Arhivele Basarabiei". Revistă de Istorie şi Geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru, Chișinău.

ACMI - Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Bucureşti.

ActaMM - „Acta Moldaviae Meridionalis", Anuarul Muzeului Judeţean „Ştefan cel Mare" Vaslui, Vaslui.

ActaMN - „Acta Musei Napocensis", Cluj Napoca.

ActaMT - „Acta Musei Tutovensis", Bârlad.

ADMEM - Arhiva de documente a Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași.

AEH - ,,Anuarul Eparhiei Hușilor", Episcopia Hușilor, Huși.

AER - ,,Anuarul Eparhiei Romanului", Episcopia Romanului, Roman.

AIIAI – Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi.

AIIN - Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj, Cluj - Napoca.

ALIL - „Anuarul de lingvistică şi istorie literară", Institutul de Filologie, Iași.

A.M.A.E. - Arhiva Ministerului român al Afacerilor Externe

AMEM - Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași.

AMR – Arhivele Militare Române

AMS - Anuarul Muzeului Satului, București.

ANI - Arhivele Naționale Iași.

ANIC - Arhivele Naţionale Istorice Centrale, București.

ANRM - Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău.

AO - ,,Arhivele Olteniei", serie nouă (1980), Craiova.

AOSPRM - Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, Chișinău.

Apulum - „Apulum", Anuarul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia.

Arhiva Genealogică - ,,Arhiva Genealogică", București.

ArhMedie - „Arheologia Medievală", Uniunea Arheologilor Medievişti, Reşiţa.

ArhMold - „Arheologia Moldovei", Anuarul Institutului de Arheologie, Iaşi.

ArheologijaS - „Arheologija Sofia”, Institutul de Arheologie şi Academia de Ştiinţe, Sofia.

ArhNVrancea - Arhivele Naţionale Vrancea

ArhStBuc - Arhivele Statului Bucureşti.

ArhStIaşi - Arhivele Statului Iaşi.

art. - articol

art. cit. - articolul citat.

AT - „Ars Transilvaniae”, Revista Institutului Naţional de Istorie şi Artă, Cluj.

BAR - Biblioteca Academiei Române.

Bârladul - „Bârladul”, ziar, Bârlad.

BCMI - „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, București.

BER - Biblioteca Episcopiei Romanului, Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

BMI - „Buletinul Monumentelor Istorice”, Direcţia Monumentelor Istorice, Bucureşti, 1970-1975 şi 1990-2002 (serie nouă).

BOR - „Biserica Ortodoxă Română”, Patriarhia Română, București.

BSNR - „Buletinul Societăţii Numismatice Române”, București.

Buridava - „Buridava. Studii și materiale”, Râmnicu Vâlcea.

Carpica - „Carpica”, Anuarul Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău.

Călători străini… - *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1968 - 1996.

C.C.-Comitetul Central

C.C. al P.C.R - Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

CCES - Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste.

CDM - Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva Istorică Centrală a Statului - Bucureşti, vol. I - V, Arhivele Statului Bucureşti, 1957 - 1975.

cercet. – cercetător

CercIst - „Cercetări Istorice”, Complexul Naţional Muzeal „Moldova” Iaşi, Iași.

Cdor. (r) – comandor în rezervă

Cf. - conform

CH - „Cronica Hușilor”, Huși.

CMI - Comisiunea (Comisia) Monumentelor Istorice, Bucureşti.

CJCAI - Comitetului pentru Cultură şi Artă de pe lângă Consiliul Popular al Județului Iași.

CJCESI - Consiliului Județean al Culturii și Educației Socialiste Iași.

CN - „Cercetări Numismatice”, Muzeul Național de Istorie a României, București.

Col. – colonel

Coord. – coordonator

Crisia - „Crisia”.Culegere de Materiale şi Studii, Muzeul Crişurilor, Oradea.

CSCA - Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Bucureşti.

DAC - Direcția Arhivelor Centrale, Bucureşti.

Dacia - „Dacia”, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.

D.C.I. – Direcția Cadre și Învățământ

DGAN - Direcția Generală a Arhivelor Naționale, Buc.

DIR, A. - Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625), 11 volume, Bucureşti, Editura Academiei, 1951 - 1995.

DJAN Iaşi - Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Iaşi

DJAN Vaslui - Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Vaslui.

DJAN Vrancea - Direcţia Judeţeană Arhivelor Naţionale Vrancea.

DJC Vaslui - Direcția Județeană de Cultură Vaslui.

DMI - Direcţiei Monumentelor Istorice.

Doc./ doc. - document

Doc. bârlădene - Ioan Antonovici, *Documente bârlădene,* vol. I - V, Bârlad - Huşi, 1911 - 1926.

DGP - Direcția Generală a Poliției

Documente răzășești - „Documente răzășești”, Bârlad, 1932-1934.

Dp.C. A. - Depozitul Central de Arhivă, Pitești

Dr. -doctor

DRH , A , - Documenta Romaniae Historica, A, Moldova, vol. I - XXIII, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.

ds. – dosar.

DSAPC - Direcția Sistematizării, Arhitecturii și Proiectarea în Construcții.

DSAPCI - Direcția de Sistematizare, Arhitectură și Proiectare în Construcții Iași.

Elanul - „Elanul”, Revistă de cultură și istorie, Bârlad.

ed. – ediție

f. – filă

f. a. – fără an

f. ed – fără editură

ff. – file

G.A.C - Gospodăria Agricolă Colectivă

G.A.S. - Gospodăria Agricolă de Stat

Ghibănescu Gh., *Surete şi izvoade* - *Surete şi izvoade,* vol. I - XXV, Iaşi - Huşi, 1906 - 1933.

Hierasus - „Hierasus”, Anuarul Muzeului Județean Botoșani.

IAS - Întreprinderea de Stat.

ICPI - Institutul de Cercetare și Proiectare Iași.

INP - Institutul Naţional al Patrimoniului.

INST – Institutul

lt. col – locotenent-colonel

M.A.I - Ministerul Afacerilor Interne

MCA - „Materiale şi cercetări arheologice”, Bucureşti.

MDGR - George Ioan Lahovari, General C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, Stab. Grafic J. V. Socecu, București.

MemAntiq - „Memoria Antiquitatis”, Anuarul Complexului Muzeal Neamț.

MIA - „Materiale de Istorie Antică”, București.

MIM - „Materiale de istorie și muzeologie”, Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, București.

MMS - ,,Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași.

MN - ,,Muzeul Național”, Muzeul Național de Istorie a României, Bucureşti.

MO - ,,Mitropolia Olteniei”, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.

Monumentul - „Monumentul”, Revista Simpozionului Internațional *Monumentul - Tradiție și viitor*, Iași.

MPN-PE - Ministerul Propagandei Naționale-Presă externă

MPN-SD - Ministerul Propagandei Naționale-Studii și Documentare

M.St.M – Marele Stat Major

n. n. – nota noastră

Nr./nr – număr

NKVD - Comisariatul Poporului pentru Afacerile interne

Oltenia - „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Asociația Generală a Arhiviștilor din România - filialele județene Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt și Vâlcea, Craiova.

OKW *(Oberkommando der Wehrmacht*) -Înaltul comandament al *Wehrmacht*-ului - forțele de apărare

OPCN - Oficiul pentru Patrimoniu Cultural Național

p. – pagină

pp. – pagini

PAS - „Prähistoriche Archäologie in Südosteuropa, Berlin.

PBF - „Prähistoriche Bronzefunde, München, Stuttgart.

P.C.M. - C.M - Preşedenția Consiliului de Miniștri – Cancelaria Ministrului

P.C.R. – Partidul Comunist Român

P.M.R – Partidul Muncitoresc Român

Pontica - „Pontica”, Anuarul Muzeului de Arheologie și Istorie Constanța.

Prutul - „Prutul. Revistă de cultură”, Huși.

PT - *„*Păstorul Tutovei”, Bârlad.

RIM - „Revista de istorie a Moldovei”, Iași.

RIR - „Revista Istorică Română”, București.

RMM-Muzee - „Revista muzeelor și monumentelor”, seria Muzee, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, Bucureşti, 1964-2009.

RSR - Republica Socialistă România.

SA - „Studii Antice”, București.

SAA - “Studia Antiqua et Archaeologica”, Iași.

SCIV(A) - „Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie)”, București.

SCN - „Studii şi cercetări de numismatică”, Bucureşti.

SJAN Brăila - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila

SJANV - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea.

SJAN Vaslui - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vaslui.

S(M)IM - „Studii (și materiale) de istorie medie”, București.

Subl. n. – sublinierea noastră

URSS - Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

Vol./ vol. - volum

CUPRINS

Arheologie, Istorie Veche, Istorie Medievală şi Istorie Modernă

Numismatică

Etnografie, Personalităţi, Artă

Conservare - Restaurare

Prezentare de carte

SUMMARY

Archeology, Old History, Medieval History and Modern History

Numismatics

Ethnography, Personalities, Art

Conservation - Restoration

Book Presentation

O PIESĂ METALICĂ INEDITĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

A NEW METALLIC OBJECT FROM HERITAGE OF THE “ȘTEFAN CEL MARE” COUNTY MUSEUM OF VASLU

Ciprian-Cătălin LAZANU*

Cuvinte cheie: *ferestrău din bronz, perioada târzie a epocii bronzului, perioada timpurie a epocii fierului*
Keywords: *bronze saw, Late Bronze Age, Early Iron Age*

Abstract
În patrimoniul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, printre obiectele metalice preistorice se află și un fragment de ferăstru din bronz, descoperit la Fedești în urma cercetărilor de teren. Ferăstraiele apar în depozitele de bronzuri din seriile Uriu-Domănești, în Transilvania, seria Băleni din Moldova și până în seria Șomartin – Vetiș din Transilvania, din Ha B3.
In the patrimony of the Ștefan cel Mare Vaslui County Museum, among the prehistoric metal objects there is also a fragment of a bronze saw, discovered in Fedești following the field researches. The saws appear in the bronze deposits from the Uriu-Domănești series, in Transylvania, the Băleni series from Moldova and up to the Cincu-Suseni series from Transylvania, from Ha B1.

În patrimoniul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui se află un număr însemnat de piese metalice preistorice, din descoperiri fortuite sau cercetări arheologice, descoperiri singulare sau depozite, foarte multe dintre aceste fiind încă inedite. Printre aceste descoperiri se află și un fragment de ferăstrău descoperit pe raza satului Fedești, comuna Șuletea, județul Vaslui, în urma cercetărilor de teren realizate de către Ghenuță Coman[1].

Ferestrăul se păstrează fragmentar, sub forma unei table groase, pe ambele laturi fiind tăiați zimții adânci. Cele două capete sunt ușor arcuite spre interior, probabil ca urmare a unor intervenții din trecut. Pe una dintre suprafețe se observă mai multe lovituri de ciocan executate din vechime. Fragmentul care s-a păstrat are 91 mm lungime, 18 mm lățime, 2 mm grosime și o greutate de 16 g. Ferăstrăul este acoperit pe întreaga suprafață cu patină nobilă, de culoare verde închis (fig. 1).

*Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui
[1] G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al judeţului Vaslui*, Bucureşti 1980, p 234-235.

Ferăstrăul a fost descoperit în *vatra satului* în zona pârâului Fedești. Pe raza satului Fedești sunt atestate o serie de așezări încadrate la sfîrșitul epocii bronzului și îneputul epocii fierului: în marginea nord-vestică a satului au fost descoperite mai multe fragmente ceramice încadrate în perioada hallstattiană, în zona bisericii se află o așezare aparținând culturii Noua, tot culturii Noua îi aparține și o altă așezare din marginea sud-vestică a satului[2].

Fig. 1 *Ferăstrăul descoperit la Fedești, jud. Vaslui (foto și desen Lazanu Ciprian).*
Fig. 1. *The saw discovered at Fedești, Vaslui county (photo and drawn by Lazanu Ciprian).*

Din punct de vedere tipologic, ferăstraiele reprezintă o categorie de unelte care sunt întâlnite în depozite începând cu perioada târzie a epocii bronzului și până la începutul epocii fierului.

[2] G. Coman, *op. cit.*, p. 234-235, nr. LX.9-12.

Din perioada Br. D din Transilvania, seria Uriu – Domănești, ferăstraiele sunt cunoscute în depozitul de la Iara I[3], iar din Moldova, seria Râșești – Băleni, în depozitul de la Băleni[4]. Din perioada timpurie a epocii fierului provin cele mai multe exemplare. Din această perioadă ferăstraiele apar doar în depozitele din Transilvania. Din perioada Ha A1, seria Cincu – Suseni, ele sunt întâlnite în 9 depozite, totalizând un număr de 946 de exemplare, întregi sau în diferite stări de fragmentare[5]. Din Ha A2 este cunoscută o singură descoperire de depozite cu lame de ferăstrău, cea de la Căpușu de Câmpie[6]. Ferăstraiele încetează să mai apară începând cu perioada Ha B3, din cadrul seriei de depozite Șomartin – Vetiș fiind cunoscută o singură descoperire, cea de la Ghirișu Român[7] (fig. 2).

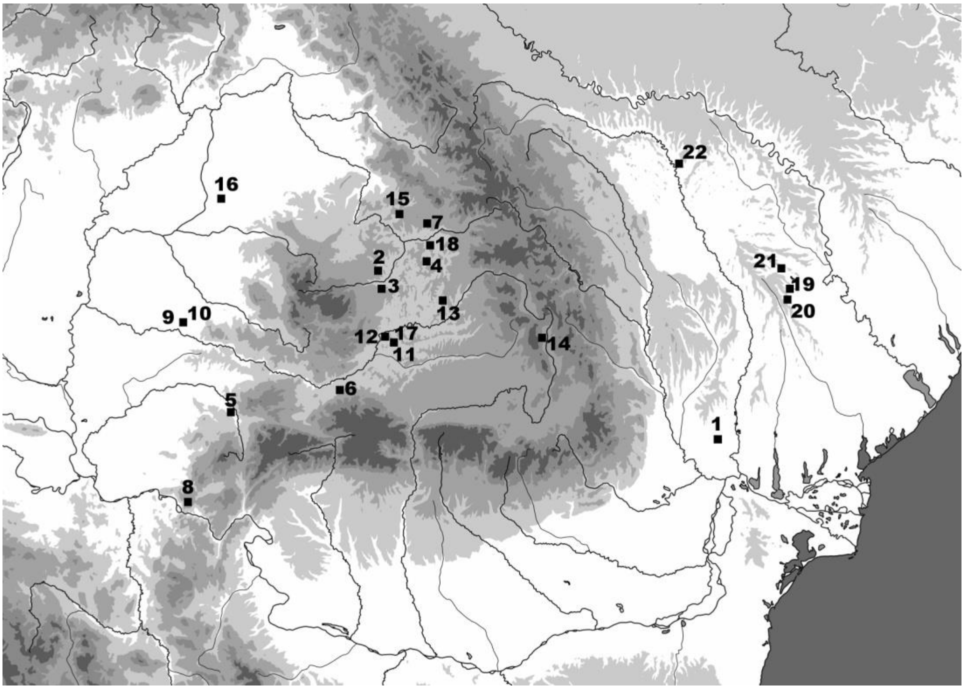

Fig. 2 *Aria de răspândire a ferăstraielor.*
Fig. 2. *The spreading area of the saw.*

[3] M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977, p. 61, pl. 50/1.
[4] *Ibidem*, p. 73, pl. 73/18-19.
[5] *Ibidem*, p. 80-81, 82-83, 87, 91, 92, 99, 101-102, 108, 114-117, fig. 106/10, 115/9, 125/8-9, 135/1, 139/13, 164/15-34, 169/9, 176/31, 200/16-17, 243/11.
[6] *Ibidem*, p. 121, pl. 286/7-8.
[7] *Ibidem*, p. 145, pl. 358/15-17, 359/1-4.

În Ungaria ferăstraiele sunt întâlnite în depozitele de bronzuri din seria Kurd[8]. În spațiul dintre Prut și Nistru sunt cunoscute patru descoperiri de ferăstraie în depozitele de la Chișinău II[9], Costești IV[10], Lucașeuca[11] și Văratic III[12].

Din păcate nu avem informații exacte legate de contextul descoperirii, pe lângă cele marcate de descoperitor pe piesă, astfel încât datarea piesei se poate face doar pe baza caracteristicilor tipologice.

Lista descoperirilor

Moldova, Br. D - *Seria Râşeşti – Băleni*:
1. Băleni, 2 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România,* Bucureşti, 1977, p. 73, pl. 73/18-19.

Transilvania Br. D - *Seria Uriu – Domăneşti*:
2. Iara I, 5 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 61, pl. 50/1.

Transilvania, Ha A_1 – *Seria Cincu – Suseni*:
3. Aiud, 18 ex., M. Petrescu – Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 80-81, fig. 106/10.
4. Band, 360 ex., M. Petrescu – Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 82-83, fig. 115/9.
5. Caransebeş, 22 ex., M. Petrescu – Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 87, pl. 125/8-9.
6. Cugir, 51 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 91, pl. 135/1; H. I. Ciugudean, I. Al. Aldea, *Der erste Depotfunde von Cugir, Kr. Alba, und seine Beziehungen zu den spätbronzezeitlichen Kulturphänomenen Siebenbürgens,* în Soroceanu T. (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, Bistrița – Cluj-Napoca, 2005, p. 101-102, Abb. 9-11.
7. Dipșa, 16 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 92-93, pl. 139/13; Ciugudean H., Sabin Adrian Luca, Adrian Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipșa*, Bibliotheca Brukenthal, V, 2006, Editura Altip, Sibiu, 24-25, nr. 216-231, 39, pl. XXXI/1-16
8. Moldova Veche, 20 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 99, pl. 164/15-34.
9. Pecica II, 27 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 101-102, pl. 169/9.
10. Pecica IV, 15 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p.102, pl. 176/31.
11. Șpălnaca II, 36 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 108, pl. 200/16-17; Idem, *Die Sicheln in Rumänien. Mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, Prähistoriche Bronzefunde 18, 1978, 1, München, pl. 149/313-327.
12. Uioara de Sus, 384 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 114-117, pl. 243/11.

[8] A. Mozolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapesta, 1973, p. 47, pl. 74/9, 75/51-69, 167/30-31.
[9] V. Dergačev, *Die Äeneolithichen und Bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, Prähistoriche Bronzefunde 9, Stuttgart, 2002, p. 50, nr. 195, 179, , taf. 51/J 2-4.
[10] *Ibidem*, p. 50, nr. 198, 179, taf. 52/U 9-10.
[11] *Ibidem*, p. 51, nr. 202, 179, taf. 53/C 1.
[12] *Ibidem*, p. 52, nr. 212, 179, taf. 53/H.

Transilvania, Ha A2 *Seria Jupalnic – Turia*:
13. Căpuşu de Câmpie, 7 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 121, pl. 286/7-8.

Transilvania, Ha B1, *Seria Moigrad – Tăuteu*:
14. Bancu, 2 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 126.
15. Cornești, 7 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 128-129, pl. 306/7.
16. Săcueni, 2 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 133, pl. 315/18-19.
17. Șpălnaca I, 4 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 135-136, pl. 328/8.

Transilvania, Ha B3, *Seria Șomartin – Vetiș*:
18. Ghirişu Român, 7 ex., M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, 1977, p. 145, pl. 358/15-17, 359/1-4.

Republica Moldova
19. Chișinău II, 3 ex., V. Dergačev, *Die Äeneolithichen und Bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, Prähistoriche Bronzefunde 9, Stuttgart, 2002, p. 50, nr. 195, 179, , taf. 51/J 2-4.
20. Costești IV, 2 ex., V. Dergačev, *op. cit.*, 2002, p. 50, nr. 198, 179, taf. 52/U 9-10.
21. Lucașeuca, 1 ex., V. Dergačev, *op. cit.*, 2002, p. 51, nr. 202, 179, taf. 53/C 1.
22. Văratic III, 1 ex., V. Dergačev, *op. cit.*, 2002, p. 52, nr. 212, 179, taf. 53/H.

BIBLIOGRAFIE

- G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al judeţului Vaslui*, Bucureşti 1980.
- H. I. Ciugudean, I. Al. Aldea, *Der erste Depotfunde von Cugir, Kr. Alba, und seine Beziehungen zu den spätbronzezeitlichen Kulturphänomenen Siebenbürgens*, în Soroceanu T. (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, Bistrița – Cluj-Napoca, 2005.
- Ciugudean H., Sabin Adrian Luca, Adrian Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipșa*, Bibliotheca Brukenthal, V, 2006, Editura Altip, Sibiu.
- V. Dergačev, *Die Äeneolithichen und Bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, Prähistoriche Bronzefunde 9, Stuttgart, 2002.
- Mozolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapesta, 1973.
- M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977.
- M. Petrescu-Dîmboviţa, *Die Sicheln in Rumänien. Mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, Prähistoriche Bronzefunde 18, 1978 München.

NOI CONSIDERAȚII PRIVIND LUPTA PENTRU ÎNVESTITURĂ DINTRE PAPALITATE ȘI IMPERIU

Laurențiu Gelu CHIRIAC*

NEW CONSIDERATIONS REGARDING THE STRUGGLE FOR INVESTITURE BETWEEN THE PAPACY AND THE EMPIRE

Abstract
Amid the desire of the Catholic Church to have a new model of monastic life, the Papacy - in its attempt to emerge victorious in the struggle for political power and to reform the morals of the clergy - was concerned with delivering a new message to Christianity. First of all, the separation between the State and the Church had to be obvious even from the way the Church and the monasteries were organized and functioned. Then, a series of religious ideals had to be revalued, for which the very source of inspiration was the very origin of Christianity. The message of the Reformed papacy was to emphasize poverty, community life, the separation of Church and State, and, finally, pontifical supremacy over the secular world.

Cuvinte cheie: *Occidentul Medieval; lupta dintre laici și clerici; Cearta pentru învestitură; secolele X-XII.*
Keywords: *The Medieval West; the struggle between the laity and the clergy; Investiture quarrel; 10th-12th centuries.*

La începutul creștinismului, episcopul de Roma se bucurase de un prestigiu superior celorlalţi episcopi, în calitatea sa de urmaş al Sfântului Petru şi pentru că rezida în prima capitală a Imperiului Roman. Pe baza acestei autorităţi, treptat s-a impus ideea că el este un arbitru în problemele de credinţă şi în cazul neînţelegerilor din rândul Bisericii. Din momentul în care episcopul de Roma îi încorona pe împăraţi se poate afirma că deţinea autoritatea supremă în societatea creştină, deşi în realitate el rămânea un supus al împăraţilor puternici. Cu toate acestea, în secolul al XI-lea, puterea imperială a decăzut într-o măsură suficientă, iar cea regală era puţin semnificativă pentru ca Biserica să nu încerce emanciparea sa totală de sub autoritatea laicilor.

Papalitatea dorea, astfel, să fie independentă de amestecul laicilor. Încă din anul 1059 papa Nicolae al II-lea decretase că alegerea papei se realizează de către colegiul cardinalilor, împiedicându-i astfel pe împăraţi să-şi impună proprii candidaţi. O altă condiţie era realizarea unei purificări morale a clerului, care să se conformeze idealului creştin primitiv. De aceea s-a dus o luptă îndelungată şi dificilă pentru a combate simonia, adică vânzarea şi cumpărarea funcţiilor bisericeşti. Papalitatea o eticheta drept o erezie, întrucât se presupunea că laicii sunt cei care dispun de funcţiile bisericeşti -

* Doctor în istorie şi muzeograf, Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare” Vaslui.

care, de fapt, ţineau de domeniul spiritual. O altă direcţie a fost lupta împotriva nicolaismului, adică a căsătoriei preoţilor. Celibatul preoţesc se lega tot de ideea de model pe care clerul trebuia să îl ofere celorlalţi creştini, dar avea şi rostul de a nu permite transmiterea ereditară a bunurilor bisericeşti. Toate aceste revendicări de natură morală a dus la impunerea unui climat reformator, care a culminat în timpul papei Grigore al VII-lea[1].

Chiar dacă emanciparea domeniului spiritual de sub autoritatea temporalului se făcuse odată cu reforma Bisericii apusene, totuși papa Grigore al VII-lea (1073-1085) îşi afirma nu doar dorinţa de independenţă, ci şi pretenţiile de superioritate asupra puterii laice. Dincolo de afirmaţiile referitoare la deţinerea autorităţii, care puneau în discuţie rolul monarhiei în societatea creştină, esenţialul problemei era reprezentat de modul în care se ajungea în înaltele funcţii ecleziastice. Întrucât funcţiile de episcop sau arhiepiscop aveau ataşate întinse domenii teritoriale, titularii lor intrau în sistemul relaţiilor feudo-vasalice; de aceea, reprezentanţii autorităţii laice doreau să păstreze controlul asupra acestor funcţii[2]. Controlul asupra numirilor în funcţii asigura monarhilor avantaje materiale, întrucât ei beneficiau de veniturile aferente acelei funcţii în perioada în care ea nu era ocupată, puteau recruta de pe domenii trupe sau puteau folosi reşedinţele ca locuri de sejur, în condiţiile în care în statele occidentale curtea era încă itinerantă.

Conflictul a izbucnit când papa Grigore al VII-lea, dornic să continue reforma, a interzis investirea de către laici în înaltele funcţii ecleziastice şi a emis, în 1075, *Dictatus papae* (o listă care definea prerogativele papale de o manieră foarte autoritară și care conținea detalii despre cum trebuiau să decurgă lucrurile în cadrul Bisericii[3]). Tezele supremaţiei papale - emise de Grigore al VII-lea - arătau că Biserica romană e întemeiată numai de Dumnezeu și că numai pontiful roman era numit, de drept, universal. De aceea, numai el se putea folosi de însemnele împărăteşti și el singur putea să depună sau să reaşeze pe episcopi și să împartă o episcopie bogată sau să unească episcopiile sărace. Totodată, doar pontifului îi era îngăduit să depună pe împăraţi și să mute pe episcopi de la o dieceză la alta. El nu trebuia să fie judecat de nimeni și devenea chiar sfânt. În fine, cel care nu era de acord cu Biserica romană nu era socotit catolic.[4]

Pe de altă parte, împăratul german Henric al IV-lea (1056-1106) înţelegea să-şi păstreze prerogativele şi să-şi întărească în continuare autoritatea prin controlul asupra numirii episcopilor, fapt pentru care a ignorat decretele papei. Deși a fost ameninţat cu excomunicarea datorită continuării practicii investiturii laice, Henric a reacţionat, depunându-l pe papă cu ajutorul unui Conciliu al episcopilor germani (ianuarie 1076, Worms), după ce îi adresase o scrisoare în acest sens. Așa s-a declanșat ,,Cearta pentru investitură” între Papalitate și Imperiu[5].

De fapt, această dispută a fost mult timp interpretată simplist, căci ,,Cearta pentru Învestitură” nu a intrat în atenția Papalității și a Sfântului Imperiu decât abia după

---

[1] Jacques Paul, *Biserică şi cultură în Occident*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1996, p. 36.
[2] *Ibidem,* p. 37.
[3] Alexandru-Florin Platon, Laurențiu Rădvan (editori), *De la Cetatea lui Dumnezeu la Edictul din Nantes. Izvoare de istorie medievală (secolele v-XVI)*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 145.
[4] Jacques Paul, *op. cit.*, p. 39.
[5] Alexandru-Florin Platon, Laurențiu Rădvan, *op. cit.,* pp. 145-146.

anul 1100, când cu adevărat a devenit o problemă. A contat mult contextul escatologic de până atunci și, mai ales, aspirația Bisericii de reînnoire spirituală, o nevoie care se resimțise anterior în mediile monastice[6]. Așadar, ruptura dintre Henric al IV-lea și Grigore al VII-lea nu a fost legată doar de problema numirilor ecleziastice, ci de cea de învestitură - care reprezenta momentul esențial al litigiului lor. Tot atunci avusese loc și ruptura cu Patriarhia de la Constantinopol.

Totuși de unde înverșunarea dintre cei doi?! În primul rând, trebuie spus faptul că dacă pretențiile pontificale ar fi fost acceptate, atunci Henric al IV-lea ar fi pierdut controlul asupra principatelor ecleziastice și ar fi periclitat menținerea echilibrului de forțe în Germania. De aceea, el și-a dorit să reintroducă politica tatălui său, aceea de a avea papalitatea sub control. În același timp, papalitatea dorea ca învestitura să fie doar dreptul ei. În al doilea rând, numărul episcopatelor de la est de Rin era mai mare, datorită resurselor și întinderii de care dispuneau. Totodată, să nu uităm că Biserica din spațiul german era organizată în vechiul sistem ottonian, condusă de către regii din două dinastii, iar bunurile ei erau transformate în seniorii ecleziastice care depindeau doar de coroană. Așa se explică de ce clerul german și cel italian au oferit rapid un sprijin măsurii de înlăturare a papei, acest lucru fiind o formă de protest față de pontificat. Prerogativele papei au fost văzute atunci ca o încălcare a prevederilor legale tradiționale[7].

Această luptă se referea la primatul puterii temporale, învingătorul urmând să poată numi pe cine dorește în funcțiile abațiale. În fond, Henric al IV-lea dorea să se ocupe de episcopatul din Milano, aducând pe cineva cunoscut, dar tabăra papei deja numise un episcop. Cei doi nu au ajuns la o înțelegere și, în final, papa l-a excomunicat pe Henric şi i-a dezlegat pe supuşii săi de jurământul de credinţă, după convocarea Conciliului de la Lateran (februarie 1076). Henric al IV-lea - amenințat cu pierderea tronului - a fost obligat să-i ceară iertare papei, la Canossa. După trei zile de penitenţă, papa îi acorda iertarea şi îi ridica excomunicarea (ianuarie 1077). Henric a profitat de acest lucru și a reuşit să îi supună din nou pe principii germani revoltaţi și care nu mai aveau sprijinul papalităţii. După o nouă excomunicare, Henric l-a depus iar pe papa Grigore al VII-lea (în 1080), după ce a cucerit Roma, apoi l-a instalat ca papă pe Clement al III-lea (de fapt, un antipapă). În 1084, noul papă l-a încoronat pe Henric ca împărat, iar Grigore al VII-lea s-a refugiat la Salerno, în regatul normand al Siciliei, unde a şi murit.[8]

Conflictul a continuat şi sub succesorii celor doi, încheindu-se abia în 1122, prin compromisul cunoscut sub numele de ,,Concordatul de la Worms". Compromisul avea în vedere o dublă investitură pentru funcţiile ecleziastice: una religioasă (acordată de papă, prin cârjă și inel, pentru problemele spirituale și canonice) și una laică (acordată de autoritatea laică, prin sceptru, pentru bunurile materiale atașate funcției). Încheiat între Henric al V-lea şi papa Calixt al II-lea, concordatul realiza separarea ideologică a Bisericii de Stat în Occidentul medieval, Biserica apuseană devenind, în sfârșit, o forţă

[6] *Ibidem,* p. 148.
[7] Jacques Paul, *op. cit.*, p. 40.
[8] *Ibidem,* p. 41.

independentă. Superioritatea pontificală se manifesta, în plan ideologic, prin guvernarea spirituală și morală a lumii.

În anii care au urmat Concordatului de la Worms, puterea regală a fost slăbită în Germania de luptele pentru putere dintre familiile Welf şi Hohenstaufen, care s-a încheiat abia cu încoronarea lui Frederic I Barbarossa (1152-1190). El a încercat să reînvie imperiul universal, bazându- se şi pe tradiţia lui Carol cel Mare, modelul de suveran care a colaborat cu biserica de pe poziţii de superioritate. Totodată, redescoperirea dreptului roman îi oferea argumente în favoarea superiorităţii autorităţii laice în raport cu cea a Bisericii. De aceea, urmând modelul carolingian şi ottonian, el a intervenit în alegerile episcopale, ceea ce a dus la reacţia papei Alexandru al III-lea (1159-1189). De data aceasta n-a mai fost doar un conflict între papă şi împărat, lupta implicând și orașele italiene şi regatul normand al Siciliei. Împăratul dorea să readucă sub ascultarea sa şi comunele urbane din nordul Italiei, care profitaseră de problemele interne ale Germaniei pentru a se angaja pe o cale de evoluție independentă.[9]

Revoltate de distrugerea orașului Milano de către împărat (1162) și de numirea unor antipapi împotriva pontifului legitim Alexandru al IIl-lea, orașele italiene din nord - constituite în *Liga lombardă* - s-au aliat cu papalitatea și au învins împreună armata lui Frederic I Barbarossa (în 1176, la Legnano). Ca urmare, în 1177, la Veneția s-a încheiat pacea între papă şi împărat, cu preţul prosternării acestuia din urmă în faţa pontifului. Însă Frederic nu a abandonat lupta, iar după pacea de la Konstanz (1183) - prin care el recunoștea autonomia orașelor italiene - și după căsătoria fiului său, Henric al VI-lea, cu moștenitoarea regatului Siciliei, l-a izolat pe papă. Deși împăratul părea să fi ieșit victorios în lupta împotriva papalităţii şi să fi reuşit să-şi consolideze autoritatea în Germania şi în Italia, el a murit în anul 1190, în timp ce participa la a treia cruciadă. Henric al VI-lea, fiul său, a menținut pacea și s-a hotărât să restituie câteva pământuri ducelui de Bavaria. În fine, după ce și acesta a decedat brusc într-o expediție pentru cucerirea Ierusalimului (1197), el a lăsat totuși un Imperiu aproape refăcut, iar Italia a rămas mult timp ferită de pericole. În concluzie, Papalitatea a câștigat teren în fața puterii laice.[10]

Profitând de anarhia din spațiul german, Papalitatea și-a consolidat pozițiile în timpul pontificatului lui Inocențiu al III-lea (1196-1216), cel care a adus scaunul de la Roma la cea mai înaltă poziție deținută în perioada medievală. Considerându-se vicar al lui Christos, Inocențiu al III-lea afirma că deține puterea supremă în cadrul creștinătății, fiind superior tuturor principilor temporali, cărora le delega putere (precum seniorul vasalilor săi) și le-o retrăgea dacă aceștia se dovedeau nedemni. Pe aceste baze teoretice, el a intervenit în alegerea regelui Germaniei, impunând în trei rânduri proprii săi candidați, dintre care, în final, pe nepotul lui Barbarossa, regele Siciliei, ajuns împărat sub numele de Frederic al II-lea (1215-1250). Personalitate controversată, dornică să realizeze un imperiu mediteraneean centrat pe Italia și Sicilia (cu capitala la Palermo), Frederic al II-lea a intrat destul de repede în conflict cu papalitatea. Excomunicat datorită amânării plecării în cruciadă (1227), Frederic al II-lea a obținut prin negociere de la sultanul Egiptului stăpânirea asupra Locurilor Sfinte (1229). Dorind

[9] *Ibidem*, p. 42.
[10] *Ibidem*, p. 43.

să-şi impună autoritatea asupra oraşelor din nordul şi centrul Italiei, el a fost din nou excomunicat de papă (1239), Inocențiu al III-lea fiind aliatul Ligii lombarde. În condiţiile răscoalei oraşelor italiene, papa a predicat o adevărată cruciadă împotriva împăratului, iar în Italia a început războiul crud între *guelfi* (adversarii imperiului) și *ghibelini* (partizanii Hohenstaufenilor). Conflictul s-a terminat doar prin moartea lui Frederic al II-lea în anul 1250.[11]

Așadar, Papalitatea ajunsese la apogeul puterii sale temporale, în vreme ce Imperiul nu mai era decât un stat german. Ideologia religioasă supusese puterea laică, iar teocrația pontificală se afirmase în Europa.

[11] *Ibidem*, p. 43.

DIN ISTORICUL VECHILOR AȘEZĂRI MUSCELENE – COMUNA RUCĂR

Safta SANDA*

FROM THE HISTORY OF THE OLD MUSCELEAN SETTLEMENTS - RUCĂR COMMUNE

Abstract

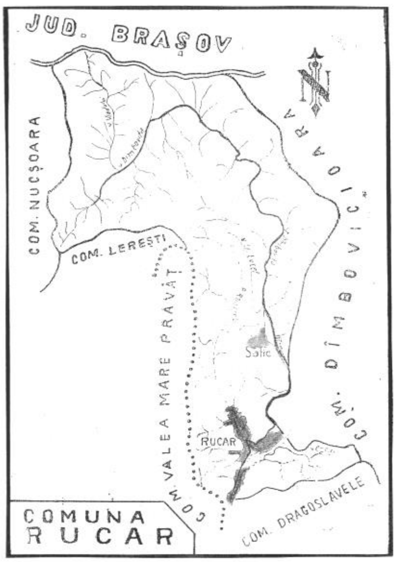
Rucăr commune is located in the northeastern part of Argeş county at a distance of 80 km from Pitesti, and 25 km from Câmpulung. The documentary attestation, the etymology of the settlements, cartographic attestations, historical coordinates, legal regime, economic structures, usual structures, demography and administrative-territorial structures are presented.

Cuvinte cheie: *atestare documentară, drum comercial, vamă, etimologie, toponimie,obște.*

Keywords: *documentary attestation, trade road, customs, etimologie, toponymy, community.*

I. Cadrul general.

Comună situată în partea de nord-est a judeţului Argeş, în bazinul superior al râului Dâmboviţa, distanţa până la Piteşti fiind de 80 km., până la Câmpulung de 25 km. şi până la Bran 30 km. Are suprafaţa de 284 km², fiind formată din satele Rucăr şi Sătic[1]; este cea mai mare comună din bazinul Dâmboviţei, ocupând 10,25% din suprafaţa totală a bazinului râului Dâmboviţa[2].

Relieful este alcătuit din zona depresionară înaltă a culoarului Rucăr-Bran, formaţiunile metamorfice ale munţilor Păpuşa şi Leaota dezvoltându-se de la obârşia râului Dâmboviţa până la Sătic, precum şi pe sectorul dintre Rucăr şi Stoeneşti. În zona satului Sătic, valea este săpată în şisturile cristaline paleozoice, cristalinul intersectat de apa Dâmboviţei formând osatura munţilor Făgăraş, Iezer-Păpuşa şi Leaota. Toponimia extrem de bogată redă fidel trăsăturile reliefului: Pleaşa, În Colţi, Posada, Podişor, Plaiu, Piscu, Gruiu, Lunca, etc. În bazinetul depresionar Rucăr s-au format derpesiunile intramontane Sătic şi Rucăr, pe cursul râului Dâmboviţa – aceasta fiind zona în care a apărut şi a evoluat structura habitatuală.

---

* Șef Serviciu, Muzeul Municipal Câmpulung Muscel

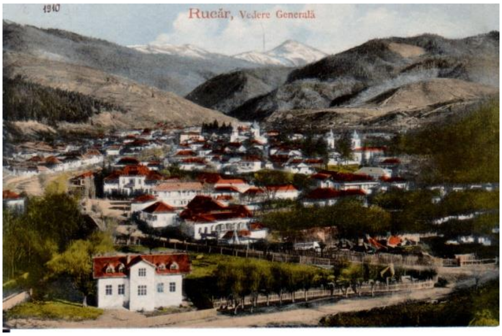
[1] Internet – httpc//www.ghidul primăriilor.ro/business.php./PRIMĂRIA RUCĂR

[2] I. Popescu-Argeşel, ***Valea Dâmboviţei,*** Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1986, p. 105.

Depresiunea Sătic este alungită pe distanţa de peste 8 km., aşezarea formându-se pe firul apei Dâmboviţa – sub forma unui dreptunghi îngust. Depresiunea Rucăr, de origine tectonică şi de eroziune, are o diversitate petrografică bine evidenţiată şi completată prin conuri de dejecţie şi aspecte de microrelief dezvoltat în special pe gresii. Vatra depresiunii, la circa 700 m. altitudine, a permis amplasarea nucleului habitual – favorizat de condiţiile climatice bune, dar şi de factori economici (existenţa marelui drum comercial internaţional care lega Braşovul de Câmpulung şi funcţionarea vămii de aici).

(după Al. Doagă şi colaboratorii, ***Localităţile judeţului Argeş***, (f.ed.), Piteşti, 1971**,** p. 367)

Rucăr – imagine spre hotarul de nord
(foto Safta Sanda, 2008)

Condiţiile climatice bune au creat un topoclimat specific culoarului Rucăr-Bran, reconfortant şi tonic pentru activităţile umane, cu ierni moderate şi toamne lungi şi călduroase, prielnice pomiculturii. Temperatura medie anuală este în jur de 7,2º C, iar precipitaţiile măsoară la Rucăr 833 mm. anual. Reţeaua hidrografică este formată din râul Dâmboviţa şi afluentul Râuşorul, la a căror confluenţă valea Dâmboviţei se lăţeşte considerabil, ieşind dintre stânci.

La estul depresiunilor încă mai există trupuri masive de pădure; în 1990 la Rucăr existau 20 000 ha. pădure. Din suprafaţa agricolă totală a comunei - 6 582 ha., 6 413 îl ocupă păşunile şi fâneţele, 85 ha. terenul arabil şi 84 ha. livezile de pomi; fondul forestier ocupa până acum câţiva ani 74% din suprafaţa comunei[3].

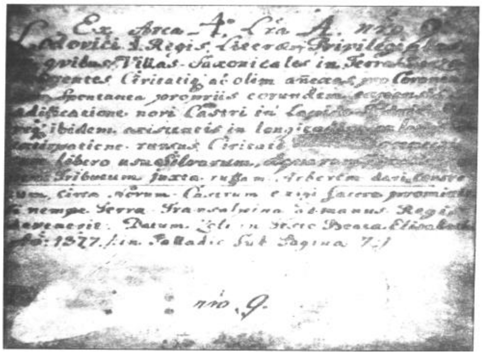
Existenţa pădurilor a fost unul din factorii determinanţi ai locuirii şi activităţii umane, iar ocupaţiile legate de acest factor au fost prelucrarea lemnului, creşterea animalelor, dezvoltarea industriei casnice şi a meşteşugurilor. În epoca modernă Rucăr s-a dezvoltat ca un puternic centru de exploatare şi prelucrare a lemnului.

Atestare documentară.

Sub numele de **Ruffa Arbor**, Rucăr este amintit la 13 noiembrie 1377 în diploma dată de Ludovic de Anjou, regele Ungariei, saşilor din Braşov, aici fiind vamă

[3] Al Doagă şi colaboratorii, **op. cit**., p. 369.

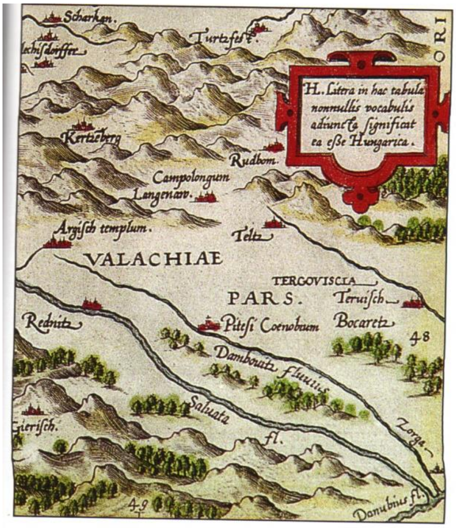
unde se lua „tributul regelui” [4], dat fiind că în acel moment era stăpân aici regele maghiar. În contextul documentului, se arată că regele făgăduieşte braşovenilor să mute vama de la Ruffa Arbor la „*această cetate nouă*” (= Bran), dacă ar reuşi să supună Valahia[5].

Numele actual apare în <1418 - 1420>, în privilegiul acordat de domul Mihail I negustorilor braşoveni, prin care porunceşte vameşilor din Cetatea Dâmboviţei şi de la vama Rucăr „*să se poarte frumos cu negustorii braşoveni*”[6].

(după Gh. Pârnuţă, ***Rucăr-Muşcel. Istoric. Case memoriale. Amintiri***, Ed.“Vasile Cârlova”, Bucureşti, 1996, cap. II)

Etimologia aşezărilor a ridicat multe întrebări, Rucăr fiind toponimul cu provenienţa cea mai incertă din întreg arealul văii superioare a Dâmboviţei, şi asupra căruia opiniile nu sunt în totalitate de acord. Gheorghe Pârnuţă optează pentru provenienţa numelui din germanul „Rücken = dos, spinare”, argumentul său fiind atestarea aşezării în documentele germane sub forma Ruker, Rukal, Rukendorf – cu sensul toponimic de „*satul din spatele munţilor*”, neînlăturînd însă nici originea din numele sub care aşezarea apare în documentul din 1377- acela de „Ruffa Arbor = Copacul Roşu”, transformat de saşi în Rotbom[7]. Preluat în secolul XVI, acest nume apare pe hărţile marilor cartografi europeni mai ales ca Rodbom sau Rudbom – precum în harta lui I. Sambucus din 1566[8].

JOHANN SAMBUCUS – *TRANSILVANIA* (detaliu).
Câmpulungul apare cu o dublă denumire: *Campolongum* şi *Langenau*. Sunt marcate şi alte localităţi: *Turtzfest* (Bran), *Rudbom* (Rucăr), *Argisch templum* (Curtea de Argeş), *Pitesi Coenobium* (Piteşti), *Rednitz* (Râmnicu Vâlcea), *Tergoviscia* (Târgovişte) etc. Râul Dâmboviţa *(Dambovitz fluvius)* este reprezentat fantezist la sud de Piteşti şi vărsându-se în Dunăre *(Danubius fl.)*.

---

[4] *** ***D.R.H***, B, Ţara Românească, vol. I (1247-1500), Ed. Academiei RPR, Bucureşti, 1966, doc. Nr. 40.

[5] Nicolae Iorga, ***Istoria comerţului românesc. Epoca veche***, (f.ed.), Bucureşti, 1925, p. 52.

[6] ******* ***D.R.H***, D, Relaţii între Ţările Române (1222-1456), Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1978. Doc.nr. 120 p. 197-198.

[7] Gh. Pârnuţă, ***Rucăr-Muşcel. Istoric. Case memoriale. Amintiri***, Ed.“Vasile Cârlova”, Bucureşti, 1996, vol. II, p. 19

[8] Ioannes Sambucus, ***Transilvania. Hanc ultra vel Transilvaniam, quae et Pannodacia et Dacia Ripensis. Vulgo Siebenburgen dicitur***, Viena, 1566 – reeditată de Abraham Ortelius în atlasul ***Theatrum orbis terrarum***, Anvers, 1570;

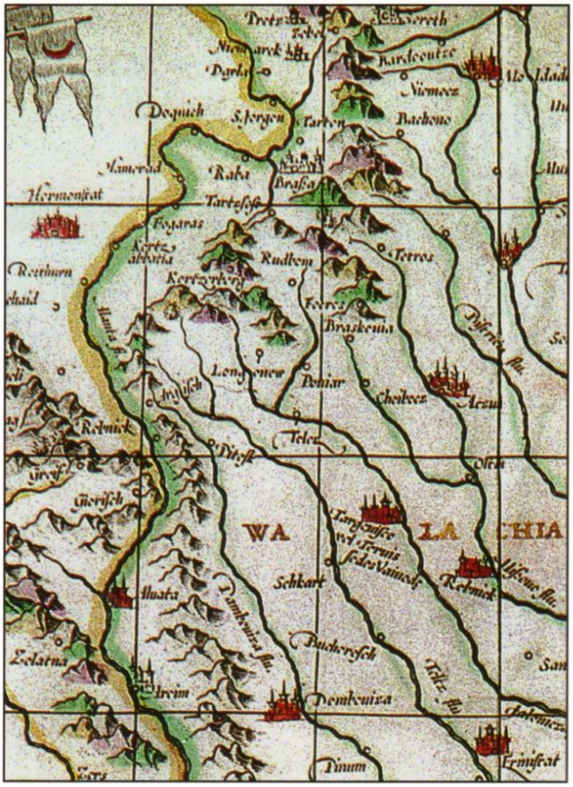
(după A. Săvoiu,***Câmpulungul în mărturiile vremii***, Ed. Ars Docendi, Bucureşti, 2008, p. 225)

Cealaltă aşezare a Rucărului – Sătic sau Săticul, este un toponim topografic extrem de semnificativ pentru tipologia satelor, în general, şi a celor studiate de noi, în special. Este un substantiv diminutival format din cuvântul „sat” şi sufixul „ic”, desemnând dimensiunile reduse ale unei aşezări rurale a cărei populaţie se ocupă, în cea mai mare parte, cu agricultura. Aceeaşi semnificaţie privind ocupaţiile ocuitorilor, dar şi legătura cu evenimentele istorice, o are şi denumirea unuia din fostele sate ale Rucărului (astăzi înglobat) – Valea Urdii, despre care C. Alessandrescu arată că „*în anul 1821 au venit zavergiii şi şi-au îngropat în pământ căldările ce le aveau de făcut urdă, cu tot avutul lor mişcător. Aceste căldări s-au găsit şi localităţii i s-a dat numele de Valea Urdei*”[9].

Atestări cartografice.

Importanţa aşezării, rolul avut ca punct de vamă şi în relaţiile cu saşii de dincolo de graniţă, sunt reflectate foarte bine în hărţile care redau Rucărul; este menţionat cartografic încă din secolul XVI, iar pasul Bran apare constant sub numele său german – Törtzburg, sau Terzburg Pass.

Sub forma de Rudbom, cu semnul unui castel cu turn (care putea fi vama), apare în hărţile celor mai mari cartografi europeni, prima menţiune făcând-o Georg Reichersdorffer în ***Chorographia Transsilvaniae, quae Dacia olim appellate aliarumque provinciarm et regionum succinta descriptio et explicatio*** (tipărită la Viena, în 1550, sub numele de Rudbom). Acelaşi nume apare şi pe harta desenată de Johann Sambucus, tipărită la Viena în 1566 sub titlul **Transilvania. Hanc ultra vel Transilvaniam, quae et Pannodacia et Dacia Ripens. Vulgo Siebenburgen dicitur,** reeditată de Abraham Ortelius în atlasul ***Theatrum orbis terrarum*** (tipărit la Anvers în 1570).

GERARDUS MERCATOR – *VALACHIA, SERBIA, BULGARIA, ROMANIA* (49 x 37 cm), Amsterdam, cca.1630 (detaliu).
Hartă similară celei publicate de Gerardus Mercator în 1606, unde apare de asemenea Câmpulungul *(Langenaw)*.

---

[9] C. Alessandrescu, ***Dicţionar geografic al judeţului Muscel***, Stabilimentul Grafic J.V.Socecu, Bucureşti, 1893, p. 366.

Acelaşi nume de Rudbom apare şi pe harta marelui cartograf Gerhard Mercator – ***Walachia, Servia, Bulgaria et Rumania***, publicată în 1607 de Ioannes Hondius în ***Atlas Minor***, la Viena şi reeditată în 1630 la Amsterdam.

Pentru cartografii europeni mai puţin ataşaţi spiritului teuton, reprezentarea lingvistică a Rucărului înseamnă Rudbon, denumire pe care o găsim în hărţile lui Jacobo Castaldo – **Romaniae quae olim Traciae**..., tipărită la Anvers în 1584 şi Nicolas Sanson – **Transilvania, Valachia, Moldavia**, tipărită la Paris în 1665.

(după A. Săvoiu, **op. cit**., p. 232 ↑ şi 233 →)

Militärische Beschreibung der grossen Walachey - harta militară austriacă întocmită în 1790-1791, descrie sugestiv pădurile de la Rucăr: *„este aşezat la 1½ oră de Dragoslavele, pe o înălţime a muntelui Măgura şi pe lângă apa Dâmboviţei, are trei biserici din piatră cu incintă de zid, din păcate nu pot constitui un loc de apărare la intrarea în ţară pentru că înălţimile muntelui Măgura le domină, este loc de graniţă, cu multe crânguri şi arbori înalţi, cu păşuni dincolo de munte, apa Dâmboviţei străbate satul şi are multe treceri peste ea, pe timp uscat seacă, pe ploaie debitul creşte şi apa nu se poate trece, aduce multă piatră şi nisip..Pe aici trece drumul care duce la Câmpulung şi Târgovişte*”[10].

Coordonate istorice.

Pe teritoriul satului, în punctul numit Scărişoara, au fost descoperite în 1915 urmele unui castru roman care făcea parte din sistemul limes-ului transalutanus, şi care a fost integrat aşezării deja existentă aici[11]; construit din cărămidă, a fost cercetat şi desenat de D. Băjan în anul 1915, care a donat piesele muzeului din Câmpulung (unde se pot vedea cărămizile cu inscripţia Cohortei II Flavia). Ca toate castrele romane din zona Muscelului, şi acesta a fost părăsit în timpul domniei împăratului Hadrian (117-138).

Alte cercetări [12] au demonstrat că, în secolele X-XI, teritoriul subcarpatic dintre Argeş şi

NICOLAS SANSON – *TRANSILVANIA, VALACHIA, MOLDOVA...* (55,5 x 45,5 cm), Paris, cca. 1665 (detaliu).

Câmpulungul *(Langenaw)* apare alături de oraşe importante ale Munteniei: Târgovişte, Piteşti, Bucureşti, Curtea de Argeş, Râmnicu Vâlcea etc.

---

10 Victoria şi Constantin Şerban, ***Oraşul Câmpulung şi împrejurimile sale oglindite într-un manuscris inedit din secolul XVIII***, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Câmpulung –Muscel, 1982, p. 93-94.

11 ***Istoria României***, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 431.

12 Ioan Conea şi Ion Donat, ***Contribution à l'étude de la toponymie petchéneque-comane de la Plaine roumaine du Bas-Danube**, în* ***Contributions onomastiques***, Bucureşti, 1958, p. 139-169.

Dâmboviţa a cunoscut o masivă prezenţă pecengă şi cumană, popoare migratoare de origine turcă venite din părţile centrale ale Asiei, care îi alungă pe slavi şi supun vechea populaţie băştinaşă. Deşi nu avem izvoare arheologice care să ateste prezenţa lor aici, în schimb unele ştiri scrise, ca şi frecvenţa relativ mare a topicelor cumane pe aceste meleaguri, în special de-a lungul râului Argeş, la nord-est de Piteşti şi spre izvoarele Dâmboviţei[13] atestă trecerea acestui popor pe aici. Denumirea muntelui Peceneagu, lângă Rucăr, este una din dovezi.

După marea invazie tătară din 1241, care a distrus prima biserică a satului, construită pe locul numit Câmp (unde s-a format nucleul habitual)[14], se pare că pe aici face popas legendarul Negru-Vodă, care – întâlnindu-se cu o ceată de haiduci veniţi din Vrancea de frica tătarilor, şi stabiliţi la Rucăr – le dă acestora „*tot hotarul satului Rucăr*" şi aceleaşi drepturi ca şi moşnenilor câmpulungeni, în primul rând un pârcălab care să-i conducă, nesupus vătafului de plai[15]. Cât adevăr istoric este aici, greu de spus; însă autonomia rucărenilor faţă de administraţia plaiului a fost reală, iar nemulţumirile rucărenilor împotriva vătafului de plai îi duc în 1806 cu plângere la domnie[16].

La Rucăr, profesorul Gh. Pârnuţă localizează celebrul „castrum munitissimum" ridicat de cavalerii teutoni, desfăşurarea bătăliei dată la Posada în noiembrie 1330 între armata voievodului Basarab I şi oştile regelui maghiar Carol Robert de Anjou; precum şi bătălia dată în 1369 de Dragomir castelanul cetăţii Dâmboviţa (pe care o identifică cu Oratea)[17]. De fapt, distinsul istoric localizează aici şi bătălia de la Rovine[18], aducând argumente toponimice şi cartografice (acestea nu prea corect studiate şi interpretate).

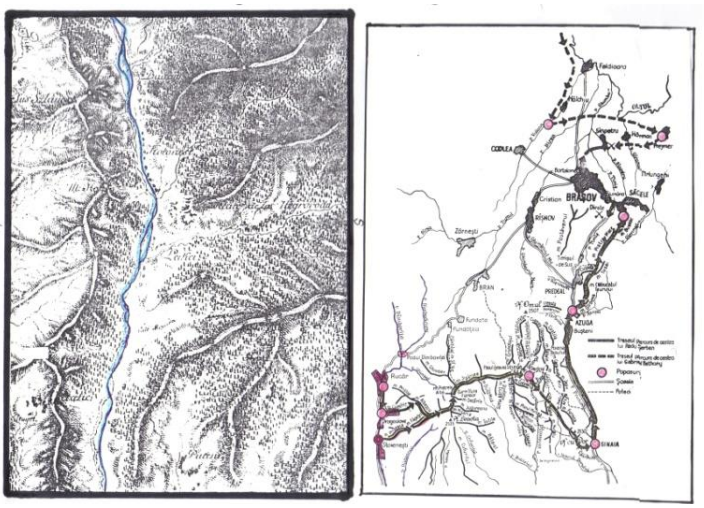
Indiferent de zelul local şi de dorinţa de a atribui Rucărului momente semnificative din istoria noastră (încă insuficient elucidate), cert rămâne locul important al aşezării în istoria naţională, mai ales începând din secolul XVI – când relaţiile politice ale Ţării Româneşti cu Transilvania devin mai strânse, iar lupta antiotomană a principilor munteni găseşte susţinerea voievozilor transilvăneni. Pe teritoriul satului s-au dat luptele purtate în 1522 de domnul Radu de la Afumaţi aliat cu principele Ioan Zapolya[19] şi tot aici se va retrage domnul în 1528, chemându-i pe braşoveni la lupta antiotomană[20].

Drumul oştilor muntene spre Transilvania (sau al celor transilvănene spre sud) trece prin Rucăr, în timpul campaniilor militare conduse de Radu Paisie (1541), Mircea Ciobanul (1550), Pătraşcu cel Bun (1556), Mihai Viteazul şi Sigismund Báthory (1595) – acesta stabilindu-şi aici tabăra, în octombrie 1595.

---

[13] **Idem**, p. 143.
[14] Gh. Pârnuţă, **loc. cit.,** p. 17.
[15] Gh. Pârnuţă , ***Rucăr. Istoric. Case memoriale. amintiri***, (f.ed.), Bucureşti, 1973 vol. I, p. 25-26.
[16] Pr. I. Răuţescu, ***Dragoslavele***, Tipografia şi librăria Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 38-39.
[17] Gh. Pârnuţă, **op. cit**., vol. I, p. 26-30.
[18] **Ibidem**, p. 30-32.
[19] Gh. Ioanid, ***Istoria Ţării Româneşti***, vol. II, Tip. G. Ioanid, Bucureşti, 1859, p. 39.
[20] Gr.Tocilescu, ***527 documente slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Braşovul***, (f.ed.), Bucureşti, 1931, p. 282; şi Nicolae Iorga, ***Studii şi documente cu privire la istoria românilor***, vol. III, (f.ed.), Bucureşti, 1903, p. XLVI

Tot prin Rucăr trece şi oastea domnului Radu Şerban, în 1602, atunci când merge să lupte împotriva lui Moise Szekely[21]. Peste un deceniu, în 1611, domnul va ajunge din nou la Rucăr, silit de ocupaţia principelui transilvănean şi rivalitatea cu Radu Mihnea. Traseul expediţiei de acum, locurile pe unde a trecut munţii, unde şi-a stabilit tabără şi cum a fost ajutat de localnici au fost foarte bine analizate în studiul semnat de Gh. I. Mareş, care alcătuieşte şi o interesantă hartă în sprijinul opiniilor sale[22].

Traseul armatei muntene în anul 1611
(după Gh. I. Mareş, **op. cit**., p. 221)

În 1658, când este alungat din tron, Constantin Şerban îşi stabileşte tabăra la Rucăr, aşteptând trupele turceşti şi baricadând drumul spre Bran. Urmărit de trupele tătarilor şi ajuns la Malu cu Flori, în locul unde era crucea lui Socol Cornăţeanu; aşa cum descrie foarte sugestiv Paul de Alep (care dă preţioase informaţii privind evenimentele din anii 1658-1659, inclusiv despre suferinţele oamenilor din aşezările studiate de noi), el „*intră pe drumul Rucărului, care e în adevăr foarte greu, fiind între doi munţi, cu o potecă numai pentru un cal, încît abia putură cu multă trudă oamenii săi să tragă carele de artilerie*”[23]. Este evident că domnul a mers peste dealuri, pe vechiul drum colinar, iar şederea lui la Rucăr înseamnă organizarea tranşeelor şi baricadarea cu arbori pentru a preveni atacul tătarilor, odată cu grija pe care domnul o avea în privinţa soţiei sale (stătătoare şi ea aici un timp[24].

[21] Andronikos Folangas, ***Conflictele dintre Gabriel Báthory, Radu Şerban şi Radu Mihnea pentru Ţara Românească în lumina unui izvor grecesc necunoscut***, în „Studii şi materiale de istorie medie”, XX, 2002, p. 53-61. (invazie Ţara Românească).

[22] Gh. I. Mareş, ***Pe unde a trecut munţii oastea voievodului Radu Şerban în 1611?***, în „Valachica”, nr. 9, Târgovişte, 1977, p.219-226

[23] Paul de Alep, ***Călătoriile patriarhului Macarie (1653-1658),*** (f.ed.), Bucureşti, 1909, p. 229-230.

[24] M. Cristudor, ***Rucărul medieval și evenimemtele politice din Țara Românească, dintre anii 1655-1660,*** în „Studii și comunicări”, Muzeul Pitești,1971, p. 221.

Se pare că Rucărul era predestinat să fie ales de domnii munteni pentru a marca momente importante din viaţa politică a ţării – aşa cum o face Mihnea Mihail al III-lea, care la 15 octombrie 1659 încheie aici tratatul de alianţă cu principele transilvănean Gheorghe Rakóczi II[25].

Cu toate aceste staţionări militare, cu campaniile duse de principii munteni spre Transilvania, cu trecerea necurmată a oştilor, istoria aşezării s-a împletit cu istoria politică a Ţării Româneşti şi Transilvaniei, iar evenimentele contemporane au adus şi aici aceleaşi efecte negative – precum prada oştilor tătăreşti şi turceşti în 1658, când pradă crunt ţinutul[26].

După 1690, când apar trupele principelui Emeric Thököli, situaţia sătenilor devine tot mai grea, dat fiind că aici îşi fac tabăra militară oştile transilvănene, cele turceşti şi tătăreşti, cele muntene; după informaţiile păstrate în memoria colectivă a satului, în 1690 turcii au spânzurat trei săteni, pe motiv că au colaborat cu armatele nemţeşti[27].

În secolul XVIII, Rucărul rămâne în continuare locul pe unde trec oştile imperiale sau turceşti, iar după 1737 (când războaiele austro-turce includ efectiv zona din sudul Carpaţilor în câmpul de bătălie) putem vorbi chiar de perioade de ocupaţie militară străină.

Cu toate aceste evenimente, cu rolul important pe care l-a avut din punct de vedere politic, economic şi militar, este normal ca Rucăr să fie locul unde au poposit sau au stat mai mult domni, diplomaţi, comandanţi militari. Nu putem insista detaliat asupra tuturor, dar încercăm o sinteză a prezenţei lor: regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei (1395, când se retrage spre Bran; 1427); sultanul Murad I, în campania transilvăneană (1438); Ioan Corvin de Hunedoara, în expediţia spre Balcani.

În 1459, aici stă o vreme domnitorul Vlad Ţepeş, unele surse bibliografice afirmând că Rucărul a devenit reşedinţă domnească temporară pentru el[28]. În octombrie 1522 voievodul Ioan Zapolya face aici tabără militară şi se luptă cu turcii, susţinându-l pe Radu de la Afumaţi – care în 1524 poposea mai mult timp la Rucăr, scriind de aici braşovenilor să se adune pentru a lupta cu turcii.

Principele Radu Mihnea, în 1611, se întâlneşte la Rucăr, „*la hotar*”, cu principele Gheorghe Rácokzi I, făcând „*legătură şi jurământ*” (tratatul de alianţă antiotomană)[29]. Tradiţia se păstrează, tot aici încheind tratat de alianţă antiotomană (de fapt stabilind preliminariile) principii Mihnea al III-lea şi Gh. Rákoczy II, în 15 octombrie 1659[30].

La 18 mai 1653, din Rucăr, Doamna Elina Matei Basarab scrie principelui transilvănean, cerându-i un medic pentru a îngriji rana soţului său; frumos redactată în limba latină, scrisoarea relevă erudiţia doamnei şi dragostea pe care i-o poartă soţului

---

[25] **Ibidem**, p. 224.
[26] Paul de Alep, **op. cit**., p. 117.
[27] Gh. Pârnuţă, **op. cit**., vol. I, p. 35.
[28] Florian Tucă (coordonator), Gheorghe Cristache, Nicolae Leonăchescu, Nicolae Ionescu, Vasilica Popescu, Sevastian Tudor, Silvestru Voinescu, ***Judeţul Argeş în mileniul III***, Bucureşti, (f.ed.), 2001, p. 247.
[29] A. Veress, ***Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti***, vol. VII, (f.ed.), Bucureşti, 1934, p. 123.
[30] **Ibidem**, vol. X, Bucureşti, 1938, p. 173; şi M. Cristudor, **op. cit.**, p. 217-227.

(pentru care cere nu doar medic, ci şi seminţe de flori pentru „*grădina noastră de la Târgovşite*”)[31].

Dintre călătorii şi diplomaţii străini, să îi amintim pe patriarhul Macarie al Antiohiei şi fiul său Paul de Alep (1658), lordul Paget – ambasadorul Angliei la Constantinopol (1702), regele Carol XII al Suediei (1712), prinţul Eugeniu de Savoia.

II. Regimul juridic.

Deşi n-a dispus de o autoritate statală care să-i asigure supravieţuirea etnică şi istorică după retragerea administraţiei romane, populaţia autohtonă s-a putut menţine şi dezvolta, chiar şi în condiţiile foarte grele şi nesigure din perioada migraţiilor, datorită perpetuării vechiului său sistem autohton de organizare şi conducere – **obştea**. Obştea datează la geto-daci din vremuri străvechi. Ea a fost preluată de către romani, care au integrat-o în structura lor administrativ-fiscală, iar după dispariţia administraţiei romane, populaţia autohtonă a dispus de un cadru organizatoric specific – ceea ce i-a permis să reziste şi i-a dat posibilitatea de a stabili relaţii cu popoarele străine care s-au succedat peste această zonă timp de mai multe secole.

Forţa pe care obştea a dovedit-o în păstrarea integrităţii grupurilor umane autohtone consta nu atât în funcţiile militare pe care le îndeplinea, cât mai ales în principiile care au stat la baza structurării ei: egalitatea membrilor, răspunderea solidară în raport cu autorităţile vremelnice, respectarea şi perpetuarea nealterată a tradiţiilor strămoşeşti, reciprocitatea serviciilor, etc. Dizolvarea acestor vechi obşti, a comunelor rurale, şi apariţia societăţii stratificate de tip feudal s-a produs târziu şi în urma unui proces lent de evoluţie, şi nu ca efect al suprapunerii unei pături conducătoare alogene peste masa populaţiei locale.

La Rucăr, obştea apare foarte devreme, fiind una din obştile româneşti cele mai vechi şi cu existenţă îndelungată. La început, proprietatea era în devălmăşie, iar mărimea moşiei moşneneşti cuprindea toţi munţii din împrejurimi, până spre obârşia Dâmboviţei; până la hotarul cu Fundata şi Şirnea; până la hotarul cu Dragoslavele. Obştea rucăreană reflectă perfect caracterul şi semnifiaţia acestui sistem de organizare, fiind nu numai o unitate economică, ci şi una administrativ-juridică bine structurată, în care factorul determinant era conduerea colectivă, prin reprezentanţii săi.

Profesorul Gh. Pârnuţă, originar din Rucăr, a adunat o impresionantă colecţie de documente ale obştii rucărene – 2 014, care merg din anul 1377 până la războiul de independenţă[32]. Din acestea, ca şi din studiile speciale publicate în 1987[33], 2000[34] şi 2001[35], se poate urmări evoluţia obştii rucărene, situaţia proprietăţilor comune – cei 35 de munţi, livezile, delniţele sau căminele de casă, totul începând documentar de la începutul secolului XVI.

---

[31] C. Gane, ***Trecute vieţi de doamne şi domniţe***, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 173.

[32] Gh. Pârnuţă, ***Documente rucărene***, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Câmpulung-Muscel, 1982, p. 97-104.

[33] Gh. Pârnuţă şi Ştefan Trâmbaciu, ***Obştea Rucăr de la starea de devălmăşie la împărţirea pe cete şi părţi***, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Câmpulung-Muscel, 1987, p. 95-115.

[34] Ştefan Trâmbaciu, ***Contribuţii la studiul obştilor de moşneni din Ţara Românească*. *Sec. XIV-XIX***, Bucureşti, 2000.

[35] Gheorghe Pârnuţă şi Ştefan Trâmbaciu, ***Istoria Obştei de moşneni din comuna Rucăr-Muşcel, judeţul Argeş***, Bucureşti, 2001.

Istoria obştii se împleteşte strâns cu aceea a vămii, mai ales în timpul lui C. Brâncoveanu insistându-se ca vameşii să nu mai asuprească sătenii, care fug şi lasă liber serviciul de pază al vămii.

Proprietatea comună asupra munţilor se păstrează iclusiv în anul 1921 – când actul întocmit de D. Băjan menţiona trei munţi care aparţineau în exclusivitate colectivităţii rucărene[36]; proprietatea individuală este consemnată inclusiv în anul 1948, când familia Niţă Băjan avea în stăpânire opt munţi[37]. Reiese că, dincolo de spargerea obştii sau fărâmiţarea proprietăţilor, obştea – ca instituţie – s-a menţinut timp îndelungat, cu toate vânzările individuale care se fac.

Vânzările priveau căminele de casă din vatra satului (primul la 20 noiembrie 1771, locul fiind moştenit de la tată[38]); vânzările de părţi individuale: delniţe (în 1753, când Ion Cocă vinde o casă din Rucăr şi moşia de la Hobaia-Suslăneşti[39]) şi de munţi (la 27 mai 1645, când unchiaşul Stoica din Boteni şi cu fraţii Dragomir şi Micu vând lui Şărbu din Rucăr munţii Boteanul cel Mare şi Boteanul cel Mic, pentru 1 100 de aspri[40].

Pe de altă parte, pentru a nu se pierde moşia, uneori se fac înfrăţiri – aşa cum se întâmplă la 3 martie 1627, când Tatu logofăt şi Marco postelnic se înfrăţesc cu Hrizan şi cu jupâneasa lui Maria pe satul Rucăr, jumătate din ocini şi rumâni, ca preţ al zestrei care trebuia dată Mariei[41].

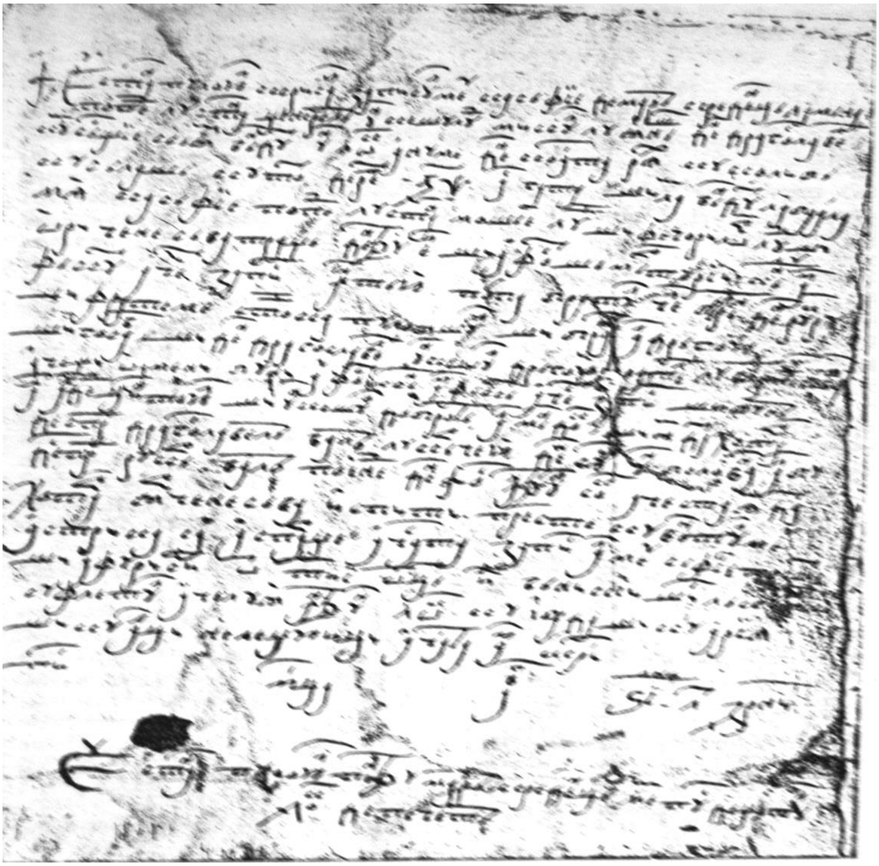
Proprietatea domnească la Rucăr a aparţinut lui Radu cel Mare, care la 2 mai 1502 face schimb cu jupanul Neagoe[42]; domnului Mihai Viteazul – care dă jumătate din ea lui Dan vistier (de la el ajunge la nepoţii Tatu sluger şi Marcu logofăt) şi cealaltă jumătate zestre domniţei Florica (care o lasă fiicelor Buica şi Ilina)[43]. De la aceşti stăpâni moşiile şi vecinii sunt răscumpărate la 28 decembrie 1633 şi 25 iulie 1641[44].

Situaţia politică tulbure, birurile tot mai grele şi alte nevoi îi fac pe moşneni să-şi vândă şi livezile de fân – precum Stan Pulăiaşul, care la 10 ianuarie 1650 vinde popii Stan din Dragoslavele (ginerele lui Miu Ianăş Dragoslavele, un om bogat şi cu multe moşii) o livadă de fân în hotarul Rucărenilor, cu preţul (destul de mare) de 2 900 aspri şi o colibă „cu sălaş cu tot"[45], pe foaia a doua verso fiind scrisă o însemnare a lui Ivan din Bogăteşti, care zălogeşte şi el la Micu o livadă din Valea lui Bragă, până în fântîna Stoeneştilor, pentru 400 de galbeni[46].

(după C. Rădulescu-Codin şi I. Răuţescu, ***Dragoslavele. Trecutul comunei, descrierea fizică. Întindere şi populaţiune***... , Tipografia şi librăria Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1923, p. 120)

---

36 Gh. Pârnuţă, ***Documente rucărene***, p. 98.
37 **Ibidem.**
38 Gh. Pârnuţă şi Ștefan Trâmbaciu, ***Obştea Rucăr...***, doc. nr. 1, p. 104.
39 **Ibidem**, doc. nr. 7.
40 ***D.R.H,***, B, Ţara Românească, vol. XXX (1645), nr. 174 p. 214.
41 **Idem,** vol. XXI (1626-1627), nr. 193 p. 335.
42 Gh. Pârnuţă şi Dorina Panaitescu, ***Judeţul Muscel. Monografie istorică şi socială***, Ed. Semne, Bucureşti, 2001, p. 354.
43 **Ibidem.**
44 **Ibidem**.
45 ***D.R.H.***, B, vol. XXXV (1650), nr. 20 p. 26-28.
46 C. Rădulescu-Codin şi I. Răuţescu, **op.cit.**, p. 120.

În acelaşi timp, mulţi săteni fug din sat – în Vrancea, înfiinţând satul Rucăr din ţinutul Sovejei; sau în Transilvania – de unde erau insistent ceruţi înapoi de domnul Constantin Brâncoveanu, prin scrisorile trimise judelui braşovean[47].

Prima împărţire a obştii se face la 30 noiembrie 1797, când munţii rucărenilor se împart pe 54 de moşi şi se întocmeşte *Ocolniţa satului Rucăr*, care cuprindea 30 de munţi stăpâniţi în devălmăşie[48]; scopul acestei acţiuni era stoparea pătrunderii în obşte a unor boieri sau străini. Abia în 1853 şi-au răscumpărat moşnenii averea, la fel ca în 1633 şi 1641. Frauda făcută în 1885 de mandatarii obştii a avut drept effect celebra răscoală rucăreană din 1911, finalizată cu înfiinţarea obştii de moşneni din Rucăr – care, cu toate problemele apărute, a existat până în 1946[49].

La nivel personal, documentele menţionează multe cazuri de rumânire; documentul din 1627, menţionat mai sus, prevede în zestrea jupânesei Maria şi rumâni, menţiuni despre rumâni existând şi în alte documente.

---

[47] N. Iorga, ***Studii şi documente cu privire la istoria românilor***, vol. X, 1935, p. 139.
[48] Gh. Pârnuţă şi Dorina Panaitescu, **op. cit.**, p. 355.
[49] **Ibidem**, p. 356-360.

Încă de la începutul secolului XVII, documentele menţionează desele abuzuri ale boierilor şi apriga dorinţă a moşnenilor de a-şi apăra proprietăţile sau libertatea, prin răscumpărarea din rumânie. Prima răscumpărare din rumânie are loc în timpul primei domnii a lui Radu Şerban (probabil 1602-1603), când fraţii Radu şi Cârstea se eliberează din rumânie[50]. În semn de recunoştinţă, ei ridică o frumoasă cruce de piatră, amplasată astăzi în centrul satului, în punctul La Roghină.

(foto Safta Sanda, 2008)

Are textul scris în limba slavonă, cu următorul conţinut: „*Ridicatu-s-au această cinstită, sfântă cruce întru ruga şi lauda cinstitei Adormiri a Născătoarei de Dumnezeu în zilele (lui) Io Radul voevod, prin milostivirea robilor lui Dumnezeu...*”; pe latura sudică: „*aprilie, zile 22*”[51].

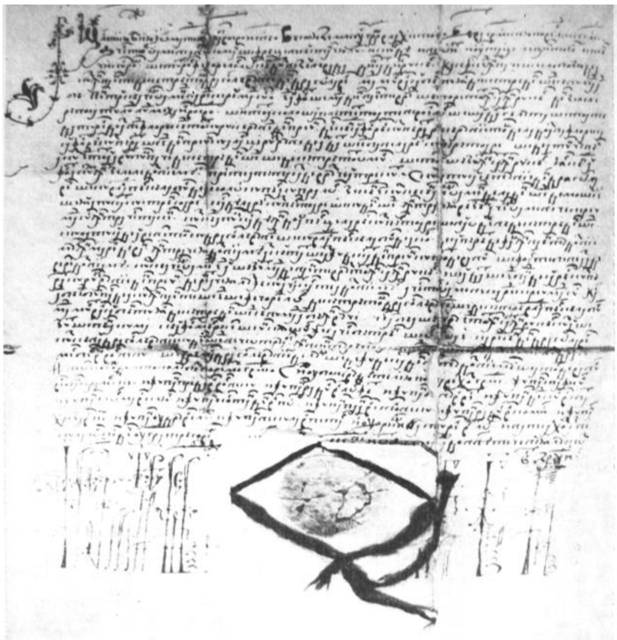
Despre motivaţia ridicării acestei cruci vorbeşte Gh. Pârnuţă – anume că este semn de recunoştinţă al celor fraţi pentru eliberarea lor din rumânie, iar destinaţia simboliă ulterioară a monumentului este şi ea semnificativă: „*faţa lui se adunau sătenii din vechime şi asistau la slujba de la Bobotează*”[52].

[50] **Ibidem**, p. 74-75.
[51] †Calinic Argeşeanul, Grigore Constantinescu, ***Monumente memoriale din judeţul Argeş.Cruci de piatră***, Ed. Europroduct, Piteşti, 1999, p. 239.
[52] Gh. Pârnuţă, ***Rucăr…***, vol. I, p. 75.

Se pare însă că bucuria lor nu putea să dureze mult, pentru că fost lor stăpână – jupâniţa Ilina, fiica domniţei Florica, nu recunoaşte răscumpărarea făcută de cei doi fraţi; a fost nevoie de mărturisirea a 24 de bătrâni din Rucăr, spusă în faţa Marelui Divan domnesc, pentru ca fraţii să rămână liberi[53]. Necazurile lor, drumul la divan, spusa bătrânilor – toate sunt consemnate pe o frumoasă cruce de piatră ridicată în Gura Cheii, pusă pentru ca semn de recunoştinţă de urmaşii celor doi fraţi.

Cea de a doua răscumpărare, mai importantă, are loc în anul 1633 – când domnul Matei Basarab aprobă eliberarea din rumânie a celei mai mari părţi din sat. La 28 decembrie 1633, domnul scrie hrisovul adresat „*voao tuturor rucărenilor de la plaiu*", în care arată că „*domnia mea am făcut mare divan... şi am socotit domniia mea cu tot divanul şi am judecat domnia mea cum să vă răscumpăraţi de la boiari, căci cele răscumpărători ce v-aţi fost răscumpăraţi de la striini întru nemica nu vă iaste*", sătenii dând 1 200 ughi jupniţelor Elina şi Buica, fetele domniţei Florica[54].

Printre cei care s-au răscumpărat acum sunt şi şapte săteni din Rucăr „*şezători acolo mai dinainte vreme, încă din zilele răposatului lui Mihail voevod şi tot acolo şi-au plătit toate nevoile lor... şi s-au răscumpărat cu rucărenii denpreună în 1633*"[55]. Domnul Matei Basarab dă acest hrisov la mâna sătenilor, acum stabiliţi la Dragoslavele, pentru ca aceştia „*să fie în pace şi slobozi*" de către sătenii de acolo, şi mai ales din partea pârcălabului Vlad, are îi apucase „*cu strânsoare*" pe rucăreni[56]. Datat 26 iunie 1653, hrisovul este important sub mai multe aspecte care ilustrează foarte bine situaţia juridică a ţăranilor din Rucăr şi bunele relaţii pe care le aveau cu domnia. Pentru a întări cât mai bine hotărârea luată, domnul convoacă divanul domnesc – unde vin rucărenii şi dragoslovăenii, precum şi pârcălabul Vlad, iar adeverirea răscumpărării este făcută de uncheaşul Jinga el bătrân şi de Orzănoae din Dragoslavele, iar întărirea hrisovului se face prin semnăturile marilor boieri din divan (care „*au fost martori la scriere*") şi sigiliul domnesc[57].

(după Gh. Pârnuţă, **op. cit**, p. 74)

[53] **Ibidem**, p. 76.
[54] ***DIR,*** B, Ţara Românească veac XVII, vol. II (1611-1615), Ed. Academiei RPR, Bucureşti, 1951, doc.nr. 177, p. 229-230.
[55] Gh. Pârnuţă, **loc. cit.**, p. 84.
[56] **Ibidem**.
[57] **Ibidem**.

III. Structuri economice.

Relieful, resursele naturale (păşuni, fâneţe, păduri), existenţa marelui drum de comerţ internaţional şi a râului Dâmboviţa (navigabil cu plutele) au determinat principalele ocupaţii: creşterea animalelor (cantităţi de caş menţionate în 1687[58]); exploatarea lemnului; agricultură, meşteşuguri casnice, comerţ. Mai ales comerţul a fost practicat intens, dat fiind că drumul european de comerţ şi vămile de aici facilitau deplasări rapide şi sigure.

Rucărul a jucat un rol foarte important în comerţul de tranzit, numeroase documente atestînd mărfurile vămuite, preţul lor, importurile şi exporturile, privilegiile vamale acordate negustorilor braşoveni; se menţionează şi starea drumurilor sau măsurile luate pentru amenajarea lor.

O astfel de măsură o ia domnul Constantin Brâncoveanu în 1710, când oamenii din Câmpulung, Rucăr şi Dragoslavele au fost obligaţi şi adunaţi de ispravnicul Câmpulungului (Alexandru Şufariul din Vâlsăneşti) să repare drumul spre Braşov: „*să dreagă calea la Posada şi la Orate şi printr-alte locuri reale*", sub conducerea ispravnicului Manta judeţul - aşa cum arată textul crucii de piatră pusă lîngă podul de peste pârîul Bazna[59].

Semnificativ este şi faptul că negustorii rucăreni au jucat un rol important în activitatea comercială din secolul XVI, când în registrele vamale ale oraşului Braşov, unde se plătea tricesima (30% din valoarea mărfii transportate/vândute) - apar şi negustori de aici (categoria mici-mijlocii), astfel:

- anul 1503: 3 negustori din Rucăr, 4 transporturi, valoarea exportului = 4 580 apri, valoarea tranzitului = 200 aspri, valoarea activităţii comerciale a târgului = 4 780 aspri[60];
- anul 1542, fără tranzit: 4 negustori din Rucăr[61];
- anul 1543: 3 negustori din Rucăr[62];
- anul 1545: 3 negustori din Rucăr[63].

Vama Rucăr.

Traseul drumurilor, stabilit încă de la jumătatea secolului XV, aducea în zonele de graniţă cu Transilvania "vămile plaiurilor", aşezate în interiorul Ţării Româneşti; deşi atestate documentar destul de târziu, ele existau încă din secolul XIV. Situate pe văile celor mai importante râuri, ele erau: **Vâlcan**, pe Jiu - atestată documentar în 1528[64]; **Câineni** - atestată documentar în 1415 sub denumirea de Genune[65]. Acestea sunt cele spre Transilvania, pe direcţia sud-nord. Al doilea drum, care traversa ţara de la vest la est, avea traseul Severin - Baia de Aramă – Râmnicu-Vâlcea - Curtea de Argeş – Câmpulung – Bran - Braşov, ultima porţiune urmând Drumul Dâmboviţei, o cale

---

[58] Gh. Pârnută, ***Rucăr...,*** vol. I, p. 175.

[59]. † Calinic Argeşeanul, Grigore Constantinescu, **op. cit.,** p.184-185.

[60] Radu Manolescu, ***Schimbul de mărfuri dintre Ţara Românească şi Braşov în prima jumătate a secolului al XVI-lea***, în „Studii şi materiale de istorie medie", II, 1957, p. 196.

[61] **Ibidem**, p. 198.

[62] **Ibidem**.

[63] **Ibidem**.

[64] ***DIR***, B. veacul XVI, vol. II (1526-1550), Ed. Academirei RPR, Bucureşti, 1951, nr. 39 p.41.

[65] ***DRH***, B, vol. I,nr. 37 p.79.

circulată intens chiar înainte de 1300. Vămile de pe acest segment erau la: **Cetatea Dâmboviţei -** menţionată în privilegiul din 25 august 1413[66]; **Câmpulung -** dedusă prin documentul din 1368, emis aici; **Dragoslavele -** menţionată în timpul domniei lui Vlad Călugărul, când sunt aminitiţi schilerii de aici[67]; şi **Rucăr** (1364-1377, care este vamă românească, împreună cu Cetăţeni, în privilegiul din 1413).

Fostă încă la 1330 vamă ungurească sub numele de Ruffa Arbor, vama Rucăr este trecută în privilegiul dat de Mircea cel Bătrân la 1413 ca punct de graniţă pentru vama românească, iar în privilegiul de comerţ dat de Radu II Praznaglava din Târgovişte la 21 noiembrie 1421 trecută ca punct de vamă unde se plăteau taxele vamale pentru import, export, tranzit şi alte produse, alături de Târgovişte şi Târgşor[68]. Dan al II-lea menţine şi el acest sistem de vămi, privilegiile din 23 octombrie 1422[69] şi 10 noiembrie 1424[70], date la Târgovişte, stabilind vama pentru felurile şi cantităţile de mărfuri aduse de negustorii braşoveni în Ţara Românească (1422), respectiv taxele vamale plătite în bani, locurile de vamă, mărfurile care nu trebuiau vămuite (1424).

Rucărul era o vamă importantă, unde taxarea se făcea pe sortimentele de mărfuri de import, export sau în tranzit, aşa cum arată explicit porunca dată de Dan al II-lea în 1423[71] şi 1424[72], când domnul detaliază mărfurile de vămuit pentru vameşii de la Rucăr şi Dâmboviţa. Dacă vameşii de pe Valea Prahovei – care primiseră aceeaşi poruncă - se conformează, cei de la Rucăr nu aplică întocmai cuantumurile hotărâte, de vreme ce ei primesc poruncă de la domnii Mihail I [73] şi Radu Praznaglava [74] să respecte aşezămintele statornicite mai înainte. De fapt, este unul din rarele momente cînd vameşii rucăreni sunt indisciplinaţi; în tot timpul funcţionării vămii de aici, ei au fost slujitori credincioşi ai domniei, care îndeplineau şi atribuţii administrativ-juridice şi care – pentru treburile vămii – aveau sub ascultare 12 sate, printre care Bădeni, Stoeneşti şi Coteneşti (stabilite de domnul Gheorghe Duca prin hrisovul din 10 decembrie 1674 - [75]).

În secolele XV-XVI, taxele vamale plătite la Rucăr erau diferite mult faţă de cele plătite la Vama Dâmboviţa (duble); dăm ca exemplu anul 1413[76]:

- un vilar de Ypres: Rucăr =24 dinari, Dîmboviţa = 1 dinar;
- un vilar de Luvia: Rucăr = 18 dinari, Dâmboviţa = 9 dinari;
- postav franţuzesc: Rucăr = 24 dinari, Dâmboviţa 12 dinari;
- un vilar de Colonia: Rucăr = 12 dinari, Dâmboviţa = 6 dinari;

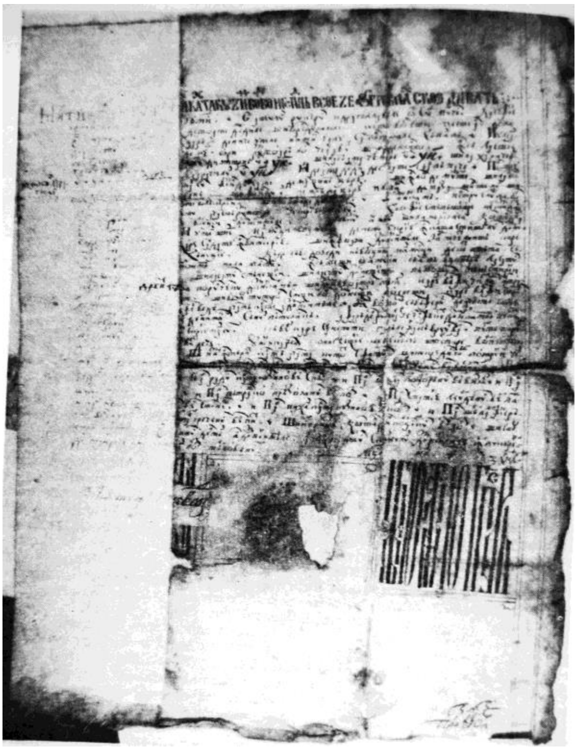
---

[66] Ioan Bogdan, ***Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria,*** Ed. I.V.Socec, Bucureşti, 1906**,** nr. 1 p. 5-6.
[67] ***DRH***, B, vol. I, nr. 183 p.296.
[68] I. Bogdan, ***Documente şi regeste...,*** p. 11-13.
[69] **Ibidem**, p. 21-24.
[70] **Ibidem**, p.12-13**.**
[71] ***DRH***, B, vol. I, nr. 54 p. 107-108.
[72] I. Bogdan, ***Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI***, Ed. I.V.Socec, Bucureşti, 1905, p. 24-27.
[73] Idem, ***Documente***, nr. 40 p.85
[74] Idem, p. 11; şi ***Relaţiile***… 14-15.
[75] Apud Gh. Pârnuţă, ***Rucăr….,*** p. 56..
[76] Adina Berciu Drăghicescu, ***Moneda în plata taxelor vamale în sec. XV-XVI în Ţara Românească***, în „Cercetări numismatice”, II, Muzeul de istorie al municipiului Bucureşti, Bucureşti, 1979, p. (129-147)137.

- un vilar de Polonia: Rucăr = 6 dinari, Dâmboviţa = 3 dinari;
- un călăreţ: Rucăr = 2 dinari, Dâmboviţa = 1 dinar;
-un car de peşte: Rucăr = 7 peşti şi 36 dinari, Dâmboviţa = 1 peşte;
- un samar: Rucăr = 3 dinari, Dâmboviţa = 2 dinari.

Pentru unele mărfuri, Rucărul era singura vamă de pe Valea Dâmboviţei: mied, vin, ceară, mirodenii, cal, vaci, boi, berbec, piei de cerb, brânză frământată[77]; iar în 1421 pentru vilarul de Colonia şi de Cehia, mied, vin, miere, ceară, cal, porc, berbec, piei de cerb, brânză frământată[78].

Importanţa vămii de la Rucăr reiese foarte bine din menţionarea ei printre vămile "de plaiuri" muntene ale Ţării Româneşti în secolul XV, aşa cum sunt prezentate de Vlad Ţepeş în privilegiul din septembrie 1476: "***V-a slobozit Dumnezeu pretutindeni drumurile, şi pe la Rucăr, şi pe Prahova, şi pe Teleajen, şi pe Buzău***"[79], ca şi din faptul că de multe ori vameşii erau folosiţi pe post de curieri diplomatici – aşa cum se întâmplă în < 1456-1461>, când domnul Vlad Ţepeş îi trimite la braşoveni să ducă ştirea despre sosirea turcilor[80].

(după Gh. Pârnuţă, **op. cit**., p. 90)

La 25 iulie 1631, domnul Matei Basarab reânnoieşte satului Rucăr scutirea de dări, de cal domnesc, de bani de judeţ, precum şi de vameşii din Dragoslavele, satul trebuind să dea doar suma anuală de 20 000 bani; scutirea se face în schimbul serviciului de pază a muntelui, a vămii, găzduirii solilor, munca şi sarcinile pentru trecători[81].

Schimbându-şi de mai multe ori locul de sediu (inclusiv la Podul Dâmboviţei sau la podul Băsna), vama avea o casă specială pentru vameş, care avea în subordine un grămătic. Serviciul de pază era asigurat de plăiaşi, potecaşi, sau martalogi (sub Constantin Brâncoveanu), conduşi de un căpitan. Vameşii erau oameni importanţi şi respectaţi în sat, iar îndeplinirea corectă a atribuţiilor pe care le aveau sporea încrederea comunităţii în ei.

---

[77] **Ibidem**, p. 138.
[78] **Ibidem**, p. 139.
[79] I. Bogdan, ***Documente privitoare la relaţiile*** …, p.317-318
[80] ***DRH***, D, vol. I, nr. 335 p. 454.
[81] ***DIR***, veac XVI, vol. II, nr. 337 p. 450-451.

Cu tot serviciul plăieşesc, şi cu toate înlesnirile, oamenii erau tot mai apăsaţi de sarcinile grele şi multe – deşi erau numeroase hrisoave domneşti prin care erau scutiţi de ele. La 9 mai 1714, domnul Ştefan Cantacuzino dă satelor Rucăr şi Dragoslavele hrisovul prin care hotărăşte ca *„să fie în pace şi să fie ertaţi de toate dăjdiile şi orânduialele*” din partea tuturor dregătorilor domniei - care îşi păstrează totuşi dreptul de impunere, stabilit la plata a 450 ughi de câte cinci ori pe an (adică 2250 ughi bani plătiţi de locuitori fără nici o scutire şi peste serviciile obligatorii pe care le aveau ca plăiaşi.

IV. Structuri habituale.

Din punct de vedere tipologic, cele două aşezări sunt de depresiune intramontană, iar din punctul de vedere al caracterelor morfostructurale ale aşezărilor şi cadrul lor geomorfologic, avem tipurile de sat adunat (Rucăr) şi sat risipit (Sătic – reprezintă execelent acest tip de sat). Din punct de vedere al genezei, Rucăr este sat-matcă, iar Sătic este sat-roi. Despre geneza satului Sătic, înşirat în cheile Dâmboviţei, etnograful Ion Chelcea crede că aşezarea a apărut mai întâi sub forma unor locuinţe pastorale temporare (sezoniere) – ca şi la Podu Dâmboviţei, cu timpul pendularea încetând şi oamenii stabilizându-se în satul-matcă sau în satul-roi[82].

În acelaşi sens, geograful Teodor Simion arată că „migraţia” punctelor vamale Dâmboviţa, Rucăr şi Dragoslavele spre Giuvala a generat aşezări noi – cum sunt Podu Dâmboviţei, Valea Urdii (parţial), Fundata şi Fundăţica, astfel că funcţia vamală a determinat apariţia „satelor de hotar”[83] – aşa cum este şi Săticul. Un sat care nu apare menţionat documentar, prima atestare cartografică a lui datând din anul 1923; este deci o aşezare foarte nouă, care s-a dezvoltat sub forma unui culoar de vale mic, între Gura Văii lui Ivan (altitudine 850 m.) şi întrarea Dâmboviţei în Cheia Mică (altitudine 760 m.); alungită pe distanţa de peste 8 km., despresiunea are un interesant peisaj geomorfologic dat de terasele alungite sau fragmentate, de numeroasele conuri de dejecţie, de albia puternic aluvionată a râului Dâmboviţa. Este legată de depresiunea următoare prin Cheia Mică, lungă de 2 km. şi săpată într-un platou calcaros care cade în trepte spre sud.

Aşezarea s-a format pe firul apei Dâmboviţa, având forma unui dreptunghi îngust. Nucleul habitual nu este compact, gospodăriile fiind dispersate pe pantele însorite ale versanţilor înconjurători, unele depăşind chiar altitudinea de 800 m. Este o aşezare relativ nouă (atestată cartografic în harta judeţului Muscel din anul 1923), dar au existat aici – poate chiar de la jumătatea secolului XVIII – amenajări habituale temporare, specifice păstoritului.

Altitudinea nucleului principal de habitat la Rucăr este de 680 m., iar energia de relief a vetrei satului este între 100 şi 200 m.

În ceea ce priveşte organizarea habituală, credem că ea s-a format iniţial aproximativ pe aceeaşi structură ca cea de astăzi, cu deosebirea că – dată fiind proprietatea moşnenească amestecată (cămine de casă, livezi) – numărul caselor era

[82] Ion Chelcea, ***Geneza unui sat de munte: Săticul de sub Piatra Craiului***, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Goleşti, 1974, p. 349-374.
[83] Teodor Simion, ***O poartă în Carpaţi. Culoarul Rucăr-Bran***, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1990, p. 32.

foarte mic şi dispunerea lor neregulată. Pe măsură ce terenurile de casă se înstrăinează, nepierzându-şi însă destinaţia (şi acesta este aspectul cel important), densitatea mare a gospodăriilor concentrează nucleele habituale în câteva segmente principale, constituind osatura aşezării şi despre care credem că încep să se formeze din secolul XVIII.

Casă veche, azi dispărută. A aparţinut lui Coleşică.

Casa Coleşică – ridicată după 1780 (după Gh. Pârnuţă, **op. cit.,** p. 303)

V. Demografia.

Nu am găsit date nici în documente şi nici în bibliografie. Am încercat, studiind documentele, să localizez toponimele şi proprietarii din trecut în relaţie cu cei de astăzi; dar nici aşa nu se poate opera cu cifre sau date sigure privind situaţia demografică a aşezării – care în secolul XVIII poate fi considerat chiar un sat foarte mare. În catagrafia din 1774, satul apare moşnenesc – „*pe moşii proprii*" cu 113 case şi 113 oameni[84]; ocupă locul trei ca mărime în judeţ, după satele Corbi (166 oameni) şi Lereşti (135 locuitori), fiind urmat de Goleşti (92 locuitori)[85]. La terenuri nu sunt trecute de vie, printre locuitori nu apar boieri, doar 10 bejenari.

CAROL POPP DE SZATHMÁRY – *Ţărancă din Muscel* (1883, cromolitografie).

Carol Popp de Száthmary, **Ţărancă din Muscel**
(după A. Săvoiu, **op. cit**., p. 228)

[84] Florina Mohanu şi I.Hera Bucur, ***Catagrafia judeţului Muscel din anul 1774***, în "Revista arhivelor", nr. 3, 1992, p. 346.
[85] **Ibidem**, p. 327-347.

Detaliat, datele statistice sunt următoarele:

	case	liude	cai	boi
- birnici	75	75	96	28
- nevolnici	3	3	-	-
- pescari isprăvniceşti	5	5	-	-
- preoţi	15	15	15	6
- diaconi	3	3	1	-
- boieri şi cu starostii lor				
- bejenari (refugiaţi de undeva)	10	10	-	-
- ţigani	2	2	-	-

Total case: 113; total oameni: 113.

Rucăreancă. Pictură de N. Grigorescu.

În 1790-1791, ***Militärische Beschreibung der grossen Walachey*** menţionează satul Rucăr, cu 55 de case dispuse în trei cătune, şi două biserici cu incintă de zid[86]; după cum se vede, în 16 ani au mai apărut 20 de case şi o biserică, ceea ce arată o creştere demografică rapidă – pe care o vom regăsi şi în deceniul următor.

Nicolae Grigorescu - **Rucăreancă** (după C. Rădulescu-Codin,*Câmpulungul Muscelului, istoric şi legendar*, Ed. I. Staicu, 1925, p.197)

În 1810, când se întocmeşte catagrafia bisericilor şi preoţilor, satul Rucăr este înscris cu trei biserici (mahalale), 7 preoţi, 219 case şi 717 locuitori (290 bărbaţi şi 427 femei)[87]. Se observă deci, în decurs de aproape o jumătate de secol, sporirea numărului de case (aproape dublu), creşterea impresionantă a populaţiei, de peste 6,3 ori.

[86] Victoria şi Constantin Şerban, **op. cit.,** p. 93-94.

[87] Pr. Ion Vasile Voinea, ***Catagrafia bisericilor şi preoţilor din judeţul Muscel la anul 1810***, (f. ed.), Bucureşti, 1977, p. 30-31.

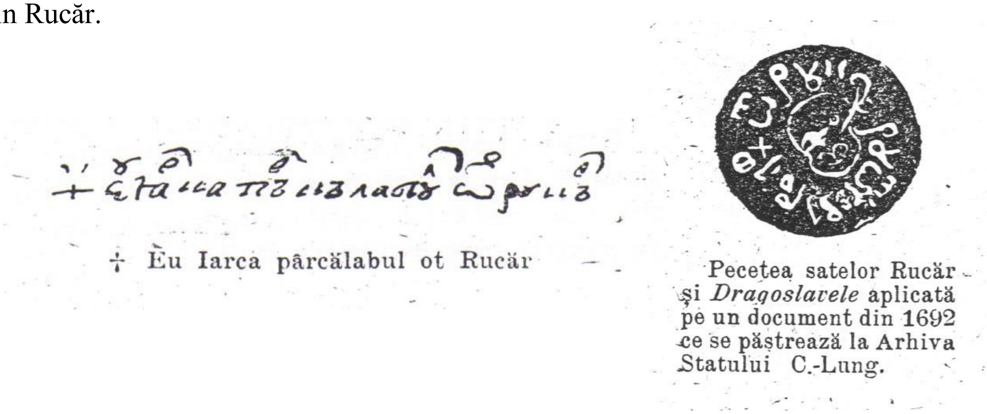
(colecţia Gh. Chiţa)

VI. Instituţii. Structuri administrativ-teritoriale.

În secolul XVII, Rucăr face parte din plasa Argeşel, împreună cu Dragoslavele[88], iar din secolul XVIII este parte din plaiul Dâmboviţa. Instituţia cu autoritate supremă era vama, ai cărei reprezentanţi au şi alte atribuţii; sătenii îi sunt supuşi, având acelaşi regim de plăiaşi pe care l-am văzut la Dâmbovicioara.

Pe teritoriul satului, autoritatea locală era reprezentată prin pârcălab – cu atribuţii fiscale (strângea impozitele), administrative (făcea legătura cu instituţiile şi autoritatea domnească) şi juridice (veghea la îndeplinirea poruncilor, judeca pricini, controla lucrările făcute, etc.).

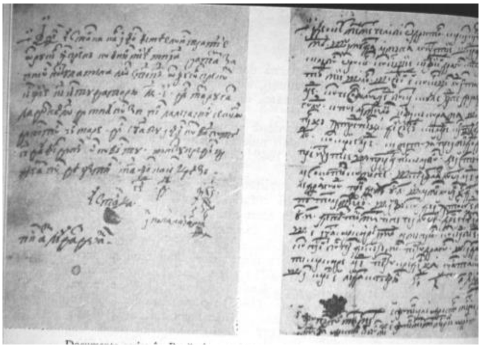
În 1692, pe un document emis în timpul lui Constantin Brâncoveanu, satele Rucăr şi Dragoslavele aveau pecete comună, iar printre martori apare şi Iarca pârcălabul din Rucăr.

(după I.Răuţescu, ***Dragoslavele***,Tipografia şi librăria Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1937 p.99).

[88] C. Alessandrescu, **op. cit**., p. 114.

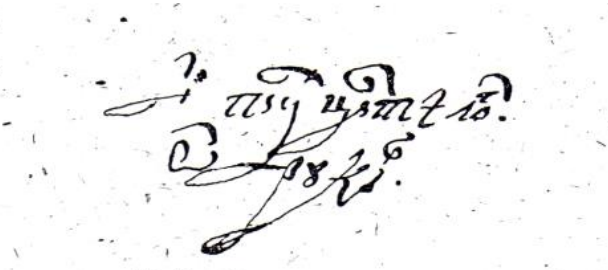
Şcoala nu apare menţionată în documente, dar existenţa ştiutorilor de carte (vameşi, grămătici, meşterii care lucrează şi scriu crucile, preoţii) confirmă faptul că cititul şi scrisul nu erau necunoscute. Numărul mare al documentelor – estimat de Gh. Pârnuţă la 250, pentru secolele XVII şi XVIII[89] - demonstrează intensa şi continua activitate scriitoricească de aici, cu acte care certificau vânzări, cumpărări, donaţii, zălogiri, etc., încheiate atât între rucăreni, cât şi cu persoane străine de sat.

(după Gh. Pârnuţă, **loc. cit.,** p. 234, 236)

În acelaşi timp, se vădeşte că în Rucăr erau mulţi ştiutori de carte – 37 doar în secolul XVII, aşa cum arată Gh. Pârnuţă. Printre ei sunt preoţi, logofeţi, fii de preoţi, dascăli, care scriu documentele, semnează ca martori sau uneori sunt chiar ei beneficiarii actului.

Cu o scriere frumoasă, rotunjită şi cu semnătura amplă (ceea ce dovedeşte pricepere şi experienţă îndelungată), logofătul Ţintea din Rucăr îşi pune semnătura ca scriitor de acte pe un document din anul 1677, redactat la Dragoslavele.

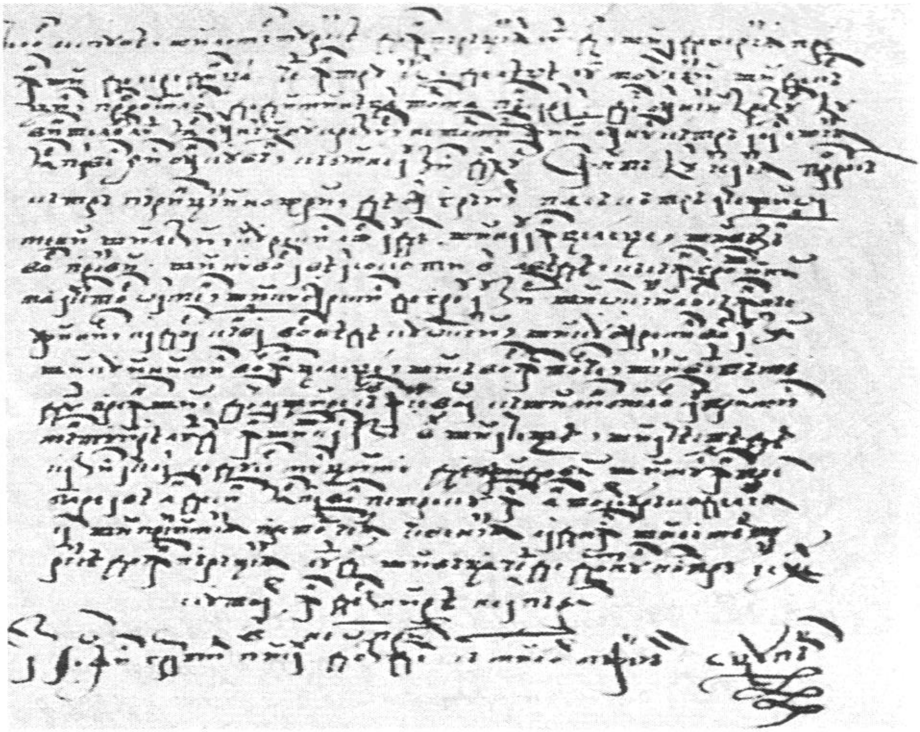
Scriitor Ţintea log(ofăt) ot Rucăr

(după I. Răuţescu, ***Dragoslavele...,*** p. 100)

Spre sfârşitul secolului XVII avem dovada că la Rucăr funcţiona deja o şcoală, mărturiile privindu-l pe dascălul Teofil certificând acest lucru. Aşa cum scrie el însuşi, Teofil grămăticul era „*nepotul popii Stanciului”* din Rucăr, cel care în anul 1666 apare

[89] Gh. Pârnuţă, ***Rucăr***…, vol. I, p. 233.

ca scriitor de acte. Scrisă în 1702, pe un ***Parimiar*** cu 265 de file alcătuit de Teofil în satul Rucăr, însemnarea are următorul conţinut: „*Ca să să ştie că această carte ce să chiamă izvod de Parimii, iaste a lui Theofil, cu toată truda lui şi cheltuiala, ca să fie de învăţătură lui şi cui va da Dumnezeu. Iar de s-ar pierde şi o ar loa cineva şi o o ar colăci... vă dni Io Costandin voivod i mitropolitul naş (nostru) Theodosie. Sinu pisah ot Rucăr, la Chiaie. Leat 7208 (1700)*”[90].

(după Gh.Pârnuţă şi St.Trâmbaciu, ***Mărturii și documente şcolare***..., anexa 5)

Alţi autori de cărţi manuscris îşi lasă şi ei semnătura pe cărţile scrise sau citite de ei la Rucăr: popa Nicolae de la biserica domnească din Câmpulung, în 1782[91], Gheorghe dascălul din Rucăr, în 1794[92], Niţu Enescu dascălul, în 1795[93].

Un dascăl de seamă al şcolii din Rucăr a fost Nicolae Calu, fiul lui Ion Calu şi urmaş al celebrei familii care a avut multe proprietăţi la Rucăr şi Dăneşti (aici chiar punând bazele aşezării, prin moşia cumpărată). În 1782, Nicolae Calu scrie un manual pentru învăţătura copiilor, intitulat ***Buchiile tălmăcite***. Original şi diferit faţă de cărţile epocii, manualul este alcătuit în două părţi – învăţarea alfabetului şi lectura, pe baza metodei de gândire şi nu folosind vechiul sistem al memorizării automate.

---

90 Gh. Pârnuţă şi Ştefan Trâmbaciu, ***Mărturii şi documente şcolare muşcelene (1215-1918)***, Ed. Semne, Bucureşti, 1997, nr. 17 p. 49.

91 **Ibidem,** nr. 28 p. 52.

92 **Ibidem**, nr. 31 p. 52-53.

93 **Ibidem,** nr. 32 p. 53.

(după Gh. Pârnuţă şi Ştefan Trâmbaciu, **loc. cit**., planşa 6)

ADMINISTRAŢIA BÂRLADULUI MEDIEVAL

Oltea RĂŞCANU- GRAMATICU*

THE ADMINISTRATION OF THE MEDIEVAL BÂRLAD

Abstract:
The administrative organization of Bârlad developed in the context of the general realities of the medieval society in Moldavia. The urban administration was represented through communal (a şoltuz and 12 pârgari) and central institutions (a vornic of the town). The first confirmed mention comes from 1434 and it is in connection with a şoltuz named Hârlea from Bârlad. One of the most well-known şoltuz was Ion Carapotoma (1623, 1632-1633). The documents that were issued here were ratified with the seal of the town. Among those who held the position of vornic, two of them- Eustatie Dabia and Constantin Cantemir would become rulers of Moldavia. The main responsabilities were fiscal, administrative and military. The structure of the region, organized in the 15th century, would be finalized a century later. Many of the responsabilities of those in the position of pârcălab overlaped with those of the vornic of the town, especially the judicial matters. The administrative reform of Constantin Mavrocordat led to the appointment of two ispravnic officials for every district. At the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, there were circumstances that favoured the replacement of the old medieval administrative structures with new forms that proclaimed the modern age.

Cuvinte cheie: Evul Mediu, domnitor, dregători, şoltuz, vornic de târg, mare vornic, pârcălab, ispravnic, ţinuturi, obligaţii fiscale.
Keywords : the Middle Ages, *domnitor*, officials (*dregători*), *şoltuz*, *vornic* of the town, great*vornic*, *pârcălab*, *ispravnic*, districts, fiscal obligations.

Ca urmare a studiilor numeroase realizate de istoriografia română în ultimile decenii s-au făcut paşi importanţi în cunoaşterea organizării administrative a Moldovei medievale. Organizarea administrativă a Bârladului a evoluat în contextul realităţilor generale ale societăţii feudale moldoveneşti[1]. În Acordul de la Lublau din 1412,

---

* Profesor, preşedinte al Societăţii de Ştiinţe Istorice din România, Filiala Bârlad.
[1] I.Buzoianu, *Vechile instituţii ale României (1327-1866),* Bucureşti, 1882; I.Bromberg, *Essai Compare sur les institutions et les lois de la Roumanie depuis les temps les plus recules jusqu'à nos jours,* Bucureşti, 1885; V.C.Nicolau, *Priviri asupra vechii organizări administrative a Moldovei*, Bârlad, 1915; I.C.Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române,* Bucureşti, 1935; N.Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1937; N.Grigoraş, *Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuţiile lor până la Regulamentul Organic,* Iaşi, 1942; idem, *Instituţiile feudale din Moldova,* Editura Academiei, Bucureşti, 1971; Gh.Brătianu, *O nouă mărturie (1277) Despre un voievodat românesc în veacul XIII,* în AARMS, I, III, XXVII, nr.29/1945; P.P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române în interpretări româneşti,* Bucureşti, 1947; V.Costăchel, P. P. Panaitescu şi A. Cazacu,

Bârladul este menţionat sub titulatura de „*forum seu villa Berlam*”[2]. În scrisoarea din 1 septembrie 1435 a lui Iliaş către regele Poloniei, Vladislav Iagello, se folosesc trei termeni pentru localităţile urbane: gorod, misto, târg. D. Ciurea consideră că există o sinonimie între aceşti termeni[3]. Bârladul este intitulat **„*târg*”,** în timp ce pentru Vaslui şi Tecuci **„*misto*”**[4]. Documentele emise de cancelaria domnească utilizează în general termenul de „târg”. Administraţia orăşenească era reprezentată prin organe comunale şi prin organe centrale. În prima categorie intrau şoltuzul şi cei 12 pârgari, iar din cea de-a doua vornicul de târg sau ureatnicul.

Şoltuzul şi pârgarii

Erau aleşi de membrii obştei, anual, din rândul negustorilor şi meseriaşilor mai înstăriţi. Nu se exclude posibilitatea alegerii lor şi din rândul altor categorii sociale[5]. Nu s-au păstrat dispoziţii speciale elaborate de domnie, privind constituirea organelor comunale, de aceea data alegerilor varia de la o localitate la alta. Iniţial se alegeau 13 persoane dintre care se desemna şoltuzul, de Sf. Gheorghe, la Bârlad. Termenul de şoltuz este de origine germană (*schultheiss*)[6] şi ne-a provenit prin filieră haliciană polonă (*szoltys*)[7]. Prima menţiune documentară apare în 1434 în legătură cu şoltuzul Hârlea din Bârlad, într-o scrisoare către birăul (primar, n.n.) Braşovului prin care solicită să-l despăgubească de 10 zloţi, pe care ca chezaş, îi plătise judeţilor din Bârlad pentru doi braşoveni, găsiţi vinovaţi[8]. Scrisoarea şoltuzului Hârlea constituie unul dintre cele mai vechi acte municipale româneşti. Din aceste considerente ne permitem s-o prezentăm: „*Adâncă închinăciune birăului din Braşov de la prietinul mai mic al domniei tale, de la şoltuzul Hârlea din Bârlad. Îţi dăm de ştire domniei tale, că oamenii voştri anume Ştil Iacob şi Ţirbâs au rămas vinovaţi înaintea judeţilor din Bârlad. Deci, ei s-au învoit să plătească judeţilor şoltuzului 10 zloţi pentru hamuri. Deci, eu sânt chezăş pentru acei oameni, că ei au să plătească judeţilor; dar ei n-au trimes, iar judeţii mi-au luat acum mie 10 zloţi. Te rog dar pe domnia ta, să ne faci dreptate cu acei*

Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (secolul XIV-XVII), Bucureşti, 1952; A.V. Sava, *Târguri, ocoale domneşti şi vornicii în Moldova*, Buletinul Ştiinţific al Academiei (în continuare,BŞA), IV, 1-2,1952; D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova*, Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie,Iaşi (în continuare, AIIAI), tom.II (1965) .

[2] Eu. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XIV, ediţie N. Iorga, 1915, I, 2, p. 485 - 486.

[3] D.Ciurea, *op. cit.,* p. 159.

[4] M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înaintea lui Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931, p. 681-684.

[5] Cf. D. Ciurea, *op. cit.,* p. 183 şi urm.

[6] Cf. Melchisedec, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu asemenea numire*, Bucureşti, 1869, p.32.

[7] Cf. *Dicţionarul explicativ al Limbii române,* Editura Academiei, Bucureşti, 1975, p. 928.

[8] I. Bogdan, *Documente moldoveneşti din sec.XIV şi XV din Arhivele Braşovului*, Editura Socec& Comp., Bucureşti , 1905, p.60; M. Costăchescu, *op. cit.,* p. 675.

oameni; astfel voiu lua de la oamenii voştri pentru acea chezăşie; căci am pagubă"[9]. Faptul că scrisoarea este redactată în limba slavonă, îl determină pe Ion Bogdan, să afirme că aici, la Bârlad, elementul majoritar al populaţiei era cel românesc, spre deosebire de alte oraşe, de pildă Suceava şi Baia, cu multă populaţie săsească. Vechea Corona (Braşov) era considerată în Evul Mediu, cel mai important centru comercial şi meşteşugăresc din Transilvania, cu bresle organizate de la 1424, un punct principal de racordare a lumii occidentale, cu lumea balcanică şi cu cea europeană. Relaţiile strânse avute cu Braşovul, interesele negustorilor braşoveni în zonă, plasează Bârladul pe o poziţie favorabilă unei localităţi dezvoltate economic.

Numeroase documente bârlădene amintesc de unii din aceşti şoltuzi, cum ar fi: Giurgea (1582), Dănillă (1697), Anton (1599), Sandu (1603), Necola Frăgăul (1604), Ion Carapotona (1623, 1632-1633), Dima (1626, 1627), Dinga (1629), Tule Tetul (1633), Stoian Iorga (1635), Ilie (1636), Davidescu (1643), Simeon Cernea (1644), Ionaşcu (1646), Gavril (1676), Dumitrescu Călin (1680, 1685), Enciu (1685) şi alţii[10]. Puteau fi aleşi doi ani la rând şi de mai multe ori, dar în această situaţie trebuia să mai treacă un anumit timp. Din lista amintită mai sus se observă că Ion Carapotona a fost ales de trei ori în funcţia de şoltuz, Dima de două ori succesiv ca şi Dumitraşcu Călin, ceea ce demonstrează că se bucurau de un anumit prestigiu în rândul locuitorilor târgului Bârlad[11].

În unele documente *şoltuzul* apare şi sub denumirea de *voit,* de la termenul german „*vogt*", transmis prin filieră haliciană[12]. Într-un act de vânzare din 7 iunie 1597 se menţionează Dănilă, voitul cu 12 pârgari din Bârlad[13], iar în altul, din 25 septembrie 1599, Anton voitul[14]. Funcţia de şoltuz, ca şi cea de pârgar[15], era onorifică, aşa cum se va întâmpla mai târziu la începutul secolului al XIX-lea cu epitropia de târg[16]. Conducerea oraşului Bârlad elabora corespondenţa cu alte localităţi în limba slavonă, latină sau germană, aşa cum rezultă şi din scrisoarea şoltuzului Hârlea din 1434 către birăul Braşovului[17], de asemenea, elibera mărturii pentru vânzări de ocini în afara târgului sau autentifica zapise pentru astfel de tranzacţii. Dădeau mărturii şi pentru

---

[9] *Ibidem.*

[10] I.Antonovici, *Documente Bârlădene,* I-IV, Bârlad, 1911-1928; ediţie anastatică, Editura Sfera, Bârlad, 2012,vol. IV, p. 32, 38, 52, 62, 67, 76, 84, 86, 110-111, 115, 120, 126, 128; Al. Papadopol Calimah, *Notiţă istorică despre Bârlad*, Bârlad, 1889, p.41, 82; Th. Codrescu, *Uricarul,* vol. XXII, Iaşi, 1852, p. 256, Documente privind Istoria României (în continuare, D.I.R), A, XVII, vol.IV, p. 169; Documenta Romaniae Historica (în continuare, D.R.H.), A, vol. XIX, p. 46.

[11] *Ibidem.* Documentul nu are pecete. Adresa este a biraului din Braşov. Scriere de sec.XV. I.Bogdan o încadrează între anii 1434 - 1437 (*ibidem*).

[12] Cf. C. C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldoveneşti din veacul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Bucureşti, 1967, p. 675.

[13] D.I.R., A, XVI, vol. IV, p. 69.

[14] I. Antonovici, *op. cit.,*vol. IV, p. 37-38.

[15] Pârgar vine din germanul *bürger* – cetăţean; bulgarul prăgari(*polgari*) – cetăţeni; consilieri de astăzi (apud Melchisedec, *op.cit.*, p.32).

[16] *Ibidem.*

[17] M. Costăchescu, *op. cit.,* p. 675.

pierderile de acte, cum se relevă în documentul din 27 iunie 1630, unde Simion şoltuzul cu cei 12 pârgari din Bârlad şi alţi „*oameni buni*” dau mărturie ginerelui lui Simion portariul pentru dresele socrului său pierdute cu ocazia năvălirii tătarilor care s-au luptat la Trestiana cu Nicoară hatmanul[18].

Şoltuzul şi pârgarii erau însărcinaţi cu aducerea la împlinire a felurite hotărâri şi porunci domneşti. Prevederile dreptului comercial în vigoare atât în Moldova, cât şi în alte ţări, constau în drepturi şi obligaţii referitoare la respectarea dreptului de depozit al unor oraşe, la urmărirea unor anumite căi comerciale, la aplicarea normelor privitoare la represalii, datorii, vămi şi la ţinerea bâlciurilor, strâns legate de privilegiile şi normele juridice locale, atât de caracteristice societăţii medievale. Un astfel de exemplu pentru opririle reciproce de mărfuri dintre moldoveni şi braşoveni reiese din corespondenţa purtată între 1434-1437, de şoltuzul Hârlea din Bârlad cu omologul său din Braşov[19].

Întrucât nu exista o cancelarie domnească, aceste scrisori erau redactate direct în cancelariile sfaturilor respective. Documentele orăşeneşti moldave păstrate din secolul al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea sunt foarte rare, ca urmare a vicisitudinilor prin care au trecut oraşele Moldovei, jefuite şi incendiate de atâtea ori de trupele turco - tătare. S-au păstrat câteva documente orăşeneşti, emise la Baia (1421, 1472 - în limba germană, 1510 în limba latină), Bârlad (1434-1437 – în limba slavă)[20] şi Vaslui (1450-1500)[21] ce oglindesc preocuparea autorităţilor comunale de a rezolva diferite probleme de ordin administrativ, comercial şi politic.Un zapis din 25 septembrie 1599 preciza că, în prezenţa lui Anton şoltuzul şi a pârgarilor, s-a vândut o ocină din satul Bicani, pentru o „vacă şi zece taleri”[22]. Necola Frăgăul, şoltuz şi cu 12 pârgari ai oraşului Bârlad adeveresc vânzarea unei cincimi din Rontopăneşti, pe Simila, lui Drăgan, Mihul şi Postolachi, cu 100 zloţi tătărăşti[23]. Printre martori se semnalează alături de numeroşi „*oameni buni*” şi preotul domnesc. Într-un act din 1 ianuarie 1623, Ion Carapotona cu cei 12 pârgari este asistat de preotul domnesc, fără să se indice numele acestuia[24]. În mărturia acordată de Ion Carapotona, şoltuz şi cei 12 pârgari apare şi Ştefan, preotul domnesc, la 20 noiembrie 1632[25]. Preotul Ştefan reapare şi în 1637 cu şoltuzul Martin[26], în 1643 cu şoltuzul Davidescu[27], în 1644 cu Simion Cernea[28]. În alte cazuri secondează vornicul sau ureatnicul în probleme administrative. Şoltuzul Anton şi cei 12 pârgari, împreună cu Pricop Negrea, ureatnic de Bârlad, adeveresc vânzarea unei ocini în 1599[29]. Situaţie asemănătoare şi în ceea ce priveşte pe Ionaşcu

---

18 Cf. I. Antonovici, *op. cit,* vol. III, p. 125 -126.
19 *Ibidem*, vol.IV, p. 1-2.
20 I.Bogdan, *Documente moldoveneşti,* Bucureşti, 1938, p. 60-61.
21 Idem, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol.II, Bucureşti, 1913, p. 453-454.
22 I. Antonovici, *op. cit.,* vol. IV, p. 37-38.
23 *Ibidem,* p. 44-45.
24 *Ibidem,* p. 52-53.
25 *Ibidem,* p. 66; Th. Codrescu, *op. cit.,* vol. XVII, p. 198.
26 *Ibidem,* p.76.
27 *Ibidem,* p. 84.
28 *Ibidem,* p.86.
29 N. Iorga, *Studii* şi *documente cu privire la Istoria Românilor,* vol.VI, Bucureşti, 1906, p. 55.

şoltuz şi cei 12 pârgari şi Ioniţă vornicul de Bârlad într-un act de recunoaştere a vânzării în 24 februarie 1646[30]. Uneori este menţionat în compania marelui vornic al Ţării de Jos, cum este cazul relatat în 2 august 1591, când Ieremia Movilă, marele vornic adevereşte o danie şi în prezenţa şoltuzului Fătu[31].

Sigilarea scrisorilor era făcută printr-o pecete aplicată, care avea menirea – în afara rolului de autentificare a actului – de a închide scrisoarea. Scrisorile către braşoveni s-au scris în limba slavă, pentru că în zonă nu era populaţie germană. De fapt, braşovenii erau obişnuiţi cu corespondenţa în limba slavă din Ţara Românească, tălmăcitori fiind preoţii români din Şcheii Braşovului.

Actele eliberate erau întărite cu pecetea târgului care la Bârlad era reprezentată printr-un scut albastru pe care era imprimată o roată de moară încadrată de 3 peşti argintii cu capul în jos; deasupra scutului se afla o coroană de argint cu 5 creneluri; legenda era scrisă cu caractere slavone care în traducere reprezenta „*Pecetea târgului Bârlad*"[32]. Dacă comparăm stema Bârladului, cu cele aparţinând altor oraşe sau ţinuturi, iese în evidenţă importanţa rolului jucat în economia locală de activităţile industriale, în speţă morărit, dar şi pescuitul. Toponimicul de „Podul Pescăriei" arată că Bârladul a avut o piaţă importantă de peşte, provenit fie din apele înconjurătoare, fie adus spre vânzare de la Cârja, de pe lunca Prutului[33]. Peştii care par să se rotească în jurul roţii de moară de la stânga la dreapta, amintesc de curgerea naturală a apei! Este un omagiu adus râului Bârlad, care oferă peştele, stuful bălţilor şi energia necesară celei mai atractive industrii locale. Culoarea albastru semnifică încrederea în viitorul urbei şi speranţa de mai bine.

Stema judeţului Tutova, conţine pe scut trei peşti, ca o recunoaştere a statutului de capitală a Bârladului. Faptul că peştele din mijlocul scutului înnotă în sens invers celorlalţi, arată în mod subtil faptul că stema se referă nu numai la oraşul reşedinţă, din valea râului omonim, ci la un ţinut mai vast, care cuprinde şi alte văi. Stema mai are o coroană murală, simbol al autonomiei, iar prin cununa de frunze de pe coroană se revine la tema pădurilor care acopereau ţinutul Tutovei.

În grija şoltuzului şi pârgarilor era şi catastiful oraşului în care se notau toate schimbările apărute în legătură cu orice proprietate din perimetrul oraşului sau a hotarului. Actele se eliberau, aşa cum precizează documentele, în mijlocul oraşului, în faţa „scaunului", adică a cancelariei. La Bârlad nu ştim unde se afla un astfel de sediu al administraţiei locale. De multe ori actele se scriau de dieci în casele şoltuzului sau a altor persoane particulare, martore la întocmirea tranzacţiilor.

---

[30] I.Antonovici, *op. cit.*, vol. IV, p. 90-91.

[31] D.I.R, A, XVI, vol. IV, p. 33.

[32] Cf. D. Ciurea, *Sigiliile medievale ale oraşelor din Moldova*, în "Studii şi cercetări ştiinţifice de istorie" (în continuare, S. C.Ş.I.), Iaşi, VII, 1956, fasc. 2; cf. şi Al. Papadopol Calimah, *op. cit.*, p. 82.

[33] Unii cercetători în hieraldică, sfidând evidenţa, văd în locul roţii de moară, un Soare (vezi Maria Dogaru, *Din hieraldica României*, Editura Jif,1994); cei trei peşti mărturisesc credinţa creştină a pământenilor şi venerarea Sfintei Treimi !!! Peştele înseamnă „elementul primordial, naştere şi renaştere" (vezi Ivan Evscev, *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, 2001).

Un zapis din 1617-1620 se încheia cu următoarea precizare: *„Şi s-a scris acest zapis în casa lui Ştefan diac domnesc din Bârlad şi a scris popa Petriman din Martineşti. Scris în Bârlad septembrie 25”*[34]. Documentul este important pentru că indică şi locul şi persoana care a scris, după cum se vede, din afara târgului. În general, atribuţiile organelor locale erau restrânse în comparaţie cu cele reprezentând puterea centrală, mai ales pe parcursul secolului al XVII-lea şi al XVIII-lea, acordau mărturii, asistau autorităţile centrale în anumite împrejurări, judecau unele acţiuni mărunte, ţineau evidenţa achitării impozitelor şi stimulau populaţia în vederea realizării unor obligaţii faţă de domnie (împrumuturi forţate, corvezi, transporturi).

Dreptul de judecată al organelor comunale s-a limitat în condiţiile afirmării vornicilor de târg. S-a mai amintit cazul şoltuzului Hârlea care fusese amendat de „judeţi” cu zece zloţi aur, deoarece chezăşuise o datorie a 2 negustori braşoveni pe care nu o achitase[35]. În timp ce Nicolae Grigoraş interpretează termenul de „judeţi” prin judecător, fără alte precizări, Dumitru Ciurea consideră că prin aceştia se înţeleg vornicii de târg[36]. Uneori autorităţile locale îşi exercitau atribuţiile judecătoreşti şi în satele de ocol şi chiar ţinut, trecând astfel peste autorităţilor centrale. Un exemplu concludent îl reprezintă cazul locuitorilor din satul Ionăşeşti, ţinutul Bârlad, care în urma judecăţii realizată la 23 iunie 1623 de şoltuzi, pârgari şi „toţi târgoveţii bătrâni”, au fost nevoiţi să cedeze siliştea lor lui Dumitraşcu Ştefan, mare vornic de Ţara de Jos, pentru că nu putuse achita 120 de galbeni ca să răscumpere o moarte de om[37].

Din hrisovul dat de Moise Movilă la 30 august 1633, privind scutirea de unele transporturi pentru domnie a locuitorilor schitului Docolina, reiese faptul că alături de alţi dregători, şoltuzul şi pârgarii se ocupau şi de antrenarea populaţiei la diferite corvezi şi podvezi în folosul autorităţii centrale[38]. Aceste dispoziţii au fost repetate şi de alţi domni[39]. Împreună cu ureatnicul, încasau vămile din oraş, urgentau strângerea dijmei de pe terenurile agricole şi viile locuitorilor oraşului. Sunt menţionaţi şi cu ocazia eliberării Hotărniciei Bârladului din 1495[40].

Şoltuzul şi pârgarii apar uneori, alături dealţi dregători, în delimitarea hotarelor unor sate sau a moşiei târgului, micşorată treptat în urma numeroaselor danii ale domniei către feudali laici şi ecleziastici. Mihail Racoviţă însărcinează la 2 noiembrie 1704 pe vornicul de poartă, Bejan Hudici, şi Ion Abaza, biv postelnic, să strângă pe târgoveţii, şoltuzii şi răzeşii din împrejurimi pentru a alege o bucată de pământ ce fusese dăruită de domnie lui Ion Palade, mare vistiernic din hotarul târgului Bârlad[41]. În secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, cu ocazia acestor hotărnicii, şoltuzul se menţiona printre martori. Din relatarea călătorului **Niccolo Barssi**, oficialităţile locale repartizau locuri

---

[34] Direcţia Judeţiană a Arhivelor Naţionale Iaşi (în continuare, D.J.A.N.I), Fond Colecţia Documente, LVIII/8.
[35] M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 675.
[36] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 343; D. Ciurea, *op. cit.*, p. 153.
[37] D.I.R, A, XVII, vol.V, p. 306.
[38] N. Iorga, *op. cit.*, V, p. 21-24.
[39] *Ibidem*, p. 34; Cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. III, p. 158 -159.
[40] D.I.R., A, XV, vol.II, p. 210 - 212; D. R.H., A, vol. III, p. 281 - 282.
[41] I. Antonovici, *op. cit.*, vol. III, p. 16-20.

de cămin din moşia târgului, anual, locuitorilor[42]. Odată cu îngustarea hotarului târgului, până la dispariţia sa în secolul al XVII-lea, această atribuţie va înceta.

Autorităţile locale nu pot face faţă presiunilor repetate din partea boierilor şi mânăstirilor care revendică în faţa domniei o serie de drepturi asupra unor terenuri aparţinând târgului şi care, prin donaţii, intrase în posesia acestora. Treptat, şoltuzii şi pârgarii îşi pierd din însemnătate. Într-un act de vânzare din 25 februarie 1676 şoltuzul Gane apare al cincilea pe lista martorilor[43]. În secolul al XVIII-lea aceştia sunt toleraţi până la dispariţia lor totală. În 1730 este menţionat Toma, iar în 1743 Cârste, şoltuz de Bârlad[44]. Actul de danie făcut lui Ion Abagiul este semnat de vornicul de Bârlad, o parte din staroşti şi meseriaşi şi apoi de şoltuzul Cârste[45]. În unele împrejurări atribuţiile acestora sunt suplinite de reprezentanţi ai obştei desemnaţi temporar de puterea centrală. Astfel, la 16 martie 1777 mai mulţi negustori bătrâni şi tineri au primit misiunea de la Grigore Alexandru Ghica de a alege „*loc domnesc fără pricină*" pe Uliţa Veche, bisericii Sf. Dumitru[46].

Oraşele îşi pierd în mod treptat vechea autonomie prin înlocuirea vechilor dregători aleşi (judeţi, şoltuzi şi pârgari) cu dregători numiţi de domn, ca şi prin pierderea vechilor privilegii. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea apar epitropii ale obştilor în diferite oraşe, dependente de domn, cu atribuţii foarte largi în toate domeniile vieţii administrative. Astfel se trece la organizarea epitropiilor la Iaşi, Bârlad, Botoşani, Bacău, Târgu Frumos, Galaţi oraşe rămase „*domneşti*". Epitropia oraşului Bârlad a fost instituită pe baza Urbariului, elaborat la 14 august 1816, de domnul Scarlat Alexandru Calimah[47]. Începea o etapă nouă în conducerea municipalităţii Bârlad.

Vornicul de târg (ureatnicul)

Puterea centrală asupra târgului şi ocolul domnesc era reprezentată de vornicul de târg sau ureatnicul. Ocolul domnesc al Bârladului era mai mic decât al altor târguri[48]. Numărul satelor de ocol variază de la un domn la altul, îngustându-se treptat ca şi hotarul târgului în secolul al XV-lea şi al XVII-lea, până la desfiinţarea totală. Satele de ocol depindeau direct de târgul Bârlad şi în această direcţie vornicul rezolva probleme de ordin administrativ, fiscal şi chiar vamal. Un document din 28 iunie 1411 aminteşte de vornicul Negru de Bârlad[49]. Dumitru Ciurea înaintează ideea că acesta ar putea

---

[42] C. C. Giurescu, *Le voyage de Niccolo Barssi en Moldavie (1633),* Paris şi Bucureşti, 1925, p. 34.
[43] I. Antonovici, *op. cit.,* vol. IV, p. 115; Gh. Ghibănescu*, Ispisoace şi şi zapise.,* 6 vol.(1906-1926), vol. IV, p. 3-4.
[44] *Ibidem*, vol. II, p. 21-24.
[45] *Ibidem*, p. 24.
[46] *Ibidem*, vol. I, p. 45 - 46.
[47] Th. Codrescu, *op. cit.,* vol. II, p. 199-209.
[48] M. Costăchescu, *op. cit.*, vol.II, p. 59; D.I.R, A, XVI, vol.I, p.174; vol. IV, p. 105; D.R.H., A, vol. XIX, p. 274; N. Iorga, *op. cit.,* VII, p. 11-19.
[49] M. Costăchescu, *op. cit.,* vol. I, p. 89 - 90, 334 - 335.

reprezenta vornicul domnesc al târgului Bârlad[50]. În documente acesta este indicat mai mulţi ani vornic în timpul lui Alexandru cel Bun între 1403 -1412; fără titlu în sfat până în 1425; vornic în 1425[51].

Circulara lui Ştefan al II-lea, din 5 martie 1435, se adresa „boierilor, vornicilor, şoltuzilor şi pârgarilor, juzilor şi vătămanilor", indicându-se în ordine ierarhică dregătorii puterii centrale şi locale[52]. Vornicii sau ureatnicii mai sunt denumiţi uneori şi *namesnici*, care în limba slavă se traduce locţiitor[53]. Într-un act de danie din 19 aprilie 1596 figurează Jora, vornic de Bârlad[54], iar în alte acte din aceiaşi perioadă se intitulează Toader Jora, fost „namesnicul" de Bârlad[55]. Sub denumirea de namesnici de Bârlad, apar şi Tănase şi Necula, într-un zapis de vânzare din 17 iulie 1643[56].

Termenul de ureatnic este folosit mai rar. Proca Negrea era ureatnic de Bârlad la 1607[57], Isac, în 1640, apare sub numele de vornic[58], în 1642 dregător de Bârlad[59], iar în 1645 ureatnic de Bârlad[60]. În 1643 semna în documente Tule Tetul şoltuz şi cei 12 pârgari, împreună cu Ionaşcu şi Toader Beldiman, urednicii din Bârlad[61], iar în 1646 şoltuzul Ionaşcu ţi cei 12 pârgari, alături de vornicul de târg Ioniţă[62]. În mijlocul secolului al XVI-lea au fost organizate cele două mari vornicii cu sediul la Bârlad şi Dorohoi.

Miron Costin aprecia: „*Starostia Bârladului şi însuşi oraşul Bârlad ţineau de dregătoria lui, adică a marelui vornic al Ţării de Jos*"[63]. În lipsa acestora prezidau doi vornici mai mici în rang. Nicolae Grigoraş considera că atribuţiile judecătoreşti şi fiscale ale locţiitorilor marilor vornici de la Bârlad nu depăşeau teritoriul ţinutului şi al oraşului cu acelaşi nume[64].

Dintre vornicii de Bârlad, remarcăm în secolul al XVII-lea, pe Bejan Gheuca, Eustatie Dabija, Constantin Cantemir, Gavril Palade şi alţii[65]. Doi dintre aceştia, Eustatie Dabija şi Constantin Cantemir vor ajunge domni ai Moldovei[66]. Vornicii erau

---

[50] D. Ciurea, *op. cit.*, I, p. 153.
[51] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVII*), Bucureşti, 1971, p. 280.
[52] M.Costăchescu, *op. cit.,* vol. II, p. 692.
[53] A. V. Sava, *op. cit.*, p. 34.
[54] D.I.R., A, XVI, vol. IV, nr. 173 (1595 - 1599).
[55] I. Antonovici, *op. cit.* , vol. IV, p. 89- 90, 96.
[56] *Ibidem*, p. 84.
[57] D.I.R., A, XVII, vol. II, nr. 92.
[58] Al. Papadopol Calimah, *op. cit.*, p. 53.
[59] Th. Codrescu, *op. cit.*, vol. XVII, p. 99.
[60] *Ibidem*, vol.XXIII, p. 210-214; I. Antonovici, *op. cit.*, vol. IV, p. 87.
[61] I.Antonovici, *op.cit*., vol.IV, p. 71-72.
[62] *Ibidem*, p. 90-91.
[63] Miron Costin, *op. cit*, p. 216-217.
[64] N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 262.
[65] Cf. N. Stoicescu, *Dicţionarul marilor dregători*..., p. 403, 395, 367; I. Antonovici, *op. cit.*, vol.III, p. 4, 13.
[66] Eustate Dabija a domnit între anii 1661-1665, iar Constantin Cantemir 1685 -1693 (cf. I. Minea, *C. Cantemir, ca vornic de Bârlad,* în Cercetăti Istorice Iaşi (în continuare, CII), 1932-1933, nr. 2, p. 270).

numiţi direct de marele vornic, aşa cum rezultă dintr-un document emis la 15 mai 1741[67] şi puteau rămâne în această funcţie mai mulţi ani.

Atribuţiile vornicilor de târg se extind în secolul al XVI-lea şi în ocoalele domneşti. Principala atribuţie a vornicului de târg era de ordin fiscal. Împreună cu dregătorii locali şi numeroşi slujbaşi ai fiscului încasau impozitele fixate de autoritatea centrală. Trebuiau să ţină cont de categoriile privilegiate scutite total sau parţial de impozite, de asemenea şi de intervenţiile suferite în situaţia juridică a satelor din ocolul domnesc.

Vornicii de târg sunt consemnaţi de multe ori însoţiţi de autorităţile locale şi de numeroşi „*oameni buni*” în întocmirea actelor pentru transferul de proprietăţi, acordarea de mărturii pentru vânzări şi cumpărări de terenuri. În 15 aprilie 1596, Jora, vornic de Bârlad, şoltuzul şi pârgarii, adeveresc dania făcută de Cârstea, fost mare vornic, privind satul Floreşti cu prisacă şi mori către mânăstirea Floreşti[68]. Pe baza acestor „*mărturii*” urmau să se elibereze „*dresele domneşti*”. În 9 mai 1633 un zapis aminteşte de o tocmeală făcută în faţa lui Vasile Fulga, vornic de Bârlad[69]. Tănase şi Nicula, nameasnici, alături de şoltuzul Davidescu şi de cei 12 pârgari dau mărturii pentru vânzarea unei silişti în ţinutul Bârlad[70]. La 8 iulie 1651 un act de danie era încheiat în faţa mai multor oameni buni, bătrâni şi tineri, a şoltuzului şi pârgarilor de Bârlad, a lui Dabija, vornicul de târg, a doi preoţi, a lui Dinga, „bătrânul târgului”, trei foşti şoltuzi şi a unui fost vornic de Bârlad[71]. Se menţinea o tradiţie mai veche a „consiliului bătrânilor” care participau la buna administraţie a oraşului[72].

Participau la întocmirea unor hotărnicii din moşia şi ocolul târgului. În acest sens trebuie înţeleasă dispoziţia dată de Alexandru Iliaş în 1667 lui Bejan Gheuca, vornic de Bârlad, pentru a stabili hotarele satelor Fruntişeni şi Balumireşti ce aparţineau comisului Ştefan Cerchez cât şi hotarul Bârladului dinspre valea Trestianei[73]. Vornicii de târg aveau obligaţia de a supraveghea executarea diferitelor corvezi şi podvoade. Alături de numeroşi slujbaşi ai autorităţii centrale şi organele conducerii locale sprijineau această activitate: transportul cerealelor la mori, făina, fânul, şindrila la locurile prevăzute ca şi alte prestaţii în muncă.

Atribuţiile judiciare s-au extins treptat în detrimentul autorităţilor locale. Judecau diferite delicte ale locuitorilor târgului şi a ocolului sau plângeri ale acestora faţă de abuzurile slujbaşilor domneşti. Deşi cum rezultă din documentul din 18 ianuarie 1607, şoltuzul Cristea Dănilă, a efectuat un transport de proprietate pentru un locuitor din satul Cleşeşti, care îşi vânduse ocina cu 76 taleri argint ca să achite amenda pentru adulter, suma a fost încasată de Proca Negrea, ureatnic de Bârlad[74]. Dimitrie Cantemir încadrează vornicii de târg la începutul secolului al XVIII-lea, când rolul acestora

[67] I.Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 6-7.
[68] D.I.R., A, XVI, vol. IV, p. 138.
[69] D.R.H., A, vol. XXI, p. 420.
[70] *Ibidem.*
[71] D. J. A.N. Iaşi, C LXXIX/16.
[72] Cf. E.Vârtosu, *Din sigiliografia Moldovei* şi *a Ţării Româneşti*, D.I.R., A, vol. III, p. 451; cf. N.Grigoraş, *op. cit.*, p. 348 -352.
[73] I.Antonovici, *op. cit.*, vol. IV, p.141, 143.
[74] D.I.R., A, XVII, vol.V, nr. 92.

scăzuse ca urmare a dispariţiei ocoalelor domneşti, în rândul boierilor din starea a doua şi a treia a căror principală atribuţie era strângerea taxelor pentru tot ce se vindea la târg, adică *mortasipia*[75].

Principalele taxe, indicate în documentul din 15 mai 1741: 2 potronici de carul cu peşte şi 2 oca de peşte, 2 potronici şi 2 oca din băutură de bute de vin şi de cofă de rachiu[76]. Aceste taxe intrau în veniturile vornicilor de târg. Acelaşi document indica şi atribuţiile locţiitorilor marelui vornic al Ţării de Jos, privind strângerea venitului în ţinuturile Tutova Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu[77]. Constantin Mavrocordat suprimă vechile atribuţii administrative locale ale vornicilor în favoarea ispravnicilor. Bârladul, datorită tradiţiei, s-a bucurat de o situaţie deosebită, rămânând sub jurisdicţia marelui vornic.

Vornicii de Bârlad puteau judeca în continuare pe locuitorii târgului pentru furt, lovire şi alte delicte. Într-un act de danie, din 1 martie 1743, sunt menţionaţi pe lista martorilor Ion Nica şi Nicolae Boul, vornici de Bârlad şi puţin mai jos Gavril Tudor, vornic[78] pentru ca în alt act de vânzare din 22 mai 1744 să apară doar Ion Nica, vornic de Bârlad[79]. Ultima atestare a vornicilor de Bârlad este la 15 mai 1754[80]. Matei Ghica desfiinţa la 23 noiembrie 1755 vornicia Bârladului[81]. Lua sfârşit astfel una din structurile vechii administraţii feudale devenită perimată în noile condiţii ale evoluţiei societăţii.

PÂRCĂLABII

Există o strânsă legătură între ţinut şi dregătorii care acţionează în teritoriu, împuterniciţi de domni, denumirea de ţinut evoluând în cea de judeţ, teritoriul înscris în hotarele unui judeţ fiind aria de jurisdicţie în mare materie de drept penal şi civil, sau atribuţii economice. Pârcălabul şi starostele erau consideraţi în societatea feudală principalii dregători ai puterii centrale în ţinuturi. Se numeau staroşti, dregătorii ţinuturilor de margine şi pârcălabi cei ai ţinuturilor din interiorul ţării[82].

Ţinuturile apar, relativ târziu, în actele emise de cancelaria domnească, localizarea de ocine şi de sate făcându-se, până în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după cursul apelor, sau după forma cunoscută „*unde a fost cneaz..., jude..., vătăman*”[83]. Ţinuturile, ca unităţi administrative, locale, s-au constituit în timp,

---

[75] D. Cantemir, *op. cit.*, p. 109.
[76] I. Antonovici, *op. cit.*, vol. I,. p. 6 -7.
[77] Se dădeau instrucţiuni clare, privind modul în care trebuiau încasate deşugubinele şi gloabele (*ibidem*)
[78] *Ibidem*, vol.II, p. 23-24.
[79] *Ibidem*, p. 24-25.
[80] *Ibidem*, vol.I, p.7-8.
[81] N. Iorga, *Studii* şi *documente* , vol. V, p. 158 -159.
[82] Cf. D. Nechita, *Pârcălăbia în Moldova în Moldova până în secolul al XVII- lea*, în *Anuarul Liceului Mihail Kogălniceanu*, Iaşi, 1932, p. 53 -75; cf. N. Grigoraş, *op. cit.*, p. 285 -306, 377-383.
[83] Dan Amedeu Lăzărescu, *Ţinut,* în *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar,* coord. Ovidiu Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988, p. 481.

ajungând la o formă definitivă în mijlocul secolului al XVI-lea. N.Iorga, D.Arion, P.P.Panaitescu, C.C. Giurescu au considerat apariţia judeţelor ca o continuitate a vechilor stăpâniri locale conduse de voievozi[84]. D. Ciurea presupune că ţinuturile s-au organizat începând cu Alexandru cel Bun, deci la începutul secolului al XV-lea[85]. Folosirea termenilor de *derjava* şi *volost* au fost interpretate diferit de istorici. I. Bogdan a tradus termenii *volost-ocol* şi *derjava-ţinut*. Gh.Ghibănescu considera *derjavele* (ţinuturi) reprezentând o împărţire administrativă şi fiscală, iar *volostele* (judeţe) una judecătorească[86]. I. Bogdan traducea *derjava* prin regiune[87]. Alţi istorici, precum N.Iorga, D.Ciurea, au considerat apropiaţi cei doi termeni[88].

Prima menţiune de ţinut datează din 16 septembrie 1408[89]. Ţinuturile sunt apoi menţionate în documentul din 1 septembrie 1435, privind acordarea regiunii sudice a Moldovei de către Ilie fratelui său Ştefan[90]. În acest context este amintit ţinutul Tutova, alături de alte patru unităţi administrativ-teritoriale ale Moldovei: Chilia, Vaslui, Bârlad şi Tecuci. *Cronica moldo-polonă* din 1566 aminteşte existenţa a 24 de ţinuturi[91]. Se constată 4 dublete, printre care şi Bârlad-Tutova. Considerăm că ambele ţinuturi aveau reşedinţa la Bârlad[92]. Nu se justifică opinia lui Alexandru Papadopol Calimah în legătură cu existenţa unui târg Tutova[93].

Documentele vremii nu înregistrează prezenţa unei administraţii locale în acest târg. În prima jumătate a secolului al XVI-lea se aminteşte mai des de ţinutul Bârlad. Astfel, un zapis din 23 iunie 1623 face referinţe la satul Ionăşeşti din ţinutul Bârlad[94]. Într-o mărturie dată de marii boieri la 9 ianuarie 1628 se arată cumpărarea de către Nicoară Hatman pârcălab de Suceava, a unei părţi din satul Risipeni din ţinutul Bârlad[95]. Mai multe documente indică în 1632 siliştea Bălăceni în ţinutul Bârladului[96]. La sfârşitul secolului al XVII-lea dubletele au dispărut.

---

[84] N. Iorga, *Studii* şi *documente*,vol. XVIII, p.18; idem, *Istoria românilor*, vol.III, Bucureşti, 1937, p. 208; D. Arion, *Caracterele juridice* şi *sociale ale proprietăţii rurale în voievodatele româneşti*, Bucureşti, 1944, p.115; P.P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române în interpretări româneşti,* Bucureşti, 1947, p. 200; C.C. Giurescu, *Târguri sau oraşe* şi *cetăţi..,* p. 151.

[85] Cf. D. Ciurea, *Organizarea administrativă*, p. 152.

[86] Cf. Gh.Ghibănescu, *Surete* şi *izvoade*, vol.XII, p. 9.

[87] I.Bogdan, *Acte moldoveneşti,* Bucureşti, 1938, p. 43

[88] N.Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 84; D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 157.

[89] D.I.R., A, XIV-XV, vol. I.

[90] *Documente Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 140 -141; V. Lungu, *Ţinuturile Moldovei până la 1711*, CII, XVII, 1943, p. 219. Cf. I.C.Filitti, *Despre vechea organizare administrativă,* p. 18-19.

[91] *Cronicile slavo-române*, ed. P.P.Panaitescu, p. 165, 186; I.Murariu, *Organizarea administrativ-teritorială a ţinuturilor Vaslui, Tutova şi Fălciu în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea*, în Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului "Ştefan cel Mare", Vaslui, tom.VII-VIII, 1985-1986, p. 213.

[92] D. Ciurea, *op. cit*., p.161.

[93] Într-un document din 26 iunie 1636 este vorba de o persoană *de la Tutova*, adică din ţinutul cu acelaşi nume (cf. Biblioteca Academiei Române, Ms. 588, 3).

[94] D.I.R., A, XVII, vol.V, p. 306.

[95] D.R.H., A, vol. XIX, p. 348.

[96] *Ibidem*, vol. XXI, p. 274, 276 -277, 334.

Potrivit izvodului fiscal privitor la „goştina de oi precum au fostu estimatu, l (ea)t 7173 (1665) ghen(arie) 10" în Moldova erau 19 ţinuturi, ţinutul Tutova fiind menţionat al optulea[97]. Maniera de prezentare a succesiunii ţinuturilor diferă de la o perioadă la alta, evident ţinându-se cont de starea beligerantă în care se afla lumea medievală, şi de asemenea de cei care au încercat să identifice şi să analizeze ţinuturile din diferite puncte de vedere. Miron Costin indica 19 ţinuturi, având în frunte pârcălabi[98]. Aşa se explică faptul de ce Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei* enumeră tot 19 ţinuturi şi nu 18 câte mai rămăsese după ocuparea Hotinului. Dimitrie Cantemir grupează ţinuturile după cele două vornicii ale Ţării de Jos. Deşi numărul este acelaşi, se observă unele modificări în dispunerea oraşelor în cele două mari subdiviziuni ale Moldovei[99].

Un negustor anonim, probabil rus, călătorind prin Moldova în timpul războiului ruso-turc din anii 1736-1739, ne-a lăsat interesante informaţii despre organizarea administrativ-teritorială şi fiscală a Moldovei. El consemnează 18 ţinuturi: Suceava, Neamţ, Roman, Bacău, Covurlui, Tutova, Fălciu, Soroca, Cernăuţi, Dorohoi, Hârlău, Putna, Tecuci, Lăpuşna, Orhei, Cârligătura, Iaşi[100]. Printre cele 18 ţinuturi ale Moldovei, din secolul al XVIII-lea, figurează şi Tutova. Contopirea celor două ţinuturi, Bârlad şi Tutova, trebuie puse şi în legătură cu dispariţia ocolului domnesc al târgului Bârlad la sfârşitul secolului al XVII-lea. De la înfiinţarea lor şi până la mijlocul secolului al XVIII-lea, ţinuturile din Moldova nu erau împărţie în subunităţi administrativ teritoriale, fapt care îngreuna mult activitatea dregătorilor.

Obligaţiile fiscale tot mai mari impuneau o nouă restructurare administrativă a ţării. Prezenţa pârcălabilor este amintită abia la sfârşitul secolului al XVI-lea în ţinutul Bârlad. Un act de danie din 2 august 1591, aminteşte de Preobici, pârcălab de Bârlad[101], la 1646 este menţionat Gheorghe, pârcălab de Tutova[102]. Misionarul catolic Marco Bandini menţionează, la mijlocul secolului al XVII-lea, printre principalele târguri care au ţinuturi şi dregătorii proprii şi Bârladul[103]. Dimitrie Cantemir indica un singur ţinut al Tutovei cu scaunul la Bârlad la începutul secolului al XVIII - lea [104].

Pârcălabii aveau atribuţii de ordin fiscal, judecătoresc, militar. Multe din atribuţiile lor se suprapuneau cu ale vornicilor de târg, mai ales în probleme judiciare. Sunt menţionaţi în documente alături de vornici şi organele locale în acordarea unor

---

[97] C.Burac, *Ţinuturile Ţării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 389.

[98] Mr.Costin, *Istoria în versuri polone,* ed. P. P. Panaitescu,1925.

[99] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei,* ed. Şt. Pascu, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, p. 25 - 24, 130.

[100] C. Burac, *Ţinuturile Moldovei până în secolul al XVII-lea*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 394-395.

[101] D.I.R, A, XVI, vol. IV, p. 33.

[102] I. Antonovici, *op. cit.,* p. 26.

[103] Marco Bandini, *Codex. Vizitarea generală a tuturor Bisericilor catolice de rit roman din Provincia Moldova 1646-1648*, Ediţie bilingvă. Introducere, text latin stabilit, traducere, glosar, prof. univ.dr. Traian Diaconescu, Iaşi, 2006, p. 368.

[104] D.Cantemir, *op.cit.,* p. 26.

mărturii, privind diferite tranzacţii funciare mai ales pentru locuitorii din afara perimetrului târgului.

Gheorghe, pârcălabul de Tutova, însoţea pe Ioniţă, vornic de Bârlad, în acordarea unei mărturii, privind o danie din 22 februarie 1646[105]. Pârcălabii şi vornicii de târg puteau să-i execute pe datornici şi să-i zvârle în închisoare. O astfel de situaţie este semnalată la începutul secolului al XVIII-lea. Nicolae Mavrocordat, în drum spre Iaşi, s-a oprit la Bârlad unde a poruncit eliberarea tuturor datornicilor către turci din vremea lui Mihai Racoviţă, iar pârcălabii au fost însărcinaţi să judece reclamaţiile turcilor şi să fixeze termeni de plată datornicilor, dar „nu cu plineală sau cu închisoare”[106]. Apreciem că în timpul societăţii feudale se menţine o permanentă confuzie între atribuţiile reprezentanţilor puterii centrale.

Principala lor sarcină era strângerea impozitelor. Dispunând de o anumită responsabilitate, pârcălabii sprijiniţi de numeroşi slujbaşi ai fiscului dar şi de vornici, şoltuzi şi pârgari, încasau impozitele către domnie. Participau alături de alţi dregători la stabilirea unor hotărnicii, anchetau numeroasele plângeri ale locuitorilor ţinutului faţă de abuzurile slujbaşilor domneşti, cât şi a extinderii proprietăţii funciare boiereşti pe seama proprietăţii ţărăneşti, asigurau găzduirea numeroşilor soli sosiţi în oraşe, supravegheau transporturile şi alte munci către domnie.

De asemenea, se preocupau de organizarea şi instruirea unui corp de oaste, numit *steag* care oricând trebuia să fie la dispoziţia domniei. Într-un document din 2 ianuarie 1432 se relatează că Dragoş Uncleat, proprietarul unui sat de pe Tutova, făcea parte din „*steagul de la Tutova*”[107]. La 2 septembrie 1432 Ilie voievod dăruieşte lui Dragoş Urlat satul „unde este casa lui”, pe Tutova, după hotarul lui Dragoş cel Bătrân, cu obligaţia de a ţine de stragul de Tutova şi de a fi sub ascultarea judelui de acolo[108]. Printre „steagurile” care au luptat la Codrii Crasnei în 1450 sub Bogdan al II-lea, asigurând victoria asupra polonilor, considerăm că figurau şi cele din judeţul Tutova[109]. Pedestrimea şi în special gloatele de ţărani, recrutate din ţinuturile moldovene de pârcălab, s-au remarcat în dese rânduri în luptele cu turcii şi

Veniturile pârcălabilor ca şi a altor dregători proveneau din anumite taxe puse pe diferite produse care se vindeau la târg, cât şi pentru dughenile deschise la iarmaroace. Pentru a pune capăt abuzurilor Constantin Mavrocordat a fixat taxele care trebuiau încasate pentru carele cu mărfuri ale negustorilor autohtoni sau străini, precum şi pe carele cu miere, ceară şi vin „*numai să iaie pârcălabii drept pre obiceiu câte, doi patronici de car, iar mai mult să nu supere oamenii şi neguţătorii*”[110].

La începutul secolului al XVIII-lea sunt semnalaţi ispravnicii de târguri. Ispravnicul Ion de Bârlad este însărcinat să aleagă la 29 august 1730 o casă construită

---

105 I. Antonovici, *op. cit.,* vol. IV, p. 89.

106 M.Kogălniceanu, *Letopiseţele sau Cronicile Moldovei şi Valahiei,* ediţia a II-a, vol.I-III, Bucureşti, 1872, p. 78 - 88.

107 D. I.R, A, XIV-XV, vol. I, nr. 110.

108 *Documente Româneşti în Arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos.Catalog,* vol.I,ed. Florin Marinescu, Ioan Caproşu, Petronel Zahariuc, Iaşi, 2005, nr.1, p.21.

109 Gr. Ureche, *Letopiseţul Moldovei*, ediţie P.P.Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955; *ibidem,* Editura Minerva, Bucureşti, 1987 , p. 27-29.

110 I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* ed. Iorgu Iordan, 1959, p. 387.

pe un loc domnesc mânăstirii Răchitoasa[111]. Locuitorii oraşului Bârlad şi ai ocolului continuau să se afle sub directa jurisdicţie a marelui vornic al Ţării de Jos. Venitul pentru ziua târgului fusese întărit Bisericii Domneasca de Nicolae Mavrocordat şi Constantin Mavrocordat[112], în rest intrau în veniturile vorniciei.

Numeroase circulare atrăgeau atenţia conducătorilor ţinutului Tutova de a nu se amesteca în treburile interne ale oraşului. Un astfel de ordin fusese emis de Constantin Mavrocordat în 1742 ispravnicului de Tutova: „Noi pe dumneata te-am făcut ispravnic ţinutului Tutova şi ţi-am dat ţinutul în seamă. Dar cât pentru târgoveţii de Bârlad, acie sunt în sama dumisale vel vornic de Ţara de Gios şi trebuie dumneata de dânşii să nu te atingi întru nimică”[113]. Situaţia privilegiată s-a menţinut până când în urma măsurilor luate de Matei Ghica vornicia Bârladului s-a desfiinţat în 1755[114].

Prin noua reformă administrativă domnitorul Constantin Mavrocordat instituia în fruntea ţinuturilor câte un ispravnic, alături de vechiul pârcălab[115]. După 1755 se vor numi ambii ispravnici[116]. Ispravnicii erau numiţi dintre marii dregători de către domn şi îl reprezentau pe acesta în judeţe şi ţinuturi. Ţinuturile erau împărţite în ocoale, unităţi subdivizionare administrative conduse de aceştia, care nu aveau nimic comun cu fostele ocoale domneşti dispărute de la sfârşitul secolului al XVII-lea.

Deşi erau plătiţi ispravnicii şi subalternii săi au continuat să deţină venituri suplimentare pe seama locuitorilor ceea ce, provoacă nemulţumirea populaţiei locale. O mărturie hotarnică din 13 iunie 1749, privind delimitarea părţilor de moşie ale lui Toader Cuza, paharnic, şi Ioan Lungu în satele Coroieşti şi Vlădeşti pe Bogdana ţinutul Tutova, este semnată de Lupu Bogdan, biv vel stolnic, ispravnicul ţinutului[117]. Între 1757-1760 Vasile Duca, ispravnicul târgului, făcea judecăţi[118.] Într-un act de vânzare din 27 iulie 1758, pe lista martorilor figurează Vasile Duca, ispravnic[119]. Foştii vornici de târg nu au mai fost semnalaţi după 1754[120].

În 1774, Ţinutul Tutova (cuprindea partea de sud a actualului judeţ Vaslui şi un mic teritoriu din nordul judeţului Galaţi) era organizat în patru subunităţi administrativ-teritoriale: ocolul Tutovei, în nord-vest, ocolul Similei, în nord-est, ocolul Pereschivului, în sud-vest şi ocolul Corodului, în sud-est. Între anii 1774-1803, s-au produs unele modificări în ceea ce priveşte numărul şi întinderea ocoalelor ţinutului. Ocolul Simila s-a mărit, spre nord, pe seama ocolului Tutovei, şi s-au înfiinţat două

---

[111] I. Antonovici, *op. cit.,* vol.II, p. 21 - 22.
[112] N. Iorga, *op. cit,* vol.VI, p. 363.
[113] Nicolae Mavrocordat întărea Bisericii Domneasca la 18 ianuarie 1712 venitul la ziua târgului: 4 bani de vită, 2 patronici de cal, 2 bani de toată dugheana şi câte 2 oca de fiecare car de peşte (I.Antonovici, *op.cit*., vol.I, p.1-3). Privilegiul a fost întărit şi de Constantin Mavrocordat la 25 mai 1733 (*ibidem*, p. 3).
[114] Cf. N. Iorga, *op. cit*, V, p. 158 -159.
[115] I.Minea, *„Reforma” lui Constantin vodă Mavrocordat*, în „Cercetări istorice”, tom.II-III, 1926-1927, p.97.
[116] Cf. Gh. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, vol. XXIV, p. 69-77.
[117] I. Antonovici, *op. cit .,* vol. III, p. 140 -142.
[118] *Ibidem*, vol. II, p. 40-45.
[119] *Ibidem*, p. 40-41.
[120] *Ibidem*, vol.I, p. 7-8.

noi ocoale: ocolul Racovii şi ocolul Târgului. Primul dintre ele s-a constituit din satele aflate la nordul ocolului Tutova, iar cel de-al doilea, din partea de sud a ocolului Similei şi din nordul ocolului Corodului. Cu ocazia acestei modificări administrativ –teritoriale, târgul Bârladului, reşedinţa ţinutului Tutova, a trecut de la ocolul Similei la ocolul Târgului. În anul 1816, ţinutul redevine la patru ocoale, ca în 1774, prin dispariţia ocolului Racovii şi Târgului[121].

Din descrierea lui Boscowich rezultă că suita ministrului plenipotenţiar al Angliei la Constantinopol, Jaques Porter, a fost primită de ispravnicul Bârladului la 30 iunie 1762[122]. În 13 iulie 1765, domnitorul Grigore Alexandru Ghica scria stolnicului Constantin Sturza şi biv slugerului Enache, ispravnici de Tutova, să ancheteze o reclamaţie legată de moşia Docani[123]. În 1767 ispravnici erau stolnicul Constantin Sturza şi Iordachi vistiernic[124].

Modernizarea sistemului judiciar, începută de către Constantin Mavrocordat, a fost desăvârşită de către Alexandru Ipsilanti, în *Pravolniceasca Condică* (1775)[125], unde se reglementa organizarea instanţelor judecătoreşti într-un sistem ierarhic, caracterizat printr-o clară delimitare a competenţelor diferitelor trepte de jurisdicţie. În acelaşi timp s-a făcut un pas hotărâtor în direcţia delimitării activităţii judiciare faţă de cea administrativă.

Prima instanţă, judecătoria de judeţ, compusă de un judecător, ajutat de un logofăt, avea competenţa de a judeca procesele civile dintre ţărani, precum şi pricini penale mărunte. Ispravnicii puteau şi ei judeca, fie singuri, fie împreună cu judecătorul. Departamenturile erau instanţe care judecau procese civile şi penale, compuse din 7-8 judecători, hotărârile lor fiind înscrise în condici.

„Departamentul veliţilor boieri", compus din boieri din prima categorie în funcţie şi trei mazili veliţi, judeca în primă instanţă, procesele dintre boieri şi în apel hotărârile celorlalte departamenturi. Instanţa supremă era Divanul domnesc compus din boieri veliţi, sub preşedinţia domnului, judeca procese penale şi civile, fie în primă instanţă, fie în apel. Şi în Moldova s-a făcut, în mai multe etape, o reorganizare a instanţelor judecătoreşti, similară cu cea din Ţara Românească.

Pravolniceasca condică s-a aplicat până la adoptarea *Codului Caragea* (1818), dar a fost abrogată abia la 1865 când a intrat în vigoare Codul Civil român. *Codul Calimach* (Codica civilă a Moldovei) a fost elaborat în 1813, şi a fost publicat în limba gracă (1817) şi română (1833), aplicându-se până la 1 decembrie 1865.

Înstrăinarea hotarului târgului Bârlad şi a vetrei târgului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au creat o situaţie de nemulţumire a locuitorilor. Aceştia se vor adresa în dese rânduri autorităţilor locale şi centrale ca urmare a abuzurilor noilor proprietari. Domnia însărcinează, în general, pe ispravnicii

[121] Cf. C.I. Istrati, *Condica Visteriei Moldovei din anul1816,* în AIIAI, tom. XVI (supliment), 1979, p. 56-57.
[122] *Journal d'un voyage de Constantinopol en Pologne..,* p. 2, 3, 208.
[123] I. Antonovici, *op. cit.,* vol. IV, p. 183 -184.
[124] *Ibidem,* p. 191.
[125] Cf. *Pravolniceasca Condică*, ediţie critică, Bucureşti, 1957.

Alexandru Ioan Ipsilanti, în urma cererii formulate de locuitorii Bârladului, ordona ispravnicilor ţinutului Tutova, Manolache Costache şi Costache Carp, la 28 februarie 1787 să cerceteze numărul caselor ridicate pe vatra veche a târgului pentru a fi scutite să plătească adetiul, pentru restul caselor urmând să se plătească taxa stabilită prin ponturile domneşti şi învoiala cu spătăreasa Safta Cantacuzino, noua proprietară a moşiei oraşului[126]. Conflictele între locuitorii Bârladului şi proprietarii moşiei târgului au continuat mai multe decenii până în anul 1815 când a fost răscumpărată la un preţ foarte ridicat, de 180.000 lei[127].

Până la constituirea epitropiei târgului Bârlad în 1816[128], ispravnicii vor îndeplini şi o serie de atribuţii locale în condiţia pierderii autorităţii consiliului comunal al şoltuzilor şi pârgarilor. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, apar premisele înlăturării treptate a vechilor structuri administrative medievale şi a trecerii la forme noi care vestesc epoca modernă. Acumulările sunt lente dar pregătesc saltul pe care îl va instaura Epoca Regulamentară.

---

[126] I .Antonovici, *op cit.*, vol. II, p. 79, 174.
[127] *Ibidem*, p. 189-192; Th. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 199-209.
[128] I.Antonovici, *op.cit.*, vol.II, p. 201-216.

UN NEAM DE PREOŢI DE PE VALEA PLOSCĂI

Gheorghe GHERGHE *

A NAME OF PRIESTS FROM THE PLOSCA VALLEY

Abstract

Plosca is a small tributary on the left of the Amaradia brook. The etymology of the term plosca is glorious. In the Serbo-Croatian language, the bedrock designates a moist and swampy land. Many onomastic elements from the Ploscăi Valley are of Turanian origin.

The hydronym Amaradia, the old pronunciation Hamarandia, is of Turanian (Cuman) origin. The term "bitter" refers to a rapid flow of water, in the case of a hydronym, or the appropriation of a person within an anthroponym.

Cuvinte cheie: *Valea Plosca, etimologie, origini, spiță genealogică, preoți.*

Keywords: *Plosca Valley, etymology, origins, genealogical line, priests.*

Plosca este un mic afluent pe stânga pârâului Amaradia. Etimologia termenului plosca este slavă. În limba sârbo-croată ploştina desemnează un teren umed şi mlăştinos. Multe elemente de onomastică de pe Valea Ploscăi sunt de origine turanică.

Hidronimul Amaradia, pronunţia veche Hamarandia, este de origine turanică (cumană). Termenul „amar" desemnează un curs repede de apă, în cazul unui hidronim, sau însuşirea unei persoane în cadrul unui antroponim.

Hidronimul îl găsim răspândit în tot spaţiul românesc. Nu-i de mirare, deoarece turanicii au trăit pe un spaţiu vast, de la Volga până în Câmpia Panoniei. În partea de sud a Ardealului, între Sibiu şi Braşov, întâlnim un pârâu cu numele de Amaradia, termen asemănător cu cel din Oltenia. Mai la nord curge pârâul Homorod, un pârâu repede, în pronunţie locală vocala a devenit o ca la maghiari, probabil aceasta fiind şi pronunţia cumană. Există şi în Moldova un râu repede cu aceeaşi origine etimologică, pronunţat Humor.

Pe Valea Ploscăi, suntem convinşi, a existat cnezatul lui Farcaş, prezentat în Diploma cavalerilor ioaniţi. Lingviştii şi istoricii au prezentat termenul farcaş (lupu) ca fiind de origine maghiară. Credem că şi maghiarii au acest termen tot de la turanici. Maghiarii au venit în Câmpia Panonică organizaţi în şapte triburi, cel puţin unul dintre ele a fost format din pecenegi (tribul lui Tuhutum). Între Tisa şi Dunăre, în secolul al XIII-lea, au fost aşezaţi în 1238 cumanii lui Chotin, deplasaţi spre apus, după apariţia mongolilor.

În istoriografia românească a fost avansată ipoteza că patria lui Farcaş este actualul judeţ Vâlcea, termenul vâlk în limbile slave fiind sinonim cu farcaş şi lupu.

În Valea Ploscăi întâlnim toponimul Amărăşti, un oiconim care-i desemnează pe urmaşii lui Amar. Toate toponimele cu terminaţia (sufixul) -eşti îşi au originea într-

* Profesor de istorie.Bârlad.

un nume de persoană (antroponim). Prin urmare, Amărăştii sunt urmaşii lui Amar, nu nişte oameni amărâţi. Pe cursul mijlociu al pârâului Plosca se găseşte satul Fărcaşu, nume care în percepţia localnicilor însemna la Lupu. Este suficient pentru a crede că acolo şi-a avut casa cneazul Farcaş. Peste deal, spre răsărit, curge un mic pârâu numit Germatălui. Hidronimul este cunoscut de lingvişti ca având etimologie cumană, datorită sufixului -lui. Suntem convinşi că termenii Germat, Ghermat sunt de origine turanică, demonstraţia rămâne pentru lingvişti.

Unul din satele de pe Valea Ploscăi, din comuna Tălposu, este Soceni. În acest sat a trăit un neam de moşneni care a numărat mai multe generaţii de preoţi. Într-o monografie rămasă în manuscris, învăţătorul a menţionat că satul a mers pe cinci moşi: Popeştii, Mănuleştii, Gherăieştii, Cioleştii, Todoseştii. Au fost neamuri distincte în vremurile vechi „care până la un timp s-au putut deosebi între ele, fiecare om în neamul lui socotindu-se rudă de aproape cu ceilalţi membri ai neamului”. În acest mod au fost percepuţi de învăţătorul Ştefan Bazilescu în monografia lui.

În 1890, aceste neamuri stăpâneau în sat 537 stânjeni, partea Popeştilor fiind de 137 stânjeni.

Cunoaştem trei schiţe genealogice ale neamului Popeştilor din Soceni, una alcătuită de învăţătorul Ştefan Bazilescu, a doua de învăţătorul Ioan Brătulescu din Zăicoi, publicată în perioada interbelică în revista „Renaşterea”, a treia, o continuare a acestora în percepţia Ecaterinei Chiriţă, născută Bazilescu, profesoară în Târgovişte.

Ştefan Bazilescu a început genealogia neamului cu Popa Constantin, trăitor în secolul al XVII-lea, în anii 1653-1683. Învăţătorul Ion Brătulescu a început schiţa genealogică cu un preot Gheorghe, urmat de fiul său Popa Niţu. Până la preotul Niţu, Ştefan Bazilescu îl menţionează pe Popa Constantin cu soţia sa Manda, urmat de fiul său Popa Ioan cu preoteasa Ilinca. A urmat preotul Niţu menţionat în ambele schiţe genealogice. A avut o preoteasă vestită pe Valea Ploscăi, Stana. Nu se despărţea niciodată de un bici (pilul în limbajul local) cu patru ramuri (sfârcuri), pe care-l purta atârnat la brâu. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, soborul satului judeca la biserică femeile cu năravuri rele. Pedepsele erau aplicate cu biciul de preoteasa Stana.

Urmaşul preotului Niţu a fost Popa Fota care, cu preoteasa lui, Maria, a avut zece urmaşi.

Popa Fota a fost un demn urmaş al mamei sale, a rămas renumit pentru o bâtă mare (bâzdoacă), un instrument folosit de el pentru pedepsirea celor care se abăteau de la credinţă.

A fost un preot ctitor, a clădit biserica din Nistoi în 1814. Pentru a avea banii necesari a vândut pământ protopopului, pământ pe care faţa bisericească l-a dat pe bani lui Socoteanu.

În timpul „zaverei” din 1821, satul Soceni a fost părăsit. Au rămas în sat numai Popa Fota şi birnicul Dincă. După 17 ani, în 1838, s-au întors 30 familii, dar sărăcia i-a obligat să-şi vândă pământul lui Socoteau şi grecului Scarlat Periş.

Satul Soceni avea în 1792 suprafaţa de 859 stânjeni, de care neamul Popeştilor stăpânea 192 stânjeni. Peste o sută de ani, neamul mai stăpânea 137 stânjeni, în condiţiile în care neamul se mărise.

Cei zece urmaşi ai preotului Fota au fost consemnaţi în scris de învăţătorul Ştefan Bazilescu, un urmaş al lui:

1) Popa Vasile „ăl bătrân”.

2) Popa Vasile „ăl tânăr”. Acesta a primit la botez numele de Barbu. Fratele său Vasile, fără urmaşi, l-a înfiat, devenind Vasile „ăl tânăr”, cunoscut în sat cu numele de preotul Barbu Vasile zis Vasile Soceanu.

3) Andrei sân Popa Fota.

4) Dincă Popescu, zis „chioru”.

5) Ioniţă Mierţoiu, numit şi Ion sân Popa Fota. A fost frate geamăn cu Dincă Popescu.

6) Luca Popescu, cârciumar.

7) Radu, cizmar.

8) Ruxanda, căsătorită cu ţârcovnicul Gheorghe Iordache.

9) Maria, măritată în satul Ghioroiu din judeţul Vâlcea. A avut şase urmaşi preoţi.

10) O fiică măritată la Văleni, mama lui Răduţ Negustorul.

Dintre băieţi, numai doi au avut urmaşi, Vasile Soceanu şi Andrei.

Popa Vasile Soceanu a avut doi băieţi, Popa Iancu şi învăţătorul Iorgu Popilianu.

În anul 1873 s-a deschis o şcoală la Soceni, cu învăţătorul normalist Iorgu Popilianu, fiul lui Popa Vasile Soceanu. A fost un eveniment deosebit pe Valea Ploscăi descris de Ştefan Bazilescu, unul din viitorii învăţători ai şcolii.

„Câns s-a auzit vestea că s-a deschis şcoală regulată la Soceni, au început a curge băieţi din toate părţile, până de la Găneşti de Vâlcea, de la Căpreni şi Sălcii Dolj etc. Şcoala mare cât o cazarmă era tixită de elevi, care învăţau pe capete, căci veniseră la şcoală de dragul cărţii. Dar şi învăţătorul era bun. Se impunea, atât ca prezenţă, cât şi ca osârdie şi ştiinţă. Toţi aceşti elevi, aproape fără excepţie, au ajuns oameni mari, în situaţii bune sociale: preoţi, învăţători, profesori, militari, gradaţi, ofiţeri superiori etc.”.

Iorgu Popilianu a fost învăţătorul şcolii trei decenii, 1873-1904. Din 1898, s-a înfiinţat postul al doilea de învăţători, ocupat până la 1926 de Ştefan Bazilescu, din acelaşi neam.

Iancu Popilianu, fratele său, a fost preot în Zăicoi.

Popa Andrei Vasile, fiul preotului Fota a avut cinci urmaşi, trei fete: Păuna, Bica, Maria şi doi băieţi: Vasilache şi Ion (Niţu).

Vasile (Vasilache) a avut cinci urmaşi, fete şi băieţi:

- Constandina, căsătorită în Zăicoi, cu urmaşi în acel sat.
- Catrina, căsătorită Golumbeanu, cu domiciliul în Nistoiu.
- Paraschiva, căsătorită Căprăroiu, în Soceni.

Vasilache, ţârcovnic la biserica din Soceni a mai avut şi doi băieţi: Ştefan şi Ion.

Cel mai cunoscut reprezentant al neamului a fost Ştefan. Născut în 4 martie 1864, şi-a modificat numele de familie. După regulile de atunci trebuia să se numească Ştefan Vasile, dar şi-a grecizat numele <Lb. gr. basileus – rege, împărat, la care şi-a adăugat sufixul -escu, procedeu la modă. Ştefan a fost fiul lui Vasile (Basileus), cântăreţ la biserică, nu al unui împărat bizantin, dar a fost o chemare a destinului, Ştefan fiind un adevărat împărat al neamului, un împărat al culturii în vatra strămoşească. Deşi a fost absolvent al seminarului teologic, a părăsit vocaţia strămoşească de slujitor al bisericii, alegând să devină slujitor al catedrei. O chemare lăuntrică l-a îndemnat să devină

luminător al satului de pe Valea Ploscăi. A funcţionat la şcolile din Zăicoi şi Soceni. În Zăicoi a participat la înfiinţarea băncii populare „Negovanul”. A fost primul preşedinte al comitetului executiv al băncii, vicepreşedinte fiind Nicolae Popescu, Ajutorul străbunicului meu.

Ştefan Bazilescu a fost un dascăl care şi-a depăşit epoca, a avut pregătire intelectuală în mai multe domenii, un om de mare cultură, asemănător oamenilor Renaşterii. Cunoştea limbile franceză, germană, slavă veche, puţină chineză, limbile artificiale esperanto şi volupük. Această înclinare spre studiul limbilor pare o caracteristică şi o constantă a neamului. Unul din fiii săi, Balan Bazilescu, profesorul meu de limba franceză, cunoştea mai multe limbi (germană, rusă). În prezent, trăiesc trei nepoţi, toţi absolvenţi ai unor secţii din cadrul Facultăţii de Filologie.

A lăsat câteva monografii în manuscris, pentru satele Tălpaşu, Soceni, Nistoiu, monografii ale bisericilor din aceste sate. A fost pasionat de folclorul din zonă şi a imortalizat pe portativ 172 melodii. A transcris din chirilică aproape 500 documente. În timpul vieţii a fost membru al Academiei Volupükiste, cu sediul în Bad Godesberg din Germania.

Toate manuscrisele sale au fost moştenite de un fiu, Balan Bazilescu. Ultimul proprietar al lor, nepot al lui Balan, strănepot al lui Ştefan Bazilescu, Ştefan Helenus, zis Făneluş, a decedat în ianuarie 2021. Nu are urmaşi, manuscrisele au rămas la mama sa, femeie trecută de 90 ani. Pierderea acestor manuscrise va fi o crimă pentru cunoaşterea culturii şi civilizaţiei de pe Valea Ploscăi. Ştefan Bazilescu a avut ca mentori pe Spiru Haret şi Dimitrie Gusti. A avut o viaţă îndelungată, a decedat în 8 noiembrie 1953.

Cu soţia sa, Ioana, a avut mulţi urmaşi, fete şi băieţi. Trei copii, Ştefan, Măriuca, Dumitru au murit de pojar, bubat, scarlatină, boli care secerau multe suflete din lumea satelor de atunci.

- Mărioara, născută în 1894, căsătorită cu Ion Georgescu, a avut urmaşi în multe familii, cele mai cunoscute Georgescu şi Bojincă.
- Constandina s-a căsătorit în Zăicoiu şi a lăsat urmaşi în familia Dănciulescu.
- Ioniţă, fiul cel mai mare, a fost preot la biserica de zid din Zăicoiu. A murit foarte tânăr de pneumonie. Crucea lui, mai degrabă fragmente, încă se mai păstrează lângă zidul de nord al bisericii. A fost căsătorit cu Maria Lupescu, cei doi au avut un fiu, Virgiliu. A murit tânăr preotul Ioniţă, talentul lui poetic a avut timp să se manifeste, au rămas câteva poezii moştenire pentru neamul lui.
- Ştefan, zis Fane, născut în 1903, a decedat în 1927, student în anul V la Facultatea de medicină.
- Bălan, născut în 29 iunie 1901, a decedat în 21 decembrie 1975. A fost căsătorit cu Elena şi a avut urmaş un singur fiu, Ştefan.

Bălan a fost magistrat în perioada interbelică. Datorită politicii liberale a fost demis din barou de puterea comunistă. Până la vârsta pensionării a lucrat ca profesor suplinitor la mai multe şcoli de pe Valea Ploscăi. În anul şcolar 1962-1963, a intrat ca profesor în clasa a VI-a, unde eram elev la Şcoala din Dănciuleşti, ca profesor de limba franceză. A fost un om de mare cultură, produs al învăţământului românesc de la începutul secolului al XX-lea. A crescut într-un mediu intelectual impus de tatăl lui, învăţătorul Ştefan Bazilescu, dar a fost şi autodidact, după modelul oamenilor dornici

de cunoaştere din vremurile trecute. A avut un fiu, Ştefan, născut în 4 aprilie 1935, decedat timpuriu, în 25 noiembrie 1985. Fiul său, născut în 14 octombrie 1961, Ştefan Helenuş, Făneluş pentru apropiaţi, inginer energetician, jurnalist, cu o vastă cultură, un demn urmaş al neamului de preoţi de pe Valea Ploscăi, a decedat în anul 2021, fără urmaşi. Decesul lui neaşteptat a pus în pericol o cantitate imensă de manuscrise moştenite de la înaintaşi. Aceste manuscrise se găsesc, în prezent, în proprietatea doamnei Elena Bazilescu, mama lui Ştefan Helenuş.

- Aurelian, născut în 1907, preot în Craiova.

-Virgiliu a fost fiul cel mic al învăţătorului Ştefan Bazilescu. A locuit în casa părintească toată viaţa. A fost cunoscut de locuitorii din mai multe sate ca poştaşul din Zăicoiu. A continuat meseria socrului său, Staicu, din Hălăngeşti. Cu soţia sa, Lenuţa, a avut şase copii.

- Maria, născută în 24 decembrie 1941, căsătorită cu Radu Stan.

- Ştefan, născut în 31 octombrie 1943, s-a căsătorit cu Ecaterina Mărgineanu. Din această căsătorie au rezultat trei copii: Ileana, Aurel, Barbu. Din a doua căsătorie cu Ghiţulescu Aurica, Ştefan Bazilescu a mai avut o fiică, Mariana.

- Elisabeta, născută în 19 noiembrie 1946, s-a căsătorit cu Marin Filurete.

- Eugenia, născută în 14 februarie 1948, absolventă a Facultăţii de Filologie din Iaşi, profesoară în Târgovişte. În timpul studenţiei s-a căsătorit cu Bâra Ghiţă, inginer. Cei doi au urmaşi: Dan Aurelian, născut în 1973, necăsătorit şi Adina Georgiana, născută în 10 iunie 1975, căsătorită cu Nica Constantin, copiii fiind Mircea-Rareş şi Tudor-Radu.

- Sebastian (Nicu), născut în 11 aprilie 1950, s-a căsătorit cu Stela Coicea. Cei doi au un fiu, Sebastian-Florin. Profesorul Sebastian Bazilescu s-a stabilit în Alba Iulia.

- Ecaterina (Cati pentru apropiaţi), născută în 1 iunie 1954, s-a căsătorit cu Gheorghe Chiriţă. Pensionară în prezent, a fost profesoară în Târgovişte. Ecaterina are doi urmaşi, Gigi-Valeriu, născut în 18 februarie 1979, căsătorită cu Nicoleta Sandu, şi o fiică, Ioana-Andreea.

BIBLIOGRAFIE

- Ştefan Bazilescu, *Monografia comunei Tălpaşu* (manuscris).
- Ion Brătulescu, *Din monografia comunei Zăicoiu*, în revista „Renaşterea”.
- Ion Brătulescu, *Trei biserici din lemn din comuna Zăicoiu*, în „Arhivele Olteniei”, XXI, 119-124, p.126-139.
- Dumitru Şeclăman, Vasile Popescu, *Noi, zăicoienii*.
- Ecaterina Chiriţă, *Schiţă genealogică*, manuscris.
- Gheorghe Gherghe, *Parohia Zăicoi şi neamul meu*.

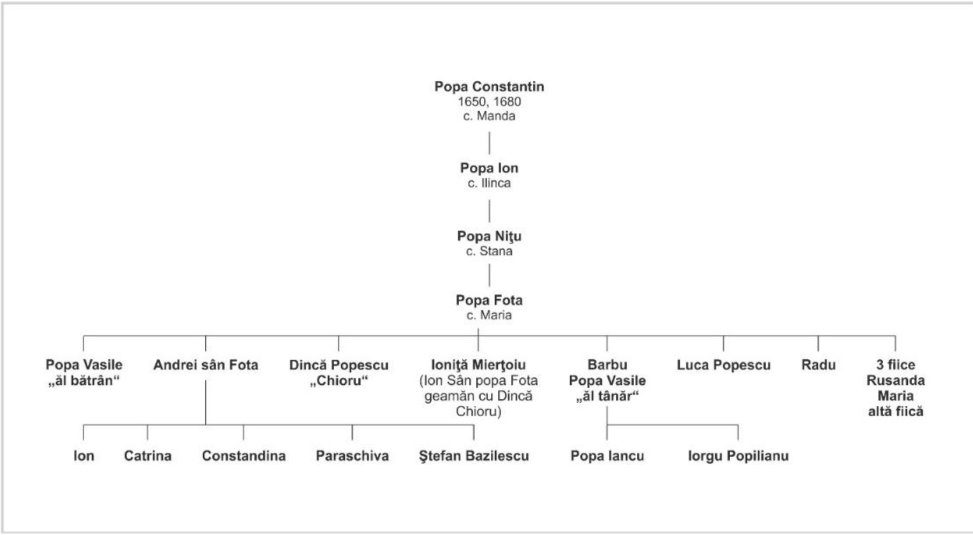

Fig. 1 – Spița genealogică a primilor preoți din Plosca

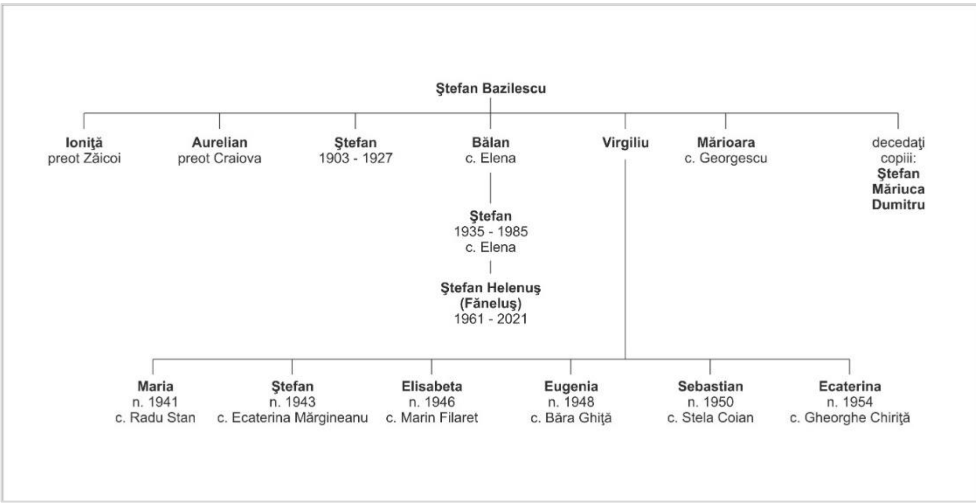

Fig. 2 – Spița genealogică a ultimilor preoți din Plosca

CTITORIILE VĂTAFULUI DE PLAI ION URȘANU, POTECAȘUL DIN URȘANI

Constantin MĂNESCU-HUREZI*

THE WITNESSES OF THE PAYMENT WATER ION URȘANU, BORDER GUARD FROM URȘANI

Abstract
Ion Urșanu was a little governor from Urșani, who became a foreman of the leap Horezu, in Vâlcea county, in the beginning of the XIX- th century. In this quality, he founded 40 Church, including some in wood, which they disappeared. The principal founder is the Church from Urșani village. Other more important founders are: the Church of the border guards from Viorești, the old Church of Târgu Horezu and the Church from Cociobi village in Slătioara. All his founders are historic monuments very valuable by point of view artistic and architectural.

Cuvinte cheie: *ctitorii, vătaf, plai, Horezu, Ion Urșanu, potecaș, Urșani, Viorești.*
Keywords: *founders, foreman, leap, Horezu, Ion Urșanu, border guard, Urșani, Viorești.*

Există oameni care prin viața lor și prin măreția faptelor bune marchează timpul în care au trăit pe acest pământ și rămân chiar în eternitate. Realizările lor, mai ales cele care sunt puse în folosul comunității, vorbesc peste veacuri despre trăsăturile lor sufletești, despre caracterul bun, despre râvna față de Dumnezeu, fiind concretizate mai ales în lăcașuri de cult care împodobesc astăzi satele noastre, mai ales în Oltenia subcarpatică.

Un suflet ales și un iubitor de lăcașuri sfinte a fost Ioan Popescu, cel care și-a adăugat cognomenul de Urșanu, de la satul în care a venit pe lume, fiind cel mai remarcabil exemplu de vocație ctitoricească din zona plaiului Horezu și persoana care domină în această zonă, prin faptele lui demne de amintire, ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea și primul deceniu al secolului al XIX-lea. A venit pe lume în familia moșnenilor Mihăilă și Nedelea Popescu și a cunoscut libertatea țărănească de la poale de Carpați, satul Urșani fiind veche moșie moșnenească, pentru că țăranul din Urșani, Tănăsești, Romani, Râmești sau Ifrimești, de când se știe pe aceste meleaguri, a muncit pământul pe care l-a moștenit și stăpânit; de aceea și-a zis moștean sau moșnean. Din nevoia colectivă de autoapărare în fața vicisitudinilor istorice (desele năvăliri, jafurile pâlcurilor de oaste turcești), oamenii acestor locuri s-au grupat în obști sătești, forme de organizare socială în care au îmbinat proprietatea privată cu cea colectivă, stăpânind în comun pădurile, pășunile și apele. Ei aveau drepturi în obște, iar acestea se dobândeau de la înaintași și se moșteneau de către copii, luând astfel naștere moșnenii și moșia moștenească.

* Preot paroh, doctor în istorie, Parohia Horezu II-Urșani, județul Vâlcea

Ne aflăm într-o perioadă de timp a istoriei noastre în care locul ctitoriilor voievodale este luat de bisericile ridicate de boiernași, preoți și țărani aparținând stării a treia (mărunta boierime de țară formată din mazili și neamuri, posluşnici, adică slujitori boierești care erau scutiți de dări, negustori, vătafi de plai, clerul de mir, logofeții și diecii, țăranii moșneni). Un studiu efectuat la nivelul celor patru stări sociale: domnia (principii și membrii familiilor lor), marea boierime (marii dregători ai țării, înalții funcționari ai curții și vechile spițe boierești), clerul (ierarhia episcopală și cinul monahal) și starea a treia, arată că în intervalul de timp 1715-1820, domnia a ridicat 13 biserici, marea boierime 248, clerul 159 și starea a treia 704 biserici[1].

Această arată că dacă principii se află cu un singur procent (1%) din totalul ctitoriilor, boiernașii și slujbașii îmbogățiți, ca și negustorii și târgoveții, cu contribuția și mâna de lucru a țăranilor moșneni și clăcași, ridică din ce în ce mai multe biserici (în procent de 63% din totalul celor ridicate în perioada amintită), în târguri, în sate și pe moșiile lor, durate și împodobite într-un chip cât mai bogat, care să răspundă cerințelor noului mod de viață[2].

Nu putem avea încă o imagine generală pe toată țara referitoare la ponderea reală a țărănimii înstărite de sub munte, la înălțarea bisericilor. Un sondaj întreprins deocamdată numai pentru județul Vâlcea a arătat că peste 100 din cele 140 de biserici ctitorite sau refăcute în intervalul 1750-1800 sunt opera preoților și „megieșilor"[3]. Aceasta nu înseamnă că lăcașurile de cult ctitorite de boiernași și țărani au o valoare istorică sau o importanță mai mică decât ctitoriile voievodale. „Smeriții ctitori ai bisericilor noastre de țară, prin frământările, grijile și osteneala lor înfruntate spre a putea duce la bun sfârșit umilul lăcaș închinat lui Dumnezeu, vorbesc mai mult despre sentimentul religios al acestui popor și despre datoria creștinească de a-și fi legat numele de o faptă deplină, decât toți aceia cari au fost mari ctitori de mândre lăcașuri" – subliniază îndreptățit un cercetător de azi[4].

Cea mai veche ctitorie cunoscută a lui Ion Urșanu este biserica închinată Vovideniei sau Intrării în Biserică a Maicii Domnului, situată în cătunul Viorești (sat Gorunești, comuna Slătioara), construită la 29 noiembrie 1781. Ne aflăm în perioada în care, la 1780, în localitatea Târgu Horezu se înființa centru de plai, ceea ce în 1893 se va numi reședința Subprefecturii[5]. În partea sa nordică localitatea se învecina cu Ardealul, serviciul de pază fiind îndeplinit de potecași, care erau locuitori din satele grănicerești. Numele lor venea de la faptul că supravegheau potecile din regiunile de graniță aflate între două puncte străjuite de ostași și îndeplineau această misiune călare pe cai. Se mai numeau și grăniceri sau plăieși[6]. Din postura de potecaș, Ion Urșanu

---

[1] Daniel Barbu, *Bizanț contra Bizanț. Explorări în cultura politică românească,* Editura „Nemira", București, 2001, p. 222.
[2] Andrei Pănoiu, *Pictura votivă din nordul Olteniei (secolul XIX),* Editura „Meridiane", București, 1968, p. 9.
[3] Daniel Barbu, *op. cit.,* p. 224.
[4] N. A. Gheorghiu, *Mici ctitori ai unei biserici de sat,* în „Buletinul Comisiei Monumentelor istorice", Anul XXX, ianuarie-martie 1937, fasc. 91, p. 43.
[5] C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea,* Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1893, p. 200.
[6] Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme,* Editura SAECULUM VIZUAL, București, 2002, vol.II, p. 118.

ajunge vătaf al plaiului Horezu, adică un conducător al grănicerilor și, la 1781, se împrietenește cu Nicolae Viorel, venit de peste munți împreună cu alți ardeleni cu peste două sute de ani în urmă. Aceştia au întemeiat Mahalaua Vioreşti, peste râul Cerna, într-un cadru natural încântător, la nordul unei mici depresiuni, mahala care apare menţionată în Catagrafia Nr. 28 din Martie 1840 întocmită de Sfânta Episcopie a Râmnicului, ca moşie moştenească din comuna Slătioara, plaiul Horezu[7].

Biserica de la Vioreşti este de zid şi este zugrăvită în frescă „cu toată cheltuiala domnului Nicolae Viorel şi a domnului Vătaf Ion Urşanu", ale căror nume sunt scrise şi pe clopotul mic al acestei biserici[8]. În pisania aflată deasupra uşii de la intrare în biserică apare şi al doilea hram, „Sfântul Ioan Botezătorul"[9], al cărui nume îl purta Ion Urşanu, dar particularitatea acestui monument istoric este modalitatea de a picta ctitorii. Dacă vătaful Ion Urşanu apare aici, la Vioreşti, pe peretele de nord al pronaosului, într-o postură statică, alături de mama sa, Nedelea, amândoi ţinând crucile de ctitorie în mână, vătaful este zugrăvit şi la exterior, în celebra „friză a potecaşilor", alături de plăieşii săi. Aceştia se numesc Stanciu sin Dumitraşcu, Ion sin Stanciul, Iane, Anghel sin Viorel şi apar într-o atitudine care diferă cu totul de modul tradiţional în care sunt zugrăviţi ctitorii.

---

[7] Preot Ion Popescu-Cilieni, *Biserici, târguri şi sate din judeţul Vâlcea,* Editura Ramuri, Craiova, 1941, p. 44.
[8] Melete Răutu, *Monografia eclesiastică a judeţului Vâlcea,* Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 5.
[9] Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric, Vâlcea (sec. XIV-1848),* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 473.

În această friză, pe faţada de sud, sub streaşină, vătaful Urşanu apare din nou, călare pe un cal negru, ca făcând parte din grupul potecaşilor. Toţi călăreţii sunt îmbrăcaţi ca ţărani moşneni, cu căciuli înalte, cu giubee de dimie albă, cu guler negru în jurul gâtului, cu caii în acelaşi pas şi cu cozile înnodate, întocmai ca într-o paradă[10]. Zugravii bisericii au fost: Manole, Dinu, Cochina şi Gheorghe din Craiova[11], pe care îi vom întâlni şi la alte ctitorii ale vătafului.

Atribuţiile vătafului de plai le va avea mai târziu subprefectul, aşa cum am arătat, asemenea căpitanului de odinioară. El era însărcinat cu paza plaiului „de hoţi, tâlhari şi furii de dobitoace". În subordinea sa erau angajaţi zeci de plăieşi, proveniţi din mai multe sate aşezate în apropierea unui plai sau punct de trecere. Vătaful de plai împiedica birnicii să fugă în Transilvania, încasa vămile de la punctul de trecere controlat, având dreptul la o treime din mărfurile confiscate pentru contrabandă, judeca pricinile mai mici dintre locuitori; era scutit de dări, podvezi şi avea dreptul la clacă din partea ţăranilor[12]. Uneori, vătaful de plai îşi depăşea atribuţiile şi îi asuprea chiar pe potecaşi, aşa cum se vede din plângerea acestora din 28 august 1784 împotriva lui Cincă vătaful plaiului Horezu, care „face multe jafuri în plai […] şi trebile plaiului nu le face cu orânduială, ci cu caznă şi bătaie"[13]. Se pare că după ce ridică biserica de la Vioreşti,

[10] Andrei Pănoiu, *op.cit.*, p. 15.
[11] Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din judeţul Vâlcea. Repertoriu şi cronologie,* Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 138.
[12] Dr. Florin Epure, *Vătaful Ioan Urşanu, ctitor de lăcaşuri sfinte,* în „Clipa", „Magazinul actualităţii culturale româneşti", An VII, Nr. 52, Decembrie 2016, p. 17.
[13] Adam Toma-Băncescu, *Vaideeni. Istoria pământului natal,* Editura Litera, Bucureşti, 1986, p. 69.

vătaful Ion Urşanu este înlocuit în această funcţie de Nicolae Hurezeanu, deoarece funcţia era rentabilă, dar uneori nu pe măsura dorinţei de îmbogăţire prea rapidă a unora, fapt care explică desele schimbări din funcţie ale acestora.

Revine însă în funcţia de vătaf şi ajunge chiar „vel vistier” dregătorie considerată ca cea mai importantă din divanul domnesc, pentru că, pe lângă faptul că vistierul se ocupa de vistieria, de finanţele ţării, numea şi controla ispravnicii ţinuturilor, deci controla întreaga administraţie a ţării. Vistierii dobândeau venituri impresionante, încât şi domnitorii ajungeau să se împrumute de la ei. Dar pe măsură ce se îmbogăţeşte, Ion Urşanu continuă să ridice lăcaşuri de închinare Domnului; potrivit catagrafiei din 1840, figura lui este întâlnită în mai multe locuri pe întinsul plai al Horezului, ea fiind zugrăvită, susţine tradiţia, în „nu mai puţin de patruzeci de ctitorii”, dovedindu-se astfel a fi „adânc iubitor de lăcaşurile Domnului”[14].

Apogeul ascensiunii lui Ion Urşanu îl reprezintă perioada 1800-1809. La 12 octombrie 1800, el ridică, împreună cu Pătru Drăgulescu şi cu Avram, biserica de lemn cu hramul „Sfântul Ioan Botezătorul” din Mahalaua Râpa (sat Recea, comuna Vaideeni), situată pe terasa de la hotarul lui Gligor Rădoi-Dărângă cu casele ţiganilor de pe malurile pârâului ce le poartă numele. Biserica şi cimitirul au funcţionat până la jumătatea secolului al XIX-lea, când au fost strămutate în cătunul Bădulești[15].

[14] Preot I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 135.
[15] Dr. Florin Epure, *op. cit.* p. 17.

Urmează biserica de zid cu hramul „Naşterea Precestii” situată în Mahalaua Cociobeşti din comuna Slătioara, ridicată de popa Radu Cocioabă la 8 septembrie 1705[16]. Reconstituind trecutul acestei biserici pe baza puţinelor documente păstrate de-a lungul timpului, putem spune că în 1794 locaşul era deschis cultului, slujbele fiind oficiate de „ popa Niţu”[17]. Ruinat la începutul secolului al XIX-lea, a fost rezidit de „Ioan Popescu-Urşanu vel vistier”, împreună cu locuitorii satului. Din punct de vedere al arhitecturii, construcţia este în plan de corabie, cu pridvor deschis şi acoperiş din şiţă. Atmosfera medievală este sugerată de turnul-clopotniţă ridicat în faşa bisericii, aproape tot atât de înalt ca şi lăcaşul de cult. În liniştea cătunului Cociobi, bisericuţa este caldă şi primitoare, fiind străjuită de mormintele moşilor şi strămoşilor care au întemeiat acest cătun şi ai căror urmaşi poartă şi la ora actuală numele de Cocioabă. Pridvorul este susţinut de patru stâlpi cu arcade în formă de treflă între ei. În comparaţie cu alte ctitorii ale vătafului de plai Ion Urşanu (Vioreşti sau Urşani), şi aici există brâul median care împarte exteriorul bisericii în două registre, dar sub streaşină nu mai întâlnim la ora actuală pictură exterioară, cum există sibilele şi filosofii, ca la Urşani, sau potecaşii ca la Vioreşti. În interior se află picturi murale interesante, realizate de meşterii zugravi întâlniţi şi la alte ctitorii ale lui Ion Urşanu (Vioreşti sau Urşani), ceea ce denotă faptul că acesta a ţinut legătura cu ei. Numele lor le întâlnim în sfântul altar, pe peretele de la proscomidiar, unde se află următoarea inscripţie: „Zugravi: Manole, Cochina, Gheorghe: 1802”[18], aceştia fiind coordonaţi şi ajutaţi de „Dinu zugravu” din Craiova, al cărui nume apare la această biserică într-o inscripţie aflată deasupra trecerii în naos, datată tot la anul 1802[19].

De menţionat faptul că la biserica „Naşterea Maicii Domnului” din comuna Slătioara, cătunul Cociobi, numele lui „Ion Urşanu vataf plaiului Hurezi” se află înscris şi pe clopotul acestei biserici, aflat în clopotniţa lăcaşului şi care datează tot din 1802, anul când s-a refăcut biserica[20]. Iată o dovadă în plus a dărniciei unui fiu al acestor locuri ale plaiului Horezu, de origine ţăran, devenind boiernaş şi rămânând în conştiinţa urmaşilor drept mare ctitor de biserici.

Vocaţia de ctitor a lui Ion Urşanu nu aşteaptă să se termine şi să se sfinţească o biserică, pentru că începe să construiască alta. În anul 1800, el începe să zidească în localitatea Horezu biserica cu hramurile „Intrarea în Biserică” şi „Sfântul Ioan Botezătorul”, cunoscută şi sub numele de „Biserica din Târg” sau „Biserica veche”, care este târnosită la 21 noiembrie 1802. De data aceasta, el este ajutat de un alt boiernaş din Târgul Horezu, Jupân Covrea Râmescul, care cumpără la 30 aprilie 1788 o moşie în satul Râmeşti[21] şi întemeiază, împreună cu rudele lui, cătunul Covreşti de la marginea Târgului Horezu. Alături de Constantin Covrea întâlnim şi pe jupân Zanfir Măldărescu, jupân Stanciu, pe fiul său Florea Urşanu şi pe „maică-sa Nedelea”. Pe zugravii Manole

---

[16] Preot I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 44.
[17] Arhiva Tribunalului Judeţean Vâlcea, dos. 266, 1836, f. 37.
[18] Constantin Bălan, *op. cit.*, p. 890.
[19] Andrei Pănoiu, *op. cit.*, p. 14.
[20] Constantin Bălan, *op. cit.*, p. 891.
[21] Corneliu Tamaş, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, *Comori arhivistice vâlcene*, Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea (1467-1800), vol. II, documentul nr. 1032, Bucureşti, 1985, p. 236.

şi Dinu, care pictaseră la Cociobi, îi regăsim şi aici, dar împreună cu calfele Stanciu din Craiova, Dumitraşco şi Dumitru, iar ucenici fiind Ion, Preda din Cioroi şi Ionică din Craiova[22]. Se poate observa faptul că meşterii zugravi sau pictorii de biserici din această perioadă de sfârşit de secol XVIII şi început de secol XIX se deosebesc de predecesorii lor care rareori îndrăzneau să se iscălească. Acum ei ies din anonimat şi îşi trec numele adesea în pomelnicul zugravilor aflat la proscomie. Pe unii din aceşti zugravi îi stăpâneşte chiar şi un sentiment de mândrie pentru opera lor, numele lor apărând uneori la sfârşitul pisaniei în pridvorul unor biserici, cu această menţiune: „…noi vom muri, iar lucrul va rămâne în veci”[23]. Tot acum se remarcă existenţa unei ierarhii, de la ucenic - calfă – meşter, acesta din urmă iscălind simplu „zugrav”.

Pictura exterioară se încheie aici în 1807, an pe care îl găsim sculptate pe ușile de lemn de la intrare, împreună cu numele meșterului: „Matei Ungureanu 1807, pe cea din dreapta cum privești în față fiind stema Țării Românești și acvila bicefală, iar pe cea din stânga, însemnarea în lemn: „Ionu Vătaf Costandin Covrea”[24]. O caracteristică a bisericilor din această perioadă o reprezintă brâul de la exterior, întâlnit și aici, realizat din cărămidă în formă de dinți de ferăstrău, care se constituie într-o linie mediană ce cotește în sus în dreptul pridvorului. Registrul superior dintre acest brâu și streașină este decorat cu arcaturi în semicerc cu ciubuc în relief și este împodobit cu o pictură exterioară alcătuită din profeți ai Vechiului Testament și sibile. În curtea bisericii, pe partea de sud-vest, lângă pridvor, se află o cruce de piatră ridicată de ctitori, între anii 1807-1808, pe care sunt înscrise, ca într-un pomelnic făcut pentru eternitate, numele tuturor donatorilor. Ion Urșanu a înzestrat apoi și această ctitorie a sa cu mai multe cărți bisericești, cu sfinte vase, o cruce de argint, cinci perechi odăjdii, două cădelnițe de alamă și zece candele de cositor[25].

Vătaful Ion Urșanu este răsplătit de Dumnezeu cu bani, pe măsura faptelor lui creștinești. Puterea lui economică crește, fapt care îl propulsează deja în societatea înaltă la nivelul plaiului Horezu. Zapisul emis la 23 noiembrie 1805 ne arată că vătaful cumpără de la Mihai sin popa Constantin (Mihai, fiul popii Constantin), cu 80 de taleri, „o casă pe pivniță de piatră, ce iaște în târgul Hurezului”, pe locul poștei de astăzi. În acest imobil construit pe moșia mănăstirii Hurezi funcționase vătășia plaiului Horezu[26]. Călătorul francez Theodor Margot a făcut, în 1859, o călătorie prin Țara Românească, prilej cu care a vizitat și casa vătafului Urșanu, pe care a găsit-o mult mai elegantă decât al celorlalți boieri. „Probabil că rafinamentul și eleganța acestei case, decorată înăuntru, poate, cu ceramică de tipul celei de la Hurezi, cu smalțurile acelea, cu nuanțe de fildeș care amintesc de Orient – toate lucrurile acestea îi vor fi spus ceva lui Theodor Margot”.[27]

---

[22] Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *op. cit.*, p. 55.
[23] Teodora Voinescu şi Petre Oprea, *Meşteri locali în pictura feudală din regiunea Craiova,* în „Studii şi Cercetări de Istoria Artei”, I (1954), nr. 1-2, p. 217.
[24] T. G. Bulat, *Inscripţii din Bisericile Olteniei,* în „Arhivele Olteniei”, Anul II, nr. 6, martie-aprilie 1923, p. 133.
[25] Preot I. Popescu-Cilieni, *op. cit.*, p. 56.
[26] Corneliu Tamaș, *Istoria Horezului,* Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 1995, p. 94.
[27] Răzvan Teodorescu, *Spiritul Vâlcei în cultura română,* Editura Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2001, p. 29.

Ctitoria cea mai de seamă a vătafului Ion Popescu rămâne cea din satul său natal, Urșani, unde rămâne ctitor principal. Situată pe o colină în mijlocul satului, într-un cadru natural minunat, fiind înconjurată de dealuri împădurite, biserica de la Urșani reprezintă un monument istoric de o valoare inestimabilă, o dovadă grăitoare despre modul cum au trăit țăranii moșneni de la poalele munților cu două sute de ani în urmă. Vătaful începe să zidească din temelie această biserică „la anii de la Hristos 1800, iulie 22", așa cum este consemnat în pisania de deasupra ușii de la intrare, „întru cinstea și lauda praznicului Vovedeniia Sfintei Născătoarei de Dumnezău, care și întru pofali[28] Sfântului Ioan Botezătoriu aceste amândoao sfinte praznice le săvârșește dumnialui, ctitoru", cu mențiune că domnitor era Constantin Moruzi Voievod, iar episcop, Nectarie Moraitul, mai târziu Mitropolit (1792-16 decembrie 1812).

La construirea edificiului, încheiată în anul 1804, au contribuit și rudele vătafului și locuitorii satului, fiecare cu puținul lor, cu brațe de muncă, aceștia fiind imortalizați în amplul tablou votiv zugrăvit pe pereții de vest, sud și nord ai pronaosului. Într-o conferință transmisă direct la Televiziunea Vâlcea 1, prin care se inaugurau transmisiile din sala „Sfântul Antim Ivireanul a Episcopiei Râmnicului, un mare istoric de artă român contemporan, Răzvan Theodorescu, afirma: „Eu îl prețuiesc foarte mult, în posteritate, pe acest Ioan Popescu. Este unul dintre strămoșii dumneavoastră extraordinari. Ioan Popescu zis Urșanu, vătaf de plai la sfârșitul epocii fanariote, țăran ajuns în fruntea ierarhiei locale, un fel de prefect – dacă vreți – al plaiului acesta, care ridică o serie de monumente în părțile Vâlcei, între Drăgășani și Târgu Horezu, și care ridică acel Voroneț al Țării Românești total necunoscut, care se numește Urșani, unul

[28] Pohfală = laudă, slavă, preamărire, proslăvire, cinste. Întru pofali = întru lauda

din cele mai frumoase monumente ale artei românești. Dacă vreți să înțelegeți spiritul nostru popular, duceți-vă să vedeți Urșanii! Urșanii înseamnă un pronaos cu o pictură în care apar peste 40 de personaje, drepte, izocefale, albe pe un fond de ivoriu, de fildeș. Dar ei nu mai sunt voievozii din vale, de la Hurezi, de unde poți să și vezi Urșanii, ei nu mai sunt Brâncovenii și Basarabii, ei sunt Ioan Popescu cu tot neamul său de țărani și de preoți, care se numesc Ana, și Vasile, și Grigore, și Ioan și, când nu mai este loc, pictorul așează într-un colț pisania pictată: **„Și au mai fost și alții care au ostenit aicia – la 1806 – care se numesc prisoase. Și ei au ajutorat cine cu ce au putut, mai mult cu alergătura”.** E spus, în acest lucru, tot ce înseamnă travaliul acestei comunități țărănești, mândre, demne: preoții și preotesele acestea, diaconii și țăranii din jurul lui Ioan Popescu sunt ca niște noi voievozi. Și pentru că întâmplarea dramatică a asasinării, de către legionari, a lui I. G. Duca, a făcut ca acest fiu al Vâlcei să-și doarmă somnul de veci în pronaosul de la Urșani, am obiceiul să spun că acolo este vizualizată geneza liberalismului românesc, geneza burgheziei românești”[29].

Ctitorul apare zugrăvit pe peretele de la vest, îmbrăcat în straie boierești, ținând în mâna dreaptă chivotul ctitoriei sale. Pictura interioară, de o frumusețe aparte, este executată de zugravi din județul vecin, Gorj, continuatori ai tradiției picturii brâncovenești, care pictau încă, la începutul secolului al XIX-lea, prin bisericile ridicate în satele și târgurile Gorjului și Vâlcii.

Numele lor le cunoaștem din inscripțiile păstrate în biserică, la proscomidiar, unde întâlnim, alături de Milcu zugravul, pe Gheorghe ucenicul și pe Preda „ot Sud Gorj”[30].

---

[29] Răzvan Teodorescu, *op. cit.*, p. 29-30.
[30] Teodora Voinescu și Petre Oprea, *op. cit.*, p. 218.

O altă caracteristică a bisericii de la Urșani, întâlnită la monumentele din această perioadă, este îmbrăcămintea ei exterioară din tencuială de var, care o acoperă în întregime. Pe latura de nord a bisericii, la exterior, găsim însemnat cu roșu numele zugravului, și anume: „Dinu zugrav ot Sud Gorj”, apoi alt nume și însemnarea: „ Ion Andrei dă var sfintei biserici la zugrăvit, 7314”, adică 1806. Registrul superior al fațadelor, sub streașină, este împodobit cu scene din Vechiul Testament („Jertfirea lui Abel”, uciderea făcută de Cain), cu patriarhi, sibile, prooroci și filosofi ai antichității, operă a pictorului amintit mai sus. Sunt interesante numele sibilelor, acele slujitoare ale templelor idolești, dar care au proorocit despre Maica lui Hristos: Sofia, Persiana, Libiana, Delfina, Cimeriana, Samiana, Cumeeana, Hellespontica, Frigiana, Europeana, Tiburtina.

La 10 februarie 1804, Dionisie Eclesiarhul scria un frumos pomelnic al acestei biserici, la rugămintea și cu cheltuiala „dumnealui fericitului ctitor”, „sfintei și dumnezeieștii biserici a satului Urșani din județul Vâlcea”, în care sunt trecuți spre veșnica pomenire, în afară de ctitorii principali, și sătenii din Urșani care au ajutat, fiind menționați și locuitorii din Tănăsești și Vintilești, cu lucrul, fiecare cu cât le-a fost putință. Pomelnicul acesta este un document istoric de mare însemnătate, întrucât pe fila 9 Ion Urșanu face o însemnare cu însăși mâna sa: „La leat(ul) 1805 Iuli(e), Joi la 4 c(e)asuri trecute din zioă, s-au dat sfârșitul prea iubita mea mumă Nedelea”,. Semnează: „Ion Urșeanul”[31].

În afară de aceste biserici de zid, care au rezistat de-a lungul timpului, vătaful Ion Urșanu a mai ridicat, singur sau împreună cu alți boiernași sau localnici, alte lăcașuri de lemn, toate dispărute astăzi, dar menționate în Catagrafia din Martie 1840. Este vorba de bisericile din: Bogdăneștii Arnotei, Mahalaua din Vale, cu hramul „Intrarea în Biserică” (1812); biserica de lemn cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul, din Mahalaua Zăvoianu, satul Marița, comuna Vaideeni, sfințită la 8 noiembrie 1812; biserica de lemn din satul Marița, cu hramul Sfinții Apostoli; biserica de lemn cu hramul Intrarea în biserică, făcută de Ion Urșanu și Dincă Obrocescu, în anul 1810, 21 Noiembrie, pe un deal din cătunul Gruiu (satul Recea, comuna Vaideeni) și biserica de lemn din Mahalaua Râpa, satul Recea, comuna Vaideeni, pe care am menționat-o mai sus[32].

Prin tot ce a realizat pe plan ctitoricesc, vătaful de plai Ion Urșanu și-a câștigat un loc binemeritat în împărăția lui Dumnezeu, numele lui, al membrilor familiei și rudelor sale fiind pomenite de-a pururi, ca binefăcători și ctitori de lăcașuri sfinte, în care se aduce laudă lui Dumnezeu și în care, prin slujbele de pomenire a înaintașilor noștri, se realizează legătura dintre generații. Ion Urșanu ne dovedește prin faptele lui că sufletele mari, generoase și curate, nu sunt înghițite de uitare. Ele intră în conștiința posterității și devin modele de urmat. Ion Urșanu ne dovedește că și un smerit țăran, ajuns boiernaș și mare dregător, poate fi asemănat cu un voievod, ca Matei Basarab sau Sfântul Constantin Brâncoveanu, trăsătura lor comună fiind aceea că, în calitate de administratori temporari ai unor bunuri încredințate lor de Dumnezeu, au știut să dobândească veșnicia.

---

[31] Preot Teodor Bălășel, *Un manuscris din 1804 al lui Dionisie Eclesiarhul,* în „Arhivele Olteniei”, Anul IX, septembrie-decembrie 1930, Nr. 51-52, p. 314.
[32] Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Vâlcea,* în „Mitropolia Olteniei”, anul XXXIII, Nr. 1-3, ianuarie-martie 1981, p. 106.

MITROPOLITUL CALINIC MICLESCU ÎNTRE PROTESTE, ATENTATE ȘI MARI ÎMPLINIRI

Andrei CREȚU*

METROPOLITAN CALINIC MICLESCU BETWEEN PROTESTS, ASSAULTS AND GREAT ACCOMPLISHMENTS

Abstract

Metropolitan Calinic Miclescu, a descendant of an old aristocratic family of Moldova, had a journey worthy of historians' attention. Helped by his uncle, Metropolitan Sofronie Miclescu, he became deputy bishop of Huși; and due to his mistakes, Calinic Miclescu is forced to retire. Through the context of that time, Calinic Miclescu was appointed Metropolitan of Moldova, from where he was later expelled and arrested due to his political options. He was forgiven and put back in office; he goes through two attacks from which he escapes alive. After being elected Primary Metropolitan of Romania, Calinic Miclescu managed to obtain the autocephaly of the Romanian Orthodox Church, to establish the Faculty of Theology in Bucharest and to raise the prestige of the Church through pastoral tact and diplomatic skills.

Cuvinte cheie: *familie boierească, Biserică, mitropolit, catedrală, autocefalie, credință.*

Keywords: *aristocratic family, Church, metropolitan, cathedral, autocephaly, faith.*

Familia Miclescu este binecunoscută pentru vechimea sa și pentru oamenii de seamă pe care i-a zămislit și care și-au pus amprenta pe istoria noastră națională[1]. Interesul pentru „ghenealoghia familiei împreună cu arborul spiței și stema” a apărut pentru prima dată în anul 1846, când frații Scarlat și Iordache Miclescu „adunând acturi atingătoare de familia lor, au însărcinat pe boerul și cavaler Petru Asachi ca să prescrie într-o condică ce-o rămâne în păstrarea urmașilor lor”[2]. După o jumătate de veac documentele au intrat în posesia inginerului Emil Miclescu, câteva din acestea fiind utilizate de Gh. Ghibănescu și Mihai Costăchescu; de asemenea, istoricul I. C. Miclescu-Prăjescu a arătat că linia genealogică a acestei familii coboară până în prima jumătate a veacului al XV-lea[3]. Unii cercetători, precum C. Andreescu, C.A. Stoide, C. Cihodaru

---

* Preot, Parohia Sauca, comuna Laza, județul Vaslui.

[1] Octav-George Lecca, *Familii boierești române, istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, Cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, Ediție de Alexandru Condeescu, Fundația Culturală Libra, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2009, p. 404-406.

[2] *Documentele familiei Miclescu*, Colecția Emil S. Miclescu, volum întocmit de Petronel Zahariuc și Lucian Valeriu Lefter, Cuvânt înainte de Sandu Miclescu, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 7.

[3] I.C. Miclescu-Prăjescu, *Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciu pârcălab de Hotin și Stanciul Marele*, în Revista Istorică Română, VII, 1937, p. 358-370; Idem, *Boieri moldoveni*

și N. Stoicescu au venit cu noi supoziții, făcând anumite confuzii pe care le-a semnalat și îndreptat Andrei Pipidi[4]. Studii mai noi au fost semnate de Mircea Ciubotaru[5], Tudor Radu Tiron[6], Mihai Bogdan Atanasiu[7] și Lucian-Valeriu Lefter[8] care împreună cu Petronel Zahariuc au scos la lumină, introducând în circuitul științific – prin tipărirea unui prim volum – mai bine de jumătate din cele aproape 600 de documente care au aparținut familiei Miclescu[9].

Marea majoritate a descendenților au avut rosturi alese fiind însărcinați în exercitarea unor dregătorii la cel mai înalt nivel. În acest sens putem aminti pe Pan Borcea, mare vornic la 1546, Grigore Paharnicul la 1645[10], marele logofăt Gavriil Miclescu (1650 – 1741), care a fost mai întâi paharnic în divanul lui Constantin Duca, la 1701, apoi mare vornic în Țara de Sus, la 1716 și mare logofăt la 1729[11], Constantin Miclescu – mare vornic al Țării de Sus, proprietar peste 18 moșii din Moldova[12], Iordache, mare vornic, Alexandru, mare vornic, marele logofăt Scarlat Miclescu, fost candidat la domnie[13], Săndulache Miclescu (1804 – 1877), spătar și senator, Dumitru Miclescu (1816 – 1884), colonel, prefect de Vaslui, Dimitrie Miclescu (1820 – 1896), vornic, membru al Divanului, ministru al lucrărilor publice în cel dintâi guvern al Moldovei (1859), ministru de finanțe, ministru de justiție (1859 – 1860), Emil Miclescu

din veacul al XV-lea: Stanciul Stărostescul și Stanciul comisul, în Revista Istorică Română, VIII, 1938, p. 175-188; Idem, *Obârșia unei familii din Moldova*, în Revista Istorică Română, X, 1940, p. 175-179.

[4] Andrei Pippidi, *Genealogia familiei Miclescu după un izvor necunoscut*, în Arhiva Genealogică, VI (XI), 1999, nr.1-4, p. 157-167.

[5] Mircea Ciubotaru, *Deslușiri la începutul neamului boierilor Miclescu*, în „Prutul", Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, anul V(XIV), Nr. 1(55), 2015, p. 155.

[6] Tudor-Radu Tiron, *Din ascendența Micleștilor. Note despre purtătorii numelui Borcea*, în „Istros", XX, 2014, pp. 773-808.

[7] Mihai-Bogdan Atanasiu, *Familia și cariera marelui logofăt Gavril Miclescu*, în vol. *In honorem Mircea Ciubotaru*, editori Lucian-Valeriu Lefter, Mihai-Bogdan Atanasiu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014, pp. 61-71.

[8] Lucian Valeriu Lefter, *Judecățile lui Petre Miclescu. Din documentele satului Pătrășcani (Alexandru Vlahuță),* în „Prutul", Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, anul IV(XII), Nr. 2(54), 2014, p. 59-80; Ibidem, în „Prutul", Revistă de cultură, Huși, Serie nouă, anul V(XIV), Nr. 1(55), 2015, p. 177-197, Idem, *Ctitoriile familiei Miclescu. Zidiri, inscripții, pomelnice,*în „Monumentul, XVI, parteaI, vol. coordonat de Mircea Ciubotaru, Aurica Ichim și Lucian-Valeriu Lefter, Editura Palatul Culturii, Iași, 2015, p. 241-275.

[9] *Documentele familiei Miclescu*, Colecția Emil S. Miclescu, volum întocmit de Petronel Zahariuc și Lucian Valeriu Lefter, Cuvânt înainte de Sandu Miclescu, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta", Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014, 570 pp., cu un număr de 371 documente datate între 1436 – 1833.

[10] Nicolae Stoicescu, *Lista marilor dregători din Moldova (1384 - 1711*), extras din Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", VIII, 1971, p. 417.

[11] Idem, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV – XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 415.

[12] Lucian Valeriu Lefter, *Din viața și judecățile vornicului Constantin Miclescu*, în *Mihail Dim. Sturdza la 80 de ani, Omagiu*, Editori Mircea Ciubotaru, Lucian Valeriu Lefter, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014, pp. 361-377.

[13] Octav-George Lecca, *Op. cit*. p. 405.

(1851 – 1940), inginer, director la CFR, Emanoil Miclescu (1861 – 1946), doctor în drept, ministru de justiție în 1919[14], Iancu Nicoară Miclescu-Prăjescu (1892 – 1973), director general al Societății Telefoanelor, genealog[15]. Tot din această mare familie s-au remarcat reprezentanți ai culturii românești precum Horia Miclescu, sculptor și arhitect, Octavian Miclescu, scriitor, Sandu Emil Miclescu, regizor, Theodor Miclescu, inginer, profesor universitar. Câțiva membri ai familiei Miclescu au ales calea credinței, slujind cu devoțiune Biserica. Între aceștia se numără două din fetele logofătului Scarlat Miclescu, Smaranda și Eugenia care s-au călugărit, Ioan Miclescu (1802 – 1847) – călugărit cu numele de Irinarh, arhimandrit, Sandu Miclescu (1790 – 1861), călugărit cu numele de Sofronie, episcop de Huși (1826 – 1851) și mitropolit al Moldovei (1851 – 1861) și Constantin Miclescu (1822 – 1886), cunoscut sub numele de Calinic Miclescu și care ajunge mitropolit al Moldovei și apoi mitropolit primat.

Calinic Miclescu – stareț și arhiereu

Calinic Miclescu s-a născut la 16 aprilie 1822 la Suceava, fiind fiul logofătului Scarlat Miclescu și al Mariei, născută Beldiman și a primit la naștere numele Constantin. Mama sa, Maria era fiica medelnicerului Dumitru Beldiman și a Smarandei, unchiul ei după tată, Filip se călugărise, primind numele Filaret și sub protecția mitropolitului Veniamin Costachi ajunsese arhiereu titular de Apameea[16]. Anastasia, mătușa după tată a Mariei Beldiman, căsătorită cu Constantin Rosetti, era mama lui Veniamin Ruset, ucenic apropiat al mitropolitului Veniamin, stareț o vreme la Slatina și apoi episcop al Romanului[17].

Tânărul Constantin a fost luat sub protecția unchiului său Sofronie, episcop al Hușilor care, la 18 iunie 1842, îl tunde în monahism dându-i numele Calinic. Un an mai târziu, pe 23 aprilie 1843 monahul Calinic a fost hirotonit ierodiacon iar pe 30 noiembrie 1848 a primit harul sfințitor al preoției. Dovedind vrednicie în ascultările de la Huși, ieromonahului Calinic i s-a încredințat – în 1851 – stăreția la Mănăstirea Slatina, prima ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu. Aici îi urma starețului Meletie Istrate ales episcop al Hușilor[18]. Din postura de egumen a sprijinit educația copiilor de țărani din satul Mălini, înființând acolo o școală[19]. Pe 2 februarie 1855 a fost sfințit ca arhiereu cu titlul de „Hariopoleos”.

---

[14] *Ibidem*, p. 406

[15] Ștefan S. Gorovei, *Un genealogist român și opera sa: I. C. Milescu-Prăjescu,* în *Arhiva genealogică*, Institutul de Istorie „A. D.Xenopol”, Iași, 1994, pp 217-220.

[16] Ruxandra Beldiman, *Episcopul Filaret Beldiman Apamias – ierarh moldovean și ctitor mai puțin cunoscut*, în Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, vol. II, nr. XXV – XXVII, 2004–2007, pp. 294-305.

[17] Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, ediția a II-a, îngrijită și prefațată de P.S. Ioachim Băcăoanul, Editura Filocalia, Roman, 2008, p. 282-289.

[18] Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor, Pagini de Istorie*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1990, p. 92.

[19] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 129.

Unionist convins, în timpul frământărilor din anii 1857-1858, fiind stareț la Slatina, împărțea în popor manifeste unioniste, ceea ce a adus unchiului său, mitropolitului Sofronie, mustrări din partea guvernului. În anul 1857 a fost ales deputat în Divanul ad-hoc, apărând cu mult entuziasm ideea unirii celor două țări românești. Un an mai târziu, la 8 noiembrie 1858 este numit locotenent de episcop la Huși și rămâne în această demnitate până la sfârșitul anului 1860 când și-a dat demisia[20]. Problema demisiei este una delicată. În acest sens unii istorici leagă demisia lui Calinic de înlăturarea mitropolitului Sofronie. Mitropolitul Sofronie intrase în conflict cu autoritățile statului care hotărăsc trecerea averilor unor mănăstiri, între care și cea de la Neamț, sub administrarea Ministerului Cultelor. Protestul mitropolitului precum și gesturile sale de apărare a drepturilor Bisericii au fost socotite jignitoare și nesupunere față de autorități. În acest context este suspendat și învinuit de anumite abuzuri. În conformitate cu prevederile Regulamentului Organic urma să aibă loc judecarea mitropolitului de un sinod format din 12 arhierei. În acest sens Iorga consemna că „mitropolitul Sofronie, care desigur nu iubea pe Cuza-Vodă, nu era însă om să deschidă război cu nimeni”. De aceea își dă demisia și se retrage la Mănăstirea Slatina iar guvernul pune capăt procesului[21].

Un alt motiv al demisiei lui Calinic din conducerea interimară de la Episcopia Hușilor se leagă de conflictul pe care acesta l-a avut cu arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, rectorul Seminarului din Huși. În martie 1860 ierarhul Hușilor s-a plâns domnitorului Cuza că rectorul seminarului tinde a scoate școala de sub supravegherea sa și trimite elevii seminariști la Biserica „Sf. Nicolae” și nu la episcopie. Domnitorul, primind reclamația a dispus ca Ministerul Cultelor să solicite rectorului să se supună autorității spirituale a episcopului[22]. Având reclamația în față, Melchisedec a răspuns ministerului arătând că acuzele sunt nefondate și toate măsurile luate de rector și comitetul seminarului au fost în favoarea unei bune pregătiri a elevilor seminariști[23]. Drept urmare a acestor neînțelegeri situația arhiereului Calinic a avut de suferit, fiind îndepărtat și în locul său a fost numit Melchisedec[24]. Plecând de la Huși, Calinic s-a întors la Mănăstirea Slatina, unde era retras și unchiul său, ocupând din nou funcția de stareț.

Mitropolit al Moldovei

După mai bine de doi ani, pe 7 mai 1863, Calinic Miclescu este adus pe scaunul mitropolitan de la Iași, mai întâi ca locțiitor, iar din 10 mai 1865 numit mitropolit. Numirea sa s-a făcut în baza *Legii pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți*

[20] Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în Biserica Ortodoxă Română, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Anul LXXVII, nr. 7-10, iulie –oct., 1959, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, p. 816; vezi și George I. Gibescu, *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei și Mitropoliții Țării Românești*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1907, p. 105.
[21] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. II, Editura Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1932, p. 290.
[22] Veniamin Pocitan, *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856- 1861,* București, 1936, p. 28.
[23] *Ibidem*, p. 29-31.
[24] *Ibidem*, p. 32.

în România, ultima legiuire bisericească a lui Alexandru Ioan Cuza. Acest lucru a generat frământări în cadrul Bisericii, cunoscute sub denumirea „lupta pentru canonicitate". Cei care contestau numirile de ierarhi dictate prin decret domnesc susțineau că au fost nesocotite canoanele și vechile rânduieli ale Bisericii. În realitate, numirile chiriarhilor prin decret nu era ceva nou, căci și în trecut au mai fost cazuri când domnii numeau pe scaunele vlădicești pe cine voiau[25]. Dacă este să vedem motivul încrederii care i se acordă lui Calinic, trebuie să avem în vedere faptul că se remarcase, alături de Filaret Scriban și alți clerici, în Divanul ad-hoc al Moldovei, prin propunerile îndrăznețe de înnoire a organizării bisericești[26]. În acest sens, ucenicul și biograful său, Ghenadie Craioveanu notează că, deși departe de Iași, „Calinic nu înceta de a atrage asupra-i luarea aminte a guvernului principelui Cuza care, văzând în el un om de inimă și devotat Țării și Bisericii îl chemă și îi încredință sarcina de locotenent de mitropolit al Moldovei […] și apoi îl numiră definitiv, în virtutea legii de atunci, mitropolit al Moldovei"[27].

Începutul păstoririi ca mitropolit a fost dificil, în măsura în care alegerea sa nu a fost recunoscută de patriarhul ecumenic. Problema era și mai gravă în contextul problemei generate de averile mănăstirilor închinate. Calinic Miclescu a sprijinit acțiunile desfășurate de guvern, considerând, ca majoritatea clericilor pământeni, că averea mănăstirilor închinate trebuie să rămână în țară pentru a sluji la ridicarea Bisericii locale și a societății românești. În 1866 el scria patriarhului ecumenic să-l recunoască, lucru de altfel cerut și de o parte din fruntașii Moldovei.

Situația s-a rezolvat mai târziu în decembrie 1872. Atunci a apărut *Legea organică a Bisericii Ortodoxe Română* prin care se legifera alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți și constituirea Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe Române. Legea prevedea ca mitropoliții și episcopiii aflați în funcție se mențineau în scaunele lor și se revenea la vechea practică a alegerii ierarhilor. Astfel s-a pus capăt unei pagini tulburătoare din istoria Bisericii noastre.

Măsurile pe plan bisericesc luate de Cuza au bulversat tradiționalista societate moldovenească. Împotriva măsurilor luate de guvern s-au ridicat nu numai clerici din familii boierești dar și persoane din rândul clerului inferior, cum a fost cazul diaconului Ion Creangă. În această situație complexă, în februarie 1866, a avut loc îndepărtarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

La Iași au avut loc mișcări secesioniste, în fruntea acțiunilor aflându-se prințul Costache Moruzi. El conducea un grup format din Nicolae Rosetti Roznovanu, Teodor Boldur-Lățescu, N. Ceaur-Aslan și alții. De partea conspiratorilor se afla și mitropolitul Calinic Miclescu, pe care titu Maiorescu îl numește „ușorul la minte Calinic". Părerea lui Maiorescu era subiectivă, pentru că așa cum remarca Iorga, „tânărul și mlădiosul

---

[25] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 122.

[26] Daniel Niță Danielescu, *Doi ierarhi de altădată – mitropoliții Sofronie și Calinic Miclescu,* în vol. *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor…",* Studii și articole privitoare la istoria și viața Bisericii, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2018, p. 77.

[27] Ghenadie Craioveanu, *Biografia Î.P.S. Mitropolit Calinic Miclescu*, în Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, an X, 1886, nr. 8, Tipografia Cărților Bisericești, București, p. 616.

Calinic Miclescu era un ierarh ce aparținea mai mult clasei sale decât cercului călugăresc în care intrase prin înrâurirea mitopolitului Sofronie, unchiul său"[28].

În dimineața zilei de 3 aprilie 1866 în curtea mitropoliei și a palatului Roznovanu, aflat peste drum, se adunase o mulțime de ieșeni înarmați cu ciomege și arme, ridicați din mahalale de Toderiță Lățescu, boier de neam vechi dar de reputație îndoielnică și de o forță fizică de temut". La palatul Roznovanu, mitropolitul Calinic a binecuvântat mulțimea și a semnat declarația separatistă. Apoi în sunetele clopotelor de la mitropolie, Î.P.S. Calinic, cu crucea în mână s-a pus în fruntea răsculaților, îndemnându-i spre palat unde se afla locotenentul domnesc Lascăr Catargiu. Acesta sosise cu o zi înainte pentru a zădărnici complotul separatist.

Armata a fost chemată să intervină, mulțimea antiunioniștilor a fost respinsă; s-au înregistrat victime din ambele tabere, din rândul soldaților ca la 30 de răniți și 16 morți, din mulțime peste 100 de răniți și morți. Mitropolitul Calinic a fost rănit și ajutat de diaconul Ion Creangă și preotul Gheorghe Ienăchescu a fost ascuns în pivnița unei case. Titu Maiorescu l-a convins să se predea. A fost dus la Mănăstirea Sf. Spiridon și pus sub acuzare.

De la 6 aprilie și până pe 2 iunie mitropolitul Calinic a fost suspendat și probabil ar fi avut soarta unchiului său Sofronie dacă prințul Carol, care tocmai intrase în țară, nu semna la Golești un decret de amnistie[29].

În biografia sa se arată că „fusese luat cu sila din biserică spre a merge cu crucea în mână pentru a arăta păsurile locotenenței domnești" și că atunci „când acest demers rău interpretat de unii răuvoitori […] inima venerabilului prelat se strângea de durere deoarece i se atribuia un act pentru care în toată viața a avut oroare Î.P.S.S., care era din natura sa un om de ordine iar nu de răsturnări"[30].

Un alt eveniment dramatic din viața mitropolitului Calinic a fost atentatul din 19 februarie 1871. Arhimandritul Clement Nicolau, profesor de drept canonic la Seminarul din Iași și stareț la Mănăstirea Golia a adresat două petiții mitropolitului prin care îi solicita hirotonia în treapta de arhiereu. Lăsat fără un răspuns favorabil, Clement a mers la palatul mitropolitan pentru a discuta problema cu mitropolitul față către față. Mitropolitul l-a tratat cu dispreț și l-a poftit pe ușă afară, lucru care a dus la escaladarea tensiunilor. Inițial, arhimandritul Clement a dat să plece dar, simțindu-se ofensat peste măsură, s-a întors. Deși erau de față și doi martori, Constantin Erbiceanu și Tellemac Dimitriu aflați în vizită la ierarh, arhimandritul a scos revolverul și a tras patru focuri de spre mitropolit. Pronia divină l-a apărat, căci din cele patru focuri doar două l-au atins și nici acelea nu i-au pus viața în pericol[31].

Momentul, extrem de delicat, reflectă tensiunile existente în rândul clerului la acea vreme și lipsa de tact pastoral și diplomație din partea mitropolitului pentru a dezamorsa o situație conflictuală. Desigur, nu a fost doar un caz singular care să ilustreze starea de încordare și zbuciumul slujitorilor din Biserica Moldovei condusă de

---

[28] Nicolae Iorga, *Op. cit.*, p. 292.
[29] George Enache, *Mitropolitul Calinic Miclescu, o poveste de război și pace*, în Ziarul Lumina, 17 aprilie, 2010.
[30] Ghenadie Craioveanu, *Op.cit.*, p. 618.
[31] Arhivele Naționale Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar. nr. 1/1871, f. 4-8.

mitropolitul Calinic Miclescu. Acest lucru se poate înțelege și din răspunsul persiflant pe care i-l oferă preotul Isaia Teodorescu, fost și el director al Seminarului din Iași și pe care Ion Creangă îl reține în povestirea sa despre dascălul său de odinioară, care-i dărui-se „duh din duhul său” neastâmpărat și îndrăzneț: „dragul mamei Cânilic, bine-ți șede mitropolit … unde-i neneacă-ta să te vadă? Apoi oftând mai adaugă: Când veți vedea urâciunea pustiirii stând la locul unde nu se cade să steie, să știți că aproape este sfârșitul, a zis Hristos.

După aceea se trage cu dispreț din fața episcopului și, ieșind din biserică, își caută de drum.

Iar ceilalți popi, înlemniți cu mâinile pe piept, cât pe ce să cadă amețiți din picioare, de frica și rușinea arhipăstorului.

Nu târziu după aceasta, mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră, adică îi dă voie să poarte straie de mii de lei, fără să aibă cu ce să și le cumpere[32]”.

Un fapt mai elocvent privind starea tulbure a clerului o reprezintă și gestul fraților Scriban care cer, nici mai mult nici mai puțin, decât intervenție rusească pentru soluționarea problemelor din Biserică. Desigur, acest fapt a fost regretat mai târziu de aceștia care au încercat să-și motiveze acțiunea cu gravitatea situației și tensiunea momentelor de atunci[33].

Viața mitropolitului Calinic a mai fost pusă odată în grea cumpănă când, la slujbă fiind în biserică, „un alienat a încercat să-l strângă de gât”[34].

O problemă controversată a constituit-o și excluderea diaconului Ion Creangă din rândul clericilor. Se întâmpla în septembrie 1871, la cinci ani după ce Creangă își salvase mitropolitul de la moarte. Situația a fost una complexă și Creangă întinsese coarda mai mult decât trebuie. Iertat în două rânduri de mitropolit, pentru mersul la teatru și tragerea cu pușca după ciori, a comis și alte delicte: a înlocuit culionul cu pălăria și și-a tunsul părul capului și barba. Deși pentru cei de astăzi acestea par lucruri minore, la vremea respectivă au fost motive pentru ca diaconului Ion Creangă să i se întocmească un dosar de insubordonare și încălcare a rânduielilor canonice și să fie deferit consistoriului, organul de judecată bisericească. În urma procesului care a avut loc, instanța ecleziastică a dat o hotărâre contradictorie: „să fie oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeauna, iar dacă (în curs de un an de zile) va da semne de îndreptare, să fie iertat”. Mitropolitul a aprobat sentința și i-a cerut protopopului să o pună în aplicare. Drept urmare Ion Creangă a renunțat la straiele diaconești și a îmbrăcat haine civile[35]. Ieșirea lui Creangă din rândul clericilor a provocat discuții aprinse în societate. Mai mult de atât, rămas fără postul de diacon a fost dat afară și din învățământ. Pentru a se putea

---

[32] Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, Ediție critică cu note, variante și glosar de T. Kirileanu, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939, p. 261-262.

[33] *Ibidem*, p. 123.

[34] George I. Gibescu, *Op. cit*., p. 106, vezi și Ghenadie Craioveanu, *Op. cit*., p. 618.

[35] Veniamin Pocitan Ploeșteanu, *Ion Creangă, diacon, institutor și povestitor*, București 1937, p. 38-42.

întreține își deschide debit de tutun, fapt care îi va aduce în octombrie 1872 excluderea din catalogul clericilor[36].

În luna mai 1873 mitropolitul Calinic a participat la funeraliile fostului domnitor Alexandru Ioan Cuza de la Ruginoasa. Cu acest prilej l-a invitat și pe mitropolitul primat Nifon, căruia însă nu i s-a părut canonică această invitație și termenii folosiți i-au ofensat statutul de primat. De aici, o aprinsă discuție între Sinod și Calinic care a dus la întocmirea *Regulamentului pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului primat al României*.

Mitropolitul Calinic, care nu fusese la aprobarea lui, s-a declarat nemulțumit de prevederi căci – opina el – nesocotesc autonomia Bisericii moldovene veche de sute de ani. În acest context a refuzat să mai participe la ședințele Sinodului. Aceasta a făcut, ca după mai multe invitații ale Sinodului și refuzuri din parte lui Calinic, înaltul for de conducere, la 8 noiembrie 1873, să declare întreruptă comuniunea spirituală și să-l suspende[37]. În locul său a fost numit ca locotenent Iosif Botoșăneanu. Conflictul, care risca să ia amploare, se stinge la 29 noiembrie, mitropolitul Calinic declarând că se supune iar Sinodul revocând decizia[38].

Din punct de vedere administrativ, mitropolitul Calinic a fost preocupat de ridicarea catedralei din Iași.

Ideea înălțării unei catedrale aparține domnitorului Sturdza și mitropolitului Veniamin Costachi. Hrisovul domnesc din 8 august 1826 emis de Ioniță Sandu Sturdza privind lucrările de proiectare și construire a noii biserici este considerat actul de naștere. Biserica a fost ridicată pe locul unde s-au aflat alte două biserici mai vechi: Biserica Albă (din sec. al XV-lea) și Biserica Stratenia (din sec. al XVII-lea), între 1833-1839, după planurile arhitecților Gustav Freiwald și Mihail Singurov. Pe 23 mai 1857 bolta centrală s-a prăbușit, biserica rămânând într-o stare precară pentru următoarele două decenii. Se va termina în timpul lui Iosif Năniescu, între 1880-1887 cu planul refăcut de arhitectul Alexandru Orăscu care va renunța la cupola centrală.

În 1867 Calinic Miclescu a adresat credincioșilor un apel prin care solicita sprijin în vederea continuării lucrărilor: „De datoria credinței noastre este de a scăpa de ruină această Mitropolie și a o reda sfintei sale destinațiuni". În acest sens s-au lansat liste de subscripție și s-a întocmit un regulament pentru întrebuințarea sumelor colectate. De la Viena a venit arhitectul Harca pentru „studierea catedralei"[39].

Apelul adresat de mitropolitul Calinic nu a avut rezultatul așteptat: la 22 februarie 1867 a cerut din nou credincioșilor să contribuie. S-a constituit și un comitet de restaurare, s-a solicitat sprijinul domnitorului: „ … mai este o biserică, mai este un altar pe care însă, mai înainte de a mărturisi în el splendoarea lui Dumnezeu, îl acoperă ruina și-l întunecă mucegaiul; este biserica din a doua capitală … este catedrala din Iași".

---

[36] *Ibidem*, p. 53. Pe 20 iunie 1993, prin hotărârea nr. 3690, Ion Creangă a fost reabilitat de Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „la slujbele de pomenire, parastase și comemorări de ordin religios fiind pomenit ca *diaconul Ion*".

[37] Arhivele Nționale Vaslui, Fond Episcopia Hușilor, dosar nr. 19/1873- 1876, f. 3-6.

[38] *Ibidem*, f. 8.

[39] Scarlat Porcescu, Catedrala mitropolitană din Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1977, p. 68.

Pentru a reuși proiectul catedralei au fost solicitat un sprijin financiar și de la Ministerul Cultelor. Ministrul Cristian Tell răspundea, pe 19 martie 1873, că nu are fonduri. Totodată, făcea cunoscut mitropolitului că „agitațiunea creată în folosul acestei restaurări n-are să îndeplinească lăudabilul scop și prin urmare n-are să rămână în urma ei decât încriminări vane pentru trecut și prezent”.

Se adresa și primarului de Iași căruia îi amintea că „nu trebuie a privi cu indiferentism, aproape o jumătate de secol, înălțându-se în centrul urbei noastre starea de ruină a acestui grandios monument”.

În urma apelurilor și intervențiilor stăruitoare ale mitropolitului s-au adunat unele fonduri însă au fost sume modice, neîndestulătoare pentru a demara un proiect atât de costisitor[40].

După o perioadă zbuciumată petrecută la Iași, fără rezultatele dorite, Calinic Miclescu avea să plece la București, în calitate de Mitropolit al Ungrovlahiei și implicit, Mitropolit primat al României. Aici va reuși să obțină, prin strădaniile sale pastorale și abilitățile diplomatice, importante succese care marchează istoria Bisericii noastre naționale.

Mitropolit primat

Moartea lui Nifon Rusăilă, mitropolitul primat, de pe 5 mai 1875, deschidea șansa ierarhului de la Iași de a accede în cea mai înaltă treaptă de slujire. Alegerea s-a făcut la 31 mai de către Colegiul electoral care era format din membrii Sfântului Sinod și din deputații și senatorii ortodocși.

Instalarea în noua demnitate a avut loc la 15 iunie. Este momentul care va deschide o pagină nouă și plină de roade bogate pentru Biserica Ortodoxă Română. Astfel, din inițiativa mitropolitului Calinic Miclescu s-au deschis, în 12 noiembrie 1881, cursurile Facultății de Teologie din București[41], iar în ianuarie 1882 s-a înființat Tipografia Cărților Bisericești. La 25 martie 1882 s-a sfințit pentru prima dată la noi Sfântul Mir, în catedrala mitropolitană din București, fără a se cere acordul Patriarhiei de Constantinopol. Era un pas important care preceda obținerea autocefaliei[42].

Proclamarea Independenței în 1877 și apoi a Regatului României în 1881 aveau să crească prestigiul țării în afara granițelor ei. Totodată, a crescut și autoritatea Bisericii noastre încât era necesară dobândirea autocefaliei. Prin Legea organică din 1872 Biserica noastră era numită „autocefală”, fără să i se recunoască de drept această calitate. Raporturile cu Patriarhia de Constantinopol au fost un timp încordate datorită faptului că patriarhul ecumenic Ioachim III invoca drepturile sale asupra Bisericii Ortodoxe Române. Odată cu alegerea lui Ioachim IV, noul patriarh ecumenic, care era animat de sentimente mai bune față de Biserica noastră și deschis dialogului s-a putut obține recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre.

În ședința Sfântului Sinod din 1 mai 1885, mitropolitul primat Calinic Miclescu și-a exprimat bucuria pentru recunoașterea autocefaliei, iar la 6 mai au fost citite, în

---

[40] *Ibidem*, p. 69.
[41] Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 259.
[42] *Ibidem*, p. 130.

traducere românească tomosul sinodal din 25 aprilie și corespondența purtată cu acest prilej[43].

În testamentul său Calinic Miclescu mărturisește cât de mult a dorit aceste împliniri, iar cuvintele sale trebuie puse în legătură cu eforturile și jertfele mai multor generații: „recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și înființarea Facultății de Teologie din București constituie două pagini ale istoriei națiunii mele pentru care, smerenia mea nădăjduiește că va găsi dreptate și înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor"[44].

Despre viața sa personală biograful său are numai cuvinte de aleasă prețuire: „era popular și fără multă etichetă, primea pe subalternii săi ca și pe egalii săi, asculta păsurile tuturor; el găsea pentru toți un cuvânt bun de mângâiere, pentru unii un sfat părintesc, pentru alții o ajutorare morală sau materială; bun și milostiv până la estremitate mulți orfani și-au găsit în el un părinte, gata a le face chiar cu sacrificii creșterea și educația nu numai în țară dar și în străinătate, unii în ramurile vieții laice, alții în ramurile Bisericii. […] Multe familii scăpătate, văduve și orfani găseau în el mângâierea și ajutorul în vremuri în vremuri de nevoie. Î.P.S.S. nu făcea niciodată caz de persoana sa, el nu se fălea cu actele sale de binefacere și căuta totdeauna a face binele conform cu preceptele Sfintei Scripturi: *să nu știe stânga ce face dreapta* . În fine, pentru toți în genere, el a fost păstorul cel bun care sufletul și-l pune pentru oi"[45].

Pe patul de suferință, bătrân și bolnav, înțelegând că nu mai este mult până la îndeplinirea datoriei de obște, a pus să-i fie citit testamentul și a primit vizita regelui căruia i-a încredințat ultima sa dorință: să fie înmormântat la Mănăstirea Neamț. Apoi, înconjurat cu dragoste și cu sfială de preoții și monahii de la Mitropolie s-a împărtășit cu Sfintele și de viață făcătoarele lui Hristos Taine spre iertarea păcatelor și spre viața de veci, mulțumind pentru toate cele primite cu harul, cu puterea și cu iubirea de oameni a Părintelui Ceresc. Binecuvântând și luându-și rămas bun de la toți cei îngenuncheați lângă patul său, a trecut la cele veșnice în seara zilei de 14 august 1866, în ajunul sărbătorii Adormirii Maicii Domnului[46].

La puțin timp după trecerea la cele veșnice s-a încercat denigrarea mitropolitului Calinic Miclescu, canonicul Iosif Baud, slujitor la catedrala catolică din București arătând că ierarhul ortodox ar fi trecut la catolicism pe patul de moarte. Informația publicată în presa timpului a stârnit reacții până la cel mai înalt nivel, problema fiind discutată și în parlamentul țării. Martorii prezenți la momentul morții mitropolitului primat au făcut declarații care arătau clar că se încearcă defăimarea unui ierarh de care se leagă cele mai de seamă realizări din istoria Bisericii noastre naționale. În urma scandalului pe care l-a iscat, preotul Iosif Baud a trebuit să părăsească țara[47].

---

[43] *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române* în Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, anul IX, nr. 5, 1885, București, p. 336-354. Actele au fost publicate atât în limba greacă cât și în traducerea românească.
[44] Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, anul X, nr. 8, 1886, București, p. 589.
[45] Ghenadie Craioveanu, *Op. cit.*, p. 617.
[46] *Ibidem*.
[47] Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, anul XXXIV, nr. 1, 1910, p. 95-103.

Conștient de greutățile pe care le-a întâmpinat în viață, de faptul că roadele faptelor sale n-au fost întotdeauna cele mai bune, așa cum și-ar fi dorit, Mitropolitul Calinic Miclescu își recunoștea cu smerenie neputințele dar în același timp își mărturisea credința față de Dumnezeu și devotamentul față de țară: „dacă rezultatele n-au corespuns totdeauna dorințelor mele, dacă aprecierile mele m-au indus cumva în eroare, compatrioții mei cei nepărtinitori, pe de o parte, nu vor uita greutățile cu care am avut a lupta și, pe de altă parte, vor ține seama de neputința în genere a firii omenești de a face lucruri perfecte și complete și, în particular de slăbiciunea însușirilor mele; însă martor îmi este Domnul, că dorul binelui nu mi-a lipsit niciodată și că în toate împrejurările am avut în vedere interesul înalt al țării”[48].

Apreciind activitatea sa, la 16 ani de la trecerea la cele veșnice, în 1902, urmașii săi au căutat să-i facă o pomenire potrivită demnității sale sacerdotale. În acest sens s-a organizat cu mult fast la Mănăstirea Neamț „serbarea dezgropării osemintelor fericit întru pomenire Mitropolit Primat al României Calinic Miclescu”. Manifestarea a fost inițiată de mitropolitul Partenie al Moldovei în parteneriat cu Iosif Gheorghian, mitropolitul primat și Miclescu Constantin, unul din nepoții defunctului ierarh. Acțiunea s-a bucurat de prezența mitropolitului primat și a ierarhilor din Sfântul Sinod, de numeroși profesori de teologie și de seminar, senatori și deputați, dar și de o prezență masivă a poporului de rând. De asemenea, s-a remarcat prezența Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret și a fostului ministru Petru Poni. Panegiricul a fost rostit de profesorul Dragomir Demetrescu care a elogiat activitatea pastorală a mitropolitului Calinic Miclescu precum și rezultatele excepționale ale schimbărilor în bine obținute de Biserica Ortodoxă Română[49].

Mitropolitul Calinic Miclescu marchează trecutul nostru prin activitatea sa dedicată Bisericii și Țării. Deși începutul păstoririi sale a avut anumite frământări și sincope, depășite prin Pronia divină, rezultatele eroice din ultima perioadă a vieții îl înscriu în pleiada marilor personalități din istoria noastră națională.

---

[48] Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, anul X, nr. 8, 1886, București, p. 587.

[49] Biserica Ortodoxă Română, Revistă periodică eclesiastică, anul XXVI, nr. 6, 1902, Tipografia Cărților Bisericești, București, p. 601-643..

Calinic Miclescu – 1878
Tablou realizat de Carol Popp de Szathmáry
Muzeul Municipiului București

EXILUL MITROPOLITULUI VISARION PUIU (1944-1964)

Aurel Florin ȚUSCANU*

THE EXILE OF MITROPOLITAN VISARION PUIU

Abstract

On 24th of August 1944, Metropolitan Visarion Puiu was comissioned by the Romanian Orthodox Church Synod with assisting, along with other hierarchs, the ceremony consecrating a Croatian Bishop. Afterwards, the Metropolitan departed for Vienna, where he was scheduled for medical investigations and, learning of the latest political changes back at home, decided not to return to Romania, initiating a twenty year long exile. He traveled a lot and lived in different places in Austria, Italy, Switzerland and France, where he eventually left this life, on 10th of August 1964.

During his exile, he exchanged a great volume of letters with great figures of his time, of which we should mention the Patriarch of Jerusalem and the letters adressed to the Patriarchs of Moscow and Constantinople. The letter to the Patriarch of Moscow is a courageous initiative, valuable for its analysis and especially the suggestions the Romanian Hierarch makes in it related to the Christian unity.

Looking into the life and works of this Hierarch wronged by history, we will understand that he was a victm of the worst sort of politicking, but he remained righteous before the Lord, before men and before his own conscience.

Cuvinte cheie: *Mitropolit Visarion Puiu, Patriarhia Moscovei, Eparhia Ortodoxă Română din afara granițelor, Biserica Română din Paris.*

Key Words: *Metropolitan Visarion Puiu, Patriarchy of Moscow, Romanian Orthodox Diocese from abroad, Romanian Church in Paris.*

În luna august 1944, mitropolitul Visarion Puiu[1], pensionat fiind la acea vreme, după ultima sa misiune din Transnistria (decembrie 1942 - decembrie 1943), a fost

---

* Preot doctor, Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

[1] Visarion Puiu - repere biografice: S-a născut la 27 februarie 1879, la Pașcani, din părinții Ioan și Elena Puiu, primind la botezat numele Victor; copilăria și primele 3 clase primare la Pașcani; 1889-1994, clasa a patra primară și Seminarul Teologic „Sf. Gheorghe" din Roman. 1894-1899, Seminarul teologic „Veniamin Costachi" Iași; 1900-1905, București: Facultatea de Teologie (1900-1904); funcționar la Administrația Casei Bisericii (1902-1905); februarie 1905 – ianuarie 1907; iulie-august 1908, la Catedrala Episcopală din Roman; tuns în monahism (22 decembrie 1905); hirotonit diacon la 25 decembrie 1905; ianuarie 1907 – iulie 1908 – Academia teologică din Kiev, bursier; august 1908 – august 1918, Galați – diacon la catedrala Episcopală (august-octombrie 1908); hirotonit preot la 7 octombrie 1908; protosinghel (6 decembrie 1908); arhimandrit (1 ianuarie 1909); Vicar Eparhial al Eparhiei Dunării de Jos (1 ianuarie 1909); director al Seminarului „Sf.Andrei" (1 aprilie 1909 – 1 sept. 1918); 1918-1921, director al Seminarului din Chișinău și Exarh al mănăstirilor din Basarabia; 1921-1923,

delegat de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să participe la hirotonia unui ierarh ortodox, ce urma să aibă loc la Zagreb, în Croația, în ziua de 15 august 1944, unde a slujit alături de mitropolitul Hermogene (ierarh rus refugiat în Jugoslavia după revoluția din Rusia), precum și alți ierarhi ortodocși, reprezentanți ai unor biserici autocefale [2].

Ultimul domiciliu al mitropolitului Visarion, de unde a și plecat în exil, a fost Mănăstirea Cernica, în „C*asa Iustin Șerbănescu*”, acolo unde îl vizitau diverse personalități și diplomați de rang înalt din țările Axei [3].

În ziua de 15 august 1944, la sărbătoarea „*Adormirii Maicii Domnului*”, mitropolitul Visarion a oficiat alături de alți ierarhi, slujba de sfințire (hirotonia) a unui arhiereu croat, apoi a avut o întâlnire cu presa, fiind unul dintre primii ierarhi ortodocși care au sesizat rolul presei, folosindu-o ca pe o tribună. Cu acel prilej mitropolitul a luat atitudine și a condamnat ororile războiului, aluziile făcute de dânsul vizau și atrocitățile comise împotriva sârbilor sub regimul lui Ante Pavelici Poglavnik [4].

Plecarea în stăinătate a mitropolitului s-a făcut legal, cu delegație de la Sf. Sinod, dar avem convingerea că ea a fost pregătită din timp. Iată ce ne determină să afirmăm acest lucru. Există o carte de vizită a profesorului Mato Sakalic, de la Legația Croată din București, trimisă lui Visarion Puiu la 30 iulie 1944, care păstrează o notă pe verso: „*Am primit răspuns din Croația pentru Dv și vă aștept mâine la Legație dimineață, sau după masă*” [5].

---

episcop al Argeșului; 1923-1935, episcop al Hotinului, cu reședința la Bălți; 1935-1940, mitropolit al Bucovinei, cu reședința la Cernăuți; 1940-1942, se retrage la Schitul Vovidenia, lângă Mănăstirea Neamț, în casa construită în anul 1937; decembrie 1942 – decembrie 1943, Șef al Misiunii Bisericești în Transnistria și mitropolit al Odesei; decembrie 1943 – august 1944. Vovidenia, București, Mănăstirea Cernica; la 15 august 1944 se afla în misiune oficială la Zagreb, în Croația; august 1944 – august 1964, exilul său în Occident: Austria: Viena (1944-octombrie 1945), Italia: Abațiile din Praglia, Maguzzano și Pontida (octombrie 1945 – octombrie 1947); Elveția: Sanvico – Lugano (octombrie 1947 – august 1949); Franța: Paris, Cannes, Theoule, Draguignan, Viels - Maisons (august 1949 – august 1964); 1945, fondator al Eparhiei Ortodoxe Române pentru Germania și Austria, devenită, din 1949, Eparhia Românilor din Străinătate, cu sediul la Paris; 21 februarie 1946, condamnat la moarte, în contumacie, de Tribunalul Poporului din București; 28 februarie 1950, depus din treaptă (caterisit) de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar pe 25 septembrie 1990, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îi ridică caterisirea și îl reabilitează; 10 august 1964, s-a stins din viață, la vârsta de 85 de ani, în localitatea Viels Maison, unde a locuit din 1951, fiind înmormântat în cimitirul catolic al localității. În 1992 a fost reînhumat în Cimitirul Montparnasse din Paris.

[2] Adrian Nicolae Petcu, *Despre misiunea mitropolitului Visarion Puiu la Zagreb (august 1944),* în rev. Valori Perene, anul III, nr.3, 2012, p.18-24; același autor, *Aspecte inedite privind exilul mitropolitului Visarion Puiu,* în rev. Valori Perene, an.I, nr.1, 2010, p.30-38.

[3] Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963),* Editura Moldopress, Pașcani, 2002, p.16.

[4] Jean-Paul Besse, *L”eglise orthodoxe roumaine de Paris,* edition D.U.C., Paris, 1994, p.111.

[5] Dumitru Stavarache, op.cit., p.18.

Câteva zile mai târziu, pe 9 august 1944, mitropolitul Visarion a ridicat de la Banca română Bucureşti, contravaloarea a două cecuri, bani necesari pentru această călătorie [6].

Cât priveşte contextul în care a rămas mitropolitul în exil şi cauzele care l-au determinat să ia această decizie, avem mărturiile unor cercetători, preocupaţi de viaţa şi opera sa. Iată, spre exemplu, ce consemnează Jean Paul Besse, care a întocmit o lucrare monografică dedicată Bisericii Ortodoxe Române de la Paris:

„*Mitropolitul Visarion Puiu nu se putea întoarce în România în urma ofensivei sovietice din august 1944 şi a încetării ostilităţilor anulate de rege. El se stabileşte un timp în Austria, la Viena, unde se pare că a jucat un rol important alături de Horia Sima, Şeful Gărzii de Fier aflat în exil. Într-adevăr, în vechea capitală habsburgică, urmaşul lui Codreanu, forma la 10 decembrie 1944 un Guvern fidel Axei.*

Tot acolo, Viorel Trifa, care devine apoi episcopul Valerian al românilor din America, slujeşte ca secretar mitropolitului Visarion, care locuieşte apoi în Italia, Elveţia şi, începând din septembrie 1949, în Franţa"[7].

Un prieten apropiat al mitropolitului Visarion şi vechi colaborator al acestuia, profesorul Constantin N. Tomescu, ne oferă alte detalii preţioase: „*Sfântul Sinod şi Mareşalul (Antonescu n.n.) l-au delegat să plece, cu un avion special, în Dalmaţia Jugoslaviei, ca să participe la hirotonia şi instalarea unui ales episcop(...). A fost acolo de şi-a îndeplinit misiunea. Cum însă era aproape de Viena, a cerut să treacă cu avionul şi la Viena, ca să-l mai consulte medicul specialist, care i-a vindecat pupila îngheţată a ochiului său drept. Pilotul a acceptat. Acolo, la Viena fiind, l-a prins ziua de 23 august 1944 (...).*

În această nouă situaţie, vlădica s-a hotărât să nu se mai întoarcă în Patria sa (...) şi astfel se înţelege cu pilotul şi acesta renunţă şi el a se întoarce în patrie şi pune avionul la dispoziţia autorităţilor austriece. Vlădica deci se autoexilează. La început a fost închis într-un lagăr în Tirol, la Salzburg. Acolo se afla încă la 1 ianuarie 1945. Este cazul să combat un zvon fantezist, cum că el s-ar fi ataşat legionarilor români fugiţi din ţară, sub conducerea lui Horia Sima şi că aceşti criminali, alcătuind un guvern românesc fantomă la Berlin, l-ar fi avut şi pe Visarion Puiu în guvern ca ministru al Cultelor "[8].

---

[6] *Ibidem.*

[7] Jean-Paul Besse, op. cit., p.111.

[8] Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, Ediţie îngrijită de Pr.Dumitru Valenciuc şi Dragoş Radu Mihai, Suceava, 2005, p. 55; după "Jurnal din viaţa mea" (manuscrisul depus la ANIC, fondul Constantin Tomescu,1124 p., Dosar 2, capitolul 26, p.245-273. Din păcate, mai persistă până astăzi opinii legate de colaborarea mitropolitului Visarion cu guvernul din exil: vezi Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Româneşti*, Editura FF PRESS, Bucureşti, 1996, p.131; Au existat discuţii ca mitropolitul Visarion să intre în guvernul de la Viena. La 11 noiembrie 1944 a fost vizitat la Kitzbuchel de maiorul Knigge care i-a propus participarea la acţiuni împotriva Bisericii Ortodoxe "staliniste". Mitropolitul şi-a dat acordul dar în anumite condiţii. Sesizând adevăratele intenţii ale lui Horia Sima, mitropolitul renunţă. Pr. Ştefan Palaghiţă consemna despre aceasta: *"Tot în acea săptămână a fost adus la Viena şi mitropolitul Visarion. Şi aici, s-au făcut presiuni disperate asupra lui din partea lui Sima, generalul Chirnoagă, maior Ioan*

În perioada petrecută la Viena, mitropolitul a locuit la *Hotel Imperial*, apoi în acel lagăr de la Salzburg, în Tirol, de unde va pleca în 1945 în Italia, fiind găzduit în perioada 27 octombrie 1945 – 13 iunie 1947, la Abația din Maguzzano.

Trebuie să menționăm un detaliu important, că retragerea mitropolitului aici, găzduirea și siguranța șederii sale vreme de aproape doi ani, a fost decizia luată de autoritățile superioare bisericești de la Vatican; Cardinalul Tisserant, Prefectul Congregației Bisericilor Orientale de la Vatican, care a primit încuviințarea papei Pius al XII-lea în acest sens[9].

În dorința de a afla cât mai multe lucruri din perioada șederii mitropolitului Visarion Puiu în Italia, am descoperit faptul că primele mărturii legate de această etapă au fost cercetate și publicate la noi, de către pr. prof. Anton Despinescu de la Institutul Romano Catolic din Iași[10], cel care a primit din Italia (Abația din Maguzzano), o mapă cu documente și corespondență (conținea 60 de pagini), legate de anii petrecuți de mitropolitul Visarion în Italia.

Documentele au fost structurate pe trei capitole distincte (A, B, C): Primul capitol (A) are șase pagini (p. 3 - 8) și prezintă cronologic însemnări din perioada 27 octombrie 1945 - 13 iunie 1947; al doilea capitol (B), cuprinde trei pagini (p. 9 - 11), care conțin o listă a corespondenței mitropolitului Visarion Puiu cu superiorul Abației de la Maguzzano, Părintele Giovanni Calabria; iar partea a treia (C), (de la p. 11 - 49) conține 34 de scrisori, expediate de către mitropolitul Visarion Puiu: 11 din Maguzzano; 8 din Sonvico – Lugano (Elveția); 15 din Franța, în total 38 de pagini; iar la p. 50 se găsea o copie dactilo a știrii transmise la Radio România în ziua de 29 martie 1950,

---

Matei și alții, cât și din partea lui Altenburg și mai ales a profesorului Gamillscheg, ca să revină asupra hotărârii luate de a nu intra în guvern, dar Vlădica a rămas la vechea lui atitudine ca vrea să lucreze în cadrul unei Eparhii. Au fost și scene de tandrețe tragicomică cu văicăreli că-și pierd situația...Cercurile germane puneau desigur mai mult preț pe numele și persoana mitropolitului decât pe cei 50-60 de brigadiri, la care se adăugau vreo 200 de naivi și interesați” (Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Editura Roza Vânturilor, București, 1993, p.267-268). De altfel, așa se explică și ura ce au manifestat-o legionarii împotriva mitropolitului până la sfârșitul vieții sale. Istoricul Dumitru Stavarache a publicat o scrisoare elocventă în acest sens, datată 14 ianuarie 1858, Windsor-Canada, adresată mitropolitului Visarion, care se afla atunci în Franța. Iată un fragment: *”Prea Sfințite, Prea Sfințite! Cu inima îndurerată vă scriu în grabă despre ceea ce vă amenință. Aseară s-a ținut o ședință secretă la Toronto al cărei rezultat a fost: SĂ MOARĂ CA IORGA, mitropolitul care ne-a încurcat și bisericește și politicește. Jurăm! Jurăm! Aseară a plecat într-acolo unul de care ne este frică la toți, și cu alții din Franța, să pună planul în aplicare. Vă rog să luați măsuri...Îmi fac datoria să vă scriu eu un tânăr moldovean, care nu vreau să mor cu conștiința neîmpăcată...Așa să-mi ajute Dumnezeu. Amin, Amin!*”, Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963*), editura Moldopress, Pașcani, 2002, p.281-282.

[9] Mons. Anton Despinescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un ierarh român luminat*, în rev. Institutului Romano Catolic Iași, nr. 2, 1998, p. 236; vezi și Pr. Prof. Ionel Popescu, *Mitropolitul român Visarion Puiu la mănăstirea Maguzzano – Italia*, în ziarul ”Învierea”, Timișoara, an.XI, nr.12 (246) / 2000, p. 2.

[10] Mons. Anton Despinescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un ierarh român luminat*, în rev. Institutului Romano-Catolic Iași, nr.2, 1998, p.236-240.

orele 22.00, în care se anunța caterisirea mitropolitului Visarion de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. De la p. 51 la p. 56 era anexată scrisoarea mitropolitului Visarion Puiu către Patriarhul Moscovei din octombrie 1951, cu privire la comunismul politic-social și pacea lumii; iar ultimele pagini ale mapei (dosar), de la p. 57 la p. 60, a fost anexat un articol interesant, publicat de Mitropolitul Visarion la revista italiană ”*Unitas*”, nr. din martie-aprilie 1955, având titlul: ”*Spre reîntregirea creștinismului*”.

Există informația că mitropolitul Visarion ar fi ținut un jurnal personal pe toată perioada exilului său, fapt menționat de către prietenul său, profesorul Constantin Tomescu în lucrarea sa ”*Jurnal din viața mea”.* Dacă acest jurnal există undeva, ar putea lămuri pe deplin perioada de pribegie a ierarhului nostru, dar este posibil ca informațiile pe care le-ar deține să contravină intereselor celor care îl păstrează, fapt pentru care va rămâne mult timp înainte acoperit de uitare!

Cei douăzeci de ani de pribegie, petrecuți de mitropolit în exil, au avut ca obiectiv de bază unitatea diasporei românești. În anul 1945,Visarion Puiu a fondat prima Eparhie a românilor din Europa de Vest, devenită mai târziu (1949), Eparhia Românilor din Străinătate, cu sediul la Paris.

Pentru început au fost zece parohii afiliate noii Eparhii a Românilor din Străinătate: Catedrala ”Sf Ioan Teologul”, numită și ”Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail” din Paris; Biserica ”Sf. Gheorghe” din Koln, Germania de Vest; Biserica ”Sf. Treime”, Offenburg, Germania de Vest; Biserica ”Nașterea Maicii Domnului”, Geneva, Elveția; Biserica ”Sf. Gheorghe”, Lausanne, Elveția; Biserica ”Adormirea Maicii Domnului”, Skarkolmen, Suedia; Biserica ”Sf.Arhangheli”, Boras, Suedia; Biserica ”Sf. Spirit”, Liege, Belgia; Biserica ”Sf. Petru”, Londra, Anglia; Biserica ”Buna Vestire”, 8080 Cristofor Columb, Montreal, Canada, organizate în trei protopopiate[11].

Ca un adevărat părinte spiritual și iscusit misionar, mitropolitul le-a adresat românilor de pretutindeni, risipiți din diverse motive prin țări străine, mai multe scrisori pastorale, apeluri și îndemnuri, încercând prin acestea să-i adune sub un omofor, sub cupola Bisericii [12].

Mitropolitul și-a ales un vicar, în persoana arhimandritului Teofil Ionescu, pe care l-a hirotonit arhiereu în decembrie 1954, cu scopul de a-l ajuta în misiune și pastorație, pentru a organiza noua Eparhie, îngrijindu-se totodată și de soarta românilor din America și Canada. Iată ce scria mitropolitul Visarion fostului său secretar, (între

---

[11] Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc,* vol.4, Editura Vremea, București, 2004, p.150-151.

[12] Noua eparhie s-a numit inițial:” *Eparhia Ortodoxă Română pentru Germania și Austria*”, având reședința la Viena, unde locuia mitropolitul, apoi în sediile de pribegie ale acestuia, în Italia, Elveția și din 1949 la Paris. Vezi: Viorel Trifa, *Memorii*, Editura Limes, Cluj Napoca, 2003, p.151-171; Dumitru Stavarache, *Documente inedite ale mitropolitului Visarion Puiu din perioada 1945-1949,* în revista Cetatea Bihariei, Oradea, Seria a II-a, nr.1-2004, p.88-92. Pe ștampila Eparhiei găsim următoarea înscripție: ”*EPARHIA ROMÂNILOR DIN STRĂINĂTATE - 1945”*. În dosarul (mapa) trimisă de la Maguzzano Episcopiei Romano Catolice de Iași (ce cuprinde 60 p), în partea a III-a (C), la p.7 și 36 vedem pe corespondența cu Don Giovanni Calabria și antetul acestei Eparhii: ” *LE DIOCESE DES ROUMAINS A L”ETRANGER*; *EPARHIA ROMÂNILOR DIN STRĂINĂTATE, 9 bis Rue Jean de Beauvais, Paris, 5, Telephone ODEONE 69-34”.*

timp ajuns episcop în America), Valerian Trifa, într-o corespondență din 1955: „*Dumnezeu știe și vor afla și oamenii cu câtă sinceritate sufletească am dorit a interveni în sprijinirea prin Biserică a românilor risipiți din țările europene și americane și câte piedici am avut* !" [13].

Problematica unității creștine, văzută de el ca o unitate spirituală în specificul Bisericilor Naționale, a abordat-o încă din perioada formării sale teologice tratând această temă în lucrarea de licență susținută la Facultatea de Teologie din București, cu tema: "*Creștinism și naționalitate*" (tipărită în anul 1904)[14].

Activitatea sa complexă, desfășurată până la plecarea din țară, l-a consacrat ca demn reprezentant al ortodoxiei românești și luptător pentru unitatea creștină. A călătorit mult, a vizitat nu mai puțin de 22 de țări europene, a acordat burse studenților merituoși pentru a studia în alte țări creștine, a condus cea mai mare Misiune Ortodoxă Română în afara granițelor țării, cum a fost cea din Transnistria (1942-1943), având reședința la Odessa.

Unitatea creștinilor a continuat să fie pentru mitropolitul pribeag un ideal, în care a crezut și pentru care a luptat cu toate mijloacele, întâmpinând multe piedici și dezamăgiri. Șederea sa îndelungată în mediul occidental apusean, mai ales perioada cât a locuit în Italia la Abația din Maguzzano, i-a oferit posibilitatea să cunoască preocupările social - filantropice și misionare ale Bisericii Romano Catolice, în perspectiva unității creștine, ba chiar a participat cu mult interes și admirație, față de eforturile apusenilor, la multe inițiative ale acestora, fapt ce reiese din bogata corespondență purtată de mitropolitul Visarion cu sacerdotul Giovanni Calabria, dar și cu alte personalități eclesiastice din Italia.

Faptul că în biserica de la San Zeno in Monte din Verona, acolo unde se află mormântul părintelui Giovanni Calabria (canonizat la 18 aprilie 1999), pe peretele nordic în vecinătatea sarcofagului de granit, a fost imortalizat pe perete într-un basorefief, mitropolitul Visarion Puiu, în ținuta monahală bizantină, alături de un sacerdot catolic (don Giovanni Calabria), îmbrăcat în straiele liturgice specifice cultului apusean, constituie o recunoaștere a meritelor sale depuse în slujba unității creștine.

Între documentele elaborate de mitropolitul Visarion pe această temă putem aminti, memoriul trimis Patriarhului Ierusalimului, precum și scrisorile adresate Patriarhului Moscovei și Patriarhului Constantinopolului. La 15 aprilie 1948, mitropolitul a trimis un material spre publicare, redacției revistei "*Union*" din Freiburg, intitulat sugestiv*: "Spre reîntregirea creștinismului"*, pe care îl va trimite și Cardinalului Tisserant la Vatican (după cum însuși autorul va menționa), iar materialul va fi publicat și în revista "*Unitas*", (ediția italiană)[15].

Acest material este valoros atât prin analiza ce o face ierarhul ortodox, cât mai ales prin propunerile sale, în favoarea unității creștine: diferențele dogmatice să fie lăsate pe seama Sinoadelor episcopilor și a profesorilor competenți de la Facultățile de Teologie; să se înceteze cu lecțiile și conferințele ostile care accentuează numai punctele

[13] Aurel Sergiu Marinescu, op.cit., doc. nr. 23.

[14] Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, Editura Trinitas, Iași, 2004, p. 112.

[15] Mons. Anton Despinescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un ierarh român luminat...*, p. 240-242.

divergente; literatura scrisă pentru a întreține raporturile intolerabile dintre Ortodoxie, Catolicism, Protestantism și Iudaism, să fie puse sub cheie în biblioteci; să se încurajeze o literatură de fraternizare, care, fără a ignora diferențele, să sublinieze punctele comune; schimburile de studenți, profesori, între facultățile de Teologie; colaborarea literară reciprocă în revistele de teologie; vizitele reciproce ale episcopilor din Orient și Occident pentru o mai bună cunoaștere; schimburile de informații și de experiență; consultările și conferințele pregătitoare pentru un nou Sinod Ecumenic; colaborarea frățească în marea acțiune de educare a popoarelor în lumina creștinismului, ca apărare împotriva curentelor ideologice actuale, care pot fi distructive[16].

În memoriul trimis Patriarhului Ierusalimului, în decembrie 1948, mitropolitul Visarion făcea o temeinică analiză a acestui oraș simbol, capitală a Creștinismului și avansa unele propuneri pentru punerea în valoare și reorganizarea Cetății Sfinte a Jerusalimului: declararea orașului Jerusalim ca oraș internațional, care să fie pus sub control ONU, garantarea drepturilor de proprietate a diferitelor Biserici și confesiuni care conviețuiesc aici (creștini, evrei, musulmani); Sinodul Patriarhiei Jerusalimului să se constituie cu participarea delegaților din fiecare Biserică Ortodoxă Națională (Grecia, Rusia, România, Serbia, Bulgaria, Albania, Finlanda s.a.); un Comitet al delegațiilor din Sinod, care dețin proprietăți în Țara Sfântă să supervizeze administrarea acestora; ajutorarea Locurilor sfinte prin colecte făcute în toate țările creștine, etc[17].

Scrisoarea către Patriarhul Moscovei, expediată din exil (Franța), în octombrie 1951, este sugestivă și deosebit de prețioasă pentru analiza pertinentă a marilor probleme cu care se confrunta pe atunci omenirea, după încheierea războiului și expansiunea regimului comunist în estul Europei; dar și pentru previziunile mitropolitului și soluțiile propuse de dânsul: ”*De aceea,* scria Visarion Puiu Patriarhului Moscovei*, nu considerați ca o profeție, sau fantezie ceea ce scriu, ci pur și simplu ca o afirmație logică, verificată de istorie, că prăbușirea imperiului sovietic de astăzi, va urma automat, deoarece cu cât își va extinde mai mult cuceririle nedrepte și sistemul dur de guvernare, cu atât mai rapidă va fi căderea, având în vedere vulcanii de ură mocnind împotriva lui*”[18].

Corespondența mitropolitului Visarion din exil (1945-1963), purtată cu înalți prelați ai Bisericilor Ortodoxe, Catolice și Anglicane, constituie o dovadă incontestabilă a faptului că ideea apropierii și cooperării tuturor bisericilor creștine, a fost o preocupare constantă a acestui curajos și luminat misionar român.

Greutățile vieții de pribegie, suferințele anilor bătrâneții, i-au șubrezit starea sa de sănătate, dar nu au reușit nicicum să stingă flacăra crezului său și nici optimismul ce-l caracteriza.

Gândul de a se întoarce în țara natală nu l-a părăsit niciodată în cei douăzeci de ani de pribegie. Ultima tentativă de întoarcere în România a fost chiar în anul morții

[16] Ibidem, p. 243-244.

[17] Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963*)..., p. 30-31.

[18] Ibidem, p.31; vezi și Mons. Anton Despinescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un ierarh român luminat...,* p. 244.

sale (1964). Despre aceasta, iată ce consemna în *Memoriile* sale, prietenul și biograful său, profesorul universitar Constantin N. Tomescu:

„În anul 1964, prin iulie se pare, s-a făcut ultima încercare a Guvernului nostru român, ca să-l aducă pe mitropolitul Visarion în Patria lui, să mai sărute o dată pământul strămoșesc și să se îngroape în el, alături de ai lui părinți. Astfel, fratele său, Doctorul Constantin Puiu din Galați, str. Nicolae Bălcescu, nr.25, a fost îndemnat să plece la Paris și să-l convingă pe fratele Visarion ca să se întoarcă în Țară, cu încredințarea că i se vor anula cele două grave sentinți, că-și va recăpăta titlul de mitropolit și va avea o pensie suficientă. I s-a dat Doctorului cuvenitul pașaport și el și-a cumpărat biletul de drum și a plecat cu avionul. Ce emoționantă trebuie să fi fost întâlnirea celor doi frați, după aproape 20 de ani, încărcați cu asemenea evenimente.

Îi era și lui dor să vină în Țară și auzind cele vești de la fratele său s-a hotărât Vlădica să plece din Paris. Dar s-a înbolnăvit, a răcit și a dat într-o complicație, ca la cei bătrâni; insuficiența cardiacă a pus punct vieții sale și în ziua de 10 august 1964 s-a stins din viață mitropolitul Visarion Puiu, în suburbia pariziană Viels-Maison (Aisne), în vârstă de 85 de ani. În odăița lui nu s-au găsit nici banii necesari pentru îngropare, ci locuitorii de pe acolo, vecinii au acoperit trebuințele cu o colectă a lor. Trupul lui a fost îmbrăcat în veștmânt clerical, cu o cruce pe piept. L-au îngropat într-un apropiat cimitir romano-catolic; slujba a fost oficiată de doi preoți ruși ortodocși. Așa s-a stins un om de seamă, creștin și bun român. Iar eu am pierdut pe cel mai iubit și mai vrednic prieten al meu, „Vică”- mitropolitul Visarion Puiu. Hristos Domnul să aibă sufletul lui în a Sa eternă Lumină!”[19].

Privind viața și opera acestui ierarh, nedreptățit al istoriei, vom înțelege că a fost o victimă a politicianismului de cea mai joasă speță, dar a rămas drept, în fața lui Dumnezeu, a oamenilor și a conștiinței sale.

Așa cum aprecia Părintele Patriarh Daniel, mitropolitul Visarion Puiu a fost: *„Admirat și controversat, prețuit și prigonit, autoexilat în 1944 și condamnat la moarte, în contumacie, în 1946, el a fost totuși prea mare ca să poată fi trecut cu vederea, sau dat uitării(...).Personalitatea sa dinamică și complexă trebuie înțeleasă în contextul timpului și spațiului în care a trăit și activat, dar dragostea sa pentru Biserică trebuie prețuită în orice timp și spațiu ne-am afla”*[20].

[19] Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu...*, p. 63.
[20] Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, Editura Trinitas, Iași, 2004, p.7- 8.

Fig. 1 – Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu

Fig. 2 – Mitropolitul Visarion Puiu la bătrânețe

ÎN SEMN DE ADUCERE AMINTE - ÎN MEMORIA EROILOR DE LA 1917

Cristina Ioana AXINIA*

AS A SIGN OF REMEMBRANCE - IN MEMORY OF THE HEROES OF 1917

Abstract
This works is devoted to the Romanian Army heroism in the campaigns of 1917 and the heroism shown by the soldiers of the Infantry Division 1, of the Regiment no. 17 Mehedinţi, Regiment no. 1 Dolj and Regiment no.18 Gorj in the military campaigns of the first World War.

Cuvinte cheie: *Armata Română, campanii militare, spital mobil.*
Keywords: *Romanian Army, military campaigns, mobil hospital.*

Pe plaiurile încărcate de istorie ale Moldovei, frumusețea locurilor se împreunează cu altarele de rugăciune și credință, mărturii ale devotamentului și dragostei iubitorilor de țară și a jertfei marilor și bunilor români. Printre aceste frumoase și mirifice locuri, se află și Ruginoasa, o localitate greu încercată, peste care au trecut veacuri pline de istorie, iar existența sa, s-a derulat sub auspiciile evenimentelor tulburi ale acestor secole.

Biserica lui Vodă Cuza este singurul lăcaș care mai menține viu spiritul acestei comunități, un locaș care și-a dus crucea într-o discreție și o singurătate de nedescris, într-o zonă atât de tumultoasă.

Vechi pelerini ai acestor locuri spuneau că ,,Ruginoasa e loc de tămăduire"[1], *,,gândul că supt un umbrar al Ruginoasei doarme somnul nesfârșitului, Alexandru Ioan Cuza, primul Domn al Principatelor Românești Unite, este de ajuns ca să arate tuturor că acolo e un loc de pelerinagiu. Ruginoasa, gropnița domnească de astăzi, este un sat vechiu, care a trecut prin multe și a pătimit destule*"[2].

În liniștea de dimineață a naturii, răsună toaca și clopotul bătrânii biserici, tras cu râvnă de cel îndreptățit să o facă. O simfonie de sunete mărețe aruncate în eter de clopot, iar sunetul lui melodios, cum arar mai există în aceste vremuri, răscolește sufletele a mii de români, iar gândul lor zboară în timp, la peste un veac și jumătate depărtare.

Ruginoasa a avut momentele ei de jertfă și eroism în istoria țării noastre, având o contribuție pe cât de tacită, pe atât de zbuciumată în împlinirea dorinței de veacuri a tuturor românilor.

Lupta pentru Întregirea Neamului, încununată cu Marea Unire din 1918 şi făurirea statului unitar român, a cuprins, în vâltoarea faptelor de eroism și jertfă, alături de soldați, și populația civilă a acestei localități. Alături de mormântul unuia din marii întemeietori ai Unirii, Al. I. Cuza, zac neștiute mormintele altor eroi, care grăiesc cu o

*Director Centrul Cultural Ruginoasa, judeţul Iaşi.

[1] Aurel Bugariu, *La Ruginoasa*, în Revista ,,Luceafărul", anul II, nr. 6. Anul 1936, p. 7.

[2] Aurel. G. Stino, *Ruginoasa*, revista literară ,,Cuget clar", Editura Datina Românească, Vălenii de Munte, 1936, p. 99.

neasemuită elocvență de trăinicia conștiinței naționale, de vitejia sufletului românesc, de puterea neînfrântă a unui neam, în istoria căruia sunt înscrise frumoasele pagini a celor ce și-au închinat cugetul ideii unității naționale.

Osemintele lor simbolizează pentru generația de astăzi și pentru generațiile viitoare, jertfa ostașilor care cu bărbăție, cu adevăratul dispreț de moarte al românului pentru apărarea moșiei strămoșești, au înfruntat ploaia de foc, în care s-a înfăptuit România Mare.

E orbitor de frumoasă înfăptuirea, dar nespus de mari au fost sacrificiile. Pe osemintele lor odihnește pământul României întregite. Cu foc, cu lacrimi și sânge din prisos a fost udat pământul Ruginoasei, iar astăzi vine să ne povestească, el, câte oseminte îi putrezesc în sân.

Realizarea Unirii Provinciilor Românești a fost idealul care a făcut să justifice întregul șir de sacrificii impuse de război. Perioada celor doi ani de participare a României la Primul Război Mondial a înregistrat 350.000 de morți în rândul militarilor români și aproape 450.000 sacrificii în rândul civililor[3].

România a trecut în a doua jumătate a anului 1916 de la euforie la agonie. Ceea ce părea o victorie ușoară s-a transformat repede într-o catastrofă, care nu doar că aproape a anihilat Armata Română, dar punea sub semnul întrebării chiar existența statului român. Totuși, România era înfrântă, nu scoasă din război. Statul român își păstrase instituțiile, controla circa o treime din teritoriul propriu, avea o structură militară grav afectată, dar cu posibilități de refacere, avea aliați, dar mai ales se părea că avea voința de a continua lupta.

Nota de plată pentru România nu se oprise odată cu retragerea în Moldova. S-au adăugat alte victime dintre militari, refugiați și locuitori ai Moldovei, căzuți pradă lipsurilor de tot felul și epidemiilor.

În toamna anului 1916 o epidemie de holeră părea că era gata să reizbucnească, însă tifosul exantematic – împotriva căruia încă nu exista un vaccin – a făcut ravagii în iarna-primăvara anului 1917. Ca și cum nu ar fi fost de ajuns, s-au manifestat atunci și febra tifoidă, gripa etc. A fost lovită mai ales zona Iașului, unde fluxul de oameni era deosebit de mare, dar nu numai. Potrivit unor surse, ar fi murit atunci circa 100.000 de militari și civili, potrivit altora totalul oamenilor morți din aceste cauze s-ar fi ridicat la aproximativ 300.000. Mulți dintre medicii (și membrii personalului sanitar) români și-au făcut datoria, unii îmbolnăvindu-se și murind alături de pacienții lor[4].

Societatea de Cruce Roșie a format 10 spitale mobile înzestrate cu tot ce era necesar pentru marea chirurgie cu cei mai eminenți doctori, cu cei mai doctoranzi și sanitari, militarizați, cu medicamente și alimente, cum nici unul din spitalele fixe nu au fost mai bine aprovizionate și au dispus ca fiecare spital mobil sa meargă pe câmpul de operație, în diferite puncte ale țării, unde era mai grabnică nevoie de ajutorare. Perioada critică a retragerii a scos în evidenţă utilitatea trenurilor sanitare, a căror activitate a

[3]Eftimie Antonescu, *Préface, Les Sacrifices Roumains pendant la guerre. Les victimes civiles,* Paris, Imprimerie M. Flinikowski, 216, Boulevard Raspail.
[4]https://moldova.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-dorin-dobrincu/28810473.html.

sporit în intensitate, odată cu pericolele iminente la care erau expuşi soldaţii, ofiţerii şi medicii militari români.

Astfel, la Ruginoasa, în curtea palatului fostului domnitor Al .I. Cuza, palat ce a fost donat de către Principesa Elena, spitalului *Caritatea* din Iași, s-a instalat Spitalul mobil Nr.5, sub conducerea maior dr. Perieţeanu, unde s-au repartizat un număr.de 11 călugări infirmieri și un preot confesor. Alături de aceștia se regăsea și preotul Gheorghe Popovici din Ruginoasa, preot la Biserica Domnească din Ruginoasa.

Această formațiune a plecat din Bucureşti la 1 octombrie 1916, cu destinația Adjud, unde s-a instalat și funcționat până la 1 ianuarie 1917, unde a plecat la Huși unde a mai funcționat o lună, apoi s-a permutat și funcționat la Ruginoasa, în Palatul lui Cuza Vodă, funcționând până la demobilizarea armatei, îngrijind un număr de peste 20.000 de răniți și bolnavi de tot felul de epidemii, mai cu deosebire de tifos exantematic, care a bântuit cu furie în această localitate, unde era cantonată, în refacere, Divizia I teritorială și unde s-a contaminat de tifos și populația civilă din 7-8 sate, iar mortalitatea a fost așa de mare, că pe lângă bolnavii militari și civili, au murit și câțiva doctori și aproape toți călugării infirmieri.[5]

Acest spital a fost vizitat de nenumărate ori de către M.S. Regina Maria și principesele Elisabeta și Maria, care au stat de vorbă cu bolnavii și cu călugării, cărora le-a mulțumit pentru devotamentul și mila cu care îngrijeau de bolnavi.

O astfel de vizită este consemnată în însemnările Reginei Maria, care în drumul său prin Spitalele militare au poposit și la Spitalul Cuza –Vodă din Ruginoasa.

,,Iași, joi 15/28 iunie 1917

Am ajuns la Ruginoasa după vreo oră și jumătate și ne-am plimbat prin spital și nenumărate corturi răspândite peste tot în frumosul parc. Castelul, fosta reședință de vară al lui Cuza, era zidit și vopsit în culoare cenușie deschisă. Camerele sunt însă de proporții frumoase și foarte răcoroase. Mi-era cald și m-am obosit mult aplecându-mă să intru în toate corturile.

Tânărul dr. Leonte e șeful spitalului care aparține Crucii Roșii,se pare că lucrează cu multă destoinicie. Înainte de a pleca vizitai biserica în care e îngropat Cuza.''[6].

,,Tragedia care se desfășura în iarna și în primăvara anului 1917 în împrejurimile satului Ruginoasa din Moldova, nu-și poate găsi asemănare decât în descrierile adânci și tulburătoare din infernul lui Dante", povestea în însemnările sale de război, George Lungulescu.[7]

,,Erau acolo mii de oameni, cantonați în sate umile, în căsuțe de lut, având în loc de ferești geamuri de sticlă lipite în zid. Mii de soldați vărsați părților sedentare ale regimentelor, veniseră să-și găsească sfârșitul spăimântător în acest ținut pustiit de suflarea morții. În odăițele închise, unde nimeni nu-i mai cerceta, întrucât mai toți

[5] Pr. Gr. N Popescu, *Preoțimea română și Întregirea neamului,* Tipografia ,,Vremea*",[București],*1940.
[6] Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, Editura Eminescu,1991,p. 226.
[7] George Lungulescu, Revista „Cultul Eroilor noștri",1921, p. 47.

doctorii regimentelor căzuseră victime datoriei lor, zecile de soldați zăceau în frigurile boalelor, unii peste alții, ca viermii."[8]

Mureau și nu mai avea cine să-i ridice și să-i transporte.

Regimentul17 Mehedinți își pierduse amândoi doctorii, pe comandant, colonelul Dumitru Mîngărelli[9] și o parte din ofițeri. În cimitirul satului Ruginoasa, zăceau zilnic în jur de 250 de morți îngrămădiți unul peste altul, așteptând să li se sape groapa comună în pământul înghețat. De teamă să nu-i sfâșie câinii, recruții cuprinși de febra bolii, își ascundeau morții (frați sau rude), dormind peste ei. Zilnic cei cuprinși de furie și febră, fugeau peste câmpuri sau se spânzurau.

„Veneam din spitalul Brâncovenesc" din Iași, unde îmi vindecasem o rană de curând căpătată. Văzusem multe suferințe cu adevărat sfinte prin răbdarea cu care erau suportate. Dar nu gândisem o clipă, că suferințele pe care le voiu vedea în mijlocul ostașilor grămădiți în multele sate ale Moldovei, pot fi atât de mari. În pridvorul bisericii satului în care intram, un alt soldat se spânzurase cu brăcinările. Două cadavre umflate și învinețite de apa în care stătuseră, fuseseră scoase din fântână. Moartea albă, nebunia secera fără milă. Uimirea mea creștea treptat. Peste doisprezece ofițeri, între care și comandatul regimentului, veteranul colonel Mîngărelli zăceau în spasmurile boalei în spitalul din Ruginoasa."[10]

Regimentul 18 Gorj își pierduse de asemeni comandantul, pe colonelul Tetrat, iar generalul Dumitru Viișoreanu, comandantul diviziei, își găsise moartea căutând să cerceteze mai îndeaproape nenorocirea regimentului de Mehedinți. Pretutindeni ruină și pustiul morții. Pe drumul ce trece dinspre Tg. Frumos spre Ruginoasa, prin marginea satului Costești, toată ziua căruțele ridicau bolnavii, ducându-i la spitalul din Ruginoasa. Se făceau în acest spital sforțări supraomești spre a-i scăpa[11].

La spitalul Cuza Vodă din Ruginoasa, în luna martie 1917, răpuși de boală și suferință, au murit în jur de ofițeri, subofițeri și soldați din Regimentul 17 Mehedinți, Regimentul18 Gorj și Regimentul 1 Dolj.

Din însemnările de pe front și din alte documente reiese faptul că generalul Dumitru Viișoreanu și colonelul Mîngărelli Dumitru au fost înmormântați cu cinste de către soldați, la Ruginoasa, alături de domnitorul Al. I. Cuza în curtea Bisericii Domnești, probabil alături aflându-se și osemintele celorlalți ofițeri și subofițeri[12].

În cimitirul satului Ruginoasa au fost înmormântați peste 1000 de soldați, din războiul din 1916-1918, morți în martie 1917 în urma epidemiei de tifos exantematic.

Au fost înmormântați în gropi comune de câte 200-250, alții, în morminte individuale, astăzi mai regăsind câte un mormânt sau două, sau pietre funerare inscripționate cu numele vreunui soldat, dar la slujbele de pomenire care se fac, auzim mereu pe fiecare pomelnic în parte, numele „soldatului necunoscut". Și nu uităm de jertfa localnicilor din Ruginoasa care au stat la căpătâiul multor soldați muribunzi, dar

[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] George Lungulescu, *Paștele în Moldova* (1917, Moldova) în Revista „Cultul Eroilor noștri",1921.
[11] *Ibidem.*
[12] Domnitorul Al. I. Cuza (1820-1873) a fost înmormântat la Biserica Domnească Ruginoasa până în anul1944, când osemintele domnitorului și ale familie sale au fost transportate de către armata română la mănăstirea Curtea de Argeș pentru a fi protejate. Astăzi ele se află la Biserica Trei Ierarhi Iași.

şi munca şi jertfelnicia adusă de preoţii de aici: preotul Vasile Florescu (+ 1917) care şi-a ţinut ultima sa Slujbă de Înviere în faţa soldaţilor aflaţi în refugiu la Ruginoasa, în spitalul Cuza Vodă.

,,Într-o bună zi clopotele bisericuţei din satul mort, au început să sune prelung – vestea ,,Învierii Domnului". Seara Învierii aceleia n-am s-o uit niciodată. Scosesem din case ostaşii, cerându-le sămeargă la sărbătoarea Învierii. Şi încet, încet, odată cu seara au început să vină sprijiniţi în cârje, sau ducându-se unii pe alţii, cătând să păstreze rânduri de coloană, bieţii ostaşi, slabi şi galbeni ca nişte arătări ale morţii.

Tăcuţi am ascultat cu toţi sfânta slujbă, îngenunchind cu smerenie la citirea Sfintei Evanghelii. Iar când bătrânul preot Florescu, însoţit de tinerii care mai rămăsese în viaţă şi de cel studios venit de la Iaşi, a început să cânte ,,Hristos a înviat".

Cei îngenunchiaţi şi-au topit jalea sufletului într-un plâns încet, un plâns de adâncă mulţumire faţă de Dumnezeu, în voia căruia stă soarta lor şi a întregului neam. Şi-n clipa aceea mi s-a părut că neamul nostru reînviază, înfrângând încă odată moartea ce i-o pregăteau duşmanii şi că vălurile morţii noastre se topesc aşa cum s-au topit giulgiului Hristos."[13]

Preotul Bisericii lui Cuza din Ruginoasa, Gheorghe Popovici, locotenent şi propus căpitan, la Trenul sanitar nr.14, *„şi-a făcut datoria cu zel, devotament şi abnegaţie demnă de toată lauda...(dr. Dimitriu)*"[14], pentru care a fost decorat cu CRUCEA COMEMORATIVĂ a războiului din 1917-1918 fără baretă, brevet nr.60.187/1918.

,,Tragedia care se desfăşura în iarna şi primăvara anului 1917 în împrejurimile satului Ruginoasa din Moldova, nu-şi poate găsi asemănare decât în descrierile adânci şi tulburătoare din infernul lui Dante. Erau acolo mii de oameni, cantonaţi în sate umile, în căsuţe de lut, având în loc de fereşti geamuri de sticlă lipite în zid. Mii de soldaţi vărsaţi părţilor sedentare ale regimentelor, veniseră să-şi găsească sfârşitul înspăimântător în acest ţinut pustiit de suflarea morţii.

În odăiţele închise, unde nimeni nu-i mai cerceta, întrucât toţi doctorii regimentului căzuseră victime datoriei lor, zecile de soldaţi zăceau în frigurile boalelor, unii peste alţii, ca viermii. Mureau căci nimeni nu mai avea cine să-i ridice şi să-i transporte.

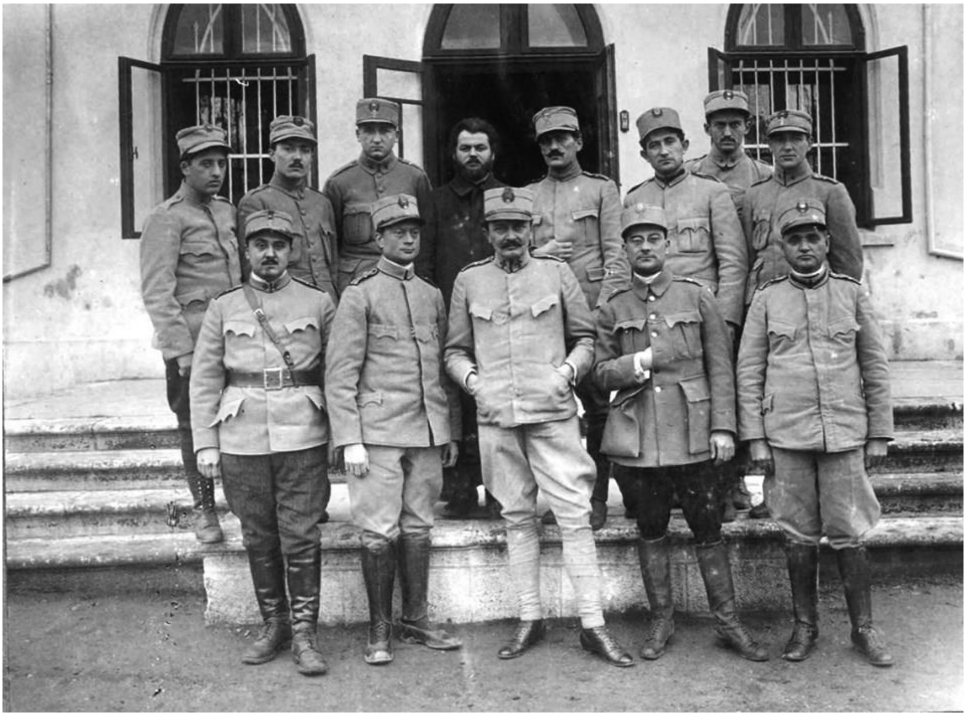
Nu se va putea niciodată aduce îndeajunse mulţumiri, neobosiţilor medici de sub conducerea maiorului medic Perieţeanu, cărora li se încredinţase din fericire scăparea atâtor vieţi. Printre ei, va rămâne veşnic neuitat doctorandul Sava Şomănescu. Distins şi delicat, de o aristocraţie înnăscută şi delicată, tânărul doctorand aducea la patul bolnavilor o linişte şi o seninătate apostolică."

Datorită eroilor s-a întărit în lumea românească sentimentul de unitate şi de respect faţă de valorile trecutului, Pomenim eroii în această zi pentru că avem credinţa sfântă şi credem în nemurirea sufletului aşa cum au crezut adevăraţii creştini, aşa cum au crezut moşii şi strămoşii noştri. Noi nu cinstim astăzi doar ţărâna eroilor, ci şi opera lor, care este şi ţara, şi sufletul lor nemuritor.

---

[13] George Lungulescu, *Paştele în Moldova* (1917, Moldova), Revista „Cultul Eroilor noştri, 1921.
[14] Pr. Gr. N Popescu, *Preoţimea română şi Întregirea neamului,* Tipografia ,,Vremea",1940, p.147.

Anexe:

Medicii Spitalului Militar din Ruginoasa, organizat pe moșia și în clădirea ce i-au aparținut lui Alexandru Ioan Cuza (astăzi restaurată găzduiește un muzeu).

Crucea de piatră a soldatului Ștefan Zbancov, mort în 1917

TRATATUL DE LA TRIANON (4 IUNIE 1920) ÎNTRE REALITĂȚI, INTERPRETĂRI ȘI PERSPECTIVE

Alin SPÂNU*

THE TREATY OF TRIANON (JUNE 4, 1920) BETWEEN REALITIES, INTERPRETATIONS, AND PERSPECTIVES

Abstract

The Treaty of Trianon implemented the realities on the field, namely the emancipation of *minorities in Hungary and the choice of an independent path. Hungary did not reconcile with the loss of some territories it had held only since 1868 and began a revisionist campaign. This campaign, with the support of Germany and Italy, succeeded between 1938 and 1941. After World War II, things came back to normal, but Hungary continues to our days to stir the theme of "injustice" from Trianon, even if it is one with no value nor future*.

Cuvinte cheie: *Trianon, România, Ungaria, realități, interpretări, perspective*.
Keywords: *Trianon, Romania, Hungary, realities, interpretations, perspectives.*

În urmă cu 100 de ani se semna la palatul de la Trianon, un loc mic, dar cu semnificații mari, unul din ultimele tratate de pace de la finalul Primului Război Mondial când învingătorii, așa cum se întâmplă de obicei, dictau condițiile păcii. Numai că aceste tratate erau diferite de altele, pentru că până la începerea negocierilor s-au desființat mai multe imperii, unele au făcut implozie, altele s-au destrămat, iar pentru prima dată din secolul al XVI-lea Ungaria a devenit un stat de sine stătător, recunoscut ca atare la negocierile de pace.

Acest lucru, oarecum benefic, a avut și câteva elemente secundare. Imperiul austriac s-a transformat în monarhie dualistă în 1868 și decidenții au stabilit să existe două națiuni principale – Austria și Ungaria – și mai multe națiuni secundare (cehi, slovaci, sloveni, croați, sârbi, români, ruteni ș.a.) dominate de primele două. La finalul Primului Război Mondial (noiembrie 1918) au existat foarte multe componente naționale care au dorit fie să devină independente, fie să se unească cu țări de care le lega etnicul (Transilvania cu România, Voivodina cu Serbia, cehii și slovacii au constituit Cehoslovacia etc.). Tratatul de la Trianon, încă înainte de semnarea lui, a născut o aversiune din partea guvernelor de la Budapesta. Această aversiune a dus la o propagandă prin care Ungaria, conștientă de pierderile teritoriale pe care le va suferi, a încercat să diminueze cât mai mult din ceea ce considera că i se cuvine[1]. Nu s-a întâmplat așa și, practic, la semnarea Tratatului de pace de la Trianon (4 iunie 1920)

*Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

[1] Un studiu de caz pe acest subiect: Alin Spânu, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1919-1920)***,** în volumul *Profesioniștii noștri 15. Ioan Solomon la 60 de ani* (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Vilică Munteanu), Editura Eurocarpatica, Sfântu-Gheorghe, 2014, p. 509-514.

lucrurile era clare și limpezi[2]. Tratatul nu a stabilit, nu a impus, nu a pus în aplicare, ci a constatat realitățile din teren, anume că regiunile care aparțineau de Ungaria în monarhia dualistă nu mai făceau parte din noul stat maghiar și fiecare se atașase la un stat vecin sau deveniseră independente. Din acel moment Ungaria a început o campanie revizionistă care să combată tratatul și să recupereze regiunile pierdute. Campania a avut o componentă internă și una externă. S-a mers până la dezinformare și nu este exclus ca Ungaria să fie inventatoarea *fake-news*-ului, pe care astăzi îl combatem, dar care în perioada interbelică a pătruns în toate instituțiile formatoare de opinii și a atras numeroși aderenți din rândul Marilor Puteri[3].

În primul rând, decidenții politici de la Budapesta și-au inoculat cetățenii că statul nu poate merge bine, implicit populația o duce prost, din cauza amputărilor teritoriale; acestea au avut loc atât din cauza Marilor Puteri, cât și a minorităților nerecunoscătoare din imperiul dualist. În exterior, au folosit toate mijlocele și metodele posibile și imposibile. Primul și cel mai mare câștig obținut a fost în Marea Britanie, prin atragerea vicontelui Rothermere, patronul unui grup de presă cu vreo 80 de publicații în toată lumea de limbă engleză. Acesta și-a pus trustul să susțină cauza revizionistă maghiară și a susținut revendicările maghiare în Parlamentul de la Londra. Acest trust de presă de un secol încoace s-a dovedit favorabil Ungariei și defavorabil României în orice perioadă și în orice problemă. În al doilea rând, s-a mers pe latura culturală, acțiuni de influență, s-au inoculat centre de putere (nu neapărat politice) care să preseze cât mai mult în opinia publică europeană și nord-americană (dar nu numai) pentru revizuirea Tratatului de la Trianon.

În primii șapte-opt ani după 1920 Ungaria a solicitat public retrocedarea tuturor teritoriilor pierdute la Trianon. Din 1928 Budapesta anunță că a trecut la cereri „moderate" și solicită doar retrocedarea acelor regiuni în care maghiarii erau majoritari. Putem să ne imaginăm doar cum ar fi fost ca actualele județe Harghita, Covasna și Mureș să aparțină Ungariei. Evident, între granița româno-ungară și cele trei județe trebuia creat un culoar, un coridor pe care Marile Puteri trebuiau să-l gestioneze, ceea ce n-ar fi fost deloc ușor.

Marele câștig extern, care începe cu o presiune mediatică intensă împotriva Tratatului de la Trianon, își găsește un loc foarte bun în Parlamentul de la Londra. Un parlamentar britanic ales din 1924 și până în 1945, sir Rober Gower, este inițiatorul grupului de sprijin în favoarea Ungariei și inițiază zeci de moțiuni și interpelări către propriul guvern și Societatea Națiunilor pentru revizuirea celor stabilite la Trianon.

În iulie 1933 s-a înființat în Camera Comunelor un grup pentru susținerea revizionismului ungar, condus de nobilul britanic. Urmează o serie de întruniri politice

---

[2] Pentru mai multe detalii, a se consulta: Ion Calafeteanu, Gheorghe Sbârnă, *Tratatele de Pace ale României 1919-1920*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2017, p. 407-584; Dumitru Bochiș, *1918. Efectul Unirii. Tratatul de la Trianon. Culegere de documente și opinii*, Oradea, 2018.

[3] Pentru mai multe detalii, a se consulta: Mihai Stratulat, *Revizionismul și neorevizionismul ungar*, Editura Globus, București, 1994; Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995; Alin Spânu, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1921-1922)*, în volumul *Acta Carpatica I* (dr. Ioan Lăcătușu redactor responsabil), Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2014, p. 357-366; idem, *Propaganda externă ungară contra Tratatului de la Trianon (1923-1924)*, în volumul *Zargidava XVI* (redactor-șef prof. dr. Ioan Mitrea), Docuprint, Bacău, 2015, p.183-194; Petre Țurlea, *Catolicismul și revizionismul maghiar*, Editura Semne, București, 2020.

publice, în care tema principală este că împărțirea Ungariei a fost „o eroare fatală”[4]. La 27 iulie 1933 șapte deputați inițiază o moțiune în Camera Comunelor cu următorul text: „Camera să-și manifeste convingerea că atât organizarea pașnică a Europei, cât și dreptatea față de națiunea maghiară, reclamă deopotrivă revizuirea Tratatului de la Trianon în sensul ca regatul ungar să redobândească teritoriile vechi, care sunt esențial maghiare și, în consecință, Camera invită guvernul să supună cât mai în grabă această chestiune Adunării Generale a Societății Națiunilor”[5]. Alți 35 de deputați se alătură moțiunii la 5 iulie 1933, a doua zi încă 15, la 12 iulie se alătură 20 și încă 11 în ziua următoare. În total, moțiunea va fi însușită de 132 de parlamentari. Ca fapt divers, între susținătorii moțiunii se afla și domnișoara Megan Lloyd-George, nimeni alta decât fata premierului David Lloyd-George, cel care a condus executivul britanic în perioada 1916-1922 și a fost unul din artizanii tratatelor de pace de după Primul Război Mondial.

Același Gower declară la o întrunire electorală (1 august 1933) că „istoria civilizației moderne nu cunoaște o nedreptate mai mare decât aceea săvârșită față de Ungaria, care a fost fărâmițată fără nici o rațiune, aruncându-se două treimi din populația ei în robie”[6]. O nouă moțiune inițiată de Gower și colonelul T. C. Moore (noiembrie 1933) adună 168 de semnături și solicită Parlamentului britanic să ceară Societății Națiunilor revizuirea Tratatului de la Trianon. În ultima lună a anului 1933 deputații Mabane și Gower se află la Budapesta, unde au parte de o primire fastuoasă, și declară cu fermitate că vor continua bătălia revizionistă.

Unul din falsurile vehiculate de propaganda ungară privind teritoriile care, chipurile, le-ar fi aparținut de drept este că acestea aveau o populație majoritar maghiară. Adevărul a ieșit repede la iveală și atunci propaganda revizionistă a schimbat macazul: teritoriile au fost cucerite de către regatul ungar în diverse perioade din Evul Mediu și, prin urmare, aparțin Ungariei indiferent de actuala componența etnică a populației.

Cotidianul „Times” publică o scrisoare expediată de Gower și semnată de 37 de deputați, care este preluată imediat de „Pesti Hirlap”, la 8 iunie 1934. Tema este aceeași, iar semnatarii își exprimă opinia filo-maghiară: „Vrem din nou a comunica convingerea noastră că aceste stipulațiuni sunt nedrepte, nemiloase și teroristice față de poporul maghiar și fără o revizuire a lor situația Europei Centrale nu poate fi aranjată pe cale pașnică”[7]. Altă scrisoare a aceluiași expeditor este trimisă și tipărită în „Manchester Guardian”, cu același mesaj: „Eu și cei 250 de camarazi ai mei, care am iscălit propunerea denumită Gower, suntem convinși că până ce Societatea Națiunilor nu va proceda la revizuirea curajoasă și imparțială a frontierelor maghiare, pacea lumii va fi amenințată în mod foarte serios”[8]. Ofensiva în mass-media continuă cu scrisori deschise trimise către „Times” (7 iunie 1934), „Manchester Guardian” (23 iunie 1934) și din nou „Times” (27 iunie 1934), unde tonul revizionist este implacabil: „Suntem convinși că revizuirea Tratatului de la Trianon este inevitabilă. Haosul economic și politic care

---

[4] Petre Țurlea, *Români și Unguri I. 1918-1940,* Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2018, p. 266.

[5] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Ministerul Propagandei Naționale-Presă externă (în continuare: MPN-PE), dosar 268/1930, f. 70.

[6] *Ibidem,* f. 71.

[7] ANIC, fond Direcția Generală a Poliției (în continuare: DGP), dosar 139/1929, f. 2.

[8] ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale-Studii și Documentare (în continuare: MPN-SD), dosar 53/1934, f. 78.

domnește în Bazinul Dunărean amenință pacea europeană și împiedică refacerea economică a Europei. (...) Suntem convinși că restabilirea bunăstării este legată de revizuirea justă și echitabilă a Tratatului de la Trianon”[9]. Revista „Naval and Military Chronicle” găzduiește în octombrie 1934 un articol semnat de nobil, în care Societatea Națiunilor era criticată pentru că nu oferea protecție minorităților maghiare din statele succesoare.

Una din marile acțiuni de dezinformare maghiară a avut loc la jumătatea anilor `30 în SUA. Cotidianul „Szabadsag” din Cleveland (SUA), ziar de limbă maghiară, a anunțat în 1935 că își propune să strângă un milion de semnături de la cetățenii americani, cu scopul de a arăta Societății Națiunilor că opinia publică nord-americană dorește rediscutarea clauzelor teritoriale de la Trianon. După trei luni ziarul a anunțat că a strâns, deja, 350.000 de semnături. Evident, Ministerul de Externe de la București și-a pus întrebări și a solicitat Legației române de la Washington să facă verificări în acest caz. Ministrul României în SUA, Carol (Citta) Davilla, trimite în martie 1936 un lung raport la București privind mecanismele propagandei ungare în America de Nord. În esență, senatorii americani cu care se lăudau jurnaliștii maghiari erau, majoritatea, din Senatul statelor respective, nu din Senatul de la Washington; primarii de mari orașe erau doar doi, restul erau primari de orașe mici, dar cu comunități maghiare reprezentative; în realitate, propaganda ziarului maghiar a reușit să obțină... 78 de semnături față de 350.000 anunțate (?!), adică tot ce s-a prezentat era o mare minciună.

În februarie 1936 Robert Gower se află pentru a patra oară în Ungaria cu scopul de a stabili cu autoritățile un program comun de acțiune revizionistă care să se desfășoare în Marea Britanie. Flatat peste măsură de primirea făcută, Gower a declarat că, în opinia sa, prevederile Tratatului de la Trianon sunt provizorii și, împreună cu membrii grupării pe care o conduce în Camera Comunelor, sunt convinși „că aceste dispozițiuni trebuie revizuite în felul acela ca Ungaria să recapete teritoriile sale pierdute, locuite în majoritate de unguri”[10].

Acțiunile revizioniste devin din ce în ce mai agresive, mai ales după ce Italia și Germania se alătură acestui cor. Capitularea democrației în fața revizionismului are loc, în cele din urmă, la Conferința de Munchen (29-30 septembrie 1938). Premierii britanic și francez acceptă ca Germania să primească regiunea sudetă din Cehoslovacia (locuită majoritar de etnici germani). După o lună vine rândul Ungariei să jubileze. În capitala Austriei, Viena, are loc un „arbitraj”, practic un dictat. Șablonul era simplu: Ungaria solicită teritorii din Rutenia Subcarpatică, guvernul cehoslovac este dispus la negocieri, negocierile (octombrie 1938) nu se finalizează din cauza pretențiilor maghiare și așa apare „nevoia” unui arbitraj; arbitrii sunt Germania și Italia (*sic*!), iar rezultatul este că Ungaria primește mare parte din revendicările teritoriale.

În martie 1939 Cehoslovacia este destrămată ca stat, Cehia fiind ocupată de trupele celui de-al III-lea Reich și împărțită pe regiuni (protectorate), iar Slovacia își proclamă independența. Cu toate acestea, pe principiul că dacă dai un deget ți se ia toată mâna, Germania a continuat să solicite și alte teritorii, însă Anglia și Franța tergiversau un răspuns ferm. Pe acest fond, Germania nazistă tatonează o altă putere care pierduse

---

[9] *Ibidem,* f. 79-80.
[10] *Ibidem,* dosar 70/1936, f. 38.

teritorii în Primul Război Mondial, URSS, pentru o eventuală înțelegere. Ministrul de externe al URSS, V. M. Molotov, vine la Berlin și într-un timp foarte scurt negociază un tratat de neagresiune, cunoscut sub denumirea de pactul Ribbentrop-Molotov (semnat la 23 august 1939). Practic, obiectivul principal al pactului a fost împărțirea Europei de la Marea Baltică la Marea Neagră, cu mențiunea că URSS dorea teritorii ca o centură de siguranță, iar Germania dorea resurse și materii prime, atât de necesare unui viitor conflict, atât de previzibil. Cine urmărește evoluția evenimentelor își poate da seama că acestea au fost în concordanță cu planul stabilit. La 1 septembrie 1939 Germania atacă Polonia, iar la 18 septembrie 1939 URSS face același lucru, sub pretextul necesității protecției minorității ruse. De la finalul anului 1939 și până în primăvara anului 1940 URSS atacă Finlanda, revendicând Karelia, în timp ce aliatul german va ataca și ocupa Danemarca și Norvegia (primăvara anului 1940). Țările baltice sunt ocupate rapid și fără luptă de Armata Roșie, iar Germania atacă Franța (mai 1940) și o forțează să capituleze după cinci săptămâni (iunie 1940).

Vine vara anului 1940, cea atât de tragică pentru România, victimă sigură a revizionismului vecinilor. La finalul lunii iunie 1940 URSS cere României printr-un ultimatum retrocedarea Basarabiei și Bucovinei de nord, acordând patru zile pentru retragerea armatei și administrației din regiune. Pentru remedierea litigiilor dintre Ungaria și România se recurge, din nou, la „arbitrajul" Germaniei și Italiei, tot la Viena (30 august 1940). Evident, cauza revizionismului câștigă și Ungaria primește cca. 43.000 kmp din Transilvania. Interesant, teritoriul cedat Ungariei nu era cel cu cei mai mulți etnici maghiari din România. Acest intrând avea ca punct extrem în sud o zonă aproape de Brașov, adică foarte aproape de zona petroliferă Valea Prahovei. Evident, era un punct de presiune și, în caz că Bucureștiul nu răspundea eficient solicitărilor de a primit carburanți și lubrefianți, Germania putea ocupa zona și, de ce nu, toată România. Chiar și Bulgaria revendică sudul Dobrogei (Cadrilaterul), pe care îl primește, tot la presiunile Germaniei, la 7 septembrie 1940.

Întotdeauna Marile Puteri au o doză de perversitate, prin care emit acte/declarații ambigue din care fiecare să înțeleagă ce vrea. După ce a luat parte la ciuntirea României, guvernul de la Berlin deplânge pierderile teritoriale și are cutezanța să propună României... garantarea frontierelor. Pe de altă parte, primul-ministru britanic, Winston Churchill, a susținut un discurs în Camera Comunelor la începutul lunii septembrie 1940. Acesta a fost comentat și prezentat la 6 septembrie 1940 de Radio Londra, la buletinul informativ de la ora 18. Cu privire la România premierul britanic a declarat: „Personal am crezut totdeauna că sudul Dobrogei ar fi trebuit cedat Bulgariei și niciodată nu am fost mulțumit de modul în care a fost tratată Ungaria după războiul mondial. Noi nu propunem recunoașterea nici unui schimb teritorial care ar avea loc în timpul războiului, afară dacă aceste schimburi nu s-au făcut cu liberul consimțământ și buna credință a părților interesate"[11].

Al Doilea Război Mondial se finalizează prin Tratatul de Pace de la Paris (februarie 1946), care reconfirmă multe din prevederile teritoriale ale Tratatului de la Trianon. Ungaria însă, încă din 1920, a avut o poziție care viza denunțarea sau măcar delimitarea de prevederile de la Trianon. Prima mențiune publică era că cei doi delegați

[11] ANIC, fond Vasile Stoica, dosar I/133, f. 22.

care au semnat tratatul nu erau reprezentativi și nu aveau mandat în acest sens. A doua temă a fost existența pe termen limitat a prevederilor de Trianon (10 ani, 50 de ani, 100 de ani), care a fost excesiv mediatizată și a produs o oarecare teamă în rândurile statelor vecine.

Astăzi, la 100 de ani de la Trianon, cam care ar fi concluziile și perspectivele? În primul rând, granițele, așa cum sunt ele astăzi, nu sunt stabilite neapărat la Trianon (unele au rămas după deciziile din pactul Ribbentrop-Molotov), dar sunt confirmate prin Tratatul de Pace de la Paris (1946) și Actul final de la Helsinki (1975). Pe de altă parte, România, stat vizat direct și indirect de propaganda maghiară revizionistă, se află în tot felul de alianțe politice și militare care nu acceptă schimbări teritoriale sau de frontiere. Din păcate, însă, propaganda pe care o face Ungaria atât în interiorul granițelor, cât și în rândul comunităților maghiare din statele vecine, hrănește himera intitulată Ungaria Mare, adică revenirea teritoriilor pierdute în granițele naționale. Acest lucru creează și va crea în continuare o senzație de insecuritate în rândul cetățenilor din statele care sunt vizate. Reacția ar trebuie să fie de două feluri: ignorarea unor asemenea mesaje (ceea ce e cam greu în anumite situații) și răspunsuri ferme de la clasa politică națională, combinate cu răspunsuri istorice serioase de la cei competenți, care să taie din elanul neo-revizionismului maghiar.

MANIU, BENEŞ ȘI HORIA GRIGORESCU ÎN MEMORIILE AVOCATULUI DAN ALECU

Lavinia DUMITRAȘCU*

MANIU, BENEŞ AND HORIA GRIGORESCU IN THE RECOLLECTIONS OF DAN ALECU

Abstract
Every testimony contributes little by little to a complete image of a notable figure or historic event.
This article sheds light upon the recollections of the lawyer Dan Alecu, secretary of the Constanta branch of the National Peasants' Party who wrote about Iuliu Maniu, Edvard Beneș and Horia P. Alexandrescu, and regarding noteworthy historic events and political affairs from behind the scenes.

Cuvinte cheie: *Iuliu Maniu, Edvard Beneș, Horia P. Alexandrescu, Dan Alecu.*
Keywords: *Iuliu Maniu, Edvard Beneș, Horia P. Alexandrescu, Dan Alecu.*

Fiecare mărturie contribuie cu cât de puţin la conturarea sau completarea imaginii unei personalităţi sau la înțelegerea unui moment istoric. Şi este cu atât mai valoroasă cu cât cei care-şi aştern pe hârtie amintirile au cunoscut, direct sau indirect, personalități, ca specialiști și ca prieteni.

Rememorări despre oameni importanți ai Constanței și ai țării, despre momente ale istoriei noastre ne-a lăsat avocatul Dan Alecu. Adăugăm, astfel, un grăunte de cunoaștere…

Pe 7 februarie 1900, se năștea, la Babadag, Dan Alecu. Absolvent al Facultății de Drept din Bucureşti (1919-1922) şi al Școlii de ofiţeri de rezervă (1922-1923), a urmat, între 1923-1948, cariera de avocat, fiind membru în Consiliul Corpului Avocaților și în Comisia Interimară a Corpului Avocaților. A activat în Loja masonică Minerva.[1]

Intelectual de marcă, a predat, între 1930-1931, la Seminarul Musulman dobrogean[2], remarcându-se și în viața publicistică a Constanţei. Din acest ultim punct de vedere, a fost membru în comitetele de redacție ale multor ziare și reviste dobrogene („Dacia“, „Viaţa dobrogeană“, „Dobrogea literară“) și colaborator la „Secera. Organ al Partidului Național Țărănesc Constanța și al Federației Național-Sociale” și „Marea Neagră”[3].

---

* CSIII – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

[1] Virgil Coman, *Dan Alecu – avocat, publicit și ajutor de primar al Constanței*, în „Vocea Constanței”, nr. 34, 1-7 august 2015, p. 5.

[2] Valentin Ciorbea, Laura Stancu, Amet Aledin, *Tătarii în izvoare arhivistice românești*, vol. 1, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2011, p. 156.

[3] Lavinia Gheorghe, *Şi încă noi contribuţii la istoria lui 23 august 1944 la Constanţa*, în „Retrăiri istorice în veacul XXI”, vol. 8, / coord.: Jipa Rotaru, Luiza Rotaru/, Ed. Sitech, Craiova, 2015, p. 219; Virgil Coman, *op. cit.*

Dan Alecu a fost vicecomandant al Asociației „Cercetașii României" Cernavodă, experiențele sale din Primul Război Mondial fiind publicate în volumul *O școală în aer liber*[4].

Avocatul Dan Alecu a fost secretarul filialei Constanța a Partidului Național Țărănesc. De pe această poziție, între 21 iunie-5 septembrie 1930, a fost ajutor de primar al Constanței și a candidat pe listele Partidului Național Țărănesc pentru deputaţi la alegerile din 1946.

Din 1947 a început seria arestărilor. Prima dintre acestea, pentru 8 luni, a fost în procesul Maniu-Mihalache. Peste doi ani este arestat, din nou şi, apoi, în 1957, pentru *„uneltire"*. A fost eliberat, în 1964, din închisoarea din Botoşani, după ce trecuseră prin penitenciarele Galați, Jilava, Constanța și Aiud.[5] După această perioadă de arestări succesive, s-a mutat la București și a fost încadrat ca zilier la Aprozar, apoi casier la şcoala de ucenici şi de coafură. În 1968, a fost pensionat ca avocat.[6] Dan Alecu a decedat în 1985.[7]

Amintirile pe care le prezentăm în acest articol fac parte din caietele de memorii[8] ale avocatului Dan Alecu, donate, în anii ´70, Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Este vorba despre 3 caiete dictando, dintre care unul este irecuperabil. Memoriile sale sunt cu atât mai importante cu cât, fiind secretarul organizației Constanța a Partidului Național Țărănesc și avocat de renume în oraș, Dan Alecu a cunoscut și a avut legături cu personalități importante ale vieții politice locale și naționale ale perioadei. În cazul în care acesta face referire la evenimente pe care nu le-a trăit personal, specifică sursa de la care a aflat faptele, de cele mai multe ori, aceasta fiind personaj sau martor al momentelor istorice respective.

Ne-am oprit la paginile 211-218. Titlul capitolului de memorii: *Maniu și Beneș.*

„După primul război mondial, când ziarul «Dobrogea Jună»[9] apărea la București, pe str. Pătrașcu Vodă No. 4, primii colaboratori din generația nouă, care atunci intrau în viață, au fost acela care face însemnările de față și H. P. Gr. (Horia P. Grigorescu[10]), fiul unui colon dobrogean, care avea pământul la Tariverde, era inginer

[4] http://www.revistamemoria.ro/wp-content/uploads/2017/09/34-dan-alecu-rezultatele-scolii.pdf.

[5] Despre această perioadă de detenție, vezi amintirile lui Corcodel Emanuel - http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/morminte3/docs/morminte3p_11.htm; Virgil Coman, *op. cit.*

[6] Lavinia Gheorghe, *op. cit.*, p. 219.

[7] http://proalba.ro/lista-romanilor-celebri-care-au-fost-sau-au-dorit-sa-fie-incinerati.

[8] Depozitul de Istorie Medie-Modernă-Contemporană al Muzeului de Istorie Naţională şi Arheologie Constanţa, inv. 5314.

[9] „Dobrogea Jună", unul dintre periodicele cele mai longevive apărute la Constanța în prima jumătate a secolului XIX (1906-1906, 1911-1912, 1914-1919 – săptămânal -, 1923-1944 - lunar și zilnic -). Director: Constantin N. Sarry. Mai multe amănunte, vezi Gelu Culicea, Alina Sin (Ivanovici), Iuliana David, *Dobrogea Jună. Caleidoscop*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2020.

[10] *Horia P. Grigorescu* (1896-1968) – constănțean, absolvent al Liceului „Gheorghe Lazăr" din București, licențiat al Facultății de Drept a Universității din București și doctor în Drept la Paris. A fost deputat de Constanța (1927-1928), primar (1934-1937, iulie-septembrie 1940) și prefect (1933-1934) al Constanței, subsecretar de stat la Ministerul de Interne (1939-1940). Între 1945-1947, a fost numit ambasador al României la Praga. A trăit, în continuare, în străinătate, la Buenos Aires și, la finalul vieții, la Paris. Virgil

silvic și scosese, cred, primul ziar românesc la Constanța. După această tinerească colaborare, eu am rămas să fac facultatea de drept la București, iar H.P.Gr. a plecat la Paris să facă dreptul acolo.

După câțiva ani ne-am revăzut în baroul din Constanța, eu secretar la marele avocat penalist Alex. Gherghel[11]*, el secretar la avocatul Ion Teodorescu Valahu*[12]*. Apoi Horia Grigorescu s-a înscris în partidul liberal, eu în cel țărănesc. Dar vorba românească, fă-mă Doamne cu noroc și aruncă-mă în foc. Orice a făcut Horică Grigorescu i-a mers în plin. Astfel s-a căsătorit cu fiica mai* (indescifrabil) *a lui Costică Golea*[13] *din Medgidia, unul din stâlpii partidului liberal și, desigur, Horică Grigorescu a urcat vertiginos treptele politicei: ajutor de primar la Constanța, apoi deputat, prefect, primar, ministru adjunct la interne, directorul băncii de investiții, etc.*

Horică prietenul era un om admirabil – Horia Grigorescu părea distant, inaccesibil, mândru. Ceea ce nu era. Eu, deși adversari politici, am fost bun prieten cu el, păstrând în mine multe dintre confidențele pe cari mi le făcea. N-are rost să le înșir pentru că anii le-au șters importanța. În orice caz Horică era prezentabil, foarte prezentabil, cum se spunea avea morgă.

Dar la marea cotitură a vieții românești, Horică Grigorescu – creația politică a lui Vasile P. Sasu[14]*, Președintele liberalilor din Constanța – repetate ori ministru -, pentru că altfel n-avea explicație ascensiunea nemuncind cu ceilalți tineri din partid – s-a alăturat lui Tătărăscu, deci comuniștilor, părăsindu-l pe Sasu. Iar Tătărăscu l-a numit ambasador în Cehoslovacia, unde s-a dus însoțit, bineînțeles, de Mira, soția lui.*

În Mai 1947, Horică a venit la București pentru câteva zile, probabil chemat de Tătărăscu. Auzind de venirea lui, Iuliu Maniu m-a întrebat dacă îl cunosc și la răspunsul meu afirmativ și cu nuanță de prietenie, mi-a spus: -«Vă rog să-l întrebați dacă dl. Beneș a uitat că armata română a eliberat de 2 ori Praga.»

Coman, Corina Apostoleanu, *Prefecții județului Constanța (1878-1949 și 1990- până în prezent) Mărturii fotodocumentare,* Ed. Ex Ponto, Constanța, 2011. p. 91.

[11] *Alexandru Albert Gherghel* (1879-1951) – a urmat facultățile de Drept și Litere la Universitatea din București. Între 1911-1944, a făcut parte din Baroul Constanța, fiind, probabil, între 1926-1929, decan al acestuia. A fost profesor de germană la Liceul „Mircea cel Bătrân". Membru al Partidului Poporului, a fost prefect al Caliacrei și, apoi, a intrat în Partidul Poporului al lui Goga. Poet apreciat, a fost director al revistei „România de la Mare" – cf. https://www.baroulconstanta.ro/baroul-constanta/scurt-istoric/.

[12] *Ion Teodorescu Valahu* (1889-?) - procuror, decan al Baroului Constanța (1930-1942), președinte al Camerei pentru Agricultură, președinte al Curții de Conturi. Membru și președinte al Partidului Țărănesc filiala Constanța, a fost, în 1920 și 1931-1932, prefect al Constanței. cf. https://www.baroulconstanta.ro/baroul-constanta/scurt-istoric/.

[13] *Costică Golea* (1875-) – de origine din Satu Lung (Brașov), s-a stabilit la Medgidia în 1897 și a fost primar al urbei (1906-1911). Petru Vulcan, *Albumul național al Dobrogei(1866-1877-1906),* Tipografia Regală, București, 1906; Adrian Ilie, *Primarii Medgidiei creștini și musulmani*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2017, p. 83-86.

[14] *Vasile P. Sassu* (1878-1976) – președinte al Partidului Național Liberal filiala Constanța, senator și ministru al Industriei și Comerțului (1922-1923, 1934), al Agriculturii și Domeniilor (1934-1937), al Justiției(1937)cf.https://books.google.ro/books?id=O2skBQAAQBAJ&pg=PT337&lpg=PT337&dq=Vasile+P.+Sassu&source=bl&ots=tf_1OP2wOC&sig=ACfU3U3Y0eDSbfxKSLVlktEgfDwNjkj6xg&hl=ro&sa=X&ved=2ahUKEwjw7Ma4zYXuAhXlkYsKHQzRATE4FBDoATAGegQIBhAC#v=onepage&q=Vasile%20P.%20Sassu&f=false.

Aici este nevoie de câteva lămuriri. Tonul și vorba la plural a lui Iuliu Maniu, era cea obișnuită. Nu mie, dar la tinerii studenți, se adresa astfel. Era modul lui civilizat și extrem de politicos, de a vorbi.

A doua lămurire este aceea a repetatei eliberări a orașului Praga de armata română. Prima a fost în 1918, când Iuliu Maniu, fiind ministru adjunct pentru armata română la ministerul de război din Viena, a făcut această acțiune. Ardelenii aveau în armata austro ungară 7 regimente de români, cu ofițeri unguri. În toamna anului 1918, luând funcţia de care am pomenit, [indescifrabil] *a înlocuit ofițerii unguri cu români, pe care i-a înaintat în grad, apoi cu un regiment a ținut ordinea în Viena fiindcă poliția și jandarmii se puseseră în grevă (Dr. Ion Sabău din Constanța a făcut parte din acest regiment), alte 5 regimente le-a îndrumat spre orașele principale ale Ardealului, ca să stăpânească situația în momentul unirii care se apropie, iar al 7-lea regiment a ocupat Praga, permițând mișcării naționale să se manifeste în libertate, Dr. Beneș fiind cel care activa puternic (acum, în 1947, Președintele țării), iar simbolul independenței fiind Mazaric, al cărui nume îl va purta o stradă din București, care a fost înlocuit cu Fucic. Cea de-a doua eliberare a fost în 1945, când armata română luptând alături de armata rusă, a eliberat Praga, instalându-se guvernul cehoslovac în locul celui german. Nu armata rusă a făcut efortul principal, ci armata rusă a făcut reclama principală și a cules rodul. Ca și la Buda Pesta unde armata română, sub conducerea gen. Șova[15], a ajuns până la 200 m. de Parlament și acolo, în acel moment ultim și important, a primit ordin să se oprească și a fost înlocuită cu armata sovietică. A fost discuție mare și cred că gen. Șova a avut de suferit din cauza protestelor sale. Situația o cunosc dela Lt. Liciniu Faina[16], avocat din Blaj, care a trebuit să se retragă de pe ultima palmă de loc, scandalizat, împreună cu soldații cari aveau aproape manifestări de indisciplină.*

Să mă reîntorc la povestea mea.

Bineînțeles că imediat m-am dus la Horică Grigorescu. I-am spus că am să-i comunic o situație importantă. Atunci el a închis ușile dela birou, ne-am așezat pe canapea unul lângă altul și am început astfel: «Horică nu-i timp de introduceri sterile și fraze ocolitoare: sunt român și ești român. Am venit la tine trimis de dl. Maniu ca să te întreb dacă dl. Beneș a uitat că armata română a eliberat de două ori Praga?»

Răspunsul lui Horică Grigoresc a fost că, chiar în ziua prezentării, după ce a înmânat scrisorile și s-au ținut discursurile, Beneș a venit cu mâna întinsă la el și l-a întrebat «Ce fac prietenii mei Mihalache și Maniu?» (asta este ordinea în care Horică mi-a spus numele celor 2). Apoi Beneș i-a făcut o întreagă demonstrație verbală că Maniu greșește că se izolează de comuniști, că este obligat să colaboreze strâns cu comuniștii, pentru că este mai practic să fii cu ei, să-i ai sub controlul tău, cum face el, decât să-i ai adversari și deci să nu-i poți controla, că această atitudine poate avea consecințe, că îl sfătuiește pe Maniu să schimbe atitudinea. Și Horică a terminat astfel:- «L-am văzut pe dl. Beneș de 4 ori de când sunt ambasador și mi-a repetat cu insistență aceleași opinii asupra atitudinii lui Maniu.»

---

[15] *Nicolae Șova* (1885-1996) – a urmat Școala de Ofițeri de Infanterie și Școala Superioară de Război. General, participă la cel de-al Doilea Război Mondial. Deținut politic, reabilitat ulterior. https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_%C8%98ova.

[16] *Liciniu Faina* (?-1990) – avocat din Blaj, membru al P.N.Ț., deputat; arestat de mai multe ori în timpul regimului comunist. Cf. http://inst-idst.ro/ro/idst/mecanisme-represive/partea-i-literele-a-l/f/.

Cu asta am terminat cu însărcinarea mea. Horică m-a luat de mână, m-a dus la fereastră și mi-a arătat agentul care stătea pe trotuarul de peste drum: «Îl vezi? Nu te duce acum la Maniu, ci mâine, ca să nu te urmărească cineva.» Și ne-am despărțit. De atunci nu l-am mai văzut.

Eșind am luat un tramwai care m-a dus la Belu, de acolo unul care m-a dus la Tribunal în care am intrat pe ușa din Rahova și am eșit pe cea din Paleologu, am luat al[t] *tramway și m-am dus la Maniu, pe str. Schitu Măgureanu 19, etaj 5, la Leucuția*[17]*. Maniu era în camera lui Mihalache. L-am rugat pe Puiu Coposu ca să mă anunțe și imediat a eșit Mihalache ca să intru eu. Atunci, jenat, l-am rugat pe Mihalache să rămână că n-am nimic de ascuns. El s-a întors, am intrat și eu. Am povestit întreaga convorbire. Pe atunci aveam o memorie bună și puteam repeta* exact *orice convorbire. Dacă, de pildă, convorbirea cu Horică a ținut 20 minute, eu am repetat-o singur în 18 minute. Dar am făcut o greșeală voită, greșeală pe care o regret de 30 de ani și pe care n-am mai putut-o repara.*

De teamă ca Mihalache să nu creadă că fiind el prezent (după ce l-am întors dela ușă) pun în gura lui Beneș numele lui – am repetat primele cuvinte ale lui Beneș astfel: «Ce face prietenul meu Maniu?» Mi-a fost scârbă întotdeauna de perială și am făcut prostia asta din această cauză. După arestarea lui Mihalache, m-am dus la soția lui și i-am povestit toată tărășenia. Dar nici ea nu l-a mai văzut, astfel că ei am rămas cu această remușcare care nu încetează.

Răspunsul lui Iuliu Maniu a fost foarte simplu și anume că Beneș este stăpânit de 2 idei fixe: prima că Cehoslovacia este înfiptă ca un cui în Germania și are o teamă permanentă de nemți, dela cari a avut atâta de suferit; a doua că este slav și crede nelimitat în ruși. Dar până la urmă, va vedea cum se desfășoară această prietenie și încredere în ei.

Cuvintele acestea Maniu le-a spus în Mai [1947]. *La 17 iulie el a fost arestat.*

Peste 6 luni, în ianuarie 1948, Beneș n-a mai fost Președinte și «a murit» undeva în casa lui – iar ministrul de externe, fiul lui Mazaric, întemeietorul statului, a fost aruncat pe fereastră spunându-se că s-a sinucis.

Să termin în câteva rânduri, tot cu H.P.Gr.

În noiembrie 1947 a venit singur – fără soție – la București la nunta unui nepot al lui Petrică Grigorescu[18]*. Și chiar în ziua nunții Tătărescu a fost demis dela externe, venind Ana Pauker.*

Horică s-a dus în audiență și a obținut permisia să plece spre a-și aduce lucurile. Avionul cu care a plecat s-a izbit de un munte din Tatra. Toți au murit afară de el și o soră de caritate. A fost grav rănit la șira spinării și a plecat să se îngrijească în Franța. Cu ce bani?

Apoi a trecut oceanul în Argentina, pe urmă s-a întors la Paris, unde a murit de cancer.”

---

[17] *Aurel Leucuția* (1894-1964) – studii liceale la Budapesta, doctor în drept la Universitatea din Cluj. Secretar al Consiliului Național Român din Transilvania, vicepreședinte al organizației Partidului Național Țărănesc din Timiș. Deputat (1928-1930, 1932-1933), ministru al Economiei Naționale (1944-1945).A făcut pușcărie în timpul regimului comunist.
Cf. http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Aurel_Leucu%C5%A3ia.

[18] Petrică Grigorescu – tatăl lui Horia Grigorescu.

TURNEUL CINEMATOGRAFIC DIN CURTEA DE ARGEȘ, ORGANIZAT ÎN IUNIE 1926, CU PRILEJUL ZILEI EROILOR

Elena ZÎRNĂ*

THE CINEMATOGRAPHIC TOUR OF CURTEA DE ARGEȘ, FROM JUNE 1926, ON THE OCCASION OF THE HEROES'DAY

Abstract

In the first decades of the XXth century, the cinema has been applied in the Army like a: moral, patriotic and military training ways of education. After the foundation of the Photo-Cinematographic Service of the Army (1916) and after the majority of Great Units were supplied with cinema technology, it was projected historical movies, for propaganda and military training in all arrays in the country. In this present article we want to present the cinematographic tour which was made through the 7th Corps Army, in 1926, on the journey: Timișoara, Oravița, Reșița, Lugoj, Caransebeș, Orșova, Turnu-Severin, Tg. Jiu, Ișalnița and Curtea de Argeș. There were projected historical movies: „The Unknown Warrior" and „The Coronation".

Cuvinte cheie: *Serviciului Foto-Cinematografic al armatei, Curtea de Argeș, 1926, Ziua eroilor, filme istorice, „Eroul Necunoscut", „Încoronarea", Corpul 7 armată.*

Keywords: *The Photo-Cinematographic Service of the Army, Curtea de Argeș, 1926, Heroes' Day, historical movies, „The Unknown Warrior", „The Coronation", the 7th Corps Army.*

Prima conflagrație mondială a fost, fără îndoială, un război de coaliție, în care relațiile de comandament între armatele beligerante au căpătat o importanță deosebită.

Atât pe plan universal, cât și național, experiența dobândită în campanie avea să îmbogățească practia militară cu noi concluzii și învățăminte.

Pe plan național, armata română a ieșit din Marele Război cu o anumită viziune asupra organizării, înzestrării, instruirii și educării trupelor. Toate acestea au căpătat o valoare teoretică și practică deosebite în pregătirea și desfășurarea viitoarei campanii din 1941-1945[1].

Adevărul istoric conform căruia „*superioritatea efectivelor asigură în mod netăgăduit izbânda într-o campanie*"[2] nu a fost totdeauna valabil. Totuși „*istoria războaielor probează că cea mai mare parte din bătălii n-au fost câștigate prin număr, ci prin superioritatea datorită solidei organizări, bunei conduceri, instrucției și, mai ales, puterii morale*. [...] *Nu se poate concepe și realiza o armată în adevăratul sens al*

* Expert arhivist, Depozitul central de arhivă, Pitești; e-mail: elenamiha19@yahoo.com.

[1] ****România în anii primului război*, vol. I, Editura Militară, București, 1987, p. 577-578.

[2] General Culcer, *Note și cugetări asupra campaniei 1916*, Iași, p. 63.

cuvântului, bine instruită, organizată și cu un puternic moral, dacă națiunea nu posedă în întregul ei, tot ce-i trebuie pentru a alcătui o asemenea armată"[3].

Leon Popescu, omul care a pus bazele cinematografiei românești

La scurtă vreme după terminarea Marelui Război, armata română avea să fie reorganizată și înzestrată, ținând cont de experiența de pe câmpul de luptă. Refacerea postbelică a României a necesitat mari eforturi și o perioadă îndelungată de timp[4]. Înzestrarea cu material de război fabricat în țară sau comandat din străinătate, în vederea reorganizării armatei și instruirii militarilor, a fost principala provocare a autorităților decidente[5].

O altă provocare, spunem noi, la fel de importantă, a fost imortalizarea actualității imediate a armatei române de pe front, precum și a celei de după război și aducerea în vizorul populației, dornică de a primi vești nedenaturate despre o actualitate cum nu se mai văzuse. Vorbim aici despre pionieratul unei specialități fără istoric în anii

---

[3] *Ibidem*.

[4] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 93-100.

[5] Vezi aici un document important, datat decembrie 1932, publicat în volumul [***]*Înzestrarea armatei române în perioada interbelică. Documente, vol.II (1931-1935)*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2008, p. 192-198, care face o trecere în revistă a situației materialelor de război comandate de Ministerul Apărării Naționale în perioada 1921-1932; documentul conține o situație a materialelor de înzestrare comandate de statul român la diferite întreprinderi din țară și străinătate, cu comenzile și contractele pe care le-au primit, cu evidența a ceea ce s-a livrat sau urmează a se livra și a ceea ce s-a plătit sau urmează a se achita.

aceia, anume relizarea *reportajelor de actualități* prin imortalizarea faptelor pe peliculă cinematografică.

La începutul secolului al XX-lea, aparatul foto şi tehnica fotografică nu mai erau apanajul exclusiv al unor specialiști, așa cum fusese în secolul al XIX-lea. Acestea erau la îndemâna celor care aveau un aparat foto și care doreau să imortalizeze o figură sau o scenă cu care nu se mai întâlneau vreodată[6].

Anii de pionierat ai cinematografiei românești au început cu primul lung-metraj de ficțiune realizat în 1912, filmul *Independența României*, realizat de Grigore Brezeanu și Leon Popescu[7]. Închinat vitejiei și spiritului de sacrificiu al soldaților români în eroicul război de la 1877, filmul a avut o dublă rezonanță. Pe de o parte aducea pe ecrane un conflict încă proaspăt pentru generația adultă, iar pe de alta pentru că apărea tocmai în ajunul izbucnirii Războiului cel Mare[8].

Ecourile despre *imaginile mișcătoare* în presa vremii nu au întârziat să apară. În 1913, în ziarul românesc „Viitorul", un cronicar anonim își începea articolul *Războiul și arta cinematografică* cu următoarea afirmație: „valoarea cinematografului am înțeles-o în toată a ei integritate acum, când scenele emoționante de luptă se înșiruiesc pe ecran pentru a face ca inimile noastre să palpite"[9].

Ecourile cu privire la importanța cinematografului s-au auzit din ce în ce mai mult, atât în mass-media, cât și în afara acestei instituții.

Factorii decizionali ai armatei române nu au putut rămâne indiferenţi. Așa se face că, cinematograful a fost preluat în armată ca mijloc de educaţie morală, patriotică, de instrucţie militară și nu în ultimul rând, ca un factor propagandistic.

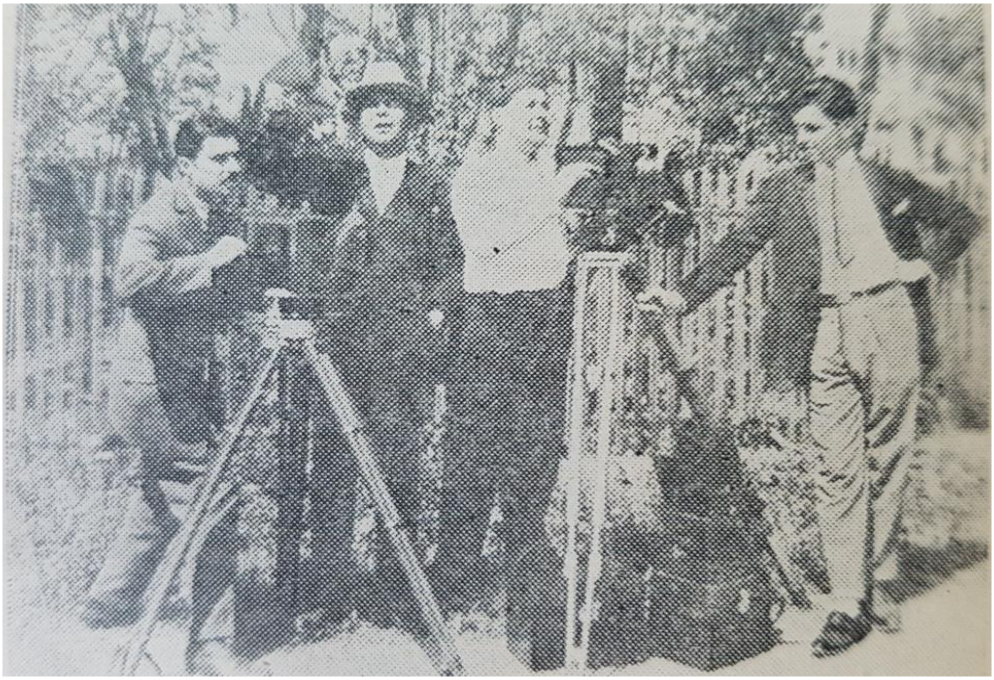
Încă de la începutul Primului Război Mondial s-a simţit nevoia înfiinţării unei instituţii specializate care să se ocupe cu înregistrarea filmelor şi distribuirea lor către populaţie, atât militară, cât şi civilă, căci, nu-i aşa, oamenii aveau nevoie să cunoască şi să fie informați.

Spre a veni în întâmpinarea nevoilor documentare ale armatei aflate în campanie, la 29 noiembrie 1916, la Iaşi, a fost constituit Serviciul Fotografic al Armatei Române, prin unirea într-un singur organism a secţiilor fotografice de la Batalionul de Specialităţi şi a fost ataşat Biroului de Informaţii al Marelui Cartier General[10].

Această instituție nou înființată a avut drept scop trimiterea pe front a operatorilor care fotografiau, atât în zonele operative, cât și în spatele frontului. Vederile luate de aceștia trebuiau să fie interesante din mai multe puncte de vedere: al propagandei prin imagini în țările aliate și neutre, al istoriei și artei și nu în ultimul rând, al documentării militare pentru constituirea arhivei Serviciului Fotografic al Armatei Române[11].

---

[6]Adrian-Silvan Ionescu, *Războiul cel Mare: fotografia pe frontul românesc:1916-1919*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2014, p. 19.
[7] Manuela Gheorghiu, *Filmul și armele*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 220.
[8] *Ibidem*, p. 222.
[9] *Ibidem*, p. 53.
[10] Depozitul Central de Arhivă, Pitești (în continuare Dp.C.A.), fond *M.St.M.-Secția 2 Informații*, dosar 472, f . 286-287.
[11] Adrian-Silvan Ionescu, *op.cit*., p. 26.

Aurel Petrescu, Nicolae Barbelian, Eftimie Vasilescu, Ion Cosma

Cu o aparatură din stadiul artizanal al evoluției cinematografului, ei au lucrat pe platouri de filmare, i-au însoțit pe soldați în arșiță, în noroi și în zăpadă, au arătat lupte aeriene, terestre și navale, au experimentat filmări îndrăznețe și au recurs la reconstituiri vizând când viața cotidiană din țările beligerante, când evenimentele de pe diferite fronturi. Acestea constituiau un *tot* ce putea emoționa, informa, atesta, influența, fiind adus pe peliculă – și ea crudă pe atunci[12].

Serviciul fotografic cuprindea următoarele secțiuni: luarea vederilor, developarea și înregistrarea clișeelor, tirajul copiilor, arhivarea lor și secțiunea cinematografică. Aceasta din urmă era o noutate în cadrul specialităților militare, ai cărei operatori trebuiau să urmeze aceleași reguli ca și fotografii[13].

A avut o intensă activitate de-a lungul războiului, mărturie fiind realizările fotografice păstrate în fototeci de muzee și biblioteci, dar și cele ale cineaștilor, mai spectaculoase și cu un efect rapid asupra publicului, prin rularea peliculelor atât în mediul cazon, cât și în acela civil[14].

Cinematografiștii militari și-au dat seama imediat că n-au de făcut simple înregistrări ale unor realități existente, ci au de propus publicului din sălile de cinema (săli improvizate în acea vreme) realități particulare obținute din întrepătrunderea dintre

[12] Adrian Leonte, *Punctul de vedere în cinematograful Marelui Război*, în Revista „Viața Militară", nr. 4 (56) /2017, p. 34-37.
[13] Dp.C.A., fond *M.St.M.-Secția 2 Informații*, dosar 472, f . 286-287.
[14] Adrian-Silvan Ionescu, *op.cit.*, p. 27-28.

imagine și selecția editorială. Ei au găsit de fiecare dată soluții care să confere filmului un grad înalt de credibilitate și o coerență care să-l ajute să treacă ecranul.

Exemplificăm prin câteva titluri de filme documentare, care nu erau nimic altceva decât reportaje de lungă sau scurtă durată, realizate de cineaștii români, atât în atmosfera fierbinte a războiului, cât și după război.

Chiar în primele luni de război, apărea pe ecrane *România veghează, sau ce face armata română în munți*, un documentar în trei acte, iar la sfârșitul anului 1916 era programat să se realizeze filmul *Marele război pentru libertatea neamului românesc*[15].

Un an mai târziu, în 1917, a fost prezentat, la Iași, filmul *Frontul românesc*[16], un documentar extrem de sugestiv, realizat în două părți, al cărui autor principal a fost tânărul cinematografist Constantin Ivanovici, deopotrivă operator, monteur, ba chiar și proiecționist[17].

Reportajul *Iarna pe front*[18], apărut tot în 1917, realizat tot de Constantin Ivanovici, alături de multe alte reportaje și filme de scurt metraj, stau mărturie că operele fotografilor și cineaștilor români, realizate în campania 1916-1918, au fost dintre cele mai reușite. Ele au folosit la ilustrarea multor studii şi articole referitoare la Marele Război.

Primele luni de război (august-septembrie 1916)

Primul Război Mondial avea să certifice valorile documentară, istorică și educativă ale filmului, astfel că după încheierea păcii și odată cu așezarea vremurilor pe

[15] Manuela Gheorghiu, *op.cit.*, p. 225-226.
[16] *Ibidem*.
[17] Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897-2017)*, Editura Europress, București, 2017.
[18] Adrian Leonte, *op.cit.*, p. 36.

un făgaș normal, activitatea cinematografică în armată a cunoscut o dezvoltare pe măsura importanței.

Demersurile publicistice, precum și interesul din ce în ce mai mare al unităților militare față de acest nou mijloc educativ, istoric, de instrucție și propagandă militară au dus la sensibilizarea comandanților, la sporirea receptivității lor față de film.

Așa se face că, după război, Serviciului Fotografic al armatei a căpătat o importanță și mai mare. La 14 februarie 1919, Serviciul Foto-Cinematografic al armatei a fost desemnat prima dată cu acest titlu compus, când a trecut din subordinea Marelui Cartier General în subordinea Regimentului de Transmisiuni din Direcția IV Geniu[19], unitate care dispunea de aparatura necesară înregistrării, prelucrării şi difuzării filmelor cinematografice în cazărmi.

Serviciul Foto-cinematografic al armatei a funcţionat ca un studio foto-cinematografic şi şi-a desfăşurat activitatea pe baza Decretului Lege nr. 1596, publicat în Monitorul Oficial nr. 7 din 31 iulie 1919[20].

Nevoia de informare și lărgirea orizontului soldatului român, au dus la realizarea unor filme de actualități și reportaje istorice, care au evocat eroismul și spiritul de sacrificiu al militarilor ce s-au jertfit pe câmpul de luptă. Fără sacrificiul acestora, obiectivul major, anume Unirea din 1918, nu ar fi fost îndeplinit. Pentru ca mai apoi, în 1921, să aibă loc unirea tuturor românilor, după veacuri de dezbinare, sub un singur sceptru, cel al lui Ferdinand, idee materializată în 1922, prin evenimentul de la Alba-Iulia, încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, primii regi ai României Mari.

În ianuarie 1921 s-au realizat *Războiul nostru*, un montaj de actualități, în patru serii și *Evocațiuni eroice*, tot un film de actualități, care înfățișa jertfa voluntarei Ecaterina Teodoroiu[21].

În 1922 s-a realizat filmul *Încoronarea*[22], un film cu un puternic impact emoțional la public. Acesta prezintă imagini din timpul încoronării de la Alba Iulia, când s-a înfăptuit practic România Mare.

Întru recunoștința față de militarii care au murit pentru idealul Unirii, în 1923, s-a ridicat un Monument al Eroului Necunoscut și s-a realizat filmul *Eroul necunoscut,* care prezintă imagini și informații despre Mormântul Eroului Necunoscut[23].

Câțiva ani mai târziu, în 1925, Serviciul Foto-Cinematografic al armatei a realizat filmul *Datorie și sacrificiu*[24], un film etalon pentru cinematografia militară românească, realizat de Ion Șahighian după scenariul scris de căpitanul Alexandru Dumitrescu[25], filmat de operatorul șef Nicolaie Barbelian[26]. Acesta a fost conceput pentru educația patriotică a tinerilor, dar și a soldaților români, prin evidențierea

---

[19] Adrian-Silvan Ionescu, *op.cit.*, p. 30.
[20] Dp.C.A., fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 751, f. 200 şi *Monitorul Oficial* nr. 7 din 31 iulie 1919, p. 57.
[21] Manuela Gheorghiu, *op.cit.*, p. 226.
[22] Film disponibil pe canalele on-line.
[23] Vezi, pe larg, Valeria Bălescu, *Eroul Necunoscut. Istorie trecută și recentă*, Editura Militară, București, 2005.
[24] Manuela Gheorghiu, *op.cit.*, p. 226.
[25] Dp.C.A., fond *D.C.I./Memorii Bătrâni*, dosar 4699.
[26] Idem, fond *D.C.I./Caziere*, dosar 1039.

eroismului și spiritului de sacrificiu pentru patrie din Războiului pentru Întregirea Neamului.

În 1926, pe ecrane a apărut filmul *Vitejii neamului,* film care evoca eroii martiri ai perioadei 1916-1918, dorind a fi un omagiu adus jertfei ostașilor noștri[27].

Toate aceste reportaje cinematografice realizate în perioada Primului Război Mondial, dar mai ales după marea conflagrație, nu fac altceva decât să sublinieze efortul considerabil și acțiunile întreprinse de autoritățile militare cu privire la documentarea și educarea militarilor, pe de-o parte, iar pe de alta, cinstirea memoriei eroilor, a acelora care au pierit pe câmpul de luptă, conștienți că se jertfesc pentru o cauză dreaptă.

Pentru aducerea unui omagiu militarilor sacrificați în Marele Război, în anul 1926, factorii decizionali ai Ministerului de Război au hotărât organizarea unui turneu cinematografic în țară, prin care filmele istorice de propagandă au fost „vizionate” în cazărmi. Căci, nu-i așa, ce putea rămâne mai bine impregnat pe retină sau ce putea fi mai grăitor decât niște *imagini mișcătoare*[28], care aveau să impresioneze publicul acelor vremuri.

În acest sens, Marele Stat Major a emis ordinul nr. 1100 din 1 mai 1926, conform căruia au fost difuzate în unitățile militare din țară filme istorice, de propagandă, care au evidențiat curajul și spiritul de sacrificiu al eroilor neamului. Aceste filme au ajuns în cazărmi cu ajutorul posturilor mobile de cinematografiere ale Serviciului Foto-Cinematografic al armatei române[29]. A fost desemnat un număr de specialiști (ofițeri, subofițeri, militari reangajați și civili), care au mers în toate unitățile militare din țară, folosind tehnica din dotare. Au proiectat filmele în ”sălile de cinema” și, de fiecare dată, au oferit explicațiile necesare înțelegerii acestora. Drept sală de proiecţie sau ”de cinema” s-a folosit fie un local mai mare al cazărmii, acolo unde el exista, fie localul unei şcoli sau al unui cămin cultural. De multe ori s-a întâmplat ca, alături de militari, să participe și civili, pentru care rularea unui film reprezenta o modalitate de recreere sau distracție.

Imagini din filmul „Eroul necunoscut”

[27] Manuela Gheorghiu, *op.cit.*, p. 227-228.
[28] Silviu Șerban, *Limbajul cinematografic în era filmului mut*, Editura PAIDEIA, 2016, p. 13-16.
[29] Elena Zîrnă, *Aspecte privind cinematografia militară în deceniul III al secolului al XX-lea*, în colecția de studii a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” intitulată Centenar Marea Unire. 1918-2018. 95 de ani de la înființarea Muzeului Militar Național. 1923-2018, coordonator cercetător științific III dr.Ion Rîșnoveanu, Editura SITECH, Craiova, 2019, p. 341-347.

Filmele rulate în cazărmile din țară au avut un mare impact la public, difuzarea lor reușind să păstreze vie memoria celor dispăruți.

Au fost proiectate filmele istorice, cu caracter propagandistic, din arhiva Serviciului Foto-Cinematografic al armatei, sugestiv intitulate: ”*Eroul necunoscut*” și ”*Încoronarea*”[30].

Imagini din filmul „Încoronarea”

În cele ce urmează, prezentăm pe scurt, activitatea postului mobil de cinematografiere al Corpului 7 Armată, care-și desfășura activitatea în zona de sud-vest a țării. În perioada 1-30 iunie 1926, a efectuat un turneu cinematografic, având următorul itinerariu: Timișoara, Oravița, Reșița, Lugoj, Caransebeș, Orșova, Turnu-Severin, Tg. Jiu, Ișalnița și, în cele din urmă, Curtea de Argeș. Nu întâmplător a fost aleasă ca ultimă destinație Curtea de Argeș. Acest oraș a reprezentat capitala simbolică a regalității în România, necropola familiei regale. Filmele difuzate în aceste garnizoane au fost cele amintite mai sus. Ele prezintă omagiul adus eroilor neamului, care au înfăptuit România Mare. Rularea acestora s-a desfășurat conform unui program bine stabilit, pe care-l vom supune atenţiei dumneavoastră în cele ce urmează[31].

În fiecare dintre localitățile enumerate s-a amenajat o sală în care au fost difuzate cele două filme. Aceasta trebuia să fie destul de mare, astfel încât să cuprindă aproximativ 200 de militari. De asemenea, s-a impus ca sala să fie iluminată electric și să aibă ferestrele acoperite, tocmai pentru a crea condiții optime rulării și vizionării filmelor. Echipa de specialiști care a manipulat aparatele cinematografice a fost compusă dintr-un ofițer coordonator, un militar reangajat și doi militari cu grade inferioare. Pentru întreaga echipă de operatori autoritățile locale au asigurat cazarea, transportul și diurna, pe întreaga perioadă a desfășurării turneului. Acolo unde sala de reprezentații a fost neîncăpătoare, militarii au fost organizați pe serii și împărțiți pe zile, astfel încât toți să poată viziona cele două filme cu carter istoric și patriotic[32].

Prima reprezentație cinematografică a avut loc în Timișoara, în perioada 1-6 iunie 1926. La vizionarea celor două filme au luat parte militarii din următoarele unități:

---

[30] Filme disponibile pe canalele on-line.
[31] Dp.C.A., fond *Garnizoana Curtea de Argeş*, dosar 13, f. 151.
[32] *Ibidem*, f. 150.

Regimentul 5 Vânători, Regimentul 38 Obuziere, Regimentul 10 Roșiori, Regimentul 9 Jandarmi și Școala de Specialități Militare de Artilerie.

A doua reprezentație s-a desfășurat la Oravița, în ziua de 8 iunie 1926 și au luat parte militarii Regimentului 94 Infanterie.

În ziua următoare, 9 iunie, filmele au rulat în garnizoana Reșița, în fața militarilor din Batalionul 94 Infanterie.

În zilele de 10 și 11 iunie, postul mobil a ajuns în Lugoj și a difuzat filmele în fața militarilor din: Regimentul 17 Infanterie, Regimentul 42 Obuziere, Batalionul de Jandarmi Lugoj, Divizia 13 Călărași și Cercul de Recrutare Lugoj.

La 12 iunie a avut loc reprezentația cinematografică în garnizoana Caransebeș și participanți au fost militarii Regimentului 96 Infanterie și cei ai Cercului de Recrutare Caransebeș.

În Orșova, la 13 iunie 1926, a fost rândul jandarmilor Batalionului de Jandarmi din localitate să ia parte la reprezentații.

În perioada 14-16 iunie, postul mobil de cinematografiere a ajuns în Turnu Severin. La difuzarea celor două filme istorice au participat militarii Regimentelor 95 Infanterie și 37 Artilerie, precum și angajații Cercului de Recrutare din Turnu Severin.

În 18 iunie, în garnizoana Tg.Jiu, au participat la vizionare militarii din Regimentul 18 Infanterie, Regimentul 7 Artilerie Grea și Cercul de Recrutare Tg.Jiu[33].

În ziua de 22 iunie 1926, postul mobil de cinematografiere al Corpului 7 Armată a ajuns în garnizoana Curtea de Argeș, necropola familiei regale a României. Și aici, au fost difuzate cele două filme, „*Eroul necunoscut*” și „*Încoronarea*”, în fața militarilor din Regimentul 1 Obuziere Munte[34].

Pentru proiecţie a fost nevoie de o locație generoasă, în care să încapă atât aparatele, cât și un număr mare de militari. Cum aceasta nu exista în localitate, Seminarul Teologic ,,Neagoe Vodă” din Curtea de Argeş a informat conducerea garnizoanei, încă din 8 iunie 1926, că „pune la dispoziţie” sala mare de cursuri a seminarului, pentru ziua în care avea să se desfăşoare reprezentaţia cinematografică[35].

Însă, din cauza faptului că nici această sală a Institutului Teologic ,,Neagoe Vodă” nu avea dimensiunile necesare, s-a hotărât ca, la reprezentație să participe doar soldaţii Regimentului 1 Obuziere Munte din Curtea de Argeş. O „ședință” cinematografică a durat două ore. Odată cu rularea filmelor, locotenentul Grecea, comandantul postului mobil de cinematografiere, a oferit explicațiile istorice necesare pentru înțelegerea scenelor prezentate[36].

Organizarea acestui turneu cinematografic a subliniat încă o dată datoria morală pe care autoritățile române au avut-o și o au în continuare față de înaintașii noștri, eroi ai neamului, de la care am moştenit o țară liberă, unită, independentă și suverană. Vitejia, perseverența și mai ales credința ostașilor români în dreptatea cauzei naționale au făcut posibilă învingerea obstacolelor și adversităților de tot felul și obținerea integrității și unității naționale.

Eroii de război nu au fost uitați, dovadă că și azi le aducem un pios omagiu.

---

[33] *Ibidem*, f. 151.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*, f. 149.
[36] *Ibidem*.

Încheiem prin cuvintele savantului Nicolae Iorga: „*Pentru eroi nu avem recompense. Nu numai că eroismul nu se poate porunci, dar e cu neputință să-l răsplătești*”.

VIZITA REGINEI MARIA ÎN SPANIA (26 MARTIE – 2 MAI 1929)

Sorin CRISTESCU*

VISIT IN SPAIN OF QUEEN MARIE OF ROMANIA (26 MARCH – 2 MAY 1929)

Abstract
În martie-mai 1929, regina Maria, însoțită de fiica ei, prințesa Ileana, a făcut o vizită în Spania. Dacă inițial exista speranța unei alianțe conjugale între cele două familii regale, în fața situației existente, regina a renunțat rapid la acest proiect. Notele ei se vor concentra asupra realizărilor artistice și culturale ale unei țări de care a fost profund atrasă.

Cuvinte cheie: *relații dinastice, alianță matrimonială, descrieri de monumente istorice și peisaje.*
Key words: *dynastical relations, matrimonial alliance, descriptions of historical monuments and landscapes.*

Dorința de a vedea publicate în continuare volumele de însemnări zilnice ale Reginei Maria, oprite în 2013 la anul 1928, ne-a făcut să trecem la analiza textului din anul 1929. În acest context considerăm oportună publicarea unui prim fragment din însemnările reginei, cel referitor la vizita pe care a făcut-o în Spania, împreună cu fiica ei, principesa Ileana, în perioada 26 martie - 2 mai 1929. Textul acestor însemnări se află la Arhivele Naționale în dosarul III/169, filele 135 – 167 și dosarul III/170 filele 1-120. Din motive legate de limitările de spațiu tipografic publicăm aici textul original al perioadei 26 martie – 13 aprilie 1929 urmând ca în numărul următor să apară perioada 14 aprilie – 2 mai 1929.

Nu era prima oară când regina vizita Spania. Prima vizită avusese loc pe vremea când era Maria era principesa moștenitoare, în mai 1913, și o găsim consemnată în însemnările celei care o însoțise atunci, Annei Kretzulescu-Lahovary[1]. Acum însă vizita avea o conotație specială în condițiile în care regina venise împreună cu fiica ei, principesa Ileana[2], așa că o posibilă alianță matrimonială între cele două case regale nu era exclusă. Ar mai fi de menționat faptul că în drumul ei spre Spania, regina trece prin

* Dr., Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară – București.

[1] Anna Kretzulescu-Lahovary, *Nebiruita flacără a vieții. Amintiri 1867 – 1952*, ediție îngrijită de Alina Pavelescu, Editura Humanitas, București, 2018, pp. 267 – 283.

[2] Principesa Ileana a României, cunoscută în ultimii ani ai vieții ca Maica Alexandra (5 ianuarie 1909 – 21 ianuarie 1991), cea mai mică dintre fiicele regelui Ferdinand I și a reginei Maria a României. Ileana se va căsători la Sinaia la 26 iulie 1931, cu arhiducele Anton de Habsburg. Cei doi vor avea șase copii. La 29 mai 1954, Ileana și Anton au divorțat iar Ileana s-a recăsătorit la Newton, Massachusetts, la 20 iunie 1954, cu Dr. Stefan Issarescu (1906 – 2002). În 1961, Ileana s-a călugărit la mânăstirea ortodoxă din Bussy-en-Othe, din Franța, iar cel de-al doilea divorț s-a pronunțat în 1965. Ileana, devenită maica Alexandra, a fondat în 1967, în Ellwood City, Pennsylvania, prima mânăstire ortodoxă de limbă engleză din America de Nord, the *Orthodox Monastery of the Transfiguration.*

Franța unde se va vedea cu sora ei, Victoria-Melita, ”Ducky” și cu fiul ei, Carol, autoexilat acolo încă de la finele lui 1925.

Reîntâlnirea cu membrii familiei regale spaniole îi prilejuiește reginei o descriere reținută a acestora, a problemelor lor de sănătate și afective care pun de la bun început acest eventual proiect sub semnul imposibilității. La 27 martie 1929 regina consemnează că:

„Alfonso[3] m-a dus cu mașina la Palat, Ena a luat-o pe Ileana. Fiicele Enei sunt fermecătoare, nu cu adevărat frumoase, dar atât de drăguțe, proaspete și naturale și extrem de prietenoase. Cel de-al doilea fiu al lor, cel surdo-mut este extrem de înalt și brunet. Fiul cel mare este foarte delicat din cauza acelei boli oribile aceeași de care a suferit și Țareviciul[4] trăiește singur la castelul Pardo[5]. Ceilalți doi fii mai tineri au venit în timp ce ne aflam la micul dejun, unul este înalt, celălat este încă un băiețel. Amândoi sunt blonzi.”

La 30 martie 1929, regina Spaniei îi povestește reginei Maria despre viața ei familială ”care este destul de tristă.” Cât despre regele Spaniei, Maria scrie că ”deși este un companion într-adevăr plăcut, amabil, amuzant și interesant... are ceva de despot în el și este foarte greu de trăit cu el. Are o plăcere de a o umili pe Ena, chiar și în plublic, într-un mod care îți face sângele să clocotească de indignare. Din fericire ea are tactul și inteligența de a râde de toate ca și cum ar el s-ar ține de șotii.”

La 10 aprilie 1929 regina ajunge la concluzia că în pofida bunăvoinței arătate de familia regală spaniolă, o alianță matrimonială este exclusă: ”Sunt oameni extraordinar de prietenoși, se uită la mine cu plăcere și un interes deosebit, sunt extrem de interesați de Ileana pe care o consideră o posiblă soție pentru prințul lor moștenitor, ceea ce o face și pe ea foarte curioasă. Se pare că toată lumea ar fi încântată dacă s-a ajunge la așa ceva, dar starea de sănătate a băiatului exclude orice ofertă. Baby mi-a spus și ea la fel și că venirea mea aici cu Ileana a dat speranțe mari la toată Spania.

Dar ar putea o fată să facă fața la o astfel de situație? Am văzut eu că ei sunt atrași unul de celălalt, dar cum ar putea o fată să fie măritată cu un soț invalid într-o astfel de poziție și cu un socru atât de imprevizibil, un om pe care toanele și capriciile îl pot împinge oricând în orice direcție; ar fi în stare, ca pe vremuri, să încerce să ia cu forța pe soția fiului său. Ena și Baby îl consideră pe Alfonso capabil de orice, și ele sunt două femei cu totul diferite una de cealaltă ca să spun așa.

---

[3] Alfonso al XIII-lea (17 mai 1886 la Madrid– 28 februarie 1941 la Roma), rege al Spaniei din 1886 până la proclamarea celei de-a Doua Republici, la 14 aprilie 1931. A devenit suveran din momentul nașterii deoarece tatăl său, regele Alfonso al XII-lea, a încetat din viață la 25 noiembrie 1885. Mama lui Alfonso, Maria Christina de Austria, a fost regent până când fiul ei a primit depline prerogative în momentul în care a împlinit vârsta de 16 ani în 1902. La 31 mai 1906 Alfonso s-a căsătorit cu Victoria Eugenie „Ena” of Battenberg (1887 – 1969). Au avut șapte copii: Alfonso, Prinț al Asturiilor (1907 –1938); Infantele Jaime, Duce de Segovia (1908–1975); Infanta Beatriz (1909 –2002), Infantele Fernando (a murit la naștere); Infanta María Cristina (1911 –1996); Infantele Juan, Conte de Barcelona (1913–1993) and Infantele Gonzalo (1914 –1934).

[4] Alexei Nicolaevici (1904 – 17 iulie 1918) a fost fiul țarului Nicolae al II-lea,. S-a născut cu hemofilie, pe care părinții săi au încercat să o trateze apelând în cele din urmă la metodele lui Grigori Efimovici Rasputin. Țareviciul a fost asasinat împreună cu familia sa la Ekaterinburg, la 17 iulie 1918.

[5] Palatul Regal El Pardo (*Palacio Real de El Pardo*) este o clădireistorică în Madrid, în districtul de azi Fuencarral-El Pardo. Este proprietatea statului spaniol și administrată de Agenția Patrimoniului Național, fiind casă de oaspeți a guvernului.

Eu nu i-am suflat nicio vorbă Ilenei că ar putea să devină regina Spaniei sau despre vreo cerere specială deoarece băiatul, în pofida infirmităților sale, este extraordinar de atractiv și simpatic de te apucă jalea."

Un alt aspect interesant al însemnărilor reginei se referă la detaliile cu care consemnează pe multe pagini farmecul artistic al clădirilor istorice spaniole și al peisajelor țării de care se simte profund atrasă, dar și oamenii cu care intră în contact, cel mai adesea nobili locali, și care se constituie într-o dovadă grăitoare a talentului descriptiv al reginei. Să-i dăm cuvântul:

[135] Tuesday March 26th 1929 In the train

A day of absolute rest. Alvaro[6] met us somewhere early in the morning and got into our *vagon*. It was so nice seeing him again, such a charming, good looking, well-mannered young fellow, a pleasure to be with. A good companion for Ileana[7] they had a pleasant day of it together.

As we went to south there was a lovely moment towards evening when we passed great orchards all in flowers especially masses of bright dark pink peach-trees which made my heart shout for joy, it was an [136] incredible joy to see trees in flower again. At Orléans there were a few hours stoppage and I profited to write several letters.

At 9 we arrived at [gap]. I run where alas we had to leave our own carriage as in Spain the rails are wider. They had sent us a good carriage but nothing like the comfort of our own. Antoine was there and several officials of all kinds. Baby[8] had sent me a telegram saying that our train would be driven by a Marquis of Saragossa[9] and that I should show him some amiability. I asked for him and he promptly appeared in a blue mechanist's overall and we said nice things to each other. Having been entirely ruined, it seems he has become engine driver and always drives the King or any honored guest.

After some fussing on Elise[10]'s part, we finally got to bed and I slept like a top.

[6] Alvaro (1910 – 1997) was the eldest son of Alfonso and Beatrice de Borbon y Orleans.

[7] Princess Ileana of Romania, also known as Mother Alexandra (5 January 1909 – 21 January 1991), was the youngest daughter of King Ferdinand I of Romania and his consort, Queen Marie of Romania. In Sinaia on 26 July 1931, Ileana married the Archduke Anton of Austria, Prince of Tuscany. This marriage was encouraged by Ileana's brother, King Carol II, who was jealous of Ileana's popularity in Romania and wanted to get her out of the country. On 29 May 1954, Ileana and Anton officially divorced and she married secondly in Newton, Massachusetts, on 20 June 1954, to Dr. Stefan Nikolas Issarescu (1906 – 2002). In 1961, Ileana entered the Orthodox Monastery of the Protection of the Mother of God, in Bussy-en-Othe, France. Her second marriage ended in divorce in 1965. On her tonsuring as a monastic, in 1967, Sister Ileana was given the name Mother Alexandra. She moved back to the United States and founded the *Orthodox Monastery of the Transfiguration* in Ellwood City, Pennsylvania, the first English language Orthodox monastery in North America.

[8] Beatrice (1884 – 1965) was the last child of Alfred and Maria of Edinburgh. On 15 July 1909, in Coburg, she married Alfonso "Ali" de Orleans y Borbón Infante of Spain, Duke of Galliera (1886 – 1975). The couple had three sons Alvaro (1910 – 1997), Alonso (1912 – 1936) killed in action during the Spanish Civil War, and Ataúlfo (1913 – 1974).

[9] José María Mencos y Rebolledo de Palafox (1876 - 1961) Duke of Zaragoza, was the engine driver of the Royal Family of Spain. On 15 April 1931 he drove the train of King Alfonso XIII who left Spain to live in exile.

[10] Elizabeth Lucy, Princess Bibesco (*née* Asquith; 26 February 1897 – 7 April 1945) was an English writer and socialite. She was the daughter of a British Prime Minister and the wife of a Romanian prince Antoine Bibesco. Active as a writer between 1921 and 1940, she drew on her experience in British high society in

Wednesday March 27th 1929 Madrid

Was up early and went to the salon-carriage so as to have the view from both sides. Alvaro was also there and we were given an early cup of coffee. The country before arriving at Madrid is curiously stony, most [137] of fields and fields of huge rock-like stones as though giants had pitched them about and let them fall just anywhere. A curious arid, austere landscape then come pine-forests and finally one has a good view of the Escorial[11] – a stern sad-looking building.

At 9 we arrived in Madrid, Ena[12], Alfonso[13] and different members of the family were there, also of course Baby and Ali and it was a great joy all meeting again. Of course, everybody in deep mourning.[14] Ena is looking superbly, tall and slim with her beautiful fair hair and healthy pink complexion indeed a handsome woman. Alfonso is getting older improves I think in looks. Ataulfo was also there, old Aunt Isabella[15] and Nando[16] and his wife.

Baby looks better than when I last saw her but always exceedingly over…

her work. A final posthumous collection of her stories, poems and aphorisms was published under the title *Haven* in 1951, with a preface by Elizabeth Bowen.

[11] El Escorial is a historical residence of the King of Spain, in the town of San Lorenzo de El Escorial, about 45 km northwest of the Spanish capital, Madrid. It is one of the Spanish royal sites and functions as a monastery, basilica, royal palace, pantheon, library, museum, university, school and hospital.

[12] Victoria Eugenie of Battenberg (Victoria Eugenie Julia Ena; 1887 - 1969) was Queen of Spain as the wife of King Alfonso XIII. A Hessian princess by birth, she was a member of the Battenberg family, a morganatic branch of the House of Hessen-Darmstadt. She was a relative of the British royal family as a granddaughter of Queen Victoria. She married King Alfonso XIII at the Royal Monastery of San Jerónimo in Madrid on 31 May 1906. Present at the ceremony were her widowed mother and brothers, as well as her cousins, the Prince and Princess of Wales. After the wedding ceremony, the royal procession was heading back to the Royal Palace when an assassination attempt was made on the King and Queen, when anarchist Mateu Morral threw a bomb from a balcony at the royal carriage. Victoria Eugenie's life was saved because, at the exact moment the bomb exploded, she turned her head in order to see St. Mary’s Church, which Alfonso was showing her. She escaped injury, although her dress was spotted with the blood of a guard who was riding beside the carriage. A large statue in front of the Royal Monastery of San Jeronimo commemorates the victims of the bombing of 31 May 1906.

[13] Alfonso XIII (17 May 1886 – 28 February 1941 in Rome), was King of Spain from 1886 until the proclamation of the Second Republic on 14 April 1931. He was a monarch from birth as his father, Alfonso XII, had died on 25 November 1885. Alfonso’s mother, Maria Christina of Austria, served as regent until he assumed full powers on his sixteenth birthday in 1902. On 31 May 1906 he married Victoria Eugenie “Ena” of Battenberg (1887 – 1969). They had seven children: Alfonso, Prince of Asturias (1907 – 1938); Infante Jaime, Duke of Segovia (1908 –1975); Infanta Beatriz (1909 –2002), Infante Fernando (stillborn); Infanta María Cristina (1911 –1996); Infante Juan, Count of Barcelona (1913–1993) and Infante Gonzalo (1914 –1934).

[14] For King’s mother Marie Christina who died on 6 February 1929.

[15] Isabella, Princess of Asturias (1851 – 1931) was the eldest daughter of Queen Isabella II of Spain (1833 – 1868) and her husband Francis, Duke of Cádiz. Her brother was King Alfonso XII (1857 – 1885) and she was given the title Princess of Asturias, which was reserved for the heir to the Spanish crown. She was married to Prince Gaetan, Count of Girgenti (a son of King Ferdinand II of the Two Sicilies), who committed suicide in 1871, just three years after their marriage on 13 May 1868. The couple has no children, and the princess never married again. She died on 22 April 1931, in Paris, in the first week of exile.

[16] Prince Ferdinand of Bavaria (1884 – 1958), born in Madrid and settled permanently in Spain in 1905, married first time in 1906 to Infanta Maria Teresa of Spain (1882 -1912) and second time in 1914 to María Luisa de Silva y Fernández de Henestrosa, Duchess of Talavera de la Reina (1880 – 1955).

Alfonso drove me to the Palace, Ena took Ileana. Ena's girls[17] are charming, not really pretty, but so nice, fresh and natural also exceedingly friendly. Her second boy[18] the deaf and dumb one is exceedingly tall and very dark. The eldest[19] who is very delicate because of that horrible illness, the same from which Tsarevich[20]suffered, lives by himself at the Pardo[21]. The other two younger sons[22] came in whilst we were at breakfast, one is [138] tall the other is almost still a little boy. Both are fair. Juan the fore-last is I believe the only one who is really well, a dreadful tragedy. The eldest boy quite charming, very fair, but alas for the moment quite lame, only appeared for tea. He seems exceedingly sympathetic. The deaf boy can only speak Spanish, nor can he read English from the lips and has a disconcerting way of staring at one and as one can say nothing to him this is rather embarrassing. He looks much more grown than Alfonsito the eldest who is exceedingly fair and almost painfully thin. His arms are like sticks. But they are all nice and exceedingly friendly.

After a good bath, Ena fetched us and we went to the Prado[23], the celebrated picture gallery which is beyond words magnificent. All the pictures has been re-hung and beautifully arranged. It was *une vraie volupté* to walk through that incredibly magnificent collection of Velasquez, Greco, Ribera, Rubens, Titian, Van Dykes, Rembrandt, Zurbaran, Goya. It is all the same the Velasquez that are, I think, the most irresistible. Such incredibly beautiful technique, such perfect taste, such strength. I

---

[17] Infanta Beatriz (1909 – 2002), married 1935 Alessandro Torlonia, 5th Prince di Civitella-Cesi, and infanta María Cristina (1911 – 1996), married on 10 June 1940, morganatic, to Conte Enrico Eugenio Marone-Cinzano.

[18] Infante Jaime of Spain, Duke of Segovia, Duke of Anjou (1908 – 1975) was the second son of King Alfonso XIII of Spain and his wife Princess Victoria Eugenie of Battenberg. Because he was deaf, as the result of a childhood operation, he renounced his rights to the Spanish throne for himself and his descendants on 21 June/23 June 1933. He was then granted the title "Duke of Segovia" by King Alfonso XIII. After his father's death in 1941, he proclaimed himself the senior legitimate male heir of the House of Capet, heir to the French throne, and head of the House of Bourbon.

[19] Alfonso, Prince of Asturias (1907 – 1938), was the eldest son of Alfonso XIII and his wife Victoria Eugenie of Battenberg, heir apparent to the throne of Spain from birth until he renounced his rights in 1933 in order to marry the Cuban commoner Eldemira Sampetro. He died at the age of 31 as a result of a car accident. Though appearing to have sustained minor injuries, his haemophilia, inherited by him from his great-grandmother Queen Victoria, led to fatal internal bleeding.

[20] Alexei Nicolaevich (1904 – 17 July 1918) was the son of Tsar Nicolas II, was also the last Tsarevich and heir apparent of Russian Empire. He was born with haemophilia, which his parents tried treating with the methods of faith healer Grigori Rasputin. Executed with his family on 17 July 1918 in Yekaterinburg.

[21] The Royal Palace of El Pardo (*Palacio Real de El Pardo*) is a historic building in Madrid, in the present-day district of Fuencarral-El Pardo. It is owned by the Spanish state and administered by the *Patrimonio Nacional* agency. It serves as the state guest house of the Spanish Government.

[22] Infante Juan, Count of Barcelona (1913 – 1993), was father of the future King of Spain Juan Carlos I (born 1938, reigned 1975 - 2014), and Infante Gonzalo (1914 – 1934), also a hemophiliac, died in a car accident in Austria.

[23] Museo Nacional del Prado, is the main Spanish national art museum, located in central Madrid. It is widely considered to have one of the world's finest collections of European art, dating from the 12th century to the early 20th century, based on the former Spanish Royal Collection, and the single best collection of Spanish art. Founded as a museum of paintings and sculpture in 1819, it also contains important collections of other types of works.

again, like last time[24] could not take to the Goya. There is something [139] devilish about them, a perverseness which peeps out even of the most pleasing. Certainly, the most pleasing is the well-known naked lady on the sofa, the so called Maja[25] and which is supposed to be the Duchess of Alba with whom the painter was on too good terms.

Lunch with household. Alfonso was the most talkative and very interested in our politics etc. He is a very pleasant and eager talker.

Lately it seems he was profoundly broken down with grief over his Mother's death. This change of having guests seems to do him good.

After lunch ran about with Baby and Ena amongst the Antiquaries. Saw more tempting things in an hour than I have seen for years. But prices are big. Found an old primitive to which I lost my heart but am frightened at the price. There were also endless tempting tables, chairs, chests and no end of different kind of old carved figures and church things that gave me terrible envies.

Back for large family tea, then a rest and dinner at the late hour of 9 ½ to which the Bibescos were invited. Too much to relate!

[140] Thursday March 28th 1929 Madrid

A lovely day, awoke much refreshed and keen to finish my article. Worked hard as our energies were only to begin again at 11. When Alfonso took us to a large emplacement on the outskirts of the town where he wants to build a university town. It is the dream of his life to leave this to his country in remembrance of his reign. He took us to a house, once a hospital where there are all the plans and where his architects work. It certainly is a magnificent project and his has a superb piece of ground for it, but for the moment, although he has already collected a huge sum of money only the roads are begun. The rest is all *en état de projet*. But I loved his keenness and both Ileana and I were deeply interested in his grand dream.

He afterwards showed us over the stables. It is like a town in itself and they have the most fantastically huge harness room, with superb harness from several centuries, also perfectly magnificent old state carriages, no end of them, one more beautiful than the other. The horses have diminished in quantities, but he has some excellent polo ponies and no end of riding [141] horses for the whole family besides huge *carrossiers* for festive occasions.

Lunch with household and then a delightful afternoon driving all through the huge royal park which is an enormous piece of ground where there are the shootings and which includes the lovely old Pardo palace where the eldest son Alfoncito lives.

Being so delicate, Ena obtained that the boy should be allowed to set up on his own, father and son not getting on very well together. Alfonso of course suffers and is humiliated to see his sons afflicted with some physical disability and has because of this a feeling of resentment against Ena. In fact he almost hates his wife and humiliates her when he can. She has a hard life though outwardly everything looks so brilliant and that she swims in luxury and has every earthy honor and physical comfort and magnificence

[24] Princess Marie visited Spain in May 1913, see Anna Kretzulescu-Lahovary, *Nebiruita flacără a vieții. Amintiri 1867 – 1952*, ediție îngrijită de Alina Pavelescu, Editura Humanitas, București, 2018, pp. 267 – 283.

[25] In text is a gap.

which can be dreamed of and the finest jewels of any queen today. But beneath all that her life is miserable except that she dearly loves her children and is perhaps pour son Bonheur, a not over deep nature. But she is brave and charming and always good tempered and exceedingly amiable and decorative and deliciously [142] human and natural, an excellent companion, good friend and very easy to get on with.

Alfonso drove me in a wee Ford (new model place for two) and became most confidential, so confidential in fact that discretion forbids my writing down the things he told me. He seems to take pleasure in our company and expands which is a relief to everybody as it seems since the death of his mother he has been almost hypochondriac[26].

We drove for several hours getting out at two delightful little old country palaces, both with charming little old gardens where to my joy the irises, forsythias, daffodils and fruit trees were breaking into bloom. At the second place La Quinta, Alfoncito has begun a chicken and pig farm which much interests him.

Finally at 5 ½ we arrived at the palace of the Pardo where Alfoncito gave us an excellent tea and where we met Baby and Alvaro. Quite nearby there is an exquisite little house where the Kings had their "fun" a beautiful little place with two sweetest walled in garden. Here at Madrid, it is still rather early for gardens, but in Andalusia I believe [143] everything is much further advanced. From the Pardo we separated into two parties and Ileana and I drove to Baby's house which is charming but slightly dismantled as she is chronically wanting to sell it, besides she spends most of her time in San Lucar or at her little farm Castilicho, where we shall go on Sunday.

Back late, dinner and finally slipped off for bed at 11 ½, an hour when Ileana and I feel that we are becoming idiotic with sleepiness.

Friday March 29th 1929 Madrid

Good Friday.[27] Time to write and at 11 we went to an exceedingly interesting church ceremony. There are four great orders in Spain to which the *Grandes* belong, all four headed by the King himself: the St. Jago[28], the Knight Templers [gap] and on Good Friday they unite and wear their magnificent white mantles embroidered with their respective red crosses, emblem of each order. They march is a solemn procession into the church and have red damask suits all down the aisle up to the altar steps. On these they sit. The ceremony is long and solemn like a funeral [144] service and these "knights" have their special part in it. During the adoration of the Cross which is laid down on the Altar steps they march two in two kneeling down three times on their way to the cross which when reached they kiss, prostrating themselves before it. Then they are given large thick tapers and all the other lights are put on. There is another procession when they carry the Holy Chalice and Wafer. It is a really impressive ceremony at which we looked on behind an iron [illegible] from a separate chapel belonging to the nuns of

[26] In text: hipochonder.

[27] Good Friday is a Christian holiday commemorating the crucifixion of Jesus and his death at Calvary. It is observed during Holy Week as part of the Paschal Triduum on the Friday preceding Easter Sunday.

[28] The Order of Santiago is one of the four Spanish military orders, together with those of Calatrava, Alcántara, and Montesa, the last having a Templar background. Extinguished after the proclamation of the Second Republic in 1931 it was restored as a civil association with the kingship of Juan Carlos I with the character of a nobiliary, honorable, and religious organization that remains as such.

that convent church. The nuns belong to the order and wear the same superb white mantles and very curious pleated white linen coifs.

It was well worth seeing.

A wonderful sunny day. All carriage circulation is stopped and all the "Belles" of Madrid promenade in *mantillias* from church to church *soit-disant* to adore the Cross but in reality to show themselves off, and an attractive sight they are.

Back for lunch. Ena youngest son Juan and Carlos were present. Her four sons are: Alfonso (Alfoncito) Jaime pronounced Chaim, Juan and Carlos. The girls are called Beatrice and Christa. [145] After lunch we went to the chapel of the palace where the Adoration of the Cross goes on all day till three o'clock and heard some fine sacred music. The church was quite dark, the three crucifixes only lit up from the top. Most impressive.

After that Baby took us to the Escorial which I was pleased to see again. Giant, grim and magnificent it is indeed a stupendous monument well in keeping with the character of Philip II who built it. It is impressively plain of line, every detail austere. Here all the Kings are buried and we brought violets to the Queen Christa's grave or rather to the little underground chapel reserved for the Kings.

The whole underground of the Escorial is one great necropolis – miles of underground passages all in precious marble with rows of marble sarcophagi.

There are endless courts at the Escorial and small gardens exclusively planted with *bosc*.

Its position is fine, but continues the bleakness of the old building as it lies against curiously stony denuded hills. Below is a little house like all these great palaces have a little lovely refuge from [146] pomp and ceremony where the Kings used to take their pleasures – in gallant company.

Back home to a very late cup of tea slightly exhausted as the visiting of this giant monument is fatiguing.

Dinner and afterwards watched from the windows a strange procession of men dressed in peaked hoods[29] which entirely cover their faces and in long gowns ending in long trains. They hold lighted tapers in their hands and were like a vision from the time of the Inquisition.

Had rather a tired back owing to a sort of little lumbago. Get old Beer to put me a dozen *ventouses*.

Saturday March 30th 1929 Madrid

Did some writing in the morning, the whole day was the employed in driving to Avila[30] one of the most picturesque of old Spanish towns with a huge battlement walls all round it, quite a picture out of the middle ages with wonderful old churches. We

---

[29] A capirote is a pointed hat of conical form that is used in Spain. It is part of the uniform of some brotherhoods including the *Nazarenos* and *Fariseos* during Easter observances and reenactments in some areas during Holy Week in Spain and its former colonies.

[30] Ávila is a city located 100 km north-west to Madrid in the autonomous community of Castile and León. It lies on the right bank of the Adaja river. Located over 1,130 m above sea level, the city is the highest provincial capital in Spain. Distinctly known by its medieval walls, Ávila is sometimes called the *Town of Stones and Saints*, and it claims that it is one of the towns with the highest number of Romanesque and Gothic churches per capita in Spain.

lurched on the way, a real picnic, everybody very jolly. Ena and I drove together, languorously installed by ourselves in her big shut motor our legs upon the front seats so that we had sort of fatigue Ileana drove with Alfoncito and Christa Salms' daughter in an open motor, they enjoyed themselves tremendously and we called them the hilarious trio. The poor boy loves a good time, but his lameness hinders his taking part in any more strenuous amusements as he can neither stand nor walk, so he did not follow us into Avila but remained somewhere on the way, Ileana being passed on to his motor.

The Cathedral of Avila[31] is beyond words, beautiful and has a marvelous altar. In nearly all the Spanish cathedral the altar is screened off, marring the general view of the church but giving untold of possibilities for sculpture and decoration as the screened off part is generally richly carved in stone or could and the choir nearly always incredibly ornate and beautiful.

The color of the stone of the Avila Cathedral is magnificent and gives extraordinary charm and atmosphere. Of course it is full of beautiful side altar, wonderful old paintings and statuary. One never has enough eyes to see everything. We visited another beautiful church and then an exceedingly humble convent where the great Saint Therese[32] used to live. It was most impressive, only the Queen has the right to enter there and those in her Train. One arrives before a shut door, the Queen knocks and [148] slowly like a prison door – it opens and we saw the tiniest, poorest most wizened old nuns imaginable who led us about. An incredibly poor little convent, poor par *vœux d'humility*, with a humble cloister and still humbler garden with an old well and two huge cypress trees and everywhere violets and daffodils springing and few flowering fruit trees standing all white against the mouldy gray walls, infinitely poetical and infinite pathetic.

[31] The Cathedral of the Savior (Spanish: Catedral de Cristo Salvador) is a Catholic church in Ávila. It was planned as a cathedral-fortress, its apse being one of the turrets of the city walls. It is surrounded by a number of houses or palaces, the most important being: the Palace of the Evening, the Palace of the Infant King, and the Palace of Valderrábanos, which were responsible for the defense of the *Puerta de los Leales* (The Gate of the Loyal Ones) also known as *La Puerta del Peso de la Harina* (The Flour Road Gate). It is not known exactly when the construction of the cathedral began. Two theories exist. One states that Alvar García started its construction in 1091 inside the remains of a previous Romanesque Church of the Savior, which was left in ruins as a result of successive Muslim attacks, and that Alfonso VII of Castile raised the money necessary to build it. Other historians believe the Cathedral to be the work of the maestro Fruchel in the 12th century coinciding with the repopulation of Castille led by Raymond of Burgundy (c. 1070 – 1107).

[32] Teresa of Ávila, born Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada, also called Saint Teresa of Jesus (1515 – 1582), was a Spanish noblewoman who felt called to convent life in the Catholic Church. A Carmelite nun, prominent Spanish mystic, religious reformer, author, theologian of the contemplative life and of mental prayer, she earned the rare distinction of being declared a Doctor of the Church, but not until over four centuries after her death. Active during the Catholic Reformation, she reformed the Carmelite Orders of both women and men. The movement she initiated was later joined by the younger Spanish Carmelite friar and mystic, John of the Cross. It led eventually to the establishment of the Discalced Carmelites. A formal papal decree adopting the split from the old order was issued in 1580.

We visited another not very interesting church[33] where some miracle to do with St. Therese taken place and then the lovely church of St. Thomas[34]which is also a missionary school. There are to cloisters and the church is beautiful its principle monument being the tomb of infant Don Juan, a lovely monument in white marble which has taken a lovely yellowish patina. Really a magnificent work of art. All the monks crowded round delighted at our visit. Like in our country there is great joy and crowding when the Queen goes everywhere and Ena is most amiable and *leutseelig* and not at all stiff and awkward like some Queens. I feel that I shall never in these pages be able to describe properly all the treasures we see, descriptions are always difficult, besides there is never sufficient [148] time to write everything down as I have also letters. Luckily yesterday I put my last word to my article which makes me feeling freer an intense relief. I could find no peace till was done and I sent it to excellent Robert to Ope [?].

One pretty moment at St. Thomas was when we went up into the choir which overlooks the church and that all the monks began to chant. Ena and I sat opposite each other in the King and Queen's chair richly carved with a wonderful eagle with folded wings and a crown passed rounds its middle.

All my impression crowd in upon me as I write, I would like to write them all down but that is impossible.

A long drive home in the beautiful evening light, the sun setting behind us lighting everything up with a beautiful radiance. Avila lies in that exceedingly stony part one sees before arriving at Madrid by train. A curiously arid, almost fierce landscape not without its own charm.

Ena and I talked confidentially, she telling me her side of story, which is rather sad. But she stands it all bravely and is much like me in her way of making within her limitations the best out of life. Ileana is beamingly happy in the company of all the young ones. A great [149] friend immediately sprung between her and Alfoncito and we concluded that in spite of their sad physical hindrances they are about the nicest royal boys we have ever met. They are no royal cousins as nice, simply affectionate *accueillant* as this family. The girls are completely loveable and they show their affection and pleasure to have one with them in a way that can but warm one's heart. They are charmingly brought up and so natural, with a real impulse towards friendship. One and all are afraid of their father but adore their mother. They are however also very natural with their father and especially the girls are not at all cowed by his tyrannies.

Though such a really pleasant, amiable, amusing and interesting companion Alfonso has something of the despot within him and is very difficult to live with. He

---

[33] Church and Convent of St. **Theresa; the church was built on the house in which Teresa de Cepeda y Ahumada was born and is part of the Carmelite convent. Underground, the large vaulted burial crypt, which is currently used as the Museum of St Teresa, is the only example of its kind in Spanish religious architecture. The work was directed by the Carmelite architect Fray Alonso de San José and began in 1629. The building was opened on 15 October 1636.**

[34] Real Monasterio de Santo Tomás (Royal Monastery of St. Thomas) is a monastery of the Catholic Monarchs of Spain in Gothic style in Ávila. It was founded in 1482, as a Dominican convent to honour Saint Thomas Aquinas (Tomás de Aquino 1225 - 1274). It became the burial place of John, Prince of Asturias (1478 – 1497) the only son of Queen Isabella I of Castile and King Ferdinand II of Aragon who survived to adulthood.

has a way of liking to humiliate Ena even in public which makes one's blood boil with indignation. Happily, she has the tact and intelligence to laugh it off as though he were doing it to be funny.

Dinner all together with the household luckily I am allowed to slip off, because after the long and absorbing days, I am terribly sleepy and here Alfonso keeps them all up right into the night, even his daughters.

[151] Easter Sunday March 31th 1929 Madrid

A radiant day, telegrams from home, but none from Sitta[35] since I left which seems strange though I have given already several times signs of life. A touching little present and a marvelously poetical letter from faithful Zwiedy[36] entrusted to Elise. The most beautifully expressed devotion in sentimental and respectful German.

Ena gave me a lovely old Spanish chest on a little old table an enchanting object which delights me, Ileana gave me an adorable old jade frog. Kruger, with whom we have made the match loan sent a man all the way from Paris with marvelous orchids, and curiously the gardener who brought them is a young man who worked for many years with Janin[37] at Cotroceni!

The two girls came to breakfast with me at 9 and I gave them small presents. Ena gave Ileana a lovely old shawl.

This day was reserved for a visit to Baby at her beloved farm of Castiliaco. A luminous morning, Ena and I again drove together, Alfonso with Christa Salm, the young ones divided in different motor, but poor Alfoncito [152] could not join us today as the day was to be too strenuous. First of all it is about 2 ½ hours drive, then the place itself is rough country. But no wonder she loves it, it is quite the sort of place I would adore, *quite* the style we sisters enchant in. A plain white farm house, built round a huge square court, one side facing a little walled in garden out of which a small white washed stairs lead up to a small logia and into a large white room which Baby has arranged with perfect art, with all the things we love best, a huge white fireplace with overhanging hood, a huge old bed, lovely carved old Spanish tabled, chests, cupboards, old doors, old pottery, old embroideries. Quite perfect. Luckily the Easter presents I brought her fitted in absolutely, so I had guessed rightly.

Of course, Baby had explained to us that we would find nothing, but on the way, I told Ena, I would not believe that version till I had seen things with my own eyes, because with Baby one always has to find out for oneself what is *Wahrheit in Dichtung*[38]. Everything is delicious in Castiliaco. She is taking in the lofts by degree, has made excellent little white rooms for the boys or for guests, there are two good bathrooms, she has a dear little [153] dressing room and a splendid dining room with a

[35] Princess Helen of Greece and Denmark (2 May 1896 – 28 November 1982), married on 10 March 1921 at Bucharest the future King Carol II, was a Queen Mother of Romania during the reign of her son King Michael (1940–1947). She was noted for her humanitarian efforts to save Romanian Jews during World War II, which led to her being awarded with the honorary title of *Righteous Among the Nations* in 1993.

[36] Eugen Zwiedinek (1886 – 1956) was a Romanian officer later general, ADC of Queen Marie. During the Second World War he was a member in the Ion Antonescu's government.

[37] Jules Janin, the gardener of Queen Marie and former gardener of Tsar Nicholas II.

[38] In German: True in poetry.

huge fireplace, comfortable chains, old table, quaint chairs pottery, just as I would arrange it all myself, with just that little touch which makes her rooms Spanish whilst mine are Romanian. But my rustic Romanian *cadeaux* fit into her rooms as her Spanish ones do into mine. I felt in my own atmosphere and loved it deeply, understand all it means to her besides it is her very own, bought with her money and she runs the farm herself. One sees that she revels in it and being efficient she means to make it pay. She keeps cows, pigs, hens and has a large rabbit farm for the furs and rabbit wool which sells well.

Her dear little walled in garden was bright with magnificent violet and blue hyacinths, daffodils, pansies, rosemary and a stupendous promise of lilies.

She gave us an excellent lunch with her farm products serve off enchanting Spanish pottery. Everything was perfectly in keeping except the finger bowls so I promised to send her some silver ones from Cyprus as I have at Tenha Juvah[39].

After lunch the young ones went off for a ride on all sorts of horses. Ena's girls are splendid riders. [154] Ali went with them, Ileana rode also. Baby on her ride conducted Ena and me about and we took a walk down a delightful little valley through which a small river flows. It was a glorious hot day. We rode back on queer ponies which made the climb back to the house easy. Alfonso being lazy, remained with Christa Salms, hovering round the house.

A huge tea with most perfect chocolate cake-pudding of the same kind one eats in the Stirbey house, everybody reappearing from different sides, hot, thirsty and delighted. Finally with infinite regrets we left, visiting a marvelous old Convent on the way [illegible]. A stupendous building surrounded by several battlement wall, like a huge fortress with several old towers more or less in ruin. The monastery itself is partly Renaissance, partly rebuilt. The sun was just setting and lit up the building with a stupendous orange-red light and as we entered the huge church this light streamed through an upper wind falling on the golden carved high altar bathing it in an almost supernatural radiance. Beyond a huge door stud wide open up an austere and strong landscape. It was an unforgettable sight. Of course the monks [155] fussed around us. It was the first time Alfonso and Ena were visiting the place so delight was great and everybody crushed around us just like at home and the peasants just as pleased and loyal, but of course quite different types to ours because of their different dress. The men mostly wear *le beret basque* and short blue doublets of some rough sort of stuff.

A very long drive home arriving only at 9 and dusting into our clothes for the Sunday family dinner: old Aunt Isabella, always delightful, the not very pleasant Nando with his second wife and a son who looks exactly like him, then the son of Alfonso's eldest sister[40] who died young, a quite pleasant man and very rich *und zu haben*.

Alfoncito appear and there was a joyous meeting between him and Ileana and we planned our Toledo day tomorrow in such wise that he can take a certain part in it and that he can drive the girls back.

---

[39] The famous property of the Queen at Balcic.

[40] María de las Mercedes, Princess of Asturias, (1880 – 1904), married on 14 February 1901 to Prince Carlos of Bourbon-Two Sicilies (1870 – 1949), and titular heir from the death of her father until the posthumous birth of her brother. The couple had two children: Prince Alfonso (1901–1964) and Prince Fernando (1903–1905).

Ena had rather a head ache and we were able to get away not too late. Then I still have a good rub which takes all the fatigue out of my bones.

We all loved our visit to Sister Baby's white farm.

[156] Monday April 1st 1929 Madrid

This day was reserved for Toledo. Toledo the mysterious, the so Spanish town with remembrances of the Moors. I am not going to set about describing it, it is too well known, besides its beauties, its treasures are beyond the talent of my pen, it needs a Barr's and others to paint it properly. The Cathedral alone is so stupendous, has such accumulated treasures and riches that if Spain possessed that alone it would be rich. The size, the atmosphere, the carvings, paintings, chasubles, the relics, carpets, gobelins. There are some of the most celebrated Greco's also, a marvelous Christ in a red mantle.

Everything has been beautifully arranged, much better than when I was here last.

Then of course there was the Greco house more enchanting than anything, too perfect and other churches, monuments, not to mention the situation, the narrow streets, the wonderful bridges, the fortress walls, the river running below encircling the fortified town like a girdle, the light, the color, the donkeys, the blue of the sky and of the peasants coats, the secret [157] little corners, the wonderful walled in little gardens in which the irises were just bursting into bloom, it is all indescribably lovely so that one's heart expanded. Everywhere beautiful doors and portals, quaint "grilles" before the windows, inner courtyards and patios and so many remembrances of the Moorish times. Marvelous Arab ceilings. All passes before my eyes as I write a medley of enchanting picture.

One little Moorish house we visited was an exquisite treasure with its patio, its little gallery, its tiles, sculptures, ceilings and a rose tree as big as a willow. Secret looking and yet sunny, it made me dream of light and shade.

Lunch in the hotel where Alfoncito met us and then carried off the girls for a joyous drive on a longer way home through Aranjuez; Ena, Baby and I remaining to do the rest of Toledo also antiquity shops.

Tea with the family and in the evening dinner at our legation. A very pretty house arranged with perfect taste, excellent food and such an artistically arranged table, all daffodils and yellow glass. Primo de Rivera[41] who had already come to see me two days ago, sat beside me and we were able to talk, but [158] he is a very simple old gentleman and does not speak very good French. On my other side sat Graham[42], the

[41] **Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, 2nd Marquess of Estella, 22nd Count of Sobremonte (1870 – 1930), was a dictator, aristocrat, and military officer who served as Prime Minister of Spain from 15 September 1923 to 28 January 1930 during Spain's Restoration era. He deeply believed that it was the politicians who had ruined Spain and that governing without them he could restore the nation. His slogan was "Country, Religion, Monarchy." Historians depict him as an inept dictator who lacked clear ideas and political acumen, and who alienated his potential supporters such as the army. He did not create a base of support among the voters, and depended instead on elite elements. His actions discredited the king and ruined the monarchy, while heightening social tensions that led in 1936 to a full-scale Spanish Civil War.**

[42] Correct: Sir George Dixon Grahame (1873 - 1940), the only son of Richard Grahame of Alderley Edge. He entered the Diplomatic Service in 1896, he was attaché to the Paris Embassy in 1897, Chargé d'Affaires

English ambassador. There was pleasant company but my eyes kept blinking, they were tired by all the motoring and too little sleep as I go to bed late and get up very early to write and all day long we were doing things, besides I have Queen's duties and endless letters and telegrams.

Bed was a huge comfort. Too much to relate, but no time!

At Toledo in a tucked away little convent where we were again received by minuscule nuns which all seem to have the classical gestures of St. Theresa the much venerated I saw a marvelous old carved chest of a special size and design, I fell quite in love with it and the authorities are making inquiries if the nuns will perhaps sell it and being very poor there are hopes that they may do so. I also brought home two enchanting old copper pots of a shape that I have not yet got, I always try to augment my collection of copper pots and am delighted when I find a new shape.

[159] Monday April 2nd 1929 Madrid-Guadalupe[43]

A touching departure from the Palace at 10 ½ all the family uniting, last promises being exchanged, deep regrets at parting, all the children very sad to let us go. Even Alfonso who hates being early appeared and finally off we started in different motors, Baby and I in an excellent Cadillac lent by the palace with Ileana sitting in front, Alvaro driving his own little Ford which the manufactory has just offered him and Ali driving my suits and a delightful old gentleman who was with Alis[44] in America. Alvaro was driving Ataulfo and the Sanctamarias, husband and wife Baby and Alis people. He is tall, young, but grey-haired, elegant-looking, she has a charming face, very dark with very large eyes, the sort of Stirbey type, like Barbo's[45] sisters were when young Helene,

---

at Berlin in 1902, at Buenos Aires in 1903 and at Paris in 1905. He became Minister Plenipotentiary in 1918 and British Delegate to the League of Nations in 1925. He was Ambassador at Brussels in 1920 and at Madrid from 1928 to 1935. He retired in 1935 and died at Rio de Janeiro on 9 July 1940. The tallest man in the Diplomatic Service, his great height and his vivid blue eyes made him a notable figure in any gathering. His knowledge of the French language was profound.

[43] The Royal Monastery of Santa María of Guadalupe (Spanish: *Real Monasterio de Nuestra Señora de Guadalupe*) is a Roman Catholic monastic establishment in Guadalupe, in Extremadura, 150 km south-west to Madrid. It is located at the foot of the eastern side of the Sierra de las Villuercas and was one of the most important and fine monasteries in the country for more than four centuries. UNESCO declared it a World Heritage Site in 1993. The monastery had its origins in the late 13th century, when a shepherd from Cáceres, named Gil Cordero, discovered on the bank of the Guadalupe River a statue of the Blessed Virgin, which had been apparently hidden by local inhabitants from Moorish invaders in 714. On the site of his discovery a chapel was built, dedicated under the title of Our Lady of Guadalupe.

[44] In 1928 Alfonso visited North America accompanied by his wife and eldest son. The visit was intended to be a preliminary to a visit by King Alfonso XIII which never occurred. On 13 November they arrived in New York City, where they stayed at the home of General Cornelius Vanderbilt III. They were then the guests of Percy Rivington Pyne, II, at his country home in Roslyn, Long Island. They proceeded to Philadelphia where they were the guests of Joseph E. Widener. Later they visited Washington, D.C. (where they met Vice President and Mrs. Charles G. Dawes), Boston, Montreal (where they met the Lieutenant Governor of Quebec, Narcisse Pérodeau), Detroit, and Niagara Falls. They left New York City and returned to Spain on 7 December.

[45] Barbu Alexandru Stirbey (1872 – 1946) was the son of Prince Alexandru Știrbey and his wife Princess Maria Ghika-Comănești, and grandson of another Barbu Dimitrie Știrbei (born Bibescu, adopted Știrbei), who was Prince of Wallachia and died in 1869. His real significance in Romania history arises from his role as close confidant of Queen Marie, who was herself a highly influential figure in Romanian government circles prior to the accession of her son King Carol II to the throne in 1930.

Zoe, something of Elise and also of Adine. We had an excellent drive and made a picnic lunch under a huge stone-oak not far from Talavera[46] where there is the celebrated china manufactory which we afterwards visited, also [160] the church which is full of beautiful old Talavera tiles, especially the sacristy which is a treasure. The people evidently flattered by our coming gave us a tremendous reception, flowers, officials and clapping, for here they clap instead of cheering.

At the china manufactory they offered me a huge vase, of course exactly the one I would not have chosen, but I ordered a dozen delightful blue and white plates for desert plates for Tenha Juvah – and delicious little bowls with two handles, charming. The women who were painting the china, were some of them very pretty, very *maquillée* with beautiful eyes and extraordinarily strong black hair.

Off we started again towards the hills our destination being Guadalupe one of the most celebrated Sanctuaries of Spain where we were to spend the night. By degrees we left the plain passing through picturesque little villages with great handsome churches of dark stone, very austere and Spanish-looking. The spring vegetation is just bursting into life, fruit-trees, young corn, early flowers, early leaf. When the sun shines through the tender foliage a tree becomes like a torch of golden light. [161] We gradually mounted higher and higher by a magnificent mountain road with many turnings, the earth a sort of very dark ochre and all the mountain side a mass of different heathers, rosemary, gorge, broom and every sort of herb-plant, not yet at their best alas but filling the air with a perfume of incense. Baby says that when it is all in flower the beauty is not to be stood (for flower lovers of course). This road though, was also new to her and she was excited as we were to see the famous monastery she had never visited. The mountain road began to go downwards, the vegetation to become richer and finally leaving the high-road we took a narrower valley road bordered by trees in their tenderest green; wound round and upon this road and suddenly a stupendous castle like building burst upon our horizon like a mighty dark stoned church fortress rising above a lovely little village of quaint houses with old tiled roofs which all seemed to be staring up with adoration to the towering sanctuary throwing above it. All this in the spring green and the fruit trees in flower; a marvelous sight.

A tremendous reception on the huge dark stone [162] stairs leading up to the church, monks, peasants a naïf band and the usual clapping. All the bells ringing, excitement, joy and to the sound of a thundering orkan we were conducted by brown-frocked monks into the huge cathedral-like building lighted by a thousand candles. The monks are so *echt*[47] that they seem to be doing it on purpose, their dark brown habits, their cloaks and hoods, the tonsured head, so tonsured that their hair stands round their heads like little wreathes of fur. A wonderful sight and above the alter the beloved and venerated Madonna de Guadalupe – a miracle doing Virgin, deeply venerated and renowned.

The abbot, a delightful old fellow, tall rough faced and cheerful with a funny cackling little laugh quite out of proportion with his size, led us to our rooms which head off from the sacristy along a little passage built in the thickness of the walls, to

[46] Talavera de la Reina city of Spain 117 km South-West to Madrid.
[47] In German: real, genuine.

fine airy guest rooms with good beds and whence, from a small balcony, we could overlook the darling little village of which the houses have a certain resemblance with our Dobrogea houses with curly tiles and sometimes overhanging upper stores propped up by rough beams, and all [163] huddled together forming the quaintest, crookest, most narrow and abominably paved streets.

We were all of us enchanted only Santamaria in his eagerness to greet us (with Alvaro they had gone on ahead) fell down the last of the stone steps leading up to the church and tore open all his face.

We were given an early supper consisting of all sorts of queer food, some of it very good. Eggs seem to play a great part in Spanish food, and are also used too profusely in a certain sweet like paste they offer you wherever you go. Got to bed at a deliciously early hour, Ileana and I sleeping together, with an empty reserved in a dark alcove. I was enchanted to make a long night's sleep of it and did not even try to open a book. My eyes needed to be closed for eight hours at least as they were horning for want of sleep, like in my youth after a too long ball.

Wednesday April 3rd 1929 Guadalupe Elmedraleho[48]

Awoke to a delicious fresh sunny morning, rather cooler than yesterday, keen mountain air, all the cocks crowing, village sounds, otherwise perfect peace. [164] From our high hung balcony a lovely view all fresh with early spring green and bunches of trees in bloom.

At 8 ½ went for a short mess in the grand church. Baby without any fuss and noise has turned Catholic[49], not so much out of conviction as *mitzumachen*[50] and because in such a Catholic country in which saints, Virgins and church ceremonies play such a part, you are almost an outcast if you are not of the same belief.

I liked the *stille Messe*[51] kneeling near the high altar, a monk in vestments with the face of a Greco celebrating it with dignity and simplicity whilst another monk filled the huge dark, silent church with marvelous music, played upon a superlative organ by one who loved his art. Above us the precious Virgin at whose feet a wealth of tapers had been lighted, looked down upon us, dressed in her stiff golden mantle with the Child Christ in her arms, He too dressed in a stiff mantle, and on the altar six glass vases filled with the pink carnations Antoine[52] had given me in a beautiful bouquet as I left and

---

[48] Correct: Almendralejo, a town in the Province of Badajoz, Extremadura. It is situated 45 km south-east of Badajoz, on the main road and rail route between Mérida and Seville.

[49] "Princess to Enter Catholic Church", *The New York Times* (15 August 1913): p. 4

[50] In German: to participate.

[51] In German: Low Mass (called in Latin, *Missa lecta*, which literally means "read Mass") is a Tridentine Mass defined officially in the Code of Rubrics included in the 1962 edition of the Roman Missal as Mass in which the priest does not chant the parts that the rubrics assign to him. A sung Mass in turn is a 'High' or Solemn Mass if celebrated with the assistance of sacred ministers (deacon and subdeacon); without them it is a Missa Cantata.

[52] Anton (Antoine) Bibescu (1878 – 1951), was a Romanian aristocrat, lawyer diplomat. On 29 April 1919 he married Elizabeth Asquith, the daughter of H.H. Asquith, former Liberal Prime Minister. Antoine continued his diplomatic career in Washington, D.C. (1920–1926) as Minister of the Romanian Legation (the present Embassy of Romania in Washington, D.C. was first used as such during his tenure) and in Madrid (1 March 1927 – 1 August 1929 and 16 February 1930 – 1 July 1933). After the war, when his

which Alfonso told us to give to the Virgin. We managed to preserve them all through our long drive and they looked lovely amongst all the gold and silver treasures of the altar. [165] After this, breakfast, with more strange food, and then a thorough visit of whole convent and all its incredible treasures.

First we were shown what they call the Virgin's apartment, an exquisite painted room, round and vaulted with beautiful pictures let into the painted walls. From this room there is a little door leading to the niche where the beloved Madonna stands high above the altar. She was turned round for our inspection. She is of dark brown almost rough wood, the Child also, no one knows how old she is and she wears a stiff vestment heavily embroidered with gold on silver, the Child in a stiff little dress the same shape as hers. She has a whole trousseau of these dresses one more inconceivably beautiful than the other, embroidered either by monks or princesses of the past centuries, many of them richly studded with jewels and most of them thickly embroidered with seed pearls. The beauty and magnificence of these embroideries have to be seen, description cannot describe their marvelous beauty. They are all kept by the monks in a huge Spanish carved chest, in enormously large drawers where they lay quite flat and are never folded. With loving hands, a monk showed [166] them to us, one after the other. This little room contains all her treasures and jewels which are kept in a delightful painted casket chest standing above the other and fitting exactly on to it which is a special sort of Spanish *meuble* one meets with everywhere.

For our benefit the Virgin had donned her most elaborate crown made quite lately when Alfonso, with great ceremony, came to crown her. A marvelously set crown with a large sort of halo all around it in rubies, diamonds and sapphires of intricate design and all *à jour,* a superb bit of work, the stones having been offered by thousands of *fidèles.*

We then visited the two cloisters which lead from one to the other, but with curious old tower ruins between them. The one is paved but the other has an exquisite garden with a lovely sort of chapel building in the centre arching over a fountain of cool running water. In this garden grew a lemon tree full of light yellow lemons amongst the branches of which a wisteria[53] had slung her pale mauve bunches which hung down in perfumed clusters, with the pale green leaves and grey branches all lit by the most beautiful sun, a marvelous blue sky above, it really *was* enchanting. [166 verso] This cloister led into a large room in which all the priests vestments have been stood up in glass cases, treasures of such incredible perfection that I am not going to try and describe them. As Guadalupe was never overrun or despoiled through the ages, the most inconceivable treasures have remained untouched from the earliest periods. One was more magnificent than the other. We did nothing but gasp out our admiration.

Then we went up into a choir where the monk-musician filled the church for us with exquisite harmonies. This was followed by a strode through the village I insisted

---

estates in Romania were confiscated by the communists he left the country, never to return. He died in 1951 and was buried in Paris.

[53] *Wisteria* is a genus of flowering plants in the legume family, Fabaceae (Leguminosae), that includes ten species of woody climbing bines (twining vines) that are native to China, Korea, Japan, and the Eastern United States. Some species are popular ornamental plants.

upon seeing; all the population running after us in wild delight and the hens getting mixed up with our legs. Deliciously picturesque, twisty, narrow little streets with crocked overlapping houses and delightfully *accueillant* inhabitants.

Lunch with a dozen queer dishes, a prayer in church for a safe journey, then all the monks marching before us to the sounds of the superb organ we made our way out of the dark church into the golden gleaming sun light down the broad stone stairs and away from this glorious spot, accompanied by the sound of bells [167] and many blessings.

A lovely drive over mountains road where the flowers were bursting more and more into bloom. Great stretches pink with heather, other violet with wild lavender. One village full of Judas trees in fullest blown, Berkshire roses, lemons and oranges. Finally arriving at a wee town Trujillo[54], Pizzaro, discoverer of Peru's birthplace. Wonderful old town full of superb remains, castles, palaces, churches all built up upon an old town of Julius Caesar's, one century having piled up upon another. The population wild with delight nearly burst our ears with the clapping and their shouts of welcome. On every tower, church or castle the storks had built their nests. The officialities went with us, as did the noisy crowding public, we climbed steep narrow streets, entered churches and old palaces and everywhere the delirious public went with us. Finally, the officials offered us a huge tea in a small hotel. With much difficulty we got off to make a good long road to Almendralejo[55], a little town of no interest but where there is a good hotel where we spent the night. We arrived after dark. Again huge and noisy manifestations of joy and finally a very late and much too copious supper to which we politely invited the officials who had received us amongst others amongst the quite young governor of the province a man of 28 with the face of a handsome Ţigan[56] with hot brown eyes.

I forgot to describe the monastery cook. He was fat round and jovial like a Grützner[57] picture. After meals he would come, hand under his apron clasped about his generously sized tummy to ask us if we had ate with appetite.

We visited his kitchen. With an artist's feeling he had collected and decorated it with a wonderful collection of old Talavera china and pottery and glistening copper. Each object was a sore temptation. He had even made a hanging lamp out of a reversed Talavera bowl!

When we passed under his windows on the street below this artist monk-cook threw springs of lilac down on our heads.

(Dossier III/169 January-March 1929 files 1 – 167).

Next: LXIX

1929 April – May

Journey in Spain, return and the festivities four our ten years "Unire".

---

[54] Trujillo is a little town 200 km south-west from Madrid. The old town contains many medieval and renaissance buildings. Many of these were built or enriched by the conquistadors born in the city. These include the conquerors of Peru, Francisco Pizarro and his brothers, Francisco de Orellana and Hernando de Alarcón. In Roman times the town was known as *Turgalium* and became a prefecture stipendiary of the Lusitanian capital, Emerita Augusta (today's Mérida).

[55] Almendralejo is situated 40 km south-west from Trujillo.

[56] In the original text.

[57] Eduard Theodor Ritter von Grützner (1846 – 1925) was a German painter and professor of art. He was especially noted for his genre paintings of monks. He also repeatedly portrayed Falstaff.

”Trag die erlebten Dinge in das innere Heiligtum der zeitlosen Ruhe, und sie werden wiederkehren mit der Sicherkeit und den Strahlungen der ewigen Dinge.”

Ludwig Reeg[58]

:

”Wer im Herzen der Dinge lebt lauscht auf das Geschehen der Stunde. Sein Glauben an das Werdende schafft ihm Ehrfurcht von dem Heute.

Er kann nicht im Gestern leben, ein Träumender, weil das Heute zu heilig ist.”

Ludwig Reeg

[3] Thursday April 4th Almendralejo Seville

This was a day in small *étapes* consecrated to old Roman ruins at which Baby hooted but which Ali quite rightly insisted that we should visit being quite remarkable and besides on our way. A noisy start from one small naïf but welcoming little hotel, after a good night in good bed, but rather primitive, washing in the morning, a strange breakfast at which I was alas quite unable to drink and then to the sounds of cheers and clapping off we drove first to Mérida[59] which has the remains of the whole Roman town and the most complete theater[60] in existence anywhere. Perfectly lovely weather and flowers springing up everywhere. Lunch picnic in a stone-oak[61] wood and again visiting Italica[62] some more Roman remains those having to do with Trajan[63] which is of particular interest to us Romanians. These are quite at the doors of Seville.

The vegetation was gradually more and more [4] southern oranges, lemons, palms, roses in full bloom. On the waste lands there are curious what I would call scrub-palms, quite low-growing palms with huge broad leaves and hardly any leave.

To enter Seville the much celebrated certainly has its thrill and the day being wonderful it was just as it should be full of light and color.

Here we are the hosts of Madame Countess Ianduri who also received me 16 years ago. Now she is a widow and much aged and inconsolable. Her house is

---

[58] Ludwig Reeg (1866 – 1941) was a German evangelical theologian and writer known during his life for his quotes. Main works: ***Von der tiefen Wirklichkeit* [About the Deep Reality], 1926 and** *Die wunderbare Welt* [the Wonderful World], 1929, *Der Heimweg.*

[59] Mérida is a little town 40 km south-vest from Trujillo. Emerita Augusta was founded as a Roman colony in 25 AD under the order of the emperor Augustus to serve as a retreat for the veteran soldiers (emeritus) of the legions V Alaudae and X Gemina. The city, one of the most important in Roman Hispania, was endowed with all the comforts of a large Roman city and served as capital of the Roman province of Lusitania since its founding and as the capital of the entire Diocese of Hispania during the fourth century. Following invasions from the Visigoths, Merida remained an important city of the Visigothic Kingdom of Hispania in the 6th century.

[60] The Roman Theatre of Mérida is a construction promoted by the consul Vipsanius Agrippa in the Roman city of Emerita Augusta, capital of Lusitania (current Mérida). It was constructed in the years 16 to 15 B.C.E. One of the most famous and visited landmarks in Spain, the Roman Theatre of Mérida is regarded as a Spanish cultural icon and was chosen as one of the 12 Treasures of Spain.

[61] *Lithocarpus* is a genus in the beech family, Fagaceae. Trees in this genus are commonly known as the stone oaks and differ from *Quercus* primarily because they produce insect-pollinated flowers on erect spikes and the female flowers have short styles with punctate stigmas.

[62] Itálica north of modern-day Santiponce, 9 km northwest of Seville in southern Spain, was an Italic settlement founded by the Roman general Scipio in the province of Hispania Baetica. It was the birthplace of Roman Emperors Trajan, Hadrian, and Theodosius (possibly).

[63] In text: Tragan.

luxuriously perfect in the best of Louis XVI styles, rich but perfect taste and every possible comfort. We felt dusty traveler amidst all this civilized perfection and it was indeed a good feeling to be able to tidy up in such supremely comfortable surroundings.

The lady of the house is charming and hospitable beyond words, besides genuinely delighted to see me again. She is a cousin of the charming old Marquis de Vilaecha who has been our travelling companion, a dear and chirpy old gentleman whom Baby calls Marco darling and teases mercilessly. He pretends to be [5] shocked but enjoys it vastly. Ali amuses Irène[64] and Athanasescu to the degree of breaking their sides with laughter. Baby and Ali are the most excruciatingly amusing companions as they are also so funny together. Baby treats Ali rather in the way that Elise Brătianu[65] used to treat her long-suffering husband. But Ali meets her crustiness with glorious fun, so the result is quite delightful for looker ones.

Madame Ianduri offered us a copious and excellent tea served by magnificent liveried footman one is no more accustomed to see, and then we drove off in her incredibly perfect cabriolet Rolls Royce to visit the Alcazar[66] and its beyond words exquisite gardens.

No words to describe these gardens, all the thrill and charm of the East, walled in, stone paved with seats exquisitely colored old tiles – orange trees in full flower, roses climbing over everything, little courts full of violets and magenta cinerarias and everywhere myrtle and box-hedge little pools, big dark tanks of water walled in by high myrtle hedges, small clipped cypress like trees growing in double rows with [6] roses slung between them, steps with wee water canals running down between them, all the mystery and enchantment of the Moorish Kings. One's heart expanded and one felt grateful for being alive. And all this at the hour of sun-set the air full of the perfume of orange blossom and all the birds singing. We walked and walked like in a dream. At one place there were hedges and hedges of monthly roses, a glory of pink, at another stone columns around which butter yellow Berkshire roses were winding themselves. It was lovely, lovely, lovely! Then we mounted right up on the roof where Ena has three thousand pots of carnations. She had particularly told me about these and that I must pick them, which I did, a great red bunch which smelt deliciously of cloves a stronger smelling carnation than I ever known.

---

[64] Irina Procopiu (16/28 May 1872 – 1954), daughter of General Anton Berindei (1838 – 1899) and Maria Brăiloiu (1846 – 1927), married 1894 the architect Louis Blanc (1860 – 1903), they had two daughters Colette (1898 – 1972) and Marie-Louise. Then she married the journalist Ion Procopiu (1862 – 1917). They had a daughter, Lila, and they lived in a villa on Dumbrava Roșie street. She was one of the ladies in waiting of Queen Marie 1914 – 1938. See her diary edited by Georgeta Penelea-Filitti, *Pagini de jurnal (1891 – 1950),* Editura Polirom, București, 2016. See also *Almanach de Gotha,* 1915, pag. 1065.

[65] Elisa Brătianu (1870 – 1957) sister of Barbu Știrbei, married first to Al. Marghiloman whom she divorced and then married in 1907 to Ion I. C. Brătianu

[66] An alcazar is a type of Moorish castle or palace in Spain or Portugal built during Muslim rule although the term is also used for many medieval castles built by Christians on earlier Roman, Visigothic or Moorish fortifications. Most of the alcázars were built between the 8th and 15th centuries. Many cities in Spain have an alcázar. The Royal Alcázars of Seville, historically known as al-Qasr al-Muriq and commonly known as the Alcázar of Seville is a royal palace in Seville, built for the Christian king Peter of Castile (born in 1334, king from 1350 to 1369).

With deep regret we tore ourselves away and came home to take a welcome bath and then a marvelous served little supper of excellent food. Lovely silver, with glasses and in the middle of the table a square piece of black glass and on this a black glass bowl, full of giant white Druschki roses[67] – a delicately beautiful arrangement. Early to a most marvelous bed.

[7] Friday April 5th 1929 Seville

I hate to see the days slip away one feels like holding them fast so that they should not pass too quickly. Our morning began at the incredibly beautiful cathedral the size of which is so immense[68] that you can hardly believe your eyes, the biggest columns you can imagine and so high that you can hardly see where they came together with the beautiful Gothic ceilings. The altar is a marvel. The sculpture behind it rises high high up all in incredibly sculptured golden wood of infinitely intricate design and between these gilt ornament the scenes of Christ's life in high relief. As in the Toledo cathedral the altar and choir face each other and are both shut off from each other by huge gilt iron palings which here they call *rechios*. Of course, there are enumerable smaller chapels all around the church each containing incredible treasures. Marquise Ianduri's husband is buried in a wee chapel behind the altar where her on sarcophagus is already waiting for her. She and her [8] husband were great patrons of the cathedral and she continues to help to keep the treasures and set them up in a way that they are all seen to their best advantage. They have of course a "treasury" of incalculable value, marvelous objects of silver and gold from the earliest centuries – beautiful vestments and priceless pictures.

There is also the tomb of Christopher Columbus in this cathedral, four huge figures in bronze carrying a b… [illegible]

From the Cathedral where we had been received by the Cardinal and all his clergy we went to the exposition grounds[69] to visit as much as is ready, just driving through being directed about by the gentleman who is the chief organizer[70] of the whole thing, but whom no one likes. He is I confess not at all "taking" an ugly face and over

---

[67] Frau Karl Druschki was a sort of white roses bred by the German rose breeder from Trier Peter Lambert (1859 – 1939).

[68] The Cathedral of Saint Mary of the See (Spanish: *Catedral de Santa María de la Sede*), better known as Seville Cathedral, is a Roman Catholic cathedral in Seville, Andalusia. Construction begun in 1172 and after its completion in the early 16th century, Seville Cathedral supplanted Hagia Sophia as the largest cathedral in the world, a title the Byzantine church had held for nearly a thousand years.

[69] The Ibero-American Exposition of 1929 (Spanish: *Exposición ibero-americana de 1929*) was a world's fair held in Seville, from 9 May 1929 until 21 June 1930. The exposition was smaller in scale than the International Exposition held in Barcelona during that same year, but it was not lacking in style. The city of Seville had prepared for the Exposition over the course of 19 years. The exhibition buildings were constructed in María Luisa Park along the Guadalquivir River. A majority of the buildings were built to remain permanent after the closing of the exposition. Many of the foreign buildings, including the United States exhibition building, were to be used as consulates after the closing of the exhibits. By the opening of the exposition all of the buildings were complete, although many were no longer new. Not long before the opening of the Exposition, the Spanish government also began a modernization of the city in order to prepare for the expected crowds by erecting new hotels and widening the medieval streets to allow for the movement of automobiles.

[70] Aníbal González Álvarez-Ossorio (10 June 1876 in Seville – 31 May 1929) was a Spanish architect who made important buildings in Seville and Madrid. He designed the Plaza de España in Seville, and he was the chief architect of the Ibero-American Exposition of 1929 also in Seville.

sure manner. It does not look as though the exhibition *could* be ready in a month but he declares that it will be, though the pavilions are still mostly empty. There is one huge center building which is very fine and is to be permanent – in this we finally walk about but there was nothing in it yet except the beginning [9] of the collection of old books and manuscripts. The journey that continually goes on in Baby and Ali's company is wonderful and makes everything so amusing.

The exhibition is arranged in a magnificent park[71] which used to belong to Ali's Grandfather[72] who gave it to the town.

When we had done with the exhibition, we went to see the celebrated House of Pilatus[73], which is supposed to be a copy of Pilatus's house. It is most beautiful with several courts and lovely gardens, and especially incredibly loved old tiles[74] and ceilings.

The most beautiful bougainvilleas[75] of Seville grow on the walls of this house, a thick carpet of magenta red incredibly lovely.

Back for an excellent lunch and an hour's rest and then off to the antiquarians. Horrible prices. Some tempting things especially a marvelous old table and a quite lovely picture of a Madonna which I shall perhaps succumb to. But the price of everything is really exaggerated.

Finally, we went to the Aviation, Ali's sport pride. A beautifully arranged white barracks [10] on the outskirts of Seville like a lovely little white town. They have planted enchanting garden all round and through it and are renowned for their roses. It certainly is by far the most perfect military quarters I have ever seen and so beautifully kept. The gardens were pure joy. They made some show flights and finally to her enormous

---

[71] The Parque de María Luisa (María Luisa Park) is a public park that stretches along the Guadalquivir River in Seville being the principal green area of the town. Most of the grounds that were used for the park were formerly the gardens of the Palace of San Telmo. They were donated to the city of Seville in 1893 by the Infanta Luisa Fernanda, Duchess of Montpensier (1832 – 1897), for use as a public park.

[72] Infanta María Luisa Fernanda of Spain, Duchess of Montpensier (30 January 1832 – 2 February 1897) married 1846 to Antoine, Duke of Montpensier (1824 -1890). The couple had nine children, the second to last being Infante Antonio, Duke of Galliera (1866 – 1930) who married in 1886 Infanta Eulalia of Spain (1864 – 1958). They had two sons: Alfonso, 5th Duke of Galliera (1886 – 1975) who married Beatrice de Saxe-Coburg and Gotha in 1909, and Infante Luis (1888 – 1945).

[73] La Casa de Pilatos (Pilate's House) is an Andalusian palace in Seville, which serves as the permanent residence of the Dukes of Medinaceli. It is an example of an Italian Renaissance building with Mudéjar elements and decorations. It is considered the prototype of the Andalusian palace. The construction of this palace, which is adorned with precious azulejo tiles and well-kept gardens, was begun in 1483 by Pedro Enríquez de Quiñones, Adelantado Mayor of Andalucía, and his wife Catalina de Rivera, founder of the Casa de Alcalá, and completed by Pedro's son Fadrique Enríquez de Rivera (first Marquis of Tarifa), whose pilgrimage to Jerusalem in 1519 led to the building being given the name "Pilate's House".

[74] The Casa de Pilatos has around 150 different 1530s *azulejo* (Spanish glazed tile) designs made by the brothers Diego and Juan Pulido, one of the largest *azulejo* collections in the world.

[75] *Bougainvillea* is a genus of thorny ornamental vines, bushes, or trees. It is native to Eastern South America, from Brazil, west to Peru, and south to southern Argentina. Different authors accept from four to 18 species in the genus. The first European to describe these plants was Philibert Commerçon, a botanist accompanying French Navy Admiral Louis Antoine de Bougainville (1729 – 1811) during his voyage of circumnavigation of the Earth (15 November 1766 – 16 March 1769), and first published by Antoine Laurent de Jussieu in 1789.

delight I allowed Ileana to have a fly over the town. She came back radiant and now I am sure I shall have trouble to keep her out of the air!

Tea was given us in an enchanting little mess room all blue and white tiles and an inner court one mass of flowers. We were delighted with it all. I never saw so many flowers nor such good taste in a "caserne". The officers were very nice but few of them spoke anything but Spanish.

Home to receive Nino Caserta[76] and Louise and his wife[77]. He is now chief military governor and *Oberstbefehlshaber*[78] of Seville. His first wife was Alfonso's eldest sister and Louise is the youngest Orléans sister of Amélie, Hélène and Isabelle [79] (Portugal, Aosta and Guise). An excellent and exquisitely served supper and early to bed, well satisfied with our day.

[11] Saturday April 6th 1929 Seville

Marvelous summer weather, wonder what sort of weather they are having at home. My lovely peaceful bedroom is one mass of roses, carnations, callas, orange-blossom, lilacs and tulips. Great bowls and jars of them, almost too good to be true.

This morning was spent running about in the antiquity and curiosity shops. Fearful temptations as nearly everything is the sort of thing I most like: old tables, chests, cupboards, delicious old sculptures and marvelous old pictures. I found one to which I think I shall finally succumb, but I do not want to make up my mind before having seen more. Bought an old table, a lovely old gate for Balcic and some delicious old mettle "junk" as my Robert College[80] friends would say. We also went to a place where they make simple and most attractive pots, deliciously bright and colored and

[76] Don Carlos, Prince of Bourbon-Two Sicilies, Infante of Spain (1870 – 1949) was the son of Prince Alfonso of the Two Sicilies, Count of Caserta and his wife Princess Maria Antonietta of Bourbon-Two Sicilies, and nephew of the last King of the Two Sicilies, Francis II. On 14 February 1901, in Madrid, Carlos married Mercedes, Princess of Asturias (1880 – 1904), elder daughter of the late King Alfonso XII of Spain and of his wife Archduchess Maria Christina of Austria. The couple had three children. On 16 November 1907, in Wood Norton, Evesham, Worcestershire, Great Britain, Carlos married secondly to Princess Louise of Orléans (1882 – 1958), daughter of Prince Philippe, Count of Paris. The couple had three children. In 1921 the family moved to Seville where "Nino" was named military governor of the province.

[77] Correctly: Louise his wife.

[78] Correctly: *Oberbefehlshaber* in German: Supreme Commander.

[79] Prince Philippe of Orléans, Count of Paris (1838 - 1894) was the grandson of Louis Philippe I, King of the French. He was the Count of Paris as Orléanist claimant to the French throne from 1848 until his death. On May 30, 1864, at St. Raphael's Church in Kingston upon Thames, England, he married his paternal first cousin, Princess Marie Isabelle d'Orléans (1848–1919), Infanta of Spain. They had eight children, among them: princess Amélie d'Orléans (1865 – 1951), married Carlos I of Portugal in 1886; princess Hélène d'Orléans (1871 - 1958), married Emmanuel Philibert, 2nd Duke of Aosta in 1895 and Princess Isabelle d'Orléans (1878 – 1961), married Prince Jean d'Orléans, Duke of Guise in 1899.

[80] The American Robert College of Istanbul (often shortened to Robert, RC, or RK) is a highly selective, independent, co-educational high school in Turkey. The school is situated in a 65-acre (26 ha) wooded campus on the European side of Istanbul in the Beșiktaș district, with the historic Arnavutköy neighborhood to the east, and the upscale Ulus neighborhood to the west. Founded in 1863 by the American philanthropist Christopher Robert (1802 - 1878), Robert College is the oldest continuously operating American school outside the United States. Queen Marie visited this institution in 1920 and was in closed relation with the directors.

most artistic though quite cheap. There we got all sorts of things to bring home for friends, little souvenirs characteristic of the country.

All this we did with our dear Marquise and then [] met Baby and Ali at a house belonging to old Zotto's brother (old Zotto Spanish Consul at Zürich[81]). They have a perfectly enchanting house arranged with Spanish things. Lovely old doors, tables, chests, damasks, old iron and stone work, a lovely old stair-case and everything delightfully set up. I think that their doors were the best things they had, they were simply superb. They were most charming, father, mother and many grown up children, but only the father spoke a little French, the others only speak Spanish.

Back for an excellent, too excellent lunch after which our ways parted. Baby and Ali go on ahead so as to receive us at San Lucar[82] tomorrow and we went to see the Murillos[83] in a convent church and also the museum which is small but make one's fingers itch to carry off certain things "devoutly to be wished for."

We the made ourselves popular by walking through the really local streets where all the small shops are and which can only be done on foot. Here Ileana bought about little local horrors, fans etc. for bringing back to her hundred and one friends and we received the politest and most flattering reception by the [13] simple public. We are already well known here in Seville and from all appearances very welcome guests. Home after this, to an excellent tea. Then Ileana tried on all sorts of Spanish costumes with bunchy skirts and wee colored shawls, sombrero and mantilla in turns, she had been given castanets and delighted our hostess and her niece as well as "Marco darling" and the old maid of the house by imitating the Spanish dances, she was really very attractive and in hugely high spirits. Old Madame Ianduri is quite in love with her. She is a dear and affectionate soul and her heart melts over Ileana – who I must say has a thousand small attentions for the dear old lady which of course endears her all the more.

Supper and early to bed. One needs a good sleep after all our sight-seeing and manifolds impressions.

Sunday April 7th 1929 Seville Sanlúcar

Lovely summer weather, air heavy with fragrance of orange flowers, roses anywhere. Lovely! This morning was reserved for visiting the "Art Ancien" [14] at the exhibition. Incredible treasures, but not all of them stood up yet. Especially the pavilion for sculpture was quite magnificent and I saw things that made my mouth water and tempted me to become a thief. It is incredible the treasures they have and such inconceivable quantities in every place one goes to. A wonderful country! And how they have improved the roads since I was last there, a tremendous difference and an agreeable one.

---

[81] In *Almanach de Gotha*, 1923, p. 1326, at Zurich is recorded M. de Soto, Consul hon.

[82] Sanlúcar de Barrameda or simply Sanlúcar, is a city in the northwest of Cádiz province, part of the autonomous community of Andalucía in southern Spain. Sanlúcar is located on the left bank at the mouth of the Guadalquivir River opposite the Doñana National Park, 52 km from the provincial capital Cádiz and 119 km from Seville capital of the autonomous region Andalucía.

[83] Bartolomé Esteban Murillo (1617 – 1682) was a Spanish Baroque painter. Although he is best known for his religious works, Murillo also produced a considerable number of paintings of contemporary women and children. These lively, realist portraits of flower girls, street urchins, and beggars constitute an extensive and appealing record of the everyday life of his times.

We then visited the American pavilions as they of course were quite ready and they asked me to come. It was most interesting and beautifully done, and we were received with real American pomposity mingled with sentiment and Ceremony, much reminding me of our visit in the USA. Then our kind hostess who in spite of a lame leg ran about with us everywhere, took us for a drive round the whole town so as to give us a complete idea of Seville. One part has still the old fortress walls, but mostly they have been pulled down.

Back for an excellent lunch and finally at 3 ¼ we left for Sanlúcar taking a loving farewell of our dear and kind hostess who I think genuinely regretted [15] to see us go. She was all kindness, attention and sweetness.

We made a quick and excellent drive arriving in exactly two hours and received by a popular and delightful reception. Men in sombreros and white jackets on horses exactly like the time of Velasquez authorities, flowers, cheers, clapping and great manifestations of joy all through the narrow white streets of what looks like a deliciously picturesque almost African town, a perfume of orange blossoms pervading every corner, arriving finally before Baby and Ali's huge yellow and red *palacio* – a huge tasteless building of the worst époque and incredibly early Victorian inside. They had made many descriptions of its almost glorious hideousness.

They certainly described it pretty accurately, but for all its undeniable hideousness there is something cozy and homely about it, although it is simply gorged with hideous objects of the very worst period. Huge bronze niggers holding lamps with now and again an Indian head as variation and suddenly a statue of Joan of Arc or a majolica bust of Christopher Columbus, *des chinoiseries* and [16] over decorated vases mounted in bad bronze. It used it seems to be full of art treasures, which Ali's father[84] gave away to a very inferior dancing lady he was the in love with. Only the horrors remained.

The garden is large, shady and full of flowers, overlooking the picturesque white town from a high wall. The ocean lies beyond one can just see it – a big river runs up from it and forms a harbor or should I more correctly say runs down into it[85].

The house, like in Romania filled with authorities and eager friends who had come to help greet us. Baby was afairée and slightly absent minded but amusing like always. She took us through the attractive garden and finally we got rid of the authorities and only the friends remained for tea in a dining which pretends to be style *Russe paysan*. An absurd house and as big as a barracks.

My rooms are comfortable and full of flowers. Baby and I supped alone together in our dressing gowns and I read her my article upon His Majesty which she found excellent and we cannot understand why Ducky[86] telegraphed that I had for all its excellence better not publish. We are awaiting explanations.

---

[84] Eulalia et Infante Antonio, duke of Galliera divorced on 31 May 1900. The duke was famous for his relations, the famous being to Carmen Gimenez Flores (1867 – 1938) who was known as *La Infantona* who received from the duke the Viscounty of Termens. Duke of Galiera will die on 24 December 1930.

[85] Sanlúcar is located on the left bank at the mouth of the Guadalquivir River.

[86] Victoria Melita « Ducky » (1876 – 1936) was a younger sister of Queen Marie. Married first time (1894) to Ernst Ludwig Duke of Hesse (1868 – 1937). They had a daughter, Elisabeth "Ella" (1895 – 1903), and they divorced in 1901. Victoria Melita married second time on 8 October 1905 to Grand Duke Kirill of

[17] Monday April 8th 1929 Sanlúcar

An excellent night in a huge old-fashioned bed and a mosquito net over my head, though as yet no mosquito has worried me, but on usual they single out old Elise and eat her up in spite of all precautions, too many precautions.

Breakfasted in bed, had time to write and later took a drive in an old Ford all through the fields to visit the precious *vignards* which they have been building up again and over which Baby have spent so much energy. I liked it all and felt in sympathy with the half eastern looking country dotted about with flat white farmhouses with now and again a palm growing up beside them giving an African note to the picture, *castus…biptus*, oranges trees, pines. But out there very trees, plains, like in Romania. The corn is already high and of all things, in places growing in amongst the wheat masses of Spanish irises, exactly the same as we plant in our gardens. I gathered them with a feeling of exultation [18] and have then in huge copper pots in my room. There are also quantities of those little purple red gladiolus which we find in Romania, blue and yellow lupine[87] and quantities of rock roses (cistus).[88]

They also took us down to a part of the sea-shore where they have a large stripe of beach of their own, beautiful sand and this is really on the Ocean. Here they have built a wee white, thatched peasant village very much like our and often spend whole days here when it is hot.

One feels that they old love it and that it is home. Baby is all energy and work. She has entirely become Martha, the Mary[89] in her has almost entirely disappeared. She is little to be had *sie schafft immer* and in this fruitful *schaffen* she finds content, but a content she will not really confess, for it is her way not to admit her satisfaction.

She has become sincerely attached to her ugly old palace, she says it is fond of her, took her up with affection because it was a lonely and forsaken old place which wanted to be loved, so she has accepted it with all its ugliness and has made of it a home. Besides [19] here she reigns supreme, is the central figure and force, she feels *dass ihr Wirken wohlthuend ist*, and that it always becomes worthwhile.

Ileana took a day off having pains in her back and inside which overcomes to her after a longer run of fatigue. The boys left after lunch to go and meet Alonso arriving by ship from England and who will be here tomorrow.

Ali took me for strode round the delightful little old town, first on foot then in a motor. It is a charmingly picturesque white town *en pente* and ending with a long

---

Russia (12 October 1876 – 12 October 1938). They had three children: Maria "Mashka" (1907 – 1951), Kira (1909 – 1967) and Vladimir "Boiky" (1917 – 1992).

[87] *Lupinus*, commonly known as lupin or lupine, is a genus of flowering plants in the legume family Fabaceae. The genus includes over 199 species, with centers of diversity in North and South America. Smaller centers occur in North Africa and the Mediterranean. They are widely cultivated, both as a food source and as ornamental plants, although in New Zealand's South Island, introduced lupins are viewed as a severe environmental threat.

[88] *Cistus* (from the Greek *kistos*) is a genus of flowering plants in the rockrose family Cistaceae, containing about 20 species. They are perennial shrubs found on dry or rocky soils throughout the Mediterranean region, from Morocco and Portugal through to the Middle East, and also on the Canary Islands. *Cistus*, with its many hybrids and cultivars, is commonly encountered as a garden flower.

[89] It is a hinting to the biblical personages Martha and Mary according to the Gospels of Luke and John in the Christian New Testament.

promenade of the sea shore where the rich people have their summer houses as Sanlúcar is a summer resort.

Before supper Antoine Bibescu and Elisabeth arrived for a visit. Supper was an amusing meal but I went up directly afterwards to see to a very necessary hair washing. From home little news, only a letter from Barbo from Dinard. He has had talks with Ducky and has obtained from her to let me help her financially. Both Ali and Irène read my article upon His Majesty and were deeply moved. Ali said: it is not an article it is a prayer. Irène wept.

[20] Tuesday April 9th 1929 Sanlúcar Arcos[90]

A comfortable quiet time for writing, I am as comfortable as possible in this nice ugly old house. My breakfast is sent up to my room, as, this being Baby's home time is a bit vague. She finds her joy *im Schaffen* so when at home one cannot get hold of her, she makes the ménage go, with Robert together they do the whole thing and have the minimum of servants. So it is only when in the motor together that I can really get hold of her. Today we made an excursion arranged by some of Baby's friends who live at Ceres[91] the great wine town through which one passes on the way here to a marvelously situated little old town Arcos.

A perfectly lovely place situated on a high cliff overlooking the valley through which carves a river. The valley is green and planted with oranges and olive trees. The great cliff upon which the town is built is dark yellow and rises quite suddenly from over the river. The town is snow white with an old castle[92] and two churches of somber stone frowning over all that whiteness, like three dusky eagles [21] established amongst a volley of seagulls or doves. It is an astonishing place and what makes it more delightful is that an English lady bought the old castle and has made it livable as only an English woman can with exquisite taste and every comfort. A more marvelously romantic dwelling cannot be dreamed, high up on that precipitous cliff and lovely rooms hidden away in the huge rough walls; battlement walks, a lovely inner court, a very large one with an old well-fountain in the middle orange trees in full bloom and blue irises. The irises here it seems bloom all the year round which is wonderful. This lady married quite late in life a charming man the animal painter Riddle who illustrated books on African animals. He was much more attractive than she was, but it is all the same thanks to her and her money that the beautiful old castle has been made livable and kept from decay

[90] Arcos de la Frontera is a town and municipality in the Sierra de Cádiz comarca, province of Cádiz, in Andalusia, 86 km south of Seville, and 60 km east of Sanlúcar. It is located on the Northern, Western and Southern banks of the Guadalete river, which flows around three sides of the city under towering vertical cliffs, to Jerez and on to the Bay of Cádiz.

[91] Correctly: Jerez de la Frontera is a Spanish city and municipality in the province of Cádiz in the autonomous community of Andalusia, in southwestern Spain, located midway between the Atlantic Ocean and the Cádiz Mountains, 25 km south-east of Sanlúcar. Jerez de la Frontera is also, in terms of land area, the largest municipality in the province, and its sprawling outlying areas are a fertile zone for agriculture. There are also many cattle ranches and horse-breeding operations, as well as a world-renowned wine industry (Xerez)

[92] Castillo de Arcos (11th -15th century castle), a medieval castle of Moorish origin, rebuilt almost entirely in the first half of the 15th century. Currently it is private property, not open to the public. It has a quadrangular plan with four towers at the corners. It was a military alcázar in the Muslim period. On the outside, the shields of the Dukes of Arcos are observed.

and destruction, because she bought it to prevent its being pulled down, bought it as she herself expressed it: for a song.

Baby and I went of course quite crazy over it; it was too utterly to our taste, romantic, picturesque, artistic and we entirely agreed with how she had arranged it, just as we, if we had the money would [22] arrange things ourselves. It was almost too good to be true. After we had looked at everything Mr. Riddle gave us an excellent English tea under the inebriatingly sweet orange blossoms of the courtyard. The town itself it steep snow white and has we narrow streets, the two churches are beautiful, noble stone monuments between Gothic and Renaissance. All the bells were ringing and we were given a splendid reception by the population. They all ran after us of course, clapping and cheering and delicious tight little nosegays of exquisite scent flowers were pressed into my hands composed of orange blossom, roses, yellow broom, sweet geranium leaves, verbena and cherry pie. The pavement was rough, the people picturesque with beautiful hair and fine teeth. Priests of course play a great part in Spain and they show you with great pride all the church treasures, meeting you at the sanctuary door with holy water.

Yes, it is Spain with a vengeance, with its sunshine and glamour, its donkies and water pots, its cactus and geranium in great hedges, its priests and incredibly realistic holy figures, its gorgeously clad Madonna and old relics, high columned dark stoned churches, its narrow white [23] streets and its barred windows out of which masses of bright flowers fall in cascades of color. Old doors, old churches, old walls, old balconies, everywhere some beauty, something to exclaim about, to rejoice over. And all those cool patios, each house, even the humblest has its patio and walking or driving along the streets, I always try to have a peep into them they are always surprisingly enchanting and full of flowers.

The people who entertained us and arranged an excellent picnic lunch half way to Arcos were a quite old lady who looked rather like old Frau Neumann Condesa Vinda de los Andes, her daughter-in-law a fattish and not very interesting lady[93] who was chief hostess and whose husband, son of the old Condesa is one of the actual ministers[94], he met us when we arrived in Sanlúcar, but could be with us today. Then there was a charming woman, Duquesa de Montemar, daughter of the old lady and all, the Duquesa's daughter and her husband Conde and Condesa de Villamiranda[95]. They are all good friends of Baby, most hospitable and devoted to my sister and her family. They were delighted to play hosts to me and after the tea given us by the English lady in her old [24] fortress we still had to take another tea at Jerez in the house of Villamirandas.

---

[93] Doña Carmen de Herrera y de Herrera, la condesa de los Andes; her death was announced by the press on 21 June 1963 in ABC (Madrid).

[94] Francisco de Asís Moreno y Zuleta de los Reales (1880 – 3 July 1963) was a Spanish lawyer and politician, minister of the National Economy during the dictatorship of General Primo de Rivera (3 November 1928 – 21 January 1930). His death was announced by the press on 4 July 1963 in ABC (Madrid).

[95] Juan Jácome y Ramírez de Cartagena (dead in 1945), II conde de Villamiranda, VIII marqués del Real Tesoro, married to María del Pilar Osorio de Moscoso y Moreno de la Serna, daughter of Luis Gonzaga Osorio de Moscoso y Jordán de Urríes, IX duque de Montemar and of María de la Consolación Moreno de la Serna y Zulueta.

Luckily after all this Baby let me drink a cup of soup and eat some strawberries in my own room instead of going down to supper which was really a luxurious way of finishing a delightful long day outside. The Bibescos were with us and Baby has hospitably invited them to remain a few days.

Received a second letter from Barbo who had a long talk with Ducky and was at last able to get her to consent to let me help her.

Wednesday April 10th 1929 Sanlúcar

A quiet day without special energies. After having written a long letter with many description to Lisabetha went with Baby to see what she calls the Botanica a delightful huge kitchen garden in which stand one of those little summer house palaces they liked building *autrefois*. This belongs to one of her father-in-law crimes, this garden used to be full of wonderful trees and interesting plants was [25] therefore called the Botanica. Don Alfonso and his concubine set about to make fields out of it, cutting down and tearing up years of patient and loving work. Sister Baby is now trying to plant it up again and they have made a tennis near the little pavilion which if the means were there might be turned into a dear little dwelling. Ali and his sons, half naked were playing energetic tennis. Alonso arrived yesterday. He is like a rather smaller addition of Alvaro and also very thin and good looking. Delightful, handsome boys any mother could be proud of.

After the Botanica we visited a delightful old white Palacio with an enchanting garden with moss grown path, which is just opposite this house. The garden was full of roses, geraniums, honey suckle orange flowers. The people who keep the house for master who now seldom come there were wild with joy at our visit crowded around us filling our arms with flowers and talking nineteen to the dozen. The Spaniards are incredible voluble talkers. Every smallest subject is an occasion for cascades of words. They are extraordinarily friendly people and look at me with tremendous interest and pleasure and are all hugely [26] interested in Ileana seeing in her a possible bride for their Crown Prince so she excites great curiosity. It seems everybody would be enchanted if this could be but the boy's state of health prevents any offer to be made. Baby told me this and that my coming here with Ileana had filled Spain with excited hopes.

But could a girl face such a situation? I saw that they were attracted to each other, but could a girl stand being married to an invalid husband in such a position and with such an uncertain father-in-law. A man whose whims may suddenly carry him in any direction, he would even be capable like in older times to try and take his own son's wife. Ena and Baby think Alfonso capable of anything, and they are two very different typed women to say so.

I did not breathe a word to Ileana that she might become Queen of Spain for the asking especially as the boy in spite of his infirmities is exceedingly attractive and pathetically sympathetic.

A rest after lunch then we went to visit a monastery near here in a little place on the sea, Regla[96] where there is another *wundertätige* Madonna. We were received in [27] grand style by the monks and greeted with huge enthusiasm by the public. The monastery is deliciously situated and also had stood there for centuries has little of the ancient building left but the view near sea and plain is glorious. From there we were carried off by enthusiastic local authorities to a second white little town nearer Sanlúcar, Chipiona, where there is another beautiful beach and where we were also taken into one of the bodegas (big cellars) and had to try no end of old sweet wines whilst the excited wine growers chattered endlessly and Baby chattered with them with amusing gestures of her hands. She is deeply happy here amongst these loyal and enthusiastic people, quite the little sovereign of the place and their delight to receive her Queen sister in touching and naïf. The weather is glorious, and the air here is full of bracing breaths from the Ocean and the heavy perfume of orange blossom. It is a sympathetic enchanting country no wonder Baby loves it, it is full of glamour, sunshine, poetry, picturesqueness, I too could love it with all my heart.

Still not a word from Sitta although I telegraphed to ask why I had had no sign from her.

[28] Thursday April 11th 1929 Sanlúcar

A quiet morning, Baby and I wandered about the garden picking masses of lovely roses, we also visited the old stables which was once palatial and is now being turned into a Bodega (cellar). They have also still a superb collection of old harnesses, one red leather set with Empire gold bronze ornaments is really beautiful.

We then drove to white (convent) monastery I had seen perched above the town surrounded by high white walls and ink black cypresses and of course felt I must visit it. A steep drive us, brown missionary monks with beards, a poor brotherhood, very hairy and ugly but delighted to see us. The situation is lovely, the building simple, white undecorated, but the emplacement, the grounds and rough gardens behind the high white walls, made one dream of making an adorable white walled dwelling and flower filled gardens out of it. No architecture attracts me as much as that of convents, I always feel that I must possess each one and turn it into a wonderful habitation. [29] I feel this about convents and monasteries in whatever country I go, especially in southern countries. The monks were gloriously delighted to see us and we had to go over every inch of their possession. Being humble and poor they are not often visited. They took us up even onto their roof to show us the view which was beautiful but the full midday sunshine on the white washed floor and walls nearly blinded me.

Directly after lunch we drove to Cádiz which is the *Cheflieu* of this province. One makes a big curve to get there driving through three little towns white as pigeons Puerto Santa Maria, Puerto Reale, Puerto San Ferdinando. It is a pretty drive but the first part of the road is very bad. We have not yet had such a bad road; the second part is excellent and runs through flat lands cut up into canals into which they let the sea water and where they make their salt. Small pyramids of salt lie scattered about giving a strange aspect to the landscape. Once we past a field full of wild white iris germanica

---

[96] Santuario de Nuestra Señora de Regla de Chipiona, is a monastery situated in Chipiona, a small town 5 km south-west from Sanlúcar, and 60 km south-west from Cádiz, the capital of the province.

which much excited me. It is full of wild flowers everywhere, but being very dry they do not make such a fine show this year. [30] Cádiz is snow white and was a heavily fortified harbor. Some of the superb old walls and forts are still standing reminding me of Valletta[97] but less high and monumental. In many places though they are pulling down the old walls so as to give a cleaner and more modern aspect to the town. They are doing it well and making lovely gardens with many flowers, but as artist and lover of all old things I cannot but weep over all modernization.

The authorities turned out in uncomfortable but flattering numbers and we were received everywhere with too many honors and too many crowds which is not the happiest way for sight seeing though every door is open to you and the most hidden treasure is brought to view. We visited the museum where there are some wonderful Suberans[98] and many bad things, we went to the superb Renaissance Cathedral[99] all this under the wings of a delightful old Mayor[100] who had been an admiral and who piloted us about in his very elegant but very low motor, being portly he found it rather difficult to find room on one of the small seats, but it was evidently a great satisfaction for him to parade [31] through the town with us in his motor. At the Cathedral a cheerful old Bishop received us who insisted upon my sitting on his seat in the choir, he seemed as pleased to have me there as the Mayor rejoiced over us in his motor. They were altogether wonderfully welcoming and extraordinarily delighted to have us. We visited a convent church where white hooded nuns looked down upon us from white sunlit walls whilst a portly priest with the gestures of an autocrat showed us some beautiful and celebrated Murillos. The month of the Virgin Mary[101] begins soon and she was set up before the altar dressed as a shepherd with a large garden hat on and surrounded by sheep and the Child Christ playing with the lambs. Sweet!

The visit finished with a huge and pompous tea at the town hall surrounded by the officiality and with wives, to the sounds of Spanish National Hymn[102] and they had not had time to learn the Romanian one. We sat on the throne like chairs whilst Baby did the talking I having to resign myself to "smiling in Spanish" which is about all I can

---

[97] Valletta is the capital city of Malta. It is located in the South Eastern Region of the main island, between Marsamxett Harbor to the west and the Grand Harbor to the east.

[98] Correctly: Francisco de Zurbarán (1598 – 1664) was a Spanish painter. He is known primarily for his religious paintings depicting monks, nuns, and martyrs, and for his still-lifes.

[99] Cádiz Cathedral (Spanish: *Catedral de Cádiz, Catedral de Santa Cruz de Cádiz*) is a Roman Catholic church in Cádiz, and the seat of the Diocese of Cadiz y Ceuta. It was built between 1722 and 1838.

[100] Ramón de Carranza y Fernández de la Reguera (1863 – 13 September 1937) was a Spanish Admiral and monarchist politician, Mayor of Cadiz (15 July 1927 – 14 April 1931 and later at the Beginning of the Civil War 28 July 1936 – 16 July 1937) civil governor of Cadiz (19 July 1936 – 6 August 1937)

[101] May devotions to the Blessed Virgin Mary refer to special Marian devotions held in the Catholic Church during the month of May honoring the Virgin Mary as "the Queen of May". These services may take place inside or outside. A "May Crowning" is a traditional Roman Catholic ritual that occurs in the month of May.

[102] The "Marcha Real" the national anthem of Spain. It is one of only four national anthems in the world (along with those of Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and San Marino) that has no official lyrics (although it had lyrics in the past, they are no longer used). By Alfonso XIII's time, the Royal Circular Order of 27 August 1908 established the musical score orchestrated by Bartolomé Pérez Casas, Superior musician of the Royal Corps of Halberdier Guards, as the official version; it is known traditionally as the "Grenadier March" or the "Royal Spanish March".

do though the effusive Mayor did speak a few words [32] of English. We patiently fed on too many sweet things but I was much consoled by a bunch of deliciously smelling sweet peas, a flower I have never met so early in the year. Finally after having been bravely amiable without any signs of hurry and impatience we left and reached home about 7 ½ or later. The first part of the drive back was beautifully lit up by a radiant sunset.

I heard that there is still wintery weather at home. Still not a word from Sitta. What can it mean?

Had a cup of soup in my room instead of going down to supper the Bibescus are still here, I cannot help considering that they are remaining indiscreetly long, but Baby is very hospitable. Ducky accuses her wasting her life in being amiable with people who cannot but be indifferent to her. I have the feeling that Baby today avoids strong emotions, it is sort of self preservation feeling, so prefers the company of people who move nothing in her to Ducky's company that represents mighty emotions of love and tragedy. Baby today freaks deeper feelings, she keeps her balance by skimming over every deeper emotion.

[33] Friday April 12th 1929 Sanlúcar

This was a day given to Jerez (Ceres) whence the "Sherry" comes. It is a lovely little old town inhabited by many rich old families most of them big wine-growers and wine producers. First we drove to the ruins of the most superb convent of Carthusians[103] now dismantled. It must have been a magnificent place, has a huge church, huge courts and what makes it so attractive is that each monk used to possess a whole apartment of his own, not merely a cell, but several small rooms and a kitchen and each separate cell had its own little walled in garden with a well in it. All these cells gave on one side onto the huge cloister and inner court-garden and the other side onto their own little gardens. The Carthusiens are one of the orders which do not talk, of which silence is the rule so each lived strictly for himself.[104] For a millionaire to turn the place over for a huge living house in which to entertain numerous guests would be fascinating work, making separate little apartments out of each cell and each [34] with its own garden. Adorable! I am almost in mind transforming into a dwelling each convent or monastery I visit. Here there is now a huge "Hengst[105] depot" but the stallions were nearly all out on their

---

[103] The Charterhouse of Jerez de la Frontera (Spanish: *la Cartuja de Jerez de la Frontera*) or Charterhouse of Santa María de la Defensión (Spanish: *la Cartuja de Santa María de la Defensión*; also *la Cartuja de Nuestra Señora de la Defensión*) is a monastery in Jerez de la Frontera, province of Cádiz. Its architecture is of a Late Gothic style, corresponding to the start of construction in the 15th century, with Baroque aspects dating from the 17th century. In 1810, during the Peninsular War, the French invaders used the monastery as a barracks, and damaged or destroyed much of the complex that had been assembled over the prior three centuries. The monks were obligated to seek refuge in Cádiz, and when they returned, it was to a desolate, sacked monastery. Restored and returned to its original use, and now in a good state of conservation, the monastery was designated a *Monumento nacional* in 1856, one of the first dozen or so places in Spain to be so designated.

[104] The Carthusians, also known as the Order of Carthusians (Latin: *Ordo Cartusiensis*), are an enclosed religious order of the Roman Catholich Church. The order was founded by Bruno of Cologne in 1084 and includes both monks and nuns. The order has its own rule, called the *Statutes*, and their life combines both eremitical and cenobitic monasticism. The motto of the Carthusians is *Stat crux dum volvitur orbis,* Latin for "The Cross is steady while the world is turning."

[105] Hengst means stallion in German language.

business, so we only saw a few minor ones which had remained at home. This was disappointing I would have lovely to see all the horses.

This convent is somewhere beyond Jerez to which we drove back and visited a military horse depot where we saw some attractive animals. The officers were also keen on hens and gardening.

We lunched at one of the most important wine growing inhabitants of Jerez Toriseto, an old gentleman with a huge family. He had just celebrated their golden wedding and his wife and he looked still astonishing vigorous and active. I believe they had thirteen children of which 10 are still alive. The whole house was full of grown up ones with their wives and daughters with their husbands and the whole household spoke excellent English so one could talk to them all. We were given an excellent if somewhat lengthy lunch. Elisabeth Bibescu who sat on one side of the old master of the house drank freely of his too [35] exquisite wines and quite fascinated the old gentleman who became slightly familiar with her in the end. The lunch ended with most delicious strawberries. In fact we were much too copiously fed.

A few minutes rest which Baby cleverly arranged on the pretext that I had a leg from which I suffered and then a severe afternoon of it walking through miles of bodegas where we saw tons of wine, how it was packed, labeled, sealed, how the barrels were made, how the bottles were filled. And everywhere we had to imbibe a little wine. Elisabeth drinks like a fish which makes Antoine anxious, today Antoine having lumbago remained at home and Baby's naughty boys kept giving all the trial glasses to Elisabeth who finished one after another whilst we each time only sipped with greatest care.

Having gone through all our old host's endless bodegas we were handed over to a second wine producer and again we went for miles. In each place a barrel was so to say consecrated to me and will keep henceforth my name for all times.

As the sun set our activities ended in a beautiful garden [36] belonging to the parents of the second host (?)[106] so here an excellent tea was served on a lawn under huge palm trees. The comfortable chair especially was a comfort after the many kilometers we had made. Here masses of smart people were presented to us, we had to be amiable for all our worth to people who were evidently delighted to see us. We were home before eight and I did not go down to supper which is my greatest luxury after a long and tiring day.

Saturday April 13th 1929 Ronda[107]

We started at 9 for Ronda. A lovely drive, a lovely morning though somewhat clouded with a promise of rain but I am afraid like at home will not fulfill its promise just because pined for. Baby and I we drove luxuriously by ourselves in the palace Cadillac. More than ever, Baby in her crusty moments reminds me of Elise Bratianu especially when she scold rights and left, calls people fools and has not a moment's patience with what she calls "asses" even before she knows if they are going to be stupid.

---

[106] Sign in text.

[107] Ronda is a village in the Spanish province of Málaga. It is located about 100 km east of the Jerez de la Frontera and 105 km west of the city of Málaga, within the autonomous community of Andalusia.

The chauffeur they have given us from the [37] palace is excellent though on the quick side like Virgil because Alfonso goes a colossal pace, but Baby is forever trying to discover that he is an ass, idiot or fool. She is nervous in a motor and is altogether very funny.

The road we were driving on became more and more lovely, winding up towards the mountains, passing adorable white villages and passing fields full of flowers. In one town they gave us a huge spontaneous reception or more correctly said it was a large village, the bells rang, the women came out with flowers, the authorities smiled upon us and spoke many voluble words. One little place had two lovely convents or monasteries, perfect architecture of dark stone and lichened tiled roofs. One called Zara or Zahara[108] lay right up on a mountain which stood out isolated from the others crowned by a fortress. We also at the start passed Arcos again, the little white town lay so bright and spotless on its dark rock that it looked like thick drifts of snow. Enchanting. All the trees are in their earliest tenderest green, everywhere the birds are singing, it is a rapturous sight. We drove and drove, winding on curry roads towards our destination which we reached [38] about 12 ½. A marvelous place; from one side quite easily reached but for all that suspended above precipitous rocks separated by a deep chasm at the bottom of which flows a little river. The white town lies like a painted décor upon these dark, cactus overgrown rocks.

Down a narrow almost precipitous street and we found ourselves before the door of the Duchess of Parcent Piedita, Hohenlohe's[109] mother who is to be our hostess.

An adorable house with a garden in terraces, both house and garden suspended on the brink of the chasm, facing on the other side the white picturesque little town a jumble of snowy houses spilling down the side of the hill, so incredibly picturesque that it looks like a picture.

The radiant sun made all that white absolutely quiver with light. An undreamed of exquisite vision of white. I gasped with joy and before the windows of the apartment given to me, a pergola with wisteria, one carpet of blazing blue-mauve against blue hills and mountains in the background, rocky at the tops luminously emerald green at their base.

Our hostess has a past, too long to relate her history here. Originally a German, she has had a chequered career and her last husband or her first, I am [39] rather confused, was a Brazilian Ambassador somewhere, I think he was the first, yes of course he was, as the name she now wears is Duchess of Parcent. She is elderly, energetic,

---

[108] Zahara de la Sierra is a municipality in the province of Cádiz in the hills of Andalusia, 85 km east of Jerez de la Frontera, 35 km north-west of Ronda. It is perched on a mountain, overlooking a valley and a man-made lake formed by the dam that must be driven over to access the town. It is considered to be one of the *pueblos blancos* or "white towns" because the overwhelming majority of the buildings are white.

[109] Correctly: María de la Trinidad von Scholtz-Hermensdorff y Caravaca, Marquesa de Belvís de las Navas (1867 – 1937) was mother-in-law of Maximilian Egon zu Hohenlohe-Langenburg (1897 – 1969). She married first to Manuel Adrián de Yturbe y del Villar, a Mexican ambassador, and their daughter was Doña María de la Piedad de Yturbe y Scholtz-Hermensdorff, Marquesa de Belvis de las Navas (1892–1990), who married Maximilian Egon zu Hohenlohe-Langenburg. María de la Trinidad von Scholtz-Hermensdorff married second time, in 1904 to Fernando de la Cerda y Carvajal Gand y Queralt, IX Conde and 1st Duke of Parcent y X Conde de Contamina (1847 – 1937) and they had no children. Maria de la Trinidad was a protector of arts, and the first woman member of the Congress of Deputies of Primo de la Rivera in 1927.

clever, ambitious, designing and… awfully rich…[110] Her lovely house in this superb place makes people go and see her, hence our excursion here much to our entertainment and to her satisfaction.

Of course she was all hospitality, gush and amiability. The house is enchanting and filled with the delightful if not really valuable old things. Besides this she of course possesses no end of other palatial dwellings. Here *c'était fait moine* after a tempestuous past she has become a patroness of the town. Lady Bountiful in fact whom everyone listens to and whose money smooth out every difficulty and paves every road. With real German efficiency she has started arts and crafts amongst the population and has got them to make very pretty carpets and to copy old chairs and tables. She is succeeding wonderfully.

We were all shown over the quaint house which delighted us and then sat down to an excellent and not to heavy lunch, after which we visited her schools and bought some of the furniture they make all after the very best models. We visited an old convent where [40] the severely cloistered nuns received us with the flustered excitement of a disturbed hen cave. We stopped on the great stone bridge and started down at the chasm beneath, we walked through the public garden and had a good look at the view and finished by an adorable hotel built by an English company with a garden inconceivably divine, arranged by an English woman, one incredible mass of flowers, fields and border of them, everything in the fullest most glorious bloom, white and violet irises by millions in great patches and bordering every path, whole stretches of freesia, tulips, red linen flowers, ranunculus, nemophila (azure blue), nemesia and what not else, a superlative maze of colors so that my soul sang for joy, it was completely love.

Of course, we had to write our names in the guest books wherever we went.

Finally, I bought some old copper pots for my collection and back for tea under the wisteria looking out upon the inimaginable view. After that a rest till late supper.

Our hostess is amiable, wordly efficient and of course exceedingly hospitable she has a very nice young Archduchess staying with her who has great talent for drawing.[111]

[110] Signs in the text.

TRUPELE SOVIETICE DE PARAŞUTIŞTI ŞI OCUPAREA BASARABIEI ÎN 1940

Mircea TĂNASE[*]

SOVIET AIRBORNE TROOPS AND THE OCCUPATION OF BESSARABIA IN 1940

Abstract

In the interwar period, the Soviets had serious concerns for the establishment, equipment and training of airborne troops. They intuited and appreciated their potential and used them from the period before the outbreak of World War II. Thus, the first use of Soviet airborne troops was in June 1940, for the occupation of the cities of Ismail, Cahul and Cetatea Albă, in southern Bessarabia.

Following the Soviet Ultimatum of June 26, 1940, the Romanian authorities agreed to evacuate Bessarabia, northern Bukovina, and bring resistance to the Prut River. The acceptance of the Soviet Ultimatum and the Vienna Dictate put the Romanian army in a humiliating situation. It was forced to withdraw without a fight from the Romanian territories annexed by the neighboring states, which was practically equivalent to a military defeat.

Cuvinte cheie: *trupe aeropurtate, Ultimatumul sovietic, Dictatul de la Viena, evacuare.*

Keywords*: airborne troops, Soviet Ultimatum, Vienna Dictate, evacuation*

Perioada interbelică a însemnat şi pentru arta militară, puternic influențată de mijloacele pe care ştiinţa şi tehnica de vârf le-au creat, un important pas înainte, de certă valoare, cu abordarea tuturor aspectelor teoretice ale organismului militar, inclusiv cele doctrinar-strategice, cu particularizări la condiţiile concrete ale fiecărui stat, cu consecinţe în derularea evenimentelor care aveau să urmeze.

Avionul şi tancul au fost, indiscutabil, cele mai spectaculoase şi importante mijloace de luptă care s-au impus irevocabil la sfârşitul Primului Război Mondial şi au schimbat faţa războiului modern. Aceste două arme, de mare viitor, aveau să impună .strategilor şi decidenților militari noi concepte strategice. Astfel, în cadrul dimensiunii aeriene a câmpului de luptă, manevra pe verticală a evoluat de la opțiune la certitudine şi, putem spune, astăzi ea este o necesitate incontestabilă. Parașuta, parte inseparabilă a binomului avion-parașută, folosită iniţial pentru salvarea piloţilor, apoi pentru stabilirea unor recorduri de înălțime, avea să devină, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, mijlocul cu care luptătorii unităţilor speciale părăseau bordul aeronavelor de transport pentru a ajunge, împreună cu armamentul şi materialele din dotare, în dispozitivul inamicului sau în spatele acestuia. Se născuseră astfel trupele aeropurtate.

[*] Col. (r) dr., Fundația „Mareșal Alexandru Averescu” Buzău.

Apărute astfel ca urmare a noilor perspective pe care aviația avea să le asigure, acestea au contribuit la creşterea spectaculoasă a vitezei de execuție a manevrei, prin transportul lor pe calea aerului, eliminând astfel complet servituțile comunicațiilor terestre, contribuind, în acelaşi timp, decisiv, la crearea condiţiilor excelente pentru realizarea surprinderii.

În perioada interbelică sovieticii au avut preocupări serioase în ceea ce înseamnă constituirea, dotarea și pregătirea trupelor aeropurtate. Putem spune chiar că au fost printre precursorii constituirii și întrebuințării acestei categorii de forțe în războiul modern, deși nu se poate afirma că au desfășurat operații aeropurtate de mare anvergură, așa cum au făcut nu doar aliații lor occidentali (britanici şi americani), ci chiar şi adversarii lor, germanii. Totuşi, trebuie să consemnăm întâietatea sovieticilor pentru dezvoltarea acestor trupe şi întrebuințarea acestora, atunci când au avut imperativă nevoie de ele în gestionarea unor operaţii, însă doar în condiţiile specifice frontului sovietic, mai ales în prima parte a războiului, până la trecerea masivă la ofensivă a Armatei Roşii. Când ritmul ofensivei a crescut vertiginos, nu au mai considerat oportun să lanseze în spatele dispozitivului inamic forte şi mijloace pe calea aerului, angajând forţele aeropurtate în operaţii terestre şi doar o mica parte dintre paraşutişti au fost trimişi în misiune prin paraşutare, pentru acţiuni specifice grupurilor de cercetare diversiune şi de sprijinire a partizanilor, din propriul teritoriu sau din ţările care urmau să intre în sfera de influenţă sovietică după încheierea războiului.

Revenind la începuturile constituirii trupelor aeropurtate sovietice, vom aminti că în 1925, sovieticii şi-au trimis emisari în S.U.A. pentru a cunoaşte îndeaproape preocupările americanilor în acest domeniu, căpitanul Serghei Minov arătându-se interesat de ideile generalului american Mitchell, un adept înflăcărat al operaţiilor aeropurtate. La 2 august 1930, în districtul militar Moscova, lângă Voronej, trei avioane R-1 au lansat de la înălţimile de 500 şi 300 m două detaşamente a câte 12 paraşutişti înarmaţi cu mitraliere şi puşti, comandate de ofiţerii L.G. Minov şi Ya. D. Moskovski, cu misiunea de a executa o diversiune în spatele dispozitivului inamic. Exerciţiul a fost repetat în acelaşi loc în septembrie 1930, când avioane ANT–9 au lansat un detaşament de 11 oameni, sub comanda aceluiaşi Moskovski, reuşind să atace şi să neutralizeze un punct de comandă al unei mari unităţi „inamice". Generalul Alksins a creat în 1931, în districtul militar Leningrad, comandat de mareşalul Tuhacevski, un detaşament experimental compus dintr-o companie de puşcaşi, plutoane de pionieri, transmisiuni şi autovehicule uşoare, un escadron de aviaţie de bombardiere grele şi un detaşament de aviaţie de corp de armată. Mai târziu, blindatele uşoare au putut fi paraşutate din avioane T.B.-1. În 1932 au fost create primele batalioane de paraşutişti în apropiere de Kiev, Leningrad, Moscova şi în Extremul Orient. La 29 septembrie 1932, la Krasnogvardeisk, districtul militar Leningrad, sub supravegherea atentă a lui K. E.Voroşilov, comisar al poporului pentru apărare, Detaşamentul 3 Motorizat Aeropurtat a executat un ciclu complet de activităţi de desant aerian. Paraşutarea, atacul şi retragerea au fost considerate ca fiind o reuşită, chiar dacă se recunoştea că încă existau probleme în ceea ce priveşte debarcarea desantului. În 1933 a fost creată Brigada 3 Aviaţie cu Destinaţie Specială. Tot în acest an, la Tuşino, lângă Moscova, a fost înfiinţată o şcoală de instructori paraşutişti, URSS acordând o atenţie deosebită paraşutismului sportiv, ca bază de recrutare pentru viitoarele trupe aeropurtate, de aceea la începutul celui de-al

Doilea Război Mondial URSS. avea de 200 de ori mai mulţi paraşutişti decât toate ţările lumii la un loc, inclusiv Germania.

În 1934, în Bielorusia au fost debarcaţi 600 militari, simultan cu lansarea în regiunea Leningradului a unor brigăzi aeriene speciale şi a mai multor unităţi terestre. La manevrele de la Kiev din septembrie 1935, câteva sute de occidentali au asistat la paraşutarea dintr-o formaţie de 30 de avioane T.B.-3 a 1.200 paraşutişti şi debarcarea a peste 2.500 infanterişti, împreună cu armamentul din dotare. În februarie 1936, o divizie de vânători (14.000 oameni) a fost aerotransportată de la Moscova la Vladivostok, întregul său armament şi materialele fiind ancorate (legate) sub avioane. În acelaşi an, pe timpul manevrelor de la Minsk, 1.200 paraşutişti şi 3.000 infanterişti aerotransportaţi au fost paraşutaţi, respectiv debarcaţi la peste 170 km în spatele „liniei de contact". În 1936 brigăzile de aeropurtate sovietice erau dispuse astfel: Brigada 3 Aeropurtată în districtul militar Leningrad, Brigada 13 Aeropurtată în Districtul militar Kiev, Brigada 47 Aeropurtată în Districtul militar Belarus. În 1938 s-au înfiinţat încă 4 brigăzi aeropurtate, ridicând la 6 numărul total al acestora: Brigăzile 201, 202, 204, 211, 212, 214 Aeropurtate. De menţionat că URSS, implicată la vremea respectivă în războiul civil din Spania, avea pregătită pentru „exportul" de revoluţie Divizia 35 Desant Aerian, încadrată cu mulţi voluntari spanioli şi pregătită să intervină decisiv asupra Madridului.

Mareşalul Tuhacevski, personalitate controversată a vârfului ierarhiei militare sovietice, însă incontestabil artizanul trupelor aeropurtate şi al doctrinei de întrebuinţare a acestora în operaţiile Armatei Roşii, a căzut victimă în 1937 sângeroaselor epurări ordonate de Stalin. Trupele aeropurtate au stat totuşi în atenţia conducerii de la Kremlin şi, în 1939, erau dispuse astfel: Brigada 201 Aeropurtată, comandată de colonelul I. S. Bezugly, la Leningrad, Brigada 202 Aeropurtată, comandată de maiorul M. I. Denisenko, în Extremul Orient, Brigada 204 Aeropurtată, comandată de maiorul I. I. Gudarevaci la Kiev, Brigada 211Aeropurtată, comandată de maiorul V. A. Glazunov, la Kiev, Brigada 212 Aeropurtată, comandată de maiorul I. I. Zatevaklin, în Extremul Orient (apoi la Odesa), Brigada 214 Aeropurtată, comandată de colonelul A. F. Levaşev, în zona bielorusă. La acestea se adăugau 3 regimente de paraşutişti independente, la Rostov, Gorokhovete şi Voronej.

Când spunem că sovieticii au fost pionieri în dezvoltarea trupelor aeropurtate în perioada interbelică, ne bazăm pe faptul că doar germanii s-au mai apropiat oarecum de realizările sovietice în domeniul constituirii aeropurtatelor, deşi nu putem ignora şi intenţiile altor naţiuni în acest domeniu, rămase, din păcate, până la declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, doar la acest stadiu al intențiilor. În Italia, deşi fuseseră efectuate primele experimente la sfârşitul primului deceniu interbelic şi, în 1928 a fost constituită o companie de paraşutişti, interesul pentru aceste forţe a scăzut. Englezii, la curent cu experienţele sovietice la manevrele din 1933 şi 1936, când au introdus în luptă pe calea aerului şi câteva subunităţi de parașutiști, nu le vedeau rostul într-un război pe care ei îl vedeau în continuare, în principiu, defensiv. Reticenţa lor a durat până după începerea războiului, dar, odată caracterul defensiv al operaţiilor britanice fiind depășit, mai ales după intrarea în scenă a aliatului american, care le oferea şi avioanele necesare transportului aerian, aveau să proiecteze şi să deruleze, alături de acesta, într-o ofensivă mai mult decât necesară, câteva dintre cele mai mari și mai spectaculoase operaţii aeropurtate din istorie. La rândul lor, francezii, deşi îşi creaseră, în 1938, două companii

aeropurtate, au fost nevoiţi să le desfiinţeze după începerea războiului și capitularea din 1940. În mod paradoxal, nici S.U.A. nu au acordat credit acestui gen de forţe, deşi Germania utilizase forţele aeropurtate în vestul şi nordul Europei în vara anului 1940, în ceea ce dorea să impună în arta militară ca *Blitzkrieg/Război fulger*, şi apoi în prima mare operație aeropurtată din istorie, *Merkur*, din mai 1941, în Creta. După *lecţia germană,* Marea Britanie şi S.U.A. au trebuit să accepte necesitatea creării propriilor unităţi de acest gen.

Aşadar, și germanii au fost preocupaţi de caracterul ofensiv al forţelor armate şi au intuit şi apreciat potenţialul trupelor aeropurtate. Au început, încă din 1930, constituirea unor asemenea structuri care, în concepţia lor, ofereau posibilităţi de atac prin surprindere şi de materializare a mult lăudatului *Război fulger*. În 1938, sub comanda generalului-maior Kurt Student, a luat fiinţă, în secret, Divizia 7 aeropurtată, formată din batalioane de paraşutişti şi de infanterie aeromobilă, alături de forţa de transport aerian. Până la declanşarea războiului, în 1940, Germania nu a mai constituit însă şi ale mari unităţi aeropurtate.

În tot acest timp însă, sovieticii nu au pierdut timpul. Cartierul general suprem sovietic, STAVKA, trasase, în linii mari, misiunile trupelor aeropurtate: cooperarea cu forţele terestre pentru încercuirea şi distrugerea marilor grupări de forţe inamice; dezorganizarea comenzii, controlului şi logisticii inamicului; ocuparea şi menţinerea unor raioane importante şi puncte obligate de trecere din dispozitivul inamicului; ocuparea şi distrugerea aerodromurilor inamice; ocuparea zonelor de debarcare a infanteriei marine şi a trecerilor peste râuri.

Putem aprecia că deopotrivă, şi germanii şi sovieticii au apreciat potenţialul trupelor aeropurtate, însă trebuie remarcat că aceştia din urmă le-au dat o amploare mai mare şi o imediată întrebuinţare în rezolvarea conflictelor premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial. Astfel, în conflictul ruso-japonez din iulie-august 1939, sub comanda colonelului. I.I. Zatevakin, Brigada 212 Aeropurtată, ca parte a Grupului de armate comandate de G. K. Jucov, a acţionat terestru în estul Mongoliei, pe Muntele Fui, anihilând flancul drept al forţelor japoneze. De asemenea, în timpul războiului sovieto-finlandez, din iarna 1939-1940, după mai multe eşecuri ale trupelor terestre, sovieticii au introdus în luptă forţele aeropurtate (Brigăzile 201 şi 204 Aeropurtate), atât ca trupe de infanterie, cât şi cu misiuni de diversiune, în spatele „Liniei Mannerheim", dar acţiunea lor a rămas fără rezultate deosebite.

Programul de reevaluare a forţelor armate sovietice, după performanţele slabe din 1939 şi 1940, îndeosebi în Finlanda, a afectat nemijlocit trupele aeropurtate, redefinindu-le, sporindu-le rolul şi extinzându-le în mod considerabil. Stalin intenţiona să aibă pregătite 10 corpuri de desant aerian pentru „marea ofensivă eliberatoare". În acest sens, în aprilie 1941 el a dispus intrarea în dispozitivul de luptă a cinci corpuri de armată de desant aerian, înfiinţate în secret în raioanele vestice ale URSS, dispuse în păduri sau în terenuri cu acoperiri, putând fi folosite, fără o altă redislocare, împotriva Germaniei, României (Corpul 3 Desant Aerian, dislocat la Odessa), Cehoslovaciei sau Austriei.

Forţele aeropurtate sovietice au fost folosite pentru prima dată în rolul lor specific pe timpul ocupării de către sovietici a Basarabiei, în iunie 1940. În concepţia liderilor militari de la Moscova, aceste forţe aveau misiunea de a cuceri poziţii

importante în scopul tăierii căilor de retragere ale unităţilor române, urmând în acelaşi timp să aştepte sosirea forţelor mobile sovietice aflate în înaintare. Operaţiunea planificată a început cu înaintarea unei forţe terestre la 28 iunie 1940. În acest timp, Brigăzile Aeropurtate 201, 204 şi 214 s-au îmbarcat în cele 170 de avioane TB–3 ale celor 4 Regimente de avioane grele de bombardament. La 29 iunie, un batalion din Brigada 204 Aeropurtată s-a paraşutat la 12 km nord de oraşul Bolgrad, ocupându-l în seara aceleaşi zile. În ziua următoare Batalionul 1 al Brigăzii 204 Aeropurtate a cucerit oraşul Cahul, aflat la gura fluviului Dunărea. În aceeaşi zi, Brigada 201 Aeropurtată, fără a întâmpina nici un fel de rezistenţă din partea trupelor române care se retrăgeau, au ocupat oraşul Ismail. Operaţia din Basarabia s-a executat în afara contactului cu inamicul, constituind însă un bun prilej de validare a potenţialului forţelor aeropurtate.

În *Raportul asupra acţiunilor trupelor Frontului de Sud la eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, iunie-iulie 1940,* comandantul trupelor regiunii militare Kiev, generalul de armată G. K. Jukov menţionează: *Dat fiind că [...] unităţile Armatei 9 întârziau în raioanele Bolgrad, Reni, Ismail, au fost lansate desante aeriene în următoarea succesiune: în dimineaţa zilei de 29.06.1940 la Bolgrad a fost lansat desantul aerian al Batalionului 204 în număr de 1.300 oameni, iar la 30.06.1940 desantul Batalionului 201 desant aerian la Ismail – 815 oameni. Lansarea desantului a fost prevăzută pe planul operaţiei de front în compunerea Batalionului 201 desant aerian-SKOMOROHI, a Batalionului 204 desant aerian-BORISPOL şi Batalionul 214 desant aerian-KALINOVKA. Planul operaţiei, conform variantei nr. 1 şi nr. 2, atribuia o importanţă enormă desantului aerian: în cooperare cu forţele aeriene şi Gruparea de cavalerie mecanizată, desantul aerian trebuia să desăvârşească încercuirea operativă a inamicului şi să-i dezorganizeze serviciile. [...]Lansarea desantului aerian trebuia să fie precedată de un atac al aviaţiei de bombardament asupra nodurilor aeriene şi trupelor inamicului. Dat fiind că armata română s-a retras benevol peste r.Prut, operaţiile de desant au fost executate fără participarea aviaţiei de vânătoare şi bombardament. Operaţiile de desant efectuate, în ciuda faptului că s-au desfăşurat cu aparate de modele vechi şi pe o adâncime de 500-600 de km, s-au justificat complemente (completamente, n.n.) şi au demonstrat toată eficienţa acestei forţe armate. Raza mare de acţiune, rapiditatea şi apariţia prin surprindere a desanţilor i-au zăpăcit pe românii în retragere; desantele au determinat trupele române să respecte cu stricteţe condiţiile prevăzute de acord pe timpul retragerii lor.*[1]

Remarcând că între sursele româneşti şi cele sovietice există unele diferenţe privind data acţiunii paraşutiştilor sovietici (29 iunie în documentele româneşti, 30 iunie în cele sovietice), într-o altă lucrare se menţionează că în raioanele Bolgrad, Ismail şi Reni au fost lansate subunităţi de paraşutişti (2 batalioane) care au instigat populaţia, au dezarmat unităţi şi au jefuit trenurile regimentare.[2]

Să vedem însă şi de ce *armata română s-a retras benevol peste Prut* şi nu a opus nici o rezistenţă trupelor aeropurate sovietice lansate în Basarabia românească în

[1]Ion Şişcanu, Vitalie Văratic, *Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente,* Editura Universitas, Chişinău, 1991, p. 74.
[2] Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari,* Editura Pro Transilvania, Bucureşti, 2000, pp.82,92.

iunie 1940, unde *s-au justificat completamente şi au demonstrat toată eficienţa acestei forţe armate.*

După Primul Război Mondial, realizarea statului naţional unitar în graniţele sale fireşti a însemnat o încununare a efortului economic, diplomatic şi militar pe care România l-a întreprins în perioada 1916-1919. Prin desăvârşirea unităţii sale naţionale, România a devenit un stat de mărime mijlocie, cu suprafaţa de 295000 kmp şi o populaţie de 18 milioane de locuitori, aşezat într-o zonă geografică de mari interferenţe politice, economice şi militare, cu o valoare strategică de importanţă continentală, cu un potenţial economic şi demografic în dezvoltare şi cu diverse resurse naturale. De aceea, marile probleme ale continentului o vizau într-un fel sau altul, şi urma să joace un rol important în concertul statelor europene.

Problematica securităţii naţionale a României în anii '30 era aparent simplă. Interesele fundamentale ale statului român erau menţinerea integrităţii teritoriale şi consolidarea independenţei şi suveranităţii naţionale. Deosebit de complexă era însă găsirea răspunsurilor optime în binomul ameninţări-vulnerabilităţi, specific problematicii de securitate, astfel încât să poată fi salvgardate interesele naţionale fundamentale.

Politica de apărare promovată de România s-a materializat în realizarea unui sistem defensiv care să răspundă concepţiei de ducere a războiului pentru păstrarea integrităţii teritoriale. În acest sens, categoriile de forţe armate şi genuri de armă au fost constituite, înzestrate şi pregătite pentru a fi în măsură să respingă o agresiune declanşată, succesiv, dinspre est, vest şi sud. Totuşi, în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, potenţialul militar al României se afla la un nivel îngrijorător. Constatând că ţara avea o industrie de apărare slab dezvoltată, o slabă pregătire operativă a teritoriului, o insuficientă dezvoltare a sistemului de comunicaţii, îndeosebi în Basarabia şi Dobrogea, iar armata era lipsită de mijloacele moderne de luptă, factorii de decizie politico-militară s-au văzut nevoiţi să adopte planuri de operaţii în care un rol hotărâtor îl aveau alianţele politico-militare.

„Pericolul” pe care îl reprezenta România întregită, cu şanse tot mai mari de a deveni o putere regională, economică şi militară, a determinat statele revizioniste din zonă (URSS, Ungaria şi Bulgaria) să manifeste, imediat după semnarea tratatelor de pace, o ostilitate directă faţă de autorităţile de la Bucureşti.

Ameninţate la rândul lor de revizionismul sovietic şi maghiar, Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor-croaţilor şi slovenilor (din 1929 Iugoslavia), au încheiat cu România convenţii politice şi militare, iniţial bilaterale, ulterior multilaterale, care prevedeau condiţiile colaborării şi cooperării pentru apărarea în comun în caz de atac din partea acestor state. În 1921 s-a încheiat între România şi Polonia o alianţă militară defensivă, şi tot în acelaşi an a fost încheiată „Mica Înţelegere”. În 1934 a fost semnat „Pactul Înţelegerii Balcanice” între România, Iugoslavia, Turcia, ulterior şi Grecia, ca o prelungire în sud-estul Europei a „Micii Înţelegeri”, destinat contracarării tendinţelor expansioniste ale Bulgariei, stat care constituia un factor de instabilitate în Peninsula Balcanică. Prezente în ambele alianţe, Iugoslavia şi România ar fi putut constitui un baraj în calea înaintării gemano-italiene spre centrul şi sud-estul Europei, dar jocul politic al marilor puteri în lupta pentru sferele de influenţă au făcut aceste pacte inoperante.

Tratatul de Alianţă şi Amiciţie cu Franţa, încheiat la 10 iunie 1926, a avut doar un caracter de asistenţă diplomatică şi nu militară, Convenţia Militară, care însoţea tratatul, nu avea caracterul unei alianţe militare, ci prevedea doar un schimb de vederi între statele majore ale celor două ţări. Mai mult, Franţa nu s-a angajat să sprijine România în apărarea teritoriului dintre Prut şi Nistru. Cât priveşte Anglia, o alianţă cu aceasta nu s-a putut realiza datorită faptului că ea încuraja pretenţiile revizioniste ale unora dintre vecinii României. Când conducerea de la Bucureşti a realizat că nu se mai putea conta pe alianţele politice şi militare încheiate, a încercat să se sprijine pe forţele proprii şi să întărească capacitatea de apărare a ţării. Era însă destul de târziu. Apele tulburi începuseră deja să fiarbă şi, peste numai câteva luni, aveau să dea în clocot în cea mai mare conflagraţie a tuturor timpurilor: Al Doilea Război Mondial.

Revizionismul teritorial practicat de statele vecine – URSS, Ungaria, Bulgaria – se detaşează ca principala ameninţare la adresa intereselor naţionale fundamentale ale României în vara anului 1940. Fiecare dintre aceşti vecini se socotea frustrat de rezultatele Primului Război Mondial, revendicând din partea României porţiuni importante din teritoriu. Ameninţarea celor trei vecini putea să ia forma unei invazii – fie conjugate în timp, câte doi sau toţi trei odată, fie separate – în scopul realizării obiectivelor propuse. Aceste probabilităţi, strâns legate de evoluţia situaţiei internaţionale, de situaţia fiecăruia dintre prezumtivii adversari la celelalte frontiere, au creat mari dificultăţi planificării strategice româneşti, conferind acesteia o bază sporită de incertitudine. Este ceea ce în epocă s-a numit „problemul strategic” al României .

Situaţia României s-a agravat considerabil o dată cu concentrarea la graniţele sale a numeroase trupe sovietice. Capitularea Franţei a grăbit decizia Moscovei de „a rezolva” diferendul teritorial cu România. Remiterea de către aceasta a *Notelor ultimative* către Bucureşti a fost precedată de intense pregătiri şi demonstraţii militare la frontierele de est şi nord ale României. În seara zilei de 26 iunie 1940, orele 22.00, V. M. Molotov, ministrul de externe al URSS, i-a înmânat, la Kremlin, lui Gheorghe Davidescu, ministrul plenipotenţiar al României la Moscova, o *Notă ultimativă* pentru cedarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei.

În urma celor două Consilii de Coroană ale României, din 27 iunie, a „sfaturilor” reprezentanţilor Germaniei şi Italiei de la Bucureşti, ca şi a aliaţilor din Antanta Balcanică, autorităţile române au acceptat evacuarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi ducerea rezistenţei pe Prut.

Decizia României se baza pe: 1) înfrângerea armatelor anglo-franceze şi a consecinţelor armistiţiului francez, în urma cărora garanţiile din aprilie 1939, a căror valoare era numai una morală, deveneau inoperante. Marea Britanie, cu propriile ei greutăţi de război, nu ar fi putut veni în ajutorul României, mai ales că, în problema graniţelor, concepţia engleză era aceea de a apăra independenţa, nu şi integritatea României; 2) Ministerul Apărării Naţionale şi Marele Stat Major avertizaseră că armata română, cu materialul greu şi rezervele de muniţii de care dispunea, nu putea lupta mai mult de trei luni cu adversarul; 3) presiunile Germaniei şi Italiei, la care se adăuga atitudinea tot mai ameninţătoare a Bulgariei şi Ungariei care, sprijinite de URSS şi

Germania, revendicau părţi din teritoriul românesc; 4) lipsa de eficienţă a ajutorului aliat din cadrul Înţelegerii Balcanice.[3]

Dintr-o altă perspectivă, decizia factorilor politici de a accepta aceste cedări teritoriale ca unică soluţie este pusă sub semnul întrebării: *Sub presiuni politice şi militare, considerând că prin aceasta vor salva ţara, factorii de decizie, în discordanţă cu dorinţa poporului şi a armatei, au cedat 1/3 din suprafaţa ţării, lăsând la cheremul noilor stăpâni o populaţie majoritar românească, supusă ororilor fizice şi psihice de neimaginat pentru secolul XX. Au fost cedări în care o instituţie fundamentală a statului – ARMATA – a fost împiedicată să-şi exercite atributul fundamental - apărarea ţării. Mii de ofiţeri, subofiţeri, gradaţi şi soldaţi şi-au văzut lezate onoarea, au suportat dezonoarea de a fi dezarmaţi, maltrataţi şi capturaţi datorită ordinului primit de a se retrage înapoia noilor graniţe impuse şi de a nu deschide focul indiferent de situaţie. A fost una din cele mai triste perioade din istoria armatei române. O armată trebuie să primească ordin să se bată, să învingă, nu să se retragă fără luptă. Cu siguranţă, în 1940, armata română ar fi luptat cu vitejie şi eroism pentru apărarea ţării*.[4]

Politica externă a României de după 28 iunie 1940 a fost determinată de consecinţele evacuării, sub imperiul forţei, a Basarabiei, nordului Bucovinei, părţii de nord-vest a Transilvaniei şi Cadrilaterului şi s-a aflat la originea intrării ţării, la 22 iunie 1941, în al Doilea Război Mondial, alături de Axă. Notele ultimative sovietice nu numai că au inaugurat, ci, mai mult, au declanşat procesul dezintegrării teritoriale a României Mari .

Încurajate de Germania, Italia şi URSS, alte două ţări vecine României, Ungaria şi Bulgaria, au silit guvernul român să accepte tratative în privinţa Transilvaniei şi Cadrilaterului (Dobrogea de Sud). Tratativele cu Bulgaria s-au desfăşurat la Craiova, iar cele cu Ungaria la Turnu Severin. Datorită revendicărilor exagerate ale Ungariei horthyste în privinţa Transilvaniei, tratativele au eşuat, astfel încât Germania şi Italia, deşi nu li s-a cerut, şi-au asumat rolul de arbitri. Miniştrii de externe ai Germaniei şi Italiei, Joachim von Ribbentrop şi Galeazzo Ciano, au convocat pe reprezentanţii Bucureştilor şi Budapestei la Viena, unde, la 30 august 1940, le-au impus semnarea unui „arbitraj" (în realitate un veritabil dictat) în virtutea căruia România era silită să transmită Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, însemnând 43492 kmp şi aproximativ 2667000 locuitori.

Acceptarea Ultimatumului sovietic şi a Dictatului de la Viena, în pofida eforturilor întreprinse în ultimii ani ai deceniului al patrulea şi a asigurărilor date de cele mai înalte autorităţi ale statului că hotarele ţării vor fi apărate cu orice sacrificii, a pus armata română într-o situaţie umilitoare, fiind nevoită să se retragă fără luptă din teritoriile româneşti anexate de statele vecine, astfel că „*Situaţia creată a echivalat, în mod practic, cu o înfrângere militară, cu însemnate consecinţe asupra capacităţii de apărare a ţării. Statul român a fost deposedat de poziţii geostrategice esenţiale, care au impus o redimensionare a dispozitivului strategic naţional, afectând, în plus, şi poziţia sa militară pe continentul european. S-au realizat masive dislocări de unităţi şi*

---

[3] Gheorghe Buzatu, *Prăbuşirea României Mari,* în Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în veacul XX*, Editura Paideia, Bucureşti, 1999, p. 379.
[4] Ion Giurcă, *op. cit.,* p. 6.

mari unităţi, potenţialul demografic şi economic s-a restrâns, s-au înregistrat numeroase pierderi de oameni, armament şi tehnică de luptă, starea morală a militarilor de toate gradele a avut de suferit ca urmare a abandonării fără luptă a unor părţi din teritoriul naţional. Toate acestea impuneau o reorganizare profundă a organismului militar naţional, care trebuia să fie capabil să asigure atât individualitatea statului român, cât şi aspiraţiile sale legitime de reîntregire”[5] .

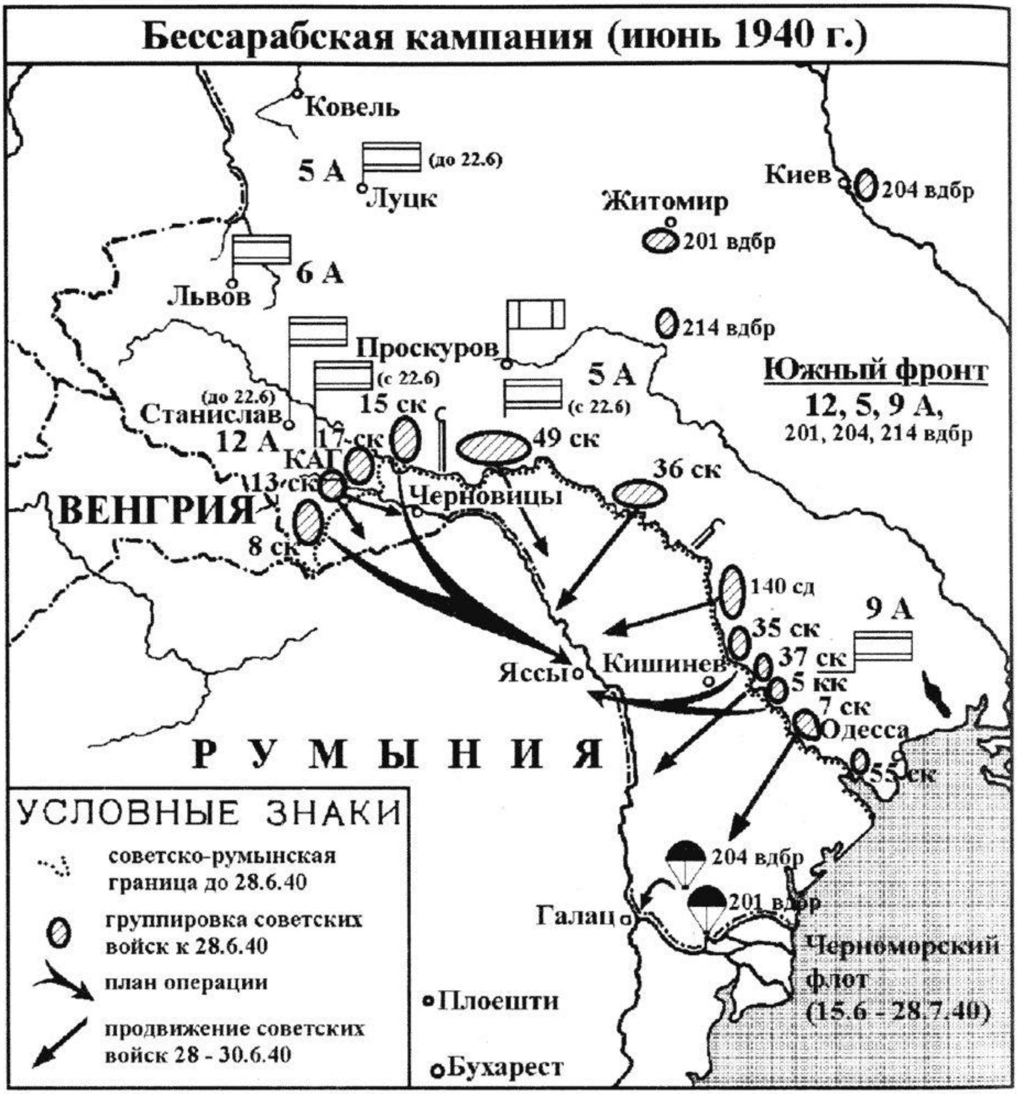
La 5 septembrie 1940, Carol al II -lea l-a adus la putere pe generalul Ion Antonescu, care, a doua zi, a cerut abdicarea regelui, al cărui regim era considerat vinovat de destrămarea graniţelor ţării. Generalul Antonescu, proclamându-se "conducător" al statului român, şi-a propus reorganizarea armatei, după formula "o armată mică, dar puternică", cu o perfectă încadrare, disciplină şi instrucţie, adecvată "realităţilor româneşti şi condiţiunilor tehnice moderne" .

Ca o consecinţă a acestui deziderat, de aliniere la modernitatea epocii şi de recuperare prin luptă a teritoriilor pierdute, în atenţia generalului Ion Antonescu a stat şi constituirea, în cadrul armatei române reorganizate, unei unităţi de paraşutişti/infanterie aeriană, astfel că, la 10 iunie 1941 a fost înfiinţată, în cadrul Centrului de Instrucţie al Aeronauticii de la Popeşti Leordeni, o companie-şcoală de paraşutişti. În 1942, o dată cu infiinţarea unei a doua companii, a fost constituit Batalionul de Paraşutişti, unitate de elită a armatei române, care a dat măsura pregătirii sale în luptele pentru apărarea părţii de nord a Bucureştiului împotriva forțelor germane, în august 1944. În martie 1945, din ordinul Comisiei Aliate de control (sovietică), acest batalion a fost desfiinţat, urmând a fi reînfiinţat la 1 noiembrie 1950, la Tecuci și transferat, în 1951, la Buzău. Până în 1980, când au fost înfiinţate alte trei unităţi de paraşutişti, unitatea de la Buzău a fost singura de acest gen din armata română, fiind inclusă printre unităţile cu care România participa în cadrul Tartatului de la Varşovia şi, în contextul epocii, a beneficiat, cel puţin în prima parte a existenţei sale, de principiile de pregătire și de dotarea tehnică specifică de provenienţă sau de concepţie sovietice (armament, parașute, avioane etc.).

Notă: la întocmirea acestui material autorul a folosit informaţii din lucrarea sa *Paraşutismul militar în România-tradiţie şi actualitate 1941-2008*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2008.

[5] Colonel Petre Otu, *Ostaşi, vă ordon: treceţi Prutul,* în revista *Dosarele Istoriei*, an IV, nr.7(35), 1999, p.17.

Anexe:

Harta - Frontul din Basarabia 1940

PRELIMINARIILE INTRĂRII ROMÂNIEI LA CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 80 DE ANI

Oltea RĂŞCANU GRAMATICU*

PRELIMINARIES OF ROMANIA'S ENTRY IN THE SECOND WORLD WAR 80 YEARS

Abstract
The orientation towards the Third Reich started by king Carol the IInd was perfected by the military regime led by general Ion Antonescu, who signed the adherence of Romania to the Axis on November 23 rd 1940. An agreement regarding Romania's participation to the Eastern Campaign against the Soviet Union was crystalized after the Hitler - Antonescu meeting in Munich (June 12 th 1941). On the 22 nd of June 1941, the Romanian Army crossed the Prut River seeking to liberate Bassarabia and northern Bucovina, territories annexed by the Soviets in June 1940. At Hitler's request, in August 1941 marshal Antonescu accepted that the Romanian army would continue the military operations beyond the Nistru River, against the opposition of some political and military leaders and the public opinion. The Eastern Campaign ended disastrously, with thousands of dead and wounded. The powerful counter-offensive of the Soviet armies expedited the events on the 23 rd of August 1944: the apprehension of general Antonescu and the turning against Nazi Germany. The Romanian Army would go on to participate to the Western Campaign until the capitulation of Germany (May 8th-9th 1945) and the end of World War Two in Europe.

Cuvinte cheie: *Al Doilea Război Mondial, Axa, Operaţiunea Barbarossa, mareşalul Ion Antonescu, Adolf Hitler, Al Treilea Reich, contraofensiva sovietică.*
Keywords: *World War Two, the Axis, Operation Barbarossa, marshal Ion Antonescu, Adolf Hitler, the Third Reich, the Soviet counter-offensive.*

Sub semnul Războiului „Sfânt"

Investit cu depline puteri în politica externă a statului, generalul Ion Antonescu *„a luat singur hotărârea de a participa la războiul împotriva URSS. Opinia publică românească era, în covârşitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 şi brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeaşi opinie publică ştia că presiunile militare şi politice ale sovietelor împiedecaseră în august 1940 apărarea frontierei de vest, faţă de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci şi mai directe şi impuseseră arbitrajul – de fapt Dictatul de la Viena (30 august 1940). Acum*

* Profesor, Societatea de Istorie, filiala Bârlad.

*conjunctura se inversa. Cancelarul Reichului hotărâse atacul împotriva partenerului să*u”[1].

Autoritar şi hotărât, Antonescu s-a angajat să meargă cu germanii, contactele politice fiind realizate în ţară cu Manfred von Killinger, tipul diplomatului hitlerist, lipsit de scrupule, capabil de iniţiative îndrăzneţe; iar pe plan militar cu generalul Erik Hansen, şeful Misiunii Militare germane[2].

În faimosul *Memoriu* prezentat „Tribunalului Poporului” la 15-16 mai 1946, mareşalul Ion Antonescu explica participarea în război alături de Axă: „*Am mers cu Germania fiindcă am găsit ţara angajată în această politică şi nu putea nimeni atunci, oricine ar fi fost el, să-i dea altă orientare, fără riscul de a prăbuşi total Ţara. Trebuia, deci, făcută o politică de moment pentru a evita protectoratul cu toate consecinţele lui cunoscute*”[3].

De nenumărate ori, Antonescu a explicat că în 1940 numai Germania s-a declarat dispusă să garanteze graniţele României după importantele răşluiri teritoriale, s-o susţină pentru ori a admite a le reface. „*Neputând conta pe Anglia şi neputând merge alături de Soviete, Germania era singura forţă pe care ne puteam rezema atât în ceea ce priveşte sprijinul politic şi economic, cât şi în ce priveşte posibilităţile de a crea o reală putere armată pe care s-o folosim la momentul potrivit, în modul cel mai cuprinzător intereselor noastre[...]*

De aceea, atitudinea ce am adoptat a fost clară, lipsită de echivocuri: alianţă cu puterile Axei şi politică activă în cadrul acestei alianţe, în vederea realizării revendicărilor integrale ale poporului român”[4].

Răspunderea pe care şi-a luat-o Ion Antonescu, de a duce ţara în alianţa Pactului Tripartit, fără consultări politice, situaţia regimului autoritar, va fi recunoscută explicit de liderul P.N.L, C.I.C. Brătianu, într-o scrisoare adresată şefului statului, la 20 mai 1941[5]:

„*Există o concordanţă de vederi între «toţi bunii români» pentru «scopurile finale», anume: reintegrarea hotarelor, restabilirea situaţiei economice şi « curăţirea atmosferei viciate de regimul trecut*»”.

„*Din aceste puncte de vedere, toţi trebuie să vă dea sprijinul lor, chiar când nu-l cereţi*”[6].

---

[1] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945*), Bucureşti, 1999, p. 94.

[2] Luând o astfel de hotărâre, Antonescu era totuşi conştient de fragilitatea situaţiei sale personale, fără concursul, cât de aparent, al vreunui alt factor constituţional: Regele era ca şi inexistent; parlament nu exista; partidele politice fusese desfiinţate de Regele Carol al II-lea şi orice încercare de a colaborare cu liderii politici eşuase
(Constantin Kiriţescu„ *România în al doilea război mondial,* I-II, ediţie Gh.Buzatu, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, vol. I, p. 210- 211).

[3] Vezi Mareşalul Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, ediţia a II-a, anastatică, Gh.Buzatu, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2010, vol. II, doc. nr. 105, p. 171- 185; Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin*, Editura Ploieşti- Mileniul III, 2005, p. 143.

[4] Ion Antonescu, *Epistolarul infernului*, ediţia Mihai Pelin, Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1993, p. 95.

[5] *Ibidem*, p. 103-140.

[6] *Ibidem*.

Antonescu, ca politician şi militar ce venea dintr-un anume mediu, era convins că numai alături de Germania se mai putea susţine ordinea socială pe vechiul continent faţă de presiunea comunistă ameninţătoare dinspre Uniunea Sovietică.

Cu ocazia primei întâlniri, Hitler - Antonescu, de la Berlin, din 22 noiembrie 1940, Führerul a făcut aluzie că noua orientare politică a României se datorează victoriei Germaniei în confruntare cu anglo-saxonii.

„Statele europene – comenta Hitler – au fost puse în această alternativă: să înţeleagă de bunăvoie că rolul de *primus inter pares* în spaţiul nostru comun revine Reichului, sau să se facă agenţii reacţiunii anglo-franceze [...] şi să aibă soarta Cehoslovaciei şi a Poloniei”[7].

Conducătorul statului român a declarat fără echivoc Führerului următoarele: „*Noi am pierdut anul acesta două provincii a căror populaţie este în majoritate de acelaşi sânge cu noi* [...] *Principalele scopuri ale politicii mele vor fi reîntoarcerea la patria mamă a Basarabiei şi regiunilor nordice din Bucovina şi Transilvania”* [8].

Antonescu insista că soluţia impusă la Viena este necorespunzătoare[9], că pământul Transilvaniei „*a aparţinut României în istoria lui şi n-a fost niciodată divizat*”, că „*la încheierea păcii generale, ea* (România n. n.) *îşi va ridica imediat din nou glasul pentru a obţine dreptate şi a făcut aluzie la faptul că el consideră posibilă o soluţionare satisfăcătoare pe baza unui schimb de populaţii între Ungaria şi România*”[10].

Replica lui Hitler a fost că „***istoria nu se va opri în anul 1940***”[11].

Pe 23 noiembrie 1940, după ce a avut convorbiri cu Ribbentrop, Keitel şi Hitler, la Berlin, generalul Antonescu a semnat documentele de aderare a României la Pactul Tripartit.

Prin articolul 3 al Pactului de aderare la Axă, România se obliga să susţină prin toate mijloacele politice, economice şi militare pe oricare din puterile aderente, când una dintre ele ar fi atacată de o putere cu care nu este actualmente în război.

Pe de altă parte, articolul 5 declară că acest pact nu schimbă cu nimic statutul politic ce există actualmente între fiecare dintre cele trei părţi contractante şi URSS.[12].

---

[7]Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, ediţie V. Fl. Dobrinescu, Institutul European, Iaşi, 1992, p. 50.

[8] A.N.I.C., fond P.C.M. - C.M., dosar 181/1940; vezi şi Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin*, p. 458.

[9]Conform analizei întocmită de Secretariatul de stat al naţionalităţilor, serviciul de studii şi documentare, în intervalul 1 septembrie 1940 - 1 septembrie 1941 au avut loc 22.693 cazuri de omoruri, violenţe, schingiuiri săvârşite de autorităţile ungureşti în teritoriile anexate după Dictatul de Viena; 11.957 persoane expulzate, în toamna anului 1940; 109.532 persoane refugiate de teama violenţelor şi represaliilor noii administraţii; devastate şi profanate 37 biserici româneşti, 28 cruci - troiţe, alte 17 biserici dărâmate (Arhivele Naţionale ale României, fond 103, dosar 8516, f.1, 4 şi 5; dosar 8520, f. 3-8, 51-53 şi 102-104; dosar 8504, f. 3-7; dosar 8507, f. 2-6 ; cf. *23 august 1944. Documente*, ediţie Mircea Muşat şi colab., Editura Militară, Bucureşti, 1984, vol.I, 1939-1943, p. 263-276 ; vezi şi Mircea Muşat, *Drama României Mari*, Editura Fundaţiei României Mari, Bucureşti, 1992, p. 226-229; Gh. Buzatu, *Diplomaţi români în acţiune pentru asigurarea spaţiului geopolitic românesc (Un studiu de caz: Dictatul de la Viena),* în *Naţional şi social în istoria românilor: Profesorului Gheorghe Platon la a 70-a aniversare*, Iaşi, 1996-1997, p. 438 - 439).

[10] Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, I, Paris, 1969, p. 354 şi urm.; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, *Antonescu – Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944*), Editura Cozia, Bucureşti,1991, vol.I, p. 44; Gh. Buzatu, *op. cit*., p. 438-439.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*; vezi şi Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin*, p. 458 şi urm.

Eşecul aderării Uniunii Sovietice la Pactul Tripartit[13] şi aderarea necondiţionată a României la acelaşi pact reactualiza pentru ţară starea de necesitate la frontiera de est, mai ales că Hitler nu şi-a asumat angajamente precise.

Diplomaţia de la Bucureşti obţinuse garanţii: că armata germană va apăra România spre a-şi reface vechile frontiere; că Germania va susţine reorganizarea armatei şi economiei româneşti; asistenţă militară în eventualitatea unei agresiuni sovietice şi angajamentul Berlinului de a interzice orice operaţie de invazie din direcţia Ungariei. În primele luni ale anului 1941, Antonescu a adus în discuţie Basarabia şi Bucovina de Nord.

Întors de la Berlin, după ce parafase aderarea la Pactul Tripartit[14], declara la 25 noiembrie 1940, pe peronul Gării de Nord „*România va merge la biruinţă. România va avea drepturile ei*”[15]. În şedinţa din 26 noiembrie, Ion Antonescu a comunicat Cabinetului rezultatele celor două vizite la Roma şi Berlin[16].

La 4 decembrie 1940 s-a semnat un acord economic, intitulat „*Protocolul asupra colaborării româno-germane la realizarea unui plan de zece ani pentru refacerea economiei româneşti*”[17].

În primăvara lui 1941, acţiunile Societăţilor „Concordia”, „Columbia”, „Explora”, „Foraky” au fost transferate Societăţii „Petrol Continental”, înfiinţată, la 27 martie 1941 la Berlin, cu misiunea de a supraveghea toate interesele petrolifere germane din România. În mai 1941, Societatea „Astra” ceda societăţii germane o participare de 50% din investiţiile sale. „Această înţelegere a pecetluit pătrunderea capitalului german

[13] La 12-13 noiembrie 1940, V. M. Molotov, şeful guvernului şi liderul diplomaţiei sovietice, a făcut o vizită la Berlin, unde purtase negocieri cu Hitler şi colaboratorii săi privind o posibilă aderare la Pactul Tripartit. Pretenţiile sovietice în regiunea de sud-est a Europei a făcut ca acest proiect să nu se realizeze (Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets...*, vol.I, 306-307). După vizita lui Molotov la Berlin, s-au intensificat pregătirile pentru definitivarea planului Barbarossa de atacare a Uniunii Sovietice. Directiva 21, semnată la 18 decembrie 1940, trebuia să fie pusă în practică, până cel târziu la 1 mai 1941 (Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1988 ; ediţia a II-a, anastatică, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2009, vol. I, p. 72-73).

[14] Vezi Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri* (1939-1947), Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 183; idem, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 77 şi urm.

[15] A.N.I.C., fond P.C.M. – C.M., dosar 251/1940, f. 169; Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc,* vol.I, p. 236-238.

[16] Vasile Arimia şi colab. eds. , *Antonescu-Hitler*, vol. I, p. 53-62.

[17] Acordul intitulat „*Protocol asupra colaborării româno-germane la realizarea unui plan economic pentru refacerea economiei româneşti*” avea 8 puncte: Punctul 1 statua acordul Germaniei de a furniza pe durata celor 10 ani ai planului „creditele importante necesare pentru executarea planului stabilit, cu termene lungi şi în condiţii speciale. Punctul 2 stipula că „colaborarea deja existentă pe teren agricol şi silvic pentru intensificarea şi ridicarea producţiei va fi continuată”. Articolul 3 „Pentru a stimula metodic producţia industrială a României în cadrul *noii ordini economice*, Germania, în colaborare cu industria românească şi în conformitate cu planul de 10 ani, va pune la dispoziţie sprijinul său tehnic şi financiar”... Articolul 4 era rezervat căilor de comunicaţii şi reţelelor de transport... Articolul 5 Germania promitea să pună la dispoziţie şi capital pentru dezvoltarea industriei româneşti şi a sistemului ei bancar şi de credit... Articolul 6 stipula că „ la dorinţa guvernului român, guvernul german pune la dispoziţia sa specialişti agricoli, imdustriali şi alţii... Articolul 7 conţinea clauzele de ordin general pe baza cărora urmau să fie reglementate în următorii 10 ani raporturile comerciale dintre România şi Germania... Articolul 8 conţinea doar o apreciere de ordin general în sensul că cele două guverne erau hotărâte să asigure continuarea colaborării germano-române, în spiritul protocolului semnat, colaborarea începută deja înainte de data respectivă (B.A.R., Arh.Ist., fond 10, dosarul nr. 9 G, f. 29).

în industria petroliferă română, în care a căpătat în acest fel o poziţie însemnată, dacă nu chiar poziţia conducătoare" – comenta istoricul Andreas Hillgruber[18].

Permisiunea României de staționare şi tranzitare a trupelor germane pe teritoriul său, determină reacţia cabinetului de la Londra. La 10 februarie 1941, ministrul Marii Britanii la Bucureşti, Reginald Hoare, a remis lui Alexandru Cretzianu o notă prin care informa retragerea misiunii diplomatice şi funcţionarii consulatelor. Raporturile diplomatice româno - britanice au încetat pe data de 15 februarie 1941[19]. Ministrul american de la Bucureşti prelua apărarea intereselor engleze în România.

La 1 martie 1941, Bulgaria aderă la Pactul Tripartit, cu toate avertismentele URSS., care se temea de creşterea influenţei Germaniei în Balcani. Nereuşita campaniei militare italiene în Grecia, determină intervenţia rapidă a Germaniei naziste. Hitler solicitase lui Antonescu dreptul de liberă trecere a armatei germane prin România, pentru ca prin Bulgaria să înceapă operaţiunile militare contra Iugoslaviei şi Greciei.

La 25 martie 1941, prinţul Paul, primul regent al Iugoslaviei, sub presiunea germană, a semnat la Viena aderarea la Pactul Tripartit, „*cu condiţia ca Iugoslavia să fie eliberată de obligaţii militare, dar a acceptat în secret ca linia Belgrad - Nish, spre frontiera greacă să fie pusă la dispoziţia trupelor germane*"[20].

Nemulțumirea populară din Iugoslavia s-a soldat cu o lovitură de stat organizată de generalul Simovici şi înlăturarea regenţei, orientarea spre URSS. cu care a încheiat, la 5 aprilie 1941, a unui *Pact de amiciţie şi neagresiune*. Hitler s-a hotărât să intervină după metoda Blitzkrieg-ului (Directiva nr.25) în Iugoslavia şi Grecia.

La 6 aprilie este atacată Iugoslavia, care este ocupată după şase zile şi se organizează un stat sârbesc care intră în sfera de influenţă germană, la fel şi unul croat[21]; până la 27 aprilie este înfrântă şi rezistenţa Greciei. La sfârşitul lunii aprilie, la Belgrad şi Atena se instalează guverne marionete care vor colabora cu autorităţile militare de ocupaţie germană.

„*Hitler a reuşit să cucerească suficient de repede cele două ţări, lucru ce i-a permis să respecte data fixată pentru invadarea Rusiei. Generalii lui au considerat că, dacă Grecia ar fi fost apărată de englezi «Barbarossa» nu s-ar fi putut realiza. Deşi întârzierea a fost de numai cinci săptămâni, ea a diminuat, totuşi, şansa de victorie în Rusia*"[22].

---

[18] Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţii româno-germane.1938-1944*, ediţie Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994; ediţie 2007, p. 157-158. La 28 ianuarie 1941 au fost trecute în proprietatea statului 50% din acţiunile Societăţii „Malaxa", pentru ca la 18 februarie 1941, printr-un decret – lege au fost expropriate şi trecute în proprietatea statului restul acţiunilor de la „Malaxa" („Monitorul Oficial", nr. 42 din 19 februarie 1941. Înalt-Decret nr. 370 din 18 februarie 1941). La 7 octombrie 1941 uzinele aparţinând Societăţii anonime române „Malaxa" au fost arendate „Societăţii româno-germane", intrând, practic, sub controlul concernului german „Hermann Göring Werke" („Monitorul Oficial", nr.237 din 7 octombrie 1941).

[19] A.M.A.E., fond 71/ Anglia, dosar 42, 1941-1944, f. 104. Nota engleză nr. 21 din 10 februarie 1941.

[20] Liddell Hart, *Istoria celui de al doilea Război Mondial*, vol.I-II, Editura Orizonturi, Editura Lider, Bucureşti, vol.I, p. 206.

[21] Separatiştii croaţi erau conduşi de Anté Pavelici, care devine şef al statului croat (1941-1945), satelit al Reichului german.

[22] Iniţial data declanşării Operaţiunii „Barbarossa" fusese fixată până la 1 mai 1941 (Liddell Hart, *op. cit.*, vol. I, p. 206).

În urma întâlnirii din 5 martie 1941 de la Palatul Belvedere din Viena, dintre Hermann Göring şi generalul Ion Antonescu s-au fixat concret raporturile practice între cele părţi, guvernul român continua colaborarea pe plan politic şi militar cu cel german, controlul asupra economiei româneşti rămânea în mâinile guvernului de la Bucureşti[23].

„În primăvara anului 1941 se putea spune că pactul (Ribbentrop -Molotov, 23 august 1939, n. n.) era virtual desfiinţat; cele două părţi se serviseră de el cât timp el putea sluji interesele amândurora. Odată acest timp trecut, el devenise nul în fapt; vechiul antagonism răbufnea şi nu putea fi aplanat decât pe calea armelor”[24].

La 13 aprilie 1941, Uniunea Sovietică încheie *Pactul de neutralitate* cu Japonia, pentru a evita un război pe două fronturi împotriva Germaniei şi Japoniei. La 30 aprilie 1941, Hitler fixează **ZIUA Z** a Operaţiunii „Barbarossa” pentru 22 iunie 1941[25].

Toate problemele politice urmărite de cele trei forţe antagoniste (Germania, Uniunea Sovietică, Marea Britanie, n. n.) ce dominau politica mondială aveau răsfrângeri directe ori indirecte asupra României.

„Situaţia lui Antonescu nu era, desigur, uşoară. El a crezut că poate să rezolve dificila problemă fără să consulte şi să ţină seama de părerile oamenilor politici experimentaţi ai ţării şi ale celor ce reprezentau mari curente de opinie publică, ci s-a bazat numai pe prezumţioasa sa încredere în propria-i clarvedere, în capacităţile sale politice şi militare”[26].

Directiva nr. 21 (Planul Barbarossa) adoptată de Hitler la 18 decembrie 1940[27], prevedea „participarea activă” a României „la războiul împotriva Uniunii Sovietice” cu misiunea de „a acoperi atacul flancului sudic german şi de a opera împreună cu forţele germane care înaintau în Moldova”.

Armata română urma să participe la război cu „forţe selecţionate”, stabilindu-i-se o misiune secundară, de imobilizare a forţelor sovietice la flancul sudic al frontului pentru a nu permite pătrunderea acestora spre zona petroliferă, căreia Hitler îi acorda o importanţă deosebită.

La 17 martie 1941, Hitler a modificat planul de atac al Grupului de armate „Sud”, hotărând „să se renunţe deocamdată la un atac peste Prut” şi să se înainteze în această zonă numai cu forţele care sunt „necesare pentru imobilizarea inamicului” luându-se toate măsurile necesare pentru a împiedeca o eventuală pătrundere a sovieticilor spre zona petroliferă.

La 30 martie 1941, Hitler a ordonat realizarea dispozitivului de acoperire „ pe trei grupări pentru a da trupelor române sprijinul de care aveau nevoie”[28]. Redislocările

---

[23] Cf. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin,* p. 459.

[24] C. Kiriţescu, *op. cit.,* vol.I, p. 200; vezi Florin Constantiniu*, Între Hitler şi Stalin. România şi pactul Ribbentrop-Molotov,* Editura Danubius, Bucureşti, 1991, p. 106-107.

[25] Vezi Florin Constantiniu*, 1941. Hitler, Stalin şi România. România şi geneza Operaţiunii “Barbarossa*”, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002.

[26] C. Kiriţescu, *op. cit.,* I., p. 198.

[27] Vezi textul Directivei nr. 21 (Planul Barbarossa) în Adolf Hitler, *Directives de Guerre*, ediţie H.R.Trevor-Roper şi Walther Hubatsch, Paris, Arthaud, 1965, p. 76-80.

[28] Cu acest prilej, Führerul şi-a manifestat din nou neîncrederea în capacitatea de luptă a armatei române, declarând: „ Cu românii nu se poate face nimic. Poate că, în spatele unui obstacol foarte puternic (fluviu), ei ar putea asigura apărarea acolo unde nu se atacă, Antonescu şi-a mărit armata, în loc de a o reduce şi îmbunătăţi. Soarta unor mari unităţi germane nu trebuie să fie dependentă de rezistenţa unităţilor române”

de forţe şi constituirea de comandamente germane pe teritoriul României trebuiau să fie „ strict ascunse românilor şi înfăţişate exclusiv drept măsuri de prevedere faţă de o eventuală agresiune din partea ruşilor", aşa cum prevedea ordinul emis de înaltul Comandament al Armatei de Uscat German la 3 mai 1941[29].

Şi, la 23 mai 1941, când comandantul Armatei 11 Germane, generalul von Schobert, s-a prezentat la generalul Ion Antonescu pentru a face cunoscute schimbările intervenite în structura de comandament germană, Hitler i-a cerut „să evite orice fel de întrebări privitoare la intenţia Germaniei de a purta un război cu Rusia sau dacă Germania, în condiţiile date, va ataca Rusia"[30].

Cuvântul „mobilizare nu a fost pronunţat nici la 26 mai, când generalul Erik Hansen a transmis generalului Alexandru Ioaniţiu, şeful Marelui Stat Major, dorinţa germanilor de a completa efectivele trupelor din Moldova şi de aduce în zonă rezerve, şi nici la 28 mai, când trupele germane au primit ordinul pentru definitivarea pregătirilor în vederea declanşării planului «Barbarossa», deşi acesta preciza şi misiunile trupelor române"[31].

În zadar, von der Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova (1934-1941) a încercat să-l convingă pe Hitler să renunţe la atacarea Uniunii Sovietice, invocând argumente de ordin politic, economic şi social. „*Întreprinderea e primejdioasă. Rusia e o lume, nu o ţară aruncarea ei în anarhie, prin sfărmarea ordinii poliţeneşti - militare organizată de Stalin, se va întoarce împotriva Germaniei învingătoare şi a Europei; va fi greu de stăpânit şi de organizat pe noi baze*"[32].

La 2 iunie 1941, întâlnirea de la Brenner, Hitler - Mussolini, considerată ca pe „*un eveniment istoric capital*", a definitivat modalităţile imediate de atac contra Uniunii Sovietice, şi fixa jaloanele reconstrucţiei noii Europe[33].

În şedinţa din 5 iunie 1941, de la Marele Stat Major, Antonescu declara colaboratorilor săi militari că alianţa militară nu i-a fost cerută de Germania, ci oferită de el însuşi, deoarece el considera ca o obligaţie morală a României să ia parte la „*cruciada*" ce se angaja „*împotriva bolşevismului distrugător al patrimoniului de civilizaţie al Europei*", ca şi *pentru recâştigarea Basarabiei*[34].

La întrevederea de la München, Hitler - Antonescu, din 12 iunie 1941, privind participarea României la o campanie militară împotriva URSS.[35], „*Antonescu a răspuns*

(Alesandru Duţu, *Locul nostru în război*, *în concordanţă cu Nota sinteză a Marelui Stat Major privind participarea armatei române în Operaţiunile din Est de la începutul campaniei şi până la 1 octombrie 1942*, vol.3, dosar nr. 2679/2006, f. 266).

[29] *Ibidem*.

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem*.

[32] Cf. C. Kiriţescu, *op. cit*., I, p.203.

[33] Cf. Minuta întrevederii, în Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets*..., I, p. 567-582.

[34] *Ibidem*, p.211.

[35] Planul Barbarossa, campanie - fulger de atacare a Uniunii Sovietice fusese pregătit încă din decembrie 1940 și urma să se declanşeze la 1 mai 1941, dar a fost amânat, din raţiuni militare pentru 22 iunie 1941. La întrevederea de la München dintre Antonescu - Hitler au mai participat ministrul de externe german, Ribbentrop, şi interpretul personal al Führerului, Schmidt (Marcel - Dumitru Ciucă, ed., *Procesul Mareşalului Antonescu, Documente*, III, Editura Saeculum I.O. şi Editura Europa Nova Bucureşti, 1998, p. 14; Teodor Mavrodin, *Mareşalul Antonescu întemniţat la Moscova*, Editura Carminius, Piteşti,1998, p.179; Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc,* ed. 2010, doc. 99, p.156).

că el doreşte să lupte alături (de Germania, n. n.) *din prima zi. România nu i-ar ierta lui Antonescu nici o dată, dacă ar lăsa armata română cu arma la picior, în timp ce trupele germane ar fi în marş prin România împotriva ruşilor*”[36].

Aşa cum reiese din minuta întrevederii, la propunerea lui Hitler ca Antonescu să apară în faţa poporului român drept comandant suprem al acestui spaţiu, acesta a răspuns „*că el, ca soldat acceptă această propunere de a fi comandant suprem, nu de dragul faimei, ci că promite să facă totul pentru a îndeplini cu succes misiunile ce îi revin*”[37].

Revenind la acest moment al vizitei de la München, preciza Antonescu: „*D-l Hitler mi-a spus că este hotărât « să facă război în contra Rusiei. Dacă nu atac acum, ne va ataca Rusia, şi va ataca şi România. Rusia are intenţia să ajungă la Carpaţi». De multe ori d-l Ribbentrop a spus d-lui Mihai Antonescu, şi d-l Hitler, mie, că nu s-au putut înţelege cu ruşii din cauza noastră, că-i cereau Moldova, puncte strategice în Dobrogea şi Gurile Dunării. Rusia a ţinut, în 1940 - 41, permanent, la frontiera noastră 30 divizii şi avea peste 5 corpuri blindate*”[38].

La 18 iunie 1941, Hitler l-a informat, printr-o scrisoare, pe Ion Antonescu despre punctele sale de vedere în ceea ce priveşte adoptarea deciziilor de importanţă strategică[39].

„Misiunea iniţială” a forţelor germane şi române consta în apărarea teritoriului românesc „contra invaziei forţelor ruseşti”, acordându-se o importanţă sporită „pazei contra atacurilor aeriene contra acţiunilor paraşutiştilor şi actelor de sabotaj din regiunea petroliferă, vitală pentru conducerea comună a războiului”, precum şi siguranţa portului Constanţa şi a podului de peste Dunăre de la Cernavodă. În raport cu înaintarea Grupului de Armate „Sud” în Galiţia, armatele germane şi române de la flancul sudic al Frontului urmau să treacă la urmărirea inamicului şi să-l împiedice „să execute o retragere ordonată spre Nistru, contribuind la distrugerea lui”.

În noaptea de 21-22 iunie von Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, a înmânat lui Viaceslav Molotov, declaraţia de război, care în preambul cuprindea: „*Dată fiind presiunea insuportabilă exercitată de trupele ruse pe liniile de demarcaţie ce le separă de trupele germane, acestea au primit ordinul de a pătrunde pe teritoriul sovietic...*”[40].

Declaraţia de război către URSS. şi *Proclamaţia lui Hitler* către poporul german şi naţional-socialişti au fost date publicităţii, prin radio şi presă. Molotov a răspuns printr-o cuvântare, la radio, prin care susţinea că acţiunea Germaniei este

[36] Vezi minuta întrevederii Hitler-Antonescu, în Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets...*, vol. I, p. 590-603; Vasile Arimia şi colab., ed., *Antonescu - Hitler*, I, p. 93-105 .

[37] Cf. Gh. Buzatu, coord., *Bătălia pentru Basarabia (1941-1944)*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, p. 242-243.

[38] M. D. Ciucă, ed., *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, I-III, Editura Saeculum I.O. şi Editura Europa Nova, Bucureşti, 1995-1998, vol I, p. 406 - 416; Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu - Hitler*, vol. I, p. 103.

[39] Dorinţele Führerului urmau să fie transformate în „ordine militare” de către generalul von Schobert, comandantul Armatei 11.

[40] Se împlineau 129 de ani, de când la 22 iunie 1812, Napoleon declarase război Rusiei ţarului Alexandru I (C. Kiriţescu, *op . cit.*, I, p. 204 -205).

nejustificată, deoarece Rusia Sovietică şi-a îndeplinit în mod scrupulos angajamentele luate prin tratate.

Intervenţie brutală a Germaniei naziste a fost criticată dur de premierul britanic, Winston Churchill, în cadrul unei cuvântări radiodifuzate, în cadrul aceleiaşi zile, numindu-l pe Hitler monstru, iar pe Mussolini, şacal. În încheiere se sublinia că guvernul britanic este hotărât să dea Uniunii Sovietice toată asistenţă posibilă[41].

„*Angajând România în această importantă şi gravă acţiune, Antonescu n-a crezut necesar să încheie cu Germania nici un fel de convenţie: nici politică, nici militară, care să precizeze atât ţelurile cât şi condiţiile colaborării [...] Antonescu a justificat lipsa încheierii unei convenţii politice prin aceea că el nu se putea mărgini la recuperarea numai a Basarabiei, iar la acea epocă şi în împrejurările de atunci nu s-ar fi putut negocia şi pretinde în mod explicit înapoierea de către unguri – care erau şi ei aliaţi ai Germaniei hitleriste – a nordului Transilvaniei. Rămânea ca importanţa aportului nostru în lupta comună şi «lealitatea marelui aliat» să facă posibilă, la încheierea definitivă a bilanţului victorios al războiului, satisfacerea integrală a justelor noastre revendicări*”[42].

Atacul militar român asupra Uniunii Sovietice era motivat pentru apărarea fiinţei naţionale, în contra agresiunii care ameninţa să continue şi redobândirea drepturilor uzurpate. Au fost indicate ca acte de agresiune din partea Uniunii Sovietice:

- Ocupaţia brutală a patru ostroave pe Dunăre în toamna anului 1940;
- Incidente zilnice de frontieră şi încercarea continuă de a schimba prin forţă linia de frontieră;
- Tendinţa de a controla întreg traficul Dunării maritime;
- Încercarea de a pătrunde prin forţă cu vase fluviale în apele româneşti, în ianuarie 1941;
- Incursiunile neîncetate ale aviaţiei ruseşti, care în lunile aprilie - iunie însemnau 2-7 survoluri zilnice, cu toate protestele României, dovedind astfel pregătirea unor acţiuni militare împotriva României;
- Concentrarea masivă de forţe militare colosale la frontiera de Nord şi Sud - Est a României cu dispozitive operative şi permanente incidente provocate de unităţi de recunoaştere. Forţele militare sovietice concentrate pe frontiera română însumau 30 de divizii de infanterie, 8 divizii de cavalerie şi 14 brigăzi motorizate;
- Încercările Comisarului Molotov de a mina securitatea României şi mărturisirea scopurilor ruse de expansiune făcute deschis şi prin acte evidente faţă de oamenii de Stat străini;
- În acest timp Basarabia şi Bucovina erau supuse unui regim de distrugere organizată, zeci de mii de oameni suprimaţi sau închişi, sute de mii de români trimişi în Siberia astfel că populaţia unor centre ca Chişinăul a fost considerabil redusă[43].

---

[41] Cf. Winston S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, III/2, Paris, Plon, 1950, p. 4-5; idem, *Al doilea război mondial*, I, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1997, p. 440 şi urm.; Liddell Hart, *op. cit*., vol.I, p. 211 şi urm.

[42] C. Kiriţescu, *op. cit*., I, p. 208.

[43] Vezi nota de răspuns a guvernului României la *Ultimatumul* englez, din 30 noiembrie 1941 (cf. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin*, p. 472-473).

Uniunea Sovietică concentrase trupe masive la noua frontiera cu România de pe Prut şi conform directivei secrete din 5 mai 1941, semnată de generalul Jukov, se plănuia începerea unei ofensive până la 12 iulie 1941, după cum mărturiseşte Viktor Suvorov, unul dintre şefii contraspionajului sovietic[44]**.**

Ion Antonescu sublinia în dese ocazii că venirea sa la conducerea statului avea drept scop refacerea vechilor graniţe ale României, ca urmare a teritoriilor pierdute în vara anului 1940. Aceeaşi poziţie o va menţine şi cu ocazia interogatoriului luat mareşalului Ion Antonescu, în Şedinţa publică a „Tribunalului Poporului" din Bucureşti, 6 mai 1946:

„*Nu am să neg că n-am avut intenţia de la început ca să reconstitui graniţele ţării. Toate graniţele ţării. Misiunea mea era aceasta, dată de poporul românesc.*

Şi n-aş fi venit la conducerea neamului românesc dacă graniţele n-ar fi căzut, pentru că n-am nici partid politic, n-am nici avere şi n-am avut intenţia să fac partid politic şi să fac avere, nici n-am fost susţinut de nici o putere străină"[45].

În 21 iunie 1941 a fost semnat de generalul Ion Antonescu Decretul de mobilizare al armatei române:

„În baza dispoziţiunilor decretele-legi nr.3052 din 5 septembrie şi 3072 din 7 septembrie:

Am decretat şi decretăm:

Art.1 – Întreaga armată de uscat, aer şi marină se mobilizează.

Art. 2 – Prima zi de mobilizare începe în noaptea de 21/22 iunie 1941, la orele 24..."[46]

România dispunea la acea dată de 29 divizii operative, dintre care 21 divizii de infanterie, 4 divizii speciale (Divizia de Gardă, Divizia de Grăniceri, Divizia Blindate, care de luptă, Divizia de Fortificaţii), apoi 4 brigăzi de vânători de munte, transformate în timpul războiului în divizii; 10 brigăzi de cavalerie, devenite ulterior, divizii[47].

Ministrul Apărării Naţionale, General de Corp de Armată Adjutant Iosif Iacobici „este însărcinat cu executarea prezentului decret"[48].

Scopul intrării României în război era eliberarea provinciilor istorice pierdute în vara anului 1940, aşa cum se stipula în *Proclamaţia către Ţară* a generalului Ion Antonescu, Conducătorul statului român şi Preşedintele Consiliului de Miniştri[49].

---

[44] Viktor Suvorov, *Le briseglace* (Spărgătorul de gheaţă), Paris, 1989.
[45] M. D. Ciucă, ed., *op. cit.*, p. 193-214.
[46] Ion Antonescu, *Carieră militară. Scrisori inedite*,editori Mircea Agapie, Jipa Rotaru, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p. 193-164.
[47] Vezi date comparative: Ilie Ceauşescu şi colab., ed., *România în anii celui de-al doilea război mondial*, Editura Militară, Bucureşti, vol .I., 1989, p. 259-264; Jipa Rotaru, Octavian Burcin Vladimir Zodian, *Mareşalul Antonescu la Odessa. Grandoarea şi amărăciunea unei victorii*, Bucureşti, 1999, p. 109-110; Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a răsboiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ed. a IV-a, Editura Fides, Iaşi, p. 131-135.
[48] *Ibidem*; vezi şi Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. II, ediţie anastatică, 2010, p. 27-28.
[49] Vezi Jipa Rotaru, Alesandru Duţu, Florica Dobre, *Campania din Est în ordine de zi*, I-IV, Editura Metropol, Bucureşti,1993-1997; Eduard Mezincescu, *Mareşalul Antonescu şi catastrofa României*, Editura Artemis, Bucureşti, 1993; Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, *Mareşalul Ion Antonescu: Am făcut „Războiul Sfânt" împotriva bolşevismului,* Editura Cogito, Oradea,1994; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României.1939 - 1947. Basarabia, Nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa în*

„Români,

În faţa Dumnezeului strămoşilor noştri, în faţa istoriei şi a veşniciei româneşti, mi-am luat azi răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceea ce ne-a fost cotropit prin silnică umilire şi trădare, hotărând să pornesc lupta sfântă de redobândire a drepturilor neamului.

În ceasul când popoarele îşi torc istoria pe câmpuri de bătaie, când drepturile se cuceresc în flacăra jertfei, iar civilizaţia se plămădeşte din sângele veacurilor, poporul românesc nu poate privi cu braţele nevolnice şi suflet golit măreţul vârtej al onoarei neamurilor.

Raclele strămoşilor, crucile martirilor şi drepturile copiilor noştri ne poruncesc să ne scriem cu propriul nostru sânge dreptul la onoare, spălând cu acelaşi sânge pagina nedreaptă înscrisă anul trecut în istoria noastră nu de neamul românesc însuşi, ci de trădătorii lui.

În numele credinţei creştineşti, al drepturilor româneşti şi pentru viitorul nostru neînfricat,

Români,

Vă chem la luptă,

La lupta sfântă, în contra prăvălitorilor civilizaţiei şi bisericii, ai dreptăţii şi propriilor noastre drepturi.

La lupta sfântă pentru neam şi pentru Rege.

La lupta mare şi dreaptă alături de marea naţiune germană, pentru dreptatea viitorului românesc...”[50]

În *Ordinul de zi către Armată* din 22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu a dispus:

Ostaşi.

Vă ordon: Treceţi Prutul!

Zdrobiţi vrăjmaşul din răsărit şi miazănoapte!

Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii noştri cotropiţi!

Reîmpliniţi în trupul Ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre!”[51].

Războiul din Răsărit a fost proclamat de la început „Război Sfânt”:

„Războiul de azi este un act de reparaţie istorică[...] Pe pământul Basarabilor şi până dincolo de Nistru, ca şi pretutindeni unde bate inima românească, acolo este dreptul şi viaţa noastră şi nimic pe lume nu ne va opri s-o culegem acolo unde Dumnezeu şi pământul au dăruit-o, iar veacurile n-au putut –o stinge. Lupta pentru

---

vâltoarea celui de-al doilea război mondial, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1994; ediţia a II-a, anastatică, Tipo Moldova, Iaşi, 2010.

[50] „Monitorul Oficial”, partea I, nr.145 din 22 iunie 1941; Mareşal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului*, vol. I, p. 159-161; *Zile de foc în Basarabia şi Bucovina. 22 iunie - 26 iulie 1941. Din arhivele Agenţiei de Presă Rador*, Fundaţia Rompres, Bucureşti, 1996, p.12-15.

[51] „Monitorul Oficial”, partea I, nr.145 din 22 iunie 1941; Ion Antonescu -*Un ABC al anicomunismului românesc*, vol. II, ed. 2010, doc. 3, p. 28-29; Gh. Buzatu, *Bătălia pentru Basarabia,* p. 245; Jipa Rotaru, Alesandru Duţu, Florica Dobre, *op. cit*., I, p. 26-27; *Din arhivele Agenţiei de Presă Rador*, p. 15-16.

pământurile Moldovei este lupta pentru viaţă a poporului român, iar biruinţa este un act de înaltă reparaţie istorică"[52].

Războiul era purtat nu numai pentru reintrarea în drepturile istorice româneşti la Est ori pentru zdrobirea comunismului, ci, deopotrivă, pentru apărarea şi salvarea credinţei:

Războiul, războiul acesta este, români, o mare luptă a civilizaţiei creştine contra unei noi barbarii....Bolşevismul tinde să distrugă nu numai viaţa vechilor rase europene, dar să răstoarne însă-şi bazele civilizaţiei noastre străvechi, prăbuşind cupola spirituală sub care s-a întemeiat toată aşezarea Europei.

Familia, proprietatea, biserica trebuiau să fie arse în flăcările demiurgice ale nebuniei religiei comuniste.

Simulând idealul şi săpând ocult şi perfid puterile vieţii lumii, comunismul era insula iluziilor pentru rătăciţi şi veşnica ameninţare a Europei.

El nu va mai fi"[53].

Unele exagerări verbale, precum calificativul aplicat de Antonescu „*Războiul nostru sfânt*", nu a fost apreciat de toate cercurile politice; displăcea şi tonul excesiv retoric din „*Proclamaţiile*" adresate ţări, cu alineate încărcate de zorzoane stilistice. De aceea „conving, mai repede cuvintele exprimate, cu diferite prilejuri, de Regele Mihai; scurte, simple, fără încărcătură stilistică şi fără fatuitate"[54].

Trecând peste părerile liderilor politici şi fără a consulta sub nici o formă pe exponenţii opiniei publice a ţării, „***Antonescu a hotărât soarta României***"[55], în calitate de Conducător al statului, preluând şi o prerogativă care după Constituţie, aparţinea Regelui, de „Comandant de căpetenie al oştirii".

Cine era de fapt acest om?

Un interesant portret cu lumini şi umbre a făcut excelentul memorialist Constantin Kiriţescu în lucrarea sa dedicată *României în cel de-al doilea război mondial,* din care spicuim câteva date:

„*Fără îndoială, o oarecare popularitate începuse să se înfiripeze în jurul acestui om nou, de curând apărut în politica ţării. El se bucura în ochii mulţimii de prestigiul soldatului care declarase război vechilor apucături ale politicianismului corupt de partid, considerat îndeobşte ca o plagă a vieţii politice româneşti.*

Venise cu aureola de bun militar, inteligent, instruit şi capabil, câştigată în timpul primului război mondial unde, ca o mână dreaptă a generalului Prezan şi creier al Marelui Cartier, avusese un rol de frunte – deşi simplu căpitan – în elaborarea directivelor de operaţii militare în 1917-1919.

---

[52] Vezi M. Antonescu, *Războiul Sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio în ziua de 22 iunie 1941*, Bucureşti, 1941, 19 p.

[53] *Ibidem*; Gh. Buzatu, *Bătălia pentru Basarabia*(1941-1944), Editura Mica Valahie, Bucureşti, p. 245; vezi şi Dinu C. Giurescu, coord., *Istoria Românilor,* IX, 1940-1947, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2008, passim; Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc,* vol. II, ed. 2010, doc. 4, p. 29-32.

[54] C. Kiriţescu, *op. cit*., p. 233-235; Gh. Buzatu şi colab., ed*., Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2002, vol.I, p. 231; ediţia a II-a revăzută, *Trecutul la judecata istoriei: Mareşalul Antonescu. Pro şi Contra*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2006.

[55] Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939-1945,* p. 18.

Avea, mai presus de toate, reputaţia unui om de voinţă hotărâtă şi de acţiune şi aceste calităţi fuseseră verificate în cele două mari succese repurtate în scurta sa guvernare: silise pe Regele Carol al II-lea să abdice şi înăbuşise viciul rău, sângeros, al dictaturii legionare...

Anumite defecte temperamentale puneau pe gânduri pe oamenii care-l cunoşteau mai de aproape sau îi urmăreau activitatea în lumina simţului critic.

Era ambiţios, autoritar, încăpăţânat şi impulsiv, cu reacţii bruşte şi violente şi adesea arbitrare, nesuportând discuţia ori contradicţia. Foarte orgolios, el declara – prin aluzie la rolul ce îl jucase în războiul de întregire - supraevaluându-şi acţiunea: «România Mare, eu am făcut-o ! Nici Brătianu, nici Prezan, nici altcineva. Ci eu ! Şi tot eu o voi reface!»

În conversaţii ori în proclamaţii, obişnuia să vorbească despre sine la persoana a treia: «Generalul Antonescu declară că...» sau «Generalul Antonescu şi-a luat acest angajament; el îl va ţine[...] »

Această suprapreţuire a persoanei sale îl făcea să lucreze singur, fără ca în acţiuni de capitală importanţă, cum erau acelea ce trebuia să întreprindă, să caute a-şi asigura colaborarea, consiliul, cel puţin aprobarea şi sprijinul oamenilor cu mare experienţă a naţiunii... «Eu merg cu nemţii sută la sută!» – era singura şi simplista lui formulă.

Înconjurat de oameni noi, fără prea mult relief şi fără experienţă în problemele politice, pe care el însuşi îi subestima şi nesocotea, el şi-a luat asupră-şi o grea sarcină şi o mare răspundere: pe lângă dirijarea acţiunii politice, a preluat şi comanda trupelor române destinate a lupta pe Frontul de Răsărit – întrucât nu erau subordonate operativ comandamentelor germane”[56].

***

Motivaţia acţiunii

La un de zile, la 24 iunie 1941, ministrul român la Moscova, Grigore Gafencu, îi notificase lui V.M.Molotov intervenţia oficială a stării de război dintre România şi URSS. Din textul declaraţiei Grigore Gafencu surprindea faptul că *„[...] lovitura cea dintâi [...] a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Ceea ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între două popoare care niciodată în istoria lor nu au luptat unul împotriva altuia*”[57].

URSS. era răspunzătoare pentru alăturarea României la Axă preciza Grigore Gafencu: „*Uniunea Sovietică, a spus el, a distrus în România orice sentiment de încredere şi de siguranţă şi a trezit îndreptăţită teamă că însăşi fiinţa statului român e în primejdie. Am căutat atunci sprijin în altă parte. Nu am fi avut nevoie de acest sprijin şi nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviţi şi dacă nu ne-am fi simţit ameninţaţi”*[58].

---

[56] C. Kiriţescu, *op. cit.*, I, p. 205-206.

[57] Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova, 1940-1941*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995, p. 231; idem, *Jurnal iunie 1940 - iulie 1942*, ediţie Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Editura Globus, Bucureşti, 1994, vol.I, p.150-153; idem, *Preliminarii la Războiul din Răsărit*, Editura Globus, Bucureşti ,1996.

[58] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, ediţie 1999, p. 374.

La Procesul din 1946, Antonescu mărturiseşte larga adeziune populară[59] şi a partidelor şi grupărilor politice pentru participarea la război în vederea eliberării Basarabiei şi Bucovinei:

„Nu doream numai eu. Toată naţia românească dorea acest lucru. Au fost generali care mi-au spus: «Ştim că vom fi bătuţi, preferăm că vom fi zdrobiţi, dar să ne spălăm onoarea. Neamul românesc a ieşit dezonorat în 1940». Acesta era sentimentul tuturor. Dacă alţii au ţintit alfel, trebuiau să iasă la timp[...]"[60]. Întrebat de poziţia celor doi lideri politici, Iuliu Maniu (P.N.Ţ.) şi Constantin I. C. Brătianu (P.N.L.), Antonescu a răspuns: „*Da. Erau de acord, dar nu erau de acord să trecem Nistrul*"[61].

Cu toată antipatia faţă de germani şi aversiunea împotriva politicii hitleriste complice la mutilarea ţării, totuşi sentimentul publicului român era de acceptare a războiul şi de a avea încredere în eficienţa forţei pe care o reprezenta maşina de război germană probată de evenimentele recente[62].

Liderii opoziţiei împărtăşeau sentimente amestecate. Dorinţa şi vrerea de a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei pe de o parte, incertitudine şi îngrijorare de altă parte. România era angrenată acum într-un conflict continental, deşi obiectivul ei era cu totul limitat şi anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru[63].

„Războiul cel nou era opera unui singur om, pornit în împrejurări şi condiţii pe care le cunoştea el singur şi cei câţiva din apropierea sa"[64].

Curentele de opinie extremiste (organizaţiile politice legionare şi comuniste) priveau evenimentul prin prisma ideologiei lor şi erau influenţate de legăturile cu statele străine care le dirijau acţiunea lor politică. Legionarii, pronazişti, nu mai contau în viaţa publică după cele patru luni de guvernare dezastruoasă ce a culminat cu rebeliunea din

---

[59] Când se vorbeşte de „ *opinia publică*" se înţelege, de bună seamă, acea parte restrânsă, luminată prin cultură, mai mult sau mai bine informată, preocupată de interesele obşteşti, ceea ce constituie creierul şi inima naţiunii. Prin dizolvarea partidelor politice, prin abolirea sistemului parlamentar, prin cenzura riguroasă a presei, prin măsurile poliţieneşti ce împiedecau libera manifestare a opiniei publice, erau înăbuşite orice veleităţi de exprimare a părerilor – dacă ele nu conveneau stăpânirii - , orice discuţie liberă în jurul problemelor ce puneau în joc viitorul şi existenţa ţării. De aceea, opinia publică luminată nu putea lua parte la evenimente decât frământându-şi sufletul şi aşteptând cu nelinişte hotărârile ce se vor lua de mâna de oameni ce acaparaseră conducerea. Reacţia opiniei publice faţă de *Declaraţia de război* a fost mai curând un simţământ de strângere de inimă, de rezervă şi teamă, decât o explozie de entuziasm, ca în Războiul de Întregire din 1916 (C.Kiriţescu, *op. cit.*, p. 216-217).

[60] M. D. Ciucă, *op. cit.*, p. 406-416; Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc,* ed. cit., doc. 101, p. 157-161.

[61] Vezi memoriu lui Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu adresat Mareşalului Ion Antonescu din 19 ianuarie 1942, ca şi memoriul lui Iuliu Maniu din 8 noiembrie 1941(cf. Ion Calafeteanu, *Iuliu Maniu - Ion Antonescu. Opinii şi confruntări politice.1940-1944,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p.110, 113, 114 -116).

[62] Strângerea de inimă domnea, totuşi, din cauza nesiguranţei asupra împrejurărilor politice, a angajamentelor luate, a perspectivelor şi, nu mai puţin, din cauză că alăturarea de Germania ne făcea să luăm asupra noastră şi ponosul multor complicităţi morale; ea mai însemna trecerea noastră hotărâtă în tabăra duşmană aliaţilor din războiul trecut, alături de care realizasem idealul naţional (C. Kiriţescu, *op.cit.*, p.216-217).

[63] Ceea ce pornise ca o luptă cu un scop definit şi limitat (eliberarea regiunilor ocupate de sovietici în urma ultimatumului din iunie 1940) s-a transformat, sub impulsul implacabil al amplorii conflictului, într-o participare qvasicompletă la efortul de război al celui de-al III Reich, dincolo de ţelurile naţionale şi mult peste posibilităţile date de resursele şi pregătirea noastră ca naţiune şi ca stat (*ibidem*).

[64] *Ibidem*.

21-23 ianuarie 1941, finalizată cu înlăturarea din guvern, desfiinţarea „*statului naţional legionar*”, arestarea unui număr important de adepţi, fuga liderilor în Germania. Comuniştii, puţini la număr, în urma măsurilor represive luate de guvernanţi, nutreau o politică prietenoasă faţă de Uniunea Sovietică, de la care primea directive şi ajutoare, şi condamna războiul ca fiind imperialist[65].

Studii mai recente relevă o mai largă aprobare a acţiunii României la 22 iunie 1941, inclusiv de către Regele Mihai şi liderii partidelor politice, cu excepţia P.C.R., aliat al Cominternului moscovit[66]. Armata română a fost favorabilă declaraţiei de război împotriva Uniunii Sovietice[67].

Antonescu explică participarea la războiul contra Uniunii Sovietice, în cuvântul final în şedinţa „Tribunalului Poporului” din 14 mai 1946:

„*Am făcut războiul contra Rusiei pentru că aşa cereau ţara noastră, imperativele naţionale şi drepturile noastre. Nu am vândut ţara germanilor şi intereselor străine: sunt alţii care poartă răspunderea. Am făcut toate sforţările ca să păstrez fiinţa neamului, atunci când am fost lăsat singur de vechii aliaţi. Sunt vinovate Franţa şi Anglia care pentru a-şi păstra interesele proprii, au lăsat Iugoslavia, Bulgaria şi România în mâna duşmanilor fireşti. Am fost legal în toate acţiunile mele şi neînsemnatele abuzuri făcute de unii sunt inerente oricărui regim şi nu se pot pedepsi de nimeni. Poporul român a fost cinstit şi viteaz; îi aduc toată recunoştinţa mea*”[68].

În scrisoarea din 29 iunie 1941, Führerul îi cerea lui Antonescu să pună „*sub ordinele*” generalului von Schobert diviziile române prevăzute şi să întreprindă cu celelalte forţe româneşti „o ofensivă care să aibă drept scop siguranţa spre sud-est a flancului ca şi protecţia României de sud, inclusiv a teritoriului petrolifer”.

Prevăzută ca o „protecţie a flancului de sud al Armatei 11”, ofensiva Armatei 4 Române trebuia să asigure eliberarea părţilor centrală şi de sud ale Basarabiei[69]..

Pe Frontul de Est cea mai mare victorie a armatei române a fost eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord până la 26 iulie 1941[70]. Trupele române au suferit grele pierderi: 22.765 de oameni (4271 morţi, 12.326 răniţi, 6168 dispăruţi) şi 58 de avioane.

---

[65] Această linie va fi concretizată prin elaborarea unei platforme de acţiune, elaborată în septembrie 1941, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate şi independenţă naţională,* care preconiza încetarea războiului contra U.R.S.S., răsturnarea guvernului Antonescu, sabotarea producţiei de război, a transporturilor de trupe şi muniţii, arestarea şi pedepsirea vinovaţilor de război (Gh. Zaharia şi colab., ed., *Istoria P.C.R. Sinteză, Documentar,* Bucureşti, f.a.,V, p. 81-93).

[66] Cf. Jipa Rotaru şi colab., *Mareşalul Ion Antonescu*, ed. cit., p. 98 şi urm.

[67] Cf. Alesandru Duţu, Mihai Retegan, *Ostaşi, vă ordon: Treceţi Prutul! (România în război.1421 zile de încleştare*), Editura Globus, Bucureşti, 1993, p. 32-33.

[68] Gh.Buzatu, Mircea Chiriţoiu,eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente în arhivele secrete:1944 -1989*, II, Editura Paideia, Bucureşti, 1998, p.155-156.

[69] „Prin urmare, atât concepţia de ansamblu, cât şi misiunile concrete ale armatelor române au aparţinut înaltului Comandament German, generalul Ion Antonescu, comandantul frontului rămâno-german, şi generalul Alexandru Ioaniţiu, şeful Marelui Cartier General român, intervenind, împreună cu generalul von Schobert, doar pentru transpunerea în practică a directivelor lui Adolf Hitler” (Gh.Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin,* p. 465).

[70] Vezi Alesandru Duţu, Mihai Retegan, coord., *Armata română în al doilea război mondial,vol. I, Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iulie 1941), Bucureşti, 1999*; Alesandru Duţu, Florica Dobre, *Eroi români pe Frontul de Răsărit (1941-1944),* vol.I, Editura Eminescu, Bucureşti ,1995.

Pierderile sovietice s-au ridicat la 17.893 oameni (8519 morţi şi dispăruţi, 9374 răniţi[71]. Se utilizează şi alte cifre: total pierderi 24.396, din care 5011 morţi, 14.898 răniţi şi 4487 dispăruţi[72].

La mesajul Führerului din 27 iulie 1941, generalul Ion Antonescu şi-a exprimat decizia la 30 iulie de a merge „ *până la capăt în acţiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui duşman al civilizaţiei, al Europei şi al ţării mele, bolşevismul rus*”[73].

Cu ocazia întrevederii de la Berdicev (Ucraina) la 6 august 1941, Führerul a înmânat personal generalului Ion Antonescu, *Crucea de cavaler*, precum şi *Crucea de Fier*, în prezenţa felmareşalilor Wilhelm Keitel şi Karl Rudolf Gerd von Rundstedt, a generalului Alfred Jodl şi a colaboratorilor săi, pentru contribuţia adusă la eliberarea Basarabiei.

Şi cu acest prilej şeful statului român şi-a exprimat asigurarea şi anume că „*Germania poate conta fără rezerve pe poporul român[...] Germania poate avea încredere şi în viitor în viteaza şi onesta naţiune română. România se simte onorată că poate lupta împotriva duşmanului comun alături de Germania şi, astfel, să-şi aducă contribuţia la apărarea civilizaţiei”*[74].

În baza Decretului – regal nr. 2352 din 21 august 1941, generalul a primit a doua zi bastonul de Mareşal al României, „*pentru servicii aduse Patriei şi Tonului pe câmpul de bătaie în conducerea războiului nostru pentru dezrobirea hotarelor de răsărit*”[75].

Participarea României la Campania din Est, alături pe puterile Axei, cuprinde mai multe faze din iunie 1941 până în august 1944:

1.Bătălia pentru eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei (22 iunie - 26 iulie 1941), cu participarea efectivă a Armatelor 3 şi 4 române, în cooperare cu Armata a 11-a germană.

2. Bătălia pentru Odessa (14 august -16 octombrie 1941), angajată de forţele Armatei a 4-a (comandanţi succesivi: generalii N. Ciupercă şi Iosif Iacobici).

3. Marşul trupelor germane (Armata a 11-a) şi române (Armata a 3-a) pe direcţiile Bug-Nistru - ţărmul Mării de Azov în zona Berdiansk – Mariupol, supranumită şi Stepa Nogai (august-octombrie 1941);

4. Bătălia Crimeii (Armata a 11-a germană şi Armata a 3-a română) din toamna anului 1941 până în vara anului 1942, culminând cu cucerirea Sevastopolului (4 iulie 1942).

5. Epopeea Stalingradului a cuprins: Marşul trupelor române (Armatele 3 şi 4) şi germane spre Stalingrad (28 iunie–septembrie 1942). Trupele române au acţionat în

---

[71] Vezi Alesandru Duţu, Mihai Reteganm *Război şi societate*, vol.I, Editura RAO, Bucureşti, 2000; Constantin Scafeş, Horia Şerbănescu, Ion Scafeş, Constantin Andonie, Ion Dănilă, Radu Avram, *Armata Română 1941-1945*, Editura RAI, Bucureşti, 1996.

[72] Vezi Dinu C. Giurescu, *op. cit*., p. 99.

[73] Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ştefan Lache, eds., *Antonescu – Hitler,* I, p. 117-119; Alesandru Duţu, Petre Otu, *Pe ţărmul pontic (17 iulie 1941-4 iulie 1942),* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 6; Ion Antonescu, *op. cit*., ediţie Gh.Buzatu, 2010, p. 37-38.

[74] Ion Calafeteanu, *Românii la Hitler*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 93-94; Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, vol. II, ediţie 2010, doc.13, p. 38-39.

[75] General Nicu Apostu, căpitan Didi Miler, eds., *Mareşalii României*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1999, p.143-144.

cadrul Grupului de Armate „B2 (comandant – feldmareşalul von Weichs), alături de Armatele 6 germană, 2 ungară, 8 italiană şi 4 blindată germană, stabilindu-se în zona Cotului Donului (Armata a 3-a) şi dispozitivul cel mai apropiat de Stalingrad, aşa numita Stepă Kalmucă (Armata a 4-a); Asaltul Stalingradului (septembrie-noiembrie 1942); Defensiva în zona Stalingradului, după declanşarea ofensivei sovietice (19-20 noiembrie 1942). Frontul Armatei a 3-a române a fost rupt, rămânând în încercuire diviziile 15(comandate de generalul Mazarini), 6 (general Lascăr) şi o mare parte a diviziei 5 (general Sion), care vor forma ulterior Grupul general Lascăr, încercând salvarea spre Vest; Divizia 1 cavalerie (general Brătescu) a fost împinsă spre est, în sectorul Armatei 6 germane. Divizia 20 (general Tatăranu) a fost încercuită cu ocazia ofensivei sovietice, iar restul forţelor Armatei 4 române fiind împinse spre sud-vest.

În contradicţie cu decizia generală a O.K.W-ului impusă de Hitler de a rezista în regiunea Stalingradului, Marele Cartier General Român a hotărât aducerea în ţară a Armatelor 3 şi 4. Conform Ordinului din 19 ianuarie 1943 al Marelui Stat Major Român s-a realizat în lunile februarie - martie 1943, astfel că, până la 17 aprilie 1943, toate forţele erau aduse în ţară şi demobilizate.

6. Operaţiunile din Kuban (1 februarie - 9 octombrie 1943) ceea ce a reprezentat acţiunile de retragere ale Corpului de Cavalerie român(diviziile 6 şi 9 cavalerie, diviziile 1, 2 şi 3 munte, diviziile 10 şi 19 infanterie) ataşat Grupului de Armate german „A”(comandant-feldmareşalul von Kleist).

7. Apărarea (octombrie 1943-aprilie 1944) şi evacuarea Crimeei(14 aprilie -12 mai 1944), sub presiunea ofensivei sovietice Au fost salvate pe căile maritimă şi aeriană 2 divizii germane şi 7 române retrase anterior din Kuban, reunite sub comanda generalului Jaenecke (Armata a 17-a germană).

8. Retragerea armatelor germane şi române în Basarabia şi Moldova în iarna 1943/1944 pe direcţiile Doneţ - Nipru - Bug – Nistru - Prut. Trupele germane reunite în Grupul de Armare „Sud”, Grupul de Armare „A” care se va numi din aprilie 1944 Grupul de Armate „Ucraina Sud”(comandant generalul Schörner, în locul lui von Kleist). Între Bug şi Nistru au acţionat diviziile 5,14, 15, 21 şi 4/24 infanterie române aflate în subordinea Corpului de Armată 3 şi destinate supravegherii căilor de comunicaţii şi nodurilor feroviare. La 3 şi 4 martie 1944 s-au declanşat ofensivele Fronturilor 1, 2 şi 3 ucrainene, concretizate cu atingerea Nistrului (18 martie), ocuparea Cernăuţilor (29 martie) şi forţarea Prutului (26 martie), în punctele Ripiceni, Stânca şi Şendreni. Directiva nr. 49 a Marelui Stat Major prevedea reintroducerea Armatei a 4 română în stadiul operativ, iar Armata a 3 română, dispusă iniţial pe litoralul Mării Negre între Bug şi Nistru, s-a retras la vest de fluviu.

Linia de rezistenţă româno-germană s-a realizat în nord-estul României, în lunile martie - aprilie 1944, pe traseul Kuty - Paşcani – nord Iaşi şi nord Chişinău – Dubăsari - linia Nistrului până la vărsarea în Marea Neagră şi era încredinţată Grupului de Armate „Ucraina Sud”(comandant – generalul Schörner, iar după 24 iunie 1944, general-colonel Hans Friessner) care reunea Armata a 17-a germană, Armatele 3 română şi 6 germană („gruparea Dumitrescu”), Armatele 4 română şi 8 germană (gruparea Wöhler) şi forţe de rezervă.

9. Bătălia Moldovei începută la 20 august după ofensiva sovietică în zona Iaşi – Chişinău a Fronturilor 2 şi 3 ucrainene împotriva forţelor Grupului de Armate german

„Ucraina Sud”. Dispozitivul germano-român a fost pătruns de inamic, iar puternicul aliniament Focşani - Nămoloasa - Galaţi nu s-a mai folosit în condiţiile evenimentelor din 23 august 1944, care au dus la arestarea guvernului Antonescu, întoarcerea armelor către Germania nazistă şi încheierea la 12 septembrie 1944 la Moscova a armistiţiului dintre România şi Coaliţia Naţiunilor Unite[76].

Ce considerente l-a mânat pe Mareşalul Antonescu să continue Campania dincolo de Nistru. Istoricul Dinu C. Giurescu enumără o serie de factori militari şi politici.

Considerente militare:

a) Ostilităţile odată începute trebuiesc continuate până la distrugerea forţelor armate ale adversarului, după cum menţiona însuşi mareşalul la proces, în mai 1946[77].

b) Pe frontul de sud, în Ucraina (1941) şi aria Don-Volga-Caucaz (1942) s-a concentrat tot efortul Wehrmachtului, mai ales după eşecul ofensivei asupra Moscovei din octombrie - decembrie 1941. Unităţile române erau încadrate în dispozitivele de luptă de-a lungul litoralului Mării Negre, apoi în Crimeea, Don, Caucaz.

c) Înaintarea în Transnistria, adică în teritoriul dintre Nistru şi Bug, a fost determinată de necesitatea unei zone de siguranţă a frontierei de pe Nistru.

Considerente politice

a) Mareşalul Ion Antonescu voia şi urmărea să refacă hotarele de est şi de vest ale României, aşa cum erau ele în 1939. *Anularea „arbitrajului” de la Viena a dominat gândirea lui.*

b) Prezenţa lui Horia Sima şi a altor fruntaşi legionari, după eşecul rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941, refugiaţi în Germania, era un mijloc de presiune suplimentară la îndemâna cancelarului Hitler în cazul modificării politicii mareşalului[78].

Opoziţia îşi exprima dezacordul faţă de înaintarea armatei române dincolo de Nistru. Cel mai vehement lider s-a dovedit Iuliu Maniu, şeful P.N.Ţ., fapt demonstrat de numeroasele memorii şi scrisori înaintate lui Ion Antonescu. Chiar la 18 iulie 1941 Iuliu Maniu atrage atenţia şefului statului român asupra consecinţelor ce vor apărea în continuare războiului:

a) „*Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori faţă de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru un alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia...*”

b) „[...] Chiar şi tovărăşia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare [...]; dar ea are totuşi o singură justificare: aceea că este menită să repare pierderea ce am suferit, înainte cu un an, în urma presiunilor exercitate de Axă, care la vremea sa ne-au legat mâinile..

Participarea militară a României mai este necesară în continuare? Nu!

„Ar fi prea pretenţios să credem că continuarea războiului germano - rus ar depinde de colaborarea noastră; precum este nu mai puţin pretenţios să proclamăm, noi România, război contra Rusiei, pentru organizaţia ei internă, de stat şi socială”.

---

[76] Cf. Gh. Buzatu, *România şi Războiul Mondial*, p. 25-26.
[77] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, I, p. 204-205.
[78] Vezi Dinu C.Giurescu, *op.cit.*, p. 96-99.

„*Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine. Trebuie să cruţăm armata noastră pentru scopurile noastre româneşti, care sunt multe şi mari şi de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri*”[79].

Căderea Odessei, la 16 octombrie 1941[80], reprezintă, din punct de vedere strategic, etapa finală a Războiului drept de eliberare, dus de România împotriva Uniunii Sovietice, fiind anihilată iminenta ameninţare militară sovietică. Şi Führerul spusese că „***pentru România, războiul era terminat***”.

Pierderile umane ale armatei române, între Nistru şi Bug, au fost de peste trei ori mai mari decât cele dintre Prut şi Nistru. Pentru cucerirea Odessei au acţionat 340.223 [81]. Pierderi: 92.545 din care 17.729 morţi, 63.345 răniţi şi 11.471 dispăruţi[82].

---

[79] Ion, Antonescu, *Epistolarul infernului,* p. 194 -197.

[80] Încercuirea şi asediul portului Odessa au durat de la 8 august la 16 octombrie 1941(vezi „Observatorul militar”, nr.2, august 1994, p. 2).

[81] 12.049 ofiţeri, 9845 subofiţeri, 318.329 trupă (*ibidem).*

[82] Gh. Buzatu, *România şi Războiul Mondial,* p. 27; Alesandru Duţu, *op. cit*., dă un total de 90.020 pierderi între Nistru şi Bug.

IMAGINEA ARMATEI ROMÂNE ÎN BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

Nicolae IONESCU*

THE IMAGE OF THE ROMANIAN ARMY IN THE BATTLE OF STALINGRAD

Abstract

The role played by the Romanian army in the Second World War, especially on the battle of Stalingrad is briefly reflected in foreign histography, the opinions being rather negative. Obviously, most of them focused on the subject of the main protagonist: the soviets and the germans. The former ones wanted to exploit as much as possible a success of such magnitude, the latter trying to find explanations and justifications for the defeat suffered. Historians and theorists have endeavored to decipher the most intimate springs that led to the employment and conduct of one of the most important ground operations of World War II.

Cuvinte cheie: *Al Doilea Război Mondial, aliați, amintiri, prizonieri, înfrângere.*
Keywords : *Second World War, allies, memories, prisoners, defeat.*

„Bătălia Stalingradului” constituie un moment de cotitură în desfășurarea celui de-Al Doilea Război Mondial. Importanţă sa este dată nu numai de efectivele angajate în bătălie, ci mai ales de implicațiile sale în desfăşurarea ostilităţilor pe frontul de Est, implicit, în ansamblul conflagraţiei mondiale, cu reverberații până în zilele noastre.

În timpul celor peste 200 de zile (17 iulie 1942-2 februarie 1943), cei doi principali beligeranți au aruncat în luptă forţe umane impresionante şi materiale imense de război, ceea ce a făcut ca încleștările să fie deosebit de crâncene, iar rezultatul să influențeze decisiv cursul războiului: Uniunea Sovietică a preluat iniţiativa strategică, iar Germania a fost constrânsă la o defensivă aproape permanentă.

În această confruntare dramatică, România a avut o participare însemnată cu două Armate (a-III-a şi a-IV-a), efectivul total fiind de circa un sfert de milion de oameni. Ele au acționat pe direcții şi în sectoare importante, într-un context strategic complet nefavorabil, fapt care a influențat decisiv rezultatele confruntării. Dincolo de înfrângerea gravă suferită (cea mai mare din istoria noastră) şi de consecințele pe care aceasta le-a generat, participarea trupelor române la această bătălie, cunoscută mai ales prin sintagma „bătălia de la Cotul Donului”, este cel mai important eveniment militar al întregii campanii a armatei române desfăşurată în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial.

*Prof. dr., Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu” Vaslui.

Alegerea temei a fost determinată de mai multe motive. În primul rând, o mai veche pasiune pentru aspectele privind a doua conflagrație mondială. Firesc, după zeci de ani de „tăcere” asupra campaniei armatei române în Est şi suprasaturarea cu faptele de arme din Vest, alături de Armata Roșie „eliberatoare”, noile posibilități de cercetare după 1989 au creat o puternică motivație pentru abordarea acestui subiect.

De asemenea, prezentarea, deseori contradictorie în istoriografia străină şi cea română, a rolului avut de armata română în bătălia de la Stalingrad, constituie un alt argument pentru această temă. De altfel, multe aspecte ale României în Al Doilea Război Mondial, au generat, şi generează, numeroase polemici şi vii discuţii.

Analizarea participării armatei române în bătălia de la Stalingrad se impune şi din punct de vedere moral. La Cotul Donului şi în Stepa Calmucă au luptat zeci de mii de militari români, mulţi dintre ei fiind uciși, răniţi şi luaţi prizonieri, iar timp îndelungat drama pe care au trăit-o n-a fost cunoscută. Deşi constituie un eveniment major al istoriei noastre şi în pofida apariției după 1989 a numeroase lucrări, studii, articole, documente, participarea armatei române în bătălia Stalingradului rămâne în mare parte absentă în conștiința publică. Dacă atitudinea opiniei publice este, oarecum, scuzabilă, nu acelaşi lucru îl putem spune despre instituţiile statului.

Astfel, referirile la campania din Est şi, implicit, la bătălia Stalingradului, sunt inexistente sau tratate sumar în manualele şcolare acreditate de Ministerul Educaţiei Naţionale.

Mulţi ani, zecile de mii de morţi de la Cotul Donului şi nu numai, au fost „uitaţi” de autorităţile române, justificarea fiind lipsa banilor. În 2003, prin grija fostului aliat, „Uniunea populară germană pentru îngrijirea mormintelor de război“ au fost înhumați în zona Volgogradului (fostul Stalingrad), primii 625 de militari români. Abia în 2004, a devenit funcțional Oficiul National pentru Cultul Eroilor (ONCE). Restaurarea cimitirului de la Țiganca (Basarabia), în care se odihnesc rămășițele a aproape 1.000 de militari români, este poate cea mai mare reușită a Oficiului, la care se adaugă încheierea în 2005 a unui acord interguvernamental româno-rus ce prevede construirea unor cimitire româneşti în zonele Stalingrad şi Cotul Donului.

Despre bătălia de la Stalingrad s-a scris şi se va mai scrie mult, având în vedere importanţa pe care deznodământul său a avut-o în desfăşurarea ulterioară a războiului, literatura fiind bogată şi variată: memorii, jurnale, volume de documente, monografii, studii de specialitate, subiectul fiind analizat şi în academiile militare etc. S-au purtat dispute în legătură cu situarea acestei bătălii în raport cu desfăşurarea de ansamblu a războiului, fiind considerată o „cotitură” sau „început al cotiturii”, „lanţul” cauzal stabilit între bătăliile de la Moscova (1941), Stalingrad (1942-1943) şi Kursk (1943) în pierderea inițiativei strategice de către Wehrmacht, în raport cu bătăliile de pe alte teatre de război.

Rolul jucat de armata română în Al Doilea Război Mondial, mai ales asupra bătăliei de la Stalingrad, este sumar reflectat în istoriografia străină, părerile fiind mai degrabă, negative. Evident, că cel mai mult s-au aplecat asupra subiectului, principalii protagonişti: sovieticii şi germanii. Primii au dorit să exploateze cât mai bine un succes de o asemenea anvergură, ceilalţi încercând să găsească explicaţii şi justificări pentru înfrângerea suferită. Istoricii şi teoreticienii s-au străduit să descifreze resorturile care

au condus la angajarea şi desfăşurarea uneia dintre cele mai importante operaţii terestre ale celui de-Al Doilea Război Mondial.

Cele mai multe scrieri consacrate luptelor de la Stalingrad, aparţin spaţiului ex-sovietic, subiectul fiind tratat pe larg în istoriografia oficială[1]. Este de remarcat modul de prezentare triumfalist, evoluţia evenimentelor fiind în desfăşurare după un scenariu prestabilit. De asemenea, superioritatea strategiei sovietice este relatată într-o manieră prin care nimeni nu are dreptul să se îndoiască, retragerea din vara anului 1942, fiind de fapt o acțiune menită să atragă în capcană armata germană. La fel, ostaşul sovietic, era un luptător neîntrecut, care nu cunoştea frica. Toate acestea sunt afirmate fără a ţine seama de adevărul faptelor: pierderea unei părţi însemnate din teritoriu, ceea ce a făcut ca la Stalingrad să se emită „faimosul" ordin nr. 227, promulgat de Stalin cu lozinca „Nici un pas înapoi!". Astfel, toți comandanții care se retrăgeau fără ordin urmau să fie judecați de tribunalele militare de la nivelul lor ierarhic. La acestea se adaugă sutele de mii de militari morţi, răniţi şi prizonieri, dar și numeroasele dezertări în masă.

În ceea ce priveşte referirile la participarea armatei române în cadrul luptelor desfăşurate la Stalingrad, acestea sunt, în general, lipsite de consistenţă, iar atunci când sunt menţionări, faptele nu sunt prezentate în mod obiectiv. Astfel, la unii memorialişti, precum V. I. Ciuikov[2] întâlnim afirmații chiar disprețuitoare, după care de multe ori trupele române erau apreciate ca slab pregătite, dotate şi echipate (aici trebuie să recunoaştem că există oarecare dreptate). Chiar şi un strălucit strateg, cum a fost G. K. Jukov[3], nesocotește realitatea faptelor când vorbește de pregătirea contraofensivei. Astfel, în loc să admită că direcțiile loviturilor principale ale contraofensivei de la Stalingrad au fost dictate de configurația frontului şi a terenului, el afirmă că acestea au fost alese, în principal, din cauza faptului că acele sectoare erau ocupate de trupe române, mai slabe decât cele germane. El pierde din vedere faptul că, atunci când a fost pregătit planul contraofensivei, în septembrie 1942, frontul nu era ocupat de români întrucât aceștia abia se îndreptau spre front.

Un alt aspect observat în unele lucrări, este că autorii sovietici evită în mod intenționat să identifice inamicul împotriva căruia luptau, acesta fiind numit cu eticheta generală de „fascişti", „hitlerişti", „inamic". Astfel, în istoria oficială sovietică a celui de Al Doilea Război Mondial, când este descrisă bătălia pentru cucerirea oraşului Nalcik din Caucaz (octombrie 1942), se afirmă că oraşul a fost luat de „inamic", dar nu se menţionează că inamicul era Divizia 2 de munte română, condusă de generalul Ion Dumitrache.

La fel este redată şi contraofensiva din 19 noiembrie 1942 de la Cotul Donului şi Stepa Calmucă. Probabil, autorii căutau să menajeze pe germani, între timp, aliați cu noi, şi „fratele mai mic".

---

[1] Un exemplu semnificativ îl constituie lucrarea coordonată de P. N. Pospelov, *Istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei,* Moscova, 1960. La acestea se adaugă operele memorialistice ale principalilor comandanți care au participat la bătălie: G. K. Jukov - *Amintiri şi reflecţii*, Editura Militară, București, 1970; V. I. Ciuikov - *Început de drum. Memorii de război*, Editura Militară, București,1962; A. I. Eremenko - *Împotriva falsificării istoriei celui de-Al Doilea Război Mondial*, Editura Politică, București, 1959; I. H. Bagramean – *Aşa a început războiul,* Editura Militară, Bucureşti,1974 etc.

[2] V. I. Ciuikov, *op. cit.*, p.112.

[3] G. K. Jukov , *op. cit.*, p.116.

În ceea ce priveşte abordarea germană a bătăliei de la Stalingrad întâlnim un punct de vedere aproape opus celui sovietic. Astfel, în Germania, după moartea lui Hitler, foştii generali care şi-au scris memoriile și au supravieţuit războiului, au aruncat toată înfrângerea pe seama sa. Este de ajuns să amintim afirmaţiile făcute de celebrul mareșal Erich von Manstein[4], care în memoriile sale dedică un capitol întreg calităţilor de comandant militar ale lui Hitler, din care reiese responsabilitatea principală a acestuia în dezastrul de la Stalingrad. Istoricii militari de renume sunt aproape unanimi în a-l considera pe Manstein drept cel mai talentat strateg și cel mai abil tactician al războiului mobil dintre toți generalii germani din Al Doilea Război Mondial. Înțelegerea sa privind dimensiunea operațională a războiului modern, implică în primul rând binomul tanc-avion, capacitatea sa de a improviza și flexibilitatea în situațiile neprevăzute au făcut ca Manstein să fie considerat de către Înaltul Comandament al Armatei Roșii drept cel mai capabil și mai redutabil dintre ofițerii superiori ai Wehrmacht-ului[5].

În analiza participării armatei române şi a celorlalţi aliaţi ai Germaniei la acțiunile militare de pe Don şi Volga, găsim şi la partea germană aceeaşi gândire care, pentru a-şi justifica înfrângerea, aruncă vina asupra aliaţilor mai mici ce nu s-au ridicat la înălțimea aşteptărilor. S-a încercat acreditarea ideii că ostaşii români ar fi avut o frică paralizantă în faţa tancurilor sovietice şi ar fi părăsit dispozitivele de apărare fără a opune niciun fel de rezistenţă, omiţându-se faptul că, tocmai, partea germană se făcea vinovată de faptul că armatele române nu dispuneau de mijloace antitanc eficace și, în unele cazuri, trupele române erau sacrificate în acţiuni fără sorţi de izbândă.

Pentru relațiile româno-germane din perioada celui de-Al Doilea Războiului Mondial, rămâne fundamentală în continuare, lucrarea istoricului german Andreas Hillgruber[6], care a valorificat prioritar arhivele ţării sale, fără a elimina surse documentare de primă mână din alte state accesibile la acea vreme.

Din aceste exegeze lipsesc, nu fără o anume justificare, luările de poziţie româneşti. Trebuie să precizăm însă că această „tăcere” a istoriografiei româneşti a fost determinată de „raţiuni ideologice”, care a impus interzicerea cercetării timp de aproape 50 de ani asupra acestui moment important din istoria României.

Cu toate acestea, nu putem să nu remarcăm sinteza curajoasă pentru anii dinainte de 1989, realizată de Constantin I. Kiriţescu, în 1956 , apărută în două volume, abia în 1995[7]. Ceea ce este de apreciat la această lucrare este faptul că, în lipsa accesului la documente, lucru precizat chiar de autor, s-a realizat o sinteză valabilă şi astăzi din multe puncte de vedere.

O primă încercare oficială de a prezenta acţiunile operative ale trupelor române pe frontul de Est a fost în lucrările de istorie militară apărute chiar în 1989. Pentru prima dată în istoriografia după 1945, este abordată participarea armatei române în campania

---

[4] Vezi pe larg, Erich von Manstein ,*Victorii pierdute. Memoriile de război ale celui mai strălucit general al lui Hitler,* versiunea românească *:* Andrei Crețu, Editura Elit, București, 2015.

[5] Benoit Lemay, Erich von Manstein, *Strategul lui Hitler,* vol. I-II, traducere Sorin Cristescu, Editura Medicarti, București, 2017.

[6] Andreas Hillgruber , *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944),* Editura Humanitas, București,1994.

[7] Constantin I. Kiriţescu, *România în Al Doilea Război Mondial,* vol. I- II , Editura Univers Enciclopedic, București, 1995.

din Est cu luptele românilor la Cotul Donului şi Stepa Calmucă. Ele sunt valoroase deși au informaţii puține, deformate, fiind tributare ideologiei timpului, conform căreia militarii români, corpul ofiţeresc erau ostili continuării războiului şi receptivi la propaganda inamică[8].

După 1989, subiectul a început să fie abordat cu mai mult curaj, fiind editate volume de documente referitoare la participarea armatei române la campania din Est, inclusiv dicţionare, enciclopedii, cronologii, articole, memorii, studii etc. De remarcat faptul că cercetătorii care s-au aplecat asupra subiectului au fost mai ales istoricii militari, atrași de noutatea temei, cât şi din dorinţa, poate, de a reabilita armata română, de a explica cea mai mare înfrângere din istoria acesteia şi, nu în ultimul rând, de a cinsti memoria sutelor de mii de români ucişi sau acelora care au cunoscut calvarul prizonieratului.

Fără a face un inventar complet asupra întregii istoriografii româneşti postdecembriste, referitoare la acest subiect considerat „tabu”, menționăm faptul că istoriografia bătăliei de la Stalingrad cuprinde numeroase și variate lucrări [9]. Cărţile conțin date esențiale, relevante asupra raporturilor româno–germane din perioada celei de a doua conflagrații mondiale, utilizând numeroase şi variate izvoare inedite, provenite din arhivele germane, engleze, americane şi ruse.

Pentru aspectele privind participarea armatei române la operațiunile militare, pe lângă documentele de arhivă, esențiale au fost lucrările istoricilor militari, în care sunt detaliate acțiunile armatei române atât pe frontul de la Stalingrad, cât şi în cadrul celui de-Al Doilea Război Mondial, fiecare lucrare conţinând noi documente scoase din arhive, mărturii cu aspecte inedite. În analiza acțiunilor armatelor române în cadrul bătăliei de la Stalingrad, fundamentale sunt lucrările privind participarea armatei române la Campania din Est, apărute după 1990[10].

În fine, de un real folos în înţelegerea raporturilor militare româno–germane, sunt memoriile şi volumele care conţin stenogramele întâlnirilor lui Adolf Hitler cu mareşalul Antonescu etc. S-a avut în vedere metoda comparării punctelor de vedere exprimate de participanții importanţi la război din ambele tabere (G. K. Jukov, A. I. Eremenko, V. I. Ciuikov, F. Halder, E. Manstein, W. Adam, I. Şteflea, P. Dumitrescu,

---

[8] XXX *Istoria militară a poporului român*, volumul VI și *România în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol. I-II, Editura Militară, București, 1989.

[9] Gheorghe Buzatu a fost cel mai consecvent şi prolific cercetător al celui de-Al Doilea Război Mondial şi al personalităţii lui Ion Antonescu, dintre care amintim: „*Dosare ale războiului mondial (1939-1945)*, Iaşi, Editura Junimea, 1978; *Din istoria secretă a celui de-Al Doilea Război Mondial*, volumul I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988; *România şi războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995; *Istoria românilor în secolul XX,* în colaborare cu Ioan Scurtu, Editura Paideia, Bucureşti, 1999. Referitor la personalitatea lui Ion Antonescu remarcăm lucrările: *România cu şi fără Antonescu. Documente, studii, relatări şi comentarii*, Iaşi, Editura Moldova, 1991; *Mareşalul Ion Antonescu la judecata istoriei*, la Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2002 etc..

[10] Adrian Pandea, Eftimie Ardelaenu, Ion Pavelescu, *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă*, Editura Militară, Bucureşti,1992, în care autorii schiţează o primă „viziune românească” asupra luptelor de la Stalingrad.; Mihail Vasile-Ozunu şi Petre Otu *Înfrânţi şi uitaţi. Românii în bătălia de la Stalingrad*, Editura Ion Cristoiu S.A., Bucureşti, 1999; Scafeş C., Şerbănescu H., Scafeş I., Andonie C., Dănilă I., Avram R, *Armata română în anii 1941-1945,* Editura R.A.I., Bucureşti 1996.; Alesandru Duţu, Florica Dobre şi Leonida Loghin, *Armata română în Al Doilea Război Mondial. 1941-1945*, Editura Enciclopedică, Bucureşti-1999 şi multe altele.

C. Sănătescu etc.), cât şi de cunoscuţi teoreticieni şi istorici militari (B. H. Liddell Hart, Manfred Kehrig etc.). Ele au fost analizate şi coroborate cu cercetările din colecţiile de documente, încercând pe aceasta bază, să oferim o analiză realistă, obiectivă, a participării armatelor române 3 şi 4 la Stalingrad.

În general, Frontul de Est este prezentat ca o confruntare între forţele germane şi cele sovietice. Deşi România a avut a doua armată din cadrul Axei şi a suferit mari pierderi pe acest front, în mod nedrept, acţiunile ostașilor români sunt reflectate sumar, tangențial, în istoriografie.

Numeroase aprecieri, pozitive și îndeosebi negative, asupra armatei române, aparţin principalelor tabere beligerante, cea sovietică şi cea germană, acestea considerând de multe ori că trupele române au fost slab pregătite, dotate şi echipate.

Un rol important în crearea imaginii deformate a militarilor români îl au memoriile principalilor comandanți participanți la bătălia Stalingradului, de partea sovietică, amintim pe mareșalii G. K. Jukov, A. I. Eremenko și C. I. Ciuikov. Aprecierile lor, deşi sumare, nu lasă nici un dubiu: armata română era un inamic de care nu trebuia să se ţină cont, nu atât sub raportul înarmării, cât sub raportul valorii soldaţilor români.

Astfel, Jukov afirma *„că în vederea asaltului hotărâtor, comandamentul german scosese încă din septembrie de pe flancuri trupele germane şi le înlocuise cu trupe române, slăbind astfel în mod simţitor capacitatea de luptă a apărării în sectorul Serafimovici, la sud de Stalingrad”*[11].

Dacă aprecierea lui Jukov era obiectivă, în cazul mareşalului Ciuikov observăm un ton uşor dispreţuitor: „*Dintre toţi soldaţii, românii arătau cel mai rău; erau atât de prost îmbrăcaţi încât îţi era groază să te uiţi la dânşii. Cu toate că era un ger de minus 30 grade, unii dintre ei erau desculţi” și „în faţa armatelor noastre, inamicul lăsase în mare parte unităţi române. Acest fapt ne liniştea oarecum”*[12].

Aceeaşi imagine este redată şi de jurnalistul britanic de origine rusă, Alexander Werth, în mai multe pagini, în care insistă pe non-combatul trupelor române: „*rătăceau prin stepă mii de români, care-i înjurau pe germani şi căutau cu disperare centrele de alimentare ale ruşilor, dorind din tot sufletul să fie luaţi prizonieri*”[13]. Referindu-se la ofensiva din Stepa Calmucă din zilele de 20 şi 21 noiembrie, autorul subliniază că „*aici se predaseră mii de români*”, iar spre finalul luptelor de la Stalingrad, „*mai ales românii se predau în grupuri compacte”*[14].

Nu negăm realitatea unora dintre faptele prezentate, mai ales în ce privește înfățișarea fizică a soldaţilor români din cauza condiţiilor insuportabile în care luptau, dar ceea ce uită aceşti autori este comportamentul inuman al trupelor sovietice. Se trecuse de la propaganda nazistă care glorifica „invincibilitatea armatei germane” şi „superioritatea rasei ariene” la brutalitatea ostaşului sovietic. Aceasta a avut un efect contrar celui aşteptat: în schimbul unei rezistenţe „până la ultimul cartuş”, o parte a trupelor române a renunţat la o rezistenţă inutilă în lipsa unui ajutor concret, aşa cum a făcut-o Gruparea „Mihail Lascăr”. Redăm câteva exemple privind comportamentul

---

[11]G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 458.
[12]V. I. Ciuikov, *Început de drum. Memorii de război*, Editura Militară, Bucureşti, 1962, p. 113.
[13] Alexander Werth, *Un corespondent englez pe frontul de Est*, Editura Politică, Bucureşti 1970, pp. 388-424.
[14]*Ibidem.*

trupelor sovietice în timpul luptelor: „cadavrele ostaşilor din Divizia 1 blindată erau decapitate” și „cadavre ale soldaţilor români erau călcate de tancuri”[15] Soarta unora dintre prizonierii români a fost la fel de dură: strânşi în coloane, mulţi dintre ei erau împuşcaţi de soldaţii sovietici „din proprie iniţiativă” sau „cei care nu puteau să se ţină de coloană, împărtăşeau aceeaşi soartă”. Un alt aspect „uitat” în legătură cu bătălia de la Stalingrad îl reprezintă numeroasele dezertări din Armata Roşie şi cele peste 13.500 de execuţii ale unor soldaţi sovietici care-şi pierduseră curajul „proletar”.[16]

Sunt, desigur, destul de rare situaţiile în care se recunoaşte faptul că trupele române s-au bătut cu îndârjire. A. I. Eremenko, combătându-l pe generalul german W. Mellenthin, scria: „*Tot aici Mellenthin vorbeşte cu o nedumerire prefăcută despre retragerea trupelor române în Cotul Donului. El afirmă că acest sector putea fi apărat fără niciun fel de efort. În realitate, trupele române au fost scoase de acolo prin lupte date de trupele noastre*”. Chiar dacă intenţia lui Eremenko a fost în primul rând de a evidenţia acţiunile trupelor proprii, el recunoaşte, indirect și opoziţia trupelor române[17].

Cu afirmaţiile generalului german trecem la ceea ce putem numi „armata română în viziunea Wehrmachtului” şi a lui Hitler, aprecierile fiind, firesc, mult mai numeroase. Începuturile acestei viziuni apar odată cu venirea în România a Misiunii Militare Germane și rapoartele acesteia către Berlin, cuprind aprecieri, mai degrabă negative, atitudine care se va accentua pe măsura prelungirii războiului, culminând cu dezastrul de la Stalingrad, dezastru care s-ar datora, după unii, slăbiciunii şi lipsei „voinţei de a lupta” a românilor. Sintetic vorbind, percepţia germană asupra armatei române a parcurs o evoluție sinuoasă, de la ideea preconcepută, *„cu românii nu se poate face nimic”* din timpul pregătirii invadării Uniunii Sovietice, la părerea că *„aliaţii noştri, trupele române sunt deosebit de bune”*, pe fondul succeselor şi acceptării continuării războiului dincolo de Nistru, în august 1941, pentru ca în final, în timpul contraofensivei sovietice de la Stalingrad, armata română să constituie *„prima mare deziluzie”*. Evident, după 23 august 1944, percepţia negativă se va accentua.[18]

Ceea ce trebuie remarcat la memorialistica germană, este atitudinea diferită pe care o au autorii faţă de Antonescu şi armata română. Tonul, îl dă însuşi Adolf Hitler. Astfel, într-o conjunctură informală, fără a se mai ascunde după clişee ideologice, Adolf Hitler menţiona deseori: „*Dintre toţi aliaţii noştri, Antonescu are cea mai largă viziune. Este o personalitate în adevăratul sens al cuvântului. Este un om de mare calibru care nu va permite să fie îndepărtat de la cursul său… Este incoruptibil. Mai mult, România nu a avut până acum asemenea om. El este un soldat înnăscut. Dar neşansa lui este de a conduce pe români”. Atitudinea Führer-ului faţă de dictatorul român şi armată este exprimată prin următoarea frază: „în ceea ce priveşte România, ea are un singur bărbat – Antonescu!*”[19]. Hitler considera că singurul merit al lui Antonescu a fost crearea, unor forţe armate capabile de luptă. Considerându-l *„de origine germană”,*

---

[15]Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, Ion Pavelescu, *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă*, Editura Militară, București, 1992., pp. 340 -341.
[16] *Ibidem,*
[17]A. I. Eremenko, *op . cit.*, p.153.
[18] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p.367.
[19]Tatiana Cealaia, *Armata română în viziunea Wehrmachtului*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 5-6, 2013 pp. 100-110.

Hitler nu-şi ascundea respectul pentru personalitatea puternică şi caracterul său hotărât. Aceeaşi părere o are şi Wilhelm Keitel, şeful Comandamentului Suprem al Wehrmachtului: *„Antonescu era un soldat adevărat, profesionist, sincer şi direct", în timp ce armata română „nu era bună de nimic*"[20].

La rândul său, feldmareşalul Erich von Manstein scria despre Antonescu, astfel: „*Indiferent de felul în care istoria îl va aprecia ca om politic, a fost un patriot adevărat, un bun soldat şi cel mai loial aliat al nostru. A fost un soldat care a legat soarta propriei ţări de soarta imperiului nostru şi până în momentul înlăturării lui ne-a pus la dispoziţie forţele armate ale României şi tot potenţialul ei militar*".[21]

Referindu-se la armata română, feldmareșalul a făcut o analiză obiectivă a părţilor bune şi rele. Vorbind de părţile bune, el a menţionat în primul rând modestia, rezistenţa şi curajul majorităţii soldaţilor români proveniţi din rândurile ţărănimii. În al doilea rând, „*în pofida lipsurilor şi constrângerilor, trupele române, în limitele posibilităţilor, îşi făceau datoria*". Şi, în sfârşit, românii „*se supuneau cu hotărâre ordinelor comandanţilor germani, nu se lăsau influenţaţi de diverse considerente de prestigiu, la fel ca alţi aliaţi, atunci când unele probleme trebuiau rezolvate pe cale amiabilă*"[22]

Punctele slabe ale trupelor române, după părerea feldmareșalului Manstein, erau următoarele: nivelul scăzut de educaţie al soldatului român, iar o mare parte din ofiţeri cu grade înalte şi medii nu corespundeau cerinţelor războiului modern, „*armamentul fiind parţial învechit şi insuficient, în special cel antitanc*" şi de aceea „*nu le puteam cere să reziste în faţa formaţiunilor de tancuri sovietice*"[23]. Fără a diminua unele opinii exprimate, remarcăm că în această privinţă, mareşalul german omite, intenţionat sau nu, realitatea faptelor: armatele române au fost lăsate în faţa tancurilor sovietice, fără armament antitanc adecvat, li s-au ignorat toate solicitările în această privință şi însuşi Manstein, în timpul operațiunii „Viscolul", a expus trupele române blindatelor sovietice. Un alt aspect important, care limita folosirea trupelor române în războiul din Est, „era preţuirea, în sens de supraevaluare (*n.n.*), pe care o aveau românii faţă de ruşi. În situaţii dificile, exista pericolul apariției panicii", considera Manstein[24]. De asemenea, feldmareşalul menţiona şi faptul că din septembrie 1941, România îşi atinsese scopul pentru care intrase în război, iar continuarea luptelor dincolo de Nistru dusese la scăderea moralului soldatului român. Şi, în sfârşit, Manstein critica regulile militare perimate: practica pedepselor corporale şi echiparea diferenţiată a soldaţilor şi ofiţerilor români[25].

Opiniile feldmareşalului Manstein cu privire la regulile militare folosite în armata română sunt completate şi de memoriile maiorului G. Weltz, comandant al unui batalion german de geniu. În cartea sa „*Soldaţii care au fost trădaţi",* dedicată bătăliei de la Stalingrad, el descria obiceiurile din companiile româneşti: „comandantul este cel care împarte mâncarea. Are un sistem special. Mai înainte de toate, el umple farfuriile

[20]*Ibidem*.
[21] Erich von Manstein, *op. cit.*, pp. 196-197.
[22] *Ibidem.*
[23]*Ibidem,* p.207.
[24] *Ibidem.*
[25]*Ibidem,* p. 252.

ofiţerilor cu carne şi fasole. Urmează subofiţerii. Ei îşi toarnă din cazan mâncarea rămasă. Iar resturile, zeama călduţă şi fără gust-le revine soldaţilor. Aceasta e regula… În schimbul mâncării insuficiente ei primesc bătaie… Orice s-ar întâmpla, soldatul îşi va primi porţia de bătaie – nu contează dacă acesta este rănit sau bolnav, degerat sau are membrele amputate. E clar că spiritul de luptă al soldaţilor nu creşte, sporește doar ura faţă de ofiţeri. Tinerii soldați români nu au o clipă de răgaz, fiind ocupaţi de dimineaţa până noaptea. Pe lângă faptul că trebuiau să-i servească şi să le facă pe plac comandanţilor, ei trebuiau să facă rost de tot felul de lucruri absurde pentru a le crea acestora confortul maxim. Mai mult, decât atât, plutoane întregi făceau lucruri care nici nu treceau prin mintea muritorului de rând… Astăzi, 40 de soldaţi construiesc un grajd special pentru Mademoiselle, iapa favorită a căpitanului. Acest grajd era mai călduros şi mai confortabil decât adăposturile soldaţilor”[26].

În pofida aroganţei militarilor germani faţă de cei români, considerăm că trebuie amintit un alt caz în legătură cu pedepsele corporale practicate în armata română. Astfel, într-un raport al Serviciului Special de Informaţii al Marelui Stat Major, din toamna anului 1943, care reflecta starea de spirit a trupelor române şi germane, se arăta că un subofiţer german ar fi fost acuzat şi arestat pentru „propagandă antiromânească”, întrucât protestase ca urmare a faptului că un soldat român (şofer) fusese pedepsit cu 25 de lovituri (pedeapsa i-a fost agravată apoi la 50 de lovituri) pentru că ciocnise o maşină germană. Subofiţerul acuzat de „propagandă antiromânească”, pentru a i se demonstra eroarea făcută, i-a fost arătat un ordin al mareşalului Antonescu care prevedea bătaia pentru astfel de cazuri![27]

Maltratările din armată apar sporadic şi în interviurile de istorie orală organizate de noi cu elevii de la Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu” din Vaslui, acordate de unii veterani de război din judeţul Vaslui. Ele, desigur, sunt în mare parte subiective, dar exprimă și o realitate. Astfel, Botez Ioan din localitatea Puşcaşi, fost copil de trupă, s-a plâns că bătaia era un lucru obişnuit în armată.[28] Motivele erau diverse: praful care ieşea din bonetă, păduchii, aparente acte de indisciplină sau pur şi simplu faptul că sergenţii se îmbătau, făceau seara inspecţii inopinate şi astfel, ordonau aplicarea de 5, 10, 20, 30 de lovituri. Cozma Ilie din Albeşti afirmă că „a mâncat bătaie” de nu mai ţine minte, în sensul că se întâmpla frecvent.[29] Purice Alexandru din aceeaşi localitate, a mărturisit că ajunsese să deteste un comandant - nu i-a precizat rangul, încât nu ar fi ezitat să îl împuşte dacă ar fi avut ocazia.[30] Bătaia se aplica în mod divers: cu baioneta la palmă, cu lopata, funia udă, loviturile fiind numite în argoul soldăţesc „trăgătoare”[31].

Recunoaştem în aceşti caporali sau sergenţi o tipologie care a făcut ravagii şi în anii comunismului, mai ales în închisorile politice şi în lagărele de muncă. Este acel tip uman în care proasta educaţie se combină cu trăsături nefericite de caracter şi cu un soi

[26]Tatiana Cealaia, *art. cit.*, p. 54.

[27]Alexandru Oşca, Florin Șperlea, *Defetism în armata română. 1943-1944*, în „Document”, An VIII, nr. 2-3(28-29) , 2005, p. 18.

[28]Mărturie orală al lui Botez Ioan, luată de Rusu Cristina la 4 octombrie 2017.

[29]Mărturie orală al lui Cozma Ilie, luată de Rusu Cristina la 5 august 2017.

[30]Mărturie orală al lui Purice Alexandru, luată de Crețu Georgiana, la 25 august 2017.

[31]Mărturie orală al lui Enache Simion din Albeşti, luată de Rusu Cristina la 30 iulie şi 5 august 2019.

de euforie jalnică pe care o dă sentimentul autorităţii. Bătaia era mai frecventă în ţară la instrucţii și nu pe front, unde superiorii se temeau că ar putea fi împuşcaţi de soldaţi.

O comparaţie între români şi ruşi o face şi generalul Kurt von Tippelskirch, şeful trupelor de infanterie germane şi istoric militar, care subaprecia capacitatea de luptă a unităţilor române, fiind slabă nu doar în comparaţie cu cea germană, dar şi în comparaţie cu cea a unităţilor ruse: „Diviziile aliaţilor erau înzestrate mai slab decât cele germane, nu aveau, în special, armament antitanc. Artileria lor, spre deosebire de cea germană sau rusă, nu avea în dotare sisteme (tunuri) grele contemporane, iar cantitatea insuficientă de mijloace de legătură şi slaba pregătire nu le permitea executarea prin surprindere a focului concentrat. Românii (…) se bazau în luptă pe forţa umană, dar în lupta cu ruşii resursele lor umane scădeau simţitor. Chiar dacă deseori luptau cu abnegaţie, din cauza tehnicii insuficiente, a experienţei limitate de luptă şi a cunoştinţelor reduse, românii, din punct de vedere tactic, erau inferiori ruşilor”[32].

Referindu-ne strict la bătălia de la Stalingrad, potrivit tezei germane înfrângerea s-a datorat exclusiv părţii române și a fost difuzată de şeful Misiunii Militare Germane, Arthur Hauffe, în rapoartele către Berlin. Astfel, într-un raport din 3 decembrie 1942, sunt analizate cauzele înfrângerii armatelor 3 şi 4 române, printre altele, se recunoaşte responsabilitatea părţii germane privind neonorarea promisiunii de a echipa trupele române. Se afirma că „acestora le lipseşte acel spirit de a nu se lăsa învinşi”, iar „deficienţele şi slăbiciunile trupei sunt caracteristici native”. Se observă aceeași teză ca la memorialiştii sovietici, conform căreia indiferent de dotarea trupelor române, acestea, oricum, erau slabe. Ulterior, la 28 decembrie în urma indicaţiilor exprese ale lui Hitler de a salva „camaraderia româno-germană”, Arthur Hauffe revenea asupra cauzelor dezastrului de la Cotul Donului afirmând că „de la 19 la 24 noiembrie trupele române s-au luptat cu vitejie şi au consimţit la sacrificii eroice. Fapte deosebite au fost săvârşite și numeroase unităţi au fost distruse”[33]. Numit şef al Statului Major al forţelor terestre germane în toamna lui 1942, generalul colonel Kurt Zeitzler, făcea un bilanţ al bătăliei de la Stalingrad și a acordat o atenţie deosebită evenimentelor de la 19 noiembrie 1942, dar nu ne oferă o imagine clară a comportamentului trupelor române.

Soldaților români li s-a mai reproşat „frica de panzere”, îndeosebi de comandantul Armatei 4 blindată germană, Hermann Hoth şi, în consecinţă, părăseau poziţiile de luptă fără a mai opune rezistenţă. Au existat, desigur, unele deficienţe ale trupelor române în privinţa tacticii asupra blindatelor, însă afirmaţia generalului german este contrazisă de numeroase documente care atestă că, în pofida armamentului inadecvat, trupele române au realizat acte aproape sinucigaşe: urcarea pe tancurile sovietice în încercarea disperată de a le incendia, tragerea cu tunul de la 10, 5 metri. Era şi un stimulent pe măsură : 45 de zile de concediu la cei care distrugeau câte un blindat. Acolo unde tancurile sovietice atacau în număr mare, de ordinul zecilor, au copleşit apărarea trupelor române. De asemenea, ceea ce nu au luat în considerare autorii germani, în privinţa acestei acuzaţii adusă forţelor noastre, este valoarea tehnică a tancului T-34, împotriva cărora tunurile din dotarea trupelor erau, pe bună dreptate, „ciocane de uşă”, cum le porecliseră sovieticii deoarece proiectilele lor nu puteau

[32]Tatiana Cealaia, *art. cit.*, p. 51.
[33]Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, Ion Pavelescu, *op. cit.*, p. 442.

străpunge blindajul tancurilor T-34[34]. De altfel, acelaşi general german, deşi luase în calcul imposibilitatea obiectivă a trupelor române de a face faţă tancurilor sovietice, le va folosi în timpul operaţiunii „Viscolul" din ultimele zile ale lunii decembrie ca ariergardă. În urma protestelor generalului Ilie Şteflea, mareşalul von Manstein a cerut explicaţii şi a avut surpriza să constate că Hoth mizase pe trupele române pentru o acţiune de întârziere [35].

La rândul său, celebrul aviator german Hans Rudel Ulrich, descrie o scenă nu tocmai favorabilă trupelor române. Astfel, în pofida vremii ceţoase, el a zburat, chiar în dimineaţa zilei de 19 noiembrie, deasupra liniilor deţinute de Armata 3 română: „O mulţime în uniforme maro, sunt ruşi? Nu. Români. Unii dintre ei îşi aruncaseră armele pentru a fugi mai repede: o privelişte şocantă. Ajungem deasupra amplasamentelor artileriei aliaţilor noştri. Tunurile sunt abandonate, nu distruse. Muniţia stătea aruncată. Am înaintat o anumită distanţă dincolo de ele, când am văzut primele trupe sovietice. Am găsit toate poziţiile românilor din faţa lor pustii. Atacăm cu bombe şi focuri de mitraliere – dar cât de folositoare este acţiunea noastră, când nu este rezistenţă pe teren? Suntem cuprinşi de furie… Necruţător arunc bombe asupra inamicului… La întoarcere vedem din nou fuga românilor. Este bine pentru ei că am rămas fără muniţie."[36].

Sunt şi memorialişti sau istorici germani care au recunoscut comportarea meritorie a trupelor române și responsabilitatea părţii germane în stabilirea unor misiuni care depăşeau cu mult posibilităţile lor din cauza dotării deficitare a soldaților noștri. Astfel, generalul Hans Doerr, şeful departamentului de legătură german cu Armata 4 română, aprecia bătălia de la Stalingrad ca fiind „cea mai mare greşeală comisă vreodată de un comandament militar"[37]. Concentrându-şi atenţia asupra tragediei Armatei 6 germane, el a atins şi problemele sateliţilor. Conform părerii lui Doerr, soldaţii români „au luptat curajos, îşi îndeplineau bine sarcinile şi s-au manifestat pozitiv în luptele din Podolia, Donbas, Crimeea şi Caucaz, alături de unităţile germane"[38]. Vina pentru distrugerea poziţiilor românilor la Stalingrad „o poartă comandamentul superior al armatei germane, care, în aroganţa sa exagerată, punea în faţa aliaţilor misiuni de neîndeplinit"[39]. Cu toate că, atât echipamentul cât şi armamentul le erau insuficiente, „diviziilor române li s-au repartizat fâşii de front a căror lăţime era egală cu lăţimea frontului atribuit, în mod normal, diviziilor germane. Trebuie luat în considerare faptul că trupele române nu erau pregătite să lupte la fel ca trupele germane (…). Lăţimile de 20 km sau mai mari ale fâşiilor de front nu corespundeau capacităţii de luptă a forţelor române. Prin urmare, încă de la început românii s-au simţit neîncrezători şi mai slabi decât inamicul, erau conştienţi că sunt incapabili să respingă ofensiva tancurilor". În final, Doerr considera că germanii nu au dreptul moral să dea o notă negativă acţiunilor românilor în bătălia de la Stalingrad.[40]

---

[34] *Ibidem,*
[35] *Ibidem,* p.239.
[36] *Ibidem,* p .444.
[37]Tatiana Cealaia, *art. cit.,* p. 52.
[38] Platon Chirnoagă , *Istoria politică şi militară a războiului României contra Uniunii Sovietice, 22 iunie 1941-23 august 1944*, Ediţia a IV-a, Editura Fides,Iași,1998, p.246.
[39]Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, Ion Pavelescu, *op. cit.,* p. 65.
[40] *Ibidem,*

Despre trupele diviziilor 1 cavalerie şi 20 infanterie încercuite la Stalingrad, mareşalul Friedrich Paulus, comandantul Armatei 6 germane, afirma: „Eu datorez o menţiune particulară contingentelor române care au luptat în rândurile armatei mele. Când aceste trupe au fost normal sprijinite de arme grele, la fel cu acelea care dădeau sprijinul lor infanteristului german, ele s-au bătut vitejeşte sub conducerea ofiţerilor lor şi au suportat lipsurile cu o remarcabilă răbdare”[41]

Faptul este confirmat şi de şeful departamentului de cadre al Armatei 6, W. Adam, care susţinea că „generalul Paulus îi preţuia mult pe soldaţii români”, vedea că „românii erau curajoşi şi rezistenţi”, însă era conştient de faptul că „în comparaţie cu diviziile germane, capacitatea de luptă a aliaţilor constituia doar 50-60%”[42].

Așadar**,** acuzaţiile aduse trupelor române la Stalingrad sunt multe și fără temei. Dar, în pofida tuturor neajunsurilor armatei române, germanii erau convinşi că românii din marile unităţi ale armatei lor, pe tot parcursul războiului „au fost cei mai buni aliaţi”. Pentru comparaţie, în ceea ce priveşte capacitatea de luptă a italienilor, feldmareşalul Manstein susţinea că „orice iluzie a fost de prisos”[43]. La rândul său, ministrul propagandei naziste, Joseph Goebbels nota în jurnalul său, din 23 ianuarie 1943, o „ierarhie” a lui Hitler potrivit căreia: „Românii sunt slabi, italienii sunt şi mai slabi, iar cei mai slabi, sub orice critică, sunt maghiarii”[44].

Aceasta nu înseamnă că în cadrul trupelor române nu au existat şi deficienţe, mai ales în pregătirea militară. Pe lângă disfuncţiile și erorile arătate în demersul nostru, amintim și comportarea necorespunzătoare a unor ofiţeri cu grade înalte.

Astfel, la 29 decembrie 1942, generalul Petre Dumitrescu a înaintat generalului Ilie Şteflea, rapoarte prin care propunea sancţionarea severă, mergând chiar până la îndepărtarea din armată a generalilor Theodor Ionescu, comandantul Corpului 7 armată şi Aurelian Son, comandantul Corpului 5 armată. Primul, a manifestat multă nervozitate în conducere şi nu a executat ordinul de a nu trece la o retragere prematură a comandamentului corpului[45]. Al doilea general, a pierdut legătura în dimineaţa zilei de 19 noiembrie, cu marile unităţi care au fost ulterior încercuite (diviziile 5 şi 6 infanterie) şi în loc să meargă în mijlocul trupei pentru a le împărtăşi soarta, a preferat să se retragă. Generalul Aurelian Son a refuzat propunerea generalului Petre Dumitrescu de a merge, pe 21 noiembrie, cu un avion în mijlocul trupelor sale [46].

Mult mai grav a fost gestul generalului Nicolae Tătăranu, comandantul Diviziei 20 infanterie rămasă în încercuire la Stalingrad, care a părăsit marea unitate. Impresia în rândul propriilor trupe, după relatarea unui martor ocular, maiorul Gheorghe Stan, a fost extrem de nefavorabilă, paralizantă. Acelaşi martor consemnează comportamentul impardonabil al generalului care a refuzat să ia o serie de ofiţeri deși „ca valoare cântăreau mai puţin decât bagajele personale”. Generalul Nicolae Tătăranu a declarat că a avut permisiunea Înaltului Comandament German, a lui Hitler personal, dar

[41] Platon Chirnoagă, *op. cit.,* p. 248.
[42] *Ibidem,*
[43] Erich von Manstein, *op. cit.,* p. 368.
[44]Ottmar Traşcă, *23 August 1944. Sfârşitul „camaraderiei de arme” româno-germane*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Bariţiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLV, 2006, pp. 179–224.
[45]Mihail Vasile Ozunu, Petre Otu, *op. cit.,* p. 248.
[46]*Ibidem,* p. 249.

mareşalul Ion Antonescu i-a ordonat să se reîntoarcă pe front, însă n-a mai ajuns, acuzând o depresie nervoasă. Interesant este şi punctul de vedere potrivit căruia un imbold dat actelor de curaj ale ofiţerilor a fost „momeala hectarelor", o lege din 1927 conform căreia ofiţerii decoraţi cu Ordinul „Mihai Viteazul", erau împroprietăriţi cu un lot de 25 de hectare.[47]

Aceste fapte şi gesturi s-au manifestat în mare parte şi la aliaţii germani, spre sfârşitul războiului, precum şi la adversarii sovietici, chiar în timpul bătăliei de la Stalingrad, când s-au înregistrat numeroase dezertări şi execuţii. Oricum, ele nu au reprezentat linia de conduită a armatelor române care au fost nevoite să acţioneze în situaţii limită, extrem de nefavorabile, fără o dotare corespunzătoare, fără echipament de iarnă, carburanţi, muniţie, mijloace de transport etc.

Un epilog al bătăliei de la Stalingrad este că 43 de comandanţi militari străini au fost decoraţi cu cel mai înalt ordin german pentru eroism – Crucea de Cavaler al Crucii de Fier, dintre care 18 erau români, 9 italieni, 8 unguri, 2 spanioli, 2 finlandezi, 2 japonezi şi 2 slovaci, dar comandanţii români erau cei mai mulţi [48].

Prin urmare, în aceste acțiuni militare, hotărâtoare au fost deciziile eronate ale lui Adolf Hitler luate în timpul campaniei din 1942, dar nu trebuie uitate nici greşelile comandanţilor germani de rang superior care au planificat şi au condus această operaţie. Aceste greşeli se datorau concepţiei generale, de stabilire a obiectivelor și priorităților, nefiind o concordanță firească între scopuri, forţe şi mijloace

Din păcate, au fost înregistrate pierderi imense, urmare a deciziilor în angajarea unor forţe numeroase nepregătite corespunzător şi a hotărârilor eronate ale părţii germane. Consecinţele le vedem şi astăzi în perpetuarea, de către o parte a istoriografiei, a unei imagini negative a trupelor române şi a ideii de a fi „responsabile" pentru dezastrul de la Stalingrad. Exprimăm speranţa că demersul nostru și viitoarele investigaţii asupra subiectului, vor schimba această imagine, impunând o concluzie care poate fi sintetizată în cuvintele: învinşii nu au fost cu nimic mai prejos decât învingătorii şi eroi nu sunt numai cei din urmă.

[47] Eftimie Ardeleanu, Cezar Mâţă, *Cazul Tătăranu*, în „ Document", An IV, nr. 1(13)/2001, pp. 35-42.
[48]Tatiana Cealaia, *art.cit.*, p. 55.

CALVARUL MILITARILOR CONSTĂNȚENI PRIZONIERI ÎN LAGĂRELE DIN URSS

Remus MACOVEI*

THE CALVARY OF THE CONSTANT MILITARY PRISONERS IN THE USSR CAMPS

Abstract

Between June 22, 1941 and September 9, 1944, a number of 289 soldiers from Constanta were taken prisoner during the battles of Chilia Veche, Cotul Donului and as a result of the act of August 23, 1944.

This material presents the drama experienced by these soldiers during the transport to the camps, as well as during the detention.

The number of prisoners of war from Constanta who died in the camps in the USSR is not known exactly, the official documents showing nominally only the victims from the camps in Karaganda

Cuvinte cheie: *lagăre sovietice, prizonieri de război, tratamen inuman, muncă.*

Keywords: *Soviet camps, prisoners of war, inhuman treatment, labor.*

Reglementarea juridică a situației prizonierilor de război în perioada celui de al Doilea Război Mondial era prevăzută în "*Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ*", anexă la Convenția a IV – a de la Haga din 1907, precum și în "*Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război*"din 27 iulie 1929. Primul document, cu aplicabilitate universală și obligatorie, fusese semnat de Rusia țaristă. Cel de al doilea document avea aplicare selectivă, deoarece unele state, printre care și URSS, nu l – au semnat.

La 1 iulie 1941, după atacul Germaniei și aliaților ei asupra URSS, a fost adoptat „*Regulamentul privind prizonierii de război*" care cuprindea "*procedura de întreținere, situația de drept, angajarea la muncă, responsabilitatea penală și disciplinară pentru încălcările disciplinare*"[1].

Acest document diferea de Convenția de la Geneva prin următoarele aspecte:

- nu pevedea întreținerea separată a prizonierilor de diferite rase și naționalități;
- nu fixa exact rațiile alimentare;
- nu interzicea folosirea muncii prizonierilor la fabricarea armamentelor, construcția unor obiective militare;
- nu era prevăzut dreptul la slujba religioasă;

* Asociația Cultul Eroilor „Regina Maria", Filiala Constanța.

[1] Nurlan Dulatbekov, Octavian Țîcu, Silviu Miloiu, *Spaskk 99. O istorie a prizonierilor de război români din Kazahstan în documente*, Ed. EIKON, București, 2016, p. 18.

- prizonierii erau lipsiți de dreptul de a se adresa autorităților cu privire la regimul de întreținere din captivitate, de a contesta sentințele date împotriva lor și de a dispune de apărare în justiție;
- în cazul condamnării la moarte sentința se executa în cel mult o lună, după ce erau anunțate instituțiile de Cruce Roșie, ceea ce practic făcea imposibilă atacarea acestei decizii[2]

1. Date statistice generale privind militarii români prizonieri în URSS

În perioada 22 iunie 1941 - 9 septembrie 1944, conform datelor prezentate în volumul „*Prizonierii de război români în Uniunea Sovietică: documente – 1941 - 1956*”, coordonat de Vitalie Vartic, conform surselor sovietice datele statistice referitoare la prizonierii de război români sunt contradictorii.

Colonelul P. Bulatov, șeful Direcției penitenciare a Ministerului Afacerilor Interne al URSS, prezintă cifra de 187.367 de militari români (6 generali, 5.697 ofițeri, 181.664 subofițeri și soldați). Conform acestei surse 132.367 prizonieri de război români au fost eliberați și repatriați, iar 54.602 au decedat în timpul captivității.

Generalul I. A. Petrov, adjunct al Direcției generale pentru problemele prizonierilor de război, într – o notă din 2 noiembrie 1945, susține că, în perioada 1941 – 1945, trupele sovietice au capturat 236.420 de militari ai armatei române (225.545 români, 6.478 moldoveni, 255 țigani și 4.148 everei)[3].

Pe etape ale războiului, evoluția numărului prizonieri români a fost următoarea:

- Prima etapă - luna august 1941 – 1.357 militari; sfârșitul anului 1941 – 3.237 militari; 15 noiembrie 1942 – 2.960;
- A doua etapă – cuprinsă între bătălia de la Stalingrad și operațiunea Iași – Chișinău: 15 decembrie 1942 – 29.814 militari; la 4 februarie 1942 – 38.291;
- A treia etapă – după actul de la 23 august 1944 - în perioada 23 august – 9 septembrie 1944 - Conform surselor române au fost dați ca dispăruți 97.732 de militari români. Sursele sovietice vorbesc despre aproximativ 120.000 de militari români prizonieri.[4]

2. Situația militarilor constănțeni prizonieri în URSS

2.1 Situația statistică

Conform datelor existente în fondul IOVR al Secției Județene Constanța a Arhivelor Naționale, precum și în Arhiva Asociației Naționale a Veteranilor de Război Filiala Constanța, în perioada 22 iunie 1941 – 09 septembrie 1944 un număr de 289 de militari constănțeni au fost luați prizonieri (13 ofițeri, 3 maiștri militari, 10 subofițeri, 1 elev stagiar, 262 gradați – soldați).

---

[2] *Ibidem,* p. 19.

[3] Vitalie Vartic (coord.)*, Prizonierii de război români în Uniunea Sovietică: documente – 1941 – 1956,* Editura Monitorul Oficial, București, 2013, pp. XX1- XXII.

[4] Nurlan Dulatbekov, Octavian Țîcu, Silviu Miloiu, *op. cit.,* pp. 20 -22.

Pe naționalități situația acestora se prezintă astfel: 17 aromâni, 7 musulmani, 3 lipoveni, 2 greci, 1 armean și 259 români.

Militarilor prizonieri li se mai adaugă 333 militari dispăruți. Dacă în literatura de specialitate sunt considerați ca fiind dispăruți militarii care au dezertat la inamic, în cazul militarilor constănțeni sunt incluși, cel mai probabil, cei morți în următoarele situații:

- pe timpul deplasării spre lagărele de transit, pentru că nu se puteau deplasa;
- pe timpul încercărilor de evadare de sub escortă.
- pe timpul transportului din lagărele de tranzit spre lagărele de pe teritoriul URSS.

2.2. Locurile în care au fost capturați militarii constănțeni

Principalele lupte, soldate cu luarea unui număr important de prizonieri din rândul militarilor constănțeni, au fost:

- 26 iunie 1941 – Chilia Veche

  Batalionul 15 Infanterie Marină , comandat de lt.col.Ioan Albescu. întărit cu o companie de grăniceri, pe timpul apărării sectorului cuprins între Pardina, Ostrovul Tătarului, Grindul Chilia Veche şi Ostrovul Babina[5], conform comndorului (r) dr. Ioan Damaschin, a înregistrat 468 militari (11 ofiţeri, 6 subofiţeri şi 451 trupă) pierderi, morţi sau dispăruţi (înecaţi sau prizonieri).[6]

- 19 noiembrie 1942 – 03.02. 1943 – Cotul Donului – Stalingrad.

  Conform datelor extrase din arhivele constănțene, 51 de militari (3 ofițeri,3 subofițeri și 45 gradați soldați), în majoritate din Divizia 9 Infanterie, au fost capturați, ajungând în lagărele sovietice.

- 23 august - 9 septembrie 1944 – Moldova, Basarabia și Dobrogea

  În urma actului de la 23 august 1944, printre miile de prizonieri români în URSS, se aflau și 160 de militari constănțeni (1 ofițer, 3 maiștri militari, 2 subofițeri și 154 gradați – soldați).

Despre modul în care au fost capturați militarii constănțeni, avem doar mărturia sergentului Rădeanu Alexandru, din Regimentul 24 Infanterie. Acesta asigura funcția de commandant de pluton, fiind în apărare pe malul Nistrului la Răscăieți. Plutonul I – a fost decimat de o salvă de Katiușe, rămânând cu doar 7 subordonați. ”*Într – o seară, pe la 9 – 10, rușii au rupt frontul. Am fugit în Pădurea Ioanei, satul Slobozia, unde ne – am odihnit cei șapte inși rămași, după care am luat – o pe jos spre oraș. Fiind ocupată Bulgarika, am mers spre Ismail, în retragere cu nemții. Ne-am propus să intrăm în satul Acmangit, traversând o apă, în care am aruncat hainele militare și armele. Am găsit*

[5] *Ibidem*, p. 303.

[6] Cdor. (r) dr. Ioan Damaschin, *Acţiunile de luptă ale forţelor fluvial în perioada 28 iunie 1940 – 26 iulie 1941*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 252.

înțelegere la un sătean, cu cazarea. Dimineața, am ieșit în drum, unde ne – am întâlnit cu o mașină, din care o femeie ne – a cerut:" "Davai karandaș i ceas!"[7]

2.3 Transportul în lagăre

Militarii capturaţi în zona Deltei Dunării au fost concentraţi iniţial la Vâlcov, ulterior deplasându-se la Tiraspol. Sergentul Alexandru Rădeanu, capturat la Acmanghit, în ziua de 23 august 1944, îşi aminteşte următoarele: „*Au făcut din noi o coloană de 2.000 de prizonieri. Frig, vânt! Ca în august, eram îmbrăcaţi subţire! Ne-au dus la Tiraspol, două zile şi două nopţi, după care ne-au culcat pe paie, căpătând, în sfârşit, o gamelă de mâncare. În coloană câte o sută, mergeam la Nistru, să luăm apă"*[8].

Sergentul Alexandru Rădeanu la vârsta de 94 de ani

Pentru militarii constănțeni luați prizonieri la Cotul Donului sau Stalingrad situația a fost dramatică, deoarece au trebuit să se deplaseze pe jos, zeci de kilometric, în condiții de iarnă grea – zăpadă mare, viscol, ger de – 20 – 30 de grade. La acestea se adăuga lipsa hranei și a apei. Soarta cea mai grea au avut – o cei care nu se mai puteau deplasa. Căpitanul Dumitru Pasat descrie sfârșitul tragic al prizonierului aflat într – o astfel de situație; „*Celui căzut în nămetele de zăpadă, i se trăgeau în cap 2 – 3 cartușe cu pistolul automat. I se punea țeava pistolului la tâmplă, la 10 – 15 cm depărtare și i se zburau creieri, iar capul părea un dovleac împușcat cu o pușcă cu alice. După*

[7] Emil Corneliu Ninu, *Mort am fost şi am înviat*, în „Revista Arma Pontica" Nr.4(9), decembrie 2011, p. 25.
[8] *Ibidem*, p. 25.

împușcare, era tras de un picior sau o mână, pe dreapta sau stânga șoselei și lăsat pradă ciorilor, care zburau necontenit deasupra noastră."[9]

Constănțenii care au fost luați prizoniei după 23 august 1944, au fost concentraţi în lagărele de prizonieri de tranzit de la Roman sau Tiraspol. După o perioadă variabilă de timp prizonierii au fost repartizaţi în lagăre din interiorul URSS. Transportul acestora spre aceste lagăre a reprezentat un lung şi istovitor drum, pe parcursul căruia un număr însemnat de prizonieri şi-au pierdut viaţa. Acelaşi sergent Alexandru Rădeanu îşi aminteşte: „*Ne-au urcat în bou-vagoane, stând pe jos, cu genunchii la gură. Ne urinam pe fereastră. Am mers aşa şapte zile şi, la un moment dat, am leşinat. Un plutonier a bătut cu picioarele în uşa vagonului strigând: Moare un om acici! M-au târât până la nişte bălţi de ploaie, m-au spălat pe faţă, mi-am revenit şi ... am înviat"*[10].

Într-un raport al şefului Direcţiei regionale Stavropol a NKVD, referitor la starea prizonierilor de război transportaţi din lagărul de la Roman în lagărul Gheorghievk, ţinutul Stavropol, se arătă următoarele: „*De la momentul în care au fost luaţi prizonieri, niciunul dintre prizonierii de război nu au efectuat controlul sanitar. 15% dintre ei nu au putut merge pe jos. Pe drum au murit 149 de persoane. În momentul în care două vagoane cu bolnavi au fost deschise, s-au descoperit 14 cadavre. Trenul nu era dotat, prizonierii de război erau difterici în proporţie de 100%; în plus, aveau şi dizinterie; marea lor majoritate erau dezbrăcaţi. Trenul nu a fost prevăzut cu personal medical şi nu a avut medicamente*"[11].

Situaţia prizonierilor din lagărul de tranzit Tiraspol transportaţi în lagărul nr.181 din Transcaucazia nu a fost cu nimic mai bună: „*Prizonierii de război expediaţi din oraşul Tiraspol la 14.09. a.c. cu eşalonul 48395 au mers un timp de 14 zile în vagoane neechipate din punct de vedere sanitar (...). Cea mai mare parte a prizonierilor de război sunt plini de păduchi, sunt bolnavi de dizinterie, infecţie gastrointestinală şi au râie (...) Prizonierii de război au uniforme de vară foarte deteriorate, iar 50% din ele trebuie schimbate ; doar 25% din efective are asigurată încălţăminte, ceilalţi mergând desculţi. Chiar dacă lejeria poate fi asigurată, câte un set, este slinoasă şi rufoasă*"[12].

2.4 Înregistrarea prizonierilor

Deși „*Regulamentul cu privire la prizonierii de război*" din 1 iulie 1941, la art. 5, prevedea că în momentul luării în prizonierat, prizonierii sunt înregistraţi, menţionându – se numele de familie și prenumele reale, vârsta, locul nașterii și numărul matricol, acest lucru nu s – a întâmplat.

Prizonierii de război nu erau luaţi în evidenţele centralizatoare până nu ajungeau în lagărele NKVD din adâncimea frontului. Într–o perioadă variind de la câteva săptămâni la câteva luni, pe parcursul căreia se realiza transportul până la lagărele dispuse în Ucraina, Urali sau Siberia, un mare număr din prizonieri de război își pierdeau viața, aceștia nefiifnd prinși în nicio siuație statistică.

---

[9]*Eugen Negrici (editor), Memoriile căpitanului Dumitru Pasat. 1941 – 1945*, Editura Humanitas, București, 2015, p.165.

[10] *Ibidem*, p. 25.

[11] Vitalie Vartic, *op.cit.*, p. 417.

[12] *Ibidem*, p. 426.

Referitoar la acest aspect, col. Ilie Schipor consemnează: „*Abia după înmatricularea în lagărele NKVD de interior, prizonierii supravieţuitori deveneau entităţi statistice pe care noi românii le descoperim în arhivele sovietice după mai bine de jumătate de secol de la încheierea războiului.”*[13]

La momentul sosirii în lagăr, fiecare militar străin căzut prizonier era trecut în registrul de evidenţă, iar apoi, în baza unui interogatoriu, era completat un chestionar, considerat de autorităţile sovietice ca principalul document de evidenţă pentru fiecare prizonier de război.

Chestionarul conţinea 25 de poziţii, în care trebuiau să se regăsească următoarele date: nume, prenume, data și locul nașterii prizonierului de război, domiciliul la momentul mobilizării în armată, locurile de muncă și funcţiile până la căderea în prizonierat, numele, prenumele, ocupaţia și domiciliul soţiei și copiilor, cetăţenia, limba maternă și alte limbi cunoscute, studiile, profesiile și averea prizonierului de război, ocupaţia și averea părinţilor, apartenenţa prizonierului de război la formaţiunile politice, gradele și funcţiile deţinute în armată, decoraţiile, dacă prizonierul de război a fost în URSS (când, în ce localităţi și pe cine a cunoscut), dacă a vizitat și alte ţări.

În acest sens, prizonierii de război erau întrebaţi dacă fuseseră înrolaţi în armată prin ordin de mobilizare sau pe baza cererilor de a se înscrie ca voluntari. De asemenea, ei trebuiau să declare pe proprie răspundere, dacă s-au predat benevol trupelor sovietice sau au fost luaţi prizonieri în luptă. Funcţionarii lagărelor, angrenaţi în activitatea de întocmire a chestionarelor, erau obligaţi să realizeze, în final, descrierea fizică a persoanei interogate.

3 Calvarul îndurat pe timpul prizonieratului

Conform documentelor descoperite în evidența Asociației Naționale a Veteranilor de Război filiala județeană Constanța Militarii prizonieri de război constănțeni au fost repartizaţi în lagărele: Odessa, Karaganda, Spassk 99, Donbas, Stalingrad, Sevastopol, Caucaz, Siberia (Sverdlovsk) şi Astrahan

3.1 Cazare, Hrană. Asistența medicală

Conform rapoartelor înaintate eşaloanelor superioare de către conducătorii lagărelor sovietice, condiţiile de trai în acestea erau deosebit de grele.

În lagărul Odessa, cazarea s-a făcut în încăperi în care „*lumina naturală şi ventilaţia sunt insuficiente*", „*paturile sunt suprapuse pe trei- patru nivele*", „*nu există uscătorie*" şi *nici cazarmament*"[14].

În lagărul Stalingrad, prizonierii de război sunt cazaţi în barăci de lemn, „*lipsesc uscătoarele pentru uscat lenjeria, încălţămintea şi uniformele, nu există cameră pentru dezinsecţie (...). Cel de-al doilea rând de ferestre lipseşte (...), ferestrele pentru ventilaţie nu se deschid, nu există lumină în nicio baracă*"[15]. Condițiile sanitare sunt

---

[13] Ilie Schipor, Ion Dragoman, *Militarii români dispăruți în istorie*, în revista „România Eoică", nr. 2 (59) Anul XXII, 2019, p. 21.
[14] Vitalie Vartic, *op.cit.*, p. 438.
[15] *Ibidem*, p. 475.

nesatisfăcătoare. „*Closetele şi lăzile de gunoi sunt arhipline. Conţinutul unora dintre hârdaie este aruncat în gropi săpate la 1,5-2 metri de closete.(...). Clădirile de locuit sunt dotate cu paturi de lemn şi hamace, alte dotări neexistând. Chiuvetele lipsesc, în clădiri este mizerie, nu se face curăţenie în mod regulat. Până în pezent nu a fost organizată hrănirea separată a bolnavilor. Sunt foarte dese întreruperile în aprovizionarea cu alimente, în special cu produse dietetice şi de aceea meniul nu poate fi asigurat. Componenţa chimică şi caloriile hranei gătite nu corespund normelor, deoarece caloriile prevăzute nu corespund cantităţilor reale şi a sortimentului.(...) Nu există mijloace pentru dezinsecţie. Activitatea băii este neregulată, prizonierii de război mergând, în marea lor majoritate, murdari şi plini de păduchi,(...) în infirmierii, bolnavii nu sunt repartizaţi pe boli şi pe gradul de gravitate a acestora, fapt care crează condiţii pentru răspândirea infecţiei în lagăr. Bolnavii nu sunt spălaţi, câte o lună - şi chiar mai mult - hainele lor nu sunt dezinfectate, nu există lenjerie de schimb, iar aceştia sunt plini de păduchi"*[16].

În lagărul Spassk 99, „*camerele de locuit nu erau încălzite, erau lipsite de uși și ferestre, nu existau posibilități de uscare a hainelor și încălțămintei. În baraci lipseau posibilitățile de purificare a apei, prizonierii fiind nevoiți să scoată apa din fântână și să o consume nepurificată*"[17].

Regimul de hrană lăsa mult de dorit. Prizonierii erau hrăniți cu „*cei mai mici și stricați cartofi, la prepararea supei se foloseau frunze de varză și de sfeclă îngălbenite, inutilizabile pentru hrană*"[18].

În lagăr existau 8 infirmerii, dintre care doar 3 amenajate. „*Pe timp de noapte acolo lipsea curentul electric, pe perioada iernii nu erau încălzite, nu aveau în dotare instrumentele medicale necesare, saltele, pături și se simțea o lipsa acută de medicamente, ceea ce făcea imposibilă menținerea unui regim sanitar sau a unor norme de igienă. Prizonierii de război și persoanele internate în infirmierii erau extrem de epuizate, se spălau cu apă rece, în încăperi neîncălzite, iar dacă mergeau la baie, la întoarcere răceau, pentru că erau prost îmbrăcați, unii decedând din cauza pneumoniei* "[19].

Prizonierii decedați erau aruncați în gropi comune – câte 25 de cadavre – peste acestea „*se turna var și un strat subțire de pământ de 30 – 50 de cm*"[20]. Iarna ei erau îngropați în zăpadă.

3.2 Munca

Odată sosiţi în lagăre, prizonierii de război erau împărţiţi pe grupe de muncă: grupa 1-a (muncă grea), grupa a 2-a (munca semigrea), grupa a 3-a (munca uşoară), inapţi de muncă.

Prizonierii de război constănţeni au fost utilizaţi ca mână de lucru la minele de cărbuni, pe şantiere, în întreprinderi, în agricultură.

Situaţia cea mai grea o aveau cei repartizaţi să lucreze în mine.

---

[16] *Ibidem*, p. 481.
[17] Nurlan Dulatbekov, Octavian Țîcu, Silviu Miloiu, *op. cit.*, p. 42.
[18] .*Ibidem*, p.42.
[19] *Ibidem*, p.41
[20] *Ibidem*, p.47.

Deoarece marea majoritate a prizonierilor de război români erau ţărani, familiarizarea acestora cu munca în minerit s-a desfăşurat la locurile de muncă prin "*repartizarea a 3-5 prizonieri de război pe lângă un muncitor calificat, provenit din rândul civililor calificaţi*"[21]. Condiţiile de muncă erau, conform unui raport sovietic, următoarele: „*Durata zilei de muncă este de 8 ore. Având în vedere distanţele mari dintre secţiile din lagăr şi mine (până la 5 km), coborârea în mine şi deplasarea prin tuneluri până la locul de muncă (până la 1,5 km), prizonierii de război se află în afara zonei lagărului 11-12 ore (...) Hrana nu poate fi servită pe timpul lucrului la mină şi, din această cauză, starea fizică a prizonierilor de război se degradează"*[22].

Sergentul Alexandru Gheorghe Rădeanu, prizonier în lagărul 7.800/12 de lângă oraşul Novişantinski, din bazinul Doneţk, relatează următoarele: „*După ce ne-au selectat, ne-au băgat în mina de cărbuni. Eu, după două săptămâni petrecute în infirmierie, m-am vindecat şi m-au băgat într-un pluton de încărcat vagoane, la "părusk". Atunci, m-am îmbolnăvit de reumatism, la genunchiul stâng. Seara, mergeam la infirmierie, unde doctoriţa îmi spunea în ruseşte că n-am nimic. Vara mă refăceam la tâmplărie, iar cât ţinea iarna, reveneam la încărcat cărbuni*"[23].

Chirvase Constantin, prizonier de război într – un lagăr din zona Sverdlovsk, a fost repartizat să lucreze la mina Diktenka, pentru extragerea de aramă. În memoriile sale el descrie condițiile în care prizonierii români au fost siliți să muncească: „*După ce luam masa ieșeam și ne încolonam la poartă pe brigăzi.*[24] *Cei care erau de serviciu la poartă veneau, ne numărau și ne predau la două santinele care ne duceau până la mină unde urcam într – un lift în care încăpeau până la 70 de oameni, care coboram la adâncimea de 130 – 190 sau 290 de metri adâncime, la care lucram pe diferite brigăzi. Eu lucram cu brigada de 70 de metri, coboram cu liftul până la 130 de metri și, de acolo, mergeam pe jos vreun kilometru și jumătate, de unde ne urcam printr – un puț unde erau montate scări de 10 metri montate în dreapta și stânga, având între ele câte un pod unde te deplasai la scara cealaltă. Când ajungeam sus, într – o galerie de 30 – 40 de metri, unde era o căldură mare de 35 – 45 grade Celsiu, trebuia să ne dezbrăcăm în pielea goală ca să putem lucra în acea căldură. Puțini dintre noi aveau pe ei niște rămășițe de chiloți, restul lucrau în pielea goală din cauza căldurii mari care era în acel sector în care în unele locuri dacă rezemai un burghiu cu care găureai minereul și după 15 – 20 de minute se înfierbânta că nu puteai să – l mai iei cu mâinile goale, te frigeai. Iar dacă lucrai în câte un sector mai sus de 70 de metri, deși sufla un furtun aer, nu puteai să stai mai mult de un sfert de oră să lucrezi, după care trebuia să cobori mai jos, fiind înlocuit de alt prizonier care se răcorise și mai bea puțină apă. Minereul se căra cu roaba pe o scândură lată de 25 de centimetri, pe o distanță de peste 50 de metri până la gura puțului, unde trebuia răsturnat minereul, ajungând, printr – un puț, până jos într – o cameră de unde se încărca tras de o cupă cu un cablu până la un jgheab, din care cădea într- un vagonet, la o distanță de 50 – 60 de metri. Într – un schimb se lucra efectiv 6 – 6.30 ore. Trebuia să dăm cantitatea de 18 vagonete în care intrau 3.000 kilograme de minereu. Dacă nu realizam această cantitate, se comunica*

---

[21] *Ibidem*, p. 486.
[22] *Ibidem*, p. 485.
[23] Emil Corneliu Ninu, *op. cit.*, p. 25.
[24] Un schimb avea 1.300 -1.500 de oameni, o brigadă avea 50-60 de oameni. (nota autorului)

la bază că ai realizat sub 100 de procente și, în loc de 400 game de pâine la o masă, primeai numai 300 de grame.”[25].

3.3 Mortaliatea

Rata mortalităţii în rândul românilor a fost una dintre cele mai ridicate (28%), aceasta fiind dublă faţă de ponderea deceselor în totalul celor aproape 4 milioane de prizonieri deţinuţi de către URSS.

Conform documentelor sovietice, peste 50.000 din prizonierii români au decedat pe timpul internării în lagărele NKVD.

Cauzele principale ale deceselor în rândul prizonierilor români au fost: pelagra, bolile gastro–intestinale, epuizarea totală, tuberculoza pulmonară, pneumonia, insuficiența cardiacă, erizipelul, edemul pulmonar.[26] Deteriorarea stării fizice a prizonierilor de război români își avea originea în condiţiile de viaţă necorespunzătoare, hrănirea deficitară şi ziua de muncă de până la 12 ore.

Numărul prizonierilor de război constănțeni morți în lagărele din URSS nu este cunoscut cu exactitate.

Conform documentelor existente în arhiva Oficiul Național Cultul Eroilor, un număr de 18 prizonieri de război constănțeni au murit lagărele din Karaganda.

Ambasada României la Moscova a prezentat, în luna mai 2020, lista nominală, întocmită pe județe, cu prizonieri de război români decedați în lagărul Spaskk 99.

Conform acetsui document din județul Constanța și–au pierdut viața un număr de 10 prizonieri militari constănțeni. Aceştia și–au pierdut viața după o perioadă de prizonierat cuprinsă între 4 și 16 luni (1 după 1 lună, 1 după 8 luni, 3 după 9 luni, 1 după 11 luni, 3 după 14 luni, 1 după 16 luni) .

3.4 Legătura cu familiile

Conform ordinului nr. 00834/13.07.1945 al NKVD al URSS, prizonierii de război aveau dreptul să trimită rudelor o scrisoare pe lună. În scrisori aceştia puteau să scrie ”*numai date despre propria lor persoană (starea de sănătate, condiţii de viaţă şi opţiuni politice). Comunicarea de informaţii despre alţi prizonieri de război, atât despre cei care sunt deţinuţi în lagăre/spitale speciale, cât şi despre cei decedaţi în diverse împrejurări în timpul detenţiei în lagăre/spitale speciale este strict interzisă. Se interzice, de asemenea, categoric să se scrie despre locul de dislocare a lagărului/spitalului special, a întreprinderii unde lucrează prizonierul de război şi despre caracterul muncii prestate*”[27].

Despre acest aspect, sergentul Gheorghe Rădeanu relatează:”*Am şi acum scrisori din prizonierat, căci ne permiteau să scriem doar 15 cuvinte, cu excepţia celor fruntaşi, stahanoviştii, care puteau scrie toată pagina. Prima scrisoare a găsit-o pe nevastă-mea surprinsă peste măsură. A luat scrisoarea şi s-a dus s-o citească în sat. De atunci am început să retrăiesc!”*[28].

---

[25] Chirvase I. Constantin , *Memorii*, f. ed., Iași, 2020, pp.75-76.
[26] Nurlan Dulatbekov, Octavian Țîcu, Silviu Miloiu, *op. cit.*, p.21.
[27] *Ibidem*, p. 552.
[28] Emil Corneliu Ninu, *op. cit*., p. 25.

Din păcate, de la prizonierii de război în URSS, membrii de familie nu au păstrat astfel de scrisori. Doar la familia Rădeanu am descoperit, păstrate cu sfințenie trei astfel de documente, pe care acesta mi le-a pus cu amabilitate la dispoziție. Vă prezint în continuare conținutul acestora:

I.6 Aprilie 1947

Marie Dragă

Vei şti şi din partea mea căci sunt bine până în prezent şi aştept cu nerăbdare ziua în care ne vom vedea. Eu ţeam mai scris o scrisoare, dar nu am primit nimic. Te rog cum primeşti şi aceasta răspundem de Ion Nicolai şi Ghiorghe şi de Angelica ce mai fac. Multă sănătate tuturor Neamurilor. Nu uita sămi răspunzi de cele întrebate. Vă sărut cu mult dor şi drag al vostru cel mult droit.

Alexandru

II. 9.I.1948

Doritul meu frate

Am primit c. p. (cartea poştală, n.n.) de la tine pe ziua de 5 Ianuarie. tot odată am primit şi de la Mariea. Mult ma bucurat aceste veşti dar mam cam întristat de cele scrise de moşii şi de verişorul nostru. Eu sunt bine sănătos şi aştept cu nerăbdare ziua în care ne vom putea vedea iarăşi cu toţii. Transmite multă sănătate şi pe acasă şi mai ajuto şi pe Mariea până va veni ziua în care ne vom revedea. Vă îmbrăţişez şi vă sărut cu mult dor şi drag.

Alexandru

III.

Doritul meu frate şi cumnăţică

Veţi putea afla şi de data aceasta căci sunt bine sănătos. Doar un singur lucru dorul cel nebun de voi şi de casă mă apasă mereu. Nui nimic cred căci în curând va veni şi ziua în care ne vom revedea iarăşi cu toţii aşa cum am fost odată. Eu ţeam mai trimis o c. p. în ianuarie de data aceasta îţi scriu mai mult. Eu am primit până acum 1 c. p. de la tine şi de la Mariea 2. Tu poţi sămi scri un plic căci vine şi scriemi tot şi ce mai e pe acasă. Eu o singură scrisoare pot scrie pe lună. Spunele lui Ion şi Ghiorghe căci sămi scrie şi ei.

Vă sărut cu drag.

Alexandru[29]

3.5 Eliberarea prizonierilor de război constănțeni

Repatrierea prizonierilor de război constănţeni s-a făcut în mai multe serii. De regulă, în primele serii au fost repatriate persoanele bolnave, invalide şi inapte de muncă. Ultimile persoane repatriate au fost cele condamnate sau aflate sub anchetă, foştii ofiţeri ai serviciilor speciale din armata regală română şi cei implicaţi în acţiuni de represiune[30].

Perioada petrecută în captivitate este greu de determinat, după 131 fișe ale unor veteran de război foști prizonieri în URSS, identificate în arhiva Asociației Naționale a

[29] *Ibidem*, p. 27.
[30] Vitalie Vartic, *op.cit.*, p. 36.

Veteranilor de Război filiala județeană Constanța, am putut determina următoarea periodicizare:

- până la 1 an – 29 prizonieri;
- între 1 și 2 ani – 48 prizonieri;
- între 2 și 3 ani – 16 prizonieri;
- între 3 și 4 ani – 18 prizonieri;
- între 4 și 5 ani – 10 prizonieri;
- între 5-6 ani – 5 prizonieri;
- între 6 și7 ani – 2 prizonieri;
- între 7 și 8 ani – 1 prizonier;
- între 10 și 11 ani – 2 prizonieri.

Un soldat din Compania de Poliție Militară a Diviziei 3 Vânători de Munte, luat prizonier la 10 aprilie 1944, va fi repatriat la 27 noiembrie 1955, iar un alt soldat din Regimentul 4 Vânători de Munte, luat prizonier 23 august 1944, va fi judecat la 20 iulie 1948, de un Tribunal sovietic și condamnat pentru crime de război la 25 de ani muncă silnică, fiind repatriat la 6 octombrie 1955.

Partea sovietică a asigurat transportul prizonierilor de război români eliberați, de la centrele de adunare până la centrul de predare situat în oraşul Focşani, partea română suportând "*toate cheltuielile legate cu transportul şi întreţinerea tuturor prizonierilor de război români*"[31].

De la Centrul de predare Focșani prizonierii primeau un ordin de serviciu cu care se prezentau la Centrele Teritoriale de care aparțineau pentru a-și clarifica situația militară. Apoi se puteau deplasa la familii.

Sergentul Alexandru Rădeanu descrie astfel repatrierea:"*Am plecat, în sfârșit, cu trenul, tractat de trei locomotive, cu șaizeci de vagoane, având paturi suprapuse, până la Iași, prin Ungheni. Oprirea se făcea apoi la Tecuci și Focșani. Am fost sfătuiți să nu tragem imediat acasă, ci la vecini*[32]*. Așa am făcut și eu, mergând la un văr,* care *dimineața, a și răspândit vestea, venind o mulțime de consăteni să mă vadă*."[33]

O situație aparte au avut prizonierii români care s–au înscris voluntari în Diviziile "Tudor Vladimirescu" și "Horia, Cloșca și Crișan", primele încadrări făcându–se încă din anul 1943.

România, din punct de vedere al ponderii voluntarilor încadrați în formațiunile naționale, ocupa penultima poziție cu un procent de 11,20 %, fiind depășiți de bulgarii (21,36 %), ucrainenii (17,84%), evreii (12,05%), iugoslavii (11,48%), cehoslovacii (11,28%[34].

Pe timpul documentării am identificat 17 militari constănțeni prizonieri care s–au înrolat voluntari; 10 în Divizia "*Tudor Vladimiescu* "și 7 în Divizia "*Horia, Cloșca și Crișan".*

[31] *Ibidem*, p. 35.

[32] Personalul Centrului de la Focșani le–a prelucrat prizonierilor două cazuri în care prizonierii ajunși acasă neanunțați au fost uciși, unul de soție și concubin, al doilea fiind otrăvit de soție.

[33] Emil Corneliu Ninu, *Bravii noștri veterani de război*, Editura Class Print, Mangalia, 2017,p. 196.

[34] Ilie Schipor, Ion Dragoman, *op.cit.,* p. 25.

FOTODOCUMENTE:

REPUBLICA POPULARA ROMANA
Centrul de primirea prizonierilor
— FOCŞANI —

Ordin de Serviciu Nr. 127.

Gradul, numele şi pronumele, clg. 1902. Slt. Ionescu Părligot V. Constantin, repatriat din captivitate din U.R.S.S. la data 11 V 1948: merge în com. Constanța Judeţul Constanța, urmând a se prezenta la Cercul Teritorial până la data 26. V 1948. pentru clarificarea situaţiei militare.

Dat la 11 V 1948.

Comandantul Centrului de primirea prizonierilor.
Căpitan,

AMBASADA ROMÂNIEI în Federaţia Rusă

Lista prizonierilor de război români decedaţi în Lagărul NKVD nr. 99 de la Spassk, Karaganda (Kazahstan) (1941-1950)

Tab. 13. Născuţi în judeţul Constanţa

Nr. Crt	Nume	Anul şi locul naşterii	Judeţ	Adresa anterioară capturării	Grad şi funcţie	Data şi locul când a fost luat prizonier	Evidenţa transferărilor	Data decesului Locul unde este inhumat
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Anton Gheorghe Tudorache	1909 sat Coslogea, jud. Constanţa, Dobrogea	Constanţa	sat Coslogea, jud. Constanţa,Dobrogea	puşcaş mitralior	26.06.41, Chilia Veche, jud. Tulcea	08.09.41, lagăr temporar	12.08.42, sector 1
2	Besnă Ion Constantin	1913 or. Constanţa, str. Valea Albă, nr.45	Constanţa	or. Constanţa, str. Valea Albă, nr.45	soldat	-	08.09.41, lagăr temporar	27.05.42, sector 1
3	Decu Radu Enache	1910 sat Greciu, jud. Constanţa	Constanţa	sat Greciu, jud. Constanţa	puşcaş mitralior	Chilia Veche	9/8/1941 lagăr temporar	11/17/1942 sectorul 1
4	Iordan Iordan Dancu	1917 sat Beilh, jud. Constanţa, România	Constanţa	sat Beilh, jud. Constanţa, România	soldat puşcaş	-	9/8/1941 lagăr temporar	13.04.42, sector 1
5	Căpitănescu Nicolae Trandafir	1914 sat Săcele, or. Constanţa, provincia Dobrogea, România	Constanţa	sat Săcele, or. Constanţa, provincia Dobrogea, România	soldat	sat Călpa	08.09.1941 lagăr temporar	12.12.42, sector 1
6	Chiriac Iachim Mina	1909 sat Saligi, jud. Constanta	Constanţa	1909, sat Saligi, jud. Constanţa	soldat	Chilia Veche, jud. Tulcea	9/8/1941 lagăr temporar	03.10.42, sector 1
7	Lazăr Dumitru Paul	Sat Vodavil, jud. Constanţa	Constanţa	Sat Vodavil, jud. Constanţa	caporal	24.08.44, sat Ţubucai,Moldova	-	06.05.45, sector 3, mormânt 14, parcela 5

AMBASADA ROMÂNIEI
în Federația Rusă

Lista prizonierilor de război români decedați în Lagărul NKVD nr. 99 de la Spassk, Karaganda (Kazahstan) (1941-1950)

8	Marin Vasile Florea	1905 sat Satu Nou, jud. Constanța - Dobrogea	Constanța	Sat Satunov, jud. Colentaița - Dobrogea	soldat	26.06.41, Chilia Veche, Tulcea	08.09.1941 lagăr temporar	30.05.42, sector 1
9	Mihăilescu Traian Ștefan	1912 or. Constanța	Constanța	București	caporal semnalizator	Chilia Veche	12/15/1941 lagăr temporar	06.10.42, sector 1
10	Oniga Ilia Rusen	1909 sat Carpan, jud. Constanța, reg. Dobrogea, România	Constanța	sat Carpan, jud. Constanța, reg. Dobrogea, România	soldat pușcaș	raion or. Odesa	3/18/1942 lagăr temporar	14.07.42, sector 1

Telefon nr. ....

FIȘA DE VETERAN Nr. 1885 Decedat 14.08.91

Buletin nr. B.C. 294359	Arma
Legit. vet. nr. 074325	Politie

Titular ANGHELOIU C-TIN ION. Nume anterior ....

Născut în localit. .... comuna Galicea județ Vîlcea

luna Mai ziua 13 anul 1920 tata Constantin mama Ioana

Domiciliul în localit. .... comuna 2 Mai str. ....

nr. ...... cod ...... bloc ...... sc. ...... et. ...... ap. ...... jud. C-ța

Studii civile 4 cls. primare

Studii militare —

Limbi străine vorbite —

Data ultimei avansări — data trecerii în rez. 10.04.1944

Retragere — decesului —

Livret militar seria F.2. 005930 eliberat de C.M.N. Vodă la 1959

Alte acte oficiale dovedit. pt. part. la război

Nr. — eliberate de (U.M.) ....

Răniri — perioada —

Pensionar CAP. dosar pensie nr. 15251 cuantum pens. 500 lei

Indemnizația de veteran — lei —

Funcții în armată pușcaș — sold. Comp. Politie a Div. 3-a V.M.

In viața civilă Cooperator.

Participarea la război da

Frontul de est cu Comp. Politie a Div. 3-a V.M. de la 04.08.1943 la 10.04.1944

In funcția de pușcaș cu gradul Sold.

In zona Cotul Donului

În funcția .... cu gradul de ....

În zona .... Lagăr Siberia și Sevastopol.

Prizonier de la 10.04.1944 pînă la 27.11.1955 invalid act. nr. ....

Frontul de vest de la .... pînă la ....

În funcția de .... în zona .... cu gradul ....

În zona .... în funcția .... cu gradul ....

Prizonier de la .... pînă la .... invalid act. nr. ....

Funcții după înap. de pe front .... Cooperator

Decorații și brevete ....

Activități ca membru al asociației ....

Dacă a fost condamnat de drept comun ....

Semnătura declarantului,

Semnătura în clar a celui ce a întocmit fișa,

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
U.M. Nr. 02405 PITEȘTI

CERTIFICAT

Nr. 107595 din 03.03.1992

Certificăm că PETRE GHEORGHE

născut în anul 1920 luna 08 ziua 21 fiul lui Petre

și Maria domiciliat în com.Cobadin,jud.Constanța

ptr.Petre Petra a fost identificat cu următoarea situație:

15.09.1943-28.04.1944 - pe front cu Regimentul 18 Dorobanți

28.04.1944 - rănit

31.05.1944-09.06.1944 - spitalizat

09.06.1944- ieșit din spital și dus concediu medical 20 zile

22.08.1944-02.10.1948 - prizonier

- Terminat -

Datele au fost extrase din arhiva M.Ap.N.

Drept pentru care s-a eliberat prezentul certificat.

ȘEFUL UNITĂȚII MILITARE 02405,

Lt.colonel

GD/CC

1784

~~REPUBLICA SOCIALISTĂ~~ ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
UNITATEA MILITARĂ Nr. 02405, PITEȘTI
Nr. T.1175 A.
Din 10.09.1993.

~~MATCA~~

ADEVERINȚĂ

Prin prezenta se adeverește că TICANIS E. CHIRILA
născut în anul 1926 luna 03 ziua 17 în comuna ....
.... fiul lui ERMALAI și al AFTILIA
domiciliat în Năvodari, str. Aleea Crizantemelor, bloc 39, ap.7, jud. Constanța.

a fost identificat cu următoarea situație militară :
- 19.03.1945, înscris în Regimentul 2 Infanterie Voluntari "Tudor Vladimirescu", venit din Regimentul I Infanterie Voluntari"Tudor Vladimirescu"
- 15.07.1945, încadrat în Armata Română,(Decretul Regal nr. 2627/1945) cu drepturi de la data de 01.09.1945 (O.Z. nr. 1/1945)
- 01.10.1945 - 24.10.1945, internat în spital.
- 02.02.1946, plecat în concediu medical
- 14.08.1946, plecat în concediu pînă la 15.01.1947.
- 15.01.1947, lăsat la vatră (O.Z. nr. 860/1947)

NOTA. Regimentul 2 Infanterie Voluntari a fost operativ în perioada 02.10.1943 - 09.05.1945.

Prezentul certificat anulează pe cel eliberat cu nr. T. 1175/31.05.1993.

ȘEFUL UNITĂȚII MILITARE Nr. - Comandant - 02405,
Lt. col.

Datele sînt identice cu cele din arhiva M.Ap.N.
....
extrase de către ....
(numele în clar și semnătura)

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
UNITATEA MILITARĂ Nr. 02405 PITEȘTI
Nr. A/16903
Din 06.04.1993

MACHETA

ADEVERINȚĂ

Prin prezenta se adeverește că ARGHIR NICOLAE născut în anul 1921 luna 08 ziua 09 în comuna ..... fiul lui Dumitru și al Maria domiciliat în com.Doiceşti,jud.Dîmboviţa

a fost identificat cu următoarea situaţie militară :
27.02.1942-20.02.1944 - stagiul militar
20.02.1944-12.05.1944 - concentrat
12.05.1944-12.04.1945 - prizonier în URSS
12.04.1945-01.10.1945 - voluntar în Divizia 2 Infanterie"Horia,Cloşca şi Crişan",operativă în perioada : 12.04.1945-09.05.1945

NOTA : 03.07.1942-12.05.1944 - pe front cu Batalionul 1 Vînători Munte,soldat
28.07.1943 - rănit şi neevacuat

- Terminat -

ŞEFUL UNITĂŢII MILITARE Nr. 02405,
Lt.colonel [signature]

Datele sînt identice cu cele din arhiva M.Ap.N.

extrase de către .....
(numele în clar și semnătura)

ROMÂNIA
MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
U.M. Nr. 02405, PITEȘTI

CERTIFICAT

Nr. 81153 din 05.02.1992

Certificăm că MONEA ANDREI

născut în anul 1921 luna 11 ziua 21 fiul lui Constantin

și Susana domiciliat în com. Poarta Albă, jud. Constanța

a fost identificat cu următoarea situație:

01.07.1942 - 20.12.1942, aflat pe front, cu Regimentul 4 Transmisiuni.

20.12.1942 - 25.08.1948, prizonier în URSS.

Terminat.

Datele au fost extrase din arhiva M.Ap.N.

Drept pentru care s-a eliberat prezentul certificat.

ȘEFUL UNITĂȚII MILITARE 02405,
Lt. colonel

NV/TE

GENERAL EMIL GRIGOROVICI

Mihai - Cristian ȘELARU*

GENERAL EMIL GRIGOROVICI

Abstract
Emil Grigorovici was a valuable artillery officer who served the country in the Second Balcanic War, the First World War and the Second World War. Emil Grigorovici was Staff Officer in the 8th Artillery Regiment; Battery Commander in the 3rd Artillery Regiment from Braila; Battery Commander in the 19th Artillery Regiment from Ploiesti; Senior Superintendent in the 7th Artillery Regiment from Focsani; Tactical Teacher at the School of Artillery Shooting; Howitzer Commander in the 31st Regiment; Howitzer Commander in the 34th Regiment; Commander of the 1st Mountain Artillery Brigade from Sebes; Commander of the 18th Artillery Brigade from Sibiu; military inspector at the Headquarters of Arms Industry.

Cuvinte cheie: *Emil Grigorovici, Primul Război Mondial, general de armată, regiment, artilerie*
Keywords: *Emil Grigorovici, First World War, Army General, Regiment, Artillery.*

Emil Grigorovici s-a născut în comuna Șurănești (azi comuna Emil Racoviță), plasa Mijlocul, județul Vaslui, la 13 aprilie 1881, ca fiu al lui Ioan și Amalia Grigorovici[1]**.**

Tânărul Emil Grigorovici a urmat primele patru clase de liceu la Iași, Școala Fiilor de Militari din Iași; Școala de Ofițeri de Artilerie, Geniu și Marină (1899-1902); Școala Specială de Artilerie (1903)[2], cursul de Informații a Coloneilor (1925), Centrul de Instrucție al Artileriei (1928)[3].

Începuturile carierei militare, se leagă de Regimentul 8 Artilerie, ca elev (1 septembrie 1900).

La 1 iulie 1902, îl descoperim pe sublocotenentul Emil Grigorovici, în cadrul Regimentului 8 Artilerie, pentru ca, la 25 iunie 1906 să îl găsim cu gradul de locotenent, în cadrul aceluiași regiment. A urmat Regimentul 3 Artilerie Brăila (1 iulie 1910). A servit în cadrul Regimentul 19 Artilerie Ploiești (1 octombrie1911), având gradul de căpitan și Regimentul 7 Artilerie Focșani (9 februarie 1917). A urmat apoi Școala de

---

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

[1] Vasile Novac, *Generalul vasluian Emil Grigorovici, participant la Războiul de Întregire a Neamului* în „Acta Moldaviae Meridionalis” (Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui), Nr. XXI, 1999-2000, Tipar executat de S.C. Odeon S.R.L., Vaslui, 2000, p. 138.

[2] Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei,* Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 151.

[3] Vasile Novac, *op.cit.,* p.138.

Tragere a Artileriei (1 aprilie 1917), avansând la gradul de maior, și gradul de locotenent-colonel (1 septembrie 1917). A servit, apoi, în grad de colonel, tot la Școala de Tragere a Artileriei (1 aprilie 1920). La 1 ianuarie 1922, colonelul Emil Grigorovici a fost detașat în cadrul Regimentului 31 Artilerie și apoi în Regimentul 34 Obuziere (1 aprilie 1925)[4]. A urmat Batalionul 1 Artilerie Munte (1 aprilie 1930). La 31 martie 1934, Emil Grigorovici are gradul de general de brigadă în cadrul Brigăzii 1 Artilerie Munte[5].

În anul 1903, colonelul I. Boerescu, comandantul Regimentului 8 Artilerie notează: Emil Grigorovici *„este stăruitor”*[6], pentru ca colonelul N. Stoenescu să noteze că acesta *„servește cu zel și multă sârguință, sper că va deveni un foarte bun ofițer”*[7].

Între anii 1907-1908 colonelul N. Stoescu menține notele bune, dar avea și unele rezerve: *„ținuta are de dorit cu curățenie… sperăm să ajungă un bunicel ofiţer”*[8]. Colonelul Popovici menține notele din trecut menționând că este un *„bun ofiţer, că este muncitor și conștiincios, și că, dacă i-ar fi venit rândul, l-ar propune la înaintare, la vechime”*[9].

În anul 1909, Emil Grigorovici a fost casierul Regimentului 8 Artilerie, până în luna iunie când a fost înlocuit, acesta fiind bolnav[10].

Pentru anul 1911, colonelul Lupan nota: *„e bine dispus, fiind sprinten, vioi și încălecând foarte bine. Educația militară îngrijită, fiind disciplinat și având o bună conduită”*[11].

Căpitanul Emil Grigorovici, împreună cu subordonații săi din Regimentul 19 Artilerie participă la cel de-Al Doilea Război Balcanic, în perioada 23 iunie-31 august 1913.

În anul 1916 căpitanul Emil Grigorovici a fost numit comandant de baterie artilerie în cadrul Regimentului 19 Artilerie, unitate subordonată Diviziei V Infanterie Buzău. Anul 1917 îl găsește pe acesta pe frontul de la Mărăşeşti. *„De la 26 VII – 28 VIII 1917, ia parte la marea luptă de la Mărășești, distingându-se la Marea luptă de la Doaga – Străjescu-Prisaca, ocupând, cu grupul său, o poziție pe dreapta Siretului și contribuind, prin focul unităţilor sale, la respingerea sângeroasă a repetatelor atacuri ce s-au dat atunci. La 28 august, trece pe frontul Corpului de Cavalerie (...) de unde, spre finele lunii octombrie, intră în Divizia 5-a, din nou, la Mărăşeşti, rămânând acolo până la 15 noiembrie, când Divizia pleacă în Basarabia”*[12]. *„În aceste lupte, care au fost din cele mai crâncene, ce s-au dat la Mărășești, maiorul Grigorovici a dat cel mai eficace sprijin infanteriei, atât la apărarea pozițiunilor, cât și la contraatacuri ce s-au dat, la 18 și 29 iulie, asupra satului Doaga”*[13]. Datorită eroismului său *„căpitanul*

[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*, p. 139.
[6] Depozitul Central de Arhivă, Pitești (în continuare Dp.C.A.), fond D C I, 1974, Memorii Bătrâni, litera G, generali, dosar 6559, f. 1.
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem*, f. 9.
[9] *Ibidem*, f. 10.
[10] Vasile Novac, *op.cit.*, p. 139.
[11] Dp.C.A., fond D C I, 1974…., f. 15.
[12] *Ibidem*, f. 23.
[13] *Ibidem*, f. 27.

Grigorovici, foarte bun ofițer inferior, a fost propus pentru înaintare excepțională la gradul de maior”[14].

Începând cu 1 septembrie 1917 devine comandantul Bateriei 7 din cadrul Regimentului 7 Artilerie, și este numit și ajutor de comandant[15].

În luptele de la Nămoloasa este notat foarte bine pentru activitatea sa de către colonelul Ștefănescu: *„Din cauza terenului foarte ingrat (absolut şes şi descoperit), i s-a fixat şi recunoscut o poziţie, cu mult în stânga sectorului, în sectorul Diviziei a 36-a Rusă, dându-i-se importanta misiune de a flanca un ieşind vrăjmaș şi distruge lucrările; funcţie de care s-a achitat în mod desăvârșit , efectuând toate distrugerile, în vederea atacului ce urma a se da în noaptea de 11/12 iulie 1917*. […] *Maiorul Grigorovici, cu bravii săi comandanți de baterie […] s-au comportat foarte bine, cauzând mult rău inamicului, fără a fi descoperiți”*[16].

În luna septembrie 1918 locotenent-colonel Emil Grigorovici a fost numit profesor de tactica artileriei în cadrul Școlii de Trageri a Artileriei, dovedind adevărate calități de dascăl.

De la 5 mai 1920-ianuarie 1922, a lucrat în cadrul Serviciului de Control Militar de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri la Regiunea VII Cluj[17].

La 30 ianuarie 1922 a fost numit la comanda Regimentului 31 Obuziere. Emil Grigorovici s-a ocupat de„ *instrucția trupei şi a ajuns, la sfârşitul anului, la prea bune rezultate, în special contingentul 1 923 a fost repede şi bine instruit; este un contingent bine pregătit pentru război. […] Regimentul este bine comandat şi condus din punct de vedere al instrucției dacă se va lucra ca până acum, va deveni un frumos regiment”*[18]. Este văzut de superiori *„La exercițiile pe hartă [...] la aplicațiile în teren, la inspecțiile ce am făcut Regimentul 31 Artilerie, m-am convins că colonelul Grigorovici este un ofiţer cult şi destoinic, apt şi bine pregătit pentru comandă de artilerie divizionară şi propun a fi admis la examenul general. ...”*[19].

În perioada 1 aprilie 1925 – 1 aprilie 1930, colonelul Emil Grigorovici a comandat Regimentul 34 Obuziere. A preluat *„la Regimentul 34 Obuziere, o situaţie încurcată în ceea ce priveşte îmbrăcămintea şi încălțămintea şi evidenţa unităţilor. A muncit mult, consecvent, spre a îndrepta situaţia preluată. În privința instrucției şi a ofiţerilor, a arătat destulă pricepere şi conducere potrivită ...*[20]*. Din 1 1V 1925, înlocuiește şi pe comandantul Brigăzii XVII Artilerie … cu rezultate satisfăcătoare. La aplicaţii şi la manevre, a dovedit cunoștințe destul de bune, pentru cooperarea armelor în luptă ... În general, colonelul Grigorovici a corespuns, în mod mulțumitor şi n-a căzut în niciuna din greșelile anterioare*”[21].

---

[14] *Ibidem*, f. 24.

[15] Constantin Chiper, Nicolaie Mihai, Mircea Fitcal, *Omagiu eroilor județului Vaslui*, Editura Sfera, Bârlad, 2016, p. 159.

[16] Dp.C.A., fond D C I, 1974 … f. 27.

[17] Vasile Novac, *op.cit*., p. 144.

[18] Dp.C.A., fond D C I, 1974…., f. 44.

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem*, f. 46.

[21] *Ibidem.*

În anul 1928 este apreciat „*pentru perfecta stăpânire a tehnicii artileristice, priceperea probată la manevre, progresele obținute în instrucția ofițerilor și a trupei […] călăreț de forță și un bun trăgător cu armele*”[22].

În anul 1929 este comandantul Regimentului 34 Obuziere, fiind apreciat pentru priceperea în comanda regimentului. Anul 1930 îl găsește comandant al Brigăzii de Artilerie, fiind înaintat la gradul de general de brigadă, în anul 1930. Propunerea la înaintarea în grad de general a venit la sugestiile generalului Teodor Nicolau (comandantul Diviziei 1 Vânători de Munte), generalul Alexandru Gorski (comandantul corpului Vânători de Munte) și de Henry Cihoski (inspector general al armatei), fiind considerat un „*bun artilerist […] Are pregătire tactică dovedită , […] a dovedit judecată și hotărâre*”[23].

A devenit general de brigadă la 31 martie 1934[24]. 1 aprilie 1937 îl găsește pe generalul Emil Grigorovici la comanda Brigăzii 18 Artilerie, pentru ca la 1 noiembrie să fie numit comandant al Corpului 7 Armată Sibiu[25].

La 26 aprilie 1938 a fost trecut în rezervă şi s-a stabilit cu domiciliul în garnizoana militară Sebeş- Alba[26].

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, generalul Emil Grigorovici a fost mobilizat, în perioada 15 octombrie 1942-1 octombrie 1943, în funcția de inspector militar în cadrul Comandamentului Industrial pentru Armament al Armatei[27].

Generalul Emil Grigorovici a fost recompensat cu ordine și medalii: Medalia jubiliară Carol I (1906), Medalia Avântul Țării (1913), Medalia Semnul de aur pentru 25 ani de serviciu, Medalia Victoria (1921), Medalia Bărbăție şi Credință clasa I, Medalia Crucea Comemorativă 1916-1918, Ordinul Coroana României cu spade, în grad de ofițer (1917), Ordinul Sfântul Stanislav clasa a II-a (rusesc, dat pentru luptele de la Nămoloasa), Ordinul Steaua României în grad de ofițer (1927), Ordinul Coroana României clasa a III-a în grad de comandor (1931)[28].

---

[22] Vasile Novac, *op.cit.*, p. 146.
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] Constantin Chiper, *Cronica militară a județului Vaslui*, Editura Pim, Iași, 2012, p. 169.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem*, vezi și Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, *op.cit.*, p. 152.
[28] *Ibidem.*

AUTORITĂȚI ȘI ȚĂRANI ÎN PROCESUL DE COLECTIVIZARE REVOLTE LA SURAIA, VADU ROȘCA ȘI RĂSTOACA (nov. 1957- ian. 1958)

Nicoleta ȘERBAN*

AUTHORITIES AND PEASANTS IN THE COLLECTIVIZATION PROCESS REVOLTED IN SURAIA, VADU ROŞCA AND RĂSTOACA (NOV.1957-JAN.1958)

Abstract

The collectivization of villages (1949-1962) was a painful process of transformation of rural society, with catastrophic effects on society. For the peasants, it meant a blow to the way of life they were accustomed to, a dispossession of property on which their own identity was based on. In the Galati area, today Vrancea, 3 villages opposed the process of collectivization, and the consequences were dramatic: persecution, dozens of arrests, beatings, and finally, confiscation of land and sentencing to years in prison. Vadu Roșca is a case that remains out of the ordinary, through the brutality with which the authorities intervened in force in suppressing the revolt, resulting in 9 deads and several dozen wounded.

Cuvinte cheie: colectivizare, comunism, sat, revoltă, Nicolae Ceaușescu.
Keywords: collectivisation, communism, village, revolt, Nicolae Ceaușescu.

În România, colectivizarea agriculturii (1949-1962), a fost prima campanie de masă cu care noul regim comunist și-a început programul radical de transformare socială, politică, economică și culturală a țării. Imediat după instalarea sa la putere, Partidul comunist a inițiat transformarea relațiilor de proprietate, esențiale atât pentru politicile lor, cât și pentru imaginea de sine a comuniștilor. Prin urmare, proprietatea privată a devenit ținta unui atac rapid și susținut. A fost lansată o campanie intensă și deseori violentă de colectivizare. Pentru cei care nu avuseseră pământ, colectivizarea a fost benefică, i-a eliberat de necesitatea de a munci pe loturile altora. Pentru mulți însă, colectivizarea a însemnat o traumă. Trebuie să ținem cont de faptul că la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, mare masă a populației țării, peste 75%, aparținea lumii rurale, puternic ancorată în tradiții și a cărui atașament de pământ caracteriza structura mentală a fiecărui individ. Această politică traumatizantă a afectat 12 milioane de români, adică mai mult decât oricare altă inițiativă din întreaga perioadă comunistă. Lăsându-i pe locuitorii de la sate fără mijloace proprii de existență, ea le sporea în mod radical dependența față de partidul-stat, silindu-i să devină proletari ai unor noi unități industriale. Colectivizarea a avut ca rezultat în plan social slăbirea relațiilor în care erau angrenați sătenii – atât pe orizontală, cât și pe

* Cercet.dr.Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București.

verticală. Dincolo de aspectul material, cei cărora li s-a luat pământul cu forța, au fost privați de relația lor cu legăturile strămoșești. Pentru acești oameni, colectivizarea a fost un atac dureros asupra modului în care se concepeau pe sine ca ființe umane[1].

Anul 1949 marchează începutul colectivizării agriculturii. Teoretic, țăranul rămânea proprietar asupra pământului și întregului patrimoniu al gospodăriei colective, dar numai împreună cu ceilalți membri ai cooperativei. Practic, proprietatea comună anulează orice fel de drept individual de proprietate. Adevăratul proprietar devine statul. El este cel care hotărăște ce, cum și cât se cultivă și cât revine țăranului. Prin cooperativizarea agriculturii țăranul decade din dubla sa calitate de proprietar și producător, în cea de producător salariat. Legile adoptate în 1949 au îngrădit libertatea de acțiune și de opțiune a țăranului prin: reglementări privind circulația bunurilor agricole, introducerea impozitului în natură, a cotelor obligatorii și a prețului de mercurial, se impunea țăranului ce și cât să cultive, însămânțările sunt strict controlate, la fel și recoltările și colectările[2]. Plenara din 3-5 martie 1949 stabilea programul detaliat de transformare socialistă a agriculturii. Plenara adopta Raportul prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej intitulat „Sarcinile P.M.R. în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii”. Potrivit raportului, acest lucru se realiza pe „calea unirii gospodăriilor individuale mici și mijlocii în mari gospodării colective, adică unirea țărănimii sărace și mijlocașe într-un efort comun, în muncă colectivă (sic!) pentru ridicarea bunăstării materiale și a culturii celor ce muncesc”[3]. Oficial, scopul colectivizării era pentru a se asigura o producție superioară și un nivel de trai mai ridicat.

Motivele „oficiale” ale colectivizării erau: reducerea inegalității de la sate, creșterea producțiilor prin intermediul economiei planificate, o agricultură rațională prin comasarea terenurilor, un mijloc de modernizare, de dezvoltare economică. Motivele reale însă, erau: de a se promova ideologia socialistă la sate, prin lupta de clasă; de a se asigura controlul partidului asupra producției alimentare necesare pentru susținerea industrializării rapide; de a construi statul extinzând controlul partidului asupra țărănimii; un mod de a obține controlul asupra producției de cereale și de a-și întări stabilitatea.

Politica agrară a variat în spațiu și timp. Regiunile de mare productivitate de la șes au fost colectivizate cu prioritate, spre deosebire de zonele de deal și munte. Primele regiuni care au încheiat colectivizarea au fost Constanța și Galați, ambele zone de mare productivitate agricolă. Regiunile montane au fost colectivizate mai târziu: aici terenurile erau de calitate mai slabă, de asemenea aici au avut loc numeroase acte de rebeliune, pentru că sătenii se puteau ascunde în păduri, și deci mai dificil de controlat[4]. Diferența dintre împotrivirea țăranilor de la șes și cei de la munte, era că în vreme ce la munte rezistența s-a organizat în ascunzători pe termen lung, la șes au existat episoade scurte de ciocniri violente între autorități și țărani, care au fost tranșate

---

[1] Katherine Verdery, *Țăranii sub asediu, Colectivizarea agriculturii în România,* Polirom, Iași, 2015, p. 105.

[2] Bogdan Tănăsescu, *Colectivizarea între propagandă și realitate*, Editura Globus, București, 1989, p. 27

[3] *Ibidem*.

[4] Katherine Verdery, *op. cit*. p. 151.

rapid prin încarcerarea celor răsculați, și uneori chiar prin deschiderea focului contra acestora.

Din cauza împotrivirii țăranilor, colectivizarea a fost un proces dureros, care s-a desfășurat greoi, având o traiectorie sinuoasă, pe parcursul a 13 ani. În 1949 procesul de colectivizare a fost lent, apoi a prins avânt în 1950, s-a relaxat în 1951 și s-a intensificat din nou în 1952. A urmat o perioadă de relativă stagnare între 1953 și 1955, după moartea lui Stalin. La al Doilea Congres al Partidului, din 23-28 decembrie 1955, s-a decis reluarea colectivizării. Progresul a încetinit puțin după revoluția din Ungaria din 1956, iar la sfârșitul anului 1957 a fost lansat „asaltul final”. În 1962 conducerea țării a declarat colectivizarea încheiată.

Totul era impulsionat, desigur, politic. La nivel de conducere, liderii de partid reprezentau două facțiuni: dintr-una făceau parte Gheorghe Gheorghiu-Dej (secretarul general), Alexandru Moghioroș, Iosif Chișinevki, în cealaltă fiind oponenții Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu. Pauker s-a aflat în fruntea a două organisme esențiale – Comisia Agrară înființată în 1949 cu scopul de a crea gospodării colective și Secția Agrară a Comitetului Central, care în ianuarie 1950 a înlocuit Comisia Agrară. Câștigătoare a ieșit facțiunea Gheorghiu-Dej. Biroul Politic a desemnat inițial la conducerea colectivizării pe Ana Pauker. Sub direcțiunea ei, procesul de colectivizare a cunoscut perioade de oscilație: de la măsuri prudente de colectivizare prin convingere la început, la presiuni tot mai mari în cursul anului 1950. În viziunea lui Dej, politica de cadre dusă de Pauker generase probleme partidului. Pe fondul acestor presiuni, Ana Pauker ia măsuri pentru a accelera colectivizarea, din dorința de a câștiga de partea ei Kremlinul. În 1952, troica Ana-Georgescu-Luca era criticată de scutirea nejustificată de impozit a peste un milion de gospodării agricole, stabilirea unor venituri subapreciate ale țărănimii, stabilirea de prețuri ridicate la achiziționarea de produse agricole, etc. Ana Pauker și-a asumat greșelile, recunoscându-și nerealizările. După înlăturarea grupului ei, procesul colectivizării este reluat cu și mai mult elan, noi măsuri de constrângere fiind impuse țărănimii[5].

Nimic nu se întâmpla în epocă, fără să fie invocat Răsăritul sovietic, spațiul de inspirație pentru noile politici. Uniunea Sovietică era atât de des învocată și pentru că reprezentanții ei erau prezenți la ședințele importante, consilierii sovietici fiind delegați în număr mare la București, alături de trupele aflate deja aici conform termenilor de armistițiu. Ca și în alte domenii, modelul sovietic a fost aplicat și în agricultură, prin colectivizare. Colectivizarea în România a fost un proiect realizat după chipul și asemănarea celui sovietic, cu diferențele aferente ținând cont de realitățile din teritoriu, dar și cu diferența că procesul de implementare nu s-a comparat cu brutalitatea campaniei din URSS, cu mult mai sângeroasă decât în țările din Europa de Est. În România politica agrară, deși inspirată de modelul sovietic, se deosebea de acesta prin faptul că nu îndemna la lichidarea chiaburimii, ci numai la îngrădirea sa, iar în ceea ce privește metoda de colectivizare, nu insista asupra unei colectivizări totale și forțate, ci asupra unui proces treptat și bine pregătit[6]. Trupele rusești au părăsit România abia în iunie 1958, așadar la momentul decembrie 1957, când au auvut loc

[5] Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România*: *Represiunea totală*, INST, 2004.
[6] K. Verdery, *op. cit.*, p. 68.

revoltele despre care vom vorbi, erau încă prezente aici, iar autoritățile române trebuia să demonstreze că prin propriile forțe, puteau ține sub control orice tentativă de negare a ideologiei sau politicilor de tip comunist.

Frica țăranului de a-și pierde pământul a determinat autoritățile să adopte, pentru început, o soluție de compromis cu caracter tranzitoriu – înființarea întovărășirilor agricole. În iulie 1949 luau ființă primele întovărășiri agricole. Se pare că formula întovărășirilor a fost mai agreată. Întovărășirile presupuneau ca pământul să rămână în proprietatea țăranilor, iar munca se făcea în comun. Oamenii au fost însă reticenți și față de ideea de întovărășire, chiar dacă într-o măsură mai mică decât în cazul gospodăriilor colective. Întovărășiții erau conștienți că situația lor era doar de tranziție spre pierderea dreptului de proprietate și G.A.C. Faptul că țăranii au realizat foarte repede în ce consta noua înșelătorie, o dovedește retragerea în număr mare din întovărășiri. Conform directivelor conducerii de partid, întovărășirile se transformau în gospodării agricole colective, iar acestea din urmă se reuneau pentru a forma unități agricole de mari dimensiuni[7].

Cooperativele agricole de producție erau concepute ca un fel de hibrid între gospodăriile agricole colective de la care păstrau modul de organizare și muncă și între întovărășirile agricole de la care luau dreptul de proprietate individuală asupra pământului. La intrarea în cooperativă țăranii aduceau împreună cu pământul și inventarul: animale, mașini și unelte agricole, care și căruțe. Țăranii aduceau și sămânța necesară semănării terenului adus în cooperativă. Pentru fiecare hectar adus în cooperativă, țăranii trebuia să dea o contribuție cuprinsă între 300 și 1000 de lei. Celor ce veneau cu inventar li se scădea contribuția. Cooperatorul putea să își păstreze 20 până la 30 ari de teren pentru grădină sau livadă și în proprietate casa de locuit, o vacă, trei porci, zece oi, douăzeci de stupi și păsări. Activitatea se făcea pe bază de plan, iar lucrările se executau în comun, țăranii fiind organizați în brigăzi și echipe, după același sistem practicat în colective și întovărășiri. Retribuția se făcea după cantitatea și calitatea muncii, după sistemul practicat în gospodăriile agricole colective, fiecărui țăran revenindu-i și o anumită cotă de produse proporțională cu terenul adus în cooperativă. Pământul adus în cooperativă rămânea în continuare în proprietate individuală a membrilor cooperatori, care aveau dreptul să-l doneze sau să-l lase moștenire. Nici această formă de organizare nu s-a bucurat de succes[8].

Din punct de vede economic, sistemul cooperativist nu a fost eficient. Recoltele erau slabe și ridicate imediat de stat, iar ceea ce se dădea țăranilor colectiviști era ineficient. În condițiile în care nu-și puteau asigura necesarul de hrană, nici bani prin lucrul la G.A.C., mulți țărani preferau să muncească la particular sau să migreze către orașe, părăsind astfel masiv satele. Consecințele pe plan economic, social, dar și psihologic, vor fi catastrofale.

A existat o vastă tipologie a presiunilor exercitate asupra țăranilor pentru înscrierea în gospodăriile agricole colective. Pentru a-l face pe sătean să conștientizeze condițiile de trai superioare în cadrul G.A.C., s-au folosit diverse mijloace de convingere, fie prin propagandă, fie prin presiuni și abuzuri. Una din metodele de

[7] Bogdan Tănăsescu, *op. cit.,* p. 59.
[8] Bogdan Tănăsescu, *op. cit.*, p. 62.

convingere, munca de lămurire, presupunea metode variate: adunări populare în care li se vorbea țăranilor despre „realizările și viața nouă”, panouri cu date comparative, întruniri la căminul cultural, vizitarea cooperativelor deja constituite, etc. Cei care făceau munca de lămurire erau dintre membrii de partid. Împărțiți în circumscripții electorale, ei străbăteau zi de zi ulițele satului. Agitatorii aveau ca misiune să stârnească entuziasmul țăranilor de a se înscrie în colectiv. De multe ori cadrele însărcinate cu „lămurirea” au încălcat normele bunului-simț, revenind insistent în casele sătenilor, la ore nepotrivite, împiedicându-i pe oameni să lucreze conform programului lor obișnuit și pretinzând dovezi de ospitalitate, nu-i lăsau pe oameni să doarmă și-i agasau cu vizite frecvente[9].

Limbajul dublu al conducerii de partid

Iată cum prezenta Gheorghe Gheorghiu-Dej ideea de gospodărie colectivă țăranilor din satul Cistei, raionul Alba, regiunea Hunedoara, care veniseră cu o plângere la el, privind modul în care se face colectivizarea în sat: „În gospodăria colectivă trebuie să intre numai aceia care sunt convinși că gospodăria colectivă este mai bună decât mica gospodărie individuală. Încet-încet, se vor convinge și ceilalți țărani și vor veni de bunăvoie, nu silit. Cu sila nu se poate face gospodărie colectivă. Dacă ai băga spaima în oameni, greu poți să te apropii de ei, mai ales că țăranul nu uită. Metodele de constrângere sunt străine de noi și fac foarte mult rău partidului nostru. (...) O bună gospodărie nu poate fi rezultatul constrângerii. Tot ce s-a făcut sub presiune, arestări, bătăi, a amărât țărănimea și a făcut mare rău partidului, pentru că asemenea procedee îndepărtează masele de partid. Oamenii spun „Uite ce fac comuniștii!” (...) Nu este admisibil să amenințí oamenii cu închisoarea sau să-i mâni cu biciul în gospodăria colectivă”[10].

Comportamentul cameleonic al lui Dej apare în diferite contexte pe parcursul procesului de colectivizare. Liberul consimțământ era invocat de propagandă doar atunci când era cazul. În presă se prezentau reușitele, dar în ședințele cu ușile închise se utiliza un limbaj direct, legat de realizarea cooperativizării indiferent de mijloace. Într-o altă ședință din 22 iunie 1959, se analiza preluarea tuturor utilajelor agricole deținute de țăranii înstăriți. Dej propunea: „chiar dacă sunt rable, să fie încărcate la vagon și date la topit. Să le luăm, în așa fel încât să nu însemne o naționalizare, dar să nu le dăm prea mult pe ele. Să le dăm și lor ceva bani să aibă de-o țigare”. În legătură cu strângerea recoltei, în condițiile în care țăranii refuzau să iasă la lucru în număr mare sub diferite pretexte, replica lui Dej a fost: „trebuie să o strângă, pentru că altfel îi ia dracu!”[11]

După cum am observat mai sus, ritmul rapid al colectivizării nu se datora, desigur, inițiativei exclusive a conducerii de la București. Transformarea socialistă a

---

[9] Verdery, *op. cit.,* p. 160.

[10] Documentul este din ANIC, Fond C.C. al P.C.R.- Cancelarie, ds. 23/1951, f.4, din Analele Sighet, Anii 1949-1953, Mecanismele terorii, Fundația Academia civică, 1999, p. 616, articol Camelia Anghelache, Aspecte selectate din documentele deținut de Arhivele Naționale din fosta arhivă a C.C a P.C.R. privind colectivizarea.

[11] *Colectivizarea în Teleorman, 1949-1952, Rezistență ți acceptare forțată*, Muzeul Județean Telorman, 2011, p. 54-56.

agriculturii în țările blocului sovietic făcea parte dintr-un plan economic vast al Moscovei, menit să impună un tip de diviziune economică în statele satelite. Iar fără un control al statului asupra agriculturii, o asemenea operațiune nu putea fi imaginată în cazul României și Bulgariei, țări cu o tradiție agricolă în care industrializarea nu oferise rezultate economice satisfăcătoare. Fiecărei țări îi revenea o „specializare”, iar României și Bulgariei li se destinase rolul de „agricultori” ai blocului sovietic. Liderul român se găsea într-o situație nu tocmai comodă, pe de o parte era atent la pericolele din interiorul partidului și la conflictele cu fracțiunea Anei Pauker, pe de altă parte, trebuia să fie vigilent cu privire la cerințele de la Kremlin. În fața reproșurilor de la Moscova față de ritmul lent al colectivizării, Dej vorbea cu temperare: „Eu zic să mai așteptați. Să nu ne facem singuri greutăți”. În 1960, Dej se manifesta pentru schimbarea măsurilor radicale de colectivizare, temându-se pentru imaginea sa[12].

La Sesiunea Extraordinară a Marii Adunări Naționale, din aprilie 1962, Gheorghe Gheorghiu-Dej declara într-un cadru festiv, încheierea colectivizării. În 1962, România era ultima țară est-europeană care termina procesul de cooperativizare a agriculturii. Formele socialiste de proprietate dețineau 96% din suprafața arabilă a țării și 93,4 din suprafața agricolă. După 13 ani, regimul reușise într-un final îngenuncherea țărănimii din România. Prețul economico-psiho-social plătit de țărănime a fost uriaș, pierderea pământului, a utilajelor și a vitelor având o semnficație profundă pentru locuitorul de la sat[13]. Colectivizarea agriculturii românești se încheia cu aproape patru ani înainte de sfârșitul planului de șase ani (1965), așa cum trăsese sarcina Congresul al III-lea al PMR.

Represiunea

Cu toată campania propagandistică, cu toate amenințările, abuzurile și intimidările, rezistența țărănimii a continuat să fie la fel de puternică. Atitudinea țărănimii față de colectivizare a fost fundamental negativă. Pentru că metodele de convingere nu au dat rezultate, s-a trecut la metode brutale. Folosirea forței și a violenței a constituit principalul mijloc de convingere a țăranilor pentru înscrierea în G.A.C. Represiunea a cunoscut diferite forme: arestări, bătăi, deportări; o altă fațetă a represiunii a fost urmărirea informativă – un ordin al M.A.I. din 12 aprilie 1949 cerea să se observe atitudinea țărănimii cu privire la întovărășirile pentru muncile agricole în colectiv, pentru a se sesiza la timp acțiunile de uneltire ale chiaburilor; celor ce nu se înscriau la G.A.C., le erau dați afară copiii din școli sau erau persecutați[14].

Măsurile în plan politic erau puse în aplicare cu „sprijinul” Miliției și Securității. Securitatea, Miliția și Justiția au fost implicate în procesul de colectivizare, având o contribuție deosebit de importantă. Oamenii erau intimidați prin diferite procedee. Sediul Securității de la județ sau al Miliției din localitate, erau locurile agresiunilor violente, uneori și sediul Sfatului Popular. Cu concursul Procuraturii și Justiției, erau organizate înscenări judiciare, prin care oamenii erau deposedați de pământuri, case, vite, unelte agricole, alungați din sat sau trimiși în închisori.

---

[12] *Ibidem*, p. 57.

[13] Aurel Lup, *Agricultura socialistă a României 1949-1989, mit și realitate*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2014, p. 32.

[14] Octavian Roske, *op. cit.*, p. 52.

În acest context, sătenii căutau diverse metode de evitare a înscrierii la G.A.C. Tendința țăranilor era de a amâna tot mai mult. Nu spuneau direct că nu vor, ci că mai așteaptă. O altă tactică de tergiversare era legată de faptul că o problemă foarte delicată e consimțământul soției. Oamenii dădeau vina pe soții, părinți, rude prin alianță, că nu sunt de acord cu înscrierea la colectiv.

Obiectivul colectivizării a fost transformarea satului din punct de vedere economic, social și psiholog, prin distrugerea satului românesc tradițional, în esența lui culturală și spirituală și, desigur, controlul asupra pământului. Țăranul era atașat de pământul lui, iar vitele le considera ca membrii familiei, pentru că trăia de pe urma lor. De aceea, cei 13 ani cât a durat colectivizarea, a fost o luptă neîntreruptă între cele două părți. Nu puteau să nu reacționeze, pentru că era vorba de distrugerea bazei economice a vieții rurale, cea care asigura securitatea alimentară a familiei – de fapt, aici a vrut regimul să lovească și să îl facă pe țăran dependent de stat.

Într-un raport din data de 1 decembrie 1961 cu privire la situația arestărilor făcute de M.A.I și procuratură în rândurile țărănimii în anii 1951-1952, se înregistrau 34.738 de persoane. În același interval avuseseră loc 438 de procese publice în care fuseseră implicați țărani. Ruxandra Cesereanu atrăgea atenția că cifrele sunt contradictorii, dar că numai după deschiderea și cercetarea totală a arhivelor Securității și ale Comitetului Central al Partidului Comunist Român, vom putea ști cu exactitate[15]. Zeci de mii de țărani au fost arestați, numărul lor în rândul deținuților din închisori ridicându-se la aproape 30%. Încercarea autorităților de a-i introduce pe țărani cu forța în noile gospodării agricole au generat un adevărat război între cele două părți, pe parcursul celor 13 ani de desfășurare a procesului de colectivizare forțată înregistrându-se peste 190 de revolte țărănești pe întreg teritoriul României. Răspunsul autorităților a fost: arestări, execuții și deportări ale familiilor celor direct implicați în revolte[16].

Țăranii și-au apărat pământurile cu bățul, cu securea, cu coasa sau furca, în fața mitralierelor. Desfășurarea revoltelor este similară, indiferent de zonă: semnalul de primejdie era trasul clopotului, o conștientizare a pericolului ce îi amenința pe toți, era organizată paza din turla bisericii, intrările în sat erau baricadate. Furia sătenilor se manifesta prin atacarea mașinilor cu reprezentanți ai autorităților și devastarea unor instituții ale statului. De remarcat că de regulă satul acționează solidar, indiferent de avere (mijlocaș, țărani săraci sau chiaburi), de vârstă sau gen (femei, bărbați, copii). Pentru pacificarea satelor răsculate s-au folosit masiv trupe de securitate, miliție și uneori armată.

În noiembrie 1957-ianuarie 1958, în zona Vrancea (la acea vreme, regiunea Galați) au avut loc trei dintre cele mai dramatice conflicte declanșate de colectivizarea forțată la: Suraia, Vadu Roșca și Răstoaca. Forma cea mai extremă de rezistență a avut loc la Vadu Roșca, de aceea satul rămâne un reper al revoltelor țărănești împotriva colectivizării. Sunt trei sate situate în proximitate geografică (aflate la distanță de doar

---

[15] Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România: istoria tematică a unui fratricid național*, Polirom, Iași, 2006, p. 115, p. 120-121.

[16] Daniel Popa, *Pe-aici nu se trece: revolte țărănești din Vrancea,* 1957-1958, Academia Civică, București, 2016, p. 3-37.

câțiva kilometri unele de altele), ceea ce a dus la o proximitate temporală a evenimentelor.

La Suraia a luat ființă pe 2 martie 1949 o gospodărie agricolă de stat, cu terenurile rezultate din exproprierea pământurilor care nu intraseră sub incidența reformei agrare din 1945. În septembrie 1952 lua ființă prima întovărășire din Suraia, denumită *23 August* ce număra 32 de membri. În 1956 lua naștere prima gospodărie agricolă din Suraia, *Drumul lui Lenin,* ce cuprindea 12 familii. În 1957 lua ființă a doua întovărășire cu 60 de familii. La Răstoaca funcționa o secție a G.A.S Vulturu-Suraia, G.A.S Vulturu-Răstoaca ce luase naștere prin exproprierea a trei moșieri. La sfârșitul anului 1957, la Răstoaca funcționa G.A.C *Viața Nouă* cu 300 de familii. La Vadu Roșca, până la revolta din 1957, nu s-a reușit crearea niciunei gospodării agricole colective. Abia în 1956 s-a creat o primă întovărășire ce cuprindea 21 de familii[17].

Prima scânteie se declanșează la Suraia. E important să înțelegem cum se comportau echipele care soseau în sat cu lămurirea. În Suraia, au sosit, în noiembrie 1957, echipe de colectivizare numărând circa 150 de persoane, organizate în grupuri de 12-13 indivizi înarmați cu bâte. Echipele cu lămurirea înțepau oamenii, aveau și câini cu ei, ceea ce producea spaimă. Toată lumea stătea cu porțile încuiate, oamenii se ascundeau, fie stăteau pe câmp, fie prin grajd, în butoaie, sub cada în care se face must, dacă ieșeau la drum îi lua echipa și dacă nu voiau, îi băteau. O femeie a leșinat după ce a fost înțepată cu sula. Unui copil, ai cărui părinți erau ascunși în fundul grădinii, echipele îi dau cu lopata în cap. Atunci părinții au decis să iasă și să îi fugărească pe „tovarăși". Văzând metodele agresive de a-i convinge pe oameni să se înscrie în colectiv, sătenii au început să se mobilizeze pentru oprirea acțiunii de colectivizare forțată. În ziua de 28 noiembrie 1957, surăienii i-au fugărit și i-au lovit cu parii pe activiștii de partid însărcinați cu „lămurirea". Pe 29 noiembrie, țăranii iarăși i-au fugărit și i-au lovit. După cele două zile de conflicte, membrii echipelor de colectivizare s-au retras din Suraia. Pe 30 noiembrie, au apărut în comună trupe de Miliție. Participanții la revolte au fost arestați, 13 persoane fiind trimise în judecată și primind pedepse cuprinse între 10 ani închisoare corecțională și 25 de ani muncă silnică cu confiscarea averii, pentru „acte de teroare". Considerați de autorități ca instigatori ai țăranilor din Suraia, Constantin Crăciun și Vasile Dogaru au fost condamnați la câte 20 de ani muncă silnică, iar Sava Partenie la 25 ani muncă silnică[18].

Pe 20 noiembrie 1957, în timp ce în Suraia evenimentele erau în plină desfășurare, în comună a sosit un grup de țărani din satul vecin, Vadu Roșca, pentru a afla vești despre modul de operare al echipelor de colectivizare. Întorși în Vadu Roșca, au povestit oamenilor despre agresivitatea activiștilor și au hotărât în unanimitate că nu vor permite celor veniți cu lămurirea să intre în sat. Pe 1 decembrie 1957 a sosit în comună primul secretar P.M.R al raionului Liești, căruia oamenii i-au strigat categoric că nu vor colectiv! Sătenii s-au reunit în fața bisericii din sat și au decis să se organizeze, pentru a nu lăsa echipele să intre în sat. Comuna a fost împărțită în cinci sectoare, au fost înființate patrule care acționau zi și noapte și s-a decis ca bătutul clopotului să fie semnalul de alarmă. Pe 2 decembrie au sosit două mașini în care se

[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem.*

aflau primul secretar al raionului Liești, Vasile Ciocâldău, Mihai Mocăniță, președinte al Sfatului Popular al comunei Vulturu și primul secretar P.M.R al regiunii Galați. Adunați în jurul lor, țăranii au început să strige că nu vor să intre în colectiv; reprezentanții autorităților se retrag. În noaptea de 3-4 decembrie, țăranii baricadează drumurile de acces în sat. În dimineața zilei de 4 decembrie satul este înconjurat de trupe înarmate ale Securității. Clopotul bisericii începe să bată, iar sătenii se adună la cazemata din centrul satului, rămasă din timpul primului război mondial, când linia de apărare fusese organizată în zonă. Mașinile Securității sunt împiedicate să intre în sat, o primă rafală de gloanțe oarbe este trasă în direcția lor, spre a-i dispersa. Speriați, oamenii încep să arunce cu securi, furci și bâte către mașinile de Securitate, moment în care acestea încep să se tragă în mulțime, de data aceasta cu gloanțe adevărate, lăsând în urmă o imagine terifiantă cu morți și răniți. Spărgând baricada umană, mașinile de Securitate intră în sat și merg spre biserică, unde clopotul continua să sune, anunțând pericolul ce se abătuse asupra satului. Securiștii trag asupra clopotniței. Enuță Cristea, băiatul de 14 ani care bătea clopotul, este ucis. Revolta se încheie cu 9 morți și zeci de răniți. Numărul victimelor ar fi fost mult mai mare, dacă mulți dintre țărani nu s-ar fi adăpostit în cazemată sau în curțile oamenilor. După încetarea focului, trupele de Securitate au pus stăpânire pe sat, au fost puse santinele din o sută în o sută de metri, nepermițându-se locuitorilor să-și părăsească curțile. Morții au fost încărcați într-un camion și duși la Focșani, unde au fost înmormântați într-o groapă comună. A urmat un val de arestări a celor care reușiseră până atunci să se ascundă de autorități. Prin sentința Tribunalului Militar Constanța, 19 persoane acuzate de delictul de „rebeliune" au primit condamnări între 5 și 10 ani închisoare corecțională și confiscarea averii[19].

Probabil văzând că satele vecine se împotriviseră cu fermitate, la Răstoaca, unde cererile la colectiv fuseseră semnate prin constrângere, oamenii au hotărât să se organizeze pe 12 ianuarie, atunci când era plănuită vizita comisiei de tehnicieni, pentru a împiedica acțiunea de comasare a terenurilor. Mulțimea începe să strige că nu vor colectiv. Furioși, țăranii pătrund în clădirea Sfatului Popular și ard cererile de înscriere. O parte din inginerii care se aflau în clădire sunt scoși afară și bătuți de mulțime. Până seara, Securitatea a încercuit satul cu mașini și cu armament dispus din 50 în 50 de metri, după aceleași model ca la Vadu Roșca. Au urmat arestări ale participanților la revoltă. La scurt timp după retragerea trupelor de Securitate, a venit în Răstoaca însuși Nicolae Ceaușescu, la acea vreme șef al Direcției Superioare Politice a Armatei și adjunct al Ministrului Forțelor Armate. Scopul prezenței sale era de a calma spiritele și de a convinge populația să se treacă la G.A.C. Enervat de mulțimea îndârjită care cerea să nu fie obligată să intre în colectiv, Ceaușescu lovește cu pumnul în masa ce îi servea drept pupitru, spărgând geamul de pe aceasta apoi, în scurt timp, părăsește comuna. Au fost arestate în zilele ce au urmat aproximativ 100 de persoane, 40 au fost trimise în judecată și au primit condamnări cuprinse între 8 ani de închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinii sociale" și 20 de ani muncă silnică pentru delictul de „acte de teroare"[20].

---

[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*

După arestări, tratamentul aplicat țăranilor din cele trei comune a fost același – din penitenciarul Galați, au fost transferați la Gherla unde au suferit din cauza brutalității echipei represive conduse de comandantul Petrache Goiciu. Multă vreme după evenimente, țăranii care au trecut prin închisoare, își aminteau cu groază de acest comandant. Detenția a însemnat suferință și privațiuni, însă ei ca țărani, obișnuiți cu un trai aspru, au rezistat mai bine decât mulți dintre intelectualii care și-au pierdut viața în închisorile și coloniile de muncă... După ce au stat la Securitatea din Galați jumătate de an, deținuții au fost duși mai întâi la Gherla și de acolo fie la alte închisori: Botoșani, Aiud, fie în coloniile de muncă din Balta Brăilei: Salcia, Stoenești, Strâmba, Luciu-Giurgeni, Periprava, Grindu, la făcut diguri, tăiat de stuf și munci agricole. În detenție au învățat să se ajute pentru a face față situației, să inventeze pentru a supraviețui, să-și căptușească zeghea iarna cu bucăți de pături rupte, să facă ciorapi din păturile deșirate, să înșele vigilența autorităților când mutau martorul care dovedea cât pământ săpaseră sau când duceau roaba cu pământ mai puțin plină, sau când se uitau pe furiș pe fereastra celulei. Au reușit să supraviețuiască detenției și s-au întors acasă. La întoarcere, n-au mai găsit pământurile pentru care se revoltaseră și ispășiseră pedepse în închisori, le fuseseră luate în colectiv[21]. Țăranii din Vadu Roșca se regăseau în celule cu alții din satul lor, sau din satele vecine... aducându-și astfel alinare unii altora, în așteptarea eliberării.

Majoritatea celor condamnați din Vadu Roșca, Răstoaca și Suraia au fost grațiați și eliberați în 1960. Așa cum se întâmplă în comunitățile restrânse, unde oamenii se cunosc între ei, la întoarcerea acasă, sătenii se adunau să îi vadă, în același loc în jurul căruia, cu câțiva ani în urmă se organizase revolta: biserica satului. „Era lume la biserică, ne aștepta că se auzise că venim acasă din închisoare. A venit toată lumea din sat să ne vadă. Câte 20, câte 20 de oameni treceau pe la fiecare pe acasă”[22], își amineau țăranii întorși de la închisoare. După întoarcerea lor în sat, au continuat să fie considerați un potențial pericol, rămânând în atenția organelor de Securitate. Asupra celor care, din ambiție, refuzau încă să se înscrie în colectiv, se făceau presiuni să se integreze sistemului cooperatist.

Urmarea revoltelor

Deși marginale și înăbușite rapid, evenimentele nu au rămas fără ecou la nivel politic. La ședința din 7 decembrie 1957, deci la câteva zile de la revoltă, s-au analizat în prezența liderilor importanți ai partidului (Apostol, Stoica, Bodnăraș, Borilă, Drăghici, Pârvulescu, Sălăjan, Coliu) „unele probleme” legate de transformarea socialistă a agriculturii. În locul lui Moghioroș apare ca prim-vorbitor pe marginea problemelor colectivizării, Nicolae Ceaușescu, căruia i se atribuise un rol important în coordonarea colectivizării, probabil datorită fermității de care dăduse dovadă în reprimarea răsculaților din Vrancea. Cu acest prilej, Biroul Politic aproba măsurile speciale luate în satele revoltate, „în vederea restabilirii ordinii”, ceea ce întărea măsurile de reprimare ce tocmai fuseseră puse în practică. Conform uzanțelor partidului, au fost găsiți țapi ispășitori din eșaloanele inferioare al P.M.R., în vreme ce

[21] Camelia Sandu, *Revolta din Suraia, împotriva colectivizării 1957*, Editura Rafet, Buzău, 2015, p. 33.
[22] Cătălin-Augustin Stoica, *Cooperativizare și rezistență în satele Vadu Roșca și Nănești*, p. 46.

conducerea superioară de partid este exonerată de vină, cu toate că Biroul Politic coordona, analiza și deci dicta ritmul procesului colectivizării. În ședința din 7 decembrie, Ceaușescu a declarat că s-ar fi folosit metode care au adus daune muncii de partid în această regiune și grave abateri în respectarea liberului consimțământ. Era limpede că numai cu mijloace propagandistice și prin „convingere”, colectivizarea nu putea fi înfăptuită. Activiștii de partid locali se aflau, și nu pentru prima oară, în fața îndeplinirii unei sarcini dificile: li se cereau, pe de o parte, rezultate care nu puteau fi obținute fără constrângere, și pe de altă parte, mijloacele coercitive erau „condamnate” de către partid. Dezavuarea represiunii, după cum s-a dovedit curând, avea un caracter formal, fiind utilizată numai propagandistic, atunci când tensiunile explodau în conflicte deschise. Pentru a potoli spiritele, au fost sacrificați câțiva activiști locali prea plini de zel[23]. Cu alte cuvinte, vina pentru escaladarea tensiunilor o purtau executanții din teritoriu ai dispozițiilor conducerii superioare de partid. În 26 aprilie 1960, Vladimir Gheorghiu, fost prim secretar la Galați și apoi la Craiova, regiunile cu cele mai grave incidente pe parcursul ultimului val al colectivizării, a fost deconspirat ca având un trecut legionar și a fost exclus din partid. Faptul a oferit un bun pretext pentru escamotarea cauzelor reale ale revoltelor din cele două regiuni. „Mă miram eu, afirma Dej, se duce Gheorghe Vladimir la Galați, încep acolo răzmerițele. Apoi se duce la Craiova și încep și acolo”[24]. Nici Nicolae Ceaușescu nu se lasă mai prejos, afirmând că a făcut personal cercetări, desoperind că „cei care s-au dedat la abateri sunt foști legionari”[25].

Împotrivirile țăranilor nu au schimbat cu nimic procesul de colectivizare, nici nu ar fi fost posibil, din moment ce presiunile de la Moscova nu conteneau. În consecință, în ședințele care au urmat, s-a decis să se continue cu munca de lămurire și cu colectivizarea, cu și mai mult aplomb! Pentru atenuarea tensiunilor, se hotăra ca în comunele învecinate celor ce avuseseră loc conflicte, să fie trimiși activiști și propagandiști bine pregătiți, care să explice că „elemente dușmănoase au căutat să mobilizeze pe unii țărani împotriva politicii partidului...” Și să se arate că împotriva elementelor dușmănoase statul democrat popular va lua măsuri severe și în viitor. Se mai trimiteau și specialiști în agricultură, care să întărească G.A.C.-urile[26].

În aceste sate, colectivizarea va fi reluată în 1960 și oamenii nu se vor mai opune. Având în vedere reprimarea sângeroasă din 1957, cei mai mulți săteni din Vadu Roșca au cedat până la urmă și în 1959 se înființează primul G.A.C. din sat, „Pământ desțelenit”[27]. Colectivizarea se declara încheiată la Suraia pe 3 februarie 1962. Necolectivizați au rămas puțini, câteva familii, care au fost tot timpul prigonite de autorități și rău văzute de ceilalți. Condamnările primite de cei arestați, obligațiile de natură fiscală, i-au determinat pe oameni să accepte trecerea la structurile colectiviste. Până la urmă s-au trecut la colectiv, mai forțați, mai lămuriți, ba că aveau copii și aceștia nu erau primiți la școli, ba că nu mai puteau face față impozitelor. Alții au

---

[23] Din Colectivizarea în Teleorman (1949-1962). Rezistență și acceptare forțată, Editura Magic Print....., p. 53-54.
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem.*
[27] Cătălin-AugustinStoica*, op. cit*.

urmat tendința, s-au trecut rudele, s-au trecut vecinii, s-au trecut și ei, de teama de a nu le fi mai rău necolectivizați, nu din convingerea că le va fi mai bine la colectiv. „Dacă s-a trecut toată lumea, nu are niciun rost să mai stai și tu. Nu te poți pune contra la toată lumea”[28].

Nicolae Ceaușescu, implicat direct în reprimarea revoltelor

În derularea evenimentelor, ne atrage atenția prezența celui care avea să urmeze la conducere lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (în martie 1965), a cărui sete de putere se face atât de pregnant simțită cu acest prilej. În decembrie 1957, Ceaușescu era în plină ascensiune politică. În 1952, devenise membru al Comitetului Central, la doar câteva luni de la eliminarea facțiunii Ana Pauker. Cariera lui Ceaușescu lua și mai mult avânt, când se alătura grupului Dej împotriva grupului Pauker, tânărul activist alegând tabăra câștigătoare. În 1954, devenea membru deplin al Biroului Politic al PMR, responsabil cu problemele de cadre. La 4 decembrie 1957, Ceaușescu era secretar de stat în Ministerul Agriculturii, șef al Direcției Superioare Politice a Armatei și adjunct al Ministrului Forțelor Armate. În această dublă calitate, el sosește în satele răsculate, și este posibil ca ordinul ca unitățile Securității Statului, cele de Intervenție, de la Tecuci, să înconjoare satul, să îi aparțină tot lui. Dovadă a faptului că tânărul, pe atunci, Nicolae Ceaușescu, era dornic să se facă remarcat cu orice preț, stă situația sa personală de la acel moment, care a trecut pe plan secund. În ziua de 4 noiembrie 1957, Ceușescu scăpase ca prin minune de la un accident aviatic care avusese loc la Moscova, accident în care Grigore Preoteasa își pierduse viața. Deși nerefăcut complet, el anunțat imediat că se va ocupa, personal, de rezolvarea problemei.

Venit cu o misiune clară de îndeplinit, Ceaușescu pune lucrurile la punct rapid! Imediat după ce ajunge în Vadu Roșca, primul lucru pe care îl face, este să dizolve organizația P.M.R din comună, care număra 11 membri. „Voi, în calitate de membri de partid v-ați ascuns sub pat! 11 inși cu 11 pari puneați satul ăsta de reacționari la punct! Dizolv organizatia de partid!” au fost, conform unui martor ocular, cuvintele lui Ceaușescu[29].

Prezența lui Ceaușescu în Vadu Roșca este o chestiune controversată. În interviul dat de Gh. Apostol și Al. Bârlădeanu în volumul Laviniei Betea, „Maurer și Lumea de ieri”[30], se spune că Ceaușescu e cel care a coordonat acțiunile de reprimare a revoltei. O idee similară circulă în folclorul local de câteva decenii: cum că Ceaușescu este cel care ar fi tras în țărani, sau cel puțin, că el ar fi fost cel care ar fi dat ordinul de la București, fapt ce nu poate fi dovedit fără documente care să ateste clar acest lucru. Însă din interviurile pe care le-am ascultat și citit, reiese că Ceaușescu ar fi venit la Vadu Roșca *după* ce s-a deschis focul asupra țăranilor, prin urmare el ar fi implicat doar în investigarea evenimentelor și pedepsirea țăranilor după revoltă. El a acționat la pacificarea localităților implicate în revolte, ca trimis al guvernului. La Vadu Roșca, Ceaușescu a luat la întrebări primarul comunei, activiștii locali, apoi a

[28] Camelia Sandu, *op. cit.*, p. 23

[29] Augustin Stoica, *op. cit*.

[30] Lavinia Betea, *Maurer și Lumea de ieri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

întrebat dacă sunt răniți „de partea noastră”, adică a celor care trăseseră în populație. I s-a răspuns că nu, victimele erau doar de partea țăranilor. Nici nu ar fi putut fi, din moment ce oamenii au ieșit în fața mitralierelor, a mașinilor blindate, și a tancurilor, înarmați cu furci, topoate, hârlețe, ciomege și pari din garduri. După ce i-a adunat pe toți participanții la școala din localitate, și le-a făcut o anchetă rapidă, rămânea de rezolvat problema celor 9 cadavre... Se pare că, în prima noapte de după evenimentele sângeroase (probabil neștiind ce să facă cu ele sau neavând timpul necesar să găsească o soluție), au fost încărcate într-un camion, și, în drum spre Focșani, mașina a oprit la Suraia peste noapte, în dreptul dispensarului. Locuitorii din Suraia nu au avut voie nici să se uite pe la geam cât a stat mașina acolo, dar a doua zi au văzut o baltă de sânge pe locul unde fusese staționată[31]. Morții din Vadu Roșca au fost duși și îngropați la Focșani, în două gropi comune, fără ca familiile lor să fie înștiințate, și, desigur, fără nici un fel de ceremonie funerară. Nu doar la Vadu Roșca a fost prezent Ceaușescu, ci și în satele vecine, iar la Suraia ar fi patrulat pe ulițe în acea noapte. La Suraia și la Nănești, Ceaușescu a ținut un discurs nervos, de convingere a sătenilor că nu există altă cale, decât să se supună.

Ceaușescu a fost, după cum se știe, fiu de țăran din Scornicești. Dar ce anume a înțeles el din viața satului, dincolo de lipsurile materiale și obsesia țăranului pentru pământ, este greu de spus. Pentru colectivizare, Ion Petcu[32] îl găsește pe Ceaușescu ca purtând „o grea răspundere istorică”, judecând după maniera în care a înțeles să acționeze în acest caz. Personalitatea și deciziile lui nu pot fi totuși analizate altfel decât în contextul ideologiei pe care a slujit-o toată viața cu ferventă credință. Psihologia personajului nu poate fi înțeleasă în afara ideologicului, iar portretul lui Ceaușescu-omul și dictatorul nu poate fi disociat de aceasta. Puterea și doctrina au fost viața lui: oficială și privată, la fel cum i-a fost și moartea, pierzându-și puterea personală odată cu viața. În 1962, când se declara încheiată colectivizarea forțată a agriculturii, același Nicolae Ceaușescu a ținut un discurs, în care declara cu vădită satisfacție, știindu-se părtaș la ceea ce el considera a fi un succes: „Putem spune că țărănimea din țara noastră s-a convins, realmente, muncind pe peticul ei de pământ și văzând rezultatele obținute de gospodăriile colective fruntașe, că numai marea gospodărie socialistă poate asigura creșterea producției agricole și ridicarea bunăstării sale...”[33]

Ion Petcu se întreba în cartea sa „Ceaușescu, un fanatic al puterii”, dacă excesul său de zel s-a datorat dorinței sale devorante de a fi pe plac „șefilor” (adică lui Dej) pentru a-și ușura ascensiunea urmărită ori naturii sale totalitare, comportamentului său gen „mână de fier”? Ori ambele? Indiferent de răspuns, Ceaușescu poartă în istorie povara grea de a fi executant al unui experiment social de proporții, care a eșuat însă lamentabil. De ce a fost nevoie să se recurgă la violențe? Era evident că sistemul care îl produsese și pe el însuși ca lider impunea un astfel de comportament terorist, pentru a-și atinge țelurile. Unui astfel de comportament, Ceaușescu i-a adăugat tușele sale personale – neînduplecarea, lipsa de scrupule, voluntarismul. Și mai ales, voința de a se achita rapid și pozitiv de o sarcină primită,

---

[31] Camelia Sandu, *op. cit.*, p. 22.
[32] Ion Petcu, *Ceaușescu, un fanatic al puterii, Biografie neretușată*, Editura Românul, București, 1994, p. 141.
[33] Ion Petcu, *op. cit.*, p. 140.

indiferent de mijloacele utilizate. Ceea ce șochează până astăzi este brutalitatea cu care au fost înăbușite revoltele. 20 de mașini militare cu prelată, înarmate cu mitraliere, au intrat în Vadu Roșca, un sat care avea la acea vreme 400 de familii și o populație de aproximativ 1.200 de locuitori. Era evident că lupta era inegală și că oamenii nu ar fi avut nici o șansă. Impresionantă este totuși dârzenia cu care țăranii au înțeles să apere ceea ce era al lor, moștenit din străbuni și deci legitim, indiferent de consecințe.

FESTIVALUL UMORULUI „CONSTANTIN TĂNASE” LA JUBILEU

Anca Iuliana IORDACHI[*]

”CONSTANTIN TĂNASE” HUMOR FESTIVAL AT THE JUBILEE

Abstract
Since its beginning 50 years ago, ”Constantin Tănase” Humor Festival has been held every two years in Vaslui. The festival kept its three basic sections and the caricature exhibition at ”Ştefan cel Mare” County Museum. The festival live in the shadow of the great artist Constantin Tănase, the symbol of the Romanian humor.

Cuvinte cheie: *actor, teatru, umor, Vaslui, Valentin Silvestru, festival.*
Keywords: *actor, theater, humor, Vaslui, Valentin Silvestru, festival.*

Într-un an puternic marcat de pandemie, care a dat peste cap întreaga activitate a omenirii, Festivalul Umorului „Constantin Tănase” s-a încăpățânat să meargă mai departe. Și cum altfel, când se împlinesc 50 de ani de existență? O jumătate de secol de umor și de omagii aduse râsului. O jumătate de secol în care un oraș mic din Moldova lui Ștefan cel Mare devenea din doi în doi ani inima umorului, locul unde sufletul marelui artist Constantin Tănase renăștea.

Pornit din dorința de a face și altceva, în afară de folclor, la Vaslui, Festivalul Umorului nu putea avea alt nume decât al celui care, născut pe strada Hușului, pleca în lume cu dorința de a face oamenii să uite de necazurile și greutățile zilei, de a schimba ceva în societate, înființând Teatrul de revistă, marele Constantin Tănase. La împlinirea a 90 de ani de la nașterea sa, „Năsăilă” devenea părintele spiritual al noului festival, unic în țară și străinătate.

„Bine ați venit la prima ediție a Festivalului Umorului Constantin Tănase de la Vaslui!”[1]. Așa începea povestea în seara zilei de 3 iulie 1970, în Grădina de vară a sindicatelor, prin spectacolul prezentat de formațiile de estradă ale Caselor de cultură sectorul 8 București și municipiul Bârlad. Prima ediție a festivalului a cuprins o expoziție omagială „Constantin Tănase”, un moment de evocare a personalității marelui artist, la care, printre alții, au luat cuvântul: soția acestuia, Virginia Tănase, Ioan Massoff, Nicolae Dinescu, Alexandru Giugaru, Nicolae Stroe și un concurs de interpretare. Președintele juriului a fost Nicolae Dinescu, prim–regizor și director al Teatrului „Constantin Tănase”. Vorbind despre prima ediție a festivalului, Aurel Storin scria în Buletinul editat de redacția ziarului „Vremea nouă” și Comitetul județean pentru cultură și artă Vaslui și intitulat „Festivalul umorului <<Constantin Tănase>>”: *„Tănase continuă. Îl cunosc astăzi și aceia care, atunci când îl puteau cunoaște, nu l-au cunoscut. Îl cunosc și generațiile mai tinere, ceea ce ni se pare a*

---

[*] Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.
[1] George Stoian, *Peștele care cântă*, Editura Sitech, Craiova, 2020, p.8.

constitui omagiul suprem pentru nemurirea unui artist. Un teatru important, care-i poartă numele, se străduiește să-i poarte spiritul. Am citit numele artistului pe frontispiciul acestui teatru, la Paris, la Moscova, la Berlin, în Italia, și i-am auzit pe trecători silabisindu-l în fața afișelor străzii, cu accente pentru mine stranii.

S-au scris monografii, s-au tipărit aduceri aminte, s-au țesut legende. Și iată că un Festival al umorului, primul de acest gen, pornit din dragostea și prețuirea concetățenilor săi, readuce numele lui Tănase într-o actualitate pe care n-a părăsit-o nici o clipă. Nu știu cui se cuvin laudele cele mari pentru această mare dovadă de neuitare dar sunt convins că cele trei zile pe care Vasluiul le dedică umorului constituie un act de cutezanță, un gest de o nobilă semnificație. Pentru că Festivalul nu-și propune numai să impună ceea ce s-a impus demult, ci caută să impună el însuși un interpret–sau mai mulți–printr-o întrecere de forțe proaspete.

Să ne închipuim că, la un moment dat, de undeva din fundul sălii, când în aer mai plutesc încă firele de sare și boabele de piper ale unui cuplet, când simfonia fantastică a aplauzelor nu s-a stins încă, să ne închipuim că-l auzim pe Tănase, întors pentru o clipă în urbea lui și în auzul nostru, tunând cu vocea știută, fără echivoc: «Bravo, Mitică!»

Și să ne închipuim că acest «bravo» pe care el l-ar adresa unui contemporan al nostru, i se cuvine în primul rând lui însuși, care ne-a sugerat, peste timp, nouă, tuturora, ideea curajoasă a unui Festival, în care să ne descoperim și să ne ridicăm în picioare, în fața Umorului."[2]

Prima ediție a numărat participanți din doar 13 județe ale țării, dar pe parcursul edițiilor numărul lor a început să crească: 23 de județe în 1972 , 27 de județe în 1974, pentru ca la împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Constantin Tănase, în 1980, să participe peste 39 de județe din țară. După fiecare ediție ecourile nu întârziau să apară și elogiau buna desfășurare, precum și calitatea actului artistic, ca un omagiu adus marelui Constantin Tănase. Festivalul de la Vaslui a devenit peste ani un adevărat reper al culturii, calității artistice și bunului gust.

Începând cu cea de-a doua ediție, festivalul se va bucura de prezența lui Valentin Silvestru ca președinte al juriului concursului de interpretare. Ca și Constantin Tănase, Valentin Silvestru, pe numele real Marcel Moscovici, s-a născut la Vaslui. Doi vasluieni renumiți care și-au pus amprenta puternic asupra manifestării. „*Valentin Silvestru a fost un cercetător, un sprijinitor și slujitor inegalabil al teatrului, dramaturgiei românești, un dascăl rafinat și elegant, un umorist subtil și năvalnic, un animator fără pereche, optimist cronic, ce nu credea în tristețe. Valentin Silvestru a fost o instituție unică și fascinantă, care a fixat în cronici și a adunat în pagina cărții istoria teatrului și dramaturgi ei din a doua jumatate a secolului al XX-lea.*"[3] După cum scrie presa vremii, cu prilejul celei de-a doua ediții a Festivalului Umorului, Valentin Silvestru a lansat ideea ca această manifestare bianuală de la Vaslui să devină

[2]Aurel Storin, *Perpetuare,* în „Festivalul umorului <<Constantin Tănase>>". Buletin editat de redacția ziarului „Vremea Nouă" și Comitetul județean pentru cultură și artă Vaslui, iulie 1970, pp. 2-3.
[3] Maria Martinescu, *Festivalul Umorului Constantin Tănase în donaţia Valentin Silvestru (1)*, în Acta Moldaviae Meridionalis, XXXII, Vol. II, 2011, p. 171.

internațională.[4] Din 1972 și până în 1996, Valentin Silvestru va fi mentorul acestui festival și președintele juriului concursului de interpretare.

La cea de-a treia ediție au fost inițiate noi secțiuni: Concursul de creație literară satirico-umoristică și Salonul național de caricatură. În 1976 Salonul de caricatură a avut loc în sala „Arta" a Muzeului Județean Vaslui, tradiție care s-a păstrat până astăzi. La ediția a VIII-a din 1984, în premieră națională este organizată expoziția de grafică satirică ce va avea lucrări din 9 țări: Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Iran, Iugoslavia, Polonia, Republica Federală Germania, U.R.S.S. și bineînțeles România.[5]

În perioada regimului comunist din România cultura s-a aflat mai tot timpul sub atenta supraveghere a puterii politice și va suferi în deceniile opt și nouă de pe urma nefastei influențe a noii ideologii. Nu a scăpat de această supraveghere nici Festivalul Umorului „Constantin Tănase" care, începând cu anul 1986, va fi redenumit Bienala Umorului „Constantin Tănase" pentru a se integra în acest spirit ideologic. Va reveni la vechiul nume după căderea regimului comunist, începând cu ediția din 1992.

Dorința lui Valentin Silvestru ca Festivalul Umorului să fie internațional se împlinește în 1994, dar nu se poate bucura prea mult de această realizare. În urma unui tragic accident, la 25 noiembrie 1996, Valentin Silvestru părăsește această lume și merge să râdă alături de Constantin Tănase. O mare pierdere pentru cultura românească, pentru teatru, pentru Festivalul Umorului. „*Participanții la Festival l-au numit <<sfetnicul serafic-dulce ironic-sarcastic>> a cărui vastă experiență în materie de umor a fost benefică pentru festival. El a fost numit și floarea rară a umorului adevărat care crește de mulți ani în grădina îmbietoare a Festivalului de la Vaslui."*[6]

Pe tot parcursul edițiilor, pe scena Casei de Cultură au fost prezenți numeroși artiști importanți ai teatrului românesc: Radu Beligan, Tamara Buciuceanu, Alexandru Arșinel, Draga Olteanu-Matei, Mihai Fotino, Anda Călugăreanu, Ion Besoiu, Dem Rădulescu, Mitică Popescu, Iurie Darie, Ștefan Bănică, Nae Lăzărescu și mulți, mulți alții.

Festivalul Umorului „Constantin Tănase", chiar dacă are loc odată la doi ani, reprezintă pentru Vaslui o șansă uriașă de îmbogățire culturală.

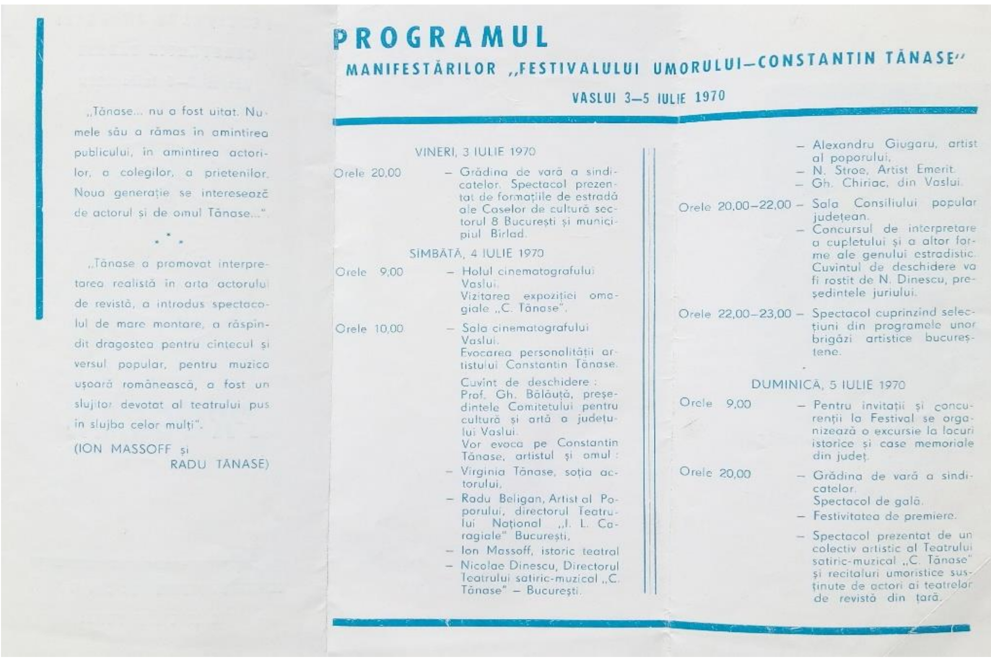
[4] Alexandru Mirodan, *O stare de spirit*, în Vremea nouă, anul V, Nr. 1355/5.07.1972.

[5] *Spiritul Tănase. Jurnal de Festival*, coordonator Lucian Valeriu-Lefter, Editura Lidana, Suceava, 2020, pag.67.

[6] Maria Martinescu, *op. cit.*, p. 172.

Afișul primei ediții a Festivalului Umorului „Constantin Tănase”
(Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, nr.inv.651)

„Tănase... nu a fost uitat. Numele său a rămas în amintirea publicului, în amintirea actorilor, a colegilor, a prietenilor. Noua generație se interesează de actorul și de omul Tănase...”.

* * *

„Tănase a promovat interpretarea realistă în arta actorului de revistă, a introdus spectacolul de mare montare, a răspîndit dragostea pentru cîntecul și versul popular, pentru muzica ușoară românească, a fost un slujitor devotat al teatrului pus în slujba celor mulți”.

(ION MASSOFF și RADU TĂNASE)

PROGRAMUL

MANIFESTĂRILOR „FESTIVALULUI UMORULUI—CONSTANTIN TĂNASE”

VASLUI 3—5 IULIE 1970

VINERI, 3 IULIE 1970

Orele 20,00 – Grădina de vară a sindicatelor. Spectacol prezentat de formațiile de estradă ale Caselor de cultură sectorul 8 București și municipiul Bîrlad.

SÎMBĂTĂ, 4 IULIE 1970

Orele 9,00 – Holul cinematografului Vaslui. Vizitarea expoziției omagiale „C. Tănase”.

Orele 10,00 – Sala cinematografului Vaslui. Evocarea personalității artistului Constantin Tănase.

Cuvînt de deschidere: Prof. Gh. Bălăuță, președintele Comitetului pentru cultură și artă a județului Vaslui.

Vor evoca pe Constantin Tănase, artistul și omul:
- Virginia Tănase, soția actorului,
- Radu Beligan, Artist al Poporului, directorul Teatrului Național „I. L. Caragiale” București,
- Ion Massoff, istoric teatral
- Nicolae Dinescu, Directorul Teatrului satiric-muzical „C. Tănase” — București.
- Alexandru Giugaru, artist al poporului,
- N. Stroe, Artist Emerit.
- Gh. Chiriac, din Vaslui.

Orele 20,00–22,00 – Sala Consiliului popular județean.
- Concursul de interpretare a cupletului și a altor forme ale genului estradistic. Cuvîntul de deschidere va fi rostit de N. Dinescu, președintele juriului.

Orele 22,00–23,00 – Spectacol cuprinzînd selecțiuni din programele unor brigăzi artistice bucureștene.

DUMINICĂ, 5 IULIE 1970

Orele 9,00 – Pentru invitații și concurenții la Festival se organizează o excursie la locuri istorice și case memoriale din județ.

Orele 20,00 – Grădina de vară a sindicatelor. Spectacol de gală.
- Festivitatea de premiere.
- Spectacol prezentat de un colectiv artistic al Teatrului satiric-muzical „C. Tănase” și recitaluri umoristice susținute de actori ai teatrelor de revistă din țară.

Afişul primei Bienale a Umorului, 1986
(Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare” Vaslui)

O INSIGNĂ A REGIMENTULUI 13 ARTILERIE

Sorin LANGU *
Cristian ONEL**

A BADGE OF THE 13TH ARTILLERY REGIMENT

Abstract
As a soldier one of the biggest honors, in peace time, was a special badge for serving 7 years in the army. We show a badge from a soldier from 13th Artillery Regiment. The badge has the crown above a shield , at the bottom of the shield are two crossed cannons, the symbol of the weapon, and at the top the royal eagle. In its center there is a field with the Roman numeral 7, and under the eagle, number 13, the Regiment's number.The Regiment was one of the most prestigious army units from Kingdom of Romania and fought in both World Wars.

Cuvinte cheie: *insignă, Regimentul 13 Artilerie, Armata Română, drapel*
Key words: *badge, 13th Artillery Regiment, Romanian Army, flag of the Regiment*

Fig. 1 - Insigna Regimentului 13 Artilerie

De-a lungul istorie noastre armata română a constituit o constantă pentru apărarea statului. În multele războaie care au avut loc au fost multe unități care și-au dobândit un mare renume, prin eroismul și sacrificial dovedit.

A face parte dintr-o asemenea unitate de elită era o mare onoare, și o onoare și mai mare era când ți se acorda insigna special pentru serviciul credincios de 7 ani. Prezentăm o asemenea insignă, aflată într-o colecție particulară, într-o stare de conservare foarte bună. Nu știm cui a aparținut, are în centru un scut, în partea de jos a scutului sunt două tunuri încrucișate, simbolul armei, iar în partea de sus acvila regală, în centrul ei un câmp cu cifra 7 romană, iar sub acvilă, numărul 13, numărul regimentului (figura 1).

Regimentul 13 Artilerie a fost o unitate de artilerie de nivel tactic, care s-a constituit la 14/27 august 1916, prin mobilizarea unităților și subunităților existente la pace. Regimentul era dislocat la pace în garnizoana Constanța. Regimentul a făcut

* Profesor dr., Colegiul Național „Vasile Alecsandri" Galați, județul Galați.
** Profesor dr., Școala Gimnazială „Veniamin Costachi" Roșiești, județul Vaslui.

parte din organica Brigăzii 9 Artilerie alături de Regimentul 18 Artilerie. La intrarea în război, Regimentul 13 Artilerie a fost comandat de colonelul Augustin Stoica. Regimentul 13 Artilerie a participat la acțiunile militare pe frontul român, pe toată perioada războiului, între 14/27 august 1916 - 28 octombrie/11 noiembrie 1918.

Fig. 2 - Drapelul unității

Regimentul 13 Artilerie cuprindea în organică Divizionul I, comandat de locotenent-colonelul Valeriu Robescu şi Divizionul II, aflat sub comanda maiorului Ion Tănăsescu, fiecare fiind încadrat cu câte trei baterii de 75 mm sistem Krupp, model 1904,[1] comandat de colonelul August Stoica,[2] cu un efectiv de 36 de ofiţeri, 6 elevi-plutonieri şi 1135 trupă, cu o putere de foc de 24 de tunuri. Se mai adăugau 1009 cai şi 72 de chesoane.[3]

Inițial Regimentul făcea parte din Armata 3 română, comandată de generalul de divizie Gheorghe Văleanu.[4]

[1] I.Râșnoveanu, *Acțiuni ale brigăzii 9 artilerie în campania din anul 1916*, în *Ghidul Arhivelor Militare Române*, 2018, 1, p.240
[2] *Enciclopedia artileriei române*, coord. Adrian Stroea, București, 2014, p.75
[3] I.Râșnoveanu,*op.cit*. p.240
[4] *Ibidem* p.243

Fig. 3 - Monument dedicat Regimentului 13 Artilerie

Pe timpul manevrei de la Flămânda regimentul[5] a participat cu 6 baterii tunuri 75 mm T.R.,[6] pentru ca la sfârșitul lunii, un divizion să primească tunuri de 87 mm. Pe 21 septembrie este retras la nord de Dunăre, pentru ca după 3 zile de repaus să fie trimis la Brașov. La sfârşitul lunii septembrie şi în primele zile ale lunii octombrie, efectivele Regimentului 13 Artilerie au început să ocupe poziţii pe Valea Prahovei.[7] A participat apoi la luptele grele prin care trupele române au reușit să oprească trupele inamice.

În perioada 27 octombrie - 15 noiembrie 1916, efectivele Regimentului 13 Artilerie aveau următoarea subordonare: Divizionul 1 în subordinea Diviziei 5 Infanterie, iar Divizionul 2 în organica Diviziei 6 Infanterie. La data de 16 noiembrie 1916, în conformitate cu ordinul Marelui Cartier General, Regimentul 13 Artilerie a intrat în subordinea Diviziei 10 Infanterie, care se afla în cantonament pentru alarmă în zona Ploieşti.
Străpungerea frontului de către trupele germane și austro-ungare era cât pe ce să prindă Regimentul cantonat la Periș, dar acesta reușește să scape din încercuire.[8] După reorganizare avea 9 baterii tunuri 75 mm, cu care va participa marea luptă de la Mărășești, o participare active, în special în zona Doaga.[9]

După război va face parte din Divizia 9 Infanterie, de la Craiova, dar el va rămâne la Constanța. Participă la eliberarea Bucureștiului după 23 august 1944.[10] După război regimentul este reorganizat, mutat la Medgidia și inclus în Divizia 9 Mecanizată[11] unde va rămâne și după reorganizarea armatei române din 1968 și din anii 80.[12]

[5] *Ibidem*, p.244-245
[6] *Enciclopedia*, p.82
[7] Râșnoveanu, *op.cit,* p.247
[8] *Enciclopedia*, p.96
[9] *Ibidem* p.106
[10] *Ibidem*, p.235, 238
[11] *Ibidem*, p.307
[12] *Ibidem*, p.312

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL OGLINDIT ÎN BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE ȘI CRONICA NUMISMATICĂ

Sorin LANGU*

FIRST WORLD WAR IN ”BULLETIN OF ROMANIAN NUMISMATIC SOCIETY” AND ”NUMISMATIC CHRONICLE”

Abstract
First World War was the first war "covered" in real time by the bulletin of Romanian Numismatics Society. In the issues since 1914 to 1920 are presented several medals, from Allied or from Central Powers, one faced medals, ensigns. Also there are several news about monetary policy of Romanian Government or German and Austrian-Hungary authorities in occupied territories.

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, medalii, Buletinul Societății Numismatice Române, plachete, bancnote, asignate.*
Key words: *First World War, medals, Bulletin of Romanian Numismatics Society, one face medals, banknotes, assignats.*

Primul Război Mondial a fost un conflict militar de dimensiuni mondiale. A fost un război global declanșat în Europa, care a durat de la 28 iulie 1914 până pe 11 noiembrie 1918, participând peste 70 de milioane de militari, inclusiv 60 de milioane de europeni, mobilizați într-unul dintre cele mai mari războaie din istorie. Din punct de vedere al istoriografiei numismatice românești este primul război acoperit „în timp real" de numismații români. Dacă la Războiul de Independență existau câțiva entuziaști, răspândiți în întreaga țară, între timp ei se grupaseră în Societatea Numismatică Română (28 decembrie 1903), care redacta, din 1904, Buletinul Societății, pe scurt BSNR.

BSNR apărea semestrial, costul abonamentului fiind de 2 galbeni pentru România și 3 galbeni pentru Austro-Ungaria. Din 1915 va apărea trimestrial.

Primul număr în care apar materiale dedicate ”războiului actual” este numărul iulie-decembrie 1914, în care Constantin Moisil publică ”Noutăţi Medalistice: Medalii privitoare la războiul actual (cu 4 fig.).”[1] Nota cuprinde prezentarea a 3 medalii germane, medalii emise în cantitate mare, cu scop propagandistic, de a ridica moralul poporului german. Prima medalie are pe avers o imagine alegorică a alianței franco – ruse: o tânără franțuzoaică față în față cu un rus bădăran, în timp ce pe revers diavolul se uită, neâncrezător, la această alianță (vezi foto 1). A doua înfățișează un german

* Profesor dr., Colegiul Național „Vasile Alecsandri" Galați, județul Galați.

[1] Constantin Moisil, *Noutăți Medalistice – Medalii privitoare la războiul actual*, în „Buletinul Societății Numismatice Române", Anul XI, 1914, București, pp. 57-60.

antic care-i distruge pe duşmanii de azi, totul sub lozinca mobilizatoare: FUROR TEUTONICUS. A treia medalie reprezintă un călăreț german care luptă împotriva unui balaur cu 6 capete: Anglia, Franța, Belgia, Serbia, Rusia, Japonia.

Fig. 1 - Medalia Alianța franco-rusă, sura B.S.N.R

Sub titlul ”Cronică”[2] apar mai multe știri, cu o importanță numismatică mai mică sau mai mare. Prima este dedicată noi emisiuni a BNR, bancnota de 5 lei, prima de acest fel din România, emisă pentru a face față cererii de numerar mic. Rămasă fără argint, și cu spectrul ca metalul, cu preț ascendent, să fie tezaurizat, BNR recurge la măsuri rapide de acoperire a deficitului de monedă metalică.

Anul 1915 are ca premieră apariția trimestrială a buletinului. Primul număr, ianuarie-martie, continuă cu subiectul anterior: ”Noi medalii cu privire la războiul actual”, în care sunt prezentate medalii germane.[3] În numărul octombrie-decembrie 1915 apare la ”Cronică” o informare privind monedele ”obsidionale”, pentru a putea face faţă nevoilor provocate de asediul armatelor duşmane sau de izolarea în care au fost puse prin operaţiunile războinice. „Astfel de monete s'au emis atât de comune, cât şi de administraţii particulare, mai ales bănci, şi au fost cele mai multe de hârtie; numai câteva oraşe din Germania au emis monede de fier.” Și în Bucovina, s-au emis monete obsidionale de hârtie, de primăria oraşului Cernăuţi, când ruşii ocupând Bucovina, oraşul acesta rămăsese izolat şi în neputinţă de a comunica cu restul lumii. După ce oraşul a fost ocupat de ruşi biletele acestea au continuat să circule fiind contrasemnate de primarul român I. Bocancea, pe care ruşii îl instalaseră în Cernăuţi. Dar odată cu reocuparea oraşului de austrieci, biletele obsidionale au fost retrase. Ele erau de 0,20 heller, 0,50 h., 1 coroană şi 5 coroane.[4] Ultimele reflectări ale Marelui Război, în timp real, sunt grupate în ”Noutăți medalistice” din ultimul număr al Buletinului, aprilie-iunie 1916, înainte de întreruperea marcată de război.

Prima este prezentarea medaliei scriitorilor francezi din război[5]. Medalia este prezentată amănunțit, cu discuții ample asupra semnificațiilor avute, cu conexiuni

[2] *Ibidem,* pp. 62-63
[3] *Ibidem,* pp. 46
[4] *Ibidem,* p. 203
[5] *Ibidem,* pp. 76-78 și fig.1-2

savante, totul cu o implicare afectivă evidentă. Urmează prezentarea plachetei victoriei de la Marna.[6]

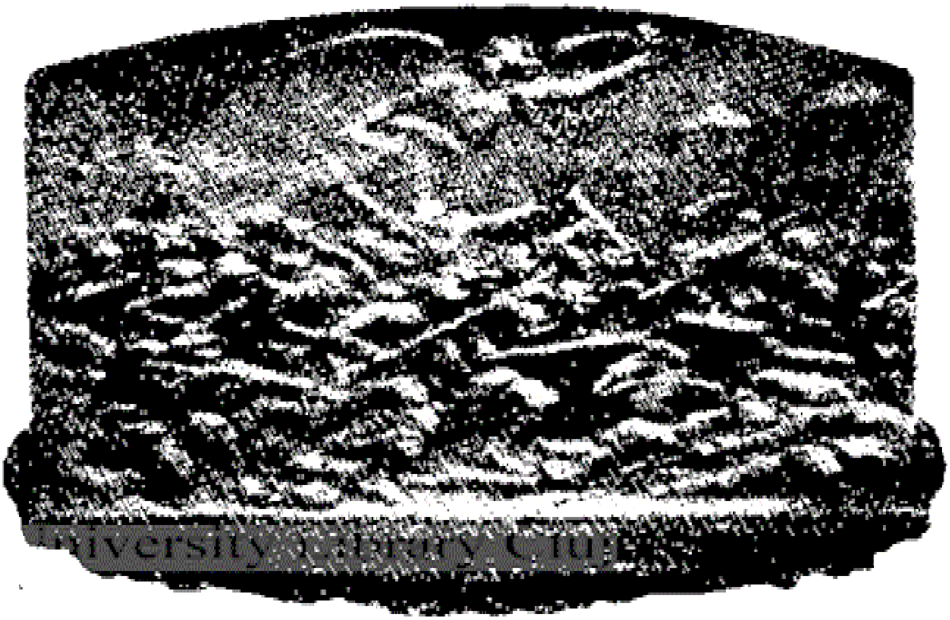

Fig. 2 Placheta victoriei de la Marna, *sursa BSNR.*

Placheta redă lupta dintre cele infanterii, deasupra câmpului de luptă plutind o Victorie înnaripată. Tot pentru celebrarea victoriei de la Marna este emisă și o medalie care-l are pe avers pe generalissimul Joffre, iar pe revers o Victorie care zboară deasupra unui tun pe care stă cocoșul galic.[7]

După sfârșitul războiului se reia emiterea revistei, iar în numerele din 1919, sunt prezentate știri numismatice despre impactul marei conflagrații asupra numismaticii, dar și asupra economiei statului român.

În primul număr pe 1919[8], p.34-35, este prezentată expoziția artistului francez Andre Lavrillier, expoziție medalistică ce înfățișează portrete ale unor personalități românești și străine, evidențiate în război: „Ele reprezintă portrete de ale unor personagii militare sau civile cari au avut un rol în războiul nostru, cum sunt generalii Berthelot şi Lafont, locotenent colonelul Boyle, contele de Saint-Aulaire, ministru al Franţei în România, Dr. I. Cantacuzino, cunoscutul nostru bacteriolog, d-ra Marioara Ventura, celebra artistă dramatică a cărei activitate ca soră de caritate a fost atât de remarcabilă. Afară de acestea avem portretul Principesei Ileana, a d-nei Dr. Vignal, a d-nei A. Gr. şi al d-şoarei B. Numai pentru medalia locot.-colonelului Boyle a fost expus şi reversul, care reprezintă o corabie cu pânzele umflate, corabia salvatoare a

[6] *Ibidem*, pp. 78-79 și fig. 3.
[7] *Ibidem*, p. 79.
[8] An XIV, nr. 29-30, ianuarie-iunie.

refugiaţilor noştri.” Motivul acestei exopoziții este salvarea a 92 de refugioați români din Odessa, de către loc.col. canadian J.W.Boyle, „Klondike Joe Boyle”, de fapt un schimb cu 73 de prizonieri ruși[9]. La paginile 37-38 este prezentată cartea guvernatorului Băncii Naționale a României, C. I. Băicoianu: *Banca Naţională în timpul ocupaţiunei. (Noembrie 1916 - Noembrie 1918). Emisiunea Băncii Generale. Contribuţie la politica financiară a Germanilor în România ocupată. Bucureşti, 1919*.

Aflăm că germanii au emis, prin Banca Generală și nu prin BNR, bilete de bancă în valoare de 970 de milioane până la armistițiul de la Focșani, și în valoare de 1200 de milioane după armistițiu.

Fig. 3 Bancnota de 1 Leu 1914. emisă de ocupația germană la București, *sursa allnumis.com*

Cronica are la paginile38 - 40 o prezentare despre *„Emisiunile de hârtie monetă în România în timpul războiului”*, în care apar bancnotele de 5 lei din 1914, prezentată deja, și cea de 500 de lei, din 1916. Mai mult lipsa de metal a făcut ca în Moldova Banca Națională a României să emită bancnote de 2 lei, 1 leu, 50 de bani și 10 bani. Biletele de 1 și 2 lei erau emise anterior, dar din cauza înaintării rapide a germanilor, o mare cantitate a fost capturată de aceștia la București. Sunt emise, la Iași, bilete de 1, 2, 100 și 500 lei.

Au fost comandate, la Paris și Moscova, altele, dar nevoia de numerar a fost parțial rezolvată. Pentru suplinirea de numerar mic sunt folosite timbrele, dar și când

[9] Joe Boyle este un personaj mai degrabă evitat de istoriografia română, probabil din cauza legăturii sale cu Regina Maria, vezi Stelian Tănase, https://www.stelian-tanase.ro/amorurile-reginei-maria/, accesat pe 03.06.2020. Cea mai bună caracterizare îi aparține probabil fiicei lui, Flora: ”Klondike millionaire, Roumanian duke, and the confidant of a Queen”, ”Maclean’s Magazine”, June 1, 1938, p.8.

acestea devin insuficiente sunt emise bilete de 10 și 50 de bani. Bancnota de 10 bani a intrat în Guiness Book ca cea mai mică bancnotă din lume (fig. 4).

Fig. 4. Bancnotele de 50, 25 și 10 bani*, sursa: https://www.mandri.ro/banca-nationala-a-romaniei-detine-cea-mai-mica-bancnota-din-lume/*

Din 1920 apare Cronica Numismatică, cu rol de informare, în BSNR urmând să apară preponderent studiile și articolele. Astfel chiar de la primul număr[10], la paginile 3-4, apar câteva medalii emise în perioada marelui război. Prima este Medalia Lojei Masonice Militare Germane din România ocupată (1917).

Medalia are pe avers bustul Reginei Elisabeta și un semn masonic, iar pe revers mai multe semne masonice și legenda Nihil Sine Deo. Ca o paranteză, la București, între anii 1917-1918, a funcționat o Loja Militară „Carmen Sylva pentru Loialitatea Germană", care avea un atelier mason la Focșani[11]. În continuare e prezentată Medalia – „Intrarea Regimentului francez No. 40 de infanterie în România" (1918). E regimentul de la Salonic care a intrat primul în București, după alungarea germanilor. Este din aramă argintată, are 32,5 mm, iar pe avers are lozinca „*Vive la France.Vive nos Allies*." La pagina 7 este o scurtă notă despre bancnotele obsidionale emise la Cernăuți și la Timișoara. Timișoara a scos la 1 Decembrie 1919 bilete de 10, 20 și 50 fileri, cu numele de asignate, si cu legendă românească.

[10] An I, nr.1, mai 1920.
[11] https://www.ziaruldevrancea.ro/jurnalism-cetatenesc/1588836560-loja-masonica-germana-din-focsani-1918.html) - accesat pe 22.09.2018.

Fig. 6 Plachetele dedicate intrării României în război și pentru ajutorarea prizonierilor de război*, sursa BSNR*

A doua este placheta bătută de asociatiunea "Vetement du Prisonnier de Guerre", în amintirea operei de ajutorare a prizonierilor de război ai țărilor Antantei. Această societate a avut si o sectiune românească, din care au făcut parte toti românii, ce se găseau în Paris în momentul intrării noastre în război. La pagina 26 este prezentată pe scurt medalia operelor de ajutor ale Reginei Maria, fără comentarii și ilustrație. În numărul 5 se află o scurtă notiță despre bancnotele emise de primăria Suceava în timpul ocupației rusești[12]. Numărul 1 din 1921 are o notiță despre insigne militare. Prima este germană și este dedicată bătăliei de la Turtucaia. Prezintă un soldat german și unul bulgar, iar într-un medalion busturile celor 4 aliați. Buneînțeles GOTT MIT UNS. A doua este ungurească și reprezintă un tigru maghiar cre zdrobește un șarpe românesc în luptele de la Siret. A treia este, de asemenea, maghiară și se referă la frontul de la Prut, anticipând o victorie care nu a venit[13].

La pagina 12 sunt prezentate două medalii de către C.Orășianu, dedicate împlinirii a un an de la ocuparea Budapestei de către armata română. Ambele sunt bătute de Divizia 1 de Vânători, prima pentru a celebra intrarea regimentului în Budapesta, și a doua dedicată împlinirii unui an de la înființarea regimentului[14].

Treptat ecoul numismatic al războiului s-a stins lăsând loc proiectelor mai vechi și preocupărilor mai noi ale membrilor Societății Numismatice Române din perioada interbelică.

---

[12] An I, nr.3-4, 1920, p. 8.
[13] *Idem,* pp. 11-12.
[14] Sunt mai multe medalii bătute în cinstea intrării trupelor române în Budapesta, unele având scris numele ofițerului, altele nu.

MONEDE EMISE ÎN TIMPUL DOMNIEI REGELUI MIHAI I

Marian BOLUM*

COINS ISSUED DURING THE REIGN OF KING MIHAI I

Abstract
In the two reigns of King Michael I (1927-1930, 1940-1947) a relatively large number of common coins were made. Coins from the first reign, 5 lei and 20 lei 1930, were struck after the adoption of the Law on Monetary Stabilization of February 7, 1929. In the second reign were issued monetary issues, with very different denominations, from the nedele of 1 lei up to the coins of 100,000 lei, so that after the monetary reform of August 15, 1947 to return to the coins of 50 bani, 1 lei, 2 lei and 5 lei This great diversity of nominal values was determined by the international situation and the economic conditions specific to the era. Romania's participation in the Second World War and especially the crisis triggered at the end of the conflagration determined the devaluation of the leu and the galloping increase of inflation. However, during this difficult period, the beating of silver monetary issues continued (the 100,000 lei coin from 1946 was the last usual silver issue issued by the Romanian state) and even the realization, in a circulation of 1,000,000 copies, of a gold commemorative medal. During the reign of King Michael I, a number of 27 monetary issues were issued, one of which was copper-zinc-nickel, seven copper-zinc, five zinc, three nickel-plated iron, two aluminum, eight of silver and one of gold.

Cuvinte cheie: *monede uzuale, emisiuni monetare, devalorizare, inflație, stabilizare monetară.*
Keywords: *common currencies, monetary issues, devaluation, inflation, monetary stabilization.*

În cele două domnii ale regelui Mihai I (1927-1930 și 1940-1947) au fost realizate un număr relativ mare de monede uzuale. Monede din prima domnie, 5 lei și 20 de lei 1930, au fost bătute în urma adoptării *Legii de stabilizare monetară* din 7 februarie 1929[1]. În a doua domnie au fost bătute emisiuni monetare, cu valori nominale foarte diverse, de la monedele de 1 leu până la monedele de 100.000 lei, pentru ca după reforma monetară din 15 august 1947 să se revină la piesele de 50 bani, 1 leu, 2 lei și

* Profesor, Școala ,, Manolache Costache Epureanu" Bârlad.

[1] Marian Bolum, *Monedele divizionare emise conform Legii de stabilizare monetară din 1929* în *Elanul*, an XIII, nr.117, noiembrie 2011.

5 lei[2]. Această diversitate mare a valorilor nominale a fost determinată de situația internațională și de condițiile economice specifice epocii. Participarea României la al doilea război mondial și mai ales criza declanșată la sfârșitul conflagrației a determinat devalorizarea leului și creșterea galopantă a inflației. Cu toate acestea în această grea perioadă este continuată baterea emisiunilor monetare de argint (piesa de 100.000 lei din 1946 a fost ultima emisiune uzuală de argint emisă de statul român) și chiar realizarea, într-un tiraj de 1.000.000 exemplare, a unei medalii comemorative din aur[3].

În prima domnie a regelui Mihai I, după eșecul revalorizării leului, se încearcă devalorizarea și stabilizare concomitentă a leului. Această acțiune a fost programată pentru începutul anului 1928, însă abia după alte două amânări a fost adoptată *Legea de stabilizare monetară,* la 7 februarie 1929[4]. Deși inițiatorii au fost liberali punerea în practică va fi realizată de un guvern țărănist condus de Iuliu Maniu.

În vederea realizării stabilizării monetare Parlamentul votează, în iulie 1928, în sesiune extraordinară, o lege prin care guvernul era autorizat să contracteze un împrumut de cel mult 250.000.000 de dolari și o lege prin care autoriza Banca Națională a Românie să se împrumute de la alte bănci de emisiune și să cumpere devize convertibile în aur[5]. În același timp programul de stabilizare elaborat de guvernul liberal prevedea realizarea echilibrului bugetar, fapt ce nu a fost posibil, datorită recoltelor slabe din 1928. Recoltele slabe au determinat scăderea exporturilor și implicit a taxelor pe care trebuia să le încaseze statul român.

Conform articolului I al legii din februarie 1929, unitatea monetară a României rămâne leul, cu o greutate de 0,010 grame aur cu titlu de 900‰, o greutate cu 32,258 ori mai mică decât a leului definit de legea din 1890, ceea ce însemna o devalorizare masivă consacrată prin lege[6]. Leul se depreciase masiv in timpul războiului și în anii ce au urmat însă era cotat mai slab și față de perioada de dinainte de reformă, 1 kg. de aur monetar fiind fixat la 111.111,11 lei.

Sistemul monetar rămâne bazat pe monometalismul aur. Legea nu face referiri la monedele de argint sau de aur (caracteristici, condiții de emisiune și retragere) ceea ce înseamnă că circulația monetară urma să se bazeze pe bancnote și pe monede divizionare. Biletele Băncii Naționale a României erau convertibile la purtător și la vedere în monede de aur, lingouri de aur sau devize-aur, acoperirea în aur fiind egală cu 35% din suma totală a angajamentelor la vedere.

Articolul al V-lea al legii se referă la banii divizionari pe care guvernul era autorizat să-i emită, piesele de 1, 2, 5, 10 și 20 lei din aliaj de aluminiu sau din nichel. Tot la acest articol se prevedea că suma acestor monede nu trebuie să depășească 3

[2] Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor şi bancnotelor româneşti emise în perioada 1853-1977,* Bucureşti, 1978, pp. 26-27.

[3] Marian Bolum, *Medalia comemorativă Ardealul nostru* în *Academia Bârlădeană*, an XVIII, nr.1(42), Trim. I, 2011.

[4] Aurică Smaranda, *Lista cronologică a legiuirilor cu privire la emisiunile monetare în România* în *Buletinul Societăţii Numismatice Române*, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr.124-128, Bucureşti, 1981, p. 414.

[5] Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 328.

[6] *Ibidem.*

miliarde lei, ceea ce reprezenta un câştig pentru stat de 2,6 miliarde lei, din care se scădeau cheltuielile de emisiune, deoarece la acel moment suma aflată pe piaţă nu depăşea 400 milioane lei[7].

Ultimele articole au în vedere programul guvernului pentru stabilizarea monetară și autorizarea Ministerului Finanțelor de a încheia cu Banca Națională a României o convenție, cele două documente, enunțate la articolele al VI-lea și al VII-lea, constituind anexe la lege.

Programul de stabilizare a adus unele avantaje pentru Banca Națională a României, capitalul băncii fiind majorat de la 100.000.000 lei la 600.000.000 lei prin creșterea valorii nominale a unei acțiuni de la 300 lei la 3000 lei, fără ca acționarii să plătească vreo diferență, pentru această operațiune fiind folosit fondul de rezervă al băncii[8].

Fabricarea monedelor de 5 lei și 20 lei a fost reglementată prin *Legea pentru comandă de monedă metalică divizionară de 5 lei și 20 lei în valoare de 1.300.000.000 lei* din 29 iulie 1929[9].

5 lei 1930 (fig. 1). Metal: cupru 790 ‰, zinc 200‰, nichel 10 ‰. Muchie zimţată. Diametru: 21 mm. Greutate: 3,5 g. Monetărie: King's Norton Metal Company. Gravor: Henry Auguste Jules Patey. Tiraj total: 60.000.000 exemplare[10].

Avers: central efigia, spre stânga, a regelui Mihai I. Circular textul *MIHAI * I * REGELE * ROMANIEI*, iar dedesubt milesimul 1930, flancat de câte trei semne. Cerc perlat exterior.

Revers: în centru, stema mică a țării. În stânga, și în dreapta valoarea nominală *5 LEI* și câte trei stele, fiecare cu câte cinci raze. Dedesubt semnul monetăriei *KN*. Cerc perlat exterior.

Această monedă are trei variante, deoarece a fost bătută la Monetăria King's Norton, la Monetăria Heaton și la Monetăria Paris. Piesele realizate la Monetăria King's Norton au ca semn distinctiv inițialele monetăriei *KN*, 120 de dinți pe muchie și tirajul de 15.000.000 exemplare, piesele realizate la Monetăria Heaton au ca semn distinctiv inițiala monetăriei *H*, 114 dinți pe muchie și tirajul de 15.000.000 exemplare, iar piesele realizate la Monetăria Paris au ca semn distinctiv cornul abundenței (semnul monetăriei) și facla (semnul personal al gravorului șef, Jules Patey, semn ce apare pe toate monedele bătute în perioada mandatului său, 1896-1930), 115 dinți pe muchie și tirajul de 30.000.000 exemplare[11].

20 lei 1930 (fig. 2). Metal: cupru 790 ‰, zinc 200‰, nichel 10‰. Muchie zimţată. Diametru: 27 mm. Greutate: 7,5 g. Monetărie: Royal Mint Londra. Gravor: C. Bassarab. Tiraj total: 50.000.000 exemplare[12].

Avers: central, efigia spre stânga a regelui Mihai I. Circular textul *MIHAI * I * REGELE * ROMANIEI*, iar dedesubt milesimul 1930, flancat de câte trei semne. Cerc

---

[7] *Ibidem*, p. 343.

[8] *Ibidem*, p. 348.

[9] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 414.

[10] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise*, vol I, Galeria numismatică, București, 2009, p. 260.

[11] http://romaniancoins.org/ro5lei1930.html

[12] http://www.bancnote-monede.ro/20-lei-1930-hora/

perlat exterior.

Revers: în centru un grup de patru femei în costume naționale, simbolizând Marea Unire din 1918. Silueta centrală reprezintă Vechiul Regat ce își întâmpină fiicele: Basarabia, Bucovina și Transilvania. În stânga și în dreapta valoarea nominală, *20 LEI*. Dedesubt, în dreapta, pe cerc, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Această monedă are trei variante deoarece au fost bătute la Monetăria Royal Mint Londra, la Monetăria King's Norton și la Monetăria Heaton. Piesele realizate la Monetăria Royal Mint Londra nu au semnul distinctiv al monetăriei, iar tirajul a fost de 40.000.000 exemplare, piesele realizate la Monetăria King's Norton au ca semn distinctiv inițialele monetăriei, *KN*, iar tirajul a fost de 5.000.000 exemplare, în timp ce piesele realizate la Monetăria Heaton au ca semn distinctiv inițiala monetăriei, *H* și un tiraj de 5.000.000 exemplare[13].

Manopera acestor monede s-a ridicat la suma de 92.000.000 lei, astfel că statul rămâne după această operațiune cu un câștig net de 1,2 miliarde lei[14].

Piesele de 5 și 20 lei au fost puse în circulație începând cu 15 martie 1930. Ele înlocuiau din circulație bancnotele de 5 lei și 20 de lei emise de Banca Națională a României, însă vor circula doar o perioadă scurtă deoarece chipul de copil al regelui Mihai a fost înlocuit cu efigia tatălui său, Carol al II-lea, când acesta va prelua tronul în vara anului 1930.

În vederea susținerii operațiunii de stabilizare s-a contractat prin Casa Autonomă a Monopolurilor Statului, la 2 februarie 1929, un împrumut în valoare de 16.841.782.936 lei (această sumă era considerată o primă tranșă dintr-un împrumut de 300.000.000 dolari) în schimbul căruia s-a cedat creditorilor străini cele mai importante surse de venituri ale statului: monopolul tutunului, al sării, al explozivilor, al hârtiei de țigarete, al cărților de joc și al chibriturilor[15].

Măsurile luate de guvern în vederea menținerii convertibilității leului (mărirea unor taxe și impozite directe sau indirecte, reducerea cheltuielilor bugetare prin concedieri masive de funcționari, emisiunile de bani divizionari ș.a.) s-au dovedit ineficiente astfel că bugetul nu a putut fi echilibrat. Deficitul era în continuă creștere, iar balanța comercială a rămas pasivă.

În timpul celei de-a doua domnii a regelui Mihai I (1940-1947) circulația monetară a fost influențată de situația internațională și implicit de situația economică a României.

În condițiile agravării situației internaționale guvernul va acorda fonduri importante pentru întărirea capacității de apărare. Aceste fonduri vor fi procurate din impozite, împrumuturi și din noi emisiuni de bancnotă, ceea ce va determina creșterea inflației.

După implicarea României în al doilea război mondial, economia se dezorganizează și va avea probleme din ce în ce mai mari datorită lipsurilor din aprovizionarea cu materii prime, a concentrărilor, a rechizițiilor, a pierderilor generate de război dar și datorită subordonării economice față de Germania, care solicită

---

[13] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.,* p. 261.
[14] *Ibidem,* p. 365
[15] Costin C. Kirițescu, *op.cit.,* p.356.

permanent creșterea exportului de petrol și cereale. În 1944 exportul către Germania și Țările Axei reprezenta 98,77% [16] din exportul românesc, chiar dacă comerțul cu alte țări ar fi fost mai avantajos pentru noi.

Pentru procurarea resurselor necesare războiului statul apelează la împrumuturi interne („Împrumutul reîntregirii din 1941”), la bonuri de casă, bonuri de tezaur, la certificate de plată sau la creșterea circulației monetare prin noi emisiuni de bancnote și monede divizionare, astfel că între iunie 1941 - septembrie 1944 circulația monetară crește cu 216,5% [17].

Inflația determină creșterea prețurilor (între iunie 1941 - septembrie 1944 prețurile cresc de 3,5 ori) [18] ceea ce duce la scăderea salariului real și implicit a puterii de cumpărare. În același timp țăranii sărăcesc datorită recoltelor slabe.

Prima monedă emisă la începutul celei de-a doua domnii a regelui Mihai I a fost moneda de 1 leu din 1941. Fabricarea monedelor de 1 leu a fost reglementată prin *Decretul pentru baterea și punerea în circulație de noi monete divizionare metalice de 1 și 2 lei din cupru-zinc* din 9 ianuarie 1941[19].

1 leu 1941 (fig. 3). Metal: cupru 800 ‰, zinc 190‰, nichel 10‰. Muchie netedă. Diametru: 18 mm. Greutate: 2,75 g. Monetăria: București. Gravor: Ion Jalea. Tiraj: 22.230.000 exemplare [20].

Avers: în centru, coroana regală și milesimul, *1941*. Deasupra, *ROMANIA*, iar dedesubt ghirlandă din ramuri de laur în stânga și de stejar în dreapta.

Revers: în centru știulete de porumb, în stânga și în dreapta valoarea nominală *1 LEU*, iar dedesubt, numele gravorului.

Moneda de 1 leu cu caracteristicile grafice mai sus amintite a fost bătută între anii 1938-1941, tirajul total fiind de peste 100.000.000 bucăți, din care 36.000.000 de piese în 1938, 21.620.000 de piese în 1939 și 22.230.000 de piese în 1940 [21].

Fabricarea monedelor de 2 lei a fost reglementată prin *Decretul pentru punerea în circulație a noilor monete de 2 lei* din 22 octombrie 1941[22].

2 lei 1941 (fig. 4). Metal: zinc 1.000‰. Muchie netedă. Diametru: 20 mm. Greutate: 3,2 g. Monetăria: București. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 101.778.000 exemplare [23].

Avers: în centru coroana regală și milesimul, *1941*. Deasupra, ramură de laur, dedesubt ramură de stejar, iar lateral, în stânga și în dreapta, *REGATUL ROMANIEI*. Pe cerc este trecut numele gravorului.

Revers: în interiorul unei ghirlande din știuleți de porumb, spice de grâu și spice de ovăz, pe două rânduri, este imprimată valoarea nominală, *2 LEI*.

Fabricarea monedelor de 250 de lei 1941 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație noi monete*

---

[16] *Ibidem*, p. 508.
[17] *Ibidem*, p. 541.
[18] *Ibidem*, p. 546.
[19] Aurică Smaranda, *op.cit.* p. 416.
[20] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.* p. 267.
[21] Octavian Iliescu, Paul Radovici, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 56.
[22] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 417
[23] http://www.bancnote-monede.ro/2-lei-1941-5-lei-1942/

de 250 lei din 1 martie 1941[24].

250 lei 1941 (fig. 5). Metal: argint 835‰, cupru 165‰. Muchie cu deviza: *TOTUL # PENTRU # TARA #.* Diametru: 30 mm. Greutate: 12 g. Monetăria: București. Gravor: Haralamb Ionescu. Tiraj: 2.250.000 exemplare [25].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar în exergă, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: în interiorul unei cununi de spice de grâu și viță de vie cu struguri stema mică a țării, iar dedesubt, valoarea nominală, *250 LEI* și milesimul, *1941*. Cerc perlat exterior.

Reversul acestei emisiuni este aproape similar cu reversul monedelor de 250 de lei din 1939 și 1940, emise de Carol al II-lea, diferența fiind dată doar de efigia regelui și de milesim.

Aceaste monede înlocuiau emisiunea de 250 lei 1940, emisiune ce avea între /*19*/ și /*40*/ un semn ornamental ce reprezenta emblema Mișcării Legionare, trei linii verticale și trei linii orizontale suprapuse. Baterea emisiunii ce avea simbolul Mişcării Legionare a început la 18 decembrie 1940 (acest semn a putut fi impus în condițiile în care România este proclamată Stat Național Legionar, la 14 septembrie 1940), însă scoaterea în afara legii a Gărzii de Fier (după înfrângerea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941) a determinat topirea aproape integrală a acestei emisiuni, fapt posibil în condițiile în care monedele nu fuseseră încă puse în circulație (Statul Național Legionar va fi desființat la 14 februarie 1941).

Prima monedă de 250 de lei din 1941 a fost pusă în circulație după 19 martie, însă a fost retrasă în lunile mai-iunie datorită comentariilor generate de inscripția de pe muchie, *TOTUL PENTRU ȚARĂ* și a fost înlocuită cu un nou nominal ce avea milesimul încadrat de două linii ondulate, iar pe muchie deviza Casei Regale, *NIHIL SINE DEO*. Această piesă, la care apare pentru prima oară pe muchie deviza Casei Regale, a fost pusă în circulație între 5 și 7 iunie 1941 într-un tiraj de 13.750.000 exemplare [26].

Fabricarea monedelor de 500 lei 1941 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate monete jubiliare de 500 lei din argint* din 7 noiembrie 1941 [27].

500 lei 1941 (fig. 6). Metal: argint 835‰, cupru 165‰. Muchie cu deviza: *+PRIN STATORNICIE LA IZBANDA* (această deviză mai apare pe monedele jubiliare de 12,5 lei și 20 lei din 1906). Diametru: 37 mm. Greutate: 25 g. Monetăria: București. Gravor: Ioana Bassarab. Tiraj: 775.000 exemplare [28]. Fețele monedei sunt amplasate medalistic (partea superioară a aversului se întâlnește cu partea superioară a reversului în acelaşi punct de pe muchie).

---

[24] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 416.
[25] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.,* p. 278.
[26] http://romaniancoins.org/ro250lei1941.html
[27] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 417.
[28] http://numismatica.finantare.ro/index.php?option=com_content&task=view&id =94& Itemid=126

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre stânga. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar pe cerc milesimul și numele gravorului.

Revers: pe cerc *+MOLDOVA· LUI· STEFAN· IN· VECI· A· ROMANIEI+* și valoarea nominală, *500 LEI*. În centru Ștefan cel Mare în genunchi, spre stânga, închinând o biserică.

Această monedă a fost bătută pentru a sărbători eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, în iulie 1941, de sub ocupația sovietică.

Fabricarea monedelor de 5 lei 1942 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monedă metalică de diverse valori și metale până la valoarea de 16.000.000.000* din 14 iulie 1942 și prin *Decretul lege pentru retragerea din circulație a monetei de 5 lei din metal galben și baterea unei noi monete de 5 lei din zinc* din 30 noiembrie 1942 [29].

5 lei 1942 (fig. 7). Metal: zinc 1.000‰. Muchie netedă. Diametru: 23 mm. Greutate: 4,2 g. Monetăria: Berlin. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 140.000.000 exemplare[30].

Avers: în centru, coroana regală și milesimul, *1942*. Deasupra, ramură de laur, dedesubt ramură de stejar, iar lateral, în stânga și în dreapta, *REGATUL ROMANIEI.*

Revers: în stânga, valoarea nominală, *5 LEI,* iar în dreapta, semicircular, un mănunchi de spice de grâu. Pe cerc, sub cifra *5,* numele gravorului.

După unii autori, această monedă, singura din lotul monedelor de zinc care a fost confecționată la Berlin, a fost bătută și în 1943, însă milesimul a rămas nemodificat [31].

Fabricarea monedelor de 20 lei 1942 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monetă metalică de diverse valori și metale până la valoarea de 16.000.000.000* din 14 iulie 1942 și prin *Decretul lege pentru retragerea din circulație a monetelor de 10 și 20 lei din metal galben și baterea unei noi monete de zinc de 20 lei* din 22 septembrie 1942 [32].

20 lei 1942 (fig. 8). Metal: zinc 1.000‰. Muchie zimțată. Diametru: 26 mm. Greutate: 6 g. Monetăria: București. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 44.000.000 exemplare[33].

Avers: în centru, coroana regală și milesimul, *1942*. Deasupra, ramură de laur, dedesubt ramură de stejar, iar lateral, în stânga și în dreapta, *REGATUL ROMANIEI*.

Revers: în interiorul unei ghirlande din știuleți de porumb, spice de grâu și spice de ovăz, pe două rânduri, valoarea nominală, *20 LEI.* Pe cerc, în partea de jos, este imprimat numele gravorului.

Monedele de zinc cu valoarea nominală de 20 de lei au fost emise şi în anii 1943-1944. Ele aveau aceleași caracteristici, diferența fiind dată doar de milesim. Tirajul emisiunii 1943 a fost de 25.783.000 de exemplare, iar al emisiunii 1944 a fost de 5.034.000 de exemplare [34].

Zincul 1.000‰ a fost un metal folosit la realizarea monedelor doar în timpul celui

[29] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 417.
[30] http://www.gcoins.net/en/catalog/view/7696
[31] Octavian Iliescu, Paul Radovici, *op.cit.,* p.60.
[32] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 417.
[33] http://www.bancnote-monede.ro/20-lei-1942-1943-1944/
[34] Ioan Dogaru, *op.cit.,* p. 26-27.

de-al doilea război mondial, deoarece era un metal ieftin și nu era folosit frecvent în industria de armament. Acest metal nu a mai fost folosit în realizarea altor monede (a fost folosit doar ca element de aliere în realizarea mai multor aliaje utilizate la realizarea monedelor) deoarece se oxida foarte repede, motiv pentru care era considerat nesatisfăcător pentru emisiunile monetare.

Monedele de zinc bătute în perioada 1941-1944 sunt singurele monede puse în circulație ce au pe revers legenda *REGATUL ROMANIEI*, la celelalte monede din perioada 1867-1947 folosindu-se titulatura oficială a statului, *ROMANIA*.

Fabricarea monedelor de 200 de lei din 1942 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru retragerea din circulație a monetelor de 250 lei și baterea unei monete de argint de 200 lei*, din 14 iulie 1942 [35].

200 lei 1942 (fig. 9). Metal: argint 835 ‰, cupru 165 ‰. Muchie cu deviza: *NIHIL+ SINE+ DEO*•. Diametru: 24 mm. Greutate: 6 g. Gravor: H. Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 30.025.000 exemplare [36].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar în exergă, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: sus, titulatura statului, *ROMANIA*. În centru, stema mijlocie a țării, iar în părți milesimul, *19/42*. Dedesubt, valoarea nominală, *200 LEI*. Cerc perlat exterior.

Fabricarea monedelor de 100 de lei din 1943 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru baterea și punerea în circulație a unei noi monete de 100 lei* din 2 martie 1943[37].

100 lei 1944 (fig. 10). Metal: fier placat cu nichel, fier 930‰, cupru 70‰. Muchie cu deviza: *NIHIL X SINE X DEO*. Diametru: 28 mm. Greutate: 8,5 g. Monetăria: București. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 21.289.446 exemplare [38].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar în exergă, numele gravorului.

Revers: în interiorul unei cununi de laur și de stejar coroana regală, deasupra, valoarea nominală, *100 LEI*, în centru, iar dedesubt, milesimul, *1944*.

Monede de 100 de lei din fier placat cu nichel au fost emise şi în anii 1943. Ele aveau aceleași caracteristici, diferența fiind dată doar de milesim. Tirajul emisiunii 1943 a fost de 40.590.000 de exemplare. După unii autori această piesă a fost bătută și în anul 1945, însă cu milesimul 1944 [39].

Piesele de 100 de lei din anii 1943-1944 sunt primele monede realizate în România din fier placat cu nichel. Deoarece fierul rugineşte repede s-a preferat placarea cu nichel, pentru a se evita problemele de coroziune. Ele au fost bătute pe rondele de fier, placate pe ambele părți cu 3,5% nichel, fabricate de firma germană *Vereinigte Deutsche Metallwerke AG (VDM)* din Altena, în condițiile în care monedele de 50 şi 100 de lei din anii 1936-1938, retrase din circulaţie, au fost topite la această fabrică. O mică parte din nichelul recuperat cu această ocazie a fost folosit pentru placarea rondelelor, iar restul a fost utilizat în industria germană de armament.

---

[35] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 417.
[36] http://transylvanian-numismatics.com/portal/modules/ AMS/article.php?storyid=82
[37] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 417.
[38] http://www.allnumis.ro/moneda/romania/100-lei-1944-97
[39] Octavian Iliescu, Paul Radovici, op.cit., p.60.

Rondele pregătite pentru batere erau trimise direct la Monetăria din București, începând cu noiembrie 1942. Ultima comandă, de 20 de tone, din august 1944, nu a mai ajuns la destinație, datorită înaintării trupelor sovietice pe teritoriul României.

Unii colecționari au constatat că există mai multe variante a acestor monede, piese cu „riduri”, opt crestături paralele realizate, se pare, intenționat pe matrița cu care au fost bătute unele piese, astfel că pe efigia regelui Mihai apar ca niște proeminențe sau cu „lacrimă”, în colțul ochiului aparând o proeminență, poate dintr-un defect al matriței, ce poate fi asemănată cu o lacrimă [40].

Fabricarea monedelor de 500 de lei din 1944 a fost reglementată prin *Decretul lege pentru punerea în circulație a unei monete de 500 lei din argint și retragerea din circulație a monetelor de 200 lei* din 14 iulie 1944 [41].

500 lei 1944 (fig. 11). Metal: argint 700 ‰, cupru 300 ‰. Muchie cu deviza: *NIHIL XX SINE XX DEO*. Diametru: 32 mm. Greutate: 12 g. Gravor: H. Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 9.731.000 exemplare [42].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre stânga. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar în exergă, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: sus, titulatura statului, *ROMANIA*. În centru, stema mare a țării, iar în părți milesimul, *19/44*. Dedesubt, valoarea nominală, *500 LEI*. Cerc perlat exterior.

Această monedă înlocuiește piesa de 200 de lei din 1942, prin această operațiune statul urmărind să obțină noi resurse pentru buget, prin scăderea titlului argintului folosit de la 835 ‰ la 700 ‰.

La sfârșitul războiului situația economică a României era deosebit de dificilă deoarece distrugerile provocate de operațiunile militare, uzura utilajelor, dezorganizarea transporturilor, lipsa materiilor prime și a forței de muncă determină reducerea activităților productive și a comerțului. În același timp trebuiau alocate resurse importante pentru necesitățile armatei române ce participa la operațiunile militare, pentru a satisface cererile armatei sovietice aflată în trecere sau staționată pe teritoriul țării și pentru îndeplinirea prevederile Convenției de armistițiu.

Conform articolului 10 din Convenția de armistițiu guvernul român trebuia să facă față, în mod regulat, plăților cerute de Înaltul Comandament Aliat (sovietic). În anexa C guvernul se angaja să retragă toate semnele bănești emise de Armata Roșie aflate în circulație pe teritoriul țări. Aceste semne bancare, lei de ocupație, pengő și ruble, au fost preschimbate cu lei, fără contraprestație, suma totală retrasă până în decembrie 1944 și predată Înaltul Comandament Aliat fiind echivalentul a 68 miliarde de lei. La acestă sumă s-a adăugat și suma necesară preschimbării banilor puși în circulație de Ungaria in Transilvania de Nord, în urma acestor retrageri fiind puși în circulație 39 miliarde de lei [43].

Conform articolului 11 din Convenția de armistițiu despăgubirile de război ale României au fost stabilite la suma de 300 milioane de dolari plătibilă în mărfuri, la prețurile practicate pe piața internațională în 1938 la care se adăuga 15% în plus pentru

[40] http://romaniancoins.org/ro100lei1943.html
[41] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 418.
[42] http://www.bancnote-monede.ro/500-lei-1944/
[43] Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol III, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 16.

mașini și 10% pentru celelalte mărfuri, în șase rate anuale, în perioada 12 septembrie 1944 - 12 septembrie 1950, însă după unele calcule rechizițiile, achizițiile făcute de Armata Roșie cu bancnotele de ocupație, prestările de servicii și livrările făcute de România s-au ridicat la suma de 935 milioane de dolari, încă înainte de capitularea Germaniei [44].

În aceste condiții cheltuielile bugetului sunt acoperite în proporții din ce în ce mai reduse din veniturile proprii, deficitul fiind acoperit prin împrumuturi de la Banca Națională a României și prin creșterea circulației monetare, ceea ce determină accelerarea inflației. Măsurile de temperare a inflației, prin adoptarea unor sisteme de plată alternative prin care statul să-și plătească datoriile fără să facă apel la banca de emisiune, bonuri de casă, bonuri de tezaur, certificate de plată ș.a., rămân fără efect.

Fabricarea monedelor de 200 și 500 de lei din 1945 a fost reglementată prin *Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru autorizarea baterii monetelor metalice de 200 și 500 lei din alamă* din 17 iunie 1945 [45].

200 lei 1945 (fig. 12). Metal: cupru 630‰, zinc 370‰. Muchie zimțată. Diametru: 27 mm. Greutate: 7,5 g. Monetăria: București. Gravor: Haralamb Ionescu. Tiraj: 1.399.000 exemplare [46].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR,* iar în exergă, numele gravorului.

Revers: circular cunună de laur și de stejar. Deasupra coroana regală, în centru valoarea nominală, *200 LEI,* iar dedesubt, milesimul *1945*.

500 lei 1945 (fig. 13). Metal: cupru 630‰, zinc 370‰. Muchie zimțată. Diametru: 30 mm. Greutate: 10 g. Gravor: H. Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 3.422.000 exemplare [47].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre stânga. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar în exergă, numele gravorului. Cerc perlat exterior.

Revers: sus titulatura statului, *ROMANIA.* În centru, stema mare a țării, iar în părți milesimul, *19/45*. Dedesubt valoarea nominală, *500 LEI*. Cerc perlat exterior.

Impunerea guvernului Groza, la 6 martie, 1945, a însemnat începutul procesului de instaurare a comunismului în România. Partidul Comunist Român sprijinit de guvernul sovietic care controla prin trupele sale tot teritoriul țării, a luat măsuri pentru a impune prin orice mijloace noul regim.

În domeniul economic s-a urmărit preluarea controlului asupra producției, repartiției și circulației bunurilor. O etapă a acestui proces a fost etatizarea Băncii Naționale a României și apoi trecerea în proprietatea statului a întregului sistem bancar.

Etatizarea băncii de emisiune a început prin impunerea în Consiliul de administrație a unor reprezentanți ai comuniștilor și s-a încheiat prin *Legea pentru etatizarea și organizarea a Băncii Naționale a României* din 28 decembrie 1946,

---

[44] http://numismatica.finantare.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=158&Itemid=112
[45] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 418.
[46] George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Editura Sport Turism, București, 1977, p. 271.
[47] http://www.bancnote-monede.ro/500-lei-1945/

publicată în *Monitorul Oficial* nr. 298 din 28 decembrie 1946 [48]. Conform acestei legi, Banca Națională a României continuă să funcționeze ca o societate comercială, deoarece activa încă într-un sistem preponderent capitalist, cu un capital de 600.000.000 de lei împărțit în 200.000 de acțiuni a câte 3.000 de lei fiecare, acțiuni ce erau deținute în totalitate de stat, care numea prin decret conducerea, în timp ce atribuțiile Adunării generale treceau asupra Consiliului de Miniștri [49]. Unele din atribuțiile Băncii Naționale a României rămân neschimbate, dreptul de a emite bancnote sau obligația de a avea o acoperire de 25% din suma totală a angajamentelor la vedere în aur sau devize convertibile în aur, însă în calitate de mandatară a statului, banca avea control asupra creditelor tuturor instituțiilor bancare publice sau particulare putând cere informații, să facă recomandări, să dea norme, instrucțiuni, să facă investigații sau chiar putea impune sancțiuni printr-un delegat cu puteri depline care îndeplinea dispozițiile date [50]. Prin aceste noi atribuții Banca Națională a României, ca reprezentantă a statului, controlează și dirijează creditul, solicitanții fiind obligați să prezinte situația financiar-contabilă și să dovedească necesitatea sumelor solicitate și modul de utilizare a banilor împrumutați. Aveau prioritate creditele pentru producție, cele pentru consum individual fiind interzise. Controlând creditul, statul avea astfel control și asupra întreprinderilor deși proprietatea particulară era încă dominantă.

Situația economică precară, obligațiile ce decurgeau din Convenția de armistițiu, acțiunile speculative și evaziunea fiscală determină intensificarea inflației. Creșterea explozivă a prețurilor determină scăderea puterii de cumpărare, mai ales că salariile cresc mult mai lent.

În anii 1946-1947 producția industrială și agricolă continuă să scadă. Industria se confruntă cu lipsa materiilor prime și a combustibililor. Creșteri se înregistrează doar în industria lemnului și a textilelor. Agricultura se confruntă cu lipsa semințelor, a utilajelor, a forței de muncă și cu seceta, ceea ce determină scăderea suprafețelor cultivate și a producției la hectar.

Statul este nevoit să facă noi împrumuturi pe piață, să emită bonuri de tezaur să primească avansuri de la Banca Națională a României, să reducă cheltuielile de personal prin reducerea numărului de funcționari, să sporească fiscalitatea prin noi impozite și să impună impozitul progresiv pe venitul global.

În vederea obținerii unor mijloace de plată suplimentare, dar și pentru că pe piață era o lipsă acută de monedă măruntă, sunt realizate noi monede metalice, de regulă de calitate inferioară, retrăgându-se monedele cu o valoare proprie mai mare.

Fabricarea monedelor de 500 de lei și 2000 de lei din 1946 a fost reglementată prin *Decretul pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monete de 500 și 1000 lei de aluminiu și 2000 lei de alamă* din 11 iunie 1946 [51].

500 lei 1946 (fig. 14). Metal: aluminiu 1000‰. Muchie zimțată. Diametru: 24 mm. Greutate: 1,5 g. Monetăria: București. Gravor: Haralamb Ionescu. Tiraj:

---

[48] Costin C. Kirițescu, *op.cit.,* p. 84.
[49] *Ibidem.*
[50] *Ibidem,* p. 86.
[51] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 418.

5.823.000 exemplare [52].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar sub gât numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate, milesimul, *1946*.

Revers: deasupra titulatura statului, *ROMANIA,* iar în interiorul unei cununi de laur, pe două rânduri, în centru, valoarea nominală, *500 LEI*.

Monedele de 1000 de lei nu au mai fost pusă în circulație, chiar dacă baterea acestora era prevăzută prin lege.

În perioada Regatului emisiunile monetare din aluminiu 1000‰ au fost rare, apelându-se la această soluție doar în situații de criză economică. Cea mai plauzibilă cauză a folosirii acestui metal a fost dorința emitentului de a face economii la buget în condițiile în care aluminiul este o materie primă ieftină, monedele realizate având o valoare mult mai mică decât valoarea nominală. Monede de aluminiu s-au mai bătut în timpul regelui Ferdinand (25 și 50 de bani din 1921), ultima, din timpul Regatului, fiind piesa de 5 lei din 1947. Ulterior, astfel de piese vor apare, din nou, în timpul regimului comunist.

2000 lei 1946 (fig. 15). Metal: cupru 630‰, zinc 370‰. Muchie cu deviza: *NIHIL+ SINE+ DEO*. Diametru: 24 mm. Greutate: 5,1 g. Gravor: H. Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 24.619.000 exemplare [53].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar sub gât, numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate milesimul, *1946*.

Revers: deasupra titulatura statului, *ROMANIA*. În centru stema mijlocie a țării, iar în stânga și în dreapta câte o cruce treflată. Dedesubt, valoarea nominală, *2000 LEI*.

Fabricarea monedelor de 25.000 de lei din 1946 a fost reglementată prin *Decretul pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monete jubiliare de argint în valoare nominală de 25000 lei* din 20 martie 1946 [54].

25.000 lei 1946 (fig. 16). Metal: argint 700 ‰, cupru 300 ‰. Muchie cu deviza: *NIHIL XX SINE XX DEO*. Diametru: 32 mm. Greutate: 12,5 g. Gravor: H. Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 2.372.000 exemplare [55].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar sub gât, numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate milesimul, *1946*.

Revers: deasupra titulatura statului, *ROMANIA*. În zona centrală stema mică a țării, în stânga, iar pe două rânduri, în dreapta, valoarea nominală, *25000 LEI*. Dedesubt, o ramură de măslin.

Discuțiile cu privire la baterea acestei monede au început încă din decembrie 1945. Inițial s-a dorit ca valoarea nominală a acestor piese să fie de 20.000 de lei, iar greutatea să fie de 25 grame, din care 17 grame argint fin și 8 grame aliaj de cupru, însă vor fi puse în circulație la 5 aprilie 1946, dată la care erau bătute 800.000 de bucăți

[52] http://romaniancoins.org/ro500lei1946.html
[53] http://www.allnumis.ro/moneda/romania/2000-lei-1946-100
[54] Aurică Smaranda, *op.cit.,* p. 418.
[55] http://numismatica.finantare.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=94&Itemid=126

în valoare de 20 miliarde de lei. Plafonul de batere a fost fixat la 50.000.000.000 de lei dar a fost depășit, valoarea totală a emisiunii fiind de 59.300.000.000 de lei [56].

Prin punerea în circulație a acestor monede s-a urmărit, în primul rând, procurarea resurselor necesare pentru plata obligațiilor impuse de Convenția de armistițiu dar și pentru susținerea acțiunilor de refacere a țării sau pentru funcționarea administrației de stat.

Fabricarea monedelor de 100.000 de lei din 1946 a fost reglementată prin *Decretul pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monete jubiliare de 100.000 lei din argint* din 14 august 1946 [57].

100.000 lei 1946 (fig. 17). Metal: argint 700 ‰, cupru 300 ‰. Muchie cu deviza: *NIHIL** SINE** DEO****. Diametru: 37 mm. Greutate: 25 g. Gravor: H. Ionescu, avers și A. Romanescu, revers. Monetăria București. Tiraj: 2.002.000 exemplare [58].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar sub gât, numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate milesimul, *1946*.

Revers: deasupra titulatura statului, *ROMANIA*. Central, femeie în picioare spre stânga, îmbrăcată în costum popular, cu voal pe cap, simbolizând România, întinde mâna dreaptă către un porumbel în zbor ce ține o ramură de măslin în cioc, iar cu mâna stângă susține stema mică a țării. Dedesubt, în stânga, pe două rânduri, valoarea nominală, *100000 LEI*, iar jos, pe cerc, numele gravorului.

Aceste monede au fost puse în circulație la 9 septembrie 1946. La fel ca și la emisiunea de 25.000 de lei cuantumul inițial autorizat al valorii acestei emisiuni, 90 miliarde lei, a fost depășit ajungându-se ca în noiembrie, 1946 valoarea totală a monedelor bătute să crească la 150 miliarde lei [59].

Monedele de 25.000 și 100.000 de lei erau considerate jubiliare de documentele ce au reglementat apariția lor. În acest sens, ele aveau pe revers simbolurile păcii, ramura de măslin și porumbelul însă, menirea acestor emisiuni era și de a absorbi, prin tezaurizare, o parte din masa monetară de pe piață, scop ce nu a putut fi realizat în condițiile în care inflația cunoștea un ritm de creștere vertiginos.

Fabricarea monedelor de 10.000 de lei din 1947 a fost reglementată prin *Decretul pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monete de 10.000 lei din alamă* din 10 ianuarie 1947 [60].

10.000 lei 1947 (fig. 18). Metal: cupru 630‰, zinc 370‰. Muchie cu deviza: *NIHIL X SINE X DEO*. Diametru: 27 mm. Greutate: 7,5 g. Gravor: Haralamb Ionescu. Monetăria București. Tiraj: 11.850.000 exemplare [61].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I*

[56] Liliana Nicoleta Hanganu, *O probă necunoscută a monedei de 25000 de lei din 1946* în Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise,* vol I, Galeria numismatică, București, 2009, p. 404.
[57] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 418.
[58] http://www.bancnote-monede.ro/100000-lei-1946/
[59] Liliana Nicoleta Hanganu, *op.cit.*, p. 404.
[60] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 418.
[61] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.*, p. 287.

REGELE ROMANILOR, iar sub gât, numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate milesimul, *1947*.

Revers: deasupra titulatura statului, *ROMANIA*. În centru stânga, stema mică a țării, iar în centru dreapta, pe două rânduri, valoarea nominală, *10000 LEI*. Dedesubt, o ramură de măslin.

Moneda de 10.000 de lei a circulat o perioadă scurtă, deoarece prin reforma monetară din 15 august 1947 au fost introduse noi semne monetare. În acelaşi timp este ultima piesă la care apare pe muchie deviza Casei regale, *NIHIL SINE DEO*, deviză ce o întâlnim la 10 emisiuni monetare emise în timpul domniei regelui Mihai I.

Refacerea economică se realiza cu dificultate datorită efortului financiar de trecere la economia de pace, a penuriei de materii prime, a productivității scăzute, a activităților speculative, a recoltelor slabe, a evaziunii fiscale dar și datorită prevederilor Convenției de armistițiu, a exploatării resurselor țării prin tratatele economice pe termen lung cu URSS sau a înființării societăților mixte româno-sovietice, sovromurile.

Deficitele bugetare mari ale statului vor fi acoperite, în special, prin împrumuturi la banca de emisiune ceea ce va determina creștea valorii totale a banilor aflați in circulație, prin realizarea unor noi emisiuni, fapt ce va duce la deprecierea leului și accelerarea inflației. În august 1947, circulația bancnotelor era de 75 de ori mai mare decât in 1945, crescând de la 650 de miliarde la 48.451,6 de miliarde, în timp ce valoarea banilor divizionari metalici și de hârtie crește de 24 de ori, de la 17,6 miliarde de lei la 425,4 miliarde de lei, la aceste sume adăugându-se și alte mijloace emise de Ministerul Finanțelor [62].

În august 1947 prețurile cu amănuntul erau mai mari de 8.000 de ori față de 1938, iar costul vieții era de 5.000 de ori mai mare față de aceeași perioadă [63].

Legea nr. 287 pentru reforma monetară a fost adoptată de Adunarea Deputaților, cu unanimitate de voturi, la 15 august 1947 și a fost publicată în Monitorul Oficial nr.187 din 16 august 1947. Legea avea un conținut identic cu Decizia nr. 20 a Comisiei ministeriale pentru redresarea economiei și stabilizare monetară publicată în Monitorul Oficial nr.186 din 15 august 1947 [64].

În primul articol se preciza că nu mai au curs legal și se retrag din circulație biletele de bancă emise de Banca Națională a României ce au avut putere circulatorie până la 15 august 1947, monedele emise de Ministerul Finanțelor ce au avut putere circulatorie până la 15 august 1947 cât și alte instrumente monetare: bonurile de casă, bonurile de tezaur, certificatele de plată, bonurile de tezaur de compensație, bonurile de înzestrare a armatei, toate aceste mijloace de plată fiind denumite în lege „lei vechi” [65].

Articolul II precizează că se pun în circulație, având curs legal, noi semne monetare: bilete de bancă emise de Banca Națională a României cu valori de 100, 500, 1000 de lei și monede divizionare emise de Ministerul Finanțelor cu valori de 0.50, 1,

---

[62] Costin C. Kirițescu, *op.cit.,* p. 57.
[63] *Ibidem,* p. 62.
[64] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op.cit.,* p. 325.
[65] *Ibidem,* p. 326.

2, 5 lei din metal și 20 de lei din hârtie, în limita plafonului de 10% din emisiunea BNR, aceste mijloace de plată fiind denumite „lei stabilizați” [66].

Cu această ocazie se stabilește, în articolul III, că unitatea monetară, leul, conține 6,60 miligrame aur cu titlul de 900‰ (5,94 miligrame aur fin), prețul unui kilogram de aur fin fiind de 168.350,17 de lei (la ultima reevaluare din aprilie 1941 prețul unui kilogram de aur fin era de 211.111,10 lei, iar leul conținea oficial, 9 miligrame aur) [67].

Spații ample sunt acordate preschimbării leilor vechi în lei stabilizați. Raportul de preschimbare este stabilit la 20.000 de lei vechi pentru 1 leu stabilizat (articolul VI). Preschimbarea se făcea pe baza listelor, întocmite conform deciziei Comisiei ministeriale pentru redresarea economiei și stabilizare monetară, până în ziua de 21 august 1947, orele 20 (articolul VII). Sumele preschimbate erau următoarele: salariații și pensionarii - 3.000.000 de lei, agricultorii și toți cei ce locuiau la sate - 5.000.000 de lei de familie (cei care au predat cotele obligatorii de cereale mai primeau 2.500.000 de lei), persoanele ce aveau o profesie, invalizii, văduvele și orfanii de război - 3.000.000 de lei, cei ce nu puteau dovedi că au o profesie -1.500.000 de lei, alte persoane, aflate în spitale, azile, închisori, tabere de muncă, internate, cazărmi - 1.500.000 de lei (articolul VIII). Instituțiile publice cu patrimoniu propriu pot preschimba toate sumele pe care le dețin, persoanele juridice, întreprinderile și fermele model (cu excepția întreprinderilor care fac comerț de mărfuri) pot preschimba o sumă egală cu totalul salariilor din luna iulie 1947, trupele armatelor aliate (armata sovietică de ocupație) pot preschimba o sumă în limita alocației lunare, iar misiunile diplomatice, o sumă egală cu suma pusă la dispoziție în luna precedentă (articolele IX-XIII) [68].

Sumele nepreschimbate urmau a fi depuse în 15 zile, la instituțiile de credit, în cont blocat fără dobândă, iar depunerile se blocau fără dobândă (articolul XIV). De asemenea, se blocau la instituțiile specifice: orice fel de cecuri, mandatele și scrisorile de valoare, ordinele de plată, mandatele de plată, libretele de economii, dividendele, dobânzile sau orice venituri similare neîncasate. Deblocarea sumelor amintite se putea face prin jurnal al Consiliului de Miniștri sau de către Banca Națională a României (articolele XV-XIX) [69].

Plata datoriilor publice și particulare, cu excepția salariilor și pensiilor, era amânată până la data de 1 septembrie 1947, iar apoi urmau să fie plătită în lei stabilizați, la fel ca și impozitele, taxele amenzile sau alte obligații către stat. De asemenea, urmau a fi stabilite noile impozite, taxe, amenzi sau alte obligații către stat, recalculate în lei stabilizați, veniturile din diverse rente sau obligațiuni, cât și bonurile emise de diverse instituții. În același timp sunt recalculate bugetele comunelor, județelor și bugetul statului în lei stabilizați (articolele XXIII-XXVII) [70].

Articolul XXX, ultimul, prevede că abaterile de la prevederile acestei legi se pedepsesc conform legii sabotajului economic [71].

---

[66] *Ibidem.*
[67] *Ibidem,* p. 351.
[68] *Ibidem,* p. 326-327.
[69] *Ibidem,* p. 327-328.
[70] *Ibidem,* p. 328-329.
[71] *Ibidem,* p. 329.

Fabricarea monedelor prevăzute de Legea pentru reforma monetară a fost reglementată prin *Decretul pentru autorizarea Ministerului Finanțelor de a bate și pune în circulație monete de 50 bani, 1 leu, 2 lei, 5 lei din metal și 20 lei de hârtie* din 14 august 1947 [72].

50 bani 1947 (fig. 19). Metal - alamă: cupru 650 ‰, zinc 370‰. Muchie netedă. Diametru: 16 mm. Greutate: 1,7 g. Monetăria: București și Budapesta. Gravor: Haralamb Ionescu. Tiraj: 13.266.000 exemplare [73].

La Monetăria Budapesta au fost bătute 738.000 exemplare, însă acestea nu pot fi deosebite de cele realizate la București deoarece nu au nici un semn distinctiv [74].

Avers: În centru, coroana regală. Deasupra *ROMANIA*, iar dedesubt, milesimul *1947*, între două semne pătrare.

Revers: În centru, pe două rânduri, valoarea nominală, *50 BANI*.

1 leu 1947 (fig. 20). Metal - alamă: cupru 650 ‰, zinc 370‰. Muchie netedă. Diametru: 18 mm. Greutate: 2,5 g. Monetăria: București. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 89.341.000 exemplare [75].

Avers: În centru stema mică a țării așezată pe o ramură de măslin. Deasupra *ROMANIA*, iar dedesubt milesimul, *1947*.

Revers: Între două ghirlande de spice de grâu, pe două rânduri, valoarea nominală, *1 LEU*.

2 lei 1947 (fig. 21). Metal: cupru 920‰, zinc 80‰. Muchie netedă. Diametru: 21 mm. Greutate: 3,5 g. Monetăria: Kremnica, Cehoslovacia. Gravor: H. Ionescu. Tiraj: 40.000.000 exemplare [76].

Avers: În centru, stema mică a țării așezată pe o ramură de măslin. Deasupra, *ROMANIA*, iar dedesubt milesimul, *1947*.

Revers: Între două ghirlande de spice de grâu, pe două rânduri, valoarea nominală, *2 LEI*.

5 lei 1947 (fig. 22). Metal: aluminiu 1.000‰. Muchie netedă. Diametru: 23 mm. Greutate: 1,5 g. Monetăria: București și Budapesta. Gravor: Haralamb Ionescu. Tiraj: 56.026.000 exemplare [77].

La Monetăria Budapesta au fost bătute 2.683.000 de exemplare, însă acestea nu pot fi deosebite de cele realizate la București deoarece nu au nici un semn distinctiv [78].

Avers: central efigia regelui Mihai I, spre dreapta. Circular textul *MIHAI I REGELE ROMANILOR*, iar sub gât numele gravorului. În exergă, între două semne pătrate milesimul, *1947*.

Revers: În stânga valoarea nominală, *5 LEI*, iar în dreapta, semicircular, un mănunchi de spice de grâu.

Această piesă este ultima monedă care are efigia regelui Mihai I, ultima emisiune

[72] Aurică Smaranda, *op.cit.*, p. 418.
[73] http://www.bancnote-monede.ro/50-bani-1-leu-2-lei-5-lei-1947/
[74] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op cit.*, p. 288.
[75] http://www.allnumis.ro/moneda/romania/1-leu-1947-244
[76] Octavian Iliescu, Paul Radovici, op.cit., p.60.
[77] George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op.cit.*, p. 273.
[78] Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *op cit,* p. 289.

monetară realizată în timpul monarhiei și prima care va fi scoasă din circulație de regimul comunist.

În același timp cu Legea pentru reforma monetară a fost adoptată Legea nr. 283/1947 publicată în Monitorul Oficial, partea I, 115, nr.186 din 15 august 1947 prin care se constituie Comisia aurului și a devizelor (printre altele, stabilea regimul circulației aurului, argintului, platinei și fixa cursul devizelor străine) și Legea nr.284/1947, publicată în Monitorul Oficial nr.186 din 15 august 1947, pentru cedarea către Banca Națională a României a aurului (trebuia cedat aurul sub orice formă, cu excepția bijuteriilor, sau colecțiilor numismatice, inclusiv medaliile comemorative emise în 1945), valutei și a altor mijloace de plată străine (disponibilitățile în conturi și creanțe în valută străină deținute în țară sau străinătate). Aceste legi au determinat creșterea rezervelor de aur și valute a Băncii Naționale a României cu o sumă echivalentă cu cantitatea de 14.545 kg. aur [79].

Legislația monetară a fost completată cu Decizia nr.4561/1947 a Ministerului Industriei și Comerțului, publicată în Monitorul Oficial nr. 187 din 15 august, 1947, prin care au fost stabilite principiile formării prețurilor și tarifelor în industrie, agricultură, prestări de servicii, comerț (prețurile urmau să fie stabilite prin legi, decizii, ordonanțe locale, mercuriale, liste vizate de Ministerului Industriei și Comerțului sau declarații făcute pe propria răspundere de producători) și de Legea nr.303/1947 publicată în Monitorul Oficial nr.196 din 27 august, 1947, prin care societățile pe acțiuni sunt obligate să-și recalculeze patrimoniul și să încheie până la 1 ianuarie 1948 bilanțul de reevaluare în lei stabilizați [80].

Reforma monetară a avut importante consecințe economice, sociale și politice. Din punct de vedere economic reforma monetară a însemnat reducerea masivă a banilor aflați în circulație printr-o deflație masivă cauzată de stabilirea cursului și de sumele foarte mici acceptate la preschimbare, astfel că monetarul aflat în circulație scade de la 48.451,6 miliarde de lei vechi la 1377,6 milioane de lei noi, reducerea fiind de 99.997%[81]. Această situație determină o penurie de bani în primele luni de după stabilizare, sumele de lei noi fiind insuficiente pentru nevoile economiei, însă circulația bănească crește după plata salariilor și odată cu dezvoltarea sistemului de plăți fără numerar (cecuri, viramente, compensații bancare). Ministerul Finanțelor își propune consolidarea stabilizării prin echilibrarea bugetului de stat, prin creșterea încasărilor, prin reducerea cheltuielilor bugetare, prin lichidarea evaziunii fiscale dar și prin controlul asupra producției și circulației mărfurilor, în acest sens fiind adoptată Legea nr.308/1947, publicată în Monitorul Oficial nr. 200 din 1 septembrie 1947 prin care era raționalizat consumul de produse alimentare și industriale de primă necesitate [82]. În acest scop sunt introduse cartelele și sunt înființate magazine de stat în întreaga țară urmărindu-se astfel și limitarea comerțului particular. De asemenea, a fost stabilit un nou raport între prețuri (au o tendință de scădere după primele doua luni de la stabilizare) și salarii (au scăzut, fiind adaptate la volumul redus al ofertei de mărfuri). În același timp a crescut stocul de aur al Băncii Naționale a României la 190.988 kg.

---

[79] Costin C. Kiriţescu, *op.cit.,* p. 122.
[80] *Ibidem,* pp. 123-124.
[81] *Ibidem,* p. 125.
[82] *Ibidem,* p. 128.

valoarea în lei fiind de 32,2 miliarde ceea ce însemna că aranjamentele la vedere erau acoperite în proporție de 86% (obligațiile prevăzute de lege erau de 25%). Tot acum este amortizată datoria statului față de bancă, iar capitalul social al instituției a fost majorat la 2 miliarde de lei și au fost constituite două rezerve, de 3 miliarde de lei și de 5 miliarde de lei [83].

Reforma monetară a determinat redistribuirea veniturilor și egalizarea claselor sociale, scop urmărit cu insistență de noii conducători, fapt ce a produs mari nemulțumiri, însă nu au avut loc mișcări de stradă datorită prezenței trupelor sovietice de ocupație care susțineau regimul comunist din România. Având în vedere suma foarte mică de bani schimbată (ajungea unei familii doar pentru câteva zile) stabilizarea a însemnat o confiscare a averii, industriașii, negustorii sau chiar o parte din țăranii fiind complet ruinați. Păturile sărace nu au avut însă nimic de pierdut pentru că nu mai aveau ce schimba.

Din punct de vedere politic stabilizarea monetară a avut un caracter de clasă urmărindu-se lichidarea puterii burgheziei, sacrificiile impuse acestei clase fiind enorme. În condițiile în care procesul nu a beneficiat de nici un aport de capital străin resursele interne necesare au fost asigurate prin exproprierea veniturilor.

Reforma monetară a asigurat o stabilitate temporară a echilibrului monetar (va fi nevoie de o nouă astfel de acțiune în 1952) însă, înainte de toate, a fost o nouă etapă în preluarea puterii depline de către comuniști. În plan politic procesul s-a încheiat la 30 decembrie 1947 odată cu înlăturarea monarhiei și proclamarea republicii. Pe plan economic procesul de trecere la economia centralizată de stat a mai avut două etape: naționalizarea întreprinderilor industriale, comerciale, de transporturi, bancare și de asigurări din 11 iunie 1948 și colectivizarea agriculturii, realizată între anii 1949-1962.

În timpul domniei regelui Mihai I au fost realizate un număr de 27 de emisiuni monetare, din care una a fost din cupru-zinc-nichel, șapte din cupru-zinc, cinci din zinc, trei din fier placat cu nichel, două din aluminiu, opt din argint și una din aur [84].

BIBLIOGRAFIE

- Marian Bolum, *Medalia comemorativă Ardealul nostru* în *Academia Bârlădeană*, an XVIII, nr.1(42), Trim. I, 2011.
- Marian Bolum, *Monedele divizionare emise conform Legii de stabilizare monetară din 1929* în *Elanul*, an XIII, nr.117, noiembrie 2011.
- George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1977.
- Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor şi bancnotelor româneşti emise în perioada 1853-1977,* Bucureşti, 1978.
- Liliana Nicoleta Hanganu, *O probă necunoscută a monedei de 25000 de lei din 1946* în Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise,* vol I, Galeria numismatică,

[83] *Ibidem*, p. 135.
[84] Ioan Dogaru, op.cit., pp. 26-27.

București, 2009.

- Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997.
- Octavian Iliescu, Paul Radovici, *Monetele României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004.
- Aurică Smaranda, *Lista cronologică a legiuirilor cu privire la emisiunile monetare în România* în *Buletinul Societăţii Numismatice Române*, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr.124-128, Bucureşti, 1981.
- Erwin Schäffer, Bogdan Stambuliu, *România proiecte, probe monetare, și catalogul monedelor emise,* vol I, Galeria numismatică, București, 2009.

ANEXE:

Fig. 1: 5 lei 1930

Fig. 2: 20 lei 1930

Fig. 3: 1 leu 1941

Fig.4: 2 lei 1941

Fig. 5: 250 lei 1941

Fig. 6: 500 lei 1941

Fig.7: 5 lei 1942

Fig. 8: 20 lei 1942

Fig. 9: 200 lei 1942

Fig.10: 100 lei 1944

Fig. 11: 500 lei 1944

Fig. 12: 200 lei 1945

Fig. 13: 500 lei 1945

Fig. 14: 500 lei 1946

Fig. 15: 2000 lei 1946

Fig. 16: 25.000 lei 1946

Fig. 17: 100.000 lei 1946

Fig. 18: 10.000 lei 1947

Fig. 19: 50 bani 1947

Fig. 20: 1 leu 1947

Fig. 21: 2 lei 1947

Fig. 22: 5 lei 1947

TEZAURE NUMISMATICE DIN COLECȚII PRIVATE LOTURI DE MONEDE HISTRIENE DIN TEZAURUL DE LA FEDEȘTI

Albert Gabriel GRECU*

NUMISMATIC TREASURE FROM PRIVATE COLLECTIONS LOTS OF HISTRIAN COINS FROM THE FEDEȘTI TREASURE

Abstract
The treasure from Fedești has aroused, over time, numerous controversies and the interest of many initiates of numismatics. Since the discovery and until now, in the articles dedicated to it, not all the problems regarding the purpose of marking some copies and the lack of the mark of the monetary magistrate on others, the size of the inventory, the classification criteria, etc. have been exhausted. The unitary research and publication of the entire treasure can be a solution for knowing the entire inventory and offering unanimously accepted conclusions by all researchers.

Cuvinte cheie: *Fedești, Histria, colecție privată*, monede din bronz.
Key words: *Fedești, Histria, private collection, bronze coins.*

Anii "80 s-au dovedit extrem de fructuoși pentru institutele de cercetare istorică sau pentru muzeele naționale și regionale ori județene atât în ceea ce privește dezvoltarea patrimoniului cultural național mobil, în special în domeniul numismaticii, cât și în ceea ce privește constituirea unor echipe de cercetare sau a unor grupuri de numismați concentrați în jurul unor entuziaști ai domeniului între care amintim pentru Transilvania pe cei grupați în jurul lui Eugen Chirilă, în Moldova grupul constituit în jurul lui Virgil Mihăilescu-Bîrliba, în zona Dobrogei Ernest Oberländer -Târnoveanu, Corneliu Beda la Teleorman, Toma Rădulescu în zona Olteniei și Paul I. Dicu în zona Argeșului.[1] În acei ani, descoperirea tezaurului de la Fedești, comuna Șuletea, județul Vaslui a constituit revelația din masa descoperirilor monetare, fie că vorbim despre tezaure conținând inventare de monede geto-dacice, monedă romană, monedă bizantină sau tezaure monetare medievale. Asupra inventarului tezaurului de la Fedești, estimat încă de la început, cu un inventar cuprinzând 200 de monede din bronz emisiuni ale coloniei Histria și datate pentru secolul al IV-lea a.Chr. s-au aplecat mulți numismați ai acelor ani, între primii

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.
[1] Bucur Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie-1980 (XXIV)*, în *„Dacia – Revue D'archéologie et D'histoire anciene”*, SN XXV, 1981, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 381.

preocupați de cercetarea tezaurului enumerăm pe regretații Bucur Mitrea Și Constantin Buzdugan.[2]

„În anul 1976, în satul Fedeşti, comuna Şuletea (jud. Vaslui) a fost descoperit întâmplător un tezaur alcătuit din monede de bronz emise de Histria; în urma unor investigaţii de teren, întreprinse de arheologul C. Buzdugan, s-a stabilit că tezaurul a ieşit la iveală în punctul "Recea" situat la 2,5 km vest de capătul de nord al satului Fedeşti, pe drumul care urcă spre Banca[1]. Cifra monedelor salvate şi publicate se ridică la 279 exemplare[2]. Tezaurul de monede histriene este neobişnuit de omogen, fiind alcătuit din piese de acelaşi tip[3]. Pe avers este redat capul lui Apollo, laureat, în profil spre dreapta, iar pe revers vultur pe delfin, spre stânga şi o siglă variabilă, imprimată în câmpul drept. Deasupra, legenda ΙΣΤΡΙΗ."[3]

Fraza de mai sus reprezintă expunerea succintă a autorilor, privind contextul descoperirii Tezaurului de la Fedești, comuna Șuletea, județul Vaslui, care conține un inventar unitar cu 279 de exemplare de emisiuni din bronz ale cetății grecești localizate pe malul lacului Sinoe. Acest număr a fost continuu perpetuat în studiile și articolele dedicate acestui tezaur. Cele 279 de exemplare reprezintă totalitatea monedelor asupra cărora s-au aplecat un număr de reputați numismați și întâlnit în articolele și studiile dedicate monedelor histriene de la Fedești, în 1980, într-un articol publicat în „Dacia", regretatul Bucur Mitrea amintea numărul de 200 de exemplare de monede histriene.[4]

O listă a tuturor cercetătorilor, numismaților sau istoricilor care s-au aplecat studiului acestui tezaur, între care aș aminti, în ordinea articolelor dedicate tezaurului: Bucur Mitrea, Constantin Buzdugan, Gheorghe Poenaru Bordea, Carmen Maria Petolescu, Constantin Preda, Gabriel Talmațchi, Lucian Munteanu, a fost evocată, sub forma notei de subsol de către dr. Lucian Munteanu de la Institutul de Arheologie Iași și cuprinsă în studiul realizat de domnia sa împreună cu dr. Gabriel Talmațchi, de la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.[5] Ultimul studiu dedicat acestui tezaur, a fost elaborat de către dr. Mihai Dima de la Muzeul Băncii Naționale a României și a văzut lumina tiparului, în 2018, în revista Muzeului Municipiului București.[6]

Toate articolele și studiile realizate de autorii amintiți se referă doar la loturi de monede din Tezaurul de la Fedești, comuna Șuletea, județul Vaslui, aflate în patrimoniul muzeelor din România: Muzeul Național de Istorie a României București, Muzeul „Vasile Pârvan" Bârlad și Muzeul Județean „Ștefan cel Mare" Vaslui. Sunt omise exemplarele de monede din același tezaur, care de-a lungul timpului, într-o formă sau alta au ajuns în colecții private, fie în loturi fie ca exemplare singulare.

---

[2] *Ibidem,* pp. 381.

[3] Carmen Maria Petolescu, Constantin Buzdugan, *Date noi privind tezaurul de monede histriene descoperit la Fedești (jud. Vaslui),* în *„Cercetări Numismatice"*, vol. VII, București, 1996, p. 15.

[4] Bucur Mitrea și Constantin Buzdugan, *Un tezaur de monede istriene descoperit în Moldova,* în *„Studii şi Cercetări de Numismatică"*, vol. VIII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, p. 25.

[5] Gabriel Talmațchi, Lucian Munteanu, *Noi informații despre tezaurul de la Fedești (com. Șuletea, jud. Vaslui)*, în Acta Musei Tutovensis, Istorie și arheologie, XIV, Bârlad, 2018, p. 209.

[6] Mihai Dima, *Despre cele mai timpurii monede de tip Apollo emise la Istros (sec. al IV-lea a.Chr.),* în „Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice", nr. 4 (2018), Editura Muzeului Municipiului București, pp.239-253.

Evocăm, cu această ocazie, colecția numismatică a regretatului profesor Costel Ionel Giurcanu, din Bârlad, aflată, la ora redactării articolului, în custodia Muzeului Județean „Ștefan cel mare" Vaslui, această colecție făcând obiectul unui dosar de cercetare penală. Așadar numărul monedelor din inventarul tezaurului se dovedește, de-a lungul timpului, a fi cu mult mai mare.

Această colecție conține un inventar variat de monede, începând din antichitate și până în zorii epocii contemporane, câteva tezaure, un segment aparte reprezentându-l cele două loturi de monede atribuite Tezaurului antic de monede histriene de la Fedești, comuna Șuletea, județul Vaslui.

În inventarul *Colecției numismatice Costel Ionel Giurcanu* s-au identificat două loturi de monede din bronz, pe care l-am marcat Lot I și Lot II. Fiecare din cele două loturi se distinge prin modalitatea de păstrare a monedelor, aleasă de colecționar (modalitate imprudentă din punctul de vedere al respectării normelor de conservare a monedelor) și ca atare, pentru o ușoară identificare și ca modalitate de inventariere am împărțit colecția în două loturi. De asemenea există și o altă monedă păstrată într-un plic de plastic, care prezintă o patină aparte, de culoare maronie, în comparație cu monedele din lotul I și lotul II, majoritatea exemplarelor păstrând patina verzuie specifică monedelor din tezaurul de la Fedești și pe care o vom identifica cu Plic 15.

Monedele din Lotul I (tabel. 1.) sunt păstrate într-un recipient metalic (figura 1), având ca însemnare olografă, cu culoare vișinie, litera **F** (semn distinctiv prin care colecționarul a marcat recipientul pentru identificarea acestui lot de la Fedești n.n.). Recipientul conține 19 monede din bronz (AE) tipul Fedești, 3 fragmente din bronz (figura 2), probabil de la o brățară și 3 mini din bronz.(figura 3)

Fiecare din cele trei fragmente de brățară va fi inventariat cu următorul simbol B1, B2 și B3. Cele 3 fragmente de brățară prezintă următoarele greutăți: B1 – 4,80 g., B2 - 7,54 g. și B3 – 7,13 g.

Cele 3 mini din bronz au fost și ele însemnate simbolic cu: M1 – 3,50g, M2 – 0,98g, M3 – 1,09 g.

Din analiza celor 19 monede cuprinse în Lotul I distingem următoarele elemente și caracteristici tehnice:

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Siglă	Observații
1	11	3,31	16/17	ΙΣΤΡΙΗ	Η	Legendă corectă și marcă între vultur și delfin.
2	9	3,62	16/16	ΙΣΤΡΙΗ	-	Fără marcă; efigia lui Apollo cu defect de batere.
3	6	3,76	16/15	ΙΣΤΡΙΗ	B ?	Legendă corectă și probabil sigla B între vultur și delfin.
4	9	3,87	17/16	ΙΣΤΡΙΗ	B	Legendă corectă. Sigla între vultur și delfin.
5	12	2,34	15/16	ΙΣΤΙ	Θ	Legendă incompletă, monedă ciupită.
6	6	2,48	16/16	ΙΣΤΙ ?	Η	Legendă incompletă.

7	9	3,19	17/16	ΙΣΤ ?	I	Legendă incompletă, ilizibilă.
8	4	4,45	17/17	ΙΣΤΡΗΙ	H	Legendă greșită; sigla H între vultur și delfin.
9	3	2,63	16/15	ΙΣΤΡΙ	?	Legendă incompletă, marcă inteligibilă.
10	6	3,95	17/16	?	H	Legendă ilizibilă.
11	8	3,62	17/17	ΙΣΤΡΗΙ	H	Legendă greșită; sigla H între vultur și delfin.
12	3	3,42/3,43	15/15	ΙΣΤΡΙΗ	T	Legendă corectă și marcarea cu T sub delfin.
13	2	2,90	16/16	ΙΣΤΡΗΙ	-	Monedă fără marcă și legendă greșită.
14	11	3,15	16/16,5	ΙΣΤΡΙΗ	Θ	Legendă ușor ilizibilă.
15	3	3,47	16/15	ΙΣΤΡΗΙ	I	Legendă greșită; sigla I între vultur și delfin.
16	9	4,12	16	ΙΣΤΡΙΗ	Δ	Legendă corectă.
17	3	2,73	16/15	ΙΣΤΡ?	Θ	Legendă incompletă.
18	12	4,04	16/15	ΤΡΗΙ	Θ ?	Legendă incompletă ca urmare a mișcării poansonului la batere (defect de batere).
19	6	4,37	17,5/17	ΙΣΤΡΙΗ	H	Legendă corectă și marca H bătută sub delfin.

Pe baza datelor cuprinse în tabelul de mai sus putem enunța următoarele elemente:

- din 6 monede având sigla H, ca siglă a magistratului monetar, 2 au legenda: ΙΣΤΡΙΗ, 2 monede prezintă legenda ΙΣΤΡΗΙ, in timp ce celelalte monede prezintă legende incomplete (ΙΣΤΙ ?) sau inexistente;
- din cele 19 monede analizate, care compun lotul I, constatăm următoarea varietate de sigle a magistraților monetari: B (beta) – 2 exemplare, H (heta) – 6 exemplare, Θ (theta) – 4 exemplare, I (iota) – 2 exemplare, T (tau) – 1 exemplar, iar 3 monede nu au marcă de magistrat monetar.

Monedele din Lotul II sunt păstrate în plicuri de hârtie cu dimensiunea de 9,5 x 7,0 cm (figura 4). În total, lotul al II – lea cuprinde 14 plicuri cu număr variabil de monede, grupate în funcție de siglele magistraților monetari ștanțate pe reversul monedelor:

Plicul - 1.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	12	2,68 g	14/14	ΙΣΤΗ	H	Legendă greșită și incompletă.

Plicul - 2.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	3	4,64 g	16/15	ΙΣΤΡΗΙ	-	Fără marcă de magistrat, greutate mare peste standardul ponderal de ± 4,00g.

Plicul - 3.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	3	3,49 g	3,49 g	ΙΣΤΡΗΙ ?	Η	Legendă ilizibilă

Plicul - 4.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	9	4,82 g	17/17	ΙΣΤΡΙΗ	-	Legendă corectă, fără marcă de magistrat, greutate cu mult peste standardul ponderal ± 4,00g.

Plicul - 5.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	12	4,20 g	15/15	ΙΣΤΡΙΗ	Η	
2	3	2,67 g	14/15	(ΙΣΤ)ΡΙΗ	Η	Vizibilă doar a doua jumătate din legendă.

Plicul - 6.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	3	4,35 g	16/16	(ΙΣΤ)ΡΙΗ	Δ	Vizibil doar jumătate din legendă
2	9	4,31 g	16/16	ΙΣΤΡΙΗ	Δ	-

Plicul - 7.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	6	5,20 g	17/16	(ΙΣΤ)ΡΙΗ	-	Fără marcă de magistrat, lizibilă

						doar a doua jumătate a legendei, greutate cu mult peste standardul ponderal ± 4,00g.

Plicul - 8.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	6	2,42 g	14/14	-	-	Fața lui Apollo ruptă; legendă ilizibilă; fără marcă
2	6	3,80 g	14/14	-	-	Legendă ilizibilă; fără marcă
3	12	3,83 g	16/15	-	-	Legendă ilizibilă; fără marcă
4	12	2,52 g	15 /15	ΙΣΤΡΙΗ	-	Fără marcă
5	12	3,57 g	15/14	-	-	Legendă ilizibilă; fără marcă

Plicul – 9.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	9	4,18 g	15/17	(ΙΣ)ΤΡΙ(Η)	Γ	Legendă parțial lizibilă.
2	9	3,31 g	15/16	ΙΣΤΡΙΗ	Γ	-
3	12	4,02 g	16/16	ΙΣΤΡΙΗ	Γ?	-
4	3	4,97 g	16 /17	ΙΣΤΙΙΗ	Γ?	Marcă magistrat ilizibilă, legendă greșită?!

Plicul – 10.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	6	3,82 g	16/16	(ΙΣ)ΤΡΙΗ	Β	Legendă parțial lizibilă
2	12	4,48 g	15/16	ΙΣΤΡΙΗ	Β	Legendă lizibilă, greutate peste standardul ponderal de ± 4,00g.
3	6	4,24 g	15/16	ΙΣΤΡΙΗ	Β	Legendă lizibilă, greutate peste standardul ponderal de ± 4,00g.

4	12	3,62 g	15/16	(ΙΣ)ΤΡΙΗ	B	Legendă parțial lizibilă

Plicul – 11.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	12	3,04 g	16/16	ΙΣΤΡΙΗ	I	-
2	6	3,51 g	16/17	ΙΣΤΡΙΗ	I	-
3	6	3,01 g	15/16	ΙΣΤΡΙΗ	I	-
4	12	3,02 g	16/16	(ΙΣ)ΤΡΙΗ	I	Legendă parțial lizibilă
5	10	3,47 g	15/17	ΙΣΤΡΙΗ	I	-
6	3	3,76 g	16/17	(ΙΣ)ΤΡΙΗ	I	-
7	3	3,95 g	17/17	(ΙΣΤ)ΡΙ(Η)	I	Legendă parțial lizibilă
8	7	3,15 g	14/16	ΙΣΤΡΙΗ	I	-

Plicul – 12.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	12	3,44 g	15/16	ΙΣΤΡΙΗ	H	Legendă parțial lizibilă
2	9	3,94 g	16/16	(Ι)ΣΤΡΙΗ	H	-
3	6	3,59 g	16/17	ΙΣΤΡΙΗ	H	-
4	8	3,82 g	16/16	ΙΣΤΡΙΗ ?	H	Legendă parțial lizibilă
5	12	3,77 g	15/17	(ΙΣ)ΤΡΗΙ ?	H	Legendă greșită.
6	5	3,22 g	15/15	ΙΣΤΡ(ΙΗ)	H	Legendă parțial vizibilă
7	3	3,59 g	14/15	ΙΣΤΡΙ(Η)	H	Legendă parțial lizibilă
8	7	4,34 g	16/17	ΙΣΤΡΙΗ ?	H	Legendă parțial lizibilă
9	1	3,57 g	16/16	ΙΣΤΡΙΗ	H	-
10	12	4,38 g	16/18	ΙΣΤΡΙΗ	H	-
11	6	3,90 g	16/17	(ΙΣ)ΤΡΙΗ	H	Legendă parțial lizibilă
12	7	2,35 g	14/15	(ΙΣΤ)ΡΙΗ	H	Legendă parțial lizibilă

Plicul – 13.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații

1	4	3,26 g	16/16	(IΣ)TPIH	Θ	Legendă parțial lizibilă
2	11	4,52 g	16/17	IΣTPIH	Θ	-
3	6	2,49 g	14/14	(IΣ)TPI(H)	Θ	Efigie Apollo ilizibilă; legendă parțial lizibilă.
4	6	3,78 g	16/17	IΣTPIH	Θ	-
5	12	3,17 g	15/16	IΣTPIH	Θ	-
6	12	4,11 g	16/17	IΣTPIH	Θ	Legendă parțial vizibilă
7	4	3,04 g	15/16	IΣTP(IH)	Θ	Legendă parțial lizibilă
8	9	3,45 g	15/16	IΣTPIH	Θ	-
9	12	3,30 g	16/18	IΣTPIH	Θ	Efigie Apollo ilizibilă
10	6	3,57 g	17/17	IΣTPIH	Θ	Legendă parțial vizibilă
11	6	3,80	16/16	IΣTPIH	Θ	-

Plicul – 14.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	9	4,72 g	16/16	(IΣ)TPIH	ΔI	Legendă parțial lizibilă
2	9	4,31 g	15/16	(IΣ)TPI(H)	ΔI	Legendă parțial lizibilă
3	3	4,58 g	15/16	(IΣ)TP(IH)	ΔI	Legendă parțial lizibilă
4	6	4,76 g	16/16	IΣTPIH	ΔI	-

Plicul – 15.

Nr. crt.	Orientare Av/Rv	Greutate grame	Diametru mm	Legendă revers	Marcă/siglă	Observații
1	12	4,00 g	16/17	IΣTPIH	I	Patină de culoare maronie, distinctă de celelalte monede din tezaur

Lotul II conține 57 de exemplare din care, 16 monede prezintă marca monetară **H** (heta) bătută pe reversul monedei sub delfin, alte 2 exemplare prezintă ca marcă **Δ** (delta), 4 exemplare **Γ** (gama), 8 exemplare **I** (iota), 11 monede prezintă **Θ** (theta), alte 4 exemplare **ΔI** (delta - iota), iar ultimul plic cu nr 15 prezintă ca marcă monetară **I** (iota) și are o patină distinctă de celelalte monede, de culaore maronie. Acest lot, spre deosebire de lotul I, cuprinde 4 exemplare cu marca **Γ** (gama).

În total, în colecția privată a regretatului colecționar Costel Ionel Giurcanu, există un număr de 77 de exemplare din Tezaurul de la Fedești, cu mult peste cele 34

de exemplare de monede deținute de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, donație a regretatului Constantin Buzdugan[7] din anul 1980 și a celor 7 exemplare, donație mai târzie, din anul 2009, a regretatului învățător marin Rotaru[8] și care se alătură celor peste 200 de exemplare semnalate, de-a lungul vremii, în literatura de specialitate.

ANEXE:

Fig.1 - Lotul 1 - Tezaur Fedești (19 monede, 3 fragmente și 3 bile din bronz)

Fig.2 - Lotul 1 - Tezaur Fedești (fragmente brățară din bronz.)

Fig.3. Lotul 1 - Tezaur Fedești (bila din bronz; G – 3,50g)

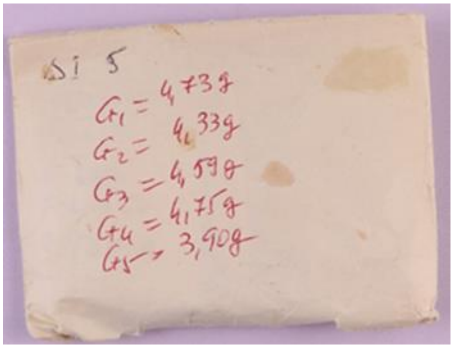

Fig.4. Lotul 2 - Tezaur Fedești, plicul cu numărul 14.

[7] Gabriel Talmațchi, *FEDEŞTI, comm. De Şuletea, dép. De Vaslui; 1976*, în *„Corpus Nummorum Moldaviae III” – Monnaies et parures du Musée Départamental „Ștefan cel Mare” de Vaslui*, Editura Panfilius, Iași, 2007, pp. 3-14.

[8] Marin Rotaru, *Cercetarea arheologică a Văii Bujoreni, comuna Zorleni, județul Vaslui*, în *„Antichitățile Elanului”*, Editura Sfera, Bârlad, 2009, pp. 247-260.

Fig. 5. Lot 1 – moneda nr. 7 din colecția Giurcanu

Fig. 6. Lot 1 – moneda nr. 8 din colecția Giurcanu

Fig. 7. Lotul 1 – moneda nr. 12 din colecția Giurcanu

Fig. 8. Lotul 2 – moneda din plicul nr. 15

DESPRE MEMORIALUL VICTIMELOR HOLOCAUSTULUI DE LA YAD VASHEM-IERUSALIM

Gianina-Cristina CHIRILĂ-COCUZ *

ABOUT THE HOLOCAUST VICTIMS MEMORIAL FROM YAD VASHEM-IERUSALIM

Abstract

Yad Vashem is the name of the Holocaust Memorial, an official institution of the State of Israel, established in 1953 in Jerusalem. The complex has a dual function: one dedicated to the scientific study of the Holocaust and genocide in general (containing an archival research institute, a library, a publishing house and an educational center, as well as the International School / Institute for Holocaust Studies) and memorials (museums). open to the general public (History Museum, Children's Memorial and Memorial Hall, Holocaust Art Museum, sculptures, outdoor memorial sites such as the Valley of Communities, and a synagogue.

The International School for the Study of the Holocaust invites a group of teachers each year of Romanian history - which demonstrates concerns in this field - at a training seminar that addresses this issue. I participated in the seminar program from July 29 to August 5, 2018, organized by courses (lectures by university professors from Israeli Universities, researchers from the Yad Vashem Institute, etc.), conferences but also from workshops. The variety and complexity of the theme was highlighted by the names of courses, conferences, guided tours, round tables and exhibitions in the History Museum, Valley of Communities, Visual Center, the exhibition "Rights between peoples", Children's Memorial, Study Center, Museum Art etc.

Cuvinte cheie: *memorial, Yad Vashem, Holocaust, complex, școală internațională, muzeu, comemorativ, evrei, comunitate*

Key words: *memorial, Yad Vashem, Holocaust, complex, international school, museum, memorial, jews, community.*

Memoria Holocaustului este astăzi prezentată ca o lecție universală, un punct de reper pentru a construi - pe valori civice și morale comune - secolul al XXI-lea. Fiind o memorie omniprezentă în societățile contemporane, memoria Holocaustului este învestită cu o funcție eminamente educativă, susținută și promovată prin lucrări, mărturii, producții audiovizuale, comemorări, expoziții, muzee, monumente memoriale etc.

Holocaustul (termen de sorginte greacă, semnificând o jertfă a arderii de tot) reprezintă, prin caracterul industrial şi sistematic un genocid comis de Germania, un

* Profesor, Şcoala Gimnazială „Vasile Alecsandri” Vaslui

program de exterminare a evreilor din perioada 1933-1945, o crimă fără egal şi fără precedent în istorie.

Yad Vashem (ebraică: „יד ושם monument și nume”) este denumirea Memorialului Victimelor Holocaustului, instituție oficială a Statului Israel, înființată în anul 1953 la Ierusalim, printr-o hotărâre a Knesset-ului israelian, în partea de vest a Muntelui Herzl, cunoscută și ca „Muntele Amintirii”.

Complexul muzeal de la Yad Vashem este dedicat păstrării memoriei evreilor care au fost victime ale sistemului nazist, persoanelor care au ajutat dezinteresat evreii dar și pentru cercetarea fenomenului Holocaustului, cu scopul de a evita producerea unor astfel de evenimente în viitor. Memorialul cuprinde o suprafață de 44,5 ha și este construit în cea mai mare parte în subteran. Complexul are o dublă funcție: una dedicată studiului științific al Holocaustului și genocidului în general (conținând un institut de cercetare cu arhive, bibliotecă, editură și un centru educațional, precum și Școala Internațională / Institutul pentru Studii Holocaust) și memorialele (muzeele) dedicate publicului larg (Muzeul de Istorie, Memorialul Copiilor și Sala Memoriei, Muzeul de Artă al Holocaustului, sculpturi, situri comemorative în aer liber, precum Valea Comunităților, și o sinagogă).

În anul 2005, Şcoala Internaţională pentru Studierea Holocaustului a inaugurat un proiect dedicat studierii Holocaustului în Europa, iar România a devenit una din ţările partenere. Institutul de la Yad Vashem (Ierusalim) invită în fiecare an un grup format din profesori de istorie – care au preocupări în acest domeniu - la un seminar de formare care abordează problematica Holocaustului. Am participat la programul seminarului în perioada 29 iulie-5 august 2018, care a fost organizat sub forma unor cursuri (prelegeri ale profesorilor universitari de la Universităţi din Israel, cercetători ai Institutului de la Yad Vashem etc.), conferințe dar şi din ateliere de lucru, desfăşurate în complexul muzeal sau în sala de seminar. Varietatea şi complexitatea tematicii a fost evidenţiată chiar prin denumirea cursurilor, conferințelor, tururilor ghidate, meselor rotunde și a expozițiilor: *Amintire și educație la Yad Vashem* (Dr. Noa Mkayton, Yad Vashem); *Muzeul de Istorie de la Yad Vashem* (Dr. Hava Baruch); *Valea Comunităților* (Shlomo Balsam); *Natura fără precedent a Holocaustului* (Prof. Yehuda Bauer, Yad Vashem); *Introducere în iudaism* (Moshe Cohen, Yad Vashem); *Vizită cu ghid la Muzeul Israelului*; *Cum comemorează Israelul Holocaustul – Amintirea la Yad Vashem; Plimbare în campusul de la Yad Vashem* (Ester Rachow, Yad Vashem); *Prezentarea pachetului educațional în limba română pentru diferite vârste* (Dr. Hava Baruch); *Concepția educațională la Yad Vashem: Abordarea biografică, pornind de la publicația Yad Vashem-ului „Fata pe care noi am dorit-o întotdeauna – povestea Martei*” (Dr. Anna Novikov, Yad Vashem); *Studiu de caz al deportării evreilor germani la Riga: O unitate educațională a Yad Vashem-ului pentru elevii de 15 ani și mai mari* (Dr. Birte Hewera, Yad Vashem); *Activitatea cu mărturiile filmate – Film: „Adio pentru todeauna. Povestea Hannei Mele-Faust”, Yad Vashem* (Dr. Anna Novikov, Yad Vashem); *Predarea istoriei și a Holocaustului în România* (Prof. Mihai Manea); *Predarea istoriei și a Holocaustului în Republica Moldova* (Ms. Victoria Scutaru); *Predarea istoriei și a Holocaustului în Israel* (Ms. Yael Richler); „*Cine a dat ordinul? Evoluția "Soluției Finale"* (Dr. Daniel Uziel, Yad Vashem); *Istoria Holocaustului în Ungaria și România* (Dr. Rafael Vago, Tel Aviv University);

Predarea Holocaustului printr-o abordare interdisciplinară; Expoziția Crâmpeie ale memoriei. Fotografia în perioada Holocaustului (Dr. Noa Mkayton, Yad Vashem).

Atelierele de lucru s-au desfăşurat, îndeosebi în zonele muzeale: Sala Numelor, Valea Comunităţilor, Centrul Vizual, expoziţia „Drepţi între popoare”, Memorialul Copiilor, Centrul de Studii, Muzeul de artă etc.

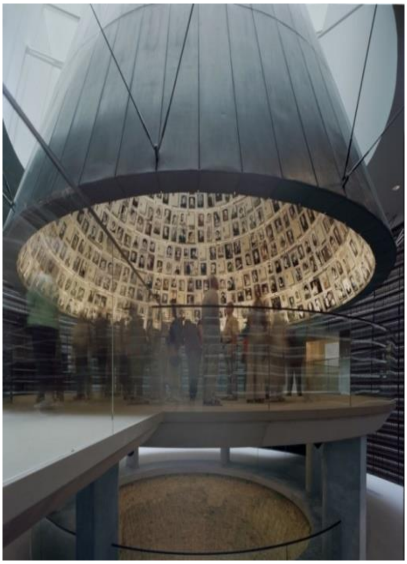

Fig. 1- Sala numelor - Muzeul de istorie a Holocaustului de la Yad Vashem (Ierusalim)

Muzeul de istorie a Holocaustului de la Yad Vashem, proiectat de arhitectul israelian-canadian Moshe Safdie, prezintă expoziția de-a lungul unui coridor lung de 180 metri, de formă triunghiulară conectat la 10 săli. Traseul este dirijat dintr-o galerie în alta, organizat cronologic, fiecare galerie fiind dedicată unui capitol diferit al Holocaustului, combinând poveștile personale ale victimelor cu cele ale celor 90 de supraviețuitori și cu cele aproximativ 2500 de obiecte personale recuperate din lagărele de exterminare. Vizitând acest loc este imposibil să nu te impresioneze cele 600 de fotografii ale victimelor Holocaustului, cele 110.000 de înregistrări audio și video și cartoteca ce conține datele personale a milioane de evrei între care 1,5 milioane de copii care au dispărut sau au supraviețuit lagărelor. Fiecare țară în care Holocaustul a avut loc, are propria camera unde sunt expuse fotografii ale celor uciși, obiecte personale, scrisori și mărturii prin intermediul unor înregistrări video care rulează constant pe ecrane.

Sala numelor a fost construită în formă de lacrimă în amintirea celor uciși. Tavanul este format dintr-un con cu înălțimea de 10 metri în interiorul căruia sunt afișate 600 de fotografii și fragmente din cartoteca de pe margine. Acesta se continuă la bază cu un alt con plin cu apă, în care se reflectă imaginile de mai sus.

Imaginile reflectate în apă sunt o modalitate de comemorare a victimelor ale căror nume au rămas necunoscute. Din 6 milioane de evrei uciși s-a reușit strângerea a 5 milioane de nume și a 2,2 milioane de pagini de mărturii despre Holocaust. Eforturile de colectare a datelor nu s-au încheiat însă, iar sala are numeroase spații goale care așteaptă să fie umplute. România are camera ei în culoarul morții din Muzeul de la Yad Vashem - 230 de mii de evrei au fost uciși sau au murit în urma tratamentului inuman al autorităților române în Moldova și teritoriile ocupate de armata română.

Fig. 2- Valea Comunităților – Memorialul de la Yad Vashem(Ierusalim)

Valea Comunităților din Yad Vashem este este un monument masiv de 2,5 acri. Peste 5000 nume sunt gravate pe pereții din piatră, comunități evreești distruse de naziști în timpul Holocaustului. Fiecare nume aminteste de o comunitate care a existat de sute de ani. Valea a fost excavată, nimic nu a fost construit deasupra solului. Numele comunităților sunt gravate pe107 pereți care corespund în mare măsură aranjamentului geografic al hărții Europei și Africii de Nord.

Memorialul copiilor este locul cu cea mai mare încărcătură emoțională. Săpat într-o cavernă subterană, este un tribut adus celor aproximativ 1,5 milioane de copii evrei care au fost uciși în timpul Holocaustului. Lumânarile memorabile, o tradiție evreiască obișnuită în amintirea celor decedați, se reflectă infinit într-un spaun spațiu întunecat, creând impresia a milioane de stele stralucind pe cer. Numele copiilor uciși, vârstele lor și țările de origine pot fi auzite în fundal pe o înregistrare care rulează fără încetare luni întregi până să o ia de la capăt.

Memorialul copiilor a fost proiectat de arhitectul Moshe Safdie și a fost construit cu sprijinul familiei Abe și Edita Spiegea lui Abe și Edita Spiegel, al cărui fiu Uziel a fost ucis în Auschwitz la vârsta de doi ani și jumătate.

Memorialul de la Yad Vashem (Ierusalim) este un loc de *comemorare* a victimelor Holocaustului, *de documentare și cercetare* (se află peste 179 milioane de documente, 125.500 de mărturii, 150.000 de lucrări în 54 de limbi, 450.000 de fotografii, 9.500 de filme, 144.000 obiecte de colecție, de filme) și *de educație* (prin înființarea Școlii Internaționale de Studiere a Holocaustului) din anul 1993.

Fig. 3- Sala Amintirilor- Memorialul de la Yad Vashem(Ierusalim)

Un million de oameni vizitează în fiecare an Memorialul Yad Vashem, evrei și cei mai mulți, neevrei pentru a vedea unde duce ura față de celălalt și pentru a nu uita niciodată. Evreii din fiecare țară își spun povestea la Yad Vashem!

Prin participarea la Seminarul Internaţional de la Yad Vashem am avut şansa de a înţelege mai bine istoria evreilor în general, dar şi

cunoaşterea vieţii lor înainte de Holocaust, din timpul acestuia, precum şi dificultăţile de a se „reîntoarce la o nouă viaţă”. În același timp am putut aprofunda dimensiunea tragediei evreiești prezentă în statistici: înainte de Holocaust în întreaga lume erau de evrei, după Holocaust au rămas 12 milioane de evrei, iar iar astăzi în lume mai sunt 14 milioane de evrei. Se estimează că fară Holocaust, astăzi ar fi fost în lume 37 milioane de evrei.

Studierea problematicii Holocaustului este continuă, se adresează oricărei vârste şi poate fi un reper pentru o schimbare a mentalităţilor. Educaţia viitorului este şi una a acceptării celuilalt. Într-o „lume globală”, dialogul intercultural trebuie să devină o realitate, iar pentru aceasta e necesar să păstrăm vie memoria istoriei.

În acest sens, pline de învăţăminte sunt cuvintele lui Machiavelli: „Cine vrea să afle ce urmează să se întâmple trebuie să aibă în vedere ce s-a întâmplat deja: lucrurile din fiecare epocă îşi au corespondentul în vremurile antice.”

BIBLIOGRAFIE

- Chirilă Gianina-Cristina, *Memoria Holocaustului: drama copiilor din lagăre*, Vaslui, 2018.
- Cocuz Gianina-Cristina, *Yad Vashem sau clipa în care omenirea a murit puțin...* în “Memoria Holocaustului- educația pentru toleranță”, anul II, nr. 2, 30 octombrie 2020, p. 3-5.

Fig. 4- Delegația profesorilor de istorie din România, participanți la Memorialul de la Yad Vashem - Ierusalim (29 iulie-5 august 2018)

PERSPECTIVE ALE DEPĂRTĂRII ÎN PEISAJUL ROMÂNESC - CÂTEVA TRĂSĂTURI ALE ARTEI POPULARE DESPRINSE DIN PAGINILE REVISTEI „ATENEU”

Olguța PÂȚU*

PERSPECTIVES OF DISTANCE IN THE ROMANIAN LANDSCAPE - SOME FEATURES OF POPULAR ART FROM THE PAGES OF THE "ATENEU" MAGAZINE

Abstract
In the first issue of „Ateneu” the commentators took a look closely at the show, the exhibition, the outfit, in order to conclude essentializing on some obvious characteristics, the tendency of theorizing is not lacking, but is preceded, as was natural, by attention, observations on the ongoing artistic phenomenon.

Cuvinte cheie: *tradiții artistice, arta populară, profil folcloric, Creangă și folclorul, creația*
Key words: *artistic traditions, folk art, folkloric profile, Creangă and folklore, creation*

Ne referim desigur la sumarul numerelor din noua serie a publicației băcăuane care își începe apariția în august 1964. Încă din primele numere ale revistei, cultura și arta populară își fac prezența în special prin comentarea diverselor manifestări artistice la nivel național dar și local, comentariile apreciind evidențierea unor trăsături demne de popularizat, odată cu menționarea zonelor (localităților), cunoscute ca veritabile păstrătoare ale unor bogate tradiții artistice perpetuate de veacuri. Totodată, având în vedere vechea organizare administrativ – teritorială, autorii comentariilor se referă la fenomene întâlnite în regiuni, fapt ce durează până în februarie 1968, când reiau ființă județele. Așadar, mențiunile au în vedere un areal mai larg precum zona Trotușului, a Siretului, a Tazlăului, colinele Tutovei, dar și numeroase zone și localități (Grințieș, Tarcău, Pipirig, Văratic, Valea Bistriței), făcând parte pe atunci din regiunea Bacău, astăzi situându-se în județul Neamț.

Dacă acum ne-am pune întrebarea privind natura interpretărilor (definiție, descriere, semnalizarea trăsăturilor sau pur și simplu limitarea la aprecierea spectacolelor, expozițiilor etc.), vom observa că semnatarii articolelor preferă trecerea în revistă a manifestărilor, cu surprinderea unor realități indiscutabile dar și a unor neajunsuri în diferitele domenii în discuție cu rare incursiuni în planul teoretic al definirii culturii și, în special, artei populare. Firește că te aștepți să citești o definiție a artei populare și să parcurgi anumite criterii și dificultăți în concretizarea unei atare definiții. Dacă întâlnim atât în cazul artei culte cât și în acela al artei populare diferențe esențiale, atunci care ar fi acelea observabile cu ușurință ori în urma unor laborioase

* Profesor, Școala Populară de Arte și Meserii Bacău.

cercetări în literatură, plastică, teatru, coregrafie, muzică etc. Din parcurgerea intervențiilor din revistă, e destul de ușor de remarcat că în cazul artei populare ne întâmpină în primul rând aspectul ei inteligibil. Totuși trebuie să manifestăm unele precauții pentru a nu cădea în greșeala de a considera arta populară o manifestare facilă a spiritului în raport cu arta cultă. De pildă, găsind în urma din paginile „Ateneului" reprodusă imaginea „Gânditorului de la Hamangia", operă indiscutabilă a unui geniu de acum 6000 de ani, mica sculptură de doar 11cm înălțime te uimește prin modernitatea simbolului reprezentat. Firește, artistul a rămas necunoscut. Anonimatul e o trăsătură a artei populare tradiționale, în actualitate mijloacele de comunicare ajutând totuși la permanentizarea unor nume de creatori. Anonimatul este o urmare a creație colective milenare sau cel puțin seculare a celor mai multe produse artistice populare, creație care în îndelungata ei evoluție a dobândit rafinament, influențată fiind vădit de evenimentul istorico – social și cultural în continuă devenire. Notele reprezentative ale creațiilor artistice populare sunt naturalețea, în primul rând, simplitatea, naivitatea și, uneori, îmbinarea utilului cu frumosul.

Cu toate că în primele numere din „Ateneu" comentatorii privesc în prim plan spectacolul, expoziția, ținuta vestimentară, cu scopul de a concluziona apoi, esențializând, asupra unor evidente caracteristici, tendința teoretizării nu lipsește, dar e precedată, cum era și firesc, de atente observații privitor la fenomenul artistic în desfășurare. De pildă, V.Savonea în articolul „Permanența artei populare", (cu privire la cea de a treia Expoziție bienală de artă populară), urmărește să pună în valoare varietatea și frumusețea costumului popular din anumite zone ale Bacăului și Neamțului. Prezentând exemple ample cu comentarii bine argumentate, V.Savonea subliniază faptul că în respectivele zone tradiția confecționării costumului popular e impresionantă și că are toate șansele de a fi perpetuată. Citării: „Frumusețea costumului popular din zonele Neamț și Valea Bistriței cu specificul ștergar de cap țesut din lână țigae (…) sau cele de pe Valea Tazlăului și Oituzului dau dovada că arta populară în regiunea Bacău este înfloritoare, iar creatorii au pasiunea și dragostea care de astfel a întreținut focul neatins al artei noastre întotdeauna". Varietatea costumului popular din împrejurimile Bacăului este remarcată și de Ernest Gavrilovici într-un articol numit „Profil folcloric", în același spațiu al paginii menționate mai sus. Alăturat, o amplă masă rotundă reunește în pagină părerile mai multor specialiști privitoare la „cultura de masă și satul". Cultura și arta populară sunt aici interpretate de participanții la discuții ca organisme dinamice existente în directă legătură cu evoluția societății. Este drept că, pe alocuri, părerile participanților par ar fi influențate de ideologia factorului politic din acel timp.

Foarte interesant de observat este felul în care se poziționează un cunoscut interpret al muzicii populare. Intr-un interviu acordat lui Mircea Motrici interpreta Sofia Vicoveanca mărturisește că se simte foarte legată de „Alaiurile Bistriței" și Ansamblul „Busuiocul" din Bacău cu care a efectuat multe turnee în țară și străinătate, dar că sufletește aparține Bucovinei din al cărei tezaur de artă populară a preluat enorm. „Fără Bucovina – declară celebra cântăreață – n-aș fi nimic". De fapt, mie practic – nuanțează interpreta –, nu-mi aparține nimic. Aceste cântece aparțin de veacuri acestor meleaguri. Mie îmi rămâne să le îmbrac într-o cămașă nouă nouță, deoarece cântecul dacă este bine păstrat și pregătit, trebuie să-ți pice ca o mănușă. Dar

un creator de geniu cum este Ion Creangă va fi avut afinități cu folclorul? Desigur, într-un fel original. Analizând aspectul, universitarul V. Adăscăliței că autorul „Amintirilor din copilărie” este un scriitor al satului moldovenesc inimitabil. Cităm: „Creangă este un scriitor al satului moldovenesc (…) din a doua jumătate a veacului trecut și numai în această măsură, el mai este și un talent și iscusit creator care știe să valorifice folclorul – uneori atât de bine și atât de mult – încât ascultându-l ai impresia că stai lângă izvorul acestuia”. În sfârșit, după cercetări și analize, întâlnim în paginile revistei și încercări precaute de așteptate generalizări privitoare la definirea artei populare și la desprinderea unor trăsături proprii. O astfel de încercare aparține criticului literar Constantin Călin în articolul „Conceptul de artă populară”. Mai aplicată ni se pare susținerea lui Constantin Donea, care încearcă, între altele, să diferențieze folclorul ca termen teoretic de manifestările aplicate, înțelese ca spectacol în plină desfășurare: Prin urmare, „în prima ipostază folclorul ne apare ca un fenomen de limbaj natural, specific modului de viață al unei colectivități”, câtă vreme în cazul al doilea „se etalează în principal, ca un produs artistic, dominat de legile artistice ale spectacolului scenic”.

Autorul se explică în continuare că, valorificat „prin spectacol”, nu înseamnă că folclorul ar fi o „simplă operație fotografiere” ci, dimpotrivă „un proces complex”. Înseși preluările din mai multe zone ale tradiției locale spre a fi valorificate în spectacole se petrec prin comiterea multor greșeli, abateri de la filonul existent de zeci ori chiar sute de ani. Se întâlnesc în cadrul programelor unor orchestre preluări care se distanțează de originalul model popular. Chiar și în cazul coregrafiei, în executarea dansului trebuie avut în vedere caracterul sincretic al spectacolului: muzică, dans, costumație, strigături. Acest aspect pune în evidență, sub specie estetică, strânsa legătură între aceste elemente. Mai este un aspect interesant pe care îl adaugă comentariul lui Constantin Donea. El ține să sublinieze că de-a lungul timpului și mai ales în zilele noastre au avut loc și mai au și vor avea mutații substanțiale în manifestațiile cu caracter „mito - magic” care devin desfășurări ceremoniale și chiar mari spectacole prilejuite de sărbători sau transformându-se ele însele, aceste manifestări, în sărbători periodice cu un înalt regim civic și artistic.

BIBLIOGRAFIE

- Adăscăliței V., Piru Al. „*Creangă și folclorul*” (două contribuții) revista „Ateneu”, Anul I, nr.5, dec. 1964, p.6
- Călin Constantin „*Conceptul de artă populară*” revista „Ateneu”, Anul 5, nr.7, iul.1968, p.2,16
- Donea Constantin „*Permanența creației maselor*” revista „Ateneu”, Anul 21, nr.6(175), iunie 1984, p.1-11
- Revista „Ateneu”, Anul I, nr.2, sep.1964, p.10
- Vicoveanca Sofia „*Fără Bucovina n-aș fi nimic*”, Motrici Mircea revista „Ateneu”, Anul 20, nr.1(170). ian. 1984, p.12

DE VORBĂ CU LUCRĂRILE UNOR ARTIȘTI ROMÂNI DIN COLECȚIA DE ARTĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

Marian ANTONIU *

TALKING ABOUT THE WORKS OF SOME ROMANIAN ARTISTS FROM THE ART COLLECTION OF THE “ȘTEFAN CEL MARE” COUNTY MUSEUM OF VASLUI

Abstract
The Romanian contemporary art collection of the “Ștefan cel Mare” Vaslui County Museum is based on the acquisitions of the Vaslui County Committee of Socialist Culture and Education in the 80s of the socialist era
Despite a duplicitous image of art meant to overcome socialist censorship, artists resort to experiments of color, shape and composition influenced by various international trends and combined with modern aesthetics, traditions and practices in an attempt to create an original art, a "brand stylistic ”own.

Cuvinte cheie: *colecție de artă, artiști contemporani români, pictură, sculptură, grafică, muzeu*
Key words: *art collection, Romanian contemporary artists, painting, sculpture, graphics, museum*

Orice colecție, fie ea de artă sau de alte bunuri de patrimoniu, îmbină știința, migala și înțelepciunea celer care de-a lungul unor prioade de timp s-au aplecat asupra constituirii lor, colecționând, cercetând, conservând și, acolo unde a fost cazul, restaurând aceste mărturii materiale ale evoluției spiritului uman. Astfel, aceste colecții de ansambluri de bunuri culturale sunt creuzete ale unor fermente culturale ample care conțin și conservă memoria trecutului alături de explorări în cotidian ce urmăresc orizontul viitorului.

În cazul artei, operele ce constituie aceste colecții sunt veritabile expuneri sintetice ale artei plastice, însușire valorică a originalității și personalității artiștilor. Prin prezentarea acestor colecții de artă privirii și atenției publicului, putem reface parcursul evolutiv al artelor plastice și evidenția marile linii directoare ce au animat creația artistică.

Colecția de Artă Plastică a Muzeului Județean „Ștefan Cel Mare” Vaslui a fost constituită încă de la înființarea acestei instituții, în anul 1974, prin transferul bunurilor de patrimoniu cultural de la Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă - București și ulterior Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste - București prin Oficiul petru Organizarea Expozițiilor de Artă la care s-a adăugat Fondul Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici, filiala Iași sau București. În timp s-au adăugat alte donații de

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

valoare, precum Colecția de Artă Contemporană „Dr. Constantin Teodorescu”, colecția donată încă din luna martie a anului 1989.

Astfel constituită de-a lungul a peste patru decenii, colecția de artă plastică a Muzeului Județean „Ștefan Cel Mare” Vaslui cuprinde numeroase opere de pictură, grafică și sculptură ale domeniului artei contemporane românești bazată pe cerințele limbajului modern ce cuprinde un anumit demers plastic al artiștilor care şi-au asumat în timp mijloacele de expresie adecvate viziunii proprii unei identități originale. Apare în acest caz oportunitatea stabilirii unor ierarhii a fenomenului artistic contemporan privitor la procesul de înaintare al vieții plastice, al modurilor creatoare și al constituirii formelor artistice ale operei de artă.

Dialogul cu opera de artă este una din problemele pe care muzeul o adoptă față de creația artistică contemporană. Accesul la opera autentică implică intelectual și intuitiv privitorul la inițiere în fenomenul artei contemporane. Astfel, o sinteză a valorilor artei contemporane se obține prin cercetare și cunoaștere a idealului tradițional al desăvârșirii originalității creației artistice la care se adaugă o rezervă față de îndrăznelile inovației, în opoziție cu provocările specifice unui limbaj modern al protestului față de concepțiile moștenite.

Analizând creațiile artistice ce conpum colecția de artă plastică a Muzeului Județean „Ștefan Cel Mare” Vaslui, se confirmă existența unor particularități, asemeni lucrărilor maeștrilor Ion Irimescu sau Corneliu Baba, la care se adaugă Ion Popescu-Negreni sau Iftimie Bârleanu până la Dan Hatmanu, Marcel Guguianu, Horea Bernea, și mulți, mulți alții.

Diversitatea stilistică a acestor lucrări scoate în evidență trăsăturile sensibilității individualizate a fiecărui artist în parte. Cromatica și luminozitatea în opoziție cu grafismul formelor sau expresia abstractă sunt repere în realizarea frumosului ce aparțin în egală măsură rațiunii și sensibilității plastice.

Descoperim astfel un rafinament al culorilor în surdină la Corneliu Baba (n. 18 noiembrie 1906, Craiova – d. 28 decembrie 1997, București), în lucrarea „Flori” (Figura 1.), o natură moartă cu un vas de lut având flori de anemone, executată într-un stil personal cu un aspect frământat al pastei picturale în care paleta folosită este sobră, a culorilor de pământ cu fundal întunecat. Deși „Florile” ca lume a obiectelor neînsuflețite, nu sunt teme predilecte abordate de Corneliu Baba, privindule, nu putem să nu observăm evidente facturi picturale care fac trimitere la însuși spiritul picturii românești și chipul ei iconografic din creația lui Ștefan Luchian.

Ion Irimescu (n. 27 februarie 1903, Fălticeni – d. 29 octombrie 2005, Fălticeni) impresionează printr-o sculptură cu temă mitologică alături de tema maternității, folosită frecvent de autor. „Primăvara” (Figura 2.) realizată în bronz este o sculptură puternic stilizată a unei zeițe purtătoare a unui mesaj de înoire și într-un sens mai larg, a fertilității. Modelată cu o atenție acordată materialului dar și relației înscrierii formei în spațiu, sculptorul construiește o figură feminină fusiformă a cărei menire, parcă, este aceea de a atinge doar cu vârful degetelor de la picioare solul. Adresându-se direct simțurilor, sculptura lui Ion Irimescu este realizată într-un stil inconfundabil profund personalizat în care domină linia ondulată a formei plină de simboluri și sensibilitate.

Obținerea unei viziuni integrată în gândirea estetică europeană este întâlnită și în creația lui Ion Popescu-Negreni (n. 2 ianuarie 1907, Negreni,Olt – d. 28 octombrie

2001, București). În lucrări precum „Autoportret” (Figura 3.), „Natură statică cu mere” (Figura 4.) sau „Nud” (Figura 5.) ce sunt uleiuri pe pânză sau carton, se observă o sinteză a formei și culorii, mărturie a unei sensibilități lirice, cumpănită de claritatea construcției desenului și expresivitatea cromatică. Colorist prin vocație, Ion Popescu-Negreni adaugă o sensibilitate a transfigurării metaforice izvorâtă dintr-o gândire poetică. Se remarcă în lucrările sale folosirea tușelor spontane, fără reveniri, pentru a nu îngreuna ansamblul compozițional. Acestea dau artei sale un ton liric și melancolic. Prin creația sa, pictorul Ion Popescu-Negreni se înscrie în generația artiștilor care adaugă tradiției clasicilor picturii românești o pagină de elevată și profundă gândire și simțire poetică.

O altă lucrare din patrimoniul muzeului vasluian cu elemente de originalitate în compunerea suprafețelor este bustul compozițional „Ștefan cel Mare” (Figura 6.) realizat în ghips patinat în bronz, aparținând sculptorului Iftimie Bârleanu (n. 6 octombrie 1916, Măzănăești, Suceava – d. 19 ianuarie 1986, Iași). Artistul redă chipul voievodului având un gest retoric, monumental, modelat cu o figură plină, ovală încadrată de plete, cu frunte largă, sprâncene groase care străjuiesc ochii, nasul drept și subțire, sub care o musteață deasă acoperă buza de sus. Pe cap voievodul poartă o coroană de inspirație bizantină. Privirea și bărbia denotă hotărâre, fermitate, vitejie, trăsături de caracter întărite și de poziția mâinilor pe garda sabiei. Creația sculptorului Iftimie Bârleanu denotă aspirația spre echilibru clasic, spre pondere, armonie, durată.

În pictură, imaginea voievodului Ștefan cel Mare o întâlnim interpretată de pictorul Dan Hatmanu (n. 1926, Scobinți, Iași – d. 2018, Iași) într-un tablou ulei pe pânză. În compoziția suprarealistă „Ștefan cel Mare la Vaslui” (Figura 7.), artistul se folosește de un desen intenționat naiv pentru a accentua ideea lucrării: voievodul are în imagine un dublu rol, de conducător strălucit dar și de protector al culturii și credinței neamului românesc. Figura voievodului se profilează pe un fundal pictat asemeni frescelor bizantine, iar coroana de pe cap se metamorfozează în clădirile unui târg medieval. Lucrarea lui Dan Hatmanu are o formulă suprarealistă cu sintetizări figurative în căutarea unui ritm și a unei expresivități plastice.

Ca mulți alți artiști români, Marcel Guguianu (n. 1922, Bârlad – d. 2012, București) abordează și tema portetului, recurgând în acest caz la un limbaj realist în maniera proprie. „Pictorul Ștefan Luchian” (Figura 8.), modelat în bronz este un astfel de exemplu în care autorul pune accentul pe forma expresivă, ilustrând chipul lăuntric al pictorului Ștefan Luchian. Modelajul formei scoate în evidență o experiență mai adâncă decât cea a simplei contemplări a trăsăturilor fizionomice. Portretul astfel obținut este armonios încărcat de spiritualitate și expresia clasică tradițională a personalității lui Luchian.

Din seria „Deal”, Horia Bernea (n. 1938, București – d.2000, București), „Deal(10)” (Figura 9.) implică exercițiul repetitiv al artistului, în care pictura de peisaj are un substrat conceptualist. Realizată în tabăra de la Poiana Mărului, lucrarea „Deal(10)”, un ulei pe pânză, are un aspect figurativ al structurilor vegetale puse în evidență de o cromatică semi-pastelată a opoziției dintre albastrul deschis al cerului și cărămiziul vegetației pe un fundal neutru, monocrom.

Horia Bernea transpune în pictură piscul dealului alăturat ca opțiune fundamentală: ideea de deal care relevă trăsăturile naționale, rurale și spirituale ale poporului român. Simpla formă de relief se transformă în pictura lui Horia Bernea într-

un motiv identitar, cultural și istoric. Totodată motivul dealului are valențe de simbol atemporar.

Parcurgând aceste lucrări, imagini ale preferințelor subiective din colecția de artă a muzeului vasluian, concluzionăm că acestea sunt o ipostază a sufletului contemporan în care dincolo de imaginea duplicitară a artei menită să treacă de cenzura socialistă, artiștii au apelat la experimente de culoare, formă și compoziție influențate de diverse tendințe internaționale și combinate cu estetici, tradiții și practici moderne în încercarea de a crea o artă originală, o „marcă stilistică” proprie.

BIBLIOGRAFIE

- ***, *Colecția Constantin Teodorescu*, Editura Junimea, Iași 2003
- ***, *Corneliu Baba*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1997
- ***, *Ion Popescu Negreni*, Editura Institutul Cultural Român, București, 2007
- Cebuc, Alexandru, *Ion Irimescu*, Editura Meridiane, București, 1983
- Hatmanu, Maria, *Dan Hatmanu*, Editura Arc2000, București, 2005
- Negru, Radu, *Iftimie Bârleanu,* Editura Junimea, Iași, 1987
- Oroveanu, Mihai, *Horia Bernea*, Editura Noi Media Print, București, 2007
- Prut, Constantin, *Dicționar de artă modernă*, Editura Albatros, București, 1982
- Stanciu, Lucia Valentina, *Simfonia lumii. Marcel Gugianu, opera din lumea întreagă*, Editura Rao, București, 2011

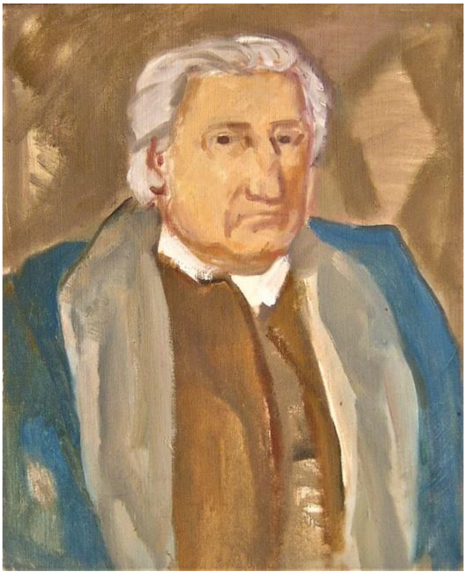
ANEXE:

1. Corneliu BABA (1906-1997): ***Flori***
ulei pe carton, 30x37 cm, semnat și
datat dreapta jos: „Baba 22 VIII (19)73”

2. Ion IRIMESCU (1903-2005)
Primăvara
bronz, 101x43x27 cm
semnat dreapta jos:
„Irimescu Ion”, nedatat

3. Ion POPESCU-NEGRENI (1907-2001)
Autoportret
ulei pe pânză, 66,8x53,8 cm, nesemnat,
nedatat

4. Ion POPESCU-NEGRENI (1907-2001)
Natură statică cu mere
ulei pe pânză maruflată pe carton
52,3x56,3 cm
semnat stânga jos:
„Negreni”, nedatat

5. Ion POPESCU-NEGRENI (1907-2001):
Nud
ulei pe carton 39x47 cm
semnat în stânga jos: „Negreni”

6. Iftimie BÂRLEANU (1916-1986):
Ștefan cel Mare

7. Dan HATMANU (1926 - 2018***)***
Ștefan cel Mare la Vaslui
ulei pe pânză, 135x150 cm
nesemnat, nedatat

8. Marcel GUGUIANU (1922-2012)
Pictorul Ștefan Luchian
bronz 44x42x13 cm
semnat lateral dreapta jos:
„M. Guguianu”, nedatat

9. Horia BERNEA (1938 - 2000***)***
Deal (10)
ulei pe pânză, 140x156 cm
nesemnat, nedatat

VEŞMINTE LITURGICE DIN PATRIMONIUL CULTURAL-ISTORIC AL BOTOȘANILOR

Maria – Laura TOCARIU*
Eugenia SIDORIUC*

LITURGICAL VESTMENTS FROM THE CULTURAL-HISTORICAL PATRIMONY OF THE BOTOȘANI COUNTY

Abstract
Liturgical vestments are the special clothing worn by altar servants during the performance of Orthodox public divine worship services. For priests, the most commonly used garment is the epitrachelion, without which no religious service can be performed, and the priest robe. The Art - Ethnography Department of the Botoșani County Museum has such pieces, which are particularly valuable, but which were in a precarious state of preservation. It was necessary to restore these cultural assets, a complex and long process, but which brought they back to their true value and beauty.

Cuvinte cheie: *Veșminte liturgice, epitrahil, felon, patrimoniu, restaurare, Muzeul Județean Botoșani*
Key words: *Liturgical vestments, epitrahil, felon, patrimony, restoration, Botoșani County Museum*

Importanța și originea veșmintelor liturgice

De timpuriu, Biserica s-a îngrijit ca toți clericii, pentru a indica statutul lor special în cadrul societății, să poarte, chiar și în viața cotidiană, o costumație aparte, diferită de îmbrăcămintea laicilor. Cu atât mai mult, când membrii clerului se prezintă înaintea lui Dumnezeu, săvârşind servicii divine, se impune purtarea veşmintelor specifice, denumite liturgice.

Săvârșirea Sfintei Liturghii este actul sublim pe care preotul îl înfăptuiește în cadrul misiunii lui sacramentale. Dacă celelate slujbe, ca Vecernia sau Utrenia, pot fi oficiate și fără o pregătire specială, lucrul acesta nu este posibil în cazul Sfintei Literghii căci, în această situație, preotul vine în contact nemijlocit cu însuși Sfântul Trup și Sânge al Domnului, pe care el îl atinge, îl poartă în mâini și îl consumă sau îl împarte credincioșilor. În condițiile în care *Pravila bisericească* impune și credincioșilor de rând o pregătire sufletească și trupească specială, în vederea împărtășirii cu Sfintele Taine, este de la sine înțeles că și slujitorii bisericești trebuie să parcurgă o asemenea etapă.[1] Această pregătire are o componentă sufletească, ce se

---

* Muzeograf, Secția de Artă Plastică și Etnografie, Muzeul Județean Botoșani.
* Restaurator, Secția de Artă Plastică și Etnografie, Muzeul Județean Botoșani.

[1] Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială pentrun facultățile de teologie,* ediția a III-a, Editura Nemira, București, 2002, p. 169

referă la pacea sufletului, spovedanie și rugăciune, dar și o componentă trupească la nivelul căreia, una dintre obligațiile preoților este, astfel, grija pentru o ținută vestimentară conformă canoanelor, dar, în același timp, cuviincioasă și demnă de respect din partea credincioșilor. [2]

Fiind o obligație, dar, în egală măsură, dând dovada chipului duhovnicesc al unui preot, însăși etapa pregătirii și îmbrăcării pentru slujbă ilustrează conștiința firului lăuntric al misiunii sacerdotale, într-o manifestare de demnitate și cuviință. „Modul de slujire trebuie să fie liniștit, senin, detașat de ceea ce se petrece în jur, slujitorul având chipul luminat ca de un gând fericit, ca de o chemare a depărtărilor, unde sunt semne de minuni mai presus de cuget; să tindă spre acea pace însorită ce se află dincolo de granița frământărilor. Pentru slujitrul înveșmântat, orice gest, orice mișcare are sens liturgic."[3]

Originea veșmintelor liturgice este pusă, în cadrul Bisericii Ortodoxe, în legătură cu epoca apostolică, ele reprezentând o ”continuare a veșmintelor din cultul Vechiului Testament, pe care le purtau arhiereii, preoții și leviții în serviciul Cortului Mărturiei și apoi al Templului, potrivit rânduirilor prescrise de Dumnezeu prin Moise."[4]

Întrebuințarea veșmintelor sfinte datează din timpul apostolilor. Sfântul Apostol Pavel, în Epistola a II-a către Timotei, cap. IV, vers. 13 spunea: „Când vei veni, adu-mi felonul (acesta fiind, astăzi, unul dintre veșmintele liturgice preoțești - n. a.), pe care l-am lăsat în Troada la Carp". Se pare, însă, că, potrivit celor mai autorizați exegeți ai Sfintei Scripturi, „felonul acesta nu era un veșmânt liturgic, ci era o haină exterioară, care făcea parte din îmbrăcămintea obișnuită, pe atunci, în uzul zilnic."[5]

Dacă, totuși, în primele secole, preoţii creştini oficiau slujbele numai în hainele lor obişnuite, întrebuinţarea unor veşminte speciale pentru cult este atestată din veacul al III-lea. În picturile din catacombe s-au descoperit chipuri de creștini rugându-se, purtând pe cap și pe umeri, „ un fel de acoperământ ca un ștergar lat și lung, folosit numai în timpul rugăciunii "[6].

Începând cu secolul al IV-lea este cunoscută întrebuințarea a majorității veșmintelor, iar mărturiile despre folosirea unor veşminte pentru cult devin mai numeroase. Astfel, una dintre cele mai cunoscute surse, episcopul Eusebiu al Cezareei, la sfințirea bisericii din Tir, „s-a adresat preoților zicând:„Preoți iubiți ai lui Dumnezeu, care sunteți îmbrăcați în sfânta *tunică*, împodobiți cu *coroana* măririi și acoperiți cu haină preoțească..."[7]

---

[2] Ibidem, p. 172

[3] Pr. I. Ioanicescu, „Veșmintele liturgce și semnificația lor simbolică, în atenția și grija permanentă a slujitorului Sfântului Altar", (II), în *Mitropolia Olteniei. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului*, XXVII (1975), nr. 5-6, p. 423

[4] Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 609.

[5] Ibidem, p. 610.

[6] Ibidem, p. 610.

[7] Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, Arhim. Prof. Ghenadie Nițoiu, Pr. Prof. Gheorghe Neda, Liturgică teoretică. Manual pentru seminariile teologice,.Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 137 .

Unele dintre aceste veşminte erau confecționate după modelul celor din Vechiul Testament, altele „au fost făcute în concordanță cu întrebuințarea lor în cult și cu înțelesul tainic care li s-a atribuit de către tâlcuitorii cultului în decursul vremurilor.”[8]

Având o simbolistică proprie și contribuind la sporirea frumuseții spirituale a cultului religios, veșmintele liturgice diferă, începând tot de prin secolul al IV-lea, în funcție de gradul clerical al celui care le poartă. În cadrul slujbelor divine, diaconul îmbracă 3 veşminte: stihar, orar şi mânecuţe, preotul, 5 veşminte: stihar, epitrahil (popular patrahir sau patrafir), brâu, mânecuţe şi felon sau sfită, iar arhiereul îmbracă 7 veşminte: stihar, epitrahil, brâu, mânecuţe, omofor mare şi mic, sacos şi mantie, precum şi o serie de insigne sau ornate - bedernită, cruce, engolpion, mitră şi cârjă.[9]

Veșmântul de căpetenie al slujirii preoțești este epitrahilul, căci, fără acesta nu se poate oficia niciun serviciu divin, după cum afirmă Sfinții Părinți.[10]

Provenind din orarul diaconesc, prin trecerea ambelor capete ale acestuia pe după grumaz (după cum însăși denumirea lui arată:έπίτραχήλίον = pe după grumaz)[11], a căpătat această denumire tocmai pentru a fi diferențiat de veșmântul diaconesc. El simbolizează jugul slujirii lui Hristos (Matei, II, 29-30), dar și darul Duhului Sfânt, așa după cum reiese din rugăciunea (Psalmul 132, versetele 2-3 - n.a.) ce se rostește la îmbrăcarea lui: „Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce varsă harul Său peste preoţii Săi, ca mirul pe cap, ce se pogoară pe barbă, pe barba lui Aaron, ce se pogoară pe marginea veşmintelor lui.”[12] . Mai mult decât atât, dincolo de puterea dată de Dumnezeu celui ce slujește, indicând semnul preoţiei depline care se dă celui hirotonit[13], epitrahilul reprezintă faptul slujirii în sine și virtuțile slujitorului: tăria, virtutea, curăția.

”Felonul (stifa) este veșmântul liturgic care se poartă de preoți pe deasupra tuturor celorlalte veșminte. Denumirea îi vine de la grecescul **φἑΩὀὐἰὀὐ,** care înseamnă manta, veșmânt de deasupra. Era purtat de laici ca un supraveșmânt obișnuit și nu se poate preciza când anume felonul profan a început a fi folosit în cult. Chiar dacă acest proces s-a petrecut treptat și în ritm diferit, de la o comunitate la alta, se presupune că, din secolul al IX-lea, felonul este deja un veșmânt consacrat cultului divin.

Prima însemnare simbolică a felonului o găsim la Sfântul Gherman I al Constantinopolului. Potrivit lui, felonul reprezintă „hlamida purpurie pe care chinuitorii i-au dat-o în batjocură lui Iisus”. Conform Sfântului Simeon al Tesalonicului, felonul simbolizează „puterea și strălucirea Duhului, cea dată de sus”. De asemenea, reprezintă harul lui Dumnezeu, cel ce cuprinde toate, după cum felonul

---

[8] Ibidem, p. 138.

[9]https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/ce-simbolizeaza-vesmintele-liturgice-48839.html .

[10] Pr. I. Ioanicescu, „Veșmintele liturgce și semnificația lor simbolică, în atenția și grija permanentă a slujitorului Sfântului Altar”, (II), în *Mitropolia Olteniei. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului*, XXVII (1975), nr. 5-6.

[11] Ibidem.

[12] http://www.biserica.org/Publicatii/Rugaciuni/Liturghier/Invesmantare/index.html

[13] https://ziarullumina.ro/teologie-si-spiritualitate/liturgica/sfaturi-practice-in-biserica-ce-este-epitrahilul-2547.html

se așază peste celelalte veșminte. Liturgiștii mai noi sunt de părere că poalele felonului sau marginile dimprejur înseamnă Învierea lui Iisus, iar crucea de pe spate – patimile și moartea Lui." – Pr. I. Ionicescu, p. 422-423

Veșmintele liturgice din patrimoniul Muzeului Județean Botoșani

Secția de Artă plastică - Etnografie a Muzeului Județean Botoșani deține două veșminte liturgice, un epitrahil și un felon, cu numerele de inventar 2154, respectiv 2155, piese de o frumusețe și o spectaculozitate speciale, intrate în patrimoniul instituției în anul 2004. Restul elementelor care compun, în totalitate, veșmintele cu care preotul poate săvârși Sfânta Liturghie, lipsesc dar, oricum, este evidentă apartenența acestora două la un set, demonstartă prin similitudinea decorului, prin faptul că ambele prezintă un grad comparabil de uzură, dar și prin lăcașul de proveniență, anume Biserica "Sf. Nicolae" Dorohoi, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, din anul 1495.

Fig.1 Epitrahil, ansamblu față/spate înainte de restaurare

Epitrahilul are formă dreptunghiulară, cu lungimea de 129 cm și lățimea de 35 cm, încadrându-se, astfel, caracteristicilor generale ale acestui element de costum liturgic.

Restul descrierii ne conturează prima impresie despre valoarea culturală deosebită: este țesut în fir de aur, argint și bumbac, pe fond de catifea verde; cu ciucuri la marginea inferioară. Este ornamentat cu trei cruci brodate în relief și trei tipuri de galoane metalice cu forme și lățimi diverse.

În partea inferioară laterală, prezintă o inscripție de danie, a cărei bandă are lungimea de 54 cm și lățimea de 5 cm. Inscripția este realizată cu fire metalice argintii, brodată pe catifea din bumbac.

Fig. 2 Inscripția de danie

Limba folosită este katharevousa, o limbă formală a statului grec, hibrid, între greaca clericală, a Evangheliilor, și limba greacă vorbită de popor (demotiki), concepută la sfârșitul secolului al XVIII-lea, introdusă în spațiul elenic în secolul al XIX-lea, cu scopul declarat de a „curăța" (katharevousa) limba de elementele străine[14], folosirea ei durând până în anul 1976[15].

Traducerea inscripției ne oferă elemente clarificatoare, asupra provenienței ei și a epitrahilului însuși:

„La Moscova, 30 mai, anul 1819, s-au dăruit Bisericii „Sfântul Nicolae" din Dorohoi, de către robul lui Dumnezeu Ioan Dimitrie, spre pomenirea/în amintirea părinților Dositeu monahul și Elisabeta monahia."

Conform textului, obiectul ar data din anul 1819. Dar, dată fiind starea de conservare diferită a epitrahilului față de cea a inscripției, s-a pus problema diferenței de vârstă între cele două piese, ipoteză ce, la momentul respectiv, nu putea fi verificată, decât printr-o modalitate de datare exactă, într-un laborator specializat, lucru ce nu a fost realizat.

Felonul este, asemeni epitrahilului, țesut în fir de aur, argint și bumbac, pe fond de catifea verde. Este ornamentat cu două cruci brodate pe spate și cu galoane de diferite dimensiuni. Dimensiunile sale sunt: 141 cm înălțime și 164 cm lățime.

[14] https://www.britannica.com/topic/Katharevusa-Greek-language
[15] http://www.helleniccomserve.com/demotic.html

Fig. 3 Felon, ansamblu față / spate înainte de restaurare

Din păcate, starea de degradare în care se afla și continuarea degradării, odată cu trecerea timpului, a impus întreprinderea demersurilor specifice în vederea restaurării acestor piese. Intervenția pe o asemenea piesă liturgică necesita o foarte bună cunoaștere a procedurilor și a materialelor, aspect ce poate fi asumat doar de cineva cu multă experiență în executarea acelor operațiuni minuțioase care pot da o nouă viață obiectului; altfel spus, se impunea identificarea unui expert restaurator, cu ani de experiență în restaurarea obiectelor bisericești.

În afară de colaborarea cu un restaurator priceput, o altă problemă care s-a ivit în încercarea de restaurare atât a epitrahilului, cât și a felonului, a fost lipsa finanțării, lucru des întâlnit în cadrul instituțiilor muzeale. După solicitări repetate, derulate de-a lungul anilor 2017 și 2018, abia în a doua jumătate a anului 2019 au fost obținute fondurile necesare externalizării acestui serviciu, pentru epitrahil.

În cursul restaurării, s-a confirmat ideea că inscripția a fost atașată ulterior confecționării epitrahilului, care poate fi datat sfârșit de sec. XVII – început de sec. XVIII. Se poate observa faptul că galonul metalic era deja degradat în momentul asamblării inscripției.

Fig. 4 Galonul metalic după demontarea inscripției, în cadrul procesului de restaurare

Degradările (agățări ale lamelelor metalice și lacune de lamele metalice care formau decorul, flotarea și deformarea urzelii) sunt mai accentuate pe restul galonului metalic ceea ce demonstrează că epitrahilul a fost folosit în timpul ritualului liturgic, atât înainte, cât și după asamblarea inscripției de danie.

În ceea ce privește felonul, restaurarea acestuia s-a dovedit a fi o și mai complicată problemă, având în vedere dimensiunea mult mai mare a piesei, comparativ cu epitrahilul, dimensiune care implică , evident, costuri și timpi de intervenție semnificativ mai ridicate.

În urma nenumăratelor solicitări de alocare de buget, abia în luna mai 2021 au putut fi demarate procedurile de restaurare care, oricum, din lipsa finanțării, vor trebui a se derula pe parcursul mai multor ani.

Restaurarea obiectelor

Epitrahilul

Acest epitrahil, cu lungimea de 127 cm, este realizat dintr-o țesătură metalică prețioasă, fiind ornamentat cu 3 cruci brodate în relief, una dintre ele fiind degradată în proporție de 95%, și 3 tipuri de galoane metalice cu lățimi și forme diferite (fig.1,5).

Pe latura dreaptă jos este aplicată o bandă cu o inscripție de danie. Aceasta este realizată din catifea de culoare verde și are o broderie executată cu fire metalice argintii.

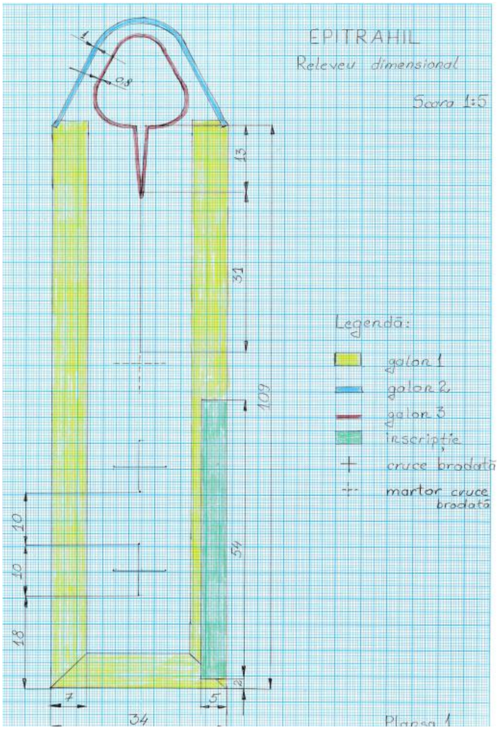

Fig.5 Epitrahil, față, reprezentare grafică

Țesătura din care este realizat epitrahilul este complexă (fig.6), cu două sisteme de fire de urzelă (unul de fond și unul pentru crearea motivelor decorative) și două sisteme de fire de bătealǎ (unul de fond și unul de broșare – cu fire argintii și aurii, pentru realizarea decorului).

Fig.6 Țesătură epitrahil, detalii avers/revers

Urzeala de fond este formată din fire simple, foarte slab răsucite iar urzeala pentru crearea decorului din două fire simple, răsucite în S, cablate împreună. Bătealǎ de fond este compusă din fire simple, cablate, torsionate în Z. Băteala de broșare este realizată din șase tipuri de fire: Băteala 1- un fir metalic argintiu și o lamelă metalică, răsucite împreună în Z; Băteala 2 - două fire metalice cablate, bandă din Ag aurit, răsucită în S pe fir din mătase; Băteala 3 - lamelă metalică din Ag aurit; Băteala 4 - fir metalic – bandă din Ag aurit, răsucită larg, în Z pe fir din mătase; Băteala 5 - un fir metalic și o lamelă metalică din Ag aurit, răsucite în Z împreună; Băteala 6 - două fire simple răsucite în S, răsucite împreună în Z, în jurul unor mănunchiuri de fire (cu efect de catifea). Tipurile de fire sunt reprezentate grafic în fig.7.

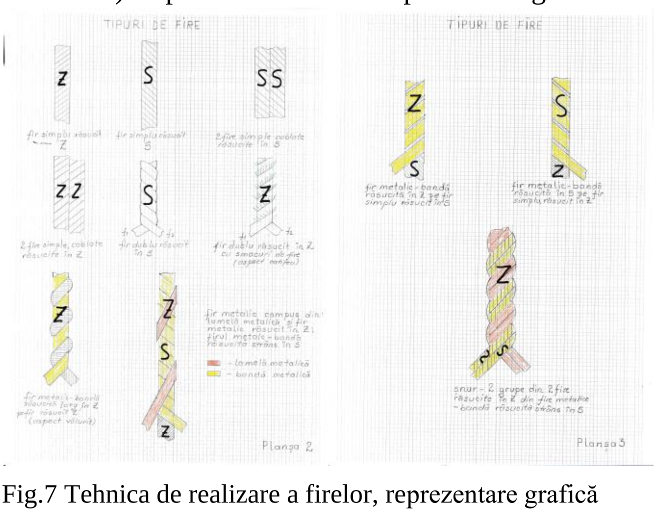

Fig.7 Tehnica de realizare a firelor, reprezentare grafică epitrahil

Fig.8 Suport de întărire

Suportul de întărire al epitrahilului, folosit și pentru reparație, este o țesătură grosieră din bumbac, realizată cu legătură pânză, obținută din fire simple, răsucite în Z (fig.8).

Dublura este un material nou - satin din bumbac, de culoare kaki, țesătura fiind realizată cu legătura diagonal (fig.1).

Broderia crucilor este în relief (fig.9), realizată cu fire metalice pe un suport de brodare – pânză din bumbac și suport de întărire din hârtie, cu un strat de hârtie lipit pe spate. Pe contur este dispus un șnur gros din fire metalice. Cele două fire de brodare sunt: unul format din bandă metalică strâns înfășurată în S pe un fir din bumbac simplu răsucit în Z și al doilea format din bandă metalică larg înfășurată în Z pe un fir simplu din bumbac răsucit în Z. Șnurul metalic este fomat din 2 grupe de câte 2 fire metalice răsucite în Z, firele metalice fiind formate din bandă metalică înfășurată strâns în S pe un fir simplu din bumbac răsucit tot în Z. Razele crucii sunt tridimensionale, dintr-un material translucid acoperit cu o foiță din tablă argintie.

Galoanele sunt realizate din fire identice cu firele din țesătură (fig.10).

Inscripția este brodată pe o catifea din bumbac, cu smocuri tăiate, din urzeală. Broderia este realizată cu fire metalice argintii care sunt prezente atât pe avers, cât și pe revers, pătrunzând suportul de brodare și de întărire al broderiei. Firul de brodare este format din bandă metalică înfășurată în S pe un fir, de culoare albă, simplu răsucit în Z. Suportul de întărire a inscripției este o țesătură din bumbac, de culoare albă, realizată cu legătura pânză, firele fiind simple, răsucite în S și Z (fig.11).

Fig.9 Cruce brodată, după demontare

Fig.10 Galon metalic, după demontarea inscripție

Fig.11 Inscripție

Tehnica de asamblare a obiectului este importantă pentru reconstituirea obiectului după consolidarea pe suport nou a țesăturii. Firele de asmblare cât și cele de reparație sunt fire duble răsucite în S, din fire simple răsucite în Z.

Obiectul a cunoscut cel puțin o intervenție de reparație. Aceasta a constat în fixarea țesăturii originale pe suportul de întărire prin coasere la mașina de cusut. Pasul de cosere utilizat a fost foarte mic și executat în zigzag (fig.12). După această reparație obiectul a fost dublat cu un satin din bumbac, de culoare kaki.

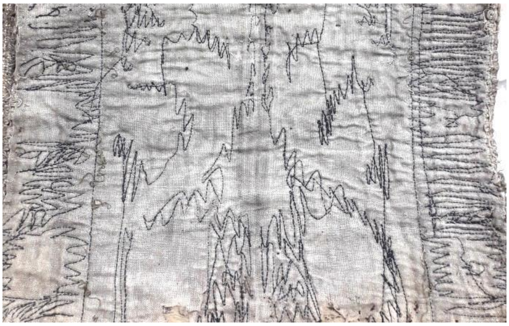

Fig.12 Intervenție de reparație defectuoasă, detaliu versou

Fig.13 Pierderea integrității țesăturii, lacună profundă lipsă cruce brodată (în zona de îndoire a obiectului)

Starea de conservare a obiectului este caracterizat de: lacună de material profundă, cu destrămare contur și pierdere a integrității țesăturii, lipsă cruce brodată (în zona de îndoire a obiectului) (fig.13); rupere urzeală/flotare băteală 3, rosături băteală cu aspect catifea și decolorare neuniformă (fig.14); agățare fire metalice și lacune ornamente raze (fig.15); perforații multiple ale țesăturii cauzate de reparații inadecvate și gofrarea țesăturii în zona reparației (fig.16); desfacerea asamblării zonei superioare (fig.17); lacune de lamele metalice la țesătură; lacune de benzi metalice la firele metalice; secționare și încâlcire ciucuri (vezi fig.18); pierderea integrității conturului la cruci; pete de ceară; lacuna băteală metalică/flotare urzeală, agățare fire urzeală și băteală – la galonul 1 (fig.19); perderea integrității – la galonul 2 (fig.20), depozite mari de murdărie (fig.21) și pete de ceară (fig.22).

Fig.14 Rupere urzeală/flotare băteală, rosături catifea/decolorare neuniformă

Fig.15 Agățare fire metalice, lacune ornamente raze

Fig.16 Perforații multiple (coasere mecanică), gofrare țesătură

Fig.17 Desfacerea asamblării zonei superioare

Fig.18 Secționare și încâlcire ciucuri

Fig.19 Lacuna băteală metalică/flotare urzeală, agățare fire urzeală și băteală

Fig.20 Pierderea integrității

Fig.21 Depozite de murdărie

Fig.22 Pete de ceară

Cercetarea tehnicii de realizare a obiectului și identificarea degradărilor acestuia au determinat stabilirea metodologiei de restaurare a epitrahilului. Pentru aplicarea acesteia piesa a fost demontată în elemente componente și au fost înlăturate reparațiile neadecvate (fig.23 a,b,c,d).

Fig. 23 Demontare obiect: a) demontare dublură, b) demontare suport de întărire, c,d) demontare galon avers/revers

După efectuarea tratamentelor de curățire prin imersie a elementelor componente s-a realizat consolidarea pe suport nou, folosind un suport de consolidare din mătase naturală (satin) suprapus peste o țesătură din bumbac 100 %, de culoare albă și fire din bumbac mercerizat de culoare asortată cromatic cu originalul.

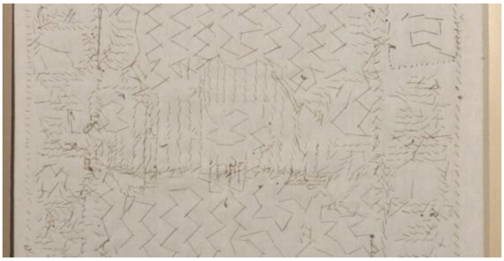

Fig.24 Consolidare pe suport nou a lacunelor de material, consolidare băteală, detaliu avers/revers

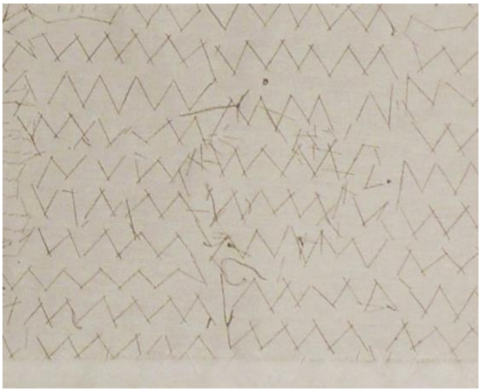

Fig.25 Reasamblare cruce avers/revers

Punctele de consolidare folosite sunt caracteristice degradărilor materialelor: punct zigzag (fig.24,25); punct " pe fir drept" – pentru zonele cu pierderea integrității țesăturii și cele cu flotări ale unui sistem de țesere (fig.24), punct feston – pentru conturul elementelor componente (fig.26,27).

Reasamblarea piesei s-a realizat prin aplicarea inscripției brodate (fig.27,29) și a galonului cu ciucuri conform cu tehnica originală de asamblare (fig.28). Dublarea s-a executat cu țesătură din bumbac 100%, de culoare albă, fixată pe contur cu punct de feston.

Fig. 26 Consolidare galoane metalice: înainte și după restaurare

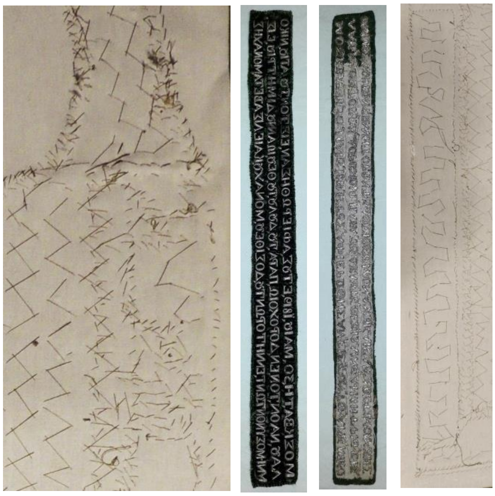

Fig.27 Festonare/ reasamblare avers/revers inscripție

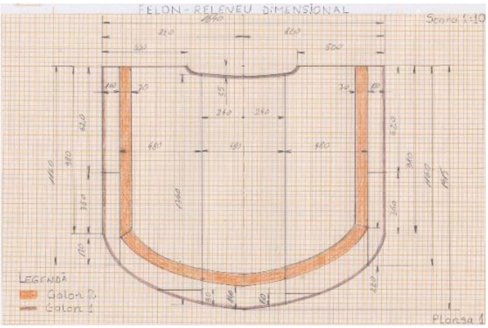
Fig.28 Epitrahil, ansamblu față/spate, după restaurare

Fig.29 Inscripție, după restaurare

Felonul

Acest felon este realizat dintr-o țesătură prețioasă, identică cu țesătura din epitrahil. El este compus din trei fragmente de țesătură cu lățimea de 480 mm (cu liziere de material) și patru fragmente de țesătură, cu lățimea de 100 mm, adăugate între ele (fig.30a).

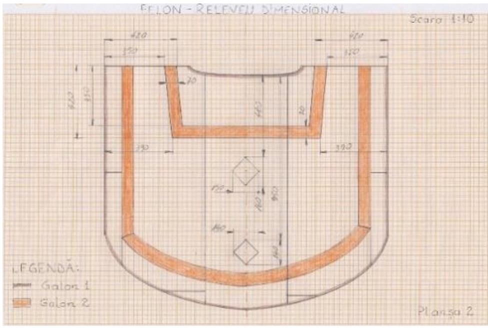

Fig.30 a,b Felon - releveu dimensional, planșa 1 și 2

Țesătura din care este realizat felonul este complexă (fig.31), cu două sisteme de fire de urzeală (unul pentru fond și unul pentru crearea motivelor decorative) și două sisteme de fire de băteală (unul pentru fond și unul pentru broșare – fire argintii și aurii, pentru realizarea decorului). Îmbinarea fragmentelor de țesătură este realizată având în vedere recompunerea motivului decorativ (fig.32).

Fig.31 Țesătură felon, detaliu   Fig.32 Îmbinare fragmente țesătură, detaliu

Urzeala de fond este formată din fire simple, foarte slab răsucite iar urzeala pentru crearea decorului este formată din două fire simple, răsucite în S, cablate împreună.

Băteală de fond este compusă din fire simple, cablate, torsionate în Z.

Băteala de broșare este realizată din șase tipuri de fire: băteala 1- un fir metalic argintiu și o lamelă metalică, răsucite împreună în Z (fig.33); băteala 2 - două fire metalice cablate, bandă din Ag aurit, răsucită în S pe fir din mătase (fig.34); băteala 3 - lamelă metalică din Ag aurit (fig.35); băteala 4 - fir metalic – bandă din Ag aurit, răsucită larg, în Z pe fir din mătase (fig.36); băteala 5 - un fir metalic și o lamelă metalică din Ag aurit, răsucite în Z împreună (fig.37); băteala 6, cu efect de catifea - două fire simple răsucite în S, răsucite împreună în Z, în jurul unor mănunchiuri de fire (fig.38).

Fig.33 Băteală 1, detaliu

Fig.34 Băteală 2, detaliu

Fig.35 Băteală 3, detaliu

Fig.36 Băteală 4, detaliu

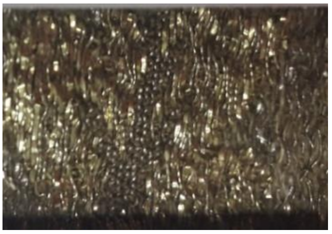

Fig.37 Băteală 5, detaliu

Fig.38 Băteală 6, detaliu

Felonul este decorat cu două tipuri de galoane metalice, având lățimi diferite și două cruci brodate aplicate în zona superioară și inferioară, pe spatele veșmântului (fig.30b).

Galoanele metalice sunt realizate din fire din bumbac și metalice aurii. Acestea sunt dispuse astfel: galonul 1, cu lățimea de 10 mm, este asamblat pe conturul obiectului și galonul 2, cu lățimea de 70 mm, este asamblat la o distanță de 100 ÷140 mm față de primul. În zona superioară, felonul este decorat cu galonul 2, aplicat în formă rectangulară.

Galonul 1 este simplu, ornamentul acestuia fiind format din trei lamele metalice, dispuse longitudinal (fig.39). Acesta are două urzeli: lamelă din Ag aurit și fir metalic bandă din Ag aurit, răsucită larg în S și o băteală - fir din mătase slab răsucit.

Fig.39 Galonul 1, detaliu

Galonul 2 este o țesătură complexă cu două urzeli: fire simple răsucite Z (fig.40) și fire duble răsucite S (fig.41); și trei băteli: băteala 1- lamelă metalică (fig.42); băteala 2 - fir metalic – bandă din Ag aurit, răsucită larg, în Z pe fir din mătase (fig.43a); băteala 3 - fir metalic – bandă din Ag aurit, răsucită în S pe fir din mătase (fig.43b). Acesta este decorat cu un vrej cu rozete și frunze (fig.44).

Fig.40 Urzeală 1, detaliu

Fig.41 Urzeală 2, detaliu

Fig.42 Băteală 1, detaliu

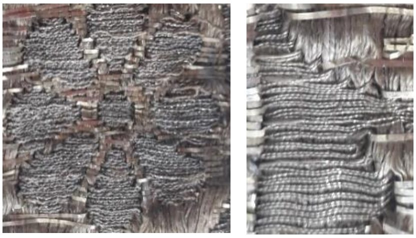

Fig.43 a,b Băteală 2/3 detaliu

Fig.44 Galonul 2, detaliu

Crucile brodate, aplicate pe spatele felonului, în zona superioară (1) și inferioară (2), sunt realizate separat și asamblate ulterior (fig. 45,46). Acestea sunt brodate în relief, pe un suport – pânză grosieră din bumbac (fig.47), cu fire metalice, paiete și aplice metalice. Broderia a fost aplicată pe un suport – tip pernă, umplut cu fibre vegetale și dublat cu un strat de hârtie, prin lipire (fig.48).

Fig.45 Cruce 1, detaliu

Fig.46 Cruce 2, detaliu

Fig.47 Cruce 2, detaliu

Fig.48 Cruce 2, detaliu spate

Cele trei fire de brodare sunt: unul format din bandă metalică strâns înfășurată în S pe un fir din bumbac simplu răsucit în Z (fig.49a); al doilea format din bandă metalică larg înfășurată în Z pe un fir simplu din bumbac răsucit în Z (fig.49b) și sârmă – pentru decorul vegetal executat deasupra broderiei metalice (fig.47).

Fig.49 a,b Fire brodare, detaliu

Fig.50 a,b,c Șnur, raze, carton – suport broderie, detaliu

Pe contur este dispus un șnur gros din fire metalice. Șnurul metalic este fomat din 2 grupe de câte 2 fire metalice răsucite în Z, firele metalice fiind formate din bandă metalică înfășurată strâns în S pe un fir simplu din bumbac răsucit tot în Z (fig.50a).

Razele crucii sunt tridimensionale, dintr-un material translucid acoperit cu o foiță din tablă argintie (fig.50b).

Broderia metalică este în relief, suportul de întărire al acesteia fiind din carton (fig.50c).

Dublura este o țesătură - satin din bumbac, de culoare kaki. Aceasta țesătură este relativ nouă, asamblarea galoanelor făcându-se cu ajutorul mașinii de cusut (fig. 51).

Fig.51 Dublură felon, detaliu

Fig.52 Pierdere integritate

Fig.53 Flotare băteală

Starea de conservare a obiectului este caracterizat de: pierdere a integrității țesăturii (fig.52); rupere urzeală și flotare băteală de fond (fig.53); agățare fire metalice (fig.53); lacune de băteală (fig.54); perforații multiple ale țesăturii, reparații inadecvate (fig.55); desfacerea asamblării (fig.56); reparații rudimentare (fig.57); reparații inadecvate și gofrarea țesăturii în zona reparației (vezi fig.58); decolorare neuniformă (fig.31); lacune de lamele metalice la galon 2 (fig.40); lacune ornamente raze (fig.50b); pierderea integrității conturului la cruci (fig.50a); pierderea integrității galonului (fig.59); pete de natură necunoscută, cutare – dublură (fig.51); lacune dublură (fig.60).

Fig.54 Lacune băteală, detaliu

Fig.55 Perforații, detaliu

Fig.56 Desfacere asamblare, detaliu

Fig.57 Reparație detaliu

Fig.58 Gofrare țesătură, dublură, detaliu

Fig.59 Pierdere integritate detaliu

Fig.60 Lacună galon 1, detaliu

Obiectul a cunoscut cel puțin o intervenție de reparație. Aceasta a constat în fixarea țesăturii originale pe un suport de întărire prin coasere la mașina de cusut. Pasul de cosere utilizat a fost foarte mic și executat în zigzag (fig.61a,b). După această reparație obiectul a fost dublat cu un satin din bumbac, de culoare kaki.

Fig.61 Suport de întărire - intervenție de reparație, ansamblu/detaliu partea stângă

Cercetarea modului de realizare a obiectului și identificarea tuturor degradărilor acestuia a determinat stabilirea metodei de restaurare ce va fi aplicată felonului.

BIBLIOGRAFIE

- Braniște, Ene *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993
- Braniște, Ene, *Liturgica specială pentrun facultățile de teologie,* ediția a III-a, Editura Nemira, București, 2002
- Braniște, Ene, Nițoiu, Ghenadie , Neda, Gheorghe *Liturgică teoretică. Manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978
- Ioanicescu, I., „Veşmintele liturgice și semnificația lor simbolică, în atenția și grija permanentă a slujitorului Sfântului Altar”, (II), în *Mitropolia Olteniei. Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului*, XXVII , anul 1975, nr. 5-6.

SURSE ELECTRONICE

- http://www.biserica.org/Publicatii/Rugaciuni/Liturghier/Invesmantare/index.html
- https://www.britannica.com/topic/Katharevusa-Greek-language
- http://www.helleniccomserve.com/demotic.html
- https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/ce-simbolizeaza-vesmintele-liturgice-48839.html
- https://ziarullumina.ro/teologie-si-spiritualitate/liturgica/sfaturi-practice-in-biserica-ce-este-epitrahilul-2547.html

DOCUMENTAREA ARHEOLOGICA A CELOR PATRU ANOTIMPURI ÎN CULTURA CUCUTENI

Dimitrie VICOVANU*

ARCHAEOLOGICAL DOCUMENTATION OF THE FOUR SEASONS IN CUCUTENI CULTURE

Abstract

In the category of painted vessels specific to the Cucuteni Culture, many of them have integrated by ornaments the Solar Disc with the cross of the sun's rays, so we can notice a true cult of the seasons, as a gratitude, perhaps, of farmers for the benefits of this Invention of the seasons permanently accountable!

Cuvinte cheie: *ornamente, anotimpuri, Cultura Cucuteni*
Key words: *ornaments, seasons, Cucuteni Culture*

Însuși cuvântul folosit astăzi în limba română „anotimpuri” ano-timpuri are înțelesul bine sugerat de „timpurile anului”.

În evoluția social economică a triburilor neolitice din epoca Culturii Cucuteni s-a ajuns la cea mai avansată economie agricolă din toate timpurile! Întinse pe o suprafață imensă pentru populațiile din acea vreme, de la Ariușd și până la Kiev, am putea spune o imensă țara cu aceeași populație, triburile neolitice de pe acesta arie geografică au realizat imense cantități de produse agricole pentru acea vreme!

Ca să ne putem forma o ideie reală asupra acestei realizări fără precedent, este suficient să amintim că în sutele de așezări neolitice cercetate sistematic prin săpături arheologice, s-a constatat că toate casele aveau lutul pereților aplicat pe împletitura de nuiele, amestecat cu pleavă de grâu cultivat, „triticum vulgaris” și paie de grâu sau alte specii cultivate! (Dar această observație va face obiectul unei alte invenții relevate pentru acea epocă). Aceasta presupune o imensă cantitate de cereale cultivate din care sa fie separată pleava și paiele pe lângă numeroasele vase de provizii în care s-a găsit grâu carbonizat.

Succesul acestei agriculturi neolitice nu a fost întâmplator, el are la bază observațiile inteligente ale agricultorilor, putând stabili de cine depinde succesul muncilor agricole; totul depindea de timpul când să se declanșeze muncile agricole, ca plantele să aibă timp să crească, să rodească și să se maturizeze fructul lor.

Cel mai important semnal al terminării definitive a iernii, când natura începe ciclul vegetației, a fost observat de către locuitorii triburilor neolitice, care a fost: SOSIREA BERZELOR DIN EMIGRARE!

După această dată de mare precizie, am spune, calendaristică, când iarna nu se mai întoarce nici până astăzi, oamenii Culturii Cucuteni au stabilit începutul primului anotimp, căruia noi îi spunem primăvara (nu știm dacă vom ști vreodată cum

* “Vicovanu Antiques Restorers”, New York, U.S.A.

o numeau ei!). Atunci începeau ei lucrările agricole, timpul acesta era de cea mai mare importanţă pentru succesul recoltei. Avea pentru ei o atât de mare importantă, încât au materializat-o artistic, poate şi religios!

În interiorul unor străchini s-au găsit pictate berze stilizate, acestea au adus primăvara! și potrivit evoluției naturale a vegetației, însămânțarea (primăvara), creșterea (vara), recoltarea (toamna) și distrugerea vegetației (iarna), putem spune că în vremea acestei culturi oamenii au inventat pentru prima dată cele patru anotimpuri ale anului, de fapt cea mai veche alcătuire de calendar.

Figura 1

Prezentăm mai întâi strachina descoperită la Buznea, locul Siliște, Iași, inv. nr. 9870, în patrimoniul Muzeului de Istorie al Moldovei, Iași, publicată prima dată de către cercetătorul Anton Nițu în anul 1975; cu un diametru de 15,5 cm, are interiorul împărțit în patru de către o cruce de raze solare pe fondul alb-bej, extrem de fine; în fiecare din cele patru sectoare este discul solar, de culoare alb-bej, pe care a fost pictat cu roșu-maro, chipul stilizat al berzei, care de fapt ilustrează istoria anotimpurilor!

Pe drept cuvânt am putea numi acest obiect „Farfuria Anotimpurilor“ fig. 1.

Mai putem menționa și alte trei strachini care au în interior pictate crucea razelor solare, dar în mai proastă stare de conservare a picturii: Strachina de la

Truşeşti, inv. nr. 676/, Cucuteni B, fig. 2; Strachina de la Valea Lupului, Iași, inv. nr. 639, fig. 3; Strachina de la Trusesti, inv. nr. 674, fig.4.

Figura 2

Figura 3

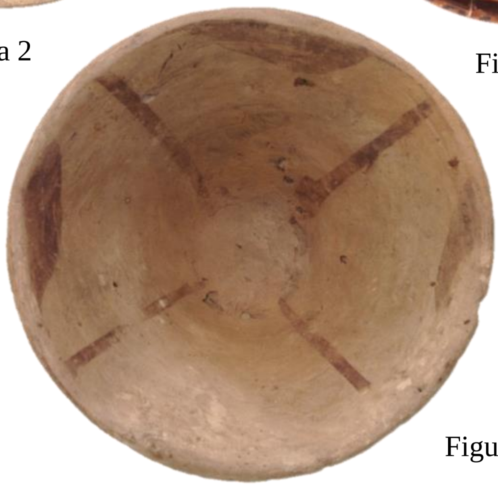

Figura 4

Numeroase capace de vase de provizii agricole pictate, au, butonul pictat cu cercul solar împărțit de razele solare în cruce, realizând cele patru anotimpuri: Scânteia, Iași, inv. nr. 17268, Cucuteni A, fig. 5;

Scânteia, Iași inv. nr.21873, Cucuteni A, fig. nr.6. Aceste capace pictate cu semnul anotimpurilor sunt în proporție de peste 70% !

În categoria vaselor pictate, numeroase dintre ele au integrate prin ornamente Discul solar cu crucea razelor solare, încât putem remarca un adevărat cult al anotimpurilor, ca o recunoștință, poate, a agricultorilor pentru binefacerile acestei invenții a anotimpurilor de care trebuiau să țină seama în permanentă! Iată câteva exemple: vas bitronconic, Valea Lupului, Iași, inv. nr. 682, fig. 7; vas bitronconic, Sf. Nicolae Domnesc, Iași, inv. nr. 5583, fig. 8.

Dată fiind extraordinara bogăție a ceramicii pictate din toate fazele Culturii Cucuteni de pe teritoriul României și de peste Prut, multe așezări săpate și cercetate integral, ar fi extrem de interesantă alcătuirea unui inventar al ceramicii cucuteniene pictate cu motivele anotimpurilor, care alături de inventarul foarte evoluat al uneltelor agricole, a putut ridica producția agricolă la cel mai înalt stadiu de dezvoltare din epoca neolitică a Culturii Cucuteni, în urmă cu circa 6300 de ani. Iată cum, cu ajutorul artei neolitice a vaselor pictate, s-a putut documenta o adevărată Invenție, cea a anotimpurilor care stă la baza calendarului de astăzi și a asigurat progresul agriculturii din epoca neoliticului dezvoltat, a Culturii Cucuteni.

Figura 5

Figura 6

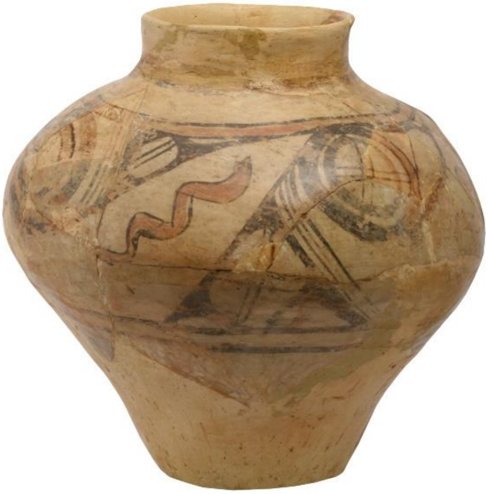

Figura 7

Figura 8

INFLUENȚA POLUĂRII FONICE ȘI A AERULUI ASUPRA CLĂDIRILOR MONUMENTE ISTORICE

Silviu GURLUI*
Ion CRISTEA**

THE INFLUENCE OF SOUND AND AIR POLLUTION ON BUILDINGS HISTORICAL MONUMENTS

Abstract:
Traffic, industry and natural pollution dramatically influence not only human health and induce major climate change but also radically influence metal constructions and art objects, statuettes, buildings directly or indirectly exposed to atmospheric stress. This stress has both a component represented by harmful particles and gaseous compounds, in increasing quantities and a noise component, ie noise pollution. In this paper we present some preliminary elements to raise public awareness, researchers and state institutions to focus more on reducing stressors on objects and monuments of art and to implement the set of measures that are required differently, from a city to another, from one monument to another, from one stressor to another, in order to ensure the protection of cultural heritage.

Cuvinte cheie: *poluare, clădiri monumente istorice*
Keywords: *pollution, buildings historical monuments*

Introducere

În zonele aglomerate urbane există o poluare mare cauzată de industrie, de incendii dar si de traficul auto. Pe lângă poluarea indusa de motoarele mașinilor avem şi poluarea indusă de prin frânarea repetată, mai ales în preajma intersecțiilor. Cea mai mare poluare se regăsește în zonele cu blocaje, cu multe stopuri, intersecții. Poluarea produsă de uzura plăcuțelor şi a discurilor de frână este una dintre cele mai importante surse legate de traficul auto, contribuind la emisia totală de PM10 cu pană la 21%. Din totalul PM10 rezultat prin frânare, aproximativ 50% se regăsește în aerul respirabil. Cealaltă jumătate se poate redepune pe șosea sau în apropiere sau rămâne atras de vehicul. În mediul urban contribuția particulelor de uzură a frânei la emisiile de PM10 din totalul de particule emise (altele decât cele emise de motoare) variază între 16 şi 55% în timp ce contribuții semnificativ mai mici (3%) au fost raportate pe autostrăzile în care evenimentele de frânare sunt mai puțin frecvente. Dimensiunile particulelor variază funcție de temperatură, de tip plăcuțe de frână, de viteza de

* conf. univ. dr. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi.
**restaurator expert, C.M.N. „Moldova” Iaşi

deplasare. Acestea au dimensiuni de zeci de nanometri. Cele mai multe având de regula 100 nm. Cel mai mare număr de particule emise au diametre mai mici de 30 nm.

La oprirea complete a unei mașini ce se deplasa cu viteza de 100 km/h sunt emise particule nanometrice cu dimensiuni cuprinse între 10 şi 50 nm în timp ce pentru oprirea de la 30km/h sunt emise particule mai mari, cu dimensiuni cuprinse între 70 şi 90 nm. Creșterea temperaturii discului de frână (până la 340 ° C) are ca rezultat o creștere a concentrației particulelor mai fine (sub 100 nm). Numărul nanoparticulelor de dimensiuni mai mici (100 nm) sunt produse la frânele din faţă în comparaţie cu frânele din spate! Concentrația masică arată că valorile maxime sunt obținute pentru particulele cu dimensiuni de 2-6 micrometri. Pentru vehiculele ușoare, concentrația de PM10 emisa prin uzura frânelor în aer este de 6.0–7.0 mg/ km adică este egală cu concentrația PM10 emisa țeava de eșapament de mașinile diesel cu norme de poluare Euro5/Euro6. Pentru mașinile grele, concentrația PM10 cauzate de frânare este de 10 ori mai mare! Cele mai importante componente chimice ale uzurii frânei sunt Fe, Cu, Ba și Pb (particulele micrometrice rezultate din uzura discului: Fe, Cu, Ti, Al, C, oxizi; particule nanometrice rezultate din uzura plăcuțelor de frână: Fe, Cu, Sn, S și Zn, Ti, Cu și Al). Carbonul organic este prezent în concentrații semnificativ mai mari în comparație cu carbonul elementar. Particulele grosiere sunt depuse în principal în tractul respirator superior (nas și gât), în timp ce particulele ultrafine pătrund adânc în plămâni şi pot deveni transpuse în sânge și se pot transloca în alte țesuturi, cum ar fi ficatul, rinichii și creierul.

Toate aceste particule ultrafine se redepun pe sol, pe statuete, pe clădiri sau pe obiectele direct expuse in aerul liber formând o crusta de culoare specifica care modifică proprietățile fizico-*chimice (culoare, aspect, rezistenta, etc). Acestora se adaugă alți compuși nocivi din aer rezultați din ardere sau din industrie, precum:* SO2, SO3, NO2, O3, HNO, clorurile si funinginea (PM10) din aer redepuse intre rosturi, pe instalații, poduri, construcții ce pot deteriora construcțiile. Spre exemplu SO_2 + H_2O produce H_2SO_3 (acid sulfuros) iar SO_3 cu H_2O produc în anumite condiții H_2SO_4 (acid sulfuric). Aceștia accelerează deteriorarea grava prin coroziune!

O componenta importanta a poluării aerului și de zgomot, ca stres direct asupra clădirilor şi monumentelor istorice expuse direct în aer, o reprezintă produșii primari şi secundari rezultați în urma focurilor de artificii făcute în vecinătatea clădirilor istorice [1]. Artificiile au și potențial cancerigen funcție de tipul de emisie (zgomot, lumina, culoare) iar metalele din particule (cum ar fi Cd, Pb, Cr și Ni) au fost identificate ca fiind cancerigene şi au efecte severe asupra bolnavilor astmatici; ele pot fi asociate cu decesele cauzate de cancerul pulmonar. Cr fiind cele mai toxic şi mai periculos metal care induce cancer.

Poluanții eliberați de artificii pot deteriora grav calitatea aerului și au impact negativ asupra mediului. Cercetările ce implică impactul artificiilor sunt efectuate în Asia, Europa şi America de Nord. Focurile de artificii aprinse în aer degajă poluanți nocivi precum: particule PM ultrafine, carbon organic, carbon elementar, hidrocarburi aromatice policiclice, Na, Mg, Al, Si, P, S, Cl, K, Ca, Ti, Fe, Zn, Ba, Pb, Cr, Sr, As, Mn, Cu, Cd, Li, Ni, Co, Br, Rb, Se, Sn, Pt, B, W, Tl, Th, U, V, Bi, Be, Mo, Sb, Cs, Zr, Ge, Ga, La, Ce, Eu, Y, O3, NOx, CO, SO2, SO3, SO4, CH4, ioni solubili în apă și urme de metale. Dintre ionii solubili în apă sunt analizați: ioni de sodiu, mangan, potasiu, calciu, amoniu, fluor, clor, azotați, sulfați, oxizi de azot, carbonați, etc) Na, Mg, Al, Si, P, S, Cl, K. Concentrația, de regula este mai mare la potasiu, sulf, calciu, aluminiu, etc: K > S > Ca > Al > Si > Mg > Fe > Na > Ba > Zn > Pb > Cu > Ti > Sr > Mn > Cr > As ; iar la urmele de gaze avem: CO > SO2 > NO > NO2 > O3.

Artificiile produc în principal particule super fine, începând de la câțiva nanometri pana la câteva sute de nanometri. Adică, cele mai mici, ajung la o sutime din grosimea firului de par. Dimensiunea particulelor depinzând de natura lor chimică (diferită de la K, Ca, S, Ba, Sr). Particulele emise din artificii au forme sferice regulate și neregulate. Particulele sferice şi în concentrație mare sunt formate la temperaturi ridicate şi sunt compuse în principal din Al, Fe, K și Sr.

La focurile de artificii se adaugă elemente specifice pentru a spori impactul vizual și efectele ornamentale Sr, Ba, Sb, Pb, Na, K și Cu - pentru culoarea roșie, galben-verde, verde deschis, verde, galben, violet și albastru. Clorurile de Ca și sulfații sunt folosiți pentru a genera flăcări portocalii. Majoritatea artificiilor folosesc Zn pentru a genera fum. Mn și oxizii săi sunt de asemenea folosiți ca combustibil și oxidant pentru a produce lumina mai intense.

Zgomotul si vibrațiile induse in clădiri, reprezintă un alt factor important de stres care produce nu numai disconfort dar pot deteriora parțial sau total obiectele de arta, elementele decorative din sticla, etc. Ziua, limitele admise ar trebui sa fie de maxim 65 dB iar noaptea, de maxim 55dB! Perioadele mari de expunere la valori foarte mari ale zgomotului pot cauza tulburări psihologice și neuropsihice, oboseală, tulburări digestive, tulburări cardiovasculare (creșterea tensiunii arteriale), pierderea auzului. La limita, pentru anumite cazuri (bolnavi cu afecțiuni cronice), noaptea - zgomotele mari pot provoca chiar si infarct miocardic!

Zgomotul sau poluarea fonică sunt cauzate de traficul greu și de concertele din aer liber plasate cu scena îndeosebi în vecinătatea clădirilor și monumentelor istorice.

În această lucrare vom studia un caz al influentei poluării fonice produse de concertele din vecinătatea Palatului Culturii din Iași dar și tehnicile

utilizate pentru curățirea obiectelor supuse stresului atmosferic, restaurarea lor, etc. Sunt de asemenea studiate efectele produse de traficul auto, condițiile de poluare fonica majora, zonele cele mai vulnerabile, etc.

Studiul influenței zgomotului produs în vecinătatea Palatului Culturii din Iași

1. Deteriorarea unor vitralii sau unor obiecte din sticlă

În urma câtorva concerte de amploare deosebita care au avut loc în fata Palatului Culturii din Iaşi s-a constat fisurarea unor componente de sticlă, bucăți ornamentale de culori diferite din zona ceasului și din interiorul Palatului, din muzeul ce conține instalații de electricitate. Ulterior acestor concerte au fost făcute măsurători în Palat în timpul unui alt concert organizat pe data de 23 iunie 2018 cu numele The Color Run Iași. Concertul a avut o instalație de sunet amplasată spre Palat dar de volum relativ redus. Imagine de pe scena concertului cu vedere spre Palat sunt indicate in Figura 2. Imagini ale obiectelor care au suferit fisuri sau deteriorări sunt prezentate în Figura 1.

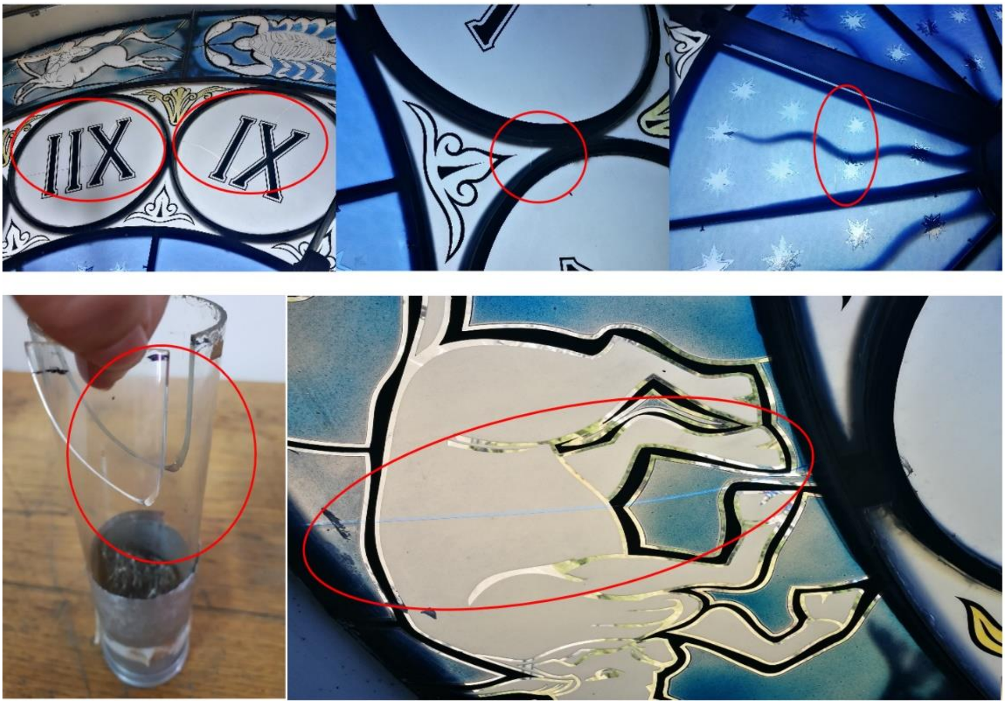

Figura 1. Imagini ale obiectelor care au suferit fisuri sau deteriorări

Figura 2. Foto stânga: imagine din concertul de pe data de 23 iunie 2018 din fata Palatului Culturii; Foto dreapta: Imaginea indicatorului orar, din exterior, al Ceasului din Turnul Palatului Culturii din Iași

În timpul acestui concert au fost măsurate amprenta spectrală a sunetului, nivelul intensității și au fost făcute filmări ale diferitelor componente din Turnul Ceasului (Figura 2 si Figura 3).

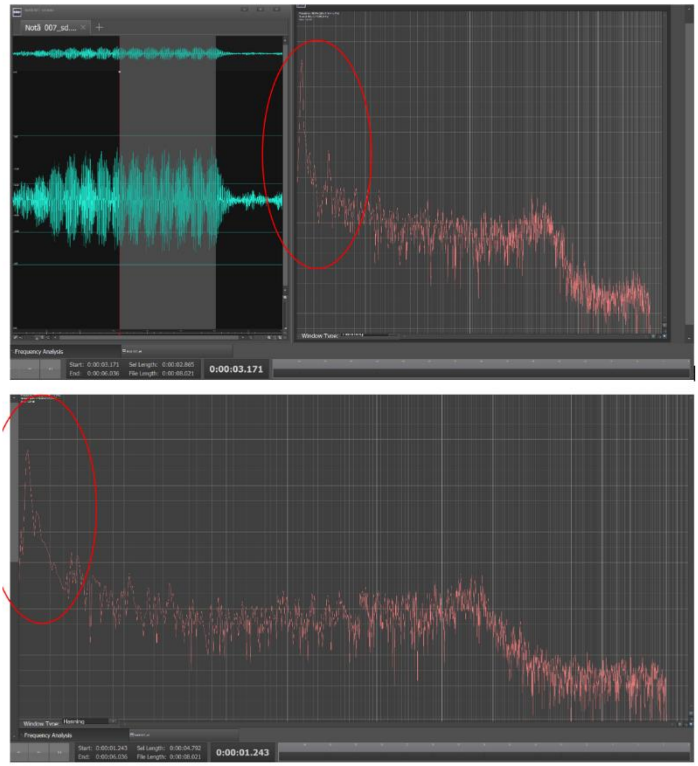

Figura 3. Descompunerea în serie Fourier a zgomotului înregistrat în Turnul Ceasului

Estimările preliminare au arătat un zgomot foarte ridicat la anumite frecvențe, vibrații puternice la joasă frecvență ale bucăților de sticlă colorate și de asemenea vibrații puternice ale componentelor din ceasul Palatului, în special minutarul (limba ceasului din exterior). Măsurătorile legate de intensitate au arătat că sub Turnul Ceasului, intensitatea sunetului depășea valoarea de 80 dB iar în turnul ceasului aceasta atingea valori de minim 60 dB. Descompunerea în serie Fourier a sunetului înregistrat arată un set de frecvențe de rezonanță cu un maxim pronunțat la frecvența de 51 Hz. Banda de frecvențe care prezintă interes se găsește în domeniul frecvențelor joase până la 400 Hz. Aceste vibrații se regăsesc de asemenea și în domeniul 10-20 Hz, frecvență naturală specifică de vibrație a clădirii. Menționam că exista o preocupare continua de studiu asemănător şi în alte muzee din lume privind influenta vibrațiilor asupra elementelor decorative şi asupra vitraliilor iar în Figura 4 exemplificăm doua articole științifice [2,3]:

90 PUBLISHED IN THE 13TH TRIENNIAL MEETING RIO DE JANEIRO PREPRINTS VOL I

Abstract

Adequate risk assessment for vibration is hampered by the lack of published damage levels for museum objects. The opportunity to study levels of vibration that cause damage to objects was presented by a major building project, The Great Court at the British Museum. The measured damaging vibration levels were between 0.2 and 0.6 g. The results of measured vibration caused by visitor circulation in the British Museum are assessed in terms of these measured damage levels. When assessing the likely impact of building work, vibration transmission through structures to areas remote from the building work must be considered. Examples of damage to individual objects and vibration transmission are discussed.

Keywords

vibration damage, building transmission, walking

Vibration damage levels for museum objects

David Thickett
Department of Conservation
The British Museum
London WC1B 3DG, United Kingdom
Fax: +44 (0)20 323 8636
E-mail: dthickett@thebritishmuseum.ac.uk

Introduction

Vibration is most commonly encountered in museums and historic houses as a consequence of visitor circulation. It can be particularly pronounced on poorly supported wooden floors, and such vibration is extremely expensive to reduce. This is the major source of vibration to which most objects in museums are exposed. Recently, the emphasis on access and cost has led to building work being undertaken in close proximity to objects on display or in storage. This can generate much higher and more damaging vibration levels than public circulation.

Vibration can lead to object damage through a number of mechanisms. Toppling is of serious concern during earthquakes, when the vibration can have a significant horizontal component, but toppling is less likely from flooring vibrations. The forces induced by the vibration can cause direct damage to weak or fragile objects, especially those with friable pigments or loose corrosion products. Where objects are constrained by mounts, then impact with, or abrasion against, the mount can be damaging. Finally, unrestrained objects can move or 'walk' on shelves under the influence of vibration. As well as the potential for impact with other objects, if an object were to 'walk' off a shelf this could be catastrophic both to the object itself and to objects below.

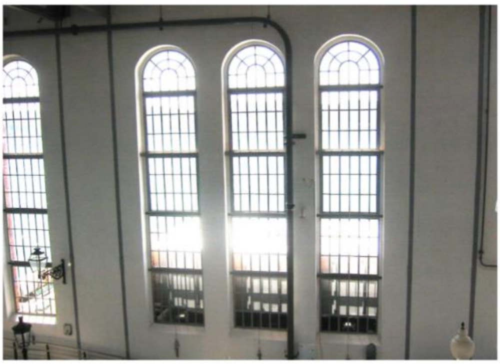

Figure 1 – Inside view of the western wall

Acústica 2008
20 - 22 de Outubro , Coimbra, Portugal
Universidade de Coimbra

VIBRATIONS DUE TO SOUND FIELDS IN A SENSITIVE BUILDING. DAMAGE CRITERION FOR THE NOISE LEVEL

Santos Lopes, Luis (1)
Patricio, Jorge (2)
Schiappa de Azevedo (3)
Aristides Chaves, Fernando (4)

1) - Acustiprojecto, Rua da Misericórdia, 76, 3.º, 1200-273 LISBOA, Portugal
tel.: 351 21 321 0260 ; fax: 351 21 321 0261 ; email: acusti@mail.telepac.pt
2) - LNEC, Av. do Brasil, 1700-066 LISBOA, Portugal
tel.: 351 21 844 3273 ; fax: 351 21 844 3028 ; email: jpatricio@lnec.pt
3) - LNEC, Av. do Brasil, 1700-066 LISBOA, Portugal
tel.: 351 21 844 3271 ; fax: 351 21 844 3025 ; email: fschiappa@yahoo.com
4) - ISQ, Av.ª Prof. Dr. Cavaco Silva, 33, 2740-120 PORTO SALVO, Portugal
tel.: 351 21 422 8197 ; fax: 351 21 422 8120 ; email: ajchaves@isq.pt

Abstract

The traditional buildings damage criteria for vibrations usually suppose ground borne vibration, although the limiting figures may also be used when vibrating mechanical equipments are installed on upper floors other than the ground floor. Also, noise and vibration limits are usually dealt with independent standards and regulations, as if noise and vibration were quite independent phenomena. In some cases, vibration of building elements produces noise. In the manner, sound or noise emitted inside buildings makes their partitions and structural elements vibrate. This paper relates a case study developed in a sensitive building made of steel and brick, a former power station now converted in a popular electricity museum. The study aimed the determination of such a noise level limit to be imposed on any music sound equipment operating inside this sensitive building larger room, in order to avoid damaging vibrations in the building facades. Also, vibration velocity limits were drawn from this study considering the damage limits established by current building vibrations standards and the experience of the authors. For this specific case, relationship between noise levels and vibrations on walls were experimentally prescribed.

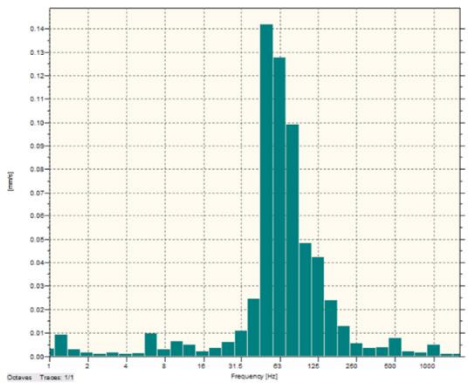

Figure 4 – Vibration velocity spectrum (case D, point 2)

Figura 4. Articole științifice ce scot în evidență cunoașterea zgomotelor și a vibrațiilor induse în elementele decorative ale unor muzee din Anglia și Portugalia

Studiile efectuate în Anglia şi în Portugalia au pus în evidenţă frecvenţe de vibraţii ale clădirii, ale obiectelor şi ferestrelor decorative foarte apropiate de cele găsite la Palatul Culturii din Iaşi şi anume la 50 Hz şi respectiv la 10-20 Hz.

O serie de cercetări preliminare scot în evidenta următoarele:

- în fereastră, **absorbţia este de 4 ori mai mare la frecvenţe joase decât la frecvenţe înalte** (aceasta duce la acumularea de tensiuni suplimentare în fereastră exclusiv la frecvente joasă). Tensiunile apar preponderant acolo unde sticla este colorată!
- Creşterea umidităţii duce la o creştere a atenuării de până la de 3 ori la frecvenţă de 50 Hz (aceasta arată că anumite condiţii meteorologice influenţează modul de propagarea a unor unde cu frecvenţe tipice. Frecvenţele înalte sunt atenuate cel mai mult cu distanţa)
- **Creşterea temperaturii** are ca influenţă majoră **slăbirea forţelor interne** din corpul sticlei, apar astfel **tensiuni crescute şi probabilitate mare de deteriorare.**
- Zonele închise la culoare absorb energia cea mai mare şi tensiunile sunt aici cele mai mari. Deci **ferestrele colorate** sunt cele mai expuse „bombardamentelor" **undelor sonore** şi au ca rezultat chiar şi **fisurarea acestora**.

Au fost efectuate măsurători privind geometria camerei şi influenţa acestora asupra modurilor longitudinale şi transversale de oscilaţie (Figura 5). Frecvenţele de oscilaţie calculate arată o similitudine foarte bună cu cele determinate experimental în timpul concertelor, şi anume **17 Hz, 51 Hz si respectiv 86 Hz!**

Figura 5. Calculul frecvenţelor de rezonanţă pentru Turnul Ceasului Palatului Culturii din Iaşi.

Frecvențele calculate prin metode teoretice arată că, pentru anumite cazuri, acestea coincid cu cele de rezonanță ale ferestrelor (vitraliilor). Această coincidență nu face decât **să amplifice și mai mult amplitudinea de vibrație a ferestrelor la valori maxime astfel încât, peste o anumită valoare de prag a intensității undei sonore, în turnul Palatului, tensiunile interne depășesc un prag limită care duc la apariția fisurilor**. Acest prag depinde și de condițiile meteorologice, de temperatura în turn dar și de temperatura din exterior. Temperaturile mai mari influențează negativ pragul de deteriorare deoarece aceasta induce deja tensiuni suplimentare care se suprapun cu cele induse de undele sonore de frecvență joasă.

Au fost utilizate de asemenea echipamente performante de producere și analiză spectrală a sunetului într-o bandă largă de frecvențe, de la 30 Hz până la limite de 2000 Hz. Pentru fiecare frecvență s-au măsurat efectele lor asupra vitraliilor (Figura 6). Frecvențele cele mai nocive și pragurile lor de intensitate au fost obținute direct prin măsurători precise pentru fiecare fereastră ce include cadranul extins al ceasului. Au fost identificate două frecvențe care produc vibrații foarte puternice în structura ferestrelor și anume **la 51 Hz și la 86 Hz** cu praguri de intensitate **de 50 dB la 51 Hz si respectiv 56 dB la 86 Hz!!!**

Figura 6. Găsirea şi identificarea pragurilor de intensitate
şi frecventelor de rezonanta

Sticlele au fost supuse de asemenea unor condiții severe termice și mecanice. Au fost studiate tensiunile posibile din sticlă prin măsurători polarimetrice (radiația polarizată își schimba culoarea și intensitatea la trecerea prin sticla cu tensiuni interne). Toate testele au arătat că sticla este de cea mai bună calitate, nu sunt tensiuni interne din fabrică iar calitatea optică este ireproșabilă.

Sticla a fost încălzită la temperaturi de până la 1200^0 C și supusă unor șocuri mecanice puternice (Figurile 7-9). Funcție de tipul de sticlă utilizată la vitralii, tensiunile induse forțat au avut profiluri diferite. Cea mai rezistentă sticlă este cea folosită la construirea cifrelor cadranului de ceas care, aparent surprinzător, s-au spart

cel mai mult în Palat în raport cu alte sortimente de sticlă. Acest lucru reclamă tensiuni interne acumulate, în Palat, foarte mari și în special către aceste zone! Faptul că au avut de suferit în special vitraliile din partea de vest a Palatului se explică prin încălzirea puternică ce a avut loc sub incidența directă a razelor solare! Această **temperatură crescută a sticlei din zona de vest** în raport cu cea din zona centrală și cu atât mai mult față de cea din zona de est, **a dus la o creștere diferențiată a tensiunilor din timpul concertelor și a oricăror evenimente ce au dus la propagarea vibrațiilor in clădire**. Toate acestea, însumat, au dus **la fisurarea sticlei, diferențiat.**

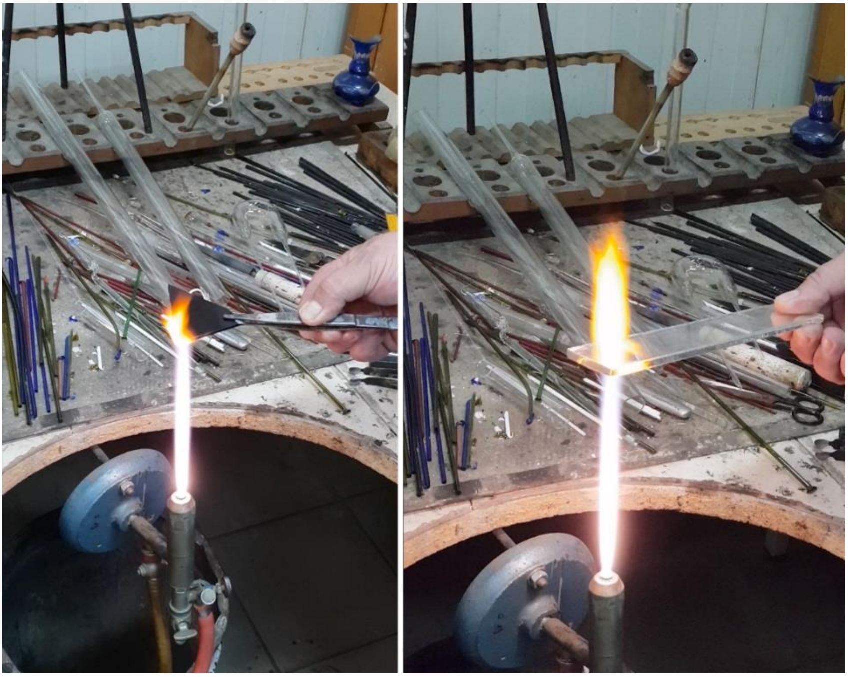

Figura 7. Teste termice prin încălzirea în flacără la 1200^0 C

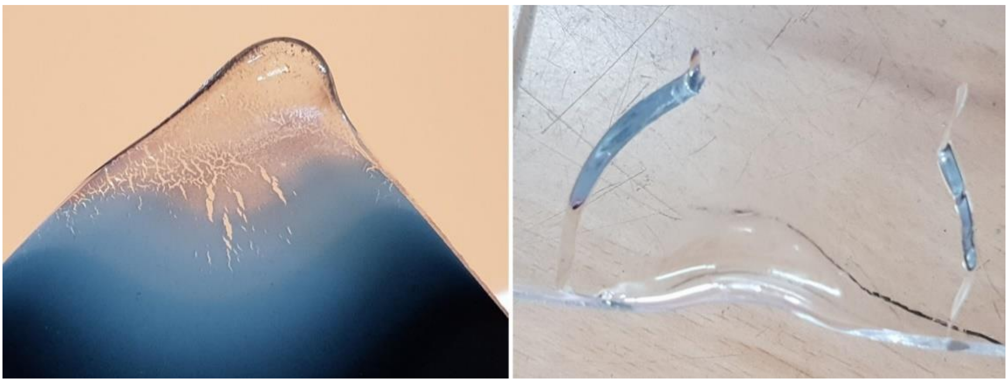

Figura 8. Teste termice prin studierea tensiunilor la răcire, de la 1200^0 C la temperatura camerei

Figura 9. Teste mecanice

De asemenea, in timpul concertelor au mai fost constatate și alte obiecte deteriorate. Una dintre piesele folosite în muzeu aflată la parter, pentru producerea de electricitate, este un tub de sticlă care a fost deteriorat de asemenea după concert. Tubul de sticla este de fapt un tub tipic de oscilație KUNDT închis la un capăt care are moduri de rezonanță cu frecvențele f_n=(2n-1)v/4L, unde v este viteza de propagare a sunetului (346 m/s la 25 gr C) si L lungimea tubului (24 cm). In condițiile tubului spart din muzeu, frecvența de rezonanță calculată este de **360 Hz.**

Figura 10. Imagine a unui cilindru de sticla deteriorat sub acțiunea undelor sonore

Această frecvență este în plaja valorilor joase ale undelor sonore care pot fi cauzate de concertele organizate în vecinătatea Palatului când intensitatea undelor sonore a fost foarte mare. Mai mult, această frecvență s-a regăsit de asemenea sporadic și în spectrul FFT măsurat din timpul concertelor in turnul ceasului. La această frecvență, presiunea exercitată la marginea tubului a fost foarte mare, a creat tensiuni importante și a dus in cele din urmă la fisurarea marginii sale.

2. Influența zgomotului urban și a vibrațiilor induse în clădirile din vecinătate.

Imaginea din Figura 11 ne arata influenta traficului asupra mișcării de vibrație in Turnul Ceasului Palatului Culturii din Iași. Se vede foarte bine ca pe timpul nopții cit traficul este foarte redus, vibrațiile sunt reduse la zero. Însă, ziua, traficul aduce un stres suplimentar pereților si obiectelor din muzee aflate in vecinătatea bulevardelor si arterelor principale de trafic intens.

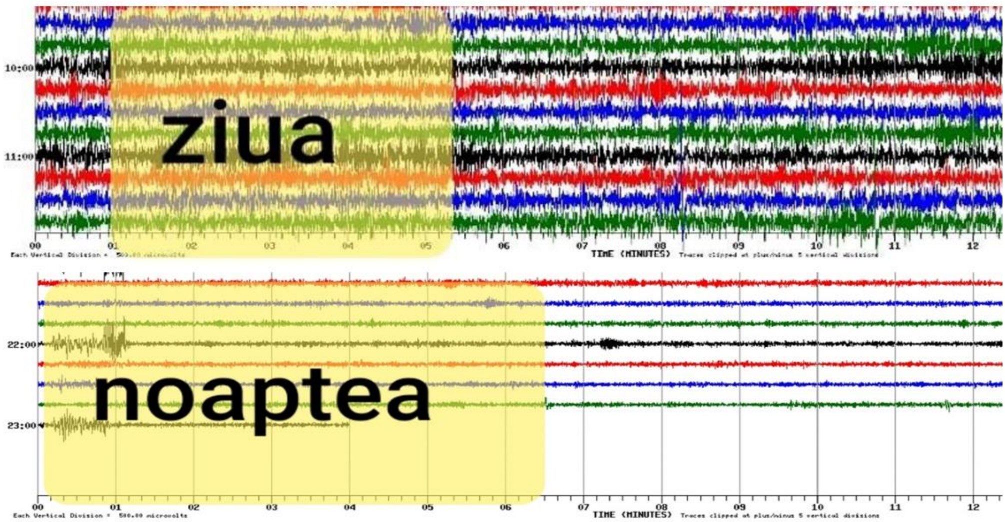

Figura 11. Seismogramă înregistrată ziua și noaptea în Turnul Ceasului al Palatului Culturii din Iași. Influența traficului asupra zgomotului și a vibrațiilor din clădiri

În figura 12 sunt prezentate în calitate de exemplu harta polarii fonice pe anumite trasee din Iași aflate și în vecinătatea unor clădiri monument istoric. De regulă creșterile au fost cauzate de mașinile ce circulă cu viteză, de motociclete, de mașini mari, de tramvaie iar zonele cele mai fierbinți sunt cele din preajma semafoarelor sau a zonelor aflate în pantă, acolo unde motoarele trebuie să fie turate mai mult sau se circulă cu viteze mai mari.

Așa cum se poate observa in Figura 12, zonele corespunzătoare intersecțiilor semaforizate sunt cel mai intens poluate fonic. Însă, pe lângă poluarea fonica, poluarea aerului prezinta de asemenea valori foarte mari, mai ales cauzate de plăcutele și tamburii de frână. Așa cum s-a arătat în introducerea acestui articol, în praful rezultat

prin frecare la frânare, rezultă compuși foarte nocivi, parte dintre ei se regăsesc în amestec cu praful de pe străzi şi de pe mașini [4-6]. În calitate de exemplu sunt redate în Figura 13 câteva imagini cu praful colectat de pe mașini care conţine elemente metalice în cantități foarte mari (pot fi colectate ușor de către un magnet). Influenta tipică a poluanților din aer și din precipitații (ploi acide, ploi cu surfactanți, etc) asupra obiectelor din piatră, asupra statuetelor este reprezentată în Figura 14. Este o imagine tipica a unui strat cenușiu care se depune în timp pe statuete, pe obiectele decorative, pe pereții clădirilor, etc.

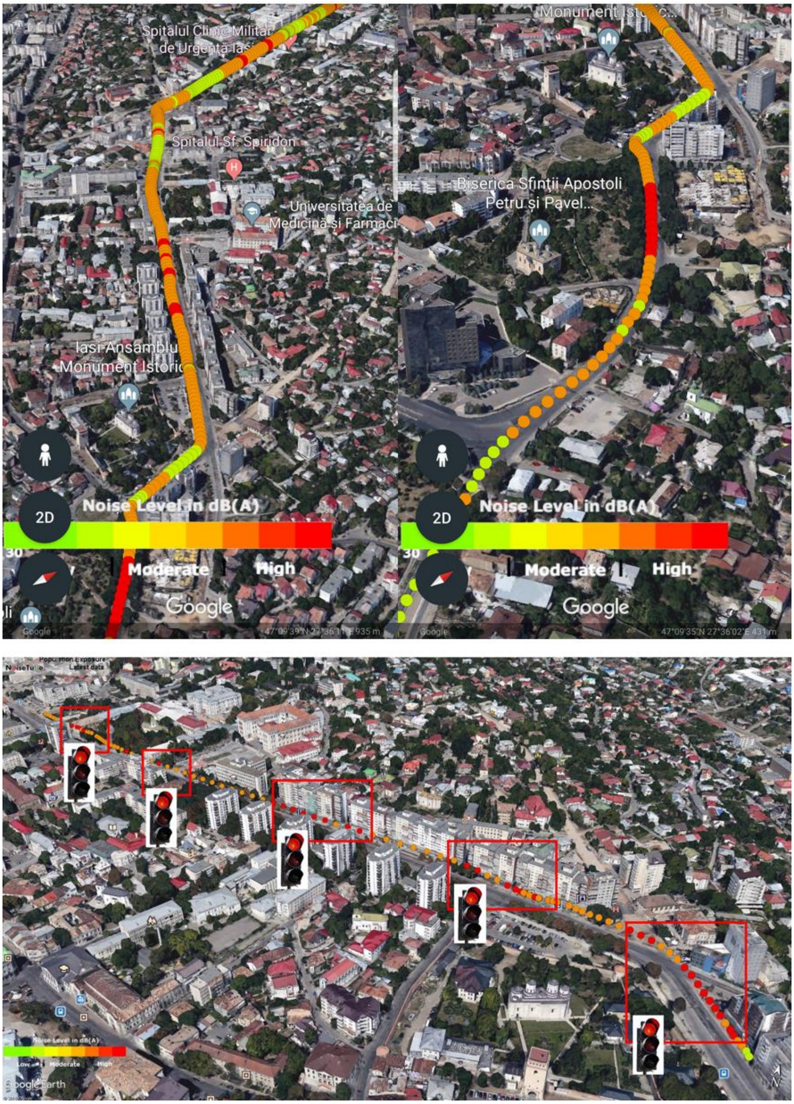

Figura 12. Hărți de poluare fonica din Iași. Se pot observa zonele de culoare roșie care reprezintă un risc major de poluare cu influență asupra sănătății oamenilor dar şi asupra integrității şi securității clădirilor, a operelor de artă, etc

Figura 13. Pulberea de metale colectata pe ferodouri şi plăcuțele de frână. Această pulbere se amestecă în aer cu alți compuși chimici și se pot redepune pe clădiri, pe obiectele de arta expuse direct în atmosfera deschisă, etc.

Figura 14. Imagine tipica a influentei poluării mediului asupra obiectelor de artă.

3. Restaurarea operelor de artă

Restaurarea și curățarea operelor de artă necesită o muncă deosebită și o grijă aparte, distinctă pentru fiecare obiect în parte, pentru fiecare tip de material, pentru fiecare zona geografica sau mediu de poluare dat. Una dintre cele mai performante tehnologii de restaurare are la baza deopotrivă fascicule laser cu lungimi de unda caracteristice si energie specifice fiecărei lucrări de arta in parte. Investigațiile pornesc in primul rând de la identificarea compușilor chimici, atât din stratul de poluant depus cât şi din materialul suport (opera de arta), a pigmenților, etc. Acest lucru are la baza, fie colectarea de mostre şi identificarea în laborator fie folosirea unor instrumente de spectroscopie Raman indusă laser. După identificarea compozițională şi a altor caracteristici fizico-chimice se pot alege metodele de restaurare: chimice, mecanice sau cu ablație laser (LIBS) [7]. Dintre toate acestea, cele mai selective și cu rezoluție superioară care se aplică pe orice tip de material, sunt metodele de ablație laser care nu afectează suportul (piesa originală) ci doar îndepărtează crusta de poluare. Pentru aceasta sunt cunoscute instalații şi echipamente dedicate acestor tipuri de restaurări (cunoscute la restaurarea marilor Muzee din Belgia, Franța, etc.) sau se pot imagina instalații concepute în laborator, dedicate unor clase speciale de materiale, pentru cercetare. În figura 15 prezentam o serie de imagini cu instalațiile dedicate de ablație laser.

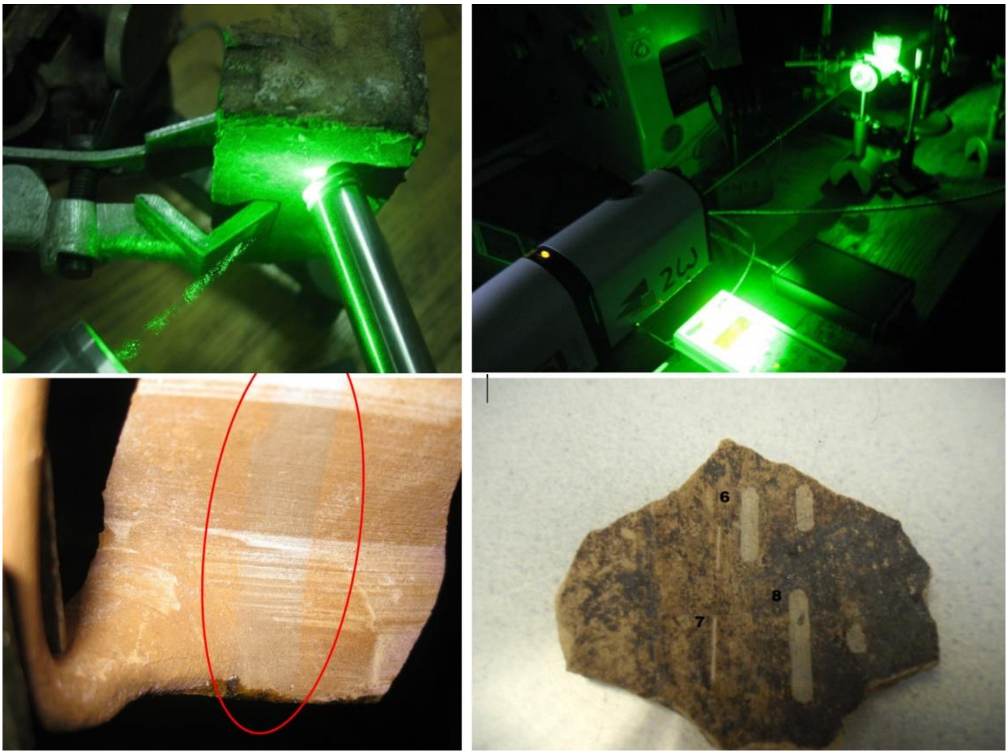

Figura 15. Tehnica LIBS (Laser Induced Breakdown Spectroscopy) folosită pentru restaurare și curățire laser a obiectelor de artă

Concluzii

Efectul vibrațiilor asupra clădirii Palatului și asupra unor corpuri din interior aflate la etaje diferite la care se adaugă efectul altor fenomene induse de condițiile meteorologice (în special cele de temperatură și de umiditate) face ca să se producă tensiuni interne majore. Corpurile intră în rezonanță sau se află într-un proces de vibrație forțată la o frecvență apropiata de cea de rezonanță, cu amplitudine mare atunci când factorii de stres depășesc anumite praguri.

În Turnul Ceasului au fost identificate două frecvențe importante legate de geometria specifică a turnului, legate de arhitectură și caracteristicile fizico-chimice ale sticlei ce alcătuiesc vitraliile celor trei cadrane de ceas precum și o frecvență naturală ce tine de clădire ca un ansamblu. Aceste frecvente sunt de f1=10-20Hz; f2=51Hz și f3=86 Hz. Pragul intensității de la care efectul rezonanței este ridicat este 50 dB (intensitate măsurată în interiorul clădirii, în turn). Orice depășire a intensității la oricare din frecvențele de mai sus duce la deteriorări ireversibile ale pieselor cadranului și de asemenea potențiale alte obiecte din muzeu pot suferi deteriorări grave (tablouri, piese de muzeu ce intră în alcătuirea unor instalații complexe, piese ornamentale diverse, etc.

Este un risc major dacă aceste vibrații naturale sau induse din afara Palatului precum cele produse în concerte, produse de utilaje grele, de tramvaie, etc nu sunt riguros monitorizate. Aceste preocupări sunt în toate muzeele importante din Europa. Aceste praguri specifice Palatului Culturii din Iași nu trebuie atinse iar situațiile pot fi prevenite prin instalarea unor sisteme computerizate de monitorizare a domeniului de frecvențe 0-400 Hz și a pragului de intensitate cu avertizarea în timp real a autorităților statului pentru a interveni într-un timp scurt, pentru a evita deteriorarea Palatului, a arhitecturii şi obiectelor de patrimoniu. Pentru că este o problemă de securitate a valorilor și a simbolurilor naționale.

Poluarea aerului și poluarea fonică implică procese fizico-chimice foarte complexe care pot induce serioase probleme monumentelor de artă. Atât cele expuse direct în aer cât și cele din interior pot suferi modificări structurale induse de anumite unde cu frecvență joasă, de rezonanță.

BIBLIOGRAFIE

- Xinyuan Cao, Xuelei Zhang, Daniel Q.Tong, Weiwei Chen, Shichun Zhang, Hongmei, Zhao, and Aijun Xiu, Review on physicochemical properties of pollutants released from fireworks: environmental and health effects and preventions, Environmental Reviews, https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/87463/1/er-2017-0063.pdf?fbclid=IwAR3zWpGh0DlqJMPDDgMelff5w129GgwlVX1YRUkDoPhEZ3vI1nXn68JW2pE
- David Thickett, the 13th Triennial Meeting Rio de Janeiro, preprints vol I, ICOM COMMITTEE FOR CONSERVATION, 2002 , https://www.english-heritage.org.uk/siteassets/home/learn/conservation/collections-advice--guidance/vibration-rio.pdf

- Santos Lopes Luis, Patrício Jorge, Schiappa de Azevedo, Aristides Chaves Fernando, VIBRATIONS DUE TO SOUND FIELDS IN A SENSITIVE BUILDING. DAMAGE CRITERION FOR THE NOISE LEVEL, Acústica 2008 20 - 22 de Outubro , Coimbra, Portugal Universidade de Coimbra, http://www.sea-acustica.es/fileadmin/Coimbra08/id161.pdf
- I. Cocean, A. Cocean, F. Iacomi, S. Gurlui, City water pollution by soot-surface-active agents revealed by FTIR spectroscopy, Applied Surface Science 499 (2020) 142487
- Cocean, I., Diaconu, M., Cocean, A., Postolachi, C., Gurlui, S., Landfill Waste Fire Effects over Town Areas under Rainwaters, (2020) IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 877 (1), art. no. 012048
- Garofalide, S., Diaconu, M., Cocean, I., Cocean, A., Pelin, V., Gurlui, S., Leontie, L., Study of Physico-Chemical Characteristics of Some Major Urban Air Pollutants, (2020) IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 877 (1), art. no. 012049
- S. Gurlui, M. Agop, P. Nica, M. Ziskind, C. Focsa, Experimental and Theoretical Investigations of a Laser Produced Aluminum Plasma, Phys. Rev. E, 78, 026405 (2008). Article selected for publication in the Virtual Journal of Ultrafast Science (Vol. 7, No. 9, September 2008)

REPARAŢII CAPITALE LA CONACUL PETRE P. CARP DIN ŢIBĂNEŞTI

Adrian PUIŞOR*

CAPITAL REPAIRS AT PETRE P. CARP HOUSE IN ŢIBĂNEŞTI

Abstract

The building was built around 1820 by Ion Carp. Initially it had a ground floor and a first floor. In the summer of 1905, Petre P. Carp rebuilt the mansion, adding a floor above the two existing levels.
From the documents it results that in 1949, at the nationalization, the building was in a not very good condition, needing repairs. The building was repaired, but no major repairs were made, but only current maintenance work.
Subsequently, the following works were carried out: masonry resurfacing, cracking of the walls, wooden floors were replaced with reinforced concrete floors, plaster pickling, the rafters, the rafters, the soles, the props, the pliers and partly the panels in the degraded areas were completely replaced. the consolidation of the frame was done with clamps, flanges, bolts, etc., the decking (made of softwood boards) and the skylights were completely restored, a layer of asphalted cardboard was applied over the decking, the roof was made of galvanized sheet in scales, the sheet was painted to give the patina of time and suggest the original appearance of the slate.
At present, the interior and exterior finishing works remain to be executed.
The capital repair works were not completed as the building was claimed in the meantime by Ioan and Alexandru Sturdza.

Cuvinte cheie: *clădire, restaurare, muzeu.*
Keywords: *building, restoration, museum.*

Clădirea a fost executată în jurul anului 1820 de către Ion Carp.

Iniţial avea şi parter şi etaj. În vara anului 1905 Petre P. Carp reclădeşte conacul, adăugând un etaj peste cele două nivele existente.

Din documente rezultă că în anul 1949, la naţionalizare, imobilul se afla într-o stare nu prea bună, având nevoie de reparaţii. Clădirea a fost reparată, fără însă a se face vreo reparaţie capitală, ci doar lucrări curente de întreţinere.

Construcţia are dimensiunile în plan de 22,8 x 17,0 m.

* Cercetător dr. ing., C.M.N. „Moldova" Iaşi.

Faţada principală

Faţada posterioară

Construcţia are un beci la cota -3,67 m, parterul la cota 0,00 m, un nivel general la cota +3,24 m, nivelul următor cu două cote la +7,30 m parţial la intrare, la +9,28 m şi podul denivelat la cotele +11,17 m şi +12, 50 m.

Structura de rezistenţă este din pereţi portanţi de zidărie de cărămidă fără centuri sau sâmburi.

Planşeele sunt din lemn, iar acoperişul din lemn cu învelitoare din tablă.

Fundaţiile sunt alcătuite din blocuri de gresie calcaroasă, cu lăţimea egală cu a zidurilor ce reazemă pe acestea şi adâncime de fundare cuprinsă între -1,10 m şi cel puţin -4,50 m (în zona beciului), de la CTN.

Scară parter

Terenul de fundare este alcătuit dintr-un strat de umplutură de pământ, neagră-cafenie, cu fragmente şi bucăţi de cărămidă şi piatră, cu rădăcini de plante de la -0,70 m la 0,90 m cu aspect de sol vegetal, având o grosime de circa 1,30□1,50m, după care urmează argilă prăfoasă, loessoidă, galbenă-cafenie, plastic consistentă, cu intercalaţii de argilă, întâlnită până la -6,00 m de la CTN, adâncime la care s-au oprit lucrările de prospecţiune.

Din analiza clădirii s-a constatat fisurarea pereţilor portanţi ai structurii de rezistenţă, precum şi existenţa unor fisuri şi deformaţii la tavane.

Degradările grave s-au constatat la pereţii exteriori la care reparaţiile curente s-au executat mai rar şi mai puţin la interior unde straturile succesive de tencuieli au acoperit degradările pereţilor.

Imagini de la etajul I

Majoritatea fisurilor s-au constatat în apropierea golurilor, datorită eforturilor apărute în aceste zone.

Aceste zone au dus la reducerea capacităţii portante a structurii la acţiunea seismelor. Degradările au apărut şi datorită neconformării structurii, conform cerinţelor impuse de zona seismică şi amplasament.

S-au constatat unele deteriorări ale şarpantei şi învelitorii (crăpături, zone putrede, lipsă unele elemente etc.), precum şi apariţia igrasiei şi infiltraţii de apă la unii pereţi, datorită nereparării burlanelor.

S-au consolidat fundaţiile, prin lăţirea acestora la circa 1,50 m, lăţire necesară atât pentru reducerea presiunilor pe teren, cât şi pentru ancorarea mustăţilor verticale necesare consolidării pereţilor.

Imagini de la etajul al II-lea

S-a consolidat zidăria ca material, prin rezidirea zidăriei cu dislocări şi injectarea fisurilor din pereţi.

S-au consolidat pereţii existenţi, prin creşterea capacităţii portante a pereţilor, prin cămăşuiri pe ambele feţe ale zidurilor cu plase din oţel OB 37,7 ø 8/m pe verticală şi 7 ø 6/m pe orizontală şi pereţi din beton Bc 15 în grosime de 10 cm şi prin bordarea golurilor. Plasele verticale au fost ancorate în fundaţii pentru mărirea capacităţii portante la compresiune excentrică. Cămăşuielile s-au racordat la zidurile perpendiculare şi s-au legat cu ploturi de beton şi 3 ø 8 mm la 50÷60 cm distanţă.Aceste plase se continuă cu plasă pe faţa interioară a zidurilor exterioare, pe toată înălţimea de deasupra ferestrelor.

La partea superioară a plaselor s-au montat câte două bare ø12 din OB 37, la nivelul de sub planşeu şi la distanţă de 15 cm una de alta ancorate cu bare ø8 ce au străpuns zidul prin ploturi sau găuri injectate.

După decaparea tencuielilor, fisurile izolate din pereţii ce nu se cămăşuiesc s-au reparat prin ţesere cu plase.

Planşeele din lemn s-au înlocuit cu planşee din beton armat. De asemeni s-au executat buiandrugi din beton armat.

La şarpantă s-au înlocuit în totalitate căpriorii, cosoroabele, tălpile, popii, cleştii şi parţial panele în zonele degradate.

Consolidarea şarpantei s-a făcut cu scoabe, bride, buloane etc.

S-au refăcut integral astereala (din scânduri de răşinoase) şi lucarnele.

S-au creat juguri în jurul coşurilor.

S-a aplicat un strat de carton asfaltat peste astereală.

Învelitoarea s-a executat din tablă zincată în solzi cu dimensiuni de 40x40 cm în câmp şi 25x25 cm pe lucarne.

Imagini din pod

Tabla s-a vopsit pentru a da patina timpului şi a sugera aspectul original al ardeziei.

Cavoul familiei Carp

În prezent au mai rămas de executat lucrările de finisaje interioare şi exterioare. Lucrările de reparaţii capitale nu s-au finalizat întrucât clădirea a fost revendicată între timp de către Ioan şi Alexandru Sturdza.

TIMPUL ŞI MĂSURAREA LUI - I

Ion CRISTEA*

TIME AND ITS MEASUREMENT - I

ABSTRACT

We are limited to the aspect by which humanity tries to resort to some tools with which it can orient itself from the point of view of time. The instrument that was within man's reach to orient himself in time was the Earth by day and night, obtained by his system of rotation around him day and night and its rotation around the Sun, which determined in ancient times the god ANU .

Cuvinte cheie: *calendar, timp, masurarea timpului*
Keywords: *calendar, time, time measurement*

Despre timp este dificil de abordat ca subiect de cercetare. În primul rând şi la ora actuală se fac confuzii între Timp şi Vreme, mergând până la emisiuni diverse care au drept titlu „Timpul probabil?”.

De asemenea sunt probleme aproape neelucidate în legătură cu teoriile filosofice referitoare la timp chiar la ora actuală.

Noi o să ne rezumăm doar la aspectul prin care omenirea încearcă să recurgă la nişte instrumente cu care să se poată orienta din punctul de vedere al timpului. Instrumentul care a stat la îndemâna omului de a se orienta în timp a fost Pământul cu ziua şi noaptea, obţinute prin sistemul lui de rotaţie în jurul său ziua şi noaptea şi rotirea lui în jurul Soarelui, care a determinat în cele mai vechi timpuri zeul ANU.

Pentru prima dată, omenirea se afla într-un mare impas şi anume atunci când vânătoarea şi culesul fructelor nu a mai putut asigura existenţa unui număr mai mare de indivizi. În această situaţie grea pentru întreaga umanitate de atunci, oamenii au descoperit agricultura cu posibilităţile ei de rezolvare a acestei probleme. De atunci, ei trebuiau să deţină cunostinţe noi legate de practicarea acestei noi ocupaţii: când să semene, când să le recolteze, când şi cum să le îngrijească, etc.

Astfel, la primele popoare care au început să practice aceste prime ocupaţii au împărţit ZEUL ANU în patru anotimpuri şi acestea sub formă grafică au devenit ce cunoşteam noi astăzi CRUCEA! Această cruce precum şi coliva şi apoi râşniţa sunt specifice poporului care s-a ocupat primul de agricultură şi anume TRACII sau DACII! Toată lumea a evitat să cerceteze aceste semne (mai sunt şi altele pe vasele din cultura Cucuteni cu aproximativ 8000 de ani în urmă).

Ba mai mult, în săpăturile care se făceau sau dacă se găseau ocazional, până în 1958, acestea erau distruse cu ciocanul ca să nu se mai găsească nicicum! Cauzele sunt multiple şi din evenimentele sociale din acel timp. Zvastica, spre exemplu, nici acum nu îndrăznesc oamenii a o cerceta!

* restaurator expert, C.M.N. „Moldova” Iaşi.

Din cele mai vechi timpuri, omul a sesizat pe timp de zi că umbra este un indicator bun solar pentru a măsura timpul. Aşa a aparut cadranul solar. Nici pe timp de noapte nu rămâneau fără orientare în timp. Mersul stelelor pe bolta asigură orientarea şi măsurarea timpului.

Calendarul sau ceasurile solare sunt mijloace de măsurare a timpului care folosesc umbra proiectată de un băţ cu o anumită lungime proiectată pentru a indica ora pe o anumită suprafaţă gradată. Aceste mecanisme funcţionează numai ziua şi în condiţii prielnice.

Cadranele solare care s-au mai păstrat au fost studiate în Transilvania şi mai puţin în Moldova şi în Ţara Românească! Scurgerea timpului a fost pusă în legătură cu fenomene astronomice periodice şi anume: miscarea zilnică a sferei ceresti, miscarea aparentă anuală a Soarelui pe bolta cerească, fazele lunii şi în funcţie de acestea au fost stabilite unităţi de măsură a timpului: ziua, luna, anul!

În legătură cu aceste fenomene avem multe calendare: iulian, gregorian, thebaic, Maya, tzolkin (numărarea zilelor), calendarul uigur/chinezesc, etc. Primele calendare chinezeşti au fost întocmite de astrologii curţii imperiale şi seamănă cu un almanah, oferind sfaturi de interes local, fermierilor pentru anul agricol.

La baza calendarului modern se află calendarul roman. În 46 î.e.n., Iulius Cezar face o nouă reformă, alcătuind un calendar solar cu 365 de zile, împărţite în 12 luni. Mai rămâneau 6 ore şi de aici se adăugau la 4 ani o zi, şi aşa mai departe. Până în secolul XVI se acumulase o diferenţă de 10 zile complete. Tot Iulius Cezar a stabilit data de 1 ianuarie ca început de an nou! Înainte, Anul Nou cădea la romani în ziua de 1 martie.

În 1582, papa Grigorie XII a corectat durata calendarului, 10 zile fiind omise din anul 1582, astfel că ziua care a urmat după 4 octombrie a devenit 15 octombrie. Acest decalaj de o zi în 130 de ani ajunsese în secolul XVI la 10 zile, producând mari nepotriviri în concordanţa datelor cu ciclul anotimpurilor! Pentru a se evita alte erori ce ar fi făcut diferenţe de zile s-a adoptat anului bisect. În România, 31 martie 1919 a devenit 14 aprilie.

Pentru o mai uşoară urmărire a calendarului lunar, începutul oricărei luni este identic cu data de apariţie a fenomenului astral de "lună nouă" din calendarul modern.

ANUL = un an terestru este timpul de care are nevoie Pământul pentru a face un ocol în jurul Soarelui. Timpul efectiv de care are nevoie Pământul pentru a face acest ocol este de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute şi 46 de secunde. Şi iată că aici este problema! Instrumentul nostru de măsurat timpul nu rămâne constant… deoarece, la fiecare 24 de ore, pe planetă cad între 300 şi 500 de milioane de tone de praf cosmic. Nu mai punem la socoteală diverşi meteoriţi şi mai ales o parte din fotoni care devin materie. Aşa se face că acum 400 de milioane de ani Pământul făcea în timpul unui ocol în jurul Soarelui 400 de rotaţii în jurul axei sale. Mărindu-se masa, acum face 365 de rotaţii şi ceva. Măsurând timpul în felul acesta, într-o sută de ani vom avea o rămânere în urmă cu aproximativ 0.6 secunde! Şi de aici, toată problematica ce apare în legatură cu măsurarea timpului folosit ca instrument de măsură globul pământesc!

Apoi, pe lângă "lună", ca unitate de măsură, este folosită "săptămâna", adică 7 zile!

ORA = ceasul

Împărţirea zilei în 24 de ore e preluată de la egipteni. Împărţirea actuală a orei în 60 de minute provine din Babilon care aveau un fel de calcul bazat pe 60.

CEASUL

Este un instrument de măsurare a timpului şi provine din limba slavă. Cronometrul = un dispozitiv ce măsoară o durată de timp.

Tipurile de ceas sunt multe şi sunt împărţite după modul de funcţionare.

Ceasurile solare indică timpul adecvat la meridianul locului. Când au început să se facă ceasurile mecanice au început discuţii nenumărate, ca spre exemplu, la Iaşi într-un atelier ceasul arată un timp, iar la Paşcani alt timp. Acest fenomen s-a petrecut până la standardizarea din Greenwich.

- Clepsidrele cu nisip sau cu apă.
- Lumânarea gradată.

Ceasurile mecanice

- Ceas cu pendul – utilizează un pendul gravitaţional
- Ceas cu pendul de torsiune
- Ceas cu balansier
- Ceas electromecanic
- Ceas electronic
- Ceas atomic

După utilizare şi formă:

Ceas de perete (cu pendul), ceas de turn (orologiu), ceas de buzunar, ceas de mână, ceasuri deşteptătoare, ceasuri pentru scufundători, ceasuri pentru şah, ceasuri pentru piloţi, ceasuri astronomice.

Cronologia invenţiilor

1280 – Ceasul cu roţi în Anglia la mănăstiri şi catedrale
1427 – Diferite părţi componente şi arcul (Henrich Arnold)
1510 – Ceasul de buzunar (Peter Henlien, Nurnberg)
1637 – Ceasul cu pendulă (Christian Huygens)
1923 – Ceasul electromecanic (John Harvard)
1927 – Ceasul electronic cu cuarţ (Warren Alwin Morrison)
1949 – Ceasul atomic
1967 – Ceasul cu unde radio (Wolfgang Hilberg, patent al companiei Telefunken)

STUDIU DE CAZ. POSIBILITĂŢI DE RESTAURARE-CONSERVARE A UNUI MINERAL MARCASITĂ DIN COLECŢIA MUZEULUI MEMORIAL "PONI - CERNĂTESCU" IAŞI

Codrin LĂCĂTUŞU*

CASE STUDY. POSSIBILITIES OF RESTORATION-CONSERVATION OF A MINERAL MARCASITE FROM THE MEMORIAL MUSEUM COLLECTION "PONI - CERNĂTESCU" IAŞI

Abstract

Minerals are physically and chemically homogeneous inorganic substances, formed naturally in the earth's crust, under very different genesis conditions, controlled by complex geological processes.

Marcasite is formed by precipitation from acidic waters near or near the surface, is widespread, and is commonly found in sediments, sedimentary rocks, and hydrothermal deposits.

Cuvinte cheie: *restaurare, mineral, marcasită*

Keywords: *restoration, mineral, marcasite*

Introducere

Mineralele sunt substanţe anorganice omogene din punct de vedere fizico-chimic, formate natural în scoarţa terestre, în condiţii de geneză foarte diferite, controlate de procese geologice complexe.

Marcasita se formează prin precipitare din apele acide de la suprafaţă sau aproape de suprafaţă, are o largă răspândire şi se găseşte în mod obişnuit în sedimente, roci sedimentare şi depozite hidrotermale. Marcasita este similară piritei, ca aspect şi în ceea ce priveşte proprietăţile fizice şi are aceeaşi compoziţie chimică. Cu toate acestea, cele două minerale diferă prin structura cristalină. Pirita cristalizează în sistemul izometric, în timp ce marcasita este ortorombică.

Cea mai importantă diferenţă dintre pirită şi marcasită este diferenţa lor de stabilitate la acţiunea mediului extern. Marcasita este mult mai reactivă decât pirita şi se alterează într-un ritm mult mai rapid. Marcasita îşi pierde rapid luciul, devine ternă atunci când este expusă mediului extern.

Bijuteriile „Marcasite” se găsesc la vânzare în zilele noastre, dar au fost mult mai populare în epoca victoriană şi cea Art Nouveau de la sfârşitul anilor 1800. Marcasita mineralogică nu se găseşte în aceste bijuterii, chiar dacă se foloseşte numele „marcasit”. Adevărata marcasită este o alegere nefericită pentru confecţionarea bijuteriilor, deoarece este fragilă şi instabilă din punct de vedere chimic. Se pătează

* restaurator expert, C.M.N. „Moldova” Iaşi.

rapid şi uneori se transformă în minerale sulfatate care pot fi corozive atunci când sunt expuse la umiditate.

Din punct de vedere chimic, marcasita este o sulfură de fier având culori de la galben la galben-argintiu şi are formula chimică FeS_2. Este un mineral opac, cristalizează în prisme alungite. Are duritatea 6-6,5. Are luciu metalic când este nou formată şi luciu submetalic când se deteriorează.

Fig. 1 - 2 Marcasită

Descriere sumară a piesei

Mineralul face parte din colecţia Muzeului Memorial "Poni - Cernătescu" Iaşi și provine din localitatea Ocna de Fier (vechi centru minier din Munții Dognecei), fiind donat în anul 1999 de către ing. Constantin Gruiescu.

Eşantionul conţine cristale idiomorfe de marcasit sub forma tabulară şi agregate în lamele, cu habitus sub formă de creastă de cocoș, de culoare gri-verzui (Constantin Gruescu, Mineralogie descriptivă. Îndrumar de lucrări practice), cu dimensiunile de 9 x 6,5cm și o înălţime maximă de 4 cm.

Starea de conservare

Piesa a ajuns în laborator în stare fragmentară, într-o stare de degradare avansată, însumând peste 50 de fragmente de diverse dimensiuni. Marginile de ruptură prezentau clivaje ale straturilor. O cantitate mare de praf, de culoare gri-gălbuie, îmbrăca mineralul.

Fig. 3 Marcasită – vedere de ansamblu, înainte de restaurare

Investigații fizico-chimice

Metodele nedistructive utilizate la investigarea acestui mineral sunt analize de suprafață ce presupun: microscopie optică și analiza prin spectrofotometrie de fluorescență de raze X (XRF).

Microscopia optică permite vizualizarea unei anumite zone a obiectului studiat, la o mărire și o rezoluție care depind de tipul microscopului, cu obținerea unor rezultate imediate, fără prelucrarea suprafețelor analizate.

Microscopul optic utilizat în lucrarea de față este un Olympus SZ60, cu o mărire ce poate ajunge până la 63X.

Imaginiile captate cu ajutorul microscopului optic Olympus SZ60 pun în evidență structura stratigrafică a mineralului, gradul de descompunere a acestuia.

În figura 4 se observă aspectul nedescompus al marcasitei (a), stratul parțial descompus, cu conținut de granule de sulf galben (b) precum și stratul de marcasit total descompus (c). Figura 5 prezintă aspectul mineralului parțial descompus.

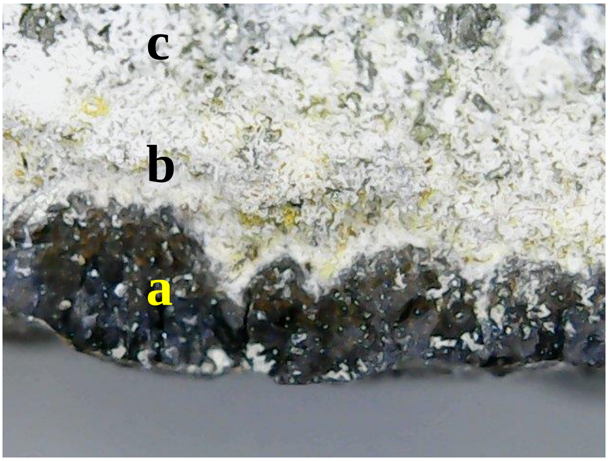

Fig.4 Marcasit, OMx50 a. strat nedescompus; b. strat parţial descompus, vizibile granule de sulf galben; c. strat marcasit total descompus.

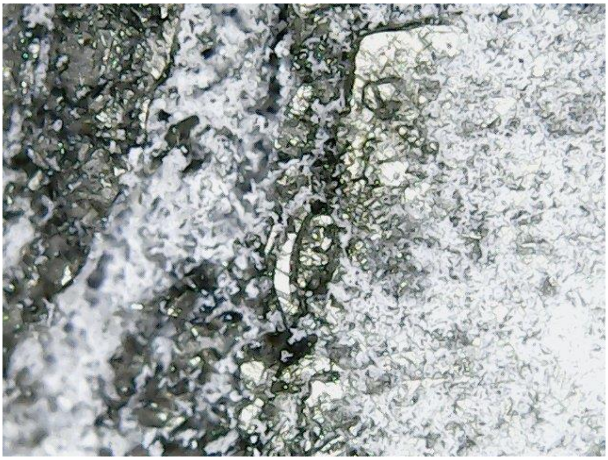
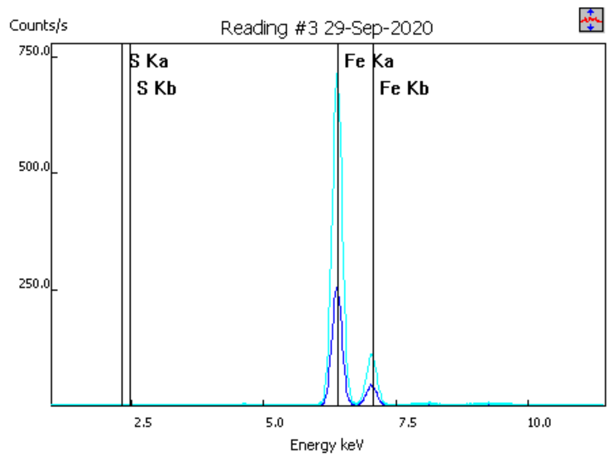

Fig.5 Imagine OMx50, marcasit parţial descompus

Fluorescența de raze X este larg utilizată pentru măsurarea compoziției elementale a materialelor, fiind o metodă rapidă și nedistructivă. În această lucrare, determinările experimentale au fost făcute folosind un spectrometru XRF de tip Innov X Systems Alpha Series, cu tub anticatod de wolfram, 35 kV, 40 µA.

Investigaţiile prin spectrofotometrie de fluorescenţă de raze X (XRF) efectuate pe fragmentele rezultate din spargerea acestei piese evidenţiază prezenţa următoarelor elemente: Fe, S, Co, K**.**

Figura 6 prezintă spectrul XRF al unei probe de marcasit descompus, compoziția elementală a acesteia.

Reading #3 29-Sep-2020

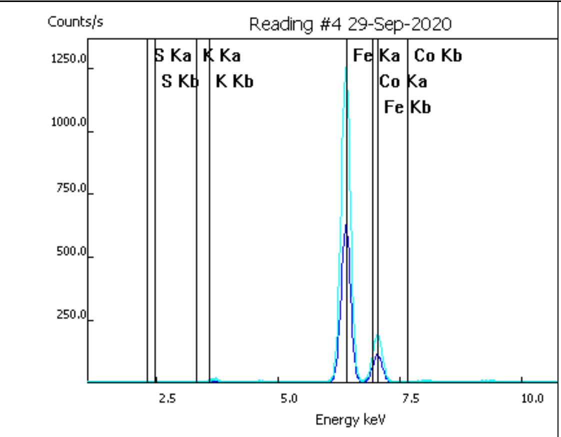
field1: marcasit

Detected	ppm	+/-
S	>10%	2%
Fe	>10%	1%

Fig.6 Spectul XRF marcasit, strat descompus

Figura 7 redă analiza XRF a unei cruste de marcasit nedescompus.

Reading #4 29-Sep-2020

field1: marcasitnedescompus

Detected	ppm	+/-
K	4073	832
S	40103	10928
Fe	>10%	2%
Co	11317	1363

Fig.7 Spectul XRF marcasit, strat crustă nedescompus

Concluzii

În urma investigaţiilor efectuate prin Microscopie Optică şi analize XRF s-au obţinut date importante privitoare la compoziţia chimică a acestui complex mineral, date necesare pentru alegerea metodei de intervenţie în procesul de restaurare.

Datorită unei umidități excesive, s-au produs reacții de degradare ireversibile, cu efecte nefaste asupra piesei.

Produșii de descompunere, cu aspect pulverulent, nu mai pot fi integrați în reconstituirea mineralului.

Se propune stabilizarea și consolidarea mineralului nedescompus precum și reconstituirea parțială a acestuia.

BIBLIOGRAFIE

- Anastasiu, N., *Minerale şi roci sedimentare – determinator*, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1981;
- Geba, M., *Catalogul expoziţiei* ***Valorificarea patrimoniului cultural prin restaurare-conservare***, Editura Palatul Culturii, Iaşi, 2018;
- Georgescu, O., Brănoiu, Ghe., *Mineralogie descriptivă, îndrumar de lucrări practice*, Editura Universităţii din Ploieşti, 2005;
- Ionescu, M., Frunzescu, D., *Mineralogie descriptivă, îndrumar de lucrări practice*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001;
- Juravle, Doru-Toader, *Geologie generală*, Editura STEF, Iași, 2005;
- Oddy, W., A., *The Conservation of Pyritic Stone Antiquities*, Studies in Conservation, 22, 1977;
- Olteanu, I., *Piatra în patrimoniul românesc. Degradări specifice şi tratamenete adecvate*, Editura ACS, 2015;
- Stuart, B., *Analitical techniques in materials conservation*, John Wiley & Sons, England, 2007;
- Vornicu, N., Geba, M., Bibire, C., *Non-destructive analysis in a study of the religious art objects*, Journal of Physics: Conference Series Volume 182, Number 1, 2009;
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Marcasit%C4%83;
- https://www.juwelo.fr/guide-des-pierres/marcassite/.

UNELE TRATAMENTE DE CONSERVARE-RESTAURARE APLICATE LUCRĂRII „PORTRETUL PICTORULUI AGAFIȚEI” REALIZATĂ DE DAN HATMANU

Remus Ioan POPA*

SOME CONSERVATION-RESTORATION TREATMENTS APPLIED TO THE WORK "PORTRAIT OF THE AGAFIŢEI PAINTER" MADE BY DAN HATMANU

Abstract

The paper prezents the study of conservation of the painting by research of degradations forms, the action of the factors of degradation and the metods of treatment used in restoration.

Cuvinte cheie: *pictură, culori de ulei, restaurare, conservare.*
Keywords: *painting, oil colours, restoration, conservation.*

Date generale despre autor

Dan Hatmanu s-a născut în localitatea Scobinți din județul Iași la data de 31 octombrie 1926 și a decedat la data de 27 decembrie 2018 în Iași. Este unul dintre cei mai inportanți pictori și graficieni români.

În 1945 s-a înscris la Institutul de arte din Iași, unde a avut ca profesori pe Corneliu Baba și Ion Irimescu, și l-a absolvit în 1950. A dat un concurs în urma căruia a primit bursa Nicolae Grigorescu a Academiei Române, care consta într-un an de studii la Leningrad și un an la Paris. Astfel, a urmat cursuri de perfecționare la Academia Repin din Leningrad (1962-1963) și la Academia liberă din Paris, de unde a continuat la Institutul internațional de studii pedagogice din Sèvres (1964-1965).

Debutul în activitatea artistică a fost în anul 1948, participând la multe expoziții colective și de grup și a organizat, în țară și în străinătate, zeci de expoziții personale dintre care putem enumera: Veneția, Praga, Sofia, Teheran, Moscova, Budapesta, Viena, Cairo, Atena, Paris, Ankara, Istanbul, Tokio, Osaka etc. A executat ilustrații de carte la opere de Ionel Teodoreanu, Anton Bacalbașa, Petru Prânzei și Valentin Ciucă.

Lucrări ale sale se găsesc în muzee din România: Muzeul Municipal din Huși, Muzeul de Artă din Iași, Muzeul de Artă din Piatra Neamț, Muzeul de Artă "Casa Simian" din Râmnicu Vâlcea, dar și în muzee și colecții particulare din străinătate: Rio de Janeiro, Valletta, Poitiers, Ciudad de Mexico, Praga, Franța, Italia, Israel, Grecia, Germania.

După absolvirea Academiei a fost încadrat îndrumător la Muzeul de Artă din Iași, lucrând apoi ca profesor de desen, pictură și compoziție la Școala Medie de Arte Plastice. Din 1960 a fost încadrat conferențiar la Institutul pedagogic de trei ani din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, iar în 1970 i s-a acordat titlul de

* restaurator expert, C.M.N. „Moldova” Iași.

profesor. Din 1977 și-a desfășurat activitatea didactică la Facultatea de Arte Plastice din cadrul Conservatorului „George Enescu”. Dan Hatmanu a fost deputat în Marea Adunare Națională în sesiunea (1985 - 1989).

În 1992 se pensionează, devenind profesor consultant. A fost profesor universitar la Conservatorul George Enescu din Iași, unde a deținut și funcția de rector (1984-1990). În anul 2006 a publicat la Editura Pallas lucrarea ”Amintiri în timp”. A primit numeroase distincții și premii atât în țară cât și în străinătate, iar la 1 decembrie 2000 a primit Ordinul național Pentru Merit în grad de Cavaler. (https://ro.wikipedia.org/wiki/Dan_Hatmanu)

Descrierea lucrării

Lucrarea, cu titlul „Portretul pictorului Agafiței”, face parte din colecția Muzeului de Artă din Iași, autorul fiind Dan Hatmanu. Tehnica este pictură în ulei pe pânză, tabloul este semnat și datat (67) cu creionul în dreapta sus. Are dimensiunile 134x117 cm și nr. inv. 1437.

Personajul este reprezentat așezat pe scaun ținând coatele rezemate pe spătar. În mâna dreaptă ține o scrisoare iar pe cap are o pălărie cu bordurile largi. În realizarea lucrării autorul folosește culorile primare și cele secundare. Peliculele de culoare sunt aplicate cu pensonul și cu cuțitul de paletă.

Starea de conservare a tabloului, pictat în culori de ulei pe suport din pânză, a necesitat o serie de operațiuni complexe de restaurare.

Suportul auxiliar – *şasiul* este confecţionat din lemn de rășinoase, fix la îmbinări, nu are pene, nu este prevăzut cu pantă. Lemnul este acoperit de diverse depuneri, urme de cuie, lacune. Baghetele şasiului sunt ușor torsionate, nu sunt fragilizate la îmbinări.

Șasiul are lipită o etichetă, dar prezintă și urme de la alte trei etichete.

Suportul din pânză de in este de grosime medie cu fire de băteală inegale și cu multe noduri . Versoul prezintă aglomerații de praf (in partea de jos între pânză și șasiu), stropi și pete de grund . Pânza este tensionată inegal, lipită pe șasiu, deformările fiind vizibile pe stratul pictural, dându-i un aspect concav, cu mici gondolări și imprimări ale șocurilor suferite. Pe versou sunt două inscripții cu vopsea neagră (- M.I. 1437) și cu creionul verde, reprezentând numărul de inventar.

Stratul pictural este alcătuit din pelicule succesive de: grund, strat de culoare şi strat de verni. Grundul alb uşor grizat (cretă şi clei) este aplicat inegal cu urme de pensulație prezentând în unele zone aglomerări ale materialului de umplutură (praf de cretă). Stratul pictural este aplicat atât cu pensula cât şi cu cuţitul. Acesta aderă bine la suport, exceptând zonele unde a suferit unele șocuri mecanice, fiind vizibile desprinderi în acoperiș, deformări concave circulare (datorate aplicării unei presiuni dinspre față spre spate) și mici lacune. Mai întâlnim pe margini fisuri datorate imprimării muchiilor şasiului fără pantă.

Propunerile de tratament pentru această lucrare au fost: consolidarea stratului pictural; tensionarea pânzei pentru refacerea planeităţii; rezolvarea deformărilor în suprafață; curăţirea versoului pânzei și a sasiului; curăţirea uşoară a

stratului pictural, chituirea lacunelor stratului pictural folosind chituri compatibile cu originalul şi finisarea chiturilor; vernisarea finală cu un verni slab și integrarea cromatică a lacunelor și a chituirilor cu culori de verni.

Tratamente de conservare - restaurare

Înainte de tensionarea pe șasiul provizoriu toate firele desfăcute / rupte au fost lipite cu clei de pește. A urmat apoi protejarea întregii suprafeţe pictate cu ajutorul foiţei japoneze şi cu o soluţiei de clei. Întinderea lucrării în benzi de hârtie de calc pe planşetă, a avut rolul de elimina deformările în plan ale suportului din pânză. A fost folosită hârtie de calc tăiată în benzi, fixate pe marginile lucrării. Zona de tracţiune a benzilor a fost de 5 cm pe fiecare latură. Fixarea lucrării pe planşeta de lemn s-a făcut simultan pe cele patru laturi, începând de la centru spre margini. Stropii și petele de grund de pe versou s-au eliminat mecanic prin uşoară răzuire cu bisturiul și cu ajutorul unor perii de mici dimensiuni.

După remontarea lucrării pe șasiul original a urmat a urmat consolidarea definitivă a stratului pictural. Această operațiune s-a realizat cu o soluţie de clei de peşte şi cu spatula caldă, alternând presa cald - rece, pentru a reface aderenţa peliculei de culoare la stratul de preparaţie și la suport. Pentru o mai bună aderenţă a soluţiei de clei, zonele lacunare s-au curăţit uşor prin degresare cu o soluţie slabă de alcool etilic. A fost înlăturată hârtia de protecție după care a urmat curățirea stratului pictural. Curățirea stratului pictural și subţierea verniului s-a realizat sub lupă şi la stereomicroscop. Verniul a cedat relativ uşor la o soluţie de alcool etilic P.A. şi white spirit.

Chituirea lacunelor superficiale şi profunde ale stratului pictural s-a realizat folosind o tehnică etapizată de aplicare stratificată a chiturilor pe bază de clei de peşte şi praf de cretă purificată. După pregătirea suprafeţei lacunelor şi a marginilor acestora, a urmat aplicarea stratificată a chiturilor. Ultimele straturi au fost aplicate cu cuțitul pentru a copia relieful și pensulația din jurul lacunei. Acestea au fost finisate prin şlefuire mecanică cu bisturiul şi alte materiale abrazive, iar la final texturate.

După uscarea chiturilor s-a vernisat final tabloul pentru a proteja întregul strat pictural folosind un verni din rășina damar şi terebentină 15%. Integrarea cromatică a chiturilor, a uzurilor și a eroziunilor a completat unitatea imaginii tabloului, redându-i frumuseţea. Aceasta s-a efectuat prin retuş cromatic în tehnica ritocco şi velatura cu culori de verni.

Concluzii

Restaurarea acestei lucrări a fost necesară pentru ai asigura durabilitatea în timp. În ciuda stării ei de conservare aparent stabilă, a prezentat multiple desprinderi ale stratului pictural.

Tabloul reprezentând „Portretul pictorului Agafiței" a revenit după restaurare în colecţia Muzeului de Artă din Iaşi căreia îi aparţine. Lucrarea a fost etalată apoi în expoziţia de pictură, grafică și structuri spațiale „Dan Hatmanu - In Memoriam", expoziție realizată de Muzeului de Artă în cadrul Complexului Muzeal Naţional Moldova Iaşi.

BIBLIOGRAFIE

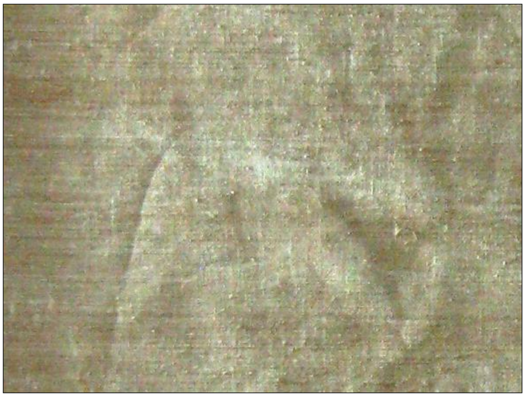
- Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, Ed. Meridiane, Bucureşti 1996;
- Sandro Baroni, *Restauro e conservazione dei dipinti*, Fabbrio Editori, 2003;
- I.C.A. Sandu, I. Sandu, Paula Popoiu, Antonia Donzé van Saanen, *Aspecte metodologice privind conservarea ştiinţifică a Patrimoniului Cultural*, Ed. Corson, Iaşi, 2001;
- Eva Pascual, Mireia Patino, *Restaurer les Tableaux*, Ed. Gründ;
- Knut Nicolaus, *The restoration of Paintings*, Ed. Könemann, 1999;
- *Buletinul Centrului de Restaurare Conservare*, Ed. Palatul Culturii, Iaşi, Anul X, Nr. 2/2012;
- E.V.Kudryavtsev, *Tehnica restaurării tabloului*, Moscova, 2002;
- Selishcheva I. (eds.), I. Tikhomirov, Ivanova EJ, Petrunin EV, VP Titov, *Restaurarea picturii de şevalet ulei*, Moscova, 1976;
- Ileana Bratu: *Dan Hatmanu* (album), Editura Meridiane, București, 1967;
- Maria Hatmanu: *Dan Hatmanu* (album, 500 de pag.), Editura ARC 2000, Tipărit la R.A. Monitorul Oficial, 2005;
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Dan_Hatmanu.

Fig. 1 Ansamblu înainte de restaurare

Fig. 2 Versoul tabloului

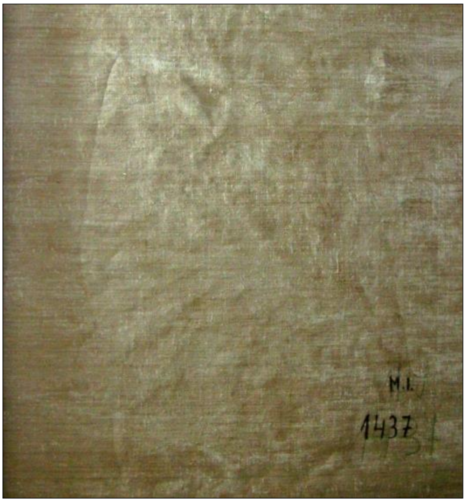

Fig. 3, 4, 5 Degradări ale suportului din pânză

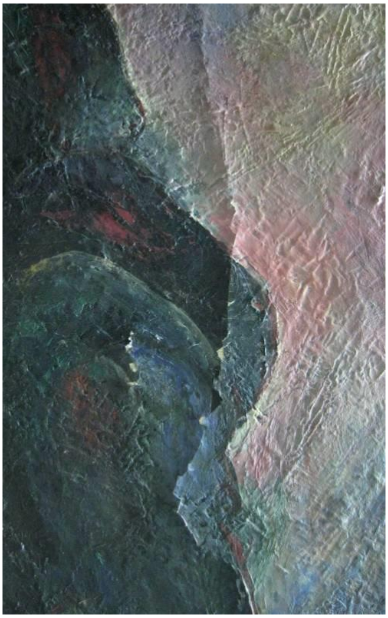

Fig. 6, 7 Degradări ale stratului pictural

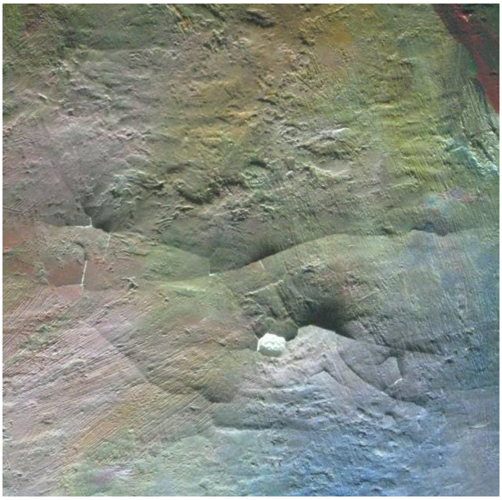

Fig. 8, 9 Degradări ale stratului pictural

Fig. 10 Degradări ale stratului pictural

Fig. 11 Curățirea versoului

Fig. 12 Consolidarea stratului pictural

Fig. 13 Chituirea lacunelor

Fig. 14 Integrarea cromatică a lacunelor

Fig. 15 Aspectul lucrării după restaurare

RESTAURAREA UNEI CĂMĂȘI BĂRBĂTEȘTI DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN BOTOȘANI

Ana Alina PENCIUC*
Eugenia SIDORIUC**

RESTORATION OF A MEN'S SHIRT FROM BOTOȘANI COUNTY MUSEUM COLLECTION

Abstract
Textiles represent the specifics of cultures and civilizations, historically developed, in delimited geographical areas and can be identified by their artistic, technical or symbolic characteristics. Each ethnographic textile piece is in itself a significant testimony of the Romanian folk creation, both for the knowledge of the local specificity, and for the integration and capitalization of the folk art in the history of the national culture.

Cuvinte cheie: *restaurare, textile, cămaşă barbatească*
Keywords: *restoration, textiles, men's shirt*

Textilele reprezintă specificul unor culturi și civilizații, dezvoltate istoric, în spații geografice delimitate și se pot identifica după caracteristicile lor artistice, tehnice sau simbolice. Fiecare piesă textilă etnografică constituie în sine o mărturie semnificativă a creației populare românești, atât pentru cunoașterea specificului local, cât și pentru integrarea și valorificarea artei populare în istoria culturii naționale. Cămașa bărbătească este piesa fără de care nu se poate concepe costumul popular românesc bărbătesc. Cămașa bărbat este piesa ce face parte din patrimoniul Muzeului Județean Botoșani, Secția de Artă Plastică și Etnografie. Piesa luată în studiu este un obiect de port popular cu uz funcțional, tradițional, destinat pentru portul în zilele de sărbătoare, frumos brodat.

Cămașa, destinată pentru portul în zilele de sărbătoare, este croită dintr-un singur lat (foaie) de pânză, la fel ca și mânecile largi și *slobode*. Mânecile sunt pliate prin cusături simple, chiar rudimentare, cel mai probabil pentru a fi îmbrăcată de către un membru mai tânăr al familiei. Despicătura cămășii este ornamentată cu un feston lucrat cu croșeta. Țesătura este realizată în 2 ițe, cu legătură pânză. Este o țesătură realizată în casă și rezultă din îmbinarea a două

* Restaurator, Muzeul Județean Muzeul Judeţean Botoşani
**coordonator, restaurator expert Muzeul Bucovinei Suceava

sisteme de fire, urzeală și băteală. Atât firele de urzeală, cât și cele de băteală sunt fire din bumbac, de culoare albă, simple.

Broderia este executată cu punct drept orizontal/vertical,cu fire din bumbac de culoare albastru, mov, grena și puncte bătrânești și tighel *în scăriță pe dos* de culoare neagră- gri în prezent.

Cămașa a fost realizată în mai multe etape. După croirea elementelor componente este realizată tivirea acestora folosind punctul de găurele duble în cazul stanilor și a mânecilor; și tivirea mecanică în rest, precum și festonarea.

Asamblarea manuală s-a realizat cu *cheițe în gheruțe*, lucrate cu croșeta.

Încheierea parțială a deschizăturii feței cămășii este realizată pe revers, cu croșeta, piciorușul executat cu prinderea simultană a celor două margini, prin festonul decorativ .

Degradările cămășii se împart în două etape distincte. Prima etapă include degradările din timpul execuției obiectului și cea de-a doua etapă include pe cele din timpul purtării și întreținerii obiectului. În timpul execuției cămășii, la nivelul țesăturii pânză se disting ca degradări flotarea liberă a capetelor de fire legate cu aspect de dezorganizare, contragerea tivului executat cu punct de găurele din cauza tensionării firului de coasere, iar la asamblarea mecanică sau manuală se numără cutarea țesăturii sub nivelul deschizăturii feței, precum și perforarea țesăturii la prinderea șnurului canafilor la baza gâtului.

Din timpul purtării și întreținerii obiectului se numără ca și degradări pete de natură necunoscută, depozite de murdărie, depuneri de culoare albă pe broderie, scămoșarea broderiei, decolorarea masivă a firelor de brodare, depuneri de culoare albă pe țesătură, pierderea integrității festonului și modificarea dimensională a mânecilor.

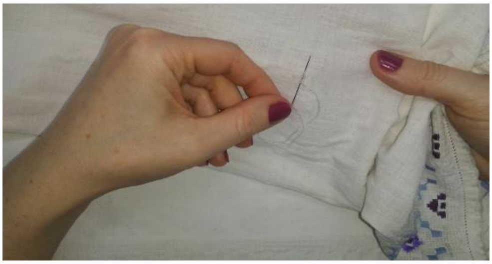

Restaurarea cămășii

Înainte de restaurarea propriu-zisă a obiectului s-au desfășurat teste de determinare a rezistenței coloranților. Remarcându-se lipsa migrării coloranților, s-a decis ca obiectul să fie supus tratamentelor de curățire cu detergent neutru Super 100, cu o concentraţie de 1% şi la o temperatură de 25°C, timp de 15 minute.

După testarea rezistenței coloranților s-au executat mostre cu motivul decorativ de broderie, festonul, tehnica de asamblare a elementelor de croi și a deschizăturii cămășii, respectând tehnica originală de lucru.

Restaurarea cămășii a debutat cu demontarea cusăturilor rudimentare folosite la scurtarea mânecilor precum şi demontarea canafilor și a prinderii simple de la despicătura cămășii.

Tratamentul de curățire umed s-a realizat prin înmuierea obiectului în soluție de curățire și curățirea propriu-zisă a obiectului, continuându-se cu uscarea piesei pe pat de hârtie de filtru, în poziție orizontală, în stare relaxată.

După tratamentul de curățire s-a trecut la restaurarea cămășii, cu intervenții de reconstituire de feston atât la mâneci, cât și la deschizătura gâtului, reconstituirea țesăturii, introducerea capetelor firelor de broderie flotante pe versoul țesăturii, reconstituirea țesăturii perforate cauzate de prinderea incorectă a șnururilor canafilor.

Reconstituirea celor doi canafi, cu bumbac asortat cromatic-mov, precum și montarea acestora la cămașă .

În dosarul de restaurare au fost menționate și recomandările sugerate de către restaurator privind conservarea, transportul și expunerea obiectului. În privința expunerii, cămașa va fi etalată pe un manechin cu forme anatomice, realizat dintr-un material neutru din punct de vedere chimic și așezat într-o vitrină închisă.

BIBLIOGRAFIE

- Cioră Ioan, *Tehnologii* de *țesere*, Iași, 2008.
- Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Bucureţti, 1999.

RESTAURAREA UNEI STEME A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA -STUDIU DE CAZ-

Corneliu HOBINCU*

RESTORATION OF A COAT OF ARMS OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA -CASE STUDY-

Abstract

Considering the utility of gypsum, the work presents the particularities of conservation and restoration of a coat of arms from the collection of the Vaslui County Museum.

Cuvinte cheie: *stemă, ghips, conservare, restaurare*

Key words: *coat of arms, gypsum, , preservation, restoration*

Descrierea obiectului:

Pentru constituirea noii colecții a secției „Comunismul în Județul Vaslui" s-au făcut o serie de achiziții de obiecte care să ilustreze cel mai elocvent epoca socialistă. Obiectele provin din donații, achiziții directe de la colecționari, sau din depozitul muzeal.

Una din piesele importante ale secției este și această stemă realizată în epocă din gips patina. Stema era prezentă în toate birourile administrative, în săli de ședințe și cabinete ideologice, cât și în sălile de clasă, cămine culturale, grădinițe. Stema RSR fiind un important însemn al epocii trecute.

Gipsul este o opțiune ideală pentru realizarea de machete, opere de artă, ornamente de interior și exterior, stucaturi, etc. Poate fi turnat în forme complexe, chiar și suprafața cea mai mică de relief din decor se poate transforma într-o operă de artă. Tradițiile vechi de secole ale utilizării sale nu sunt altceva decât o practică tehnolgică dovedită cu care materialele polimerice ultramoderne nu se pot lăuda.

Gipsul este un material viu și orice decorațiune de interior devine un climatizor natural, el "respiră" fiind capabil să absoarbă excesul de umiditate în interiorul său și să-l dea înapoi în cazul când aerul este prea uscat. Este absolut ecologic, nu produce alergii, nu se degradează în timp, motiv pentru care produsele din ipsos vechi au supraviețuit practic neschimbate în timp. O mare parte din obiectele de artă sunt din gips patinat, ele fiind relativ uşor de întreținut și restaurat într-un climat sănătos. Aceste produse sunt realizate în ateliere speciale, unde specialiștii ipsosari le modelează sau toarnă ipsosul în forme. Există tehnici asociate turnării în forme sau pregătirea acestuia. Lucrul pe componente se face manual, necesită timp, vechii meșteri ipsosari fiind astăzi pe cale de dispariție, dacă nu au şi dispărut.

Stema a fost realizată prin turnare într-o matriță (mulaj) care este realizată tot din ipsos sau mai nou din cauciuc siliconic. Matrița permite realizarea în serie a obiectelor conferindu-i acestuia uniformitate, preț de cost scăzut și timp de execuție redus. Lucrarea are o armătură ce poate fi din metal (sârmă sau plasă) lemn, sau cel

* Restaurator, Muzeul Judeţean" Ştefan cel Mare" Vaslui

mai probabil câlţ. După ce este scoasă din matriță, stema a fost uscată în mediul ambiant, apoi impregnată cu un lac acrilic pentru astuparea porilor şi impermeabilizare în vederea colorării suprafețelor. Ulterior stema a fost colorată și conservată superior cu un lac vernis.

Descrierea stării de conservare:

Stema achiziționată de muzeu era într-o stare relativ bună, nu existau fisuri ale structurii, rupturi sau desprinderi mari de material. Stratul de culoare degradat de lumină și exfoliat în procent de 15-20%. (Figura 1).

Fig. 1 Stema

Aceste desprinderi putând fi cauzate de repetatele mutări și deplasări ale obiectului. Detaliile de finețe au fost exfoliate sau pierdute cu totul. (Fig. 2.3.4.5.6.7.)

Fig. 2, 3 Desprinderi de material în zonele de periferie

Fig. 4, 5, 6, 7 – Părţi exfoliate sau pierdute

Etapele de restaurare efectuate:

Am îndepărtat stratul gros de praf ancrasat de suprafețe cu perii cu peri moi, am șters suprafețele cu tampoane îmbibate cu apă distilată și detergent anionic în concentrație slabă. Apoi am repetat curățirea cu apă distilată și ștergeri repetate. Am completat lacunele cu plombe din gips, apoi am refăcut relieful și detaliile inițiale. Am acoperit apoi suprafeţele refăcute cu o peliculă acrilică de fixare. (Fig 8.)

Am integrat chromatic suprafețele refăcute cu culori acrilice (roşu permanent, albastru ultramarine, galben de crom, verde). Conservarea intervenţiei am realizat-o cu un lac mat, elastic în strat subțire. (Fig 9.10.11.)

Fig. 9 (stanga) 10 (sus) - Refacerea suprafeţelor cu pelicule acrilice de fixare

Fig. 11 Stema restaurată

Condițiile de expunere sunt cele prevăzute în normele de conservare, umiditatea excesivă și de lungă durată putând afecta integritatea obiectului (mucegaiuri, spori, exfolieri și îndepărtări ale stratului pictural).

BIBLIOGRAFIE

- Ileana Indico Zaharide, *Observaţii privind comportamentul ipsosului de tip NEW FUJIROCK în procesul alcătuirii mulajelor – PEUCE serie veche* Suceava, XII anul 2000.
- Marina Căpăţână, *Mulaje din ipsos, tipuri de ipsos.*
- Iulian Olteanu, Gabriela Olteanu, *Templul coral evreiesc – Reconstrucţia prin anastiloză a elementelor decorative repetitive la nivelul faţadelor – Caietele restaurării,* Editura ACS, 2014.
- Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale.*

RESTAURAREA UNUI OBIECT DIN STICLĂ / CĂLIMARĂ COLECȚIA ”COSTACHE BURAGA” MUZEUL JUDEȚEAN ”ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI - STUDIU DE CAZ -

Radu ANICOLĂESEI*

RESTORATION OF A GLASS / QUALIFIER OBJECT "COSTACHE BURAGA" COLLECTION "ȘTEFAN CEL MARE" COUNTY MUSEUM OF VASLU - CASE STUDY -

Abstract
The teacher Nicolae Gr. Ciubotaru (1911–1999) from Vultureşti village, Vaslui county and the teachers Eugenia Buraga (1909-1975) and Costache Ghe. Buraga (1909–2001) from Dăneşti village, Vaslui county, collected various objects, from the rural environment, with the intention of creating a local museum, of the native village, in which they tried to keep the spirit of an era that was beginning to disappear. The passion of collector manifested itself in the context of social changes and the impact of the accelerated development process, both in the first and especially in the second half of the century XX. Through the donations of the Ethnography and Archeology Collections of teacher Neculai Ciubotaru and teacher Eugenia and Costache Buraga, the "Ştefan cel Mare" County Museum in Vaslui gained the advantage of a diverse local cultural heritage that can be interpreted and capitalized in a creative, interactive and attractive way, both through temporary exhibitions and educational materials .
This article presents the methodology of restoration a ink pot as it belongs to the collection presented above. The restoration was carried out at the Center for Research and Conservation-Restoration of Cultural Heritage within the National Museum "MOLDOVA" – IAȘI

Cuvinte cheie: *călimară, sticlă turnată în matriță, colecția ”Costache Buraga", restaurare sticlă*
Key words: *inkwell, molded glass, "Costache Buraga" collection, glass restoration*

Învăţătorul **Nicolae Gr. Ciubotaru** (1911–1999) din comuna Vultureşti, jud. Vaslui şi învăţătorii **Eugenia Buraga** (1909-1975) şi **Costache Ghe. Buraga** (1909–2001) din satul Dăneşti, jud. Vaslui, au colecţionat diverse obiecte, din mediul rural, cu intenţia de a crea un muzeu local, al satului natal, în care au încercat să păstreze spiritul unei epoci care începea să dispară. Pasiunea de colecţionar s-a manifestat în contextul schimbărilor sociale şi a impactului procesului de dezvoltare accelerată, atât în prima cât mai ales, în cea de a doua jumătate a sec. XX. Prin donaţiile *Colecţiilor de etnografie şi arheologie a înv. Neculai Ciubotaru şi înv. Eugenia şi Costache*

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare" Vaslui

Buraga, Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare” din Vaslui a căpătat avantajul unui patrimoniu cultural local divers ce poate fi interpretat şi valorificat într-un mod creativ, interactiv şi atractiv, atât prin intermediul unor expoziţii temporare cât şi a unor materiale educative.

Articolul de față prezintă metodologia restaurării unei călimări ca aparține colecției prezentate mai sus. Restaurarea s-a efectuat în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național „MOLDOVA” – IAȘI, sub îndrumarea restauratorilor experti, ceramică-porțelan-sticlă, Manuela Dăscălache și Codrin Lăcătușu, în perioada de practică pe care am desfăsurat-o la această instituție.

Descrierea obiectului:

Călimară de formă cilindrică, din sticlă transparentă, culoare verde închis, colorată în masă, suflare în formă, cu model reliefat, format din puncte și linii orizontale, încadrate în ferestre de formă ovală alungită, poziționate longitudinal, (asemănătoare cartușelor egiptene). Gura obiectului are formă de pâlnie pentru a permite lichidului să fie recuperat în interior. Masa sticlei prezintă bule de aer din procesul de fabricație. Dimensiuni: I – 5 cm., D. – 3,5 cm. (Fig.1)

Descrierea stării de conservare:

Obiectul se prezintă în stare fragmentară, (în număr de 26), plecând de la fragmente mari, 5 cm până la sub 1 mm. Spargerea s-a produs prin precipitare, zona de impact fiind buza , de unde pleacă , sub formă radială , separarea fragmentelor.În urma impactului , sticla a suferit o serie de fisuri structurale . Pe obiect există urme de parf , murdărie și grasime, datorate mediului de păstrare/utilizare. Pe corpul și buza obiectului se pot observa ,longitudinal , mici protuberanțe, ce reprezintă copia defectului îmbinării formei la suflare/turnare. Fragmentele prezintă depuneri pulverulente , de culoare brună pe fața interioară, provenite de la un obiect mic din piatră ce era folosit pentru agitarea lichidului din interiorul călimării (suspensie). Obiectul a fost fabricat în prima jumătate a secolului XX, nu se cunoaște proveniența și nu are număr de inventar.(Fig. 2)

Propuneri de restaurare:

- Fotografierea obiectului la intrarea în laborator (Fig. 3)
- Spălare în soluție de apă și detergent neionic Contrad C2000 concentrație 2%. (Fig. 4)
- Clătire și neutralizare în apă distilată. (Fig. 4)
- Uscare în mediu ambiant pe hârtie de filtru. (Fig. 5)
- Impregnare la cald a fragmentelor, pe direcția fisurilor structurale, cu rășină bicomponent epoxidică Araldite 2020. (Fig.6)

- Asamblarea, la cald, a fragmentelor, pentru reconstituirea obiectului, cu rășină epoxidică bicomponent Araldite 2020, proporție 3:1(Fig. 6)
- Curațarea surplusului de adeziv folosind bumbac îmbibat cu acetonă. (Fig. 7)
- Realizarea unui mulaj din cauciuc siliconic cu cămașă din ipsos dentar. (Fig. 8)
- Completarea lacunelor cu rășină epoxidică bicomponent Araldite 2020. (Fig. 9)
- Finisarea completărilor cu hârtie abrazivă de granulație foarte fină, eliminarea aspectului de mătuire prin pensulare delicată cu același tip de adeziv. (Fig. 10)
- Fotografii la finalul restaurării. (Fig.11)

Etapele de restaurare efectuate:

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5
4. Uscare în mediu ambiant pe hârtie de filtru, la distanță față de surse de căldură.

Fig. 6
5. Asamblarea, la cald, a fragmentelor în vederea reconstituirii formei inițiale a obiectului, folosind rășină epoxidică bicomponent Araldite 2020, proporție 3:1

Fig. 7
6. Curățarea surplusului de adeziv
folosind bumbac îmbibat cu acetonă

Diferite stadii de asamblare

7. Realizarea unui mulaj din cauciuc siliconic cu cămașă din ipsos dentar
Stomaflex Varnish
silicone-based separating material
SpofaDental

Fig. 8

8. Completarea lacunelor cu rășină epoxidică bicomponent Araldite 2020

Fig. 9

9. Finisarea completărilor folosind microfreza tip " Dremmel" și hârtie abrazivă de granulație foarte fină, eliminarea aspectului de mătuire prin pensulare delicată cu același tip de adeziv. Greutatea finală a obiectului.
55

Fig. 10

10. Fotografierea obiectului la finalul procesului de restaurare.

Fig. 11

BIBLIOGRAFIE

- Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor de patrimoniu,* Centrul de Pregătire și Formare a Personalului din Instituțiile de cultură, București, 1999
- Sandu,Ion, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural,* Ed. Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2008, vol. I
- Sandra Davison - *Conservation and Restoration of glass,* second edition 2003.
- Acad. Eugen Simion, *Însemnări rapide despre identitatea românească, în „Magazin istoric”*, anul XLVII, serie nouă, nr.8(557), august 2013.

RESTAURAREA UNUI LĂDĂREL ÎN PAVE

Lucia Maria DUMA*
Elena BOTEZ**

RESTORATION OF A PATCHWORK CARPET

Abstract
In the context of the preservation and restoration of patrimony, the purpose of this article is to describe the history, degradations, process of restoration of a crate in the ethnographic area of Central Moldova.

Cuvinte cheie: *țesătură, degradări, alesătură, reconstituire, restaurare, lână, vopsit.*
Keywords: *textile, degradation, selection, reconstitution, restoration, wool, dyed.*

Obiectul supus procesului de restaurare este o țesătură bidimensională, metoda alesătură, de dimensiuni mici care se încadrează în țesătură etnografică funcțională. Lădărelul a fost folosit, după cum sugerează denumirea la acoperirea lăzilor, lavițelor.

În procesul de conservare-restaurare s-au respectat principiile restaurării, având la bază analize chimice, biologice care să ducă la minima intervenție.

Procesul de restaurare s-a efectuat sub îndrumarea doamnei Lucia Maria Duma, expert, restaurator textil la Muzeul Județean Buzău.

Lădărelul face parte din colecția secției de Etnografie a Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui și se încadrează în zona etnografică a Moldovei Centrale. Este o țesătură din lână la urzeală și la băteală, în tehnica alesătură, modul alesul legat, țesut în două ițe, având culori vii obținute vegetal și chimic. De dimensiuni mici, lungime 138 cm și lățime 82 cm, de formă dreptunghiulară cu motiv geometric, culorile formează o tablă de șah, numită în zona Moldovei *pave*. Firul de urzeală torsionat în Z este un fir de lînă aspru, de calitate păr, alcătuit din două fire torsionate în S, iar firul de bătealã este de calitate inferioară, mai moale, torsionat în S. Lădărelul are o densitate de 4/12 cm (urzeală/băteală).

Referitor la tehnica folosită și anume alesul legat, neted cu două fețe, printre fire se poate preciza că este o tehnică tip chilim și se caracterizează prin faptul că firele de băteală diferit colorate, când se întâlnesc se încrucișează (se îmbrăcișează) pe dosul țesăturii și fiecare se întoarce îndărăt.[1]

*Restaurator expert, Muzeul Județean Buzău
**Restaurator Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui
[1] Elena Postolachi, http www.patrimoniuimaterial.md

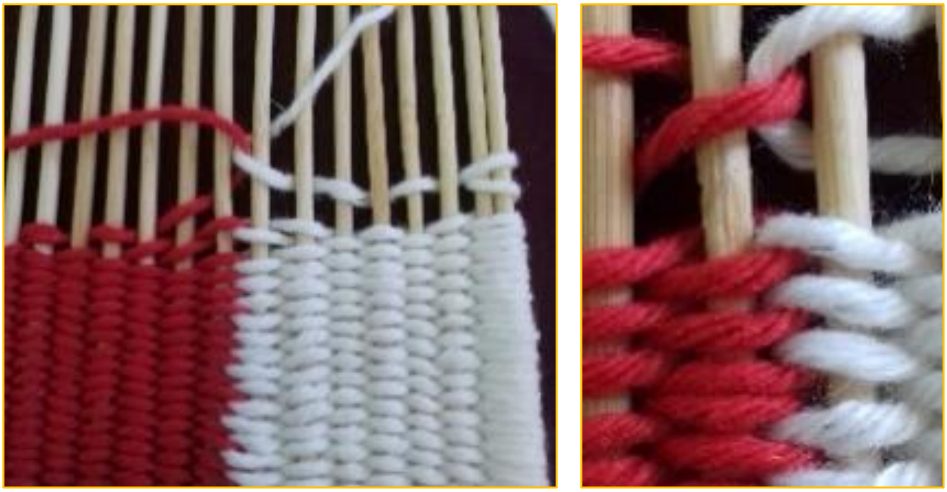

Fig. 1. Reconstituirea țesăturii, tehnica alesul legat

La intrarea în laborator starea de conseravare era mediocră, prezentând degradări fizice, chimice, biologice:

- degradări fizice: depuneri de impurități, praf, murdărie, urzeală fragilizată, lipsa franjurilor de la ambele capete, lipsă de băteală, intervenții necorespunzătoare;
- degradări chimice: decolorarea firelor de băteală ca urmare a acțiunii luminii, migrarea culorilor, pete de natură diferit și
- degradări biologice: atac biologic (molii), care a dus la destramări și fragilizări ale fibrei la urzeală și băteală.

Fig. 2. Intervenții necorespunzătoare

Fig. 3. Fragilizare

Fig. 4. Lipsă băteală

Fig.5. Lipsă băteală, lipsă franjuri

Procesul de restaurare a început cu documentarea, din punct de vedere istoric şi tehnic determinând compoziția firelor, tipul de vopsea, tehnica folosită. În acelaşi scop s-au efectuat analize de laborator si s-au realizat fotografii înainte de restaurare pentru a avea dovezi privitoare la starea de conservare, în timpul procesului de restaurare, fiecare operație a fost documentată cu imagini iar după finalizarea procesului de
restaurare s-au realizat fotografii pentru a se putea vedea rezultatul procesului de restaurare.

Pentru ca procesul de restaurare să se desfășoare în condiții optime am început prin pregătirea materialului pentru tratament, curățarea mecanică și curățarea umedă prin tamponare și amenajarea spațiului de lucru.

Curățarea mecanică are ca scop întreruperea contactului între murdărie și textil, textilul depozitând particule de praf care rămân pe fibră, putând fi sursa degradărilor fizice, chimice și biologice. Curățarea mecanică am realizat-o cu ajutorul aspiratorului de putere mică, ajutându-mă de pensulă, executând operația de la centru spre marginile țesăturiii pentru a elimina mai eficient impuritățile.

Datorită migrării culorilor, migrare constatată în prealabil și confirmată de analiza de laborator am realizat o fixare cu comprese de acid acetic 10%. Am făcut soluția apoasă din apă distilată 2 l și 200 ml de acid acetic în care această am imersat o țesătură de tifon pe care am stors-o și am întins-o peste lădărel, tip sandwich și am izolat cu folie de plastic. Tratamentul a durat 24 de ore, după care am scos lădărelul și am realizat din nou testul de culoare.

Suprafața de testat a fost așezată între două foi de filtru, presate de o bucată de marmură, am umezit zona cu ajutorul unei pensule cu soluția de spălare, la o temperatură de 30º C, am lăsat soluția să pătrundă în țesătură. În urma testului a rezultat o ușoară migrare care ar putea degrada lădărelul în cazul unei curățări umede. Culoarea care continuă să migreze este roșul.

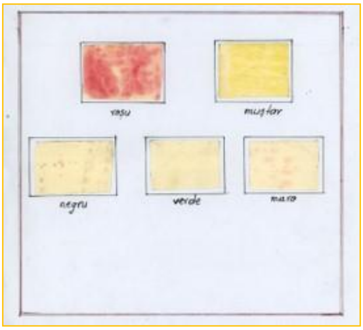

Fig.6. Migrarea culorilor înainte de tratament

Fig.7. Migrarea culorilor după tratament

Pentru a evita migrarea culorilor ne-am decis pentru o curățare rapidă, prin tampoanare pe un pat absorbant. Detergentul folosit a fost decoct de saponaria, la 24º C și clătirea rapidă cu apă distilată.

Fig.8. În timpul procesului de curățare prin tamponare

După curățarea lădărelului am pregătit materialul pentru consolidare și reconstituire, începând cu descoaserea numărului de inventar. Se aleg materiale de consolidare și reconstituire compatibile cu cele originale, pentru băteală fire de lână cu aceeași grosime și torsiune sau cât mai apropiată și pentru urzeală fire de bumbac pescăresc. Atât firele de băteală cât și cele de urzeală au fost vopsite.Vopsitul l-am realizat vegetal și chimic. Pentru obținerea culorilor roșu, portocaliu și negru am folosit vopsea Gallus Astral și lână albă. După vopsit am făcut testul de culoare și am constatat o ușoară migrare. Pentru a fixa culoarea am efectuat tratament de fixare cu soluție de acid acetic 2 %. După tratament am refăcut testul de culoare care a ieșit negativ.

Fig. 9. Vopsitul și tratamentul lânii.

Vopsitul vegetal l-am realizat cu plante, fruce, rădăcini, folosind diferiți mordanți.

Ceapă roșie
Alaun

Rodie și curcumă

Nuc
Alaun

Praf de roșcove
Alaun

Varză roșie
Piatră vânătă

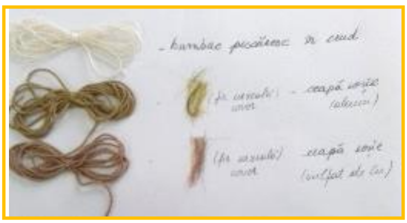

Fig. 10. Vopsitul vegetal la lână și bumbac
Bumbac vopsit cu ceapă roșie, mordant alaun și piatră vânătă

La bumbac datorită migrării culorilor firul de urzeală are nuanțe diferite, pornind de la un maro roșcat până la verde. Nuanțele le-am obținut prin vopsire vegetală, din coji de ceapă, folosind diferiți mordanți: alaun și piatră vânătă.

În procesul de reconstituire se urmărește redarea aspectului inițial respectând principiile restaurării. Refacerea lacunelor pe baza unor repere existente am realizat-o

urmând două etape: prima etapă introducerea firelor de urzeală, a doua etapă introducerea firelor de băteală, formând țesătura. Am început cu zonele mici de fragilizare a firelor de băteală, consolidând din centru spre laterale, cu zona lateral, terminând cu capetele și franjurii.

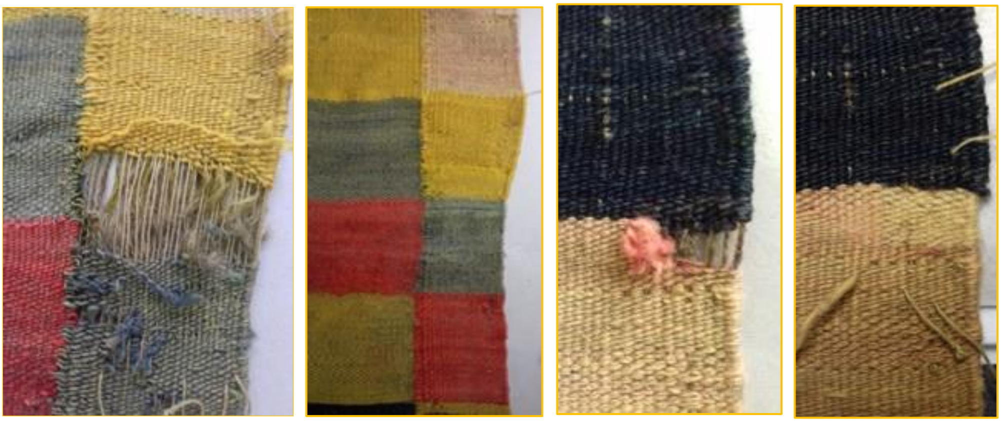

Fig. 11. Reconstitiurea zonelor degradate

Pentru zona de capete am folosit gherghef dreptunghiular și polistiren confecționat pe dimensiunea gherghefului, protejat cu o coală de hârtie albă. Polistirenul l-am folosit pentru a putea introduce cuișoarele cu ajutorul cărora am fixat franjurii. Pentru fixarea gherghefului de masă am folosit menghina.

Fig. 12. Fixarea gherghefului și umplerea cu polistiren

La refacerea franjurilor am folosit fir de bumbac, introdus pe firul de urzeală, am lăsat franjurii existenți, completând unde lipseau firele. Franjurii sunt realizați prin înnodare: patru fire de urzeală la primul nod, al doilea nod tot din patru fire dar câte două de la nodul alăturat. După introducerea firelor de urzeală am tăiat firele la baza gherghefului, am realizat franjurii și am tăiat la o mărime egală cu cea a franjurilor originali.

Pentru dublarea lădărelului am folosit pânză albă de bumbac, în prealabil spălată, ață de papiotă și ac chirurgical. Dublarea am realizat-o prin caroiaj cu punct cojocăresc, procedeu care împiedică fluctuarea firelor prinse și a tensiunilor nedorite care pot dăuna piesa. Prin dublare piesa este protejată și în același timp i se mărește

rezistența. Pentru a nu exista posibilitatea de a tensiona piesa nu am făcut nod la terminarea liniei cusute, ci am lăsat firul liber pe care l-am ascuns în spatele dublurii.

După dublarea piesei am atașat numărul de inventar în partea de jos, număr cusut separat pe o porțiune de pânză și cusut pe pânza cu care am dublat piesa. Pentru a depozita piesa rulată pe sul am confecționat husă pentru sul.

Fig.13. Lădărel înainte de restaurare

Fig.14. Lădărel după restaurare

Fig.15. Dublarea lădărelului și coaserea numărului de inventar

Fig. 16. Pregătirea pentru depozit

Propuneri pentru depozitare, expunere și/sau transport

Având în vedere sensibilitatea suportului textil și higroscopicitatea acestuia, procesul de restaurare trebuie completat cu un plan bine definit de conservare preventivă prin care să se urmărească nivelul de umiditate și temperatură, evitând fluctuațiile care pot dăuna și care pot provoca degradări.

Temperatura ideală recomandată trebuie să fie între 18-20ºC, umiditatea relativă între 45-65%, important fiind păstrarea unor parametri constanți. Piesa trebuie expusă la lumină naturală cât mai puțin posibil, iar când este expusă să nu depășească 50 de lucși. Expunerea suportului textil presupune un risc, de aceea trebuie găsit un echilibru care să permită expunerea cu cel mai mic nivel de degradare. Acest echilibru se poate realiza prin alternarea timpului de expunere, nu mai mult de 6 luni, cu timpul de depozitare.

Depozitarea se va face pe sul, cu protecție de pânză, piesa se va rula în direcția urzelii, pe partea necaroiată pe care se așează o pânză de dimensiuni mai mari decât piesa pentru a se putea lega la capete. Piesa se va depozita pe rastel.

În cazul în care se va expune, etalarea se v-a face pe o suprafață plană păstrând climatul adecvat, iar durata de expunere să nu depășească 6 luni.

În cazul deplasării se va proteja cu husa confecționată și se va feri de lumina naturală.

BIBLIOGRAFIE

- Cioră Ioan, *Tehnologii* de *țesere*, Iași, 2008.
- Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Bucureții, 1999.

ARTICOLE DE SPECIALITATE

- Stoica Florica, *Consolidarea pieselor textile în vederea etalării, transportării și depozitatea lor*, Revista muzeelor, Nr. 1996.
- Elena Postolachi, *Alesătură*, articol http:/www.patrimoniuimaterial.md/ro

FORME DE DEGRADARE FRECVENTE ASUPRA ICOANELOR. CAUZE ȘI METODE DE RESTAURARE

Georgiana-Nicoleta DERSCARIU*

FREQUENT FORMS OF DEGRADATION ON ICONS, CAUSES AND METHODS OF RESTORATION

Abstract

Icons have been used in Orthodox worship since the early centuries of Christianity.

Orthodoxy cannot be conceived without icons. For the Orthodox Christian, the icon is a means of meeting or communicating between himself and God or His saints. The icon is not just a sacred image, it gives us the real feeling of the presence of God and the saints.

Cuvinte cheie: *restaurare, degradare, icoană, lemn, strat, pictură, factor*

Key words: *restoration, degradation, icon, wood, painting, factor*

Icoanele sunt compuse din panouri de foioase sau rășinoase, dar unii pictori optează pentru combinarea acestor două specii de lemn atunci când le realizează, fiecare având o tehnică și un mod propriu de prelucrare.

Astfel o icoană este compusă din suportul de lemn care este alcătuit din versou și traverse, iar unele au și rame, în funcție de preferințe. Iar stratul pictural este realizat pe suportul de lemn, care este compus din pânză, grund, straturi de culoare și verni.

Atât suportul de lemn, cât și stratul pictural pot suferi diferite forme de degradari, din neglijența omului, cauzelor naturale, a factorilor exogeni și indogeni.

Suportul de lemn

Atunci când vorbim despre suportul de lemn putem întâlni diferite tipuri de degradări, iar acestea ar fi: orificii și galerii ale insectelor xilofage, pierderi de material lemnos, fisuri, sisteme de suspendare inadecvate și depuneri de murdărie.
Un factor de degradare foarte des întâlnit la suportul de lemn sunt orificiile și galeriile insectelor xilofage, astfel factorii de microclimat și anume, variațiile mari de temperatură și umiditatea aerului crează condiții optime pentru inițierea unui atac biotic și factorii bilologici care reprezintă atacul insectelor xilofage. În urma acestor factori se produc modificări în structura lemnului, cu pierderea rezistenței mecanice și fragilizarea acestuia precum și a stratului pictural. Iar tratamentele propuse ar fi, dezinsecția având ca scop stoparea atacului xilofag prin pensularea repetată cu Proxilin și chituirea orificiilor rezultate în urma atacului insectelor xilofage cu un chit din praf de cretă, clei de pește și un conservant.

* Restaurator, Muzeul Județean ” Ștefan cel Mare” Vaslui

Fig. 1
Orificii ale insectelor xilofage

Tot sub influența factorilor variabili de microclimat s-ar genera și „travaliul continuu al lemnului” (umflare, deshitratare) și condiții optime pentru inițierea unui atac biotic, astfel realizându-se pierderi de material lemnos, doar că de această dată tratamentul ar fi completarea pierderilor cu ajutorul unei paste realizată din rumeguș, clei de pește 8% și un conservant, iar scopul acestei operații este refacerea aspectului original.

Fig. 2
Pierderi de material lemnos

Stratul pictural

Ca și suportul de lemn, stratul pictural suferă și el de diferite tipuri de degradări, iar acestea ar fi: depuneri de murdărie aderente și superficiale, cracluri de vechime, desprinderi, arsuri, chituiri necorespunzătoare, pete de vopsea și var, repictări ale stratului pictural și orificii ale insectelor xilofage.

Cele mai frecvente forme de degradare asupra stratului pictural sunt depunerile de murdărie aderente și superficiale și desprinderi ale stratului pictural sub diferite forme.

Astfel, depunerile de murdărie aderentă și superficiale sunt datorate unei atmosfere poluate care are particule de praf, grăsimi, fum sau alte substanțe, dar și datorită factorului uman. Particulele atmosferice se depun și aderă la suprafața obiectului în mod diferențiat, aderența lor fiind sporită electrostatic.

La depunerile de murdărie superficială se face desprăfuirea cu o pensulă și un aspirator reglabil, iar la îndepărtarea depunerilor de murdărie din suprafaţa lacunară şi degresarea acestora se va face chimic cu o soluţie de alcool etilic 5-7% în apă şi mecanic cu bisturiu şi tampoane de vată umectate în apă alcoolizată. Vor fi evitate acțiuni intense de frotare în marginile lacunelor, prevenind eroziunea stratului de culoare. Marginile lacunelor vor fi degresate cu aceeași soluție și prin intervenție cu bisturiul, pentru asigurarea îndepărtării complete a depunerilor.

Fig. 3
Depuneri de murdărie superficială și aderentă

Odată cu trecerea timpului, sub influența factorilor variabili de microclimat și a condițiilor de păstrare, apar și desprinderi ale stratului pictural, care se manifestă prin umflarea stratului pictural până se ajunge la deformarea lui sub formă de acoperiș sau bășică. Sau se poate ajunge la desprinderea stratului pictural până la grund sau până la lemn.

Pentru această formă de degradare se va face consolidarea profilactică și consolidarea definitivă al stratului pictural.

Consolidarea profilactică se realizează cu hârtie japoneză și clei de iepure 2-3% în apă + conservant (Preventol R80) 1%. Hârtia japoneză atunci când se folosește, nu trebuie să aibă mai mult de 10x10cm și atunci când se aplică, marginilie sunt suprapuse 1-5mm. Cu ajutorul unei pensule, se întinde cleiul cald peste hârtia japoneză.

Iar consolidarea definitivă se aplică local, în zonele cu forme de degradare ale stratului pictural ce necesită această operaţiune. Se va utiliza o soluţie caldă de clei de peşte de 8-10% în apă + conservant Preventol R80 1%. Cleiul se aplică cu pensula cât şi prin injectare, prin intermediul hârtiei japoneze în funcţie de felul desprinderii şi permisivitatea stratului pictural. Peste hârtia japoneză utilizată la consolidarea profilactică se va mai adăuga un strat de hârtie japoneză, mai multe straturi de hârtie

pelur şi hârtie albă, urmând ca acestea (pelurul şi hârtia albă) să fie înlocuite pe măsura eliminării condensului, rezultat din alternarea preselor calde (prin călcare) cu cele reci (pietre de marmură).

Alternarea cald rece duce la pătrunderea cleiului în stratul pictural degradat şi evaporă apa prin condens, preluat de hârtia pelur şi cea albă. Se vor alterna presele calde cu cele reci până la eliminarea apei prin condensare în totalitate. După consolidare se îndepărtează straturile de hârtie adjuvante cu ajutorul tamponului de vată umectat, inclusiv hârtia japoneză şi se insistă la îndepărtarea urmelor de clei.

Fig. 4 Desprinderi

Fig. 5 Consolidare profilactică

BIBLIOGRAFIE

- Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, ale *Ministerului Culturii și Cultelor, Centru prin C.P.P.C.*, Ediția a 3-a, București, 2000
- Cesari Brandi, *Teoria restaurării*, Editura Meridiane, București, 1996
- Corneliu Oniscu, Nicoleta Vornicu, *Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, Editura Trinitas, Iași, 2006
- Sandu, Ion, *Deteriorarea și degradarea bunurilor de patrimoniu cultural,* Ed. Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2008, vol. I

DEGRADAREA FOTOCHIMICĂ A BUNURILOR DE PATRIMONIUU

LOREDANA MOCANU *

PHOTOCHEMICAL DEGRADATION OF HERITAGE GOODS

Abstract

Scientists have studied nature and properties of light,developing a set if knowledge and means that allows us to understand the role of light as well as its impact on the exposed heritage goods(assets). The conclusions reveal that light represents one of the main factors involved in the degradation of heritage assets, both those on inorganic support and especially those on organic support, and these degradation phenomena are all the more accentuated the higher the sensitivity of the materials is the degradation produced having an irreveraible character.

With the help of light it is desired to highlight certain particularities of the exhibited(exposed) objects (color,decoration,shape) talking more and more often about artistic lighting and on the other hand all measures must be taken to limit the degrading action of radiation.

Cuvinte cheie: *degradare fotochimica, conservare, lumină*
Key words: *photochemical degradation, conservation, light*

Lumina este unul din factorii esenţiali pentru punerea în valoare a bunurilor muzeale în cadrul unei expoziţii, fiind folosită încă din antichitate la activităţile artistice. Grecii au fost cei care au sesizat importanţa luminii asupra obiectelor, formelor şi culorilor. Piesele de teatru erau jucate la răsăritul sau apusul soarelui pentru a se profita la maxim de calitatea luminii, de unghiul de iluminare şi de efectele estetice ale umbrei.

În timpul renaşterii cabinetele de curiozităţi, strămoşii muzeelor de astăzi, erau dotate cu ferestre integrate arhitecturii; acestea reprezentau sursa luminoasă cea mai convenabilă pentru a ilumina şi pune în valoare diferitele obiecte şi opere de artă din cadrul colecţiei.

În ziua de azi, este aproape imposibil să îţi imaginezi viaţa fără lumină artificială. Însă „dependenţa" noastră de lumina artificială şi implicit de electricitate reprezintă doar rezultatul unei lungi perioade de cercetare şi inovaţie care a cuprins mai multe etape.

Prima este reprezentată de apariţia şi controlul focului. Chiar dacă nu ne putem referi la controlul focului ca la o „invenţie", este cu siguranţă unul dintre cei mai importanţi paşi făcuţi vreodată de oameni. Antropologii susţin că primul hominid care a reuşit să controleze focul a fost Homo erectus. Deşi perioada exactă a începutului acestei revoluţii este momentan imposibil de determinat, consensul este că, în jurul anului 125.000 î.Hr. acei hominizi foloseau deja focul la scară largă.

* Conservator, Muzeul Judeţean „Ştefan Cel Mare " Vaslui

A doua etapa este reprezentată de apariţia primelor lămpi. În preajma anului 70.000 î.Hr. oamenii umpleau scoici cu grăsime animală pe care apoi o aprindeau cu diverse frunze. Lămpile ceramice cu ulei apar odată cu invenţia olăritului, în jurul anului 4.000 î.Hr. însă conceptul va rămâne practic neschimbat până în secolul XVIII-lea.

A treia etapă reprezentată de apariţia lumânărilor nu este o invenţie atribuită unui singur popor, multe din marile civilizaţii antice dezvoltând în paralel versiuni ale acestui obiect de iluminat. Prima lumânare din ceară de albine a fost introdusă de egipteni, în jurul anul 3.000 î.Hr., iar romanii inventează lumânarea din seu în preajma anului 500 î.Hr. aceasta arzând cu ajutorul unui fitil făcut din papirus. Timp de secole, principiile despre iluminare descoperite în Antichitate nu au evoluat prea mult. Lumânările şi focurile şemineurilor erau folosite pentru iluminatul interior, în timp ce unele lămpi cu ulei erau folosite pentru iluminatul stradal.

În anul 1790, inventatorul scoţian William Murdoch începe să folosească gazul drept combustibil pentru lămpi şi astfel trecem în a patra etapă. Pentru a obţine o flacără cât mai strălucitoare era folosit un gaz provenit din distilarea cărbunelui. Până la sfârşitul secolului XIX, majoritatea oraşelor din Europa şi America aveau străzi luminate de lămpi cu gaz.

Chiar dacă au trecut mai bine de 100 de ani până când am trecut la ultima etapă cea în care iluminatul electric începe să înlocuiască pe cel cu gaz, invenţiile care au dus la acest fenomen apar încă de la începutul secolului al XVIII-lea., însă 1879 este considerat anul oficial de naştere al becului incandescent. Atât inventatorul american Thomas Alva Edison cât şi britanicul Joseph Swan reuşesc să patenteze diferite modele de lămpi electrice.

Printre cele mai importante descoperiri ale secolul XX în domeniul iluminatului amintim: inventarea lămpii cu vapori de mercur în 1901, inventarea filamentului din tungsten (sau wolfram) în 1904, crearea lămpii fluorescente (deşi experimente cu această tehnologie existau încă din secolul XIX, prima lampă fluorescentă modernă a fost patentată în 1926), inventarea becului cu halogen de în 1953, inventarea laserului (acronim pentru ”light amplification by stimulated emission of radiation”) de către Theodore H. Maiman în 1960

Totuşi, poate cea mai importantă invenţie a secolului XX în materie de iluminat rămâne LED-ul. Tehnologie care a fost descoperită pentru prima dată în anul 1920 de rusul Oleg Losev, însă nimeni nu a văzut vreo utilitatea în invenţia lui. Abia în anul 1995, japonezul Shuji Nakamura, de la corporaţia Nichia inventează primele LED-uri albastre şi albe, iar astăzi LED-urile se găsesc în orice temperatura de culoare şi în orice formă, reuşind chiar să imite cu succes aspectul becului incandescent[1].

De-a lungul secolelor artiştii şi oamenii de ştiinţă au studiat natura şi proprietăţile luminii, dezvoltând un ansamblu de cunoştinţe şi de mijloace care ne permit să înţelegem rolul luminii cât şi impactul ei asupra bunurilor muzeale expuse.

Concluziile relevă faptul că lumina reprezintă unul dintre principalii factori implicaţi în degradarea bunurilor de patrimoniu, iar problema iluminatului este o problemă veche a muzeelor.

---

[1]www.lighting.philips.ro, *Scurtă istorie a luminii artificiale*

Pe de o parte, este necesar să se introducă suficientă lumină în spaţiul expoziţional şi să se folosească diferite surse de iluminat cu ajutorul cărora să se creeze o ambianţă cât mai potrivită cu tema expoziţiei şi tot cu ajutorul luminii să se evidenţieze anumite particularităţi ale obiectelor expuse (culoare, decor, formă) vorbindu-se tot mai des de iluminatul artistic, iar pe de altă parte trebuie luate măsuri pentru eliminarea la maxim a acţiunii degradante a radiaţiilor deoarece toate materialele atât cele de natură organică cât şi cele de natură anorganică sunt afectate într-o proporţie mai mică sau mai mare de acţiunea luminii, iar aceste fenomene de degradare sunt cu atât mai accentuate cu cât sensibilitatea materialelor este mai mare.

Deşi *obiectelor pe suport anorganic* sunt rezistente la condiţiile atmosferice, cele arheologice din argila crudă şi ceramică pictată sau smăltuită ridică anumite probleme.

În cazul *ceramicii* smăltuite pe suprafaţa acesteia se evidenţiază o reţea fină de fisuri care indică fie neputinţa tehnică a artizanului de a găsi o compoziţie a smalţului care să aibă un coeficient de dilatare identic cu al argilei arse şi un regim de răcire corespunzător, fie o încercare nereuşită de a da obiectului un aspect deosebit. Sub acţiunea luminii aceste fisuri se accentuează accelerând procesul de desprindere a smalţului.

Ceramica pictată se decorează pe pastă uscată însă nearsă prin incizie sau excizie. Spaţiile rezultate în urma acestor procedee fiind umplute cu diferiţi pigmenţi cum sunt carbonatul de calciu, ocru roşu, albastru de cobalt, obţinându-se astfel motive decorative specifice fiecărei culturi arheologice[2]. O dată scoase din mediul arheologic, ceramica decorată, sub acţiunea luminii se încălzeşte iar datorită uscării pierde din conţinutul de apă deshidratându-se. Pigmenţii slăbesc în intensitate, decolorându-se într-un ritm rapid. Degradarea ceramicii pictate nu are loc doar pe şantierul arheologic ci şi în spaţiile de expunere sau depozitare în condiţiile folosirii unor surse de iluminat neadecvate. Din acest motiv se recomandă corelarea intensităţi luminoase cu sensibilitatea obiectului şi folosirea unor surse de iluminat adecvate[2].

Metalele sunt rezistente la condiţiile atmosferice, ele sunt totuşi afectate de acţiunea luminii (naturale sau artificiale), fiind cunoscut faptul că atât radiaţiile din domeniul vizibil cât şi cele din domeniul invizibil pot provoca coroziuni prin simple variaţii a temperaturii şi umidităţii de la suprafaţa obiectului în urma unei luminări diferenţiate. De asemenea, lumina provoacă deteriorări ale obiectelor pictate sau care au fost restaurate ori curăţite[3].

În cazul *obiectelor pe suport organic* situaţia este mult mai delicată , degradările fiind influenţate de mai mulţi factori atât interni cât şi externi.

Hârtia reprezintă unul dintre cele mai diverse şi mai răspândite materiale din care sunt alcătuite colecţiile bibliotecilor şi muzeelor. Ea fost inventată în jurul anul 105 în China, fiind produsă din scoarţa copacilor, resturi de cânepa, paie de orez, plase vechi de pescuit sau tije de bambus. Timp de mai multe secole chinezii au păstrat secretul de fabricaţie a hârtiei, abia în anul 600 acest secret ajunge în Coreea, de aici în

---

[2] Doina Maria Creangă, *Conservarea patrimoniului arheologic mobil*, Editura Universitatii, Suceava, 2007, p. 46

[3] William Mourey, *Conservarea antichitatilor metalice de la sapatura la muzeu*, Editura Tehnica, Bucureşti, 1998, p. 90

Japonia, pentru ca 150 de ani mai târziu să fie descoperită de arabi care încep să o fabrice în Spania , iar de aici în întreaga Europă. Odată cu răspândirea acestui meşteşug s-a perfecţionat şi tehnicile de fabricare acordându-se o atenţie deosebită materiilor prime folosite în fabricarea pastei de hârtie, cât şi a materialelor folosite pentru încleierea ei. Hârtia astfel obţinuta era de o calitate excepţională, durabilitatea ei datorându-se în mare parte procesului tehnologic şi materiei prime folosite[4].

În secolul al XVIII-lea cererea de hârtie creşte foarte mult şi determinată inventarea maşinii continui de fabricat hârtie şi folosirea celuloza extrasa din lemn ca materie primă. Deşi preţul era mult mai scăzut şi productivitatea mult mai mare, calitatea şi durabilitatea hârtiei provenite din lemn a scăzut considerabil faţa de nivelul vechii hârtii din cârpe produsă manual.

Astfel că printre factorii care determină degradarea hârtiei se numără: materialele improprii folosite la realizarea ei dar şi tehnologia propriu-zisă de producere, aciditatea indusă de cernelurile ferogalice, umiditate, temperatura, lumina, factori poluanţi şi biologici.

Dintre aceşti factori lumina atât cea naturală cât şi cea artificială datorită emisiei de radiaţii infraroşii şi ultraviolete determină diminuarea rezistentei mecanice a hârtiei, fisurarea şi îngălbenirea ei, fenomen cunoscut şi sub numele de îmbătrânire hârtiei.

Acţiunea luminii solare nu se limitează numai la suprafaţa hârtiei ci pătrunde în profunzimea ei determinând diverse modificări chimice care au un caracter ireversibil. Deteriorarea fotochimică este accentuată de aerul poluant, de temperatura ridicată, cât şi de impurităţile conţinute de însăşi structura hârtiei[5].

Deteriorarea provocata de lumină sau cauzată cumulativ de lumină şi temperatura ridicată este considerată în general a fi indicată de decolorarea progresivă (îngălbenire sau înălbire), fragilizarea şi lipsa rezistenţei la întindere sau îndoire. Decolorarea suportului papetar este un efect combinat al luminii şi temperaturii înalte, iar hârtiile ce conţin lignină se îngălbenesc în condiţii de aer şi oxigen chiar în absenţa căldurii.

Fenomenul de îngălbenire poate evolua până la pete brun roşcate, în funcţie de gradul de degradare şi vechimea suportului.

Lumina nu afectează doar suportul papetar ci şi pigmenţii, coloranţii şi cernelurile folosite în scrierea şi decorarea acestor materiale. Marea majoritate a acestor pigmenţi coloranţi şi cerneluri modificându-şi culoarea prin diminuarea intensităţi sau prin întunecare(în cazul pigmenţilor minerali)[6].

Lemnul reprezintă unul dintre materialele des întâlnite în muzee şi colecţii, sub formă de mobilier, obiecte de decor, icoane, obiecte etnografice

Degradarea fotochimică a lemnului are un caracter mai pronunţat în cazul lemnului decorat reprezentat de tablouri, altare, statuete, mobilier pictat, icoane.

În acest caz acţiunea luminii poate determina deformarea panourilor pictate faţă de cele neacoperite; conductibilitatea termica redusă pe care o are lemnul face ca diferenţele de contractare între cele doua feţe să fie sensibil diferite, iar concavitatea să

---

[4]Sofia, Stirban, *Conservarea preventivă a obbiectelor arheologice pe support organic*, Alba-Iulia, 2002, p. 32-33

[5] Barrow, W. J., *Manunscrise şi documente. Deterioarea şi restaurarea lor,* în Probleme de patologie a cărţii, Bucureşti, 1976, p. 66

[6] Sofia Stirban, op. cit., p. 81-85

fie plasată pe faţa iluminată. Această contractare a lemnului atrage după sine un şir de alte probleme ca crăparea sau exfolierea statului pictural[7]. Pigmenţii folosiţi pentru decorarea lemnului, sub acţiunea luminii se pot altera (decolora) afectând astfel calitatea estetică a obiectului.

În cazul artefactelor arheologice din lemn, datorita radiaţiei incidente, lumina poate determina prăbuşirea structurii interne a acestor obiecte, care de cele mai multe ori în momentul decopertării au un conţinut mare de apă, iar prin acţiunea luminii are loc încălzirea rapidă a suprafeţei ducând la evaporarea apei. Uscarea acestor obiecte arheologice duce la apariţia diferitelor degradări care au un caracter ireversibil, de tipul exfolierilor, clivajelor, aşchierilor şi crăpăturilor profunde[8].

Textilele au fost folosite încă din preistorie, sub formă de diverse obiecte casnice sau veşminte, realizate prin împletire sau ţesere şi care astăzi îmbogăţesc patrimoniul diferitelor muzee din întreaga lume oferindu-ne informaţii preţioase care ne ajuta să descifrăm diferite aspecte legate de tehnologie, estetică, modă, viaţa socială, aspecte care permit reconstituirea vieţii intime a diferitelor categorii sociale ale civilizaţiilor străvechi[9].

Ele sunt în mare majoritate ţesute din fibre naturale de origine vegetala sau animala sau mai rar se pot întâlni şi fibre sintetice. Degradarea acestor fibre textile în condiţiile mediului ambiant obişnuit se produce datorită acţiunii: luminii, temperaturii, umidităţii, oxigenului şi agenţilor poluanţi.

Dintre aceşti factori, lumina datorită acţiunii radiaţiilor vizibile şi ultraviolete determină slăbirea rezistentei fibrelor, deteriorări ale aspectului exterior şi decolorarea fibrelor textile colorate[10]. Printre coloranţii naturali extraşi prin diferite procedee din plante sau animale s-au identificat şi unii care au rol protector împotriva luminii pe când alţii afectează viteza degradării fotochimice odată cu expunerea textilelor la lumină .

Acţiunea de decolorare are loc dacă se absoarbe energie radiantă, care aduce cu sine o schimbare moleculară. Absorbţia spectrului de către complexul din textilele colorate nu trebuie să fie neapărat aceeaşi ca pentru culorile izolate, iar raportul de schimbare a culorii poate fi atât de redus încât nu poate fi stabilit decât numai după o perioadă lungă de timp, prin cercetarea tivurilor sau a parţilor acoperite de broderie, căptuşeli etc.

În cazul textilelor arheologice şansele ca artefactele din materiale perisabile să se conserve sunt destul de reduse datorită condiţiilor de sol şi de mediu, specifice teritoriului României. Tehnica de săpare, adeseori deficitară şi axată cu predilecţie pe relevarea într-un timp cât mai scurt a unui număr cât mai mare de situaţii şi contexte stratigrafice, poate determina distrugerea unor posibile artefacte perisabile, extrem de fragile, păstrate până atunci în sol, iar în cazul celor care totuşi au reuşit să supravieţuiască trecerii timpului şi condiţiilor de prezervare, momentul decopertării prin

---

[7] Mihai Mihalcu,, *Conservarea obiectelor de artă şi a monumentelor istorice,* Editura Ştiintifica, Bucureşti, 1970, p. 29

[8] Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii, Centrul de pregătire şi formare a personalului din instituţiile de cultură, Bucureşti, 1999, p. 362-363

[9] Doina Maria Creangă, *Conservarea patrimoniului arheologic mobil*, Editura Universităţii, Suceava, 2007., p. 135

[10] Plenderleith, H. J., *Conservarea antichităţilor şi a obiectelor de artă. Tratare, reparare şi restaurare,* în ”Probleme de patologie a cartii”, Bucureşti, 1970, p. 304

schimbarea bruscă a parametrilor de microclimat duce la accelera procesele de deteriorare existente şi la declanşarea unui lanţ de degradări specifice noilor condiţii care vor duce la slăbirea rezistenţei fibrelor şi decolorarea pigmenţilor folosiţi la colorarea lor.[11]

Pielea este unul dintre materialele de natura organică care a avut durata cea mai îndelungată de folosinţă. Prelucrarea pieilor şi blănurilor a fost iniţial o îndeletnicire casnică, ce asigura nevoile din interiorul unei gospodării însă o dată cu dezvoltarea meşteşugurilor apar produse cojocăreşti de calitate superioara, la care, pe lângă funcţia lor utilitara se adăuga funcţia estetica, dominanta în cazul bondiţelor şi pieptarelor. Ornamentele de pe aceste piese vestimentare sunt bogate şi variate de tipul: florilor de câmp, bradului, rujei, romburilor, rozetelor, zig-zagurilor, liniilor, iar cromatica tradiţională cuprinde roşu, negru şi verde. Aceşti coloranţi de natura animala, vegetala şi minerală au fost înlocuiţi începând cu mijlocul secolului al XIX-lea de cei sintetici. Sub acţiunea luminii marea majoritate a acestor pigmenţi îşi modifica culoarea, slăbind în intensitate, decolorându-se sau în cazul pigmenţilor minerali, închizându-se la culoare.

De asemenea trebuie remarcat şi folosirea pielii ca material pentru învelirea scoarţelor de carte. Cele mai importante tipuri de piei utilizate pentru legătoria de carte sunt pieile de capre, vitei, oi, porci şi mai rar de foci (dintre acestea pieile de capre erau cele mai utilizate). Pieile de viţel au rezistenţă mare, se tăbăcesc vegetal şi se vopsesc în negru sau marmorat. Pieile de porci se prelucrau vegetal şi se vopseau natural sau în maro deschis. Pieile pentru legătorie de carte trebuiau să fie elastice, să aibă o structură densă, rezistenţă la presare şi la numeroase îndoiri[12].

Lumina produce îmbătrânire pielii prin două căi: prin fotoliză şi prin degradare fotochimică. Prin efectele fotochimice, lumina determină degradări importante ale pielii. Radiaţiile incidente sunt parţial absorbite de piele, fenomen care depinde de natura suprafeţei, culoare şi porozitate.

Degradarea fotochimică a pielii se manifesta prin slăbirea rezistentei suportului, friabilitate, modificări cromatice, ruperea fibrelor colagenice; pielea capătă un aspect uscat devine casantă şi apar fisurile şi crăpăturile.

O altă categorie aparte de bunurilor de patrimoniu pe suport de piele este reprezentata de obiectele arheologice, mai rar întâlnite în colecţiile muzeelor datorită susceptibilităţii crescute a pielii faţă de diverse categorii de agenţi degradanţi şi care sunt uneori neglijate din cauza aspectului lor estetic mai puţin interesant în raport cu alte categorii de artefacte, bine conservate şi abundente, cum ar fi ceramica şi piesele litice. Imediat după decopertarea acestor obiecte din piele se impune luarea măsurilor necesare protecţiei împotriva luminii solare care, datorită radiaţiilor incidente determina încălzirea suprafeţei obiectelor din piele accelerând procesul de evaporare a apei şi astfel pielea se deshidratează, se crăpa, decolorează şi fragilizează. Tot datorită radiaţiei

[11] Carmen Marian, *Repere ale restaurării textilelor arheologice din mătase naturală*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2001, p. 39

[12] Doina Maria Creanga, *Conservarea, investigarea, şi restaurarea bunurilor de patrimoniu pe suport de piele*, Editura Universităţii, Suceava, p. 93-96

incidente are loc declanşarea unor procese chimice (fotoliza, fotodegradare) care continua şi după ce obiectul nu mai este expus acestui tip de radiaţie.[13]

Pergamentul, a fost folosit încă din cele mai vechi timpuri ca material de scris, de provenienţă animală, deosebindu-se de hârtie prin structura specifică, formată din fibre de colagen. Folosirea pergamentului pentru scris prezenta avantajul că la nevoie se putea şterge vechiul text, suportul putând fi rescris.
Dacă la început era folosită cu predilecţie pieile de oaie, cu timpul, datorită cererii crescute de pergament a început să se folosească şi pielea altor specii de animale.
Acest material durabil şi elastic, folosit pentru scriere şi ornamentare, a dominat clar până în secolul al XIII-lea când treptat locul a fost luat de hârtie .[14].

Sub acţiunea luminii pergamentul se deshidratează (datorita energiei calorice) uscându-se şi astfel apare fenomenul de îmbătrânire - pergamentul se îngălbeneşte, iar materialele folosite la scrierea şi decorarea acestui suport se decolorează sau îşi modifică tonalitatea. Uneori lumina determina uscarea excesivă a pergamentului, lucru care atrage după sine desprinderea materialelor de scris de pe suport.

Pictura este una din cele mai vechi manifestări de arta plastica, daca ne raportam la ansamblurile zugrăvite pe suprafeţele mari ale pereţilor întunecaţi din peşterile naturale. În studierea diferitelor picturi trebuie să se ţină cont de natura suportului (piatra, zid, lut, lemn, pânza, mătase, metal, fildeş, os, pergament, hârtie) de stratul de preparaţie care poate varia în raport cu suportul, de stratul pictural propriu-zis şi în unele cazuri de natura verniului aplicat. Între toate aceste componente existând o corelaţie şi o interacţiune reciprocă care determina modul de reacţie la acţiunea diferiţilor factori de degradare (fizici-lumina, temperatura, umiditate ; biologici-microorganisme sau chimici).

Cercetându-se reacţiile diferitelor picturi la mediul înconjurător, s-a constatat că cea mai puţin rezistenta la lumină este acuarela. Sensibilitatea acuarelei se datorează faptului ca stratul pictural extrem de subţire conţine puţin liant şi unii pigmenţi organici.

Procesul de degradare cauzat de lumină este vizibil prin decolorarea acuarelei care devine inegală iar suportul de regula reprezentat de hârtie se îngălbeneşte devenind casant. Într-o acuarelă pot fi unele culori mai rezistente şi altele mai sensibile la lumină, ceea ce duce şi la modificarea vizibilă a raportului de culoare gândit iniţial de pictor.

Din aceste motive acuarela este considerata ca fiind cel mai efemer gen de arta care pentru a-şi păstra fineţea şi prospeţimea paletei iniţiale, nu trebuie sa fie expusa la lumină directă.

Picturile în ulei sunt mult mai rezistente la acţiunea luminii deoarece în acest caz culorile sunt protejate de liant şi uneori chiar de interacţiunea chimică dintre pigment şi liant. Decolorarea şi modificarea tonurilor sunt puţin vizibile şi nu apar în mod clar decât în cazul unei comparări.

Verniul constituie ultimul strat dintr-o pictura, fiind alcătuit din răşini naturale în special mastic şi damar, dizolvat în soluţii volatile de tipul terbentinei sau white spirit. Azi se folosesc şi verniuri sintetice. Verniurile pe baza de răşini naturale sau sintetice

---

[13] Aurel Moldoveau, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale,* Ministerul Culturii, Centrul de pregătire şi formare a personalului din instituţiile de cultură, Bucureşti, 1999, p. 304
[14] Sofia Stirban, *op. cit.,* p. 55-56

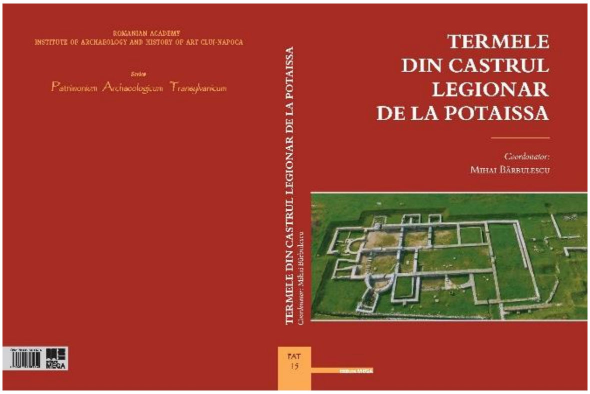
folosite în pictură şi în cazul mobilierului decorat se decolorează în prezenta luminii sau se pot întuneca treptat astfel încât brunisarea lor poate altera la un moment dat întreaga gamă cromatică a picturii. Îngălbenirea acestor verniuri este rapidă, devenind evidentă chiar după câţiva ani de la aplicare. Majoritatea vechilor picturi occidentale în tempera adică şi icoanele noastre şi cele din arta de moştenire bizantina, şi-au modificat gama cromatică în special din cauza alterării verniurilor.

Din cauza luminii puternice folosită de cele mai multe ori pentru a pune în evidenţă anumite efecte estetice ale diferitelor picturi se impune curăţarea şi înlocuirea verniului cu altul nou.

BIBLIOGRAFIE

- Barrow W.J., *Manuscrise şi documente. Deteriorarea şi restaurarea lor,*în Probleme de patologie a cărţii, Bucureşti, 1976
- Creangă Doina Maria, *Bazele conservării ştiinţifice,* Editura Universitarii Suceava, Suceava, 2002
- Eadem, *Conservarea, investigarea, şi restaurarea bunurilor de patrimoniu pe suport de piele,* Editura Universitarii, Suceava 2004
- Eadem, *Conservarea patrimoniului arheologic mobil*, Editura Universităţii, Suceava, 2007
- Eadem, *Note de curs*
- Marian Carmen, *Repere ale restaurării textilelor arheologice din mătase naturală*, Editura Tehnopress, Iaşi, 2001
- Mihai Mihalcu, *Conservarea obiectelor de arta şi a monumentelor istorice,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970
- Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale,* Ministerul Culturii, Centrul de pregătire şi formare a personalului din instituţiile de cultura, Bucureşti, 1999
- Mourey Wiliam, *Conservarea antichităţilor metalice de la săpătură la muzeu*, Editura Tehnica, Bucureşti, 1998
- Plenderleth , H. J., *Conservarea antichităţilor şi a obiectelor de artă. Tratare, reparare şi restaurare*, in „Probleme de patologie a cărţii", Bucureşti, 1970
- Stirban Sofia, *Conservarea preventivă a obiectelor arheologice pe suport organic,* Alba-Iulia, 2002
- www.lighting.philips.ro, *Scurtă istorie a luminii artificiale* suporturi. pdf

PREZENTARE DE CARTE

M. Bărbulescu (coordonator); M. Andone Rotaru/C. Bărbulescu/M. Bărbulescu/T. Bărbulescu/A. Cătinaş/Fábián I./F.-G. Fodorean/P. Huszarik/M. Munteanu/L. Nedelea/I. Nemeti/S. Nemeti, *Termele din castrul legionar de la Potaissa*. (Romanian Academy, Institute of Archaeology and Art History Cluj-Napoca) Series Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum Vol. 15, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019; 424 pagini, 377 figuri în text, XC planșe la capătul volumului. ISBN 978-606-020-057-4.

De la succintul inventar al băilor castrense din *Dacia* întocmit de N. Gudea și publicat în 1983[15], la teza de doctorat lui P. Huszarik, dedicată băilor cazone ale provinciei, ce a nu putut fi publicată[16], și până la micul ghid semnat de O. Ţentea și B. Burkhardt apărut în 2017[17], impresia lăsată nouă – și credem că și destulor altora – asupra cercetării propriu-zise a băilor dacice cu caracter militar, e cantitatea numai satisfăcătoare și lentul avans. Din literatura disponibilă se mai poate deduce aproximativ câtă informație asupra băilor în speță e încă nepublicată. În privința calității informației publicate, oricine se va apleca asupra mai multor chestiuni de lămurit, cum am făcut-o noi, va constata fără ezitare că și aceasta e tot doar satisfăcătoare.

Din capul locului ținem să precizăm că volumul aici prezentat[18], ce pe 10 Iunie 2019 avea să fie lansat într-un cadru oficial la Cluj-Napoca, e scris de colectiv într-o manieră pertinentă și reprezintă produsul prelucrării științifice, concrete, a unei părți

---

[15] N. Gudea, Verzeichnis der Römerbäder und Bauwerke mit Hypokaustanlagen in Dakien, în *Jahresberichte aus Augst und Kaiseraugst*, 3, 1983, p. 101-112; la care o adăugăm și pe cea de *Drobeta* – Drobeta-Turnu Severin (p. 114, nr. D.2), înseriată de autor – credem noi – eronat.

[16] *Termele militare în Dacia romană*. Teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, 1999.

[17] *(Roman frontiers in Romania). Baths on the frontiers of Roman Dacia/(Frontierele romane din România). Băile de pe frontierele Daciei romane*, Editura Mega, Bucharest/Bucureşti, 2017.

[18] O altă variantă, sub titlul *Stropi de istorie (III). Băile romane de pe „Cetate" [pot fi acum mai bine cunoscute]*, se găsește găzduită în *Ecouri* (Turda), a. II, 2019, nr. 6 (16), 26 Iunie, p. 11 *sq*. – Varianta din *Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române*, ser. V, XXXIX, 2015-2020 (2020), p. 319-321, trebuia să constituie textul de față (neînsoțit de înfățișarea coperții), în loc de aceasta, textul a fost ciuntit, respectiv i s-au adus multe alterări și câteva adăugiri, fără ca să fim consultați anterior și să ne dăm consimțământul asupra ceea ce a fost în final publicat, consimțământ care nu ar fi fost acordat vreodată (06.09.2021).

dintr-un monument de seamă al municipiului Turda[19]. Semnificative în acest sens se vădesc a fi cuvintele coordonatorului (în paranteză fie spus, care nu miră pe nimeni din cei ce-l cunosc): „*Cartea de față despre termele din castrul de la Potaissa, aduse la lumină în 15 campanii de săpături arheologice, rămâne ancorată în zona cercetărilor primare, de care nu ne vom putea dispensa niciodată*” (p. 9).

Iată mai îndeaproape cum a fost organizată lucrarea. După o *Introducere* care aparține coordonatorului, Mihai Bărbulescu (p. 7-9), urmează două capitole purtând tot semnătura lui: *Edificii și instalații în praetentura dextra a castrului legionar de la Potaissa* (p. 13-37) respectiv *Termele* (p. 38-107), apoi un capitol vizând *Reconstituirea termelor* (p. 108-123), semnat de Cornelia Bărbulescu și Toma Bărbulescu.

Mai departe, găsim capitole ce tratează următoarele chestiuni: *Analogii pentru termele castrului legionar de la Potaissa* – Florin-Gheorghe Fodorean și Pavel Huszarik (p. 124-129); *Probleme de cronologie. Ștampile tegulare* – Sorin Nemeti (p. 130-147); *Etape de funcționare. Circuitul termal. Militarul în terme* – din nou Mihai Bărbulescu (p. 148-154); *Apa în castrul legionar de la Potaissa* – Mihai Bărbulescu și Florin-Gheorghe Fodorean (p. 155-167); *Sfârșitul termelor* – Sorin Nemeti (p. 168-180).

Urmează un număr de opt capitole unde sunt prelucrate diferite categorii de material: *Ceramica* – Luciana Nedelea (p. 182-248); *Sticla* – Fábián István (p. 249-259); *Opaițe* – Ana Cătinaș (p. 260-265); *Arme și piese de echipament militar* – Florin-Gheorghe Fodorean (p. 266-277); *Ustensile și accesorii* – Irina Nemeti și Florin-Gheorghe Fodorean (p. 278-289); *Accesorii vestimentare și podoabe* – Irina Nemeti (p. 290-301); *Monede* – Mariana Andone Rotaru și Mihai Munteanu (p. 302-312); *Monumente epigrafice și sculpturale* – Mihai Bărbulescu (p. 313-321).

---

[19] Dincolo de numeroasele articole cu o paletă largă de subiecte, castrul turdean se bucură, ca nici unul altul în *Dacia*, de mai multe volume ce-i prezintă structurile și descoperirile asociate acestora: M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica şi castrul de la Potaissa*. [vol.] I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987; idem, *Das Legionslager von Potaissa (Turda)/Castrul legionar de la Potaissa (Turda)*, s.n., Zalău, 1997; idem, *Mormântul princiar germanic de la Turda/Das germanische Fürstengrab von Turda*. Publicaţiile Institutului de Studii Clasice/Die Publikationen des Institutes für Klassische Studien 10, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2008; idem, *Inscripţiile din castrul legionar de la Potaissa/The inscriptions of the legionary fortress at Potaissa*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2012; idem, *Arta romană la Potaissa*, Editura Academiei Române/Editura Mega, Bucureşti/Cluj-Napoca 2015; idem, *Potaissa. L'arte romana in una città della Dacia*. Studia Archaeologica 211, «L'ERMA» di BRETSCHNEIDER, Roma, 2016; M. Pîslaru, *The Roman coins from Potaissa. Legionary fortress and ancient town*. The publications of the Institute of classical studies 11, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2009; S. Nemeti/I. Nemeti (ed.); M. Andone-Rotaru/D. Bindea/D. Blaga/Fábián I./F.-G. Fodorean/M. Munteanu/L. Nedelea/I. Nemeti/S. Nemeti, *Studii asupra graniţelor romane din Dacia. Castrul legionar de la Potaissa. I.* Centuriae *din* praetentura sinistra. Studii şi cercetări asupra frontierelor Imperiului roman de pe teritoriul României vol. 2, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017. – Sub tipar se găsește M. Bărbulescu (coordonator); C. Bărbulescu/M. Bărbulescu/T. Bărbulescu/A. Cătinaş/Fábián I./F.-G. Fodorean/M. Munteanu/L. Nedelea/I. Nemeti/S. Nemeti, T. Varga, Principia *din castrul legionar de la Potaissa*. (Romanian Academy, Institute of Archaeology and Art History Cluj-Napoca) Series Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum Vol. 17, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020.

În ultima treime a volumului se află compartimente reprezentând binevenitul rezumat în limba engleză, *The legionary fortress baths at Potaissa. Abstract* – traducerea aparținând Anei-Maria Gruia (p. 322-343); *Abrevieri bibliografice* (plus *Alte abrevieri* și *Abrevieri catalog ceramică*) (p. 345-363); informații despre *Proveniența ilustrațiilor* (p. 364); o listă alfabetică cu *Autorii*, unde apar titlurile lor științifice respectiv instituțiile de care aparțin (p. 365), *Planșele* încheind lucrarea (p. 368-424).

Ilustrația e abundentă (rar se găsește atâta cantitate de ilustrație la o lucrare publicată în România), o bună parte din ea color, iar privit global, volumul a ieșit de sub presa tiparului în condiții minunate. Asupra calității științifice generale a lucrării cititorul a fost informat deja din partea introductivă a prezentului material. Există desigur diferențe calitative între capitolele semnate de diverșii autori și nu putea fi altfel. Editorii seriei în care a fost inclus volumul, Sorin Cociș și Adrian Ursuțiu, să fie încredințați că au făcut o alegere inspirată primindu-l acolo. Nu doar un oarecare volum în plus, ci unul prin a cărui care valoare de ansamblu respectiva serie s-a îmbogățit în mod autentic în prestanță; unul prin a cărui tematică a sporit în mod fericit spectrul seriei.

Cât contează acestă lucrare pentru mai buna cunoaștere a băilor din *Dacia* și mai buna cunoaștere a băilor din întreg Imperiul Roman? Pentru *Dacia*, o lucrare de asemenea anvergură și calitate generală, întrunite, nu mai există deocamdată. Câștigul informațional este deci maxim. La nivelul întregului Imperiu, se regăsesc destule lucrări similare, și încă de multă vreme. Nu putem decât să ne bucurăm că istoriografia românească, prin acest volum, a mai scurtat puțin din distanțele, în unele cazuri considerabile, care ne separă de alte istoriografii naționale în privința cunoașterii băilor romane. Mi se va ierta de către cititori că am orgoliul și fac aici referința în primul rând la istoriografii occidentale.

M. Bărbulescu scria în 1987 că „*dacă am recurs la înfăţişarea situaţiilor din castrele altor legiuni ca termen de comparaţie, nu este mai puţin adevărat că datele obţinute prin săpăturile din castrul de la Potaissa devin, de acum înainte, la rîndul lor, repere valoroase pentru alte castre legionare*”[20]. Pe atunci, băile castrului nu fuseseră încă descoperite, dar ideea citată se va aplica de acum și lor, cu un potențial real folos întru mai buna cunoaștere a unora dintre băile situate în spațiul provinciei noastre ori în alte teritorii din Imperiul tricontinental (*cf.* p. 9 din lucrare).

Prin săpătura arheologică propriu-zisă în zona băilor, studiul și publicarea acestei lucrări, descoperiri mai vechi ori ulterioare la castru pot fi mai ușor lămurite. Exemplific printr-o situație arheologică. De la un paviment format din componente cu aspect apropiat pişcotului, paviment ca acela evidenţiat lângă edificiul ABCD (a se vedea la p. 32 în volum), provin şi exemplarele descoperite de cel ce scrie aceste rânduri în apropiere, în cadrul unei cercetări preventive asupra elementelor de fortificaţie ale laturii răsăritene (2013), ele fiind recuperate din umplutura șanțului de apărare (*fossa*-ei). Cum or fi ajuns acolo, e o altă problemă.

Două baze de statui/altare ieşite la iveală în spaţiul identificat (şi denumit) ca *frigidarium/vestibulum* „E” (p. 42, 148, 313-318, 320, 321), au provocat asemenea controverse în privinţa datării lor, încât, adăugate unor alte destul de consistente

[20] *Op. cit.*, p. 190.

descoperiri datate cert în vremea „anarhiei militare” (în cifre şi pentru provincia *Dacia*, intervalul anilor 235 – 271-275), fac din castrul potaissens un obiectiv de primă relevanţă întru iluminarea acestui *Soldatenkaiserszeit* pentru provincia noastră, pentru arealul mai larg al Dunării de Jos (respectiv a zonelor conexe şi în parte suprapuse de acest areal, Illyricum – oricum ar fi privit acesta, şi balcanică). Iar în ultimă instanţă, demne de a fi cunoscute şi luate în seamă pentru macroistoria militară de la nivelul Imperiului. Ne-a interesat cu mai mulți ani în urmă chestiunea reducerii suprafeței active a băilor și/sau metamorfoza funcțională a unor spații ale lor, ca semn de micșorare a efectivului trupelor/garnizoanelor dintr-un anumit loc (unii dintre militari fiind prezumtiv dislocați pe teatre de operațiuni). Pe atunci, am invocat cazul băilor castrense de la Turda pe baza unei binevoitoare informații verbale a profesorului Bărbulescu[21]. Iată că acum, alții și noi ne putem informa pe îndelete asupra chestiunii.

Vieţuirile, activitățile sau simplele prezenţe postromane, în epocile migraţiilor, medievală şi modernă, detectate în zona băii, nu se prezintă a fi chiar puţine. Mai ales dacă ţinem cont de realitatea că arealul acestui castru nu a constituit sau nu a făcut parte din vatra oraşului medieval. Facem aici precizarea că titlul capitolului VIII, „Sfârșitul termelor”, nu ilustrează ceea ce s-ar crede și anume cei din urmă ai lor ani de funcționare și/sau modul cum acestea au încetat a mai fi folosite – ele nu au fost demolate sau incendiate de militarii romani ori oarecare atacatori, ci numai li s-a stopat folosirea. În cadrul acelui capitol sunt tratate viețuirile, activitățile și simplele prezențe din perioadele postromane ale migrațiilor și medievală timpurie.

Mormântul aristocratei germanice din epoca migrațiilor, al cărui inventar constituie elementul *forte* din expoziția de bază a Muzeului de Istorie turdean, mormânt prezentând o importanță istorică aparte, a ieșit la iveală în corpul băii, în *latrina* „I”. De mai bine de o decadă, mormântului i-a fost dedicată o carte tot de către profesorul Bărbulescu[22]. Că după îngropare peste mormânt s-ar fi dispus un tumul, cum s-a presupus[23], nu pare să fi fost cazul. Căci nici anterior şi nici în urma cercetării nu au fost evidenţiate rămăşiţe ale prezenţei lui.

În 1953, Constantin Daicoviciu, referindu-se la intervalul primelor două veacuri după abandonarea provinciei, nu putea invoca nici o descoperire la *Potaissa*. Dacă afirma că ulterior dominaţia gepidă va cuprinde arealul *Potaissa*-ei cu zona înconjurătoare, o făcea probabil prin prisma istoriei generale a spaţiului transilvan, căci nu prezenta nici o descoperire în acest sens[24]. Vedem însă că respectiva afirmaţie i-a fost însă pe deplin adeverită mai târziu din punct de vedere arheologic.

---

[21] Die dakischen Lager während der *Soldatenkaiserzeit*. I. Fragen der Innenarchitektur, în *StudiaUBB. Historia*, 57, 2012, 1, p. 71, n. 105; relativ la problematică și la băile în speță v. și The Roman *castra* from *Dacia* during the „military anarchy” time. II. Their baths and the issue of external dislocations of the province’s troops in this interval, în *ZSA*, 29, 2015, p. 170 *sq*.

[22] V. la n. 5 (cartea conține și diferite anexe – contribuții ale altor cercetători pentru diferite chestiuni ce privesc descoperirea).

[23] C. H. Opreanu, *Transilvania la sfârşitul antichităţii şi în perioada migraţiilor. Schiţă de istorie culturală*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 57.

[24] Potaissa, în *RE*, XXII, 1, 1953, col. 1020.

Publicarea cărții pe care am prezentat-o constituie deocamdată ultima[25] și cea mai importantă etapă de valorizare a săpăturii arheologice întinse pe intervalul anilor 1993-2008 (fără 1994), în această zonă a băii. Zona nu a fost epuizată prin săpătură arheologică, așa că mai sunt destule porțiuni disponibile pentru cazma și șpaclu.

Săpăturile coordonate de către profesorul Mihai Bărbulescu au fost însoțite de conservarea primară a structurilor dezvelite. Ce s-a întâmplat cu aceste structuri de atunci? Încă de la puțină vreme după finalizarea conservării, nimic bun. O știm pentru că am văzut în parte cu ochii noștri și am aflat parcurgând un memoriu și o adresă întocmite de către profesorul Bărbulescu. Din materialul constructiv cu care le-au durat romanii oamenii zilelor noastre au sustras dureros și poate continuă să sustragă, de o contenire a afectării lor fizice (prin dislocare) nu credem că poate fi vorba, prin aruncarea reziduurilor de tot felul sunt crunt batjocorite, ele constituie un nepotrivit loc de joacă pentru copii și taifas pentru adolescenți (iar întreținerea periodică a structurilor facilitează perpetuarea acestui neajuns). Ne putem consola parțial doar știind că proiectul în curs, de restaurare și punere în valoare turistică a castrului, va curma toate silniciile la care structurile lui este supus.

Publicarea lucrării subiect al rândurilor de față, ar trebui să constituie un imbold și un model de urmat (în diferite grade, după aprecierea fiecăruia), spre publicarea la același nivel calitativ și a altor băi militare ce au beneficiat de săpături arheologice mai consistente. Oare se vor putea mobiliza autorii respectivelor săpături cât mai grabnic?

Dan Matei, Muzeul de Istorie Turda
danmatei_mail@yahoo.com

[25] Menționăm totuși că băile au mai fost prezentate și ulterior, dar numai foarte sumar, în M. Bărbulescu, The legionary fortress from Potaissa (Turda). 45 years of archaeological research. În: G. I. Farkas, R. Neményi, M. Szabó (ed.), *Visy 75 artificem commendat opus. Studia in honorem Zsolt Visy*, CLIR Kutatóközpont (CLIR Research Center), Pécs, 2019, p. 60-64, cu il.; v. și 53, fig. 1; 54, fig. 3; 56, fig. 4, 5.

CONDIŢII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAŢII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate ştiinţific şi care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2022**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare şi care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schiţe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice şi vor fi însoţite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română şi într-o limbă de circulaţie internaţională (engleză, franceză – după preferinţa autorului) precum şi de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât şi în limba de circulaţie uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacţie pe hârtie şi suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.2, Vaslui, judeţul Vaslui, cod poştal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerinţele colectivului de redacţie vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacţie vor fi **respinse de la publicare**.

Redactarea lucrării se face după Normele Academiei Române:

- Aşezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII**: este particularizat la dimensiunile 17 cm lăţime şi 24 cm înălţime, având următoarele margini – 2,2 cm sus şi 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; şi cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărţi, tabele, figuri şi alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL**: să fie scurt şi sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat şi cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII**: redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziţionează la un rând faţă de titlu.
- **CUVINTE CHEIE**: se poziţionează la un rând faţă de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spaţiere la 1 rând; se aleg cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL**: se poziţionează la două rânduri faţă de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justifiy), şi să conţină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări şi în limba de circulaţie internaţională, aceeaşi ca şi în cazul cuvintelor cheie.

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII**: textul se poziţionează la două rânduri faţă de rezumatul lucrării, cu spaţiere la 1 rând şi se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR**: se va face numai sub forma notelor de subsol, şi se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriş, *Istoricii şi Securitatea*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mitrea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus,* în „Carpica", X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulţi autori: Dumitru Preda *et alii, În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919,* Editura Enciclopedica, Bucureşti, 1991, p. 100.

- Caracterul ***Italic*** va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii, apud, cf, Ibidem, op. cit.;* Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat şi cu majuscule şi va cuprinde autorii citaţi în lucrare (autorii figurilor, planşelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărţilor, enciclopediilor şi a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ŞI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conţină indicaţii clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile şi tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărţile să indice scara şi Nordul geografic.

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI